

T.C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

**TEK PARTİ DÖNEMİNDE TOPRAK REFORMU
UYGULAMALARI VE SİYASÎ ÇÖZÜM ARAYIŞLARI**

DOKTORA TEZİ

Mustafa Ersagun DALAN

Danışman

Prof. Dr. İsmet TÜRKMEN

TOKAT - 2024

JÜRİ KABUL VE ONAY

ETİK SÖZLEŞME

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Prof. Dr. İsmet TÜRKMEN danışmanlığında hazırlamış olduğum “*Tek Parti Döneminde Toprak Reformu Uygulamaları ve Siyasî Çözüm Arayışları*” adlı Doktora tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi hâlinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

09/08/2024

Mustafa Ersagun DALAN

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın her aşamasında yanımda olan başta danışman hocam Prof. Dr. İsmet Türkmen olmak üzere tez izleme jürimde bulunan Doç. Dr. İsmail Özer ve Doç. Dr. Yunus Emre Tekinsoy'a kıymetli bilgi ve yönlendirmelerinden dolayı teşekkür ederim. Ayrıca bu uzun süreçte sabrı ve anlayışı için sevgili eşim Şeyda Soysal Dalan'a teşekkür ederim.

ÖZET

TEK PARTİ DÖNEMİNDE TOPRAK REFORMU UYGULAMALARI VE SİYASÎ ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

DALAN, Mustafa Ersagun

Doktora, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İsmet TÜRKMEN

Ağustos 2024, xi+321 sayfa

Yeni kurulan cumhuriyet, siyasî, ekonomik ve sosyal konularda milletin rejimle olan bağlarını güçlendirmek amacıyla önemli gelişmeler kaydetmiştir. Bu süreçte, siyasî, sosyal, ekonomik ve kültürel konuları içeren toprak meselesi, çözülmesi gereken öncelikli sorunlardan biri haline gelmiştir. 1930'lu yıllarda çıkarılan kanunlarla bu meseleye yönelik adımlar atılmış olsa da tam bir reform gerçekleşmemiştir. Dâhiliye, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletleri tarafından hazırlanan toprak reformu tasarıları, muhalefetin ve büyük toprak sahiplerinin tepkisiyle ve yaklaşan II. Dünya Savaşı gibi nedenlerle hayata geçirilememiştir. 1945'te çıkarılan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ise hem siyasî hem de teknik altyapı sorunları nedeniyle istenilen sonuçları vermemiştir. Bu tez çalışması, 1920-1945 yılları arasında gerçekleşen toprak dağıtım uygulamalarını ele almaktadır ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi belgeleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi zabıt tutanakları, süreli yayınlar, telif ve tetkik eserlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. Çalışmamızın giriş bölümünde, toprak reformu kavramına odaklanılmış ve Türkiye'de bu reformun neden gerekli olduğuna dair sebepler tartışılmıştır. Birinci bölümde, Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet Dönemi'ne kadar tarım ve ekonomi alanındaki gelişmelerin genel bir panoraması sunulmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde, 1920-1945 yılları arasında gerçekleştirilen toprak dağıtım uygulamaları ve hazırlanan toprak kanun tasarıları hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu hakkında bilgi verilerek Mecliste yaşanan siyasî tartışmalara yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Toprak, Toprak Kanunu, Cumhuriyet Halk Partisi, TBMM.

ABSTRACT

LAND REFORM PRACTICES IN THE SINGLE PARTY PERIOD AND THE SEARCH FOR POLITICAL SOLUTIONS

DALAN, Mustafa Ersagun

Doctorate's Thesis, History Department, Main Discipline

Advisor: Prof. Dr. İsmet TÜRKMEN

August 2024, xi+321 pages

The newly established republic made significant progress in political, economic and social issues in order to strengthen the nation's ties with the regime. In this process, the land issue, including political, social, economic and cultural issues, became one of the priority problems to be solved. Although steps were taken to address this issue with the laws enacted in the 1930s, a complete reform was not realized. The land reform drafts prepared by the Ministries of Interior, Health and Social Welfare could not be realized due to the opposition's and large landowners reactions and the approaching World War II. The Farmer Land Law enacted in 1945 did not yield the desired results due to both political and technical infrastructure problems. This thesis deals with the land distribution practices that took place between 1920 and 1945 and is based on the documents of the Republican Archives of the Presidency of the Republic of Turkey, minutes of the Grand National Assembly of Turkey, periodicals, copyright and research Works. The introductory part of our study focuses on the concept of land reform and discusses the reasons why this reform is necessary in Turkey. In the first chapter, a general panorama of the developments in agriculture and economy from the Ottoman Empire to the Republican Era is presented. In the second part, information is given on the land distribution practices and the land law drafts prepared between 1920 and 1945. In the third part, information on the Farmer Land Law is given and the political debates in the Parliament are included.

Keywords: Land, Land Law, Republican People's Party, Grand National Assembly of Turkey.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa.
ETİK SÖZLEŞME	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ	viii
KISALTMALAR	ix
ARAŞTIRMANIN AMAÇ YÖNTEM VE KAYNAKLARI.....	x
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: OSMANLI DEVLETİ'NDEN CUMHURİYET'E EKONOMİK DURUM VE TARIM.....	13
1.1. OSMANLI DEVLETİ'NİN SON YILLARINDAN CUMHURİYET'İN İLK DÖNEMLERİNE KADAR EKONOMİK DURUM.....	13
1.1.1. Millî Mücadele Dönemi'nde Ülkenin Ekonomik Durumu.....	17
1.1.2. Cumhuriyet'in İlk Dönemlerinde Ekonomik Durum.....	22
1.2. 1930-1939 YILLARI ARASINDA ÜLKENİN EKONOMİK DURUMU	27
1.2.1. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı.....	33
1.2.2. İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı.....	36
1.3. 1940-1946 YILLARI ARASINDA ÜLKENİN EKONOMİK DURUMU	40
BÖLÜM 2: TOPRAK DAĞITIM UYGULAMALARI (1920-1945) VE TOPRAK KANUNU TASARILARI.....	46
2.1. 1945 ÇİFTÇİYİ TOPRAKLANDIRMA KANUNU'NA KADAR TOPRAK DAĞITIM UYGULAMALARI	46
2.1.1. 1920'li Yıllarda Toprak Dağıtım Uygulamaları	46
2.1.2. 1930'lu Yıllarda Toprak Dağıtım Uygulamaları	64
2.1.3. 1940-1945 Yılları Arasında Toprak Dağıtım Uygulamaları.....	103

2.3. BAKANLIKLAR TARAFINDAN HAZIRLANAN TOPRAK KANUNU TASARILARI.....	104
2.3.1. Dâhiliye Vekâleti Tarafından Hazırlanan 1935 Tarihli Toprak Kanunu Tasarısı.....	107
2.3.2. Dâhiliye Vekâleti Tarafından Hazırlanan 1937 Tarihli Toprak Kanunu Tasarısı.....	119
2.3.3. Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti Tarafından Hazırlanan 1937 Tarihli Toprak Kanunu Tasarısı.....	132
BÖLÜM 3: 4753 SAYILI ÇİFTÇİYİ TOPRAKLANDIRMA KANUNU VE SİYASİ TARTIŞMALAR	145
3.1. 4753 SAYILI ÇİFTÇİYİ TOPRAKLANDIRMA KANUNU.....	145
3.1.1. Çiftçiye Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı.....	146
3.1.2. Geçici Komisyon Raporu.....	157
3.2. MECLİS’TEKİ TARTIŞMALAR.....	172
3.2.1. Üzerinde İttifak Kurulamayan: 17. Madde	224
3.3. 4753 SAYILI ÇİFTÇİYİ TOPRAKLANDIRMA KANUNU.....	251
3.4. TOPRAK KANUNU’NUN UYGULANMASINDA TÜRK SİYASİ HAYATINDA YOL AYRIMI.....	269
SONUÇ	277
KAYNAKÇA.....	286
EKLER	313
ÖZGEÇMİŞ	321

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo No.....	Sayfa
Tablo 1: Türkiye Nüfusu (1927-1960).....	18
Tablo 2: 1923-1934 Arazi Dağıtımları	63
Tablo 3: 1931-1938 Bazı İllerde Toprak Dağıtım Oranları	69
Tablo 4: Bölgelere Göre Küçük İşletmelerin Yapısı (1937).....	76
Tablo 5: Türkiye Geneline Küçük Tarımsal İşletmelerin Yapısı (1937).....	77
Tablo 6: 5000 Dönümden Fazla Araziye Sahip Olan İşletmelerin Bulunduğu İller (1938)	78
Tablo 7: Toprak Mülkiyetinin Dağılımı (1937).....	79
Tablo 8: 1923-1938 Yılları Arasında Çıkan Cumhuriyet Karşısı Ayaklanmalar ve Gerçekleştirilen Askerî Hareketler	83
Tablo 9: 2510 Sayılı Kanun Hükümlerine Göre Dağıtılan Arazi Miktarı (1934-1938) .	97
Tablo 10: Genel Toprak Durumu.....	162
Tablo 11: Ziraat Aletleri	164

KISALTMALAR

age	: Adı geçen eser
agm	: Adı geçen makale
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
bkz	: Bakınız
C.	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
MKK	: Millî Korunma Kanunu
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMM ZC	: Türkiye Büyük Millet Meclis Zabıt Ceridesi

ARAŞTIRMANIN AMAÇ YÖNTEM VE KAYNAKLARI

A. ARAŞTIRMANIN AMAÇ VE ÖNEMİ

Osmanlı Devleti'nin ve onun ardından kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin başlıca geçim kaynağının tarım olması hasebiyle toprak konusu önemini daima korumuştur. Öncelikle ülkenin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere neredeyse bütün devlet adamları; topraksız olan köylüler, yurt dışından gelen soydaşlar ve mübadillere toprak dağıtım konusunda hemfikirdirler. Zirâ ara ara çıkarılan kanunlarla bahsi geçen kimselere toprak dağıtımı yapıldığı bilinmektedir. Bunların yanı sıra Şeyh Sait İsyanı ve İskân Kanunları ile siyasî ve içtimaî nedenlerden dolayı bazı kimselerin yer değişimi gerçekleştirilmiştir. 1935 ve 1937 yılları arasında Dâhiliye, Ziraat, Sıhhat ve İçtimai Vekâletleri tarafından toprak kanunu tasarıları hazırlanmış ancak Meclise dahi gelememiştir. 1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu da dâhil olmak üzere topraksız köylülerin sorununu tam manasıyla çözebilecek bir toprak kanunu ya da toprak reformu hazırlanamamıştır.

Çalışmamızın amacı öncelikle “toprak reformu” kavramının neyi kapsadığı ve neyi karşıladığının açıklığa kavuşturulmasıdır. Genel literatür 1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'na kadar yapılan toprak dağıtım uygulamalarının hemen hepsini “toprak reformu” olarak adlandırmaktadır. Ayrıca çok sayıda çalışma yapılmış olmasına rağmen siyasî tartışmalara değinen bir çalışma yapılmamıştır. Çalışmalar daha çok konunun hukukî ve ekonomik yönlerini ele almıştır. Yeni Cumhuriyet'in kurulmasından itibaren gündemdeki yerini koruyan “toprak reformu” kavramının ve siyasî tartışmaların ortaya konulması gerektiği kanısındayız.

B. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmamıza, tarama yöntemine dayanarak toprak reformu, CHP ve Demokrat Parti üzerine yazılmış eserlerin incelenmesiyle başlanmıştır. Dönemin gazeteleri, arşiv belgeleri ve inceleme eserleri gözden geçirilerek kaynaklar ve literatür taranmıştır. İnceleme sonucunda elde ettiğimiz verilere dayanarak kaynaklar tespit edilip kaydedilmiştir. Çalışmamızın yazımında dil ve üslubun düzgünlüğüne dikkat edilerek

gereksiz bilgilere yer verilmemeye özen gösterilmiştir. Öncelikle, toprak reformu kavramını ele alan eserler incelenmiş ve bu sürecin nasıl gerçekleştiği açıklanmaya çalışılmıştır. Bu sürecin basında nasıl yansıtıldığını ve önemli meselelerin nasıl ele alındığını belirlemek amacıyla dönemin gazeteleri ve bu bilgileri destekleyen arşiv belgeleri incelenmiştir. Bununla beraber araştırmada nitel verilere dayandırılan araştırma yöntemi esas alınmıştır. Bu bağlamda güncel alanyazın taraması yapılmak suretiyle, ikincil kaynaklardan hareketle ulaştığımız belge ve dokümanlar vasıtasıyla betimsel analiz uygulanmıştır.

a. Kavramsal Çerçeve, Kapsam ve Sınırlılıklar

Çalışmamız ana hatlarıyla Cumhuriyet'in ilk dönemlerinden itibaren gerçekleştirilen toprak dağıtım uygulamalarını ve 1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nu ele almaktadır. Toprak reformunun 1947-1973 yılları arasında da gündemde ve uygulama sahasında olması münasebetiyle Cumhuriyet'in ilk yılları ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'na kadar yapılan uygulamalar ve siyasî tartışmalarla tezimizi sınırlandırmayı uygun bulduk.

b. Veri Toplama Tekniği

Çalışmamızda, öncelikle detaylı bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Döneme ait gazete temininde elektronik ortama açılmış internet siteleri ve sahaflara müracaat edilmiştir. Meclis Zabıt Tutanaklarına, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı tarafından elektronik ortamda erişime açılan belgeler üzerinden ulaşılmıştır. Arşiv belgeleri ise Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi kataloglarından temin edilmiştir. Konuyla ilgili birçok kitap Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Kütüphanesi ve kitabevlerinden temin edilmiştir. Bilimsel makale ve tezlere ise elektronik ortamda hizmet veren dergiler vasıtasıyla ulaşılmıştır.

GİRİŞ

Toprak reformu, uluslararası terminolojide toprak düzeninde yapılan değişiklikleri, tarım işçileri ve çiftçilerin koşullarını düzeltmeyi, tarımsal işletmelerin yüzölçümlerini artırmayı, toprak dağıtımını yapılarak toprak sahiplerinin sayısını artırmayı hedefleyen tedbirler olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda, toprak reformu kredi sağlama, idarî ve ticari yapıları güçlendirme, kooperatif oluşumlarını destekleme, tarımsal araştırma, ihtiyaçların karşılanması, ürün pazarlama ve dağıtım hizmetlerini içermektedir. Bu tedbirler, ekonomik ve sosyal kalkınmada engel teşkil eden toprak yapısındaki bozuklukları ve aksaklıkları gidermeyi amaçlar ve uyumlu bir şekilde koordine edilerek uygulanması gerekmektedir.¹ ‘Dar anlamda toprak reformu’, büyük arazilerin bölünerek topraksız çiftçilere dağıtılması için devletin aldığı önlemleri kapsar.² Geniş anlamda toprak reformu ise arazi ile onu işleyen insanlar arasındaki ilişkileri düzenlemek amacıyla devletin aldığı tüm önlemleri ve faaliyetleri içerir. Bu faaliyetler ve önlemler, büyük arazi mülklerinin kamulaştırılması ve işleyenlere dağıtılması, tarım arazisi üzerinde veya yakınında oturmada arazi sahibi olunmaması, toprakların işleyenlere verilmesinin teşvik edilmesi, kiracı ve ortakçıların mal sahibi yapılması, devlet arazilerinin topraksız çiftçilere dağıtılması, yeniden düzenlenen tarım arazisi üzerinde planlı yerleşimler yapılması, küçük parçalara ayrılmış arazi mülklerinin birleştirilmesi, tapu ve kadastro kayıtlarının düzenlenmesini içerir. Ayrıca tarımsal kredi, vergilendirme, pazarlama koşullarının düzenlenmesi ve kooperatiflerin kurulması gibi unsurlar da toprak reformu hareketlerinin yardımcı ve tamamlayıcı ögeleri olarak sayılır.³

‘Geleneksel Toprak Reformu’ ve ‘Tarım Reformu’ olarak da sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre ‘geleneksel toprak reformu’, büyük toprak mülkiyetinin belirlenmiş bir sınırdan fazlasını kamulaştırarak topraksız ya da az topraklı

¹ Harun Pastanoğlu çev., *Çeşitli Ülkelerde Toprak Reformu Uygulamaları-Milletlerarası Çalışma Örgütü 49. Genel Kuruluna Sunulan Rapor*, (Ankara: Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, 1972), 1-2.

² Adnan Güriz, “*Modern Mülkiyet Kavramı ve Toprak Reformu*”, Türkiye’de Toprak Reformu Semineri (6-8 Haziran 1968), (Ankara: 1968), 71; Mehmet Pamak, “Türkiye’de Toprak Reformu”, *Journal of Economy Culture and Society* 18 (1980), 128.

³ Reşat Aktan, “Toprak Reformu”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 20/2, (1965), 4.

köylülere dağıtmak şeklinde açıklanmıştır. ‘Tarım reformu’ ise tarımsal faaliyetlerin düzenlenmesi yani tarımda makineleşme, kredi kolaylıkları, tarımsal vergileme, eğitim ve yayın, pazarlama ve fiyat politikaları, gübreleme, iyi tohum kullanma ve ilaçlama gibi faaliyetlerin uygulanmasını içermektedir. Gerçek bir toprak reformu her ikisini de birleştirmek vasıtasıyla yapıldığı takdirde sonuca ulaşabilmektedir.⁴

Toprak reformunda toprak dağıtımı, geniş kapsamlı bir çalışmanın sadece bir parçasıdır. Toprak reformu, sadece topraksız çiftçilere toprak dağıtmakla kalmayıp aynı zamanda tarım sektöründe köklü değişiklikler yapılmasını içerir. Tarımsal üretimin artırılması, verimliliğin yükseltilmesi, gerekli düzenlemelerin yapılması, çiftçilerin gelirlerinin artırılması ve bağımsızlıklarına kavuşması, ayrıca tarım sektörünün ulusal ekonomi içindeki payının artırılması gibi unsurları da kapsar. Toprak reformu; *“İnsanla toprak arasındaki tüm ilişkileri, tarımsal ürünü ve verimi arttıracak, topraktan geçimini doğrudan doğruya sağlayan topluluğun hayat seviyesini ekonomik yönden yükseltecek ve sosyal yönden düzelterek, tarım sektörünün ulusal ekonomi içinde, iktisadi kalkınmayı destekleyecek bir biçime girmesini sağlayacak, tüm tedbirlerin alınmasına ve uygulanmasına imkân veren bir ıslahattır.”*⁵

Toprak rejiminde reformla amaçlananlar şunlardır: Özel kişilerin elinde bulunan büyük toprakların belirli bir miktarının kamulaştırılarak devlet mülkiyetindeki topraklarla birleştirilmesi ve bu toprakların topraksız ya da az topraklı çiftçilere rasyonel işletmeler oluşturacak şekilde dağıtılması, çok sayıda parçaya bölünmüş tarım arazilerinin birleştirilmesi, veraset ilkeleriyle toprakların yeterli gelir sağlayacak işletmeler kurmaya elvermeyecek şekilde parçalanmasının önlenmesi, dağıtılmış toprakların yeniden büyük toprak mülkiyetlerine dönüşmesini engellemeyi, ortakçılık ve kiracılık standartlarını toplumsal adalet ilkeleri doğrultusunda düzenleyerek, bireylerin toprakla olan ilişkilerini iyileştirmektir. Üretim yapısında yapılacak değişikliklerle hem iç hem de dış piyasalara yönelik üretimin artırılması ve kaynakların daha rasyonel kullanılması hedeflenmektedir.

⁴ Tayyar Ayyıldız, “Toprak Reformu ve Nedenleri”, *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi* 7/1 (1976), 167-168.

⁵ Beşir Hamitoğulları, “Türkiye’de Toprak, Toprak Reformu ve İktisadi Kalkınma”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 21/1, (1966), 24.

Bu bağlamda, üretim yapısında yapılacak reform, verim artırıcı yöntemlerin kullanımını, tarımda sermaye birikimini hızlandıran ve destekleyen hizmetlerden daha geniş biçimde yararlanılmasını sağlamalıdır. Destekleyici hizmetlerde reform sağlanamazsa toprak mülkiyeti ve tarımsal üretim yapısındaki değişiklikler ile teknik gelişmenin getireceği verimlilik artışlarını gerçekleştirmek zor olacaktır. Bu nedenle, kooperatif sisteminin geliştirilmesi ve işletmelerin her türlü kredi ve girdi ihtiyaçlarının karşılanması zorunludur. Ayrıca depolama, muhafaza, ulaştırma ve dağıtım süreçlerinin üreticilerin katılımı ve denetimiyle yapılmaması durumunda, tarımsal gelirin bir kısmı aracı, tefeci ve sanayicilerin elinde kalacaktır.⁶

Reformun zorunlu olmasını gerektiren pek çok ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasî neden bulunmaktadır. Bunlar arasında en önemlileri ise tarihi süreçte toprak mülkiyetinin dağılımında ve kullanımında ortaya çıkan dengesizliklerdir. Tarımsal işletmelerin gelirlerinin diğer sektörlerin gelir seviyelerinin çok altında kalması, tarım sektörü ile diğer sektörlerde çalışanlar arasında yaşam standardı açısından büyük farkların oluşmasına neden olmuştur.⁷ Toprak reformunun temel amacı, çiftçilere toprak kazandırmak olsa da bu amaca paralel olarak siyasî, sosyal ve ekonomik birçok hedef de bulunmaktadır. Bu hedefler, toprak reformunun genel olarak beklenen sonuçlarını da kapsar. Siyasî açıdan değerlendirildiğinde; tarımsal feodal yapının çözülmesi, bağımsız bir çiftçi sınıfının oluşturulması, göçmenlerin yerleştirilmesi ve eski ayrıcalıkların kaldırılması gibi amaçlar öne çıkmaktadır. Sosyal açıdan bakıldığında, toprağı işleyenlerin adil bir şekilde üretimden paylarını almaları, toprak güvencesinin sağlanması ve sınıflar arasındaki eşitsizliğin azaltılması gibi hedefler ön plandadır. Ekonomik açıdan ise en verimli işletme düzeninin oluşturulması, üretim ve verimliliğin artırılması, rekabet eşitliğinin sağlanması ve sermaye birikiminin teşvik edilmesi gibi amaçlar önceliklidir.⁸

⁶ Yavuz Tekelioğlu, “Toprak Reformu ve Türkiye Uygulamaları”, *Akdeniz İİBF Dergisi* 10/19, (2010), 44-46.

⁷ Sabahaddin Alpat, “Türkiye’de Toprak Reformunun Sosyal Yönü”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* 26, (1975), 3.

⁸ Serkan Tuna, *Tek Parti İktidarında Toprak Bayramı Kutlamaları ve Toprak Reformu (1945-1949)*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2017), 11; Cevat Geray, “Toplum Kalkınması ve Toprak Reformu”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 21/3, (1966), 52-53; İbrahim İnci, “Atatürk Dönemi

20. yüzyılın başlarında, birçok üçüncü dünya ülkesi tarımsal üretimi artırmak ve kırsal yoksulluğu azaltmak amacıyla toprak reformunu bir çözüm olarak görüyordu. Ayrıca kırsal bölgelerde yaşam koşullarını iyileştirerek köylerden şehirlere göçü durdurmayı düşünüyorlardı. Bu yüzyılda, toprak dağıtımı meselesine neredeyse bütün ülkeler büyük eğilim göstermişti. Ancak bu reformların uygulanmasında çeşitli zorluklar vardı. Bunlardan birincisi, uygulamadaki zorluklardı. Büyük toprak sahiplerinden topraksız köylülere arazi verilmesi amaçlanmış olmasına rağmen, süreç genellikle büyük toprak sahiplerinden küçük toprak sahiplerine servet aktarımı şeklinde ilerledi. Toprak sahibi ve ortakçı ilişkisi de dikkate değer bir konuydu; Korkut Boratav bu durumu yarı feodal bir yapı olarak niteliyordu.⁹ Bir diğer sorun ise yeterli kalifiye personel ve uygun bir mekanizmanın eksikliğinden dolayı bu kanunları etkili bir şekilde uygulamanın zorluğudur. Ayrıca büyük toprak mülklerinin kaldırılmasıyla birlikte; ürünlerin pazarlanmasında zorluklar, kredi yetersizliği ve çiftçilere rehberlik edecek personel eksikliği gibi nedenlerle tarımsal üretimde düşüş yaşanması kolaylaşmıştır.¹⁰

Toprak reformu, II. Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlıklarını kazanan birçok ülkenin kalkınmasında önemli bir rol oynamıştır. Asya ve Uzak Doğu'nun toprak yapısı genel olarak bazı ortak özelliklere sahiptir: Toprak kıtlığı, mülkiyetin belirli ellerde yoğunlaşması, toprak kullanımı konusunda güvensizlik, işletmelerin parçalanmış yapısı ve yoksulluktur. Bölgedeki hemen hemen tüm ülkelerde çeşitli şekillerde toprak reformu tedbirleri uygulanmıştır. Devlet tarafından ya da sahipleri tarafından satılmış olan toprakların geri alınarak köylülere dağıtılması, az topraklı veya hiç toprağı olmayan tarım işçilerinin sorunlarını kısmen çözmek için tarım işletmelerinin büyüklüklerinin sınırlandırılması, tarımda kiralama fiyatlarının düşürülmesi, feodal karakterli hizmetlerin ve borçlanma usullerinin kaldırılması, ikinci elden kiralama ve yarıcılık sisteminin sınırlandırılması, araçların ortadan kaldırılmasını hedefleyen tedbirlerin alınması, kamu

Türkiye'sinde Toprak Mülkiyet Dağılımı İle İlgili Bazı Düzenlemeler", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 44, (Erzurum 2010), 346.

⁹ Ali Tamahkar, *Modern Devlet İnşası Sürecinde Türkiye ve İran'da Toprak Reformlarının Karşılaştırmalı Analizi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2024), 8-9.

¹⁰ Pastanoğlu, *Çeşitli Ülkelerde Toprak Reformu Uygulamaları-Milletlerarası Çalışma Örgütü 49. Genel Kuruluna Sunulan Rapor*, 21-22.

makamlarının köylülere verdiği kredilerin artırılması ve kooperatif sisteminin geliştirilmesi gibi önlemler uygulanmıştır.¹¹

Kuzey ve Batı Avrupa ülkeleri, toprakların toplulaştırılması, küçük tarım işletmelerinin genişletilmesi ve teknik desteklemeler yaparak küçük çiftçilerin yaşam şartlarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yürütmüştür. Bu ülkelerdeki toprak politikası çerçevesinde fiyat desteklemeleri, toprak ve su kaynaklarının değerlendirilmesi, zayıf tarımsal altyapı noktalarının ortadan kaldırılması gibi çeşitli önlemler alınmıştır. Bu önlemlerin amacı, tarımsal ekonomiyi modernize etmek, teknik gelişmelerden tam anlamıyla yararlanmak ve tarımsal nüfusun gelirini şehirselleştirilmeslele karşılaştırılabilir bir düzeye çıkarmaktır. Doğu Avrupa ülkelerinde ise toprak reformu projeleri daha geniş kapsamda uygulanma fırsatı bulmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra hayata geçirilen reformlar, geniş arazilerin kamulaştırılarak topraksız köylülere verilmesi şeklinde gerçekleştirilmiştir. Çiftçi ve köylülerin büyük borçları silinmiştir. Kolektif bir tarım sistemi getirilmiş ve kamu kuruluşları tarımsal ürünlerin iyileştirilmesi ve pazarlanmasına daha aktif bir şekilde katılmıştır. Yakın ve Orta Doğu ile Afrika'da da büyük mülklerin varlığı devam etmekte ve topraksız köylülerin kiracılık yöntemleriyle yaşamlarını sürdürmeleri gerçeği mevcuttur. Ayrıca işletmelerin küçük ve parçalanmış olması, etkisiz işletmelere, düşük verime ve dolayısıyla daha az gelire neden olmaktadır.¹²

Gelişmiş ülkelerde, toprak reformunun amacı; ekonomik olarak sürdürülebilir aile işletmelerini yaygınlaştırmak, parçalanmış arazileri birleştirmek ve kiracılık ile ortakçılık ilişkilerini düzene koymaktır. Sosyalist ülkelerde toprak reformu, öncelikle arazilerin sahiplerinden alınarak kolektif işletmeler olarak bilinen kolhozların kurulması yoluyla uygulanmıştır. Ancak 1850'li yıllardan sonra bu kolektif işletmelerin dağılmasıyla birlikte devlet arazilerinin kullanım hakları tarım işçileri ve çiftçilere verilmeye başlanmıştır. Geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerde ise toprak reformu şu şekillerde

¹¹ Pastanoğlu, *Çeşitli Ülkelerde Toprak Reformu Uygulamaları-Milletlerarası Çalışma Örgütü 49. Genel Kuruluna Sunulan Rapor*, 5-6.

¹² Pastanoğlu, *Çeşitli Ülkelerde Toprak Reformu Uygulamaları-Milletlerarası Çalışma Örgütü 49. Genel Kuruluna Sunulan Rapor*, 8-17.

gerçekleştirilmiştir: feodal yapının ortadan kaldırılması, topraksız ve az topraklı çiftçilerin toprak sahibi yapılması, arazilerin bölünmesinin önlenmesi, verimliliği artıracak altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi ve kiracılık ile ortakçılık ilişkilerinin düzeltilmesi.¹³ Özel mülkiyet sistemine sahip az gelişmiş toplumlarda toprak reformu, feodal toplumsal yapının aşılması açısından kritik bir öneme sahiptir. Feodal toplumsal yapı, toprakların birkaç kişinin elinde yoğunlaşmasına ve sanayi üretimine uygun olmayan büyük arazi sistemlerinin varlığına yol açar. Bu nedenle, feodal yapının varlığı, bir ülkenin sanayileşmesini engellemektedir.¹⁴

Türkiye’de ekonomik faaliyetlerin ana dayanağı tarım olduğundan, toprakla ilgili sorunlar sürekli olarak önemini korumuştur. Osmanlı Devleti Dönemi’nde, taşradaki toprak aristokrasisi ile merkezdeki bürokrasi arasında sürekli bir mücadele yaşanmış ve II. Mehmet’in merkeziyetçi politikalarıyla toprakların büyük kısmı devletin kontrolüne geçmiştir. Osmanlı Devleti’nin 600 yıllık egemenliği süresince, toprak mülkiyeti ve kullanımı özel hukuk kurallarına tabi tutulmuş ve devlet sıkı bir kontrol mekanizması kurmuştur. 17 ve 18. yüzyıllarda toprak düzeninde bazı bozulmalar meydana gelmiş ve 1826’dan sonra tımar sistemi terk edilmiştir. 1858 Arazi Kanunnamesi ile özel mülkiyet tanınmış ve bu yolla tarımsal üretim ile vergi gelirlerinin artırılması hedeflenmiştir. Ancak 1913-1914 yıllarında tarımsal üretim yeterli olmamış ve savaş döneminde tarımsal üretimde düşüşler yaşanmıştır. 1916-1917 yıllarında tarımsal üretimi teşvik etmek amacıyla Mükellefiyet-i Ziraiyye Kanunu çıkarılmıştır. Sanayi sektörü ise tarıma kıyasla daha geri kalmış ve Avrupa’nın makineleşmiş sanayisiyle rekabet edememiştir.

Osmanlı Devleti’nin savaş yıllarında ekonomik durumu zayıf, nüfus azalmış ve tarımsal üretimi ciddi şekilde gerilemişti. Millî Mücadele Dönemi’nde ekonomi büyük ölçüde tarıma dayanıyordu ve kurtuluş mücadelesini finanse etmesi gerekiyordu. Mustafa Kemal Atatürk Türk köylüsünün refahını artırmak amacıyla ekonomik tedbirler almayı savundu. Bu amaçla toplanan Türkiye İktisat Kongresi, yeni devletin ekonomi

¹³ Metin Türker, Dünya’da ve Ülkemizde Toprak ve Tarım Reformu Uygulamaları, *Üçüncü Sektör Kooperatifçilik* 45/3, (2010), 40.

¹⁴ Türkmen, İsmet, “Türkiye’de 12 Mart Muhtırası Sonrası Toprak Reformu Gerçekleştirme Teşebbüsü ve Neticeleri (Mart 1971-Aralık 1971)”, *19. Yüzyıldan Günümüze Türkiye’de İktidara Müdahaleler ve Darbeler Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı (21-23 Mart 2018/Yozgat)*, (Ankara: 2019), 1/503.

politikasının temellerini attı. Yeni Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nin sosyoekonomik mirası üzerine kuruldu ve 1923 İzmir İktisat Kongresi sonrasında hedeflenen toprak reformu, sanayileşmenin itici gücü olacak satın alma gücüne sahip modern bir köylü kitlesi oluşturmayı amaçladı. Osmanlı Dönemi'nde tarım üretimi düşük olup büyük arazi sahiplerinin kontrolü altındaydı. Cumhuriyet Dönemi tarım politikaları bu durumu düzeltmeyi hedefledi, ancak 1929 Dünya Ekonomik Krizi ve sermaye yetersizliği gibi engellerle karşılaştı. Düşük üretim, adaletsiz toprak dağılımı ve ağır vergiler çiftçileri fakir bırakmıştı. Osmanlı'dan miras kalan toprak sorunları, Cumhuriyet Dönemi'nde de devam etti. Arazi mülkiyet düzenindeki kanuni boşluklar, nüfus artışı ve kırsal nüfusun fazlalığı, toprak üzerindeki baskıyı artırdı.

1924 yılında savaşların ve nüfus hareketlerinin yarattığı ihtiyaçları karşılamak amacıyla çeşitli kanunlar çıkarılmıştır. 13 Mart 1924 tarihli ve 441 sayılı Kanun ile mübadele dışında kalan terk edilmiş mülkleri, savaş nedeniyle zarar görmüş veya kaybedilmiş mülk sahiplerine dağıtılması öngörülmüştür. 16 Nisan 1924 tarihli ve 488 sayılı Kanun ile Yunanistan'dan Türkiye'ye gelen göçmenlere, Yunanistan'da bıraktıkları gayrimenkullere karşılık olarak Türkiye'de gayrimenkul tahsis edilmesi düzenlenmiştir. 26 Nisan 1924 tarihli ve 474 sayılı Kanun, Artvin, Ardahan ve Kars vilayetleri ile bazı kazalarda toprak tasarruf eden kişilere tapu verilmesini ve kalan arazilerin göçmenlere dağıtılmasını öngörmektedir. 8 Ekim 1924 tarihinde, topraksız çiftçilere Millî Emlak'tan (Emlak-ı Millîye) toprak verilmesi ve terk edilmiş malların (emval-i metruke) dağıtımı için bir yönetmelik hazırlanması kararlaştırılmıştır. Bu düzenleme, topraksız çiftçilere toprak sağlayarak tarımsal üretimi artırmayı ve köylülerin ekonomik ve sosyal durumlarını iyileştirmeyi hedeflemektedir. Toprak tahsisi sürecinde adaletin sağlanması ve köylülerin uzun vadeli olarak toprağa sahip olmalarının teşvik edilmesi amaçlanmaktadır. Bu kararname, Cumhuriyet'in ilk yıllarında tarımsal kalkınma ve toplumsal adaletin sağlanması açısından önemli bir adımdır.

1925 yılında meydana gelen Şeyh Sait İsyanı, toprak dağıtım uygulamalarını farklı bir amaca çekmiştir. İsyanın bastırılmasının ardından bazı tedbirler alınmış ve 1927 tarihli 1097 sayılı Yasa ile daha kapsamlı önlemler getirilmiştir. Bu yasa, Doğu vilayetlerindeki yönetim tarzını değiştirmeyi ve Cumhuriyet yasalarını tam anlamıyla uygulamayı amaçlamaktadır. Siyasî olarak muhalif görülen unsurların ortadan

kaldırılması ve hükûmetin faaliyetlerini engelleyen dinî liderlerin durdurulması gerektiği vurgulanmıştır. Yasa, Doğu'daki bazı şahıs ve ailelerin Batı bölgelerine zorunlu olarak göç ettirilmesini ve bu ailelerin arazilerinin hazineye devredilmesini öngörmektedir. Bu kararlar, devletin iç güvenliğini sağlama ve toplumsal düzeni koruma amacını taşımaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti, ulus-devlet inşa sürecinde karşılaştığı iç ve dış tehditlerle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Musul, Hatay ve mübadele sorunları ile uğraşırken İngiltere ve Fransa'nın Ermenileri kullanarak Kürtleri ve diğer azınlıkları kışkırtmaları, Türkiye'nin iç güvenliğini tehdit etmiştir. Bu bağlamda Şeyh Sait, Ağrı, Dersim ve Sason İsyanları önemli olaylardır. Azadi ve Hoybun Cemiyetleri ile Ermenilerin tahrikleriyle Kürt aşiretleri isyan etmiştir. 1930'larda Doğu Anadolu'daki isyanları önlemek için iskân politikaları uygulanmıştır. İsyan bölgelerindeki halk, Türkiye'nin batısındaki çeşitli illere yerleştirilmiştir. Örneğin, Sason ve çevresinden 750 kişi batı illerine yerleştirilmiştir. Jandarma Genel Komutanlığı, Sason'daki halkın büyük bir kısmını batıya nakletmiştir. İçişleri Bakanlığı, yasak bölgelerden Eskişehir, Kütahya ve Kırklareli gibi illere yerleşim sağlamıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan iskân yasaları, ekonomik, sosyal ve ulusal amaçlar doğrultusunda düzenlenmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında uygulanan iskân politikaları, Türkiye'nin ulus-devlet yaratma çabalarının önemli bir parçası olmuştur. İskân çalışmaları, muhacirlerin, göçerlerin ve feodal unsurların dağılımını düzenlemeyi hedeflemiştir. Bu politikalar, bölgesel istikrarı sağlamak ve tarımsal üretimi artırmak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti; muhacirlere, göçmenlere ve topraksız ya da az topraklı çiftçilere toprak sağlama amacıyla çeşitli kanunlar çıkarmıştır. Ancak daha kapsamlı bir toprak kanunu hazırlama çabaları da olmuştur. Bu çerçevede, Dâhiliye Vekâleti 1935 ve 1937 yıllarında iki tasarı hazırlamıştır. Yine 1937 yılında Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti de bir tasarı hazırlamıştır. 1938 yılında yeni bir komisyon oluşturulmuş ve bu komisyonda Adliye, Sıhhat ve İçtimai Muavenet, Dâhiliye, İktisat ve Maliye Vekâletlerinden üyeler görev almıştır. Ancak bu çabalar da sonuç vermemiştir. Bu tasarıların haricinde Ziraat Vekâleti tarafından hazırlandığı belirtilen Zirai Islahat Kanunu tasarısı arşivde bulunmamaktadır. Ziraat Vekâletinin bir tasarı üzerinde çalıştığını

bilmekle beraber akıbeti hakkında malumatımız bulunmamaktadır.¹⁵ Bu tasarılar, 1945

¹⁵ Safiye Yelda Kaya, “İskân ve Toprak Dağıtım Politikaları Işığında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”, *Journal of Life Economics* 2/3, (2015), 86; Ziraat Vekâleti tarafından hazırlanan tasarıların bazı gazetelerde yer aldığı görülmektedir. Ancak bu konuda bir kesinlik bulunmamaktadır. Kamuoyuna yansıyan haberlere göre, 1938 ve 1941-1942 yıllarında Ziraat Vekâleti tarafından hazırlanan tasarılar olduğu belirtilse de bu tasarıların içeriği hakkında pek fazla bilgi verilmemektedir. 11 Ocak 1938 tarihli Tan gazetesi, “Toprak Kanunu Layihasının Esasları-Türkiye’de Ecnebler Toprak İşlemeyecek” başlıklı haberinde, Celal Bayar hükümetinin milli sınırlarımız içindeki topraklarımız üzerinde köklü bir inkılap yapmaya hazırlandığını ifade etmektedir. Haberde, devletin kullanılmayan geniş arazileri sahiplerinden alarak çalışkan fakat topraksız çiftçilere vereceği belirtilmektedir. Tan, “Toprak Kanunu Layihasının Esasları-Türkiye’de Ecnebler Toprak İşlemeyecek”, (11 İkincikanun 1938), 1; 13 Ocak 1938 tarihli Doğu gazetesinde, benzer bir haber bulunmaktadır. Dikkatimizi çeken nokta, iki haberde de toprakların yalnız Türklere verileceğidir. Son şeklini almış bulunan toprak kanunu tasarısını incelemek ve görüş almak üzere Bakanlar Kurulu’na gönderildiği, bu tasarıya göre, sınırlarımız içindeki toprakları işletme hakkının yalnızca Türk vatandaşlarına verileceği vurgulanmaktadır. Bkz. Doğu, “Toprak Kanunu Layihası Vekiller Heyetine Girdi-Türk Olmuyana Toprak Yok”, (13 İkinci Kanun 1938), 1; Yine 11 Ocak 1938 tarihli Akşam gazetesinde, layihanın toprak sahibi olmak ve işletme hakkını Türklere verdiği ifade edilmektedir. Bkz. Akşam, “Toprak Kanunu”, (11 Kânunusani 1938), 2; 28 Ocak 1938 tarihli Tan gazetesinde, Ziraat Vekâletinin Ankara’da yapılacak olan büyük çiftçi kongresi hazırlıkları ile meşgul olduğunu ve kongrede konuşulacak konunun yeni toprak kanunu tasarısı olduğunu belirtmektedir. Haberde, diğer bakanlıklardan görüşler alınarak tasarıya son şeklin verilme üzere olduğu ve ilk projenin bazı değişikliklere uğradığı ifade edilmektedir. Bkz. Tan, “Toprak Kanunu Layihası Hazır Vaziyette”, (28 Ocak 1938), 2; 17 Şubat 1938 tarihli Ulus gazetesinde, yeni Toprak Kanunu’nun hazırlanması için Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu İdare Meclisi Başkanı ve Kastamonu Milletvekili B. Tahsin Çoşkan’ın liderliğindeki komisyonun çalışmalarını neredeyse tamamladığı ifade edilmektedir. Projeye dair son incelemelerin, Ekonomi Bakanı ve Ziraat Bakan Vekili B. Şakir Kesebir’in seyahatten dönmesinin ardından yapılacağı belirtilmektedir. Bkz. Ulus, “Yedi Senede Topraksız Çiftçiye 4.623.965 Liralık Toprak Dağıtıldı”, (17 Şubat 1938), 2; Zirai Islahat Kanunu ile ilgili ayrıntılı bilgi, 4 Mart 1938 tarihli Tan gazetesinde verilmektedir. Ayrıca Ankara’da yapılacak olan Ziraat Kongresinde görüşüleceği ifade edilmektedir. Buna göre, “Ziraatimizde toprak davasını halletmek üzere birkaç ay evvel bir encümen kurulmuştu. Her vekâlet en kuvvetli unsurlarından birini encümene göndermişti. Devlet ziraat işletme teşkilatının başına geçen Kastamonu mebusu Bay Tahsin’de encümene bulunuyordu. Encümen toprak kanunu hazırlamak niyeti ile işe başlamıştır. Fakat pek çabuk şu kanaate varmıştır: yalnız toprak meselesi hakkında yapılacak bir kanun davayı halledemez. Muhtelif memleketlerde Zirai Islahat hareketi adını alan hareketleri göz önünde tutmak ve zirai ıslahat kanunu adlı daha geniş ve şümüllü bir kanun hazırlamak lazımdır. Bu gaye ile üç ay kesif ve alakalı bir şekilde çalışılmıştır. Neticede 165 maddeli mühim bir kanun meydana çıkmıştır. Buna ek olan 25 maddeli teşkilat kanunu da hesaba katılırsa yekûn 190 maddeyi bulur... Hazırlanan projeye henüz bir kanun layihası denilemez, hükümet bunu kendine mal ettikten sonra bir layiha halinde Meclis’e sevkedilecektir. Fakat tetkikler bütün vekâlet mümessillerinin iştirakile yapılmış ve çok olgun neticeler vermiştir. Hükümetin üzerinde duracağı bellibaşlı nokta, ancak kanunun lüzum göstereceği mali taahhütler ve tedbirlerdir. Bu itibarla kanunun yakın bir zamanda Meclise sevk beklenebilir.” Bkz. Tan, “Planlı Ziraate Doğru-Zirai Islahat Kanunu Hazırlıkları Tamamlandı”, (4 Mart 1938), 1,10; Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi, 27 Aralık 1938 tarihinde Başvekilin nutku ile açılmıştır. Bkz. Tan, “Birinci Ziraat Kalkınma Kongresi, Dün Başvekilin Bir Nutku İle Açıldı”, (28 İlkânun 1938), 1; Ulus, “Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Dün Başvekilimizin Çok Kıymetli Bir Nutkiyle Açıldı”, (28 İlkânun 1938), 1; Ankara’da toplanan Ziraat Kongresi’nin hedefi, köyü ve köylüyü kurtarmak ve ülke genelinde tarımsal kalkınma hareketini başlatmak olarak ifade edilmektedir. Hükümetin maddeler halinde hazırladığı planda, “köylünün yarısı topraksızdır. Gerek partinin gerek hükümetin en büyük hedefi köylüyü toprak sahibi yapmaktır. Zirai kalkınma programının bir maddesi de köylüyü toprak sahibi yapmaktır” denilmektedir. Bkz. Tan, “Zirai Kalkınma Ne Demektir?”, (28 İlkânun 1938), 5; Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi’nde; mevzuat, lâyhalar ve temenniler, zirai kredi ve sigorta komisyonu adıyla teşkil edilen komisyonun kabul ederek kongreye arzına karar verdikleri önerilerin birinci maddesi, Toprak Kanunu’nun bir an evvel çıkarılması yönündedir: “Topraksız çiftçilere toprak verilmesi ve dağınık toprakların birleştirilmesi ve büyük mikyasta da olsa toprağını işletenlerin himayesi hükümlerini de ihtiva edecek bir toprak kanununun bir an evvel çıkarılması.” Bkz. Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Komisyonlar Mazbatası, (Ankara: TBMM Matbaası, 1938), X Mevzuat Komisyonu Mazbatası, 1; Ziraat Vekâletinin

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nu etkileyerek bir nevi bu kanunun ön hazırlıkları niteliğinde değerlendirilmiştir. Bu girişimlerin amacı, toprak mülkiyetini daha adil bir şekilde dağıtmak, kırsal alanlardaki sosyal ve ekonomik sorunları çözmek ve tarımsal üretimi artırmaktır. Ancak çeşitli siyasî, ekonomik ve bürokratik engeller nedeniyle bu tasarılar hayata geçirilememiştir. Sonuç olarak 1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, bu çabaların bir ürünü olarak ortaya çıkmış ve kırsal kesimdeki toprak sorunlarını çözmeye yönelik önemli bir adım olmuştur. Ancak başarıya ulaşamamıştır.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun neden başarısız olduğunu Tarım Bakanı Şevket Raşit Hatipoğlu, 1964 yılında konuşmacı olarak katıldığı Toprak Reformu Semineri'nde izah etmektedir. Hatipoğlu, toprak reformunu iyi anlatamadıklarını ve yanlış anlaşıldığını belirterek reformun yalnızca büyük mülklerin parçalanması ya da herkesin arazisinin alınması olarak görüldüğünü ifade etmektedir. Türkiye'de arazinin benimsenmesi ve kullanılmasının tamamen eski tarım yöntemlerine, geleneklere ve göreneklere dayandığını, bu nedenle tarımın büyük sıkıntılar çektiğini belirtmektedir. Sınır meselelerinin hâlâ çözülemediğini ve bundan dolayı kavgaların eksik olmadığını ifade etmektedir. Hatipoğlu'na göre, ortakçılık, bu ülkede kalıcı tarım uygulamalarının yerleşmesine, toprağın ıslah edilmesine ve en küçük sulama sistemlerinin bile yapılmasına asırlardır engel olmaktadır. Cumhuriyetin, bu eski ve verimsiz koşulları 20 milyon insanın hayatından temizlemedikçe, millî ekonominin teknik temeller üzerine kurularak sağlıklı bir şekilde gelişmesinin zor olduğunu belirtmektedir. Türkiye'de millî ekonominin tarım temeli üzerine kurulu olduğunu ancak bu temel hala ortaçağın kuralları ve gelenekleri üzerine inşa edilmiş olduğunu, henüz bu eski düzeni tasfiye edemediklerini

hazırlamakta olduğu tasarıyı 1941 ve 1942 yıllarında tekrar basında görmekteyiz. “Ziraat Vekâleti, Toprak kanunu layihasının esasları üzerindeki çalışmalarına devam etmektedir. İlgili Vekâlet mümessillerinden mürekkep bir komisyon projede son değişiklikleri tesbit etmek için toplantılarına devam etmektedir. Komisyon bu pazartesi günü de toplanarak çalışmalarına devam edilecektir.” Bkz. Bugün, “Toprak kanunu”, (23 İkinciteşrin 1941), 1; “Ziraat Vekâleti toprak kanunu layihasının esasları üzerindeki çalışmalarına devam etmektedir. İlgili Vekâlet mümessillerinden mürekkep bir komisyon projede son değişiklikleri tesbit etmek için toplanmaktadır. Komisyon bu pazartesi günü de toplanarak çalışmalarına devam edecektir.” Bkz. Ulus, “Toprak kanunu layihası”, (23 Sontesrin 1941), 4; “Ziraat Vekilligince hazırlanan ve ilgili Vekilliklerin de mütaleaları alınmış bulunun Toprak Kanunu projesi bugünkü şartlara uygun bir hale getirilmek üzere yeni baştan incelenmektedir.” Bkz. Kızılay, “Toprak kanunu projesi”, (21 İlkânun 1942), 2; İlgili haberin Budapeşte Elçiliğinden Hariciye Vekâletine gönderilen raporda Macar basınına da yansıdığını görmekteyiz: “Ziraat Nazırı, zirai ıslahata aid kanun projesini ayın on yedisinde Meclis’e sevk etmiştir. Bu kanuna nazaran icar suretile dağıtılacak arazinin sahası takriben bir buçuk milyon arpanttır.” Bkz. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 556, Kutu No: 44772, Gömlek No: 215595, Sıra: 2, (556/44772/215595/2), 2-3.

vurgulamaktadır. Hatipoğlu, bu meselenin yalnızca sosyal değil, aynı zamanda vatan ve millet açısından pek çok idealimizin gelip bağlandığı ve düğümlendiği çok önemli bir nokta olduğunu ifade etmektedir.¹⁶

Asım Karaömerlioğlu'nun belirttiği üzere, öncelikle Türk siyasal elitleri için topraksız köylüler, potansiyel bir huzursuzluk kaynağı olarak değerlendiriliyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, birçok bölgede topraksız köylüler büyük arazilere fiilen el koymaya başlamıştı. 20. yüzyılda, ciddi devrimci ayaklanmalar daha çok sanayi toplumlarından ziyade, topraksızlık nedeniyle büyük huzursuzluklar yaşayan ülkelerde ortaya çıkmıştı. Bu nedenle, topraksız köylüler sosyal devrimlerin itici gücü olabiliyordu. Ayrıca topraksız köylülerin şehirlere göç etmesi ve proleterleşmesi endişesi de vardı. Köylülere toprak dağıtılması, şehirleşme ve proleterleşmeye, yani Batı tarzı bir sanayileşmeye karşı bir önlem olarak görülebilirdi. Bir diğer hedef ise kitleleri rejime kazandırmaktı. Hiçbir devrim, kitleleri desteğini kazanmadan sürdürülemezdi ve Türkiye'de kitle demek, köylüler demektir. Ancak bazı köylerin, Türk olmalarına rağmen zamanla Türkçeyi bile unuttukları görülmüyordu. Bu yüzden en önemli görev, köylüleri öz kimliklerine döndürmek yani onları milliyetçi ideolojiye ve dolayısıyla siyasal rejime kazandırmaktı.¹⁷

Mirî arazi rejimi, Anadolu'nun Güney ve Güneydoğu bölgelerinde uygulanamamış; büyük toprak ve malikâne sahiplerine müdahale edilmediği gibi, zaman zaman padişahlar tarafından bu kişilere mülk arazi verilmiştir. Bu bölgelerde yaşayan halk, ağa ve beylerin topraklarında tarım işçisi olarak çalışmıştır. Anadolu'nun diğer bölgelerinde ise mirî arazinin mülk araziye dönüştürülmesiyle toprak belli kişilerde toplanmış ve önceki toprak sahibi köylüler topraksız hâle gelmiştir.¹⁸ Köylünün, ağa ve beylerin himayesi altında ezilmesine rağmen bağlılığı, sadakati devletten ziyade ağa, bey ve şeyhlerine karşıydı. Çünkü devlet otoritesi henüz köylere kadar ulaşamamıştı.

¹⁶ Şevket Raşit Hatipoğlu, "Toprak Reformunun Tarihçesi", *Toprak Reformu Semineri*, (TMMOB Birliği Ziraat Mühendisleri Odası, 1964), 25.

¹⁷ Asım Karaömerlioğlu, *Orada Bir Köy Var Uzakta Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2021), 131-139.

¹⁸ Halil Cin, *Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması*, (Ankara: Berikan Yayınevi, 2016), 365.

Cumhuriyetin ulus-devlet inşâ sürecinde bu yapıları da ortadan kaldıracak İskân Kanunu'nda da açıkça ifade edilmektedir. Geçim sıkıntısı çeken bir kişinin millî duygularının da gelişmesi pek tabii beklenemezdi. Ancak Mustafa Kemal Atatürk: *"...herhangi bir şahsı istediğiniz gibi sevebilirsiniz. Kardeşiniz gibi, arkadaşınız gibi, babanız gibi, evladınız gibi, sevgiliniz gibi sevebilirsiniz. Fakat bu sevgi sizi, millî varlığımızı, bütün sevgilerimize rağmen herhangi bir şahsa, herhangi bir sevdiğinize vermeye sebep olmamalıdır"*¹⁹ diyerek uyardığı da açıktır. Ayrıca Mustafa Kemal Atatürk'e göre, kişilerin düşünür olması gerekmektedir ki şu sözleriyle açıklamaktadır:

*"İşe köyden ve mahalleden ve mahalle halkından yani kişiden başlıyoruz. Kişiler düşünür olmadıkça, hangi haklara sahip olduğunu anlamadıkça, kitleler istenilen yöne, herkes tarafından iyi ve kötü yönlerle yöneltilebilirler. Kendini kurtarabilmek için her kişinin geleceği ile bizzat ilgilenmesi lazımdır. Aşağıdan yukarıya, temelden çatıya doğru yükselen böyle bir kurum elbette sağlam olur, şüphe yok, her işin başlangıcında aşağıdan yukarıya doğru olmaktan ziyade yukardan aşağı olması zorluğu vardır."*²⁰

İ. Hüsrev Tökin'e göre, köylünün toprakla olan bağı bir milletin devamı açısından da kıymetli ve bu yüzden köylerde toprak reformu muhakkak yapılmalıydı. Tökin, köylünün toprakla bağı şu şekilde açıklamaktadır:

*"Toprak davasını bizde biri millet bünyesinin emniyeti, diğeri de millî işin verimliliği olmak üzere iki bakımdan ele alınmak lazımdır. Nasıl bir ağaç yaşamak için köklerini toprağın içine yayararak yerleşirse, bir millet de tıpkı böyle bir ağaç gibi toprağa sınıksız bağlı olmalıdır. Bu bağ, milletin mayasını ve asli bünyesini teşkil eden köylü sınıfının toprak mülkiyeti bağıdır. Topraktan kopan, toprak bağı kalmayan milletlerin ve fertlerin soysuzlaştığını, çöktüğünü görüyoruz. Bir milleti daima yenileştiren, onun tazeliğini ve zindeliğini temin eden köylü topraklarıdır. Köy daima sıhhatli, zinde, kanı ve ruhu bozulmamış saf insanın kaynağı olarak kalacaktır. Şehirlerde zamanla ruhça ve maddece bozulan insanın yerini daima köy doldurmaktadır. Köylü bir milletin esas stokudur... memleketin esas stokunu sağlam ve geniş tutmak lazımdır. Bu da köylünün toprak bağına emniyet altına almakla olur."*²¹

¹⁹ Atatürkçülük (Üçüncü Kitap) Atatürkçü Düşünce Sistemi, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1984), 25.

²⁰ Atatürkçülük (Üçüncü Kitap) Atatürkçü Düşünce Sistemi, 41.

²¹ İ. Hüsrev Tökin, "Türkiye'de Toprak Mülkiyeti Meselesi", Türkiye Ekonomisinin Başlıca Meseleleri, (Ankara: Türk İktisat Cemiyeti, 1944), 61-63.

BÖLÜM 1: OSMANLI DEVLETİ'NDEN CUMHURİYET'E EKONOMİK DURUM VE TARIM

1.1. OSMANLI DEVLETİ'NİN SON YILLARINDAN CUMHURİYET'İN İLK DÖNEMLERİNE KADAR EKONOMİK DURUM

Tarihi süreçte Türkiye’de ekonomik faaliyetlerinin temeli tarıma dayalı olması nedeniyle toprağa ilişkin sorunlar devamlı güncelliğini korumuştur. Osmanlı Devleti’nde taşrada toprağa bağlı Türk aristokrasisi, merkezde bulunan ve geneli devşirmelerden oluşan bürokrasi ile 16. yüzyılın başlangıcına kadar yoğun bir mücadele yaşamıştır. II. Mehmet’in merkezi güçlendirme hamlesiyle toprağa bağlı aristokrasi yenilmiş, özel mülkiyet altındaki topraklara devlet el koymuştur. Bu doğrultuda merkezi hükûmetin amacı, kendisinin zirvede olduğu bir toplumsal yapı kurmaktır.²² Hâkimiyet süreci 600 yılı aşan Osmanlı Devleti’nde özel bir toprak düzeni uygulanmıştır. Devletin iktisat politikasının temeli bahsi geçen bu toprak düzenine dayanmakla birlikte, devletin gerek içinde bulunduğu siyasî, askerî ve sosyal düzeni tarım ekonomisi üzerinde değişik uygulamaların yaşanmasına da etkili olmuştur. Toprak mülkiyeti ve tasarruf meseleleri özel bir hukuk sistemine tabi tutulmuştur. Esasında toprak üzerinde fertlerin mülkiyet ve tasarruf haklarının sınırlı oluşu tarımsal arazi üzerinde devletin sıkı bir kontrolünün de takibinde etkili olmuştur. Bu uygulama, zaman ve yere göre yeni düzenlemelere gidilerek uygulanmıştır. Bu bağlamda devletin toprak düzeni; mali, iktisadî ve zirai olduğu kadar idarî ve askerî bakımlardan da kendi içerisinde ahengi muhafaza etmiştir. Özellikle toprağın verimliliğinin kaybolmadan işlenmesi ve yeterli miktarda ürünün daima elde edilmesine yönelik uygulamalar sağlam bir sosyal düzenin korunmasına katkı sağlamıştır. Bu düzene göre, tarımsal işletmelerin bir aileyi geçindirecek büyüklükten daha küçük parçalara bölünmesi önlenirken diğer yandan da büyük arazi mülklerinin az sayıda kimsenin elinde toplanması, toprak mülkiyetine dayalı Orta Çağ Avrupası’nın bir benzeri feodal düzenin ortaya çıkması önlenmiştir. Bu durum, politik ve idarî teşkilatlanmaya olduğu kadar iktisadî ve sosyal şartlara da uygun düzen sayesinde Osmanlı idaresi altındaki yönetilenleri barış ve refah içerisinde yaşatırken Avrupa’da aynı

²² Şevket Pamuk, *Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020), 51-52.

dönemde taşra kesiminde yaşanan huzursuzluk ve ayaklanmaların yaşanmasının önüne geçilmiştir.²³

Osmanlı Devleti'nin gerileme dönemi olarak kabul edilen 17 ve 18. yüzyıllarda toprak idarî ve sosyal yapının parçası olan toprak düzeninde de çatlaklıklar yaşanmıştır. 1826 tarihinden sonra tımar sisteminin tamamen terk edilmesiyle birlikte, idarî ve sosyal düzende bozulmalar artmaya başlamıştır. Bu durumun önüne geçebilmek amacıyla 1858 yılında çıkarılan “*Arazi Kanunnamesi*” ile devlet, toprağın alım ve satımını serbest bırakarak özel mülkiyeti tanıyordu. Buradaki amaç, hem âyanın nüfuzunu sınırlandırmak hem de tarımsal üretimin gelişmesiyle vergi gelirlerini artırmaktı.²⁴ Ancak Osmanlı Devleti'nde, Tanzimat'la birlikte ele alınmaya başlanan özel toprak mülkiyeti edinme konusunda her dönem güçlüklerle karşılaşıldığı aşîkârdır. 1858 Arazi Kanunnamesi ile Sultan Abdülaziz Devri'nde yürürlüğe konulmuş olan “*Mülkiyete Tasarruf Nizamları*” ihtiyacı karşılayamadığı düşünülmektedir. 1858 Arazi Kanunnamesi'ne bazı eklemeler yapılarak mîrî arazilerin özel şahıslara transferi büyük oranda kolaylaştırılmak istendi. 1897'ye gelindiğinde, bu konuda yeni eklemeler yapılmış ve mîrî arazi sahiplerinin önemli bir kısmı kullandıkları arazilerin resmî olarak sahipleri durumuna da gelmişlerdir. Ayrıca, mülk ve gelir getiren mal konuları için getirilen kurallarda bir birlik sağlanamamıştır. Vasiyet ve miras gibi işler de din, mezhep ve cemaat inançlarına ve geleneklerine göre, aralarında farklılıklar bulunan kurallara göre ayarlanmıştır. Âyanın 18. yüzyılda gücünün artmasına rağmen büyük ölçekli tarımsal işletmeler sınırlıydı. Küçük ölçekli işletmeler tarımsal yapının ağırlığını oluşturuyordu. Büyük toprak sahipleri ücretli işçiler yerine ortakçılık yoluyla köylülere kiralayarak toprağı işliyorlardı.²⁵

²³ Kemal Karpat - Robert W. Zens, “I. Meşrutiyet Dönemi ve II. Abdülhamid'in Saltanatı (1876-1909)”, *Türkler* 12, 877-879; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi, VIII. Cilt I. Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri 1876-1907*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1962), 439-440.

²⁴ Şevket Pamuk, *Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme Seçme Eserler II*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017), 9. Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Macit Kenanoğlu, “1858 Arazi Kanunnamesi ve Uygulaması”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları* 1, (Bahar 2006); E. Atilla Aytekin, “Hukuk, Tarih ve Tarih yazımı: 1858 Osmanlı Arazi Kanunnamesi'ne Yönelik Yaklaşımlar”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 3/5, (2005).

²⁵ Pamuk, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, 128.

Genel geçim kaynağının tarım ve hayvancılık olduğu Osmanlı ülkesinde savaştan hemen önceki yıllarda zirai üretim genel hli şu şekildeydi. 1913-1914 yıllarında Osmanlı Devleti 15 milyonun üzerinde bir nüfusa sahipken, bu dönemde 3.687.000 ton buğday üretilmiş, ancak tüketim 3.971.000 ton olarak gerçekleşmiştir. Nüfus başına düşen buğday tüketimi yaklaşık olarak 260 kg olarak hesaplanmaktaydı. Yine bu dönemde nüfus başına düşen koyun mevcudu 1.12 olarak hesaplanmaktaydı ve toplam koyun mevcudu 17.104.000 idi. Genel zirai üretim bölgelere göre dağılımında, 1913-1914 yıllarında Doğu Anadolu illerinde, 2.574.000 nüfusa sahip olan bölgede yapılan zirai üretim para olarak karşılığı 878 milyon kuruş olarak kaydedilmiştir. Nüfus başına düşen miktarı ise 338 kuruştu. Yine aynı yıllarda Orta Anadolu'nun nüfusu 3.636.000 kişiydi. Yapılan retim toplam değeri 1.749.000 kuruştu ve nüfus başına ise 478 kuruş düşmekteydi.²⁶

Osmanlı Devleti'nin 3 Ağustos 1914'te seferberlik ilan etmesi ve ardından Birinci Dünya Savaşı'na girmesi kısa sürede temel besin maddeleri darlığına neden olmuştur. Bu tür bir darlık savaşan ülkelerin hepsinde açık bir şekilde kendini hissettirmiştir. İş gücünün silahlaltına alınması tarımsal üretilmiş olumsuz anlamda etkilemiş ve ülkeler temel gıda maddeleri ihracını büyük lde yasaklamıştır. Yani ülkede üretim azalışının dışında, dışarıdan ithal yoluyla giderilen açık bundan böyle karşılanamaz olmuştur. Bu durum Osmanlı Devleti için daha vahim bir durumdur.²⁷

Zirai retim özendirilmesi amacıyla 1916-1917 yılında ilk kez Mükellefiyet-i Ziraiyye Kanunu ıkarıldı. Ordu kendi bünyesinde tarımsal eğitim ve üretim faaliyetlerine girişti. Bu faaliyetler sonucu tarımsal üretimlerde geçici dzelmelerde olmuştur. 1915-1916 yıllarında 25-27 milyon dönüm arazi işlenirken, 1916-1917 yıllarında bu alanın 32-35 milyon dönüme çıktığı görülmektedir. Bu rakam 1917 Mayıs sonunda 52 milyon dönüme ulaştı. Ancak Birinci Dünya Savaşı'nın top yekn yapısı bu

²⁶ Vedat Eldem, *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi şartları Hakkında Bir Tetkik*, (Ankara: TTK Yayınları, 1994), 28, 36.

²⁷ Zafer Toprak, *İttihad Terakki ve Cihan Harbi, Savaş Ekonomisi ve Türkiye'de Devletçilik (1914- 1918)*, (İstanbul: Homer Kitabevi, 2003), 17.

ilerlemelere rağmen arzın talebi karşılamaması sonucunu veriyordu.²⁸

Diğer bir önemli ekonomi dalı olan sanayi yatırımları ise Osmanlı Devleti'nde tarıma göre daha geridir. Avrupa'nın sanayide hızla makineleşmesi ve seri üretime geçmesi, maliyetleri önemli miktarda düşürmüş ve bu durum karşısında Osmanlı Devleti rekabet edemez hâle gelmiştir. Kapitülasyonlar da Osmanlı yerli sanayisinin hızla gerilemesini önemli ölçüde etkilemiştir.²⁹ 1913 yılında İttihat ve Terakki Hükûmeti, Teşvik-i Sanayi Kanunu Muvakkatını (Geçici Sanayi Yasası) çıkarmış ve bu kanunun ihtiva ettiği kuruluşlara bazı muafiyetler sağlamıştır.³⁰

Osmanlı sanayinde aşırı bir bölgesel yoğunlaşma vardır. Sanayi tesislerinin çoğu İstanbul ve çevresine (%55), diğer önemli bir kısmı ise İzmir'e (%22) kurulmuştur. Aynı zamanda İstanbul ve çevresi işçi sayısı ve üretim hacmi bakımından da ilk sırada gelmektedir. 10 işçiden fazla işçi çalıştıran işletmelerin 165-170 adedi İstanbul'da, 60 kadarı İzmir'de, ipek sanayinin ağırlıklı olarak Bursa'da kalanları Manisa, Uşak, Bandırma ve İzmit'te bulunmaktaydı. Türkiye'nin belli başlı diğer şehirlerinde yalnızca birkaç un, debagat fabrikası ile Adana ve Tarsus'ta 4 tane pamuk ipliği fabrikası vardı. Anadolu'nun diğer yerlerinde önemli sanayi müesseselerine rastlanılmamaktaydı.³¹

Sanayi müesseselerinin %75,3 özel sektöre ait³², geri kalanı ise yani %24,7'sini devlete ait askerî fabrikalar teşkil etmektedir. Askerî fabrikaların geneli İstanbul ve çevresinde toplanmıştır. Bu fabrikalarda dokuma, elbise, teçhizat ve cephane üretimi gerçekleştirilmiştir. Özel sektöre ait sanayii müesseselerinin %28'ini gıda, %27'sini

²⁸ Toprak, *İttihat Terakki ve Cihan Harbi, Savaş Ekonomisi ve Türkiye'de Devletçilik (1914- 1918)*, 84-95.

²⁹ Sanayii ve Teknoloji Bakanlığı, *50 Yılda Türk Sanayii (1923-1973)*, (Ankara: 1973), 1; Rıdvan Karluk, *Türkiye Ekonomisi*, (İstanbul: Beta Basım Yayım, 1995), 68.

³⁰ Hüseyin Şahin, *Türkiye Ekonomisi*, (Bursa: Ezgi Kitabevi, 2000), 13; Bahsi geçen yasanın kendisinden önce hazırlanan yasalarla karşılaştırması ve bu yasaya yöneltlen eleştiriler için bkz. Zafer Toprak, *Türkiye'de Milli İktisad (1908-1918)*, (Ankara: Yurt Yayınları, 1982), 85.

³¹ Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşı Mali Kaynakları*, (Ankara: TTK Yayınları, 1981), 58.

³² 1901-1915 yılları arasında Osmanlı topraklarında özel şahıslara ait 38 adet gıda, 5 adet toprak, 4 adet deri, 15 adet tahta, 18 adet tekstil, 21 adet kâğıt ve matbaa, 6 adet kimya olmak üzere toplam 107 adet sanayii kuruluşu bulunmaktaydı. Ancak bunlarında çok büyük bir bölümü Batı Anadolu'da bulunmaktaydı. Bkz. Eldem, *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, 65.

dokuma ve %19'unu kırtasiye sanayi oluşturmaktadır. Geri kalan %24'lük kısmı ise ağaç, toprak, deri, kimya ve madeni imalat sanayi oluşturmaktadır.³³

Bu verilerden de anlaşılacağı üzere Osmanlı sanayisi İstanbul ve çevresinde toplanmış ağırlık olarak da gıda ve dokuma üzerine yoğunlaşmış birkaç küçük işletmenin dışında tarıma dayanmaktaydı. Devlete ait sanayi işletmeleri de yine İstanbul ve çevresinde yoğunlaşmış durumdadır. Günümüzde sanayi üretimi yine İstanbul ve çevresinde yoğunlaşmış durumdadır.

1.1.1. Millî Mücadele Dönemi'nde Ülkenin Ekonomik Durumu

Mondros Mütarekesi'nin 30 Ekim 1918'de imzalanmasıyla Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında ateşkes sağlanmakla birlikte Türk milletinin ulusal bağımsızlığını sağlamasında yeni bir süreçte başlamıştır. Mütarekenin ardından İtilaf Devletleri Mondros'un ilgili maddelerine³⁴ dayanarak yapmaya başladıkları işgaller ile Anadolu'yu paylaşmaya başlamışlardır. Anadolu topraklarının işgalci güçler tarafından ele geçirilmesi karşısında İstanbul Hükûmeti ve son Osmanlı padişahı Vahdettin, saltanatın devamını koruma çabası içerisindeyler. Bunun karşısında uzun savaşlar döneminin ardından Birinci Dünya Savaşı'nda da yenik çıkan Osmanlı ordusu ağır kayıplar vermiş ve yorgun bir durumdadır. Aynı yorgun ve ümitsiz bakış halka da yansımıştır. İşgalci güçlerin varlığı altında, bağımsızlığın tam olarak sağlanamayacağına inanan bazı aydınlar, kurtuluşun ancak bir devletin mandaterliği altında mümkün olabileceğini savunmuşlardır. Bu düşünce ortamında, Mustafa Kemal Atatürk Samsun'a ayak basarak Millî Mücadele'yi başlatmıştır. Mustafa Kemal Atatürk, Samsun'a dokuzuncu ordu müfettişi olarak atandıktan sonra bir dizi kongre düzenlenmesini sağlamıştır.³⁵ Ancak Mustafa Kemal Atatürk'ün Samsun'a çıkışından önce, 15 Mayıs

³³ Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşı Mali Kaynakları*, 28.

³⁴ Mondros Mütarekesi'nin özellikle Doğu Anadolu Bölgesi'ni işgale açan maddesi özetle şu şekildedir: "Vilayet-i Sitte'de yani Erzurum, Bitlis, Elazığ, Sivas, Diyarbakır, Van Vilayetlerinde karışıklık çıkarsa bu vilayetlerin her hangi bir kısmının işgali hakkını İtilaf Devletleri muhafaza ederler". Bkz. Hamza Eroğlu, *Türk Devrim Tarihi*, (Ankara: Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu, 1977), 55. Bahsi geçen ateşkes antlaşmasında bu altı Doğu vilayetine şimdiden Ermenistan denilmektedir. Bkz. Stanford J. Shaw - Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye* 2, (İstanbul: 1983), 393.

³⁵ Doğu Anadolu illerinin müdafaası amacıyla 1918 Aralık ayında merkezi İstanbul'da bulunan Vilayet-i Şarkîye Müdafaayı Hukuk-ı Milliye Cemiyeti kurulmuştur. Bu cemiyetin 6 Mart 1919'da Erzurum şubesi

1919’da İzmir Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Bu olay Cumhuriyet’in kurulmasını sağlayacak Kuvayı Millîye düşüncesinin doğmasında etkili olacaktır. Bu düşünce ve inanç birçok fedakârlık ile birleşerek bağımsızlığı beraberinde getirecektir.

Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan halk uzun savaşlar, kapitülasyonlar gibi birtakım sebeplerden ülkenin ve halkın ekonomik durumu oldukça kötüdür. İnsan sayısı da savaşlar nedeniyle azalmıştır. 14 Nisan 1919 yılında hükûmet tarafından yayınlanan tahmini rakamlar, yabancı kaynaklar ve salnamelerle desteklenmiş ve toplam nüfusun 14.118.968 olduğunu göstermiştir. Bu rakam içinde yaklaşık olarak 1.167.946 Rum ve 587.960 Ermeni bulunduğu kabul edilmektedir.³⁶ 1927 yılında yapılan nüfus sayımındaki rakamlarla büyük ölçüde örtüştüğü görülmektedir.

Tablo 1: Türkiye Nüfusu (1927-1960)³⁷

Yıllar	Nüfus	Artış Miktarı	Yıllık Artış Oranı (‰)
1927	13.648.270	-	-
1935	16.158.018	2.509.748	21.3
1940	17.820.950	2.662.932	19.8
1945	18.790.174	969.224	10.7
1950	20.947.188	2.157.014	22.9
1955	24.064.763	3.117.575	28.8
1960	27.800.831	3.745.068	29.8

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Osmanlı Devleti’nin tarımsal üretimindeki düşüş,

açılmış ve cemiyetin faaliyetleri sonucu 23 Temmuz 1919 tarihinde Erzurum Kongresi toplanmıştır. Doğu Anadolu’nun kaderini görüşmek üzere toplanan Erzurum Kongresi memleketin bütününün ilgilendiren meseleler hakkında karar alarak bir ihtilal programı niteliği taşımıştır. Bkz. Ercüment Kuran, “Milli Mücadelede Doğu Anadolu”, *Doğu Anadolu’nun (Sosyal, Kültürel ve İktisadi) Meseleleri Sempozyumu Tebliğleri (13- 15 Mayıs 1985)*, (Tunceli: 1985), 131-132.

³⁶ Tevfik Çavdar, *Milli Mücadele’ye Başlarken Sayılarla Durum ve Genel Görünüm I*, (İstanbul: Cumhuriyet, 2001), 15-17.

³⁷ Yüksel Ülken, “Atatürk ve Toprak Reformu”, *Prof. Dr. Ümit Doğanay’ın Anısına Armağan 2*, (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1982).

savaş yıllarında başlayıp Mütareke ve İstiklal Savaşı Dönemleri'nde de devam etmiştir. 1919'da buğday üretimi önceki seviyenin yarısına düşmüş diğer ürünlerde de benzer düşüşler yaşanmıştır. Hayvancılık da savaş yıllarında büyük zarar görmüş ve hayvan sayısında önemli bir azalma yaşanmıştır.³⁸ 1920'lerin başında Hükûmet, özellikle büyük toprak sahiplerinin çıkarlarını koruma eğilimindeydi. İstiklal Savaşı'nda bu kesimin desteğini almıştı ve hükûmet, bu desteği kaybetmek istemiyordu. Çünkü o dönemde büyük mülklerle ilgili adımların atılması, sosyal yapıyı hızla değiştirebilecek potansiyele sahipti ve bu durum risk olarak görülüyordu.³⁹ 1920'li yıllarda, genellikle güncel sebeplerle veya muhacirler için toprak temini amacıyla toprak dağıtımı gerçekleştirildi. Mustafa Kemal Atatürk, 1 Mart 1922 tarihinde, TBMM açış konuşmasında, Türkiye'nin gerçek sahibi ve efendisinin, gerçek üretici olan köylü olduğunu, dolayısıyla, refah, mutluluk ve zenginliğe en çok layık olanın da yine köylü olduğunu ifade etmektedir. TBMM Hükûmetinin ekonomi politikasının, bu yüce hedefi gerçekleştirmeye yönelik olacağını vurgulamaktadır.⁴⁰

Mustafa Kemal Atatürk konuşmasında, tarımın ve tarım kesiminde çalışanların durumlarının iyileştirilmesi amaçlı öngörüsü şöyledir:

“Köylünün çalışması sonunda elde edeceği emek karşılığını, onun kendi çıkarına olmak üzere yükseltmek, ekonomi politikamızın temel ruhudur. Bu nedenle bir yandan çiftçinin çalışmasını geliştirecek, daha yararlı duruma getirecek bilgiyi vermek, onun teknik araçları kullanmasını sağlayarak makinenin yaygınlaşmasına çalışırken; diğer yandan, onun emeğinin sonuçlarından yüksek düzeyde yararlanması için gerekli ekonomik önlemlerin alınması zorunludur. Şimdiye kadar mevcut olan yolsuzluk, çağdaş teknik araçların olmayışı, pazarlama şeklinin çiftçiden yana bulunmaması ve hükûmetin çıkardığı yasalarla çiftçiye koruyamaması gibi engellerin tümüyle ortadan kaldırılması zorunluluğu vardır.”⁴¹

³⁸ Vedat Eldem, *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994), 160-164.

³⁹ Süleyman İnan, “Toprak Reformunun En Çok Tartışılan Maddesi: 17. Madde”, *Journal of Historical Studies* 3, (2005), 45.

⁴⁰ Atatürk'ün *Söylev ve Demeçleri I-III* 1, Utkan Kocatürk hzl., (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997), 240; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 18, İçtima 1, 5.

⁴¹ Atatürk'ün *Söylev ve Demeçleri I-III* 1, 240; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 18, İçtima 1, 5.

Millî Mücadele Dönemi'nde en önemli sanayi etkinliği Ankara'da "İmalat-ı Harbiye" işçilerinin el tezgâhlarında onardıkları ve yaptıkları silahlardır. Fabrika bile denilemeyecek küçük sanayi, "imalat-ı harbiye" ile birlikte bu kutsal savaşın sanayi yükünü taşıyacaktır.⁴² İstanbul'un işgal devrinde, rejinin bütün fabrikaları dışında birkaç iplik ve tekstil fabrikası, iki çimento ve bir bira fabrikası, bir saraçhane ile birkaç anonim şirket halinde değirmen faaliyet gösteriyordu. Bu işletmelerde çalışanların toplam sayısı 10.000'i geçmiyordu. Büyük sanayi dışında yaklaşık 4.000 küçük imalathane ve atölyede 300.000'e yakın işçi çalışıyordu. 1921 yılında yapılan ve Millî Hükûmetin kontrolü dışında kalan İstanbul, İzmir, Adana, Bursa, Karesi gibi sanayinin yoğunlaştığı önemli şehirleri içermeyen sanayi sayımına göre Anadolu'da farklı sektörlerde 33.058 işletme bulunmaktaydı. Bu işletmelerde ise toplam 76.216 kişi çalışıyordu.⁴³

Millî Mücadele'ye başlarken Anadolu'da birkaç küçük işletme dışında ekonomi tamamıyla tarıma dayalıydı. Ancak Anadolu'nun nüfusunun ancak yarısı tarımsal üretimde bulunabilmekteydi. Birinci Dünya Savaşı yıllarında askere alınan 2.850.000 kişinin üretici yaştaki bir grup olduğu düşünüldüğünde, iş gücü açığını anlamak daha kolay olacaktır. 1919 Mayıs'ında üretim en düşük düzeyine ulaşmıştır.⁴⁴

Millî Mücadele başlarken Anadolu genelindeki yol sorunu, Doğu Anadolu da dâhil olmak üzere devam etmekteydi. 1919-1920 yılları arasında Anadolu'da beş ana karayolu bulunmaktaydı.⁴⁵ Ayrıca 19 Mayıs 1919'da Türkiye'deki demir yolu ağının durumu şu şekildedir: Edirne-İstanbul, İstanbul-İzmir, Eskişehir-Ankara, Ankara-İzzettin dar dekovil hattı, Eskişehir-Afyon-Konya, Mersin-Tarsus-Adana, İzmir-Aydın, İzmir-Salihli-Alaşehir-Uşak-Afyon, İzmir-Manisa-Soma-Bandırma hatları ile Erzurum-Kars dar dekovil hattı bulunmaktadır.⁴⁶ Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere mevcut demir yollarının çoğunluğu işgal devletlerinin altındaki bölgelerde toplanmaktadır. Ayrıca

⁴² Çavdar, *Millî Mücadele'ye Başlarken Sayılarla Durum ve Genel Görünüm I*, 78.

⁴³ Eldem, *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi*, 169-175.

⁴⁴ Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşı Mali Kaynakları*, 69-70.

⁴⁵ Çavdar, *Millî Mücadele'ye Başlarken Sayılarla Durum ve Genel Görünüm I*, 81.

⁴⁶ Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşı Mali Kaynakları*, 84-85.

Batı'dan Doğu Anadolu'ya uzanan bir demir yolu hattı bulunmamaktadır.

Tarım, sanayi ve ulaşım olanakları açısından ele aldığımız Millî Mücadele Dönemi Türkiye'sinin ve Doğu Anadolu'nun mevcut imkânları 1919-1923 yılları arasında yatırım yapmaktan ziyade bir bağımsızlık savaşı içerisindedir. Bu yıllarda Doğu Anadolu'ya ne tarım ne sanayi ne ulaşım ne de diğer alanlarda herhangi bir yatırım yapılamamıştır. Bu durum diğer bölgeler içinde geçerlidir.

Yatırım yapmak için gerekli olan bağımsızlık topyekûn bir savaşı gerektirmekteydi. Düşmana son darbeyi vurmak amacıyla Sakarya Savaşı öncesi Başkomutanlık görevini üstlenen Mustafa Kemal Atatürk, Tekâlif-i Millîye (Ulusal Yükümlülükler) emirlerini yayınlamıştır. Bu emirle her evden istenilen bir kat çamaşır, birer çift çorap gibi temel giyeceklerin yanı sıra buğday, saman, arpa, bulgur gibi yiyecek maddelerinin %40'ı ile savaşa elverişli tüm silah ve araç, lastik gibi malzemelerin de %40'ına devlet tarafından el konulmuştur.⁴⁷ Bu emirler yani yükümlülükler Milli Mücadele'nin finansmanına Türk halkının katılımı olarak yorumlanabilir.

Yine, 17 Şubat 1923'te İzmir'de toplanan İzmir İktisat Kongresi'nin açış konuşmasında Mustafa Kemal Atatürk şunları söylemektedir: “Siyasi, askeri muzafferiyetler ne kadar büyük olursa olsunlar, iktisadi muzafferiyetler ile terviç edilmezlerse husule gelen zaferler payidar olamaz, az zamanda söner. Bu itibarla en kuvvetli ve parlak zaferlerimizin dahi temin edebileceği semeratı naflayı tespit için iktisadiyatımızın, hakimiyeti iktisadiyemizin temin ve tarsin ve tevsii lazımdır”.⁴⁸ Kongrenin toplanma amacını ise İktisat Vekili Mahmud Esad şu şekilde açıklar: “İktisad Kongresini toplamaktan maksat, efendiler, Türkiye'nin her tarafı bir olduğu hâlde mesafenin uzaklığından ve yolların fenalığından mateessuf İstanbul'daki tüccarımız

⁴⁷ Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk-Söylev* 2, İsmail Arar, vd. (hızl.), (Ankara: TTK Yayınları, 1999), 822; Hikmet Özdemir, “Atatürk'ün Kriz Yönetimi-Tekâlif-i Millîye” *Türk İdare Dergisi* 429, (Ankara 2000).

⁴⁸ Mustafa Kemal Atatürk, *Söylev ve Demeçler*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1997), 111; Mustafa Kemal Atatürk'ün millî egemenliğin ekonomik egemenlikle geliştirilmesi gerekliliğini vurgulayan sözlerinden yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik hayatının düzenlenmesi ve işlevsel fonksiyonlarının geliştirilmesine özel önem verdiği iktisadi ve toplumsal gelişme için ülke genelinde bilinçli bir toplumsal taban oluşturmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Bkz. Muhammet Karataş, “Türkiye Cumhuriyeti Ekonomisinin Temellerinin Atılmasında İzmir İktisat Kongresinin Yeri ve Önemi”, *Yeni Türkiye Cumhuriyet Özel Sayısı* V 23-24, (Ankara 1998), 3319.

*Avrupa'nın uzak memleketlerindeki tüccarları tanıdıkları hâlde, İstanbul'daki çiftçimiz uzak memleketlerdeki çiftçileri tanıdıkları hâlde, Erzurum'u Diyarbakir'i Bitlis'i tanımayacak kadar feci vaziyettedirler. İstedik ki... memleketin öz evlatları birbirlerini tanırlar ve memleketin iktisadi ihtiyaçlarını bir kerede bir arada düşünsünler...*⁴⁹

Mevcut ekonomik problemlerin çözümü ve Türkiye için temel bir politikanın belirlenmesi amacıyla toplanan kongreye çiftçi, tüccar, işçi, sanayici, memur gibi çeşitli kesimlerden 2000 kişi davet edilmesine karşın sadece 1135 temsilci katılmıştır.⁵⁰

Sonuç olarak Milli Mücadele Dönemi'nde savaşı idare eden kademeleri de en çok zora sokan ve sıkıntı olan konu mevcut ekonomi ile savaşın nasıl finanse edileceği olmuştur. Savaş yıllarında olağanüstü fiyat artışı Mustafa Kemal Atatürk'ün, savaşı finanse edebilmek için muhtelif emirler yayımlamasında da etkili olmuştur. Özellikle Tekâlif-i Millîye ile halktan çorabın dahi talep edilmesi içinde bulunulan durumu ifade etmektedir. Millî Mücadele esnasında bütün yoksulluklara rağmen savaş %90 iç kaynaklarla finans edilmiş, ancak ekonominin düzene konmasının ehemmiyeti de ortaya çıkmıştır. Bunun gereğinin yapılması askerî alanda kurtarılan vatanın ekonomik alanda da kurtulması için 17 Şubat 1923 tarihinde Türkiye İktisat Kongresi toplanmıştır. 1135 temsilcinin katıldığı kongrede, Mustafa Kemal Atatürk yeni devletin nasıl bir ekonomik politika uygulayacağını işaretini vermiştir.

1.1.2. Cumhuriyet'in İlk Dönemlerinde Ekonomik Durum

Yeni Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nin sosyoekonomik mirası üzerine kurulmuştur. 1923 yılı iktisadî açıdan geçmişle hemen aynı gibidir.⁵¹

1923 İzmir İktisat Kongresi sonrasında gerçekleştirilmek istenen toprak reformu, satın alma gücüne sahip modern anlamda üretici ve tüketici nitelikleri taşıyan bir köylü kitlesi oluşturmayı hedefliyordu. Mevcut tarımsal nüfusun büyük çoğunluğu küçük

⁴⁹ Ahmet M. Gökçen, "Cumhuriyet Döneminde İktisadi Gelişme", *Yeni Türkiye Cumhuriyet Özel Sayısı V* 23-24, (Ankara 1998), 3356.

⁵⁰ Hasan Özyurt, "Atatürk'ün İktisadi Görüşleri ve Uygulamaları", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi* 3/13, (İstanbul 1981), 127.

⁵¹ Korkut Boratav, *Türkiye İktisad Tarihi (1908- 1985)*, (İstanbul: Gerçek Yayınları, 1998), 28.

ölçekli arazilerde üretim yapmaktadır. Bununla birlikte, Batı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde üretim ilişkileri birbirinden farklılık göstermektedir. Batı Anadolu’da dünya pazarıyla entegre olmuş ve kapitalist üretime geçmiş büyük araziler bulunmaktaydı. Cumhuriyet’i kuran kadrolar, uzun vadeli tarım politikalarını belirlerken bu ikili yapıyı dikkate almak durumunda kalmışlardır. Zira geleneksel toprak mülkiyeti, sanayileşmenin önünde büyük bir engel oluşturmakta ve toprağın bu şekilde dağılımı, yeni kurulan zayıf sanayinin ürettiği malların piyasada satılmasında ciddi darboğazlara yol açmaktadır. Ekonomik kalkınma ve sanayileşme geniş çapta sermayeye ihtiyaç duyduğundan, Türkiye’nin İzmir İktisat Kongresi’nden sonra uyguladığı 1923-1930 dönemi “Liberalizm” ve 1930’dan sonra “Devletçilik” politikalarının uygulanmasında karşılaşılan en önemli sorun sermaye eksikliği olmuştur. 1929 Dünya Ekonomik Krizi’nin Türkiye’yi etkilemesi ve uluslararası sermaye yetersizliği nedeniyle yatırımlarda beklenen verim hiçbir zaman sağlanamamıştır.⁵² Bu süreçte, devlet müdahalesinin yoğunlaştığı 1930-1939 döneminde, 1932’de ilk defa tarımsal ürünlere yönelik destek alımları başlatılmıştır. Milli Mücadele’den galip çıkmakla birlikte Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Osmanlı Devleti’nden devreden güvenilir kaynakların bulunmaması nedeniyle ekonomik durum ve halkın durumu zayıftır. 1927 yılında genç Cumhuriyet’in ilk ziraat sayımı yapılmış. Bu yıla ait verilere göre, Türkiye’de 726.736 kilometrekarelik bir alanda 13.648.270 nüfus yaşamaktadır. Şevket Süreyya Aydemir’in belirttiği verilere göre, ülkenin toplam ekilebilir arazisi olan 231.500.000 dönümün sadece 43.637.727 dönümü, yani yaklaşık 6/1’i tarımsal üretim için kullanılabilmektedir. Bu da ülke yüzölçümünün %4.86’sına tekabül etmektedir.⁵³ Anlaşılabileceği üzere, Türkiye’de tarım metotları son derece ilkel olup, aynı zamanda son derece adaletsiz bir

⁵² Necdet Ekinci, *Sanayileşme ve Uluslaşma Sürecinde Toprak Reformundan Köy Enstitülerine Türkiye (1923-1950)*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997), 126. Cumhuriyet Dönemi iktisat politikaları, 1940’ların ikinci yarısına kadar savaş ekonomisinin gündeme getirdiği sorunlar ışığında şekillendi. “*Milli iktisat*” ilkesi sürdürüldü. Olanaklar ölçüsünde dışa borçlanmaksızın kendi yağıyla kavrulan bir Türkiye vizyonu ilke edinildi. Türkiye’nin pek çok seçeneği yoktu ve bu içe kapanış dünya konjonktürüyle de uyumluydu. Bkz. A. Afetinan, *İzmir İktisat Kongresi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989), 12-16; Zafer Toprak, *İttihat-Terakki ve Devletçilik*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1995), 167; Hasan Yapıcı ve Esra Sarıkoyuncu Değerli, “Türkiye’de Ulusal Ekonomi İnşası ve Milli Burjuvazi Faktörü”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 65, (2020), 302.

⁵³ Ekilebilir arazilerden sonra mera (%36), orman (%18), dağ, taş istifadesi (%13) ve bataklık, göl (%1) şeklinde bir sıralama söz konusuydu. Bkz. Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam II*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993), 339.

toprak dağılımı da mevcuttur. 1938'e kadar tarım sektöründe ekilebilir arazinin sadece %14'ü, çiftçilerin sadece 4/1'ine aittir. 1945'te ise bu oran %7'ye düşmüştür. Ülkenin 33.000 büyük toprak sahibi, ekilebilir alanların %35'ini kontrol etmektedir.⁵⁴

1927 yılı tahminlerine göre, Türkiye'nin millî gelirinin %67'si tarım sektöründen elde edilmekteydi. Ancak tarım üretimi, ülkenin sosyal ve politik koşulları nedeniyle oldukça düşük düzeydeydi. Tarım arazisinin bir kısmı büyük arazi sahiplerinin kontrolünde olmasına rağmen, çoğunluğu küçük çiftçiler tarafından işlenmekteydi. Her iki çiftçi grubu da ağır vergilendirme sonucunda son derece yoksul durumda kalmıştır.⁵⁵ Geçimini zor sağlayan ve köylü nüfusunun büyük bir kısmını oluşturan küçük topraklı köylüler, köy dışında yaşayan büyük toprak sahiplerinin yarıcısı, marabası, ortakçısı veya kiracısıdır. Büyük toprak sahipleri, ortakçılar aracılığıyla işlettikleri topraklardan %50 oranında ürün geliri elde etmelerinin yanı sıra aynı zamanda tüccar ve tefeci olarak küçük köylülerin sömürülmesi yoluyla sermaye birikimi sağlamaktaydılar.⁵⁶ Bu bağlamda, Osmanlı mirası üzerine inşa olunan Cumhuriyet Türkiye'sinde toprak sorunları gittikçe çoğalarak şiddetlenmiştir. Bunun nedenleri arasında arazi mülkiyet düzenindeki yasal boşluklar ile nüfustaki hızlı artışı kalkınmanın, kırsal nüfus fazlasını eritebilecek hızda olmaması, böylece arazi üzerindeki baskının artması başta gelir. Bu sebeplerle, bir yandan topraklar parçalanarak iktisatlı olmayan küçük birimler, toprak yetersizliği meydana gelirken, diğer yandan mülk ve işletmeler dağılmış, bundan dolayı birçok sosyal ve ekonomik sorunlar ortaya çıkmıştır. Ülkede sermaye ve kredi eksikliği ile sürekli bir enflasyon baskısının olması, toprakların sermayedarlar tarafından kontrol edilmesine yol açmış ve bu durum arazi sahiplerinin şehir ve kasabalarda yaşayan ve tarım dışı işlerle uğraşmalarına neden olmuştur. Mülkiyet düzeni yanında kiracılık ve ortakçılık gibi arazi işletme yöntemleri de giderek kötüleşmiş, ekonomik olarak zayıf olan bu sınıf insanların zor durumda kalmasına sebep olmuştur. Cumhuriyet kadroları, ülke halkının ekonomik

⁵⁴ Ülken, "Atatürk ve Toprak Reformu", 4.

⁵⁵ Daha önce de işaret edildiği üzere, ülkede orta ve büyük sanayi mevcut değildir. Sanayii ürünleri dışarıdan temin edilmektedir ve millî gelirin çok düşük seviyelerde bulunması nedeniyle sermaye birikimi için gerekli olanaklar yoktur. Millî gelirin düşüklüğü sanayi mallarına talebi düşürmekte ayrıca altyapı yatırımlarının elverişsizliği sanayi müesseselerinin kurulmasını da engellemiştir. Bkz. Zeyyat Hatipoğlu, *Cumhuriyet Rejiminde Türkiye Ekonomisinin Gelişmesi*, (İstanbul: Yalkın Ofset Matbaası, 1973), 39-41.

⁵⁶ Oya Köymen, *Kapitalizm ve Köylülük*, (İstanbul: Yordam Kitap, 2017), 107.

kalkınması için gerekli kurumların oluşturulması için çaba göstermiştir.⁵⁷ Bu kapsamda İş Bankası 9 Eylül 1924'te kurulmuştur. İş Bankası'nı takiben 1925 yılında Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur.⁵⁸ 1925 yılında aşar vergisinin kaldırılması, tarım alanında atılan en önemli adımlardan biridir. Yıllık üretimin %10-12'si olarak alınan bu vergi, Cumhuriyet'in ilk yıllarında bütçe gelirin yaklaşık %40'ını oluşturuyordu. Ancak vergi mültezimler tarafından toplanıyor ve bazı kötüye kullanımlara yol açıyordu. Türk tarımının ilerlemesi için büyük bir engel olarak görülen bu verginin kaldırılması, olumlu bir etki yaratmıştır.⁵⁹ Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk bütçelerinde, sağlanan gelirin beşte birinden fazlası aşardan sağlanmıştır. Köylüyü rahatlatma adına aşarın kaldırılması, toprak sahibi köylülerin bütçedeki payını %40'tan %10'a düşürmüştü; bu durum çiftçi için büyük çaplı bir indirim de sağlamıştır. Fakat aşardan başka yine tarım kesimi için ağır bir yük oluşturan Yol ve Hayvan Vergisi devam etmiştir. Ekonomik buhranın hâkim olduğu dönemde çiftçinin vergi yükünün de ağırlaşması nedeniyle durum giderek çiftçiler adına zorlaşmıştır.⁶⁰

Özel teşebbüsü teşvik etmek ve kalkınmasını sağlamak amacıyla, Meclis 1927'de

⁵⁷ Oktay Yenal, *Cumhuriyet'in İktisat Tarihi*, (İstanbul: Homer Kitabevi, 2003), 46-52; Atatürk 1923'den başlayarak ülke de alınan ekonomik önlemler, uygulanan ekonomi politikası, uygulama sonuçları, yapılan planlar ve yatırımlarla çok yakından ilgilenmiş, planlara, programlara ve yatırımlara çok yararlı, zamanında ve yerinde müdahalelerde bulunmuştur. Bkz. Mustafa A. Aysan, "Atatürk'ün Ekonomik Görüşü", *Atatürk Yolu*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1995), 73.

⁵⁸ Tevfik Çavdar, *Türkiye Ekonomisinin Tarihi (1900- 1960)*, (Ankara: İmge Kitabevi, 2003), 174; François Georgeon, *Osmanlı-Türk Modernleşmesi 1900-1930*, Ali Berkay çev., (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020), 193-194; Bu kurum 1932 yılında ilga edilerek yerine iki kurum kurulmuştur. Bahsi geçen bu iki kuruluş, Devlet Sanayi Odası ve Türkiye Sanayi Kredi Bankası'dır. Bkz. Zeyyat Hatipoğlu, *Cumhuriyet Rejiminde Türkiye Ekonomisinin Gelişmesi*, 58; 1927 yılında hükümet 1913 tarihli eski yasayı gözden geçirmiş, genişletmiş ve 15 yıl için Teşvik-i Sanayi Kanunu'nu yeniden yürürlüğe koymuştur. Bu kanunun özel teşebbüs üzerinde olumlu etkileri olmuştur. Çoğu yeni teşebbüs olmak üzere 1927-1932 yılları arasında Sanayi Teşvik Kanunu'ndan yararlanan işletme sayısının 342'den 1473'e çıktığı, sanayi işçisi sayısının da 17.000'den 62.000'e yükseldiği görülmüştür. 1930'lu yıllarda sanayiye geliştirecek önemli aşamalar kaydedilecektir. 1933 yılında Sümerbank, 1936'da Etibank kurulmuştur. Bkz. Karluk, *Türkiye Ekonomisi*, 71-72.

⁵⁹ Yenal, *Cumhuriyet'in İktisat Tarihi*, 54; Fahri Yavuz (ed.), *Türkiye'de Tarım*, (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2015), 46.

⁶⁰ Cumhuriyet'in ikinci yılında (Şubat 1925) aşar kaldırılırken çiftçi için yine bir yük oluşturan Yol ve Hayvan Vergisi de varlığını 1950'lere kadar korumuştur. Aşarın kaldırılması yanında tarımda verimliliği arttıracak önlemler olarak: 1924'ten itibaren tarım okulları açıldı, köylüler için kredi olanakları sağlandı, orduda tarım dersleri verildi ve örnek çiftlikler ve sulama tesisleri yapıldı. Bkz. Ülken, "Atatürk ve Toprak Reformu", 1-5.

Teşvik-i Sanayi Kanunu’nu çıkarmıştır. Bu kanun sayesinde 1928 yılından itibaren ülkede kurulan sanayi tesislerine birçok muafiyet tanındığı bilinmektedir. Ayrıca devlete bazı ekonomik faaliyetleri yürütme tekelinin de tanındığı görülmektedir. Bu on yıllık dönem içinde, ülke ekonomik olarak önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Teşvik-i Sanayi Kanunu’ndan yararlanarak ülkede bazı sanayi işletmeleri de kurulmuştur. Her ne kadar bu sanayi işletmelerinin ölçeği büyük olmasa da sanayi girişimlerine yönelik güven ve arzusun artmasına ve ticari zihniyetin değişmesine katkı sağlamıştır. Üstelik 1929 yılında yüksek gümrük tarifesinin yürürlüğe girmesiyle, ülke sanayisi dış rekabetten tamamen korunmuştur.⁶¹

Bunlara ek olarak, tapu ve kadastro işlerinin yetersizliği ve düzensizliği tarım arazilerinde mülkiyet güvenliğini sarsmış, üretim üzerinde negatif etkileri olmuştur. Osmanlı Mîrî Arazi Rejiminin devamı niteliğindeki vergi sistemi de tarım sektörünün gelişimini engelleyen unsurların başında gelmiştir. Ayrıca tarımsal krediler yetersiz ve kooperatifçilik gelişmemiştir.⁶² İthalatın %80’ini belli başlı tarım ürünleri oluşturuyordu. Tarım ilkel araçlarla ve suni gübre kullanılmadan yapılıyordu. Ürün pazarlama anlamında önemli sorunlar söz konusuydu ve çiftçi, araçların sömürüsüne uğruyor; tefecilerin eline düşüyor ve büyük sıkıntılar yaşıyordu. Bu doğrultuda, Cumhuriyet’in ilk yıllarında ekonomik ve sosyal hayatın yeniden düzenlenmesine rağmen, toprak sorunlarının çözümü ve Osmanlı arazi düzeninin kalıntılarının tasfiyesi için yeterince adım atılmamıştır. 1924 Anayasası’nda toprak sorununu doğrudan düzenleyen hükümler bulunmamaktadır. Fakat 74. madde kamulaştırma ile ilgilidir: “*Menafi-i umumiye için lüzumu usulen tahakkuk etmedikçe ve kanun-u mahsus mucibinde değer pahası peşin verilmedikçe hiç kimsenin malı istimval ve mülkü istimlak edilemez.*”⁶³ Yine 1924 yılında, savaşların yol açtığı tahribatlar ve nüfus hareketleri sonucu ortaya çıkan ihtiyaçları karşılamak amacıyla çeşitli kanunlar yürürlüğe konmuştur, 13 Mart 1924 tarih ve 441 sayılı Kanun’un 1. maddesine göre; “*Mübadeleye gayri tabi eşhasa ait olup*

⁶¹ Haluk Cillov, *Türkiye Ekonomisi*, (İstanbul: Sermet Matbaası, 1972), 135-136.

⁶² İlker Parasız, *Türkiye Ekonomisi 1923’ten Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları*, (Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 1998), 22-23.

⁶³ Ekinci, *Sanayileşme ve Uluslaşma Sürecinde Toprak Reformundan Köy Enstitülerine Türkiye (1923-1950)*, 132.

*Hükûmet yedinde bulunan metruk emlak ve arsa, düşman, usat ve hasbellüzum Hükûmet tarafından hedim ve tahrip veya harp dolayısıyla ihrak edilmiş olan emlak sahiplerine, muhtaç olanlar tercih edilmek şartıyla, zayıatlarının derecesi nisbetinde tevzi ve temlik olunur.*⁶⁴ şeklindedir. 16 Nisan 1924 tarih ve 488 sayılı Kanun'un 1. maddesi ise, *"Mübadele suretiyle Yunanistan'dan gelen veya evvelce gelmiş olup mübadeleye tabi bulunan muhacirlerden Yunanistan'da emvali gayrimenkule terkeylemiş olanlara mevaddı âtiyede münderiç şartlar ve nisbetler dâhilinde ve sureti katiyede emvali gayrimenkule tefviz olunur.*"⁶⁵ şeklinde düzenlemeye gidilmiştir. 1924'te göçmenler için çıkan bu kanunlardan sonra, topraksız veya az topraklı yerli halk için ilk hüküm 1925 yılı Bütçe Kanunu'nda yer aldı. Buna göre: *"Toprağa ihtiyaç duyan ziraat erbabına, elde mevcut millî arazi, bedeli on senede taksitle alınmak ve her aileye verilecek arazi miktarı ellerindeki topraklarla birlikte en fazla 200 dönümü geçmemek üzere, değeri bahasına"* dağıtılacaktır. 1934 yılına kadar bütçe kanunlarında kalıcı olarak yer alacak olan bu hüküm, 1925 yılında kabul edilen 2490 sayılı Arttırma, Eksiltme ve İhale Kanunu'nun 56. maddesiyle sürekli hale getirilmiştir.⁶⁶ Bu doğrultuda, 1927 yılında devlet arazilerinin köylülere satılması yönünde bir kanun da çıkarılmış; fakat bununla ilgili uygulama 1930'ların ortalarına kadar çok sınırlı kalmıştır.⁶⁷

1.2. 1930-1939 YILLARI ARASINDA ÜLKENİN EKONOMİK DURUMU

Bu dönemde daha önce sıkı bir şekilde uygulanan karma ekonomi sistemi terk edilmiştir.⁶⁸ 1930-1939 yılları arasında devlet tarafından ciddi yatırımlar yapılmış ve hukuki zemini hazırlanan sistem bizzat devlet tarafından icra edilmiştir. Birinci ve ikinci beş yıllık kalkınma planları ile dokuma, kimya, maden, selüloz ve seramik

⁶⁴ "Hükümet Yedinde Sahipsiz Olarak Mevcut Bulunan Emlakin Emval ve Emlaki Düşman, Usat ve Hasbellüzum Hükümet Tarafından Tahrip Edilmiş Olanlara Nisbet Dâhilinde Tevzii Hakkında Kanun", *TBMM Kanunlar Dergisi*, Cilt: 2, Kanun No: 441, (Kabul Tarihi: 16.03.1924), 257.

⁶⁵ "Mübadeleye Tabi Ahaliye Verilecek Amvali Gayri Menkule Hakkında Kanun", *TBMM Kanunlar Dergisi*, C. 2, Kanun No: 488, (Kabul Tarihi: 19.04.1924), 351.

⁶⁶ İnan, "Toprak Reformunun En Çok Tartışılan Maddesi: 17. Madde", 45.

⁶⁷ "Bazı Eşhasın Şark Menatıkından Garb Vilayetlerine Nakillerine Dair Kanun", *TBMM Kanunlar Dergisi*, C. 5, Kanun No: 1097, (Kabul Tarihi: 04.07.1927), *Resmi Gazete*, Tarihi ve No: 04.07.1927/624, 431-432.

⁶⁸ Karluk, *Türkiye Ekonomisi*, 160-175.

desteklenmiştir. Sanayinin kalkınması için kullanılan ham maddelerin iç kaynaklardan oluşmasına dikkat edilmiştir.

1930-1939 yılları arasında uygulanan iktisat politikası devletçilik esasına dayanmaktadır. Bu politikanın kabul edilmesinde, 1929 Ekonomik Buhranı'nın yıkıcı etkilerinden korunma ve sanayi sektöründe gelişme sağlama arzusu önemli rol oynamıştır.⁶⁹ 1930-1939 döneminde iktisat politikaları açısından korumacılık ve devletçilik önemli belirleyici özelliklerdir. Bu politikalar çerçevesinde devlet, dışa kapanarak ve millî sanayi gelişimini kendi inisiyatifiyle desteklemeye girişmiştir.⁷⁰ Bu deneme iki yönlü olmuştur. Bir yandan ülkenin sanayileşmesi için korumacılık politikaları uygulanarak devlet eliyle sanayi kuruluşları oluşturulmuş, diğer yandan özel kesimin sanayi yatırımları teşvik edilmiştir.⁷¹ Hem izlenen politikalar hem de ekonominin ana yönelişi bakımından 1930-1939 yılları, 1908-1922 ile 1923-1929 dönemleri arasındaki bariz sürekliliğin tersine belirgin bir kopmayı temsil eder.⁷²

Devletçilik uygulamalarıyla birlikte planlama ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Başka bir deyişle, planlama devletçilik politikalarının doğal bir sonucu olarak önem kazanmıştır. Özellikle bir sanayileşme planı fikrinin doğmasının nedenleri kısaca şu şekilde sıralanabilir:

- Türkiye'de sanayileşme ve kalkınma, Cumhuriyet'in ilk on yıllık döneminde yapılan tüm çabalara rağmen hız kazanmamıştır.

⁶⁹ Dünya buhranının ülke ekonomisinde yarattığı sıkıntılar, devletçiliğe yönelmenin özel nedeni olarak anlaşılırken, ekonomik kalkınmayı hızla gerçekleştirme arzusu ise devletçiliğin ortaya çıkışının genel nedeni olarak belirtilmektedir. Bkz. Levent Köker, *Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016), 211.

⁷⁰ Boratav, *Türkiye İktisad Tarihi (1908- 1985)*, 45-46.

⁷¹ İlhan Tekeli - Selim İlkin, *Uygulamaya Geçerken Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu*, (Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi Yayınları, 1982), 134.

⁷² Boratav, *Türkiye İktisad Tarihi (1908- 1985)*, 46.

- Büyük Dünya Buhranı, tarıma dayalı ekonomiler için yıkıcı sonuçlar meydana getirmiştir.
- Ekonominin her sektöründe yatırımlar çok azdır.
- Ekonomi için gereken altyapı yatırımlarının yanı sıra sosyal yatırımlar da oldukça kısıtlıdır.
- Özellikle “Kadro Hareketi” adı altında gelişen düşünce hareketi, devletçiliği ve bu doğrultuda planlamayı savunmuştur.
- Türkiye ile ilişkileri yakın olan Avrupa’da otoriter-devletçi akımlar ortaya çıkmıştır.⁷³

Türkiye’nin “devletçilik” ilkesini benimseme nedenlerinden biri, sanayi sektöründe gelişme sağlamak istemesiydi. Bu dönemde Türkiye, sanayisini ilerletmek için çeşitli politikaları bir arada uygulamıştır. Ülke, sanayileşme yolunda korumacılık politikalarına başvururken aynı zamanda devlet eliyle sanayi kuruluşları kurmuş ve özel sektörün sanayi yatırımlarını teşvik etmiştir.⁷⁴ Devletçilik politikalarının hayata geçirilmesiyle birlikte, bürokratlar ve sanayiciler işbirliği yaparak sanayi üretimini artırmaya başladılar. 1931 ve 1940 yılları arasında kurulan şirketlerin büyük çoğunluğu bürokratlar tarafından kurulmuştu. Bürokratlar ve sanayiciler, birbirlerine bağımlı olacak şekilde yapılandırılmış bir sistem oluşturmuşlardı. Sanayi için iç pazar henüz gelişmediğinden, köylülerden veya işçilerden ekonomik fayda sağlanması mümkün olmamıştı. Aksine, bu işbirliğine sermaye birikimi sağlamak amacıyla, vergi ve fiyat düzenlemeleri aracılığıyla sanayileşmenin mali yükü tarım kesimine aktarılmıştır.⁷⁵ Ekonominin dışa kapanmasıyla birlikte, devlet ithalatı azaltarak ve genel olarak mal

⁷³ Hasan Özyurt, “Atatürk’ün İktisadi Görüşleri ve Uygulamaları”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi* 13, (Ağustos, 1981), 133-134.

⁷⁴ Tekeli - İlkın, *Uygulamaya Geçerken Türkiye’de Devletçiliğin Oluşumu*, 134.

⁷⁵ Arzu Varlı, “Devletçilik Politikalarının Tarım Kesimi üzerindeki Etkileri (1930-1940), *Öneri Dergisi* 10/38, (2012), 115.

mübadelesini denetleyerek büyük çiftçileri zor durumda bırakmıştır. Büyük çiftçiler, daha fazla traktör ithal edemeyince, traktör kullanarak toprakları tarıma elverişli hale getirme süreçleri durma noktasına geldi ve yaygın tarım faaliyetleri sona erdi. Ayrıca, petrol ve yedek parça ithalatı da durdurulmuştu. Ancak, hala tarıma açılacak topraklar vardı. Nüfus arttıkça küçük üreticiler, traktör yerine emek gücü kullanarak toprağı temizleyebilirlerdi. Toprakları küçük parçalar halinde dağıtan hükûmet de bu eğilimi desteklemiştir.⁷⁶

Türkiye’de “liberal” politikanın baskın olduğu bir dönemde Büyük Buhran’ın meydana gelmesi ve Türkiye’yi de etkilemesi devletçiliğe geçişi sağlamıştır. Türk parasının değer kaybetmesiyle birlikte tarım ürünlerinde hızlı fiyat düşüşleri yaşanması, devleti sıkı ve koruyucu tedbirler almaya itmiştir. Ayrıca buhranın talep ve fiyat düşüklükleri nedeniyle tüm sektörlerde sarsıntılar meydana gelmiştir. Örneğin, deniz taşımacılığında özel armatörler arasında yoğun rekabet doğmuş ve sonuç olarak posta seferlerinde devlet tekeli kurulmuştur.⁷⁷

Kapitalist sistemi derinden etkileyen 1929 Dünya Ekonomik Buhranı sırasında Sovyetler Birliği, ihtilal ve iç savaşın getirdiği sarsıntıları aşarak otoriter bir ekonomiyle buhranın etkilerinden büyük ölçüde korunmuştu. Hatta 1929’dan itibaren planlı ve hızlı bir gelişim sürecine girmişti. Cumhuriyet’in ilk yıllarından beri oldukça yakın ilişkilerimiz olan Sovyetler Birliği’nin buhran yıllarındaki iktisadî başarıları, Türk devlet adamlarının sempati ile düşünmelerine yol açmış olabilir fakat bir sistem olarak sosyalizmin tam anlamıyla uygulanması devletçiliğin en uç noktalarında bile gerçekleştirilmemiştir.⁷⁸ CHP Üçüncü Büyük Kurultayında devletçilik ilkesinin benimsenmesinden sonra, “devletçiliğin” nasıl uygulanacağı yolunda girişilen arayışlar sırasında oldukça geniş bir “devletçilik” yorumu yelpazesi oluşmuştur. Her ne kadar bu yorumların her birinde amaçlanan toplum yapısı, birbirinden çok değişikse de bu yorumların ortak noktalarından biri, devletçiliğin planlı olmasıydı. Başka bir deyişle

⁷⁶ Faruk Birtok - Çağlar Keyder, “Türkiye’de Devlet-Tarım İlişkileri 1923-1950”, *Birikim* 22, (1976), 35.

⁷⁷ Korkut Boratav, *100 Soruda Türkiye’de Devletçilik*, (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1974), 139.

⁷⁸ Boratav, *100 Soruda Türkiye’de Devletçilik*, 146-147.

planlı olma da devletçilik ilkesi gibi benimsenmesi gereken bir ilkeydi. Bunun da ne biçimde olacağı tartışma konusu olmuştur.⁷⁹

1931 yılında düzenlenen 1. Ziraat Kongresi'nde sunulan raporlarda, ülke tarımının genel geri kalmışlığı vurgulanmakta ve köylülerin pazarla olan bağlarının zorunlu maddelerle sınırlı olduğu belirtilmektedir. Bu dönemde, küçük köylü işletmelerinin yanı sıra büyük özel işletmelerin de geri kalmış ve yoksul durumda olduğu anlaşılmaktadır. Büyük özel mülkler, toplam topraklarının sadece %5-10'unu tarla olarak kullanmakta, geri kalan topraklar ise mera olarak değerlendirilmektedir. Bu işletmeler de ekstansif, tek yönlü çalışan ve yalnızca doğanın verdiği ile yetinen tarımsal işletmelerdir. 1. Türkiye Ziraat Kongresi'nde sunulan bildiri ve ihtisas raporları, zirai teknoloji, zirai üretim ve ülke içindeki zirai teşkilatlanma konularını kapsamaktadır.⁸⁰

Bu dönem, tarımda eğitimden uygulama çiftliklerine, yönetimden örgütlenmeye, teknik işletmelerden fabrikalara, üretici desteğinden ihracata kadar geniş bir perspektifle hızlı bir yapılaşma ve kurumlaşma dönemidir. Tarım Bakanlığı, tarım sektöründe üstlendiği yönetici, yönlendirici ve destekleyici roller doğrultusunda kurumlarını tamamlamıştır. Merkezi yönetim ve koordinasyon birimlerini güçlendirirken, taşrada ise tohum ıslah istasyonları, meyvecilik, bağcılık ve fidancılık istasyonları ile çay ve zeytin fidanlıkları gibi uygulama ve destek birimlerini kurarak geniş bir yapılanma gerçekleştirmiştir. Hayvancılık alanında da önemli ilerlemeler kaydedilmiş; hayvan ıslahı için istasyonlar, karantina birimleri ve laboratuvarlar, araştırma enstitüleri açılmıştır. Ayrıca hastalık ve zararlılarla mücadele programları hazırlanmış ve bu programları yürütmek üzere zirai mücadele istasyonları ve enstitüleri kurulmuştur. Bu merkezlerde elde edilen bilgi ve materyaller, ilçe düzeyine kadar yapılandırılan tarım müdürlükleri aracılığıyla çiftçilere ulaştırılmıştır. Eğitim alanında da kurumlaşma devam etmiş; tarım yükseköğrenimi amacıyla Ankara'da ziraat, orman, veterinerlik, ziraat sanatları ve tabii

⁷⁹ Tekeli - İlkin, *Uygulamaya Geçerken Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu*, 134-135.

⁸⁰ Hüseyin Topuz, "Cumhuriyet Dönemi Ekonomisinde Tarımsal Yapının İncelenmesi (1923-1950), *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 12/3, (2007), 383; Ayrıca bkz. Türkan Çetin, "1929 Dünya Ekonomik Bunalımı Sonrası Türkiye'nin Tarım Politikasındaki Arayışlar: Birinci Türkiye Ziraat Kongresi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 2/6, (1996); "Ziraat Sergi ve Kongresi Açıldı", *Hâkimiyeti Milliye*, (7 Kânunusani 1931), 1,2.

bilimler fakültelerini içeren Yüksek Ziraat Enstitüsü üniversite düzeyinde kurulmuş ve tarım potansiyeli yüksek olan illerde ortaöğretim düzeyinde ziraat okulları açılmıştır.⁸¹ Tarım sektöründeki bu yapılanma çabaları içinde, Tarım Kredi ve Tarım Satış Kooperatifleri kurulmuştur. Bu kooperatifler, Ziraat Bankası'nın sağladığı finansmanla çiftçilere çeşitli girdiler ve kredi desteği sunmuş, aynı zamanda ürünlerini satın alarak pazarlama olanaklarını genişletmişlerdir.⁸²

Kendi içerisinde uygulamada bazı eksik yönleri olmasına rağmen 1923-1938 döneminin iktisadî verilerine bakıldığında 1929 buhranından dolayı dünya ekonomisi, tarihinin büyük bunalımlarından birini yaşarken Türkiye, devletçi sanayi politikaları ile sanayileşme sahasında küçümsenemeyecek bir gelişme kaydederek sanayileşmenin 1923-1928'de GSMH içinde %11,3 olan payını 1933-1939 döneminde yaklaşık %14,7'e ulaştırmayı başarmıştır. Üstelik bu gelişme Türkiye'nin Lozan Anlaşması'ndan arta kalan borçlar, Boğazlar, Hatay gibi meselelerle uğraştığı ve bundan dolayı dış dünyaya rahatça açılmadığı dönemde gerçekleştirilmiştir.⁸³

1930-1939 yılları arasında Türkiye'nin uyguladığı ekonomik politikalar, dönemin zorlu koşullarına uygun olarak şekillenmiştir. Özellikle 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın etkileri, Türkiye'nin devletçilik ilkesine yönelmesini ve bu ilkenin uygulanmasını teşvik etmiştir. Devletçilik, ekonomiyi dışa bağımlılıktan kurtarma ve

⁸¹ Cumhuriyet Dönemi'ndeki ziraat okulları hem Fransız hem de Alman sistemlerinden ilham alarak kurulmuştu. Bu okullar, kısmen Fransa'da ve kısmen Almanya'da eğitim görmüş öğretmenler tarafından kuruldu. Ancak, bu karma sistem 1928'de çıkarılan bir yasa ile sona erdirildi. Bütün okullar kapatılarak öğretmenleri ihtisas yapmaları için topluca Almanya'ya gönderildi. 1930'lu yıllarda tarım eğitimi alanındaki en büyük gelişme, Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün kurulmasıydı. 1933 yılında Ankara'da açılan bu Enstitü, Ziraat, Orman, Baytar, Ziraat Sanatları ve Ulum-ı Tabiiye olmak üzere beş fakülteden oluşuyordu ve Alman eğitim sistemini getirdi. Rektör ve tüm profesörler Almanya'dan davet edildi ve onlara Almanya'da ihtisas veya eğitim almış Türk yardımcıları verildi. Ülke için gerekli tarımsal bilim insanlarını yetiştirmek ve tarımsal üretim koşullarını incelemek amacıyla kurulan bu Enstitü, Ziraat Vekâleti kadrolarının oluşumunda önemli bir rol oynadı. Bkz. Zafer Toprak, "Türkiye Tarımı ve Yapısal Gelişmeler 1900-1950", *Türkiye'de Tarımsal Yapılar (1923-2000)*, (Ankara: Yurt Yayınları-Türk Sosyal Bilimler Derneği, 1988), 18; Ayrıca bkz. Alev Gözcü, "Atatürk Döneminde Türkiye'de Tarımın Gelişiminde Alman Etkisi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 18/36, (2018).

⁸² Zeynep Dernek, "Cumhuriyet'in Kuruluşundan Günümüze Tarımsal Gelişmeler", *Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi* 1/1, (2006), 4; İbrahim İnci, "Atatürk'ün Direktif ve Tavsiyeleri Işığında Türk Tarımındaki Gelişmeler (1923-1938)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 26/77, (2010), 354.

⁸³ Yaşar Semiz, "1923-1938 Döneminde Türkiye'nin Sanayi Politikası", *Türkler* 17, (İstanbul 2002), 716.

sanayileşme hedeflerini gerçekleştirme amacı taşıırken bu dönemde devletin ekonomik faaliyetlerdeki rolü belirgin bir şekilde artmıştır. Bu dönemde yapılan büyük yatırımlar ve sanayi planlamaları, Türkiye'nin sanayileşme sürecinde önemli bir aşamayı temsil etmektedir. Devletin sanayi sektöründe aktif rol alması, dokuma, kimya, maden, selüloz ve seramik gibi stratejik alanlarda önemli yatırımlar yapılmasını sağlamıştır. Ayrıca iç kaynaklardan ham madde temin edilmesine yönelik politikalar benimsenmiş ve özel sektör yatırımları teşvik edilmiştir. Bu uygulamalar, sanayileşmenin hız kazanmasını sağlamış, ancak tarım kesimi üzerindeki mali yüklerin artması gibi olumsuz etkiler de yaratmıştır. Tarım sektöründeki büyük çiftçiler, ithalat kısıtlamaları ve fiyat düşüşleri nedeniyle zor durumda kalmış, tarım faaliyetleri olumsuz etkilenmiştir. Planlama ihtiyacı, devletçilik politikalarının doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve bu süreçte sanayi ve tarım reformları geniş bir yelpazede ele alınmıştır. Tarım sektöründe yapılan reformlar, eğitimden uygulama çiftliklerine ve kooperatiflere kadar geniş bir yapılanmayı içerirken sanayi yatırımları da önemli bir büyüme potansiyeli sunmuştur. Bürokratlar ve sanayiciler arasındaki işbirliği, sanayi üretiminin artırılmasını sağlamış, ancak bu durumun tarım sektörü üzerindeki olumsuz etkileri de göz ardı edilmemiştir. Netice itibarıyla, 1930-1939 yılları arasında uygulanan devletçilik ve planlama politikaları, Türkiye'nin sanayileşme sürecinde önemli bir dönemeç olmuştur. Devletin aktif rolü ve planlı yatırımlar, sanayileşmenin ilerlemesini desteklemiş, ancak tarım sektörü üzerindeki mali yükler ve dışa kapanma politikaları ekonomik dengesizliklere yol açtığı söylenebilir.

1.2.1. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı öncesinde çeşitli yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılmış ve hem yerli hem de yabancı uzmanlardan oluşan karma bir kurul kurulmuştur. Sovyet Rusya'dan getirilen uzmanlardan Prof. Orlof, bu kurulun başkanı olarak atanmıştır. Kurul, 1933 yılının sonlarına doğru hazırladığı raporu Celal Bayar'ın incelemesine sunmuş ve bu incelemenin ardından rapor, "Sınayi Tesisat ve İşletme Raporu" başlığıyla Başbakanlığa iletilmiştir. Yapılan düzenlemeler sonrasında bu plan 17 Nisan 1934'te yürürlüğe girmiştir. Plana göre, yurt içinde temel hammaddeleri üreten veya üretecek sanayi tesislerine, büyük sermaye ve ileri teknoloji gerektiren projelere

öncelik verilmiş ve tesislerin kapasiteleri iç tüketimi karşılayacak şekilde belirlenmiştir.⁸⁴

Türkiye, tarım ve sanayi gelişimini artırmak için yapılan tartışmalar sonucunda sanayileşme yolunda ağırlıklı olarak ilerlemeye karar vermiş ve bu amaçla Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlayıp uygulamaya koymuştur.⁸⁵ Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı, temel ihtiyaç maddelerinin üretimine öncelik vererek ithal ikamesini hedeflemiştir. Bu sanayileşme stratejisi, döviz tasarrufu sağlayarak dış ticaret açığını kapatmayı ve dolayısıyla ulusal paranın değerini korumayı amaçlamaktadır.⁸⁶ Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın büyük ölçüde 1938 yılı sonuna kadar uygulandığı gözlemlenmektedir. Ayrıca 1934-1938 yılları arasında bu plana bazı ek projeler de eklenmiştir.⁸⁷

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı kapsamında kurulması kararlaştırılan sanayi tesisleri, beş sanayi alanında sınıflandırılarak 23 fabrikadan oluşmaktadır. Dokuma sanayi alanında, 103 milyon metre pamuklu dokuma ve 2753 bin metre pamuk ipliği üretecek beş fabrikanın yapımı planlanmış ve plan dönemi içinde faaliyete geçirilmiştir. Ancak, Kastamonu'da kurulması planlanan Kendir Fabrikası'nın inşaatı 1954 yılında başlamıştır. Maden sanayi alanında yapılan yatırımlar arasında Ereğli kömür havzasına yakın bir yerde kurulması planlanan demir-çelik fabrikası 1938'de Karabük'te hizmete girmiştir. Zonguldak'ta açılması planlanan Sömikok Fabrikası ise Keçiözümlü'de 1934 yılında kurulmuştur. Ayrıca 1939 yılında Ergani'de bakır izole fabrikası da kurulmuştur. Kâğıt ve selüloz sanayiinde, Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı Dönemi'nde İzmit'te bir kâğıt fabrikasının temeli atılmış ve 1936 yılında faaliyete geçirilmiştir. Yine İzmit'te aynı dönemde selüloz fabrikasının temeli atılmıştır. Toprak ve seramik sanayiinde ise İstanbul'da şişe-cam fabrikası ve Kütahya'da porselen fabrikası yapılması planlanmıştır.

⁸⁴ Mustafa Turan (ed.), *95. Yılında Türkiye Cumhuriyeti'nde Siyasî, Sosyal ve Ekonomik Hayat (1918-1938)* (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, 2020), 1/301.

⁸⁵ Gökçen, "Cumhuriyet Döneminde İktisadi Gelişme", 3257; 6 Ocak 1934 tarihli Akşam gazetesinde, hükümetin beş senelik plan yaptığı haberleri üzerine Almanya ve Macaristan'dan belli sahalarda mütehassısların İktisat Vekâletine müracaat ederek hizmet teklif ettiklerini belirtmektedir. Bkz. *Akşam*, "İktisadi Plan-Birçok Mütehassıslar Hizmet Teklif Ediyorlar", (6 Kânunusani 1934), s. 1.

⁸⁶ Şahin, *Türkiye Ekonomisi*, 54.

⁸⁷ Yahya Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020), 274-275.

Kimya sanayi alanında ise sülfürik asit, süper fosfat ve klor alkali fabrikaları plana dâhil edilmiş, ancak dönem içinde bu fabrikaların inşasına başlanamamıştır. Ayrıca Isparta’da 1935 yılında faaliyete geçirilen ve Bodrum’da 1934 yılında açılan sünger işlem tesisi de dikkat çeken yatırımlar arasındadır.⁸⁸

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı’nın uygulandığı 1934-1938 yılları arasında, millî gelir yıllık ortalama %6 oranında artmıştır. 1934-1935 yıllarında yaşanan %9 oranındaki düşüş dikkate alınmadığında, sanayi sektörünün millî gelirdeki payı 1927’de %10 iken, 1938’de %16’ya çıkmıştır.⁸⁹

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı, Türkiye’nin sanayileşme stratejisinde dönüm noktası niteliğinde önemli bir girişimdir. 1930’ların başında hazırlanan ve 1934’te yürürlüğe giren bu plan, Türkiye’nin ekonomik kalkınmasını hızlandırma ve sanayi altyapısını güçlendirme amacı taşımaktadır. Planın başarısı, hazırlık aşamasında yerli ve yabancı uzmanların bir araya gelmesiyle sağlanmış ve Prof. Orlof’un başkanlığındaki karma kurulun hazırladığı rapor, planın temel taşlarını oluşturmuştur. Planın temel hedefleri arasında yurt içi hammaddelerin üretimi ve büyük sermaye gerektiren projelere öncelik verilmesi yer almıştır. Bu yaklaşım, döviz tasarrufu sağlayarak dış ticaret açığını kapatmayı ve ulusal paranın değerini korumayı amaçlamıştır. Ayrıca sanayileşme stratejisinin ithal ikamesine odaklanması, yerli üretimin artırılması ve dışa bağımlılığın azaltılması gibi hedeflerle desteklenmiştir. Uygulama sürecinde, plan çerçevesinde birçok sanayi tesisi kurulmuş ve bu tesislerin çoğu başarılı bir şekilde faaliyete geçirilmiştir. Dokuma, maden, kâğıt, selüloz, toprak, seramik ve kimya sanayilerinde çeşitli yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Ancak bazı projeler planlanan tarihlerde tamamlanamamış veya eksik kalmıştır. Örneğin, kimya sanayinde planlanan bazı fabrikaların inşasına başlanamamış olması, planın uygulanmasında karşılaşılan zorlukları göstermektedir. Sanayi sektörünün millî gelirdeki payının 1927’de %10’dan 1938’de %16’ya çıkması, planın sanayi sektörüne sağladığı katkıları ve bu sektördeki büyümeyi işaret etmektedir. Netice itibarıyla, Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı, Türkiye’nin

⁸⁸ Şahin, *Türkiye Ekonomisi*, 55-56.

⁸⁹ Karluk, *Türkiye Ekonomisi*, 76.

sanayileşme yolunda önemli bir adım olmuş ve ülkenin ekonomik kalkınması için önemli bir temel sağlamıştır diyebiliriz.

1.2.2. İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın başarılı bir şekilde uygulanması, hükûmeti sanayileşme konusunda daha da teşvik etmiş ve bu başarı üzerine 1936 yılında İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın hazırlıklarına başlanmıştır.⁹⁰ Celal Bayar, 11 Şubat 1937'de Financial Times'ın Türkiye ilavesinde yazdığı bir makalede uygulanan rejimi “Kemalist Rejim” olarak tanımlanmıştır. İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın da sanayileşme politikasının temeli şu şekilde çizilmiştir:

*“Biz hem yapıcı ve hem de yaptırıcı bir kuvvet olarak kalmak istiyoruz. İktisat vekâletinin takip ettiği güdümlü ekonomi politikasının dayandığı prensip, yapmak ve yaptırmaktır. Yaptırmak kısmının içerisinde hususi teşebbüs ve hususi sermaye geliyor. Biz, yaptırmak için öteden beri mevcut olan Teşvik-i Sanayi Kanununa ilişmedik; onu mukaddes bir emanet gibi saklıyoruz. Hususisi teşebbüslerin ihtiyacına daha pratik şekilde yaraması için tedbir düşünüyoruz. Aynı zamanda hususi teşebbüslerin ihtiyacına daha pratik şekilde yaraması için tedbir düşünüyoruz. Aynı zamanda hususi teşebbüsün kuvvetlenmesi, hızlanması arzu ediyoruz”.*⁹¹

Yeni proje, birinci programdan farklı olarak tüketim malları üretiminin geliştirilmesine daha az odaklanmaktaydı. Bu proje, birinci programa kıyasla daha ayrıntılı mühendislik, maliyet ve piyasa araştırmalarına dayanmaktaydı.⁹² Plana göre, içeride sürümü az, buna karşılık dış ülkelerde talebi yüksek olan madenlerimiz, gerek ham gerekse yarı mamul olarak dış satıma elverişli hâle getirilecektir. Ayrıca su ürünlerimiz ve hayvancılığımız geliştirilecek, meyvelerimizin içte ve dışta sürümünü sağlayacak etkinliklerde bulunulacaktır. Ülkenin enerji ihtiyacını giderecek elektrik santrallerinin yanı sıra makine sanayi de kurulacaktır. Bir başlangıç olmak üzere Karabük Demir Çelik Fabrikaları'nın yarı mamullerini işleyecek fabrikalar kurulacaktır.⁹³ İkinci

⁹⁰ Hüseyin Şahin, *Türkiye Ekonomisi*, 57.

⁹¹ Gökçen, “Cumhuriyet Döneminde İktisadi Gelişme”, 3259.

⁹² Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, 276.

⁹³ Tekeli - İlkin, *Uygulamaya Geçerken Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu*, 105.

Beş Yıllık Sanayi Planı, hem devletin sanayinin gelişmesini hedeflerken hem de özel girişim ve tarım sektörünün gelişmesine önem vermektedir. Birinci planda yaklaşık yirmi fabrika kurulması teklif edilirken, ikinci planda kurulacak fabrika ve tesis sayısının 100'ü geçmesi öngörülmektedir. Bu projedeki yatırımların toplam maliyeti 110 milyon TL olarak tahmin edilmekte ve bunun 45 milyon TL'sinin döviz harcaması gerektireceği belirtilmektedir. Yeni imalat ve madencilik sanayi tesislerinin yıllık üretim değerinin 100 milyon TL olacağı, bu değerın 1/3'ünün ihraç edileceği ve 35 bin kişiye istihdam sağlanacağı öngörülmektedir.⁹⁴

İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı'na göre teklif edilen sanayi kuruluşları şunlardır:

1. Madencilik (Krom, ferrokrom bakır, antimon, molibden, simir-kurşun, çinko ve demir cevherlerinin işletilmesine dayanmaktadır.)
2. Maden Kömürü Ocakları (Ereğli-Zonguldak havzasında taş kömürü, Kütahya'da linyit.)
3. Elektrik Santralleri
4. Yakacak Sanayi ve Ticareti (Hem ısınma hem de enerji üretimi amacıyla Ereğli-Zonguldak taş kömürü ve Kütahya linyit havzalarının verimli ve geniş çaplı işletilmesi öngörülmektedir. Ayrıca, Zonguldak'ta taş kömürü ve Kütahya'da linyit kullanacak elektrik santrallerinin kurulması.)
5. Toprak Sanayi (Sanayi, demir yolları, kara yolları ve şehircilik yapı işleri için gereken çimento ve ateşe dayanan malzemelerin temini için tesisler kurulması.)
6. Gıda Maddeleri Sanayi ve Ticareti (Planda, halkın düzenli olarak günlük gıda ihtiyacını karşılamak için üretilen gıda maddelerinin daha iyi değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda iç ve dış pazarlama imkanlarının artırılması hedeflenirken, özellikle İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük şehirlerde zaman

⁹⁴ Semiz, "1923-1938 Döneminde Türkiye'nin Sanayi Politikası", 716; Turan, *95. Yılında Türkiye Cumhuriyeti'nde Siyasî, Sosyal ve Ekonomik Hayat (1918-1938)*, 307.

zaman yaşanan ekmek krizlerinin önlenmesi için tesisler kurulması planlanmaktadır. Ayrıca, ihracat potansiyeli olan zeytinyağı için fabrikaların kurulması ve halkın ve ordunun et ihtiyacını karşılamak üzere Doğu Anadolu’da hayvan sayısının bol olduğu bölgelere konserve et sanayi tesislerinin kurulması da öngörülmektedir.)

7. Kimya Sanayi: Bu konuda planda yer alan alt sektörler ve kuruluşlar arasında kalsiyum ve kristal soda üretimi, reçine, afyon ve muşkalardan elde edilen ürünler, gül yağı üretimi gibi sektörler bulunmaktadır. Ayrıca, ülkenin et ve yağ sanayisi ile yakın ilişkili olarak gliserin, yağ asitleri ve sabun üretimi, millî savunma ihtiyaçları için sentetik benzin ve petrol rafineleri, millî savunma ve tarımsal ihtiyaçlar için asit nitrat ve nitrat amonyum gibi maddelerin üretimi de planda yer almaktadır.
8. Planda, modern makine sanayine yönelik olarak bir başlangıç olarak ziraat alet ve makineleri ile el aletleri üretecek bir makine ve madeni eşya fabrikası kurulması öngörülmüştür. Ayrıca, ziraat aletleri için seyyar tamir atölyeleri de plan kapsamında yer almaktadır.
9. Denizcilik ile ilgili planda yer alan yatırımlar arasında deniz fabrika ve havuzlarıyla sahillerimizde fener ve radyoforlar tesisi, balık sanayi ve ticareti, balık yağı ve balık unu fabrikaları, deniz dalyanları ve göllerimizin işletilmesi yer almaktadır.⁹⁵

İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı’nın genel özelliklerini şu şekilde özetlemek mümkündür: Bu plan da birinci planda olduğu gibi Türkiye’nin iktisadî yapısına ve şartlarına uygun olarak hazırlanmıştır. Büyük sermaye ve teknik güce gereksinim duyan, hammaddesi ülke içinde tamamen yetişen sanayi dalları plana dâhil edilmiştir.⁹⁶ Ayrıca

⁹⁵ Gökçen, “Cumhuriyet Döneminde İktisadi Gelişme”, 3260; *Akşam*, “15 Yıllık İktisadi Faaliyetimiz”, (29 Teşrinievvel 1938), 10.

⁹⁶ *Cumhuriyet*, “İkinci Beş Yıllık Sanayi Programı-Hükümetin Hazırladığı Programın Ana Hatları”, (9 İkinciteşrin 1937), s. 2.

iç piyasada talebi düşük olan ancak dış piyasada büyük bir üretim potansiyeline sahip olan ham ve yarı mamul maddeler ihracata hazır hale getirilecek ve bu ihracat malları değerlendirilecektir. Ülke genelinde yaygın bir şekilde üretilen su ürünleri, hayvansal ürünler ve meyvelerin iç ve dış piyasalarda pazarlanmasıyla geniş halk kitlelerine gelir sağlanması hedeflenmektedir. Bu plan kapsamında ülkenin enerji ihtiyacının büyük ölçüde karşılanması için batıdaki büyük şehirlere ve bu şehirlerde kurulacak sanayilere elektrik sağlayacak iki büyük termik santral kurulması planlanmıştır. Ayrıca millî savunma ve ekonomik açıdan uygun sanayi merkezlerinin kurulması da amaçlanmaktadır. Planın bir parçası olarak Karabük Demir-Çelik Fabrikaları'nın yarı mamullerini işleyecek fabrikaların kurulması da öngörülmüştür, bu da makine sanayisinde bir başlangıç olarak değerlendirilmiştir.⁹⁷

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın uygulanması sürerken hazırlanan İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı, önemli bir potansiyele ve gelişme vaat eden hedeflere sahip olmasına rağmen, İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması sebebiyle hayata geçirilememiştir.⁹⁸

İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nı, Türkiye'nin ekonomik altyapısını güçlendirme, yerli sanayi üretimini artırma ve dışa bağımlılığı azaltma hedeflerine yönelik önemli adımlar olarak değerlendirebiliriz. Özellikle maden sanayii, enerji üretimi, gıda maddeleri sanayi ve kimya sanayi gibi stratejik alanlarda yapılması planlanan yatırımlar, ülkenin ekonomik kalkınmasına büyük katkılar sağlamayı amaçlamıştır. Planın, özel girişimlerin ve tarım sektörünün de gelişmesine önem vermesi, sanayileşmenin sadece kamu yatırımlarıyla sınırlı kalmayacağını ve özel sektörü de teşvik edeceğini göstermektedir. Ayrıca enerji ihtiyacını karşılamak amacıyla elektrik santrallerinin kurulması ve gıda güvenliğini sağlamak için gıda sanayi yatırımlarının öngörülmesi, planın kapsamlı ve stratejik bir yaklaşıma sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak planın uygulanabilirliği, İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi nedeniyle büyük ölçüde etkilenmiştir. Savaşın yarattığı ekonomik ve lojistik zorluklar, planın hayata geçirilmesini

⁹⁷ Gökçen, "Cumhuriyet Döneminde İktisadi Gelişme", 3260-3261.

⁹⁸ Karluk, *Türkiye Ekonomisi*, 76; İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı'na Eylül 1938'de uygulamaya konulmuştur. Fakat İkinci Dünya Savaşı'nın 1939'da başlaması nedeniyle karşılaşılan güçlükler nedeniyle plandaki projelerin büyük çoğunluğu ya iptal edilmiştir ya da belirsiz bir tarihe ertelenmiştir. Bkz. Semiz, "1923-1938 Döneminde Türkiye'nin Sanayi Politikası", 716.

engellemiş ve hedeflerin gerçekleştirilmesini zorlaştırmıştır. Bu durum, ekonomik planlamanın ve sanayileşme stratejilerinin sadece iç dinamiklere değil, aynı zamanda uluslararası gelişmelere de bağlı olduğunu göstermektedir.

1.3. 1940-1946 YILLARI ARASINDA ÜLKENİN EKONOMİK DURUMU

Celal Bayar Hükûmeti'nin 25 Ocak 1939 tarihinde istifasından sonra hükûmeti kurma görevi Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından Dr. Refik Saydam'a verilmiştir.⁹⁹ Dr. Refik Saydam'ın hükûmeti oluşturmamasından kısa bir süre sonra 1939 Eylül'ünde başlayan İkinci Dünya Savaşı'nın tüm dünyayı sarsan etkisi karşısında Hükûmet piyasaların denetimi, halkın ve ordunun iâşesi için müdahaleci bir politika izlemiştir.

Refik Saydam Hükûmeti'nin aldığı tedbirler, özellikle mevcut bütçe imkânları çerçevesinde, öncelikle ordunun ihtiyaçlarını karşılamak üzere şehirlerde yaşayan nüfusun iâşe ihtiyaçlarını karşılamaya odaklanmıştır. Ayrıca dış ticaretin doğrudan devlet tarafından yapılmasını sağlamak ve fiyat sınırlamaları getirmek gibi adımlar da atılmıştır.¹⁰⁰ İâşe sorunlarının çözülmesi amacıyla İktisat Vekâletine bağlı olarak İâşe Müsteşarlığı, halka yapılan dağıtımların daha kolay yapılabilmesi için Halk Dağıtma Birlikleri ve ardından da Subaşı Örgütü kurulmuştur. Her türlü petrol ve petrol ürünlerinin alımı, satımı, ithalatı ve stoklanması amacıyla aynı dönemde Petrol Ofisi kurulmuştur. Her türlü iâşe maddelerinin alımı, satımı, ithalatı ve depolanması için Ticaret Ofisi kurulmuş, aynı zamanda buğday ve diğer hububat üretimini teşvik etmek, silo ambarları inşa etmek ve işletmek amacıyla Toprak Mahsulleri Ofisi oluşturulmuştur.¹⁰¹ Bu teşkilatlar sayesinde hükûmet her türlü denetimi kendi yetkisi altında toplamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın bitişi savaştan yenilen ve yenen devletler olarak ayrılan taraflar açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Savaş neticesinde yenilen devletlerle yapılan antlaşmalar savaşın neticelenmesinden çok, yeni sorunların gündeme gelmesine

⁹⁹ *Akşam*, "Celal Bayar Kabinesi Bugün İstifa Etti-Yeni Kabine Refik Saydam Tarafından Teşkil Edildi", (25 Kânunusani 1939), 1; *Çankırı*, "Celal Bayar Kabinesi İstifa Etti Yeni Kabineyi Teşkil Dâhiliye Vekili Refik Saydam Memur Edildi", (31 İkinci Kanun 1939), 4.

¹⁰⁰ Şevket Süreyya Aydemir, *Suyu Arayan Adam*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1965), 494-500.

¹⁰¹ Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi 2*, (Ankara: Yurt Yayınları, 1986), 392-395.

neden olmuştur.¹⁰² Savaşın çözümlenemeyen sorunları aslında yeni bir dünya savaşının çıkmasının nedenlerindendir.

İkinci Dünya Savaşı'nın 1939 Eylül'ünde başlamasıyla birçok ülke gibi Türkiye'de savaş ekonomisi uygulamaya başlamıştır.¹⁰³ Türkiye savaşa girmediği hâlde savaşın sosyal ve ekonomik etkilerini şiddetle hissetmiştir. Savaşa girme ihtimali nedeniyle uygulanan seferberlik, devlet için ağır masraflar yaratmış aktif nüfusun önemli bir kısmının üretimden çekilmesi nedeniyle çeşitli sektörlerde, bir iş gücü kıtlığı ortaya çıkmıştır.¹⁰⁴

İlber Ortaylı'ya göre, savaşa girmeyen İstanbul yansız bir başkentte görülmeyecek sıkıntılar yaşamıştır. Teknolojiye dayanmayan bir tarımla zor şartlarda üretim yapan Türk çiftçisinin ürünü savaş yıllarında zecri tedbirler ve narh ile devlet tarafından satın alınmış, toplanan zahire, demir yollarının eksikliğinden Anadolu'da istasyonların açık silolarında ziyan olmuştur.¹⁰⁵

Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı yıllarında temel sorun; halkın ve ordunun

¹⁰² Daha 1931 yılında Mustafa Kemal Atatürk, Versailles Antlaşması'nın Birinci Dünya Savaşı'na sebebiyet vermiş olan nedenlerden hiç birini ortadan kaldırmadığını tersine rakipler arasındaki uçurumu büsbütün derinleştirdiğini söylemiştir. Bkz. Aydemir, *İkinci Adam*, 84.

¹⁰³ Savaş ekonomisi, “devletin, siyasi, askeri, ekonomik moral kaynaklarının, devletin resmi teşkilatı dışındaki her türlü müessese ve teşekküllerin ve nihayet fertlerin bütün varlık ve kudretlerinin savaşa katılmasıdır” şeklinde tanımlanmaktadır. Bkz. Seyfi Kurtbek, *Harp ve Ekonomi*, (İstanbul: İnel Kitabevi, 1942), 114-168; Savaş ekonomisi, deymi ekonomik ihtiyaçların ve koşulların, savaş durumu gözetilerek belirlenmesi ve yönlendirilmesi anlamına gelmektedir. Bkz. Kemal Arı, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Savaş Ekonomisi Uygulamaları ve Fiyatlar”, *VI. Askeri Tarih Semineri Bildirileri I, II. Dünya Harbi ve Türkiye*, (Ankara 1998), 447; Zafer Toprak savaş ekonomisini iktidarın yetkilerinin hukuken ve fiilen genişlemesi olarak tanımlamakta ve savaş ekonomisinde “refah hakkı”ndan önce “yaşam hakkı” geldiğini söylemektedir. Ülke tehlikede olduğu sürece yurttaşlardan beklenen ilk ödev, yurt savunmasına katkıda bulunmaktır, bu savaş ekonomisinin bir parçasıdır. Bkz. Toprak, *İttihad Terakki ve Cihan Harbi, Savaş Ekonomisi ve Türkiye'de Devletçilik (1914- 1918)*, 2.

¹⁰⁴ Memduh Yaşa, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi (1923-1978)*, (İstanbul: Akbank Kültür Yayınları, 1980), 45; Bu dönemde askere alınan kişi sayısı kaynaklarda farklı verilmektedir. Keyder ve Cem bu rakamı 500.000 olarak bildirmesine rağmen, Sertel 1.000.000 olarak bildirmektedir. Bkz. Çağlar Keyder, *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1989), 92; İsmail Cem, *Türkiye'de Geri Kalımlığın Tarihi*, (İstanbul: Cem Yayınevi, 1995), 307; Yıldız Sertel, *Türkiye'de İlerici Akımlar*, (İstanbul: Ant Yayınları, 1969), 54.

¹⁰⁵ İlber Ortaylı, “İkinci Dünya Savaşı'nda Şehirlerde Hayat”, *VI. Askeri Tarih Semineri Bildirileri I, II. Dünya Harbi ve Türkiye*, (Ankara 1998), 423-424.

ihtiyaçlarını karşılamak, karaborsa ortamını ortadan kaldırmak olmuştur. Savaş zamanında tüketime mallarının üretimi asgari düzeye indirilip üretim, harp araçları alanına kaydırılmıştır. Millî Savunma masraflarının artması, devlet bütçesinin masraflarının da artmasına neden olmuştur.¹⁰⁶ Ekonomi açısından bir başka zorluk ise çok sayıda insanın askere alınması olmuştur. Büyük rakamlara ulaşan insan sayısının ekonomiden çekilerek pasif hâle getirilmesi ekonomi açısından oldukça olumsuz bir durum ortaya çıkarmakla birlikte böyle bir ordunun iaşesini sağlamak da oldukça zor olmuştur.¹⁰⁷ Türkiye, savaşın olağanüstü koşullarından en az zararlı kurtulabilmek için korunma tedbirlerini, savaş çıkmadan önce almaya başlamıştır.¹⁰⁸

İktisat Vekâleti Sanayi Tetkik Heyeti Reisliği bünyesinde hazırlanan beş ayrı rapor, inceleme, tasarı ve muhtıradan oluşan araştırma sonuçları İkinci Dünya Savaşı çıktıktan bir hafta sonra CHP Yönetim Kurulu'na sunulmuştur.¹⁰⁹ Tasarı Meclisin 18 Ocak 1940 tarihli toplantısında görüşülmüştür.¹¹⁰ Muvakkat Encümen adına Bingöl Milletvekili Feridun Fikri söz alarak: *“bu kanunun müzakeresinde encümenimiz, bilhassa dünya yüzünü kaplayan büyük iktisadi buhrana karşı Hükûmetin gerek halkı ve gerek Millî Müdafaaıyı koruması için lazım gelen kuvvetlerle ve kudretlerle tecehhüz etmesini ve buna da kanuni salâhiyetler hâlinde ifade etmeği birinci gaye bilmiştir”* diyerek verginin birinci gayesini açıklamıştır.¹¹¹ Feridun Fikri, devletin yetkilerinin ve kuvvetlerinin Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na uygun hâle getirilmesi olduğunu bunun yanı sıra ihtikâr ve istismar ile mücadelede bu kanun ile hükûmetin yetkilerinin takviye edileceğini de sözlerine eklemiştir. Bingöl Milletvekili Feridun Fikri'den sonra söz alan

¹⁰⁶ 1939 yılı mali bütçesi bir önceki yıla göre 11 Milyon lira gibi yüksek bir gelir fazlası ile tamamlanmasına rağmen bu bütçenin en belirgin özelliği milli savunma hizmetlerinin en geniş ölçüde düşünölmüş olmasıdır. Bütçe fazlasının tamamı milli savunma hizmetlerine ayrılmıştır. Bkz. Ertuğrul Baydar, *İkinci Dünya Savaşı İçinde Türk Bütçeleri*, (Ankara: Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu, 1978), 36-37.

¹⁰⁷ Cem, *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, 307.

¹⁰⁸ Koçak, *Türkiye'de Milli şef Dönemi* 2, 373.

¹⁰⁹ MKK Tasarısı 15 Ocak 1940 tarih ve 6/220 sayı ile Başvekâlet tarafından TBMM Reisliğine sunulmuştur. Bkz. Aydemir, *İkinci Adam*, 72-73.

¹¹⁰ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 6, Cilt 8, 138-158.

¹¹¹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 6, Cilt 8, 139.

Ali Rana Tahran ise Müstakil Grup adına Millî Korunma Kanunu'nun kabulünün zorunlu olduğunu belirtmiş ve hükûmeti kanunun içeriği hakkında kendilerini aydınlatmalarını istemiştir. Afyon Karahisar Milletvekili Berç Türker hükûmeti nazik bir şekilde uyarmak ihtiyacı hissetmiştir. Türker, kanunun *“ticaret âleminin maneviyatını”* kırmaması gerektiğini söylemiştir. Türker ayrıca: *“Kanunda çiftçilere aid hükümlerde vardır. Bu hükümlerin pek sıkı bir surette tatbik ettirilmesinde, çiftçi müşkülata maruz kalabilir zannındayım”* diyerek çiftçilerin mükellefiyeti ile ilgili düşüncesini bildirmiştir. Türker'den sonra söz alan Sivas Milletvekili İsmail Memed Uğur ise: *“Büyük Atamızın bize bıraktığı büyük emaneti muhafaza için Millî Şefimizin işaretile biz köylüler erkek, kadın, çoluk, çocuk her sahada durmadan çalışacağız... Göğsümüzü gerip vatanımızın müdafaasına dimdik duracağız. Korunma Kanunu elbette yerindedir. Memlekette bazı kötü insanların, bazı kötü unsurların kafasını kıracaktır...”* diyerek köylüler adına kanuna sahip çıkmış ve ihtikâr yapan grubu engelleyeceği için yerinde bulmuştur. Maddelerin görüşülmesine geçilmeden evvel Başbakan Refik Saydam söz almış ve kanunun gerekliliği üzerinde durmuş ve ardından kanun görüşmelerine geçilmiştir.¹¹² Kanun tasarısının TBMM'deki görüşmelerinin ardından 3780 sayılı Millî Korunma Kanunu olarak yasalaştırılmıştır.¹¹³

Savaşın meydana getirdiği olağanüstü koşullar içerisinde hazırlanan MKK'nin birinci maddesinde; *“fevkalade hallerde devletin bünyesini iktisat ve millî müdafaa bakımından takviye maksadıyla İcra Vekilleri Heyetine, bu kanunda gösterilen şekil ve şartlar dairesinde vazife ve salahiyetler verilmiştir”* denmekte ve fevkalade hâlleri de *“umumi ve kısmi seferberlik, devletin bir harbe girmesi ihtimali, Türkiye Cumhuriyeti'ni de alakalandıran yabancı devletlerarasındaki harp hali”* şeklinde üç maddede toplamaktadır.¹¹⁴

MKK kararlarına göre hükûmet, halk ve millî müdafaa ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla sanayi ve maden müesseselerinin üretimlerini kontrol

¹¹² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 8, 139-141.

¹¹³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 8, 138-158; Cumhuriyet, “Büyük Millet Meclisi Dün Millî Korunma Kanununu İttifakla Kabul Etti”, (19 İkincikânun 1940), 1.

¹¹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 8, 141.

edebilirdi. Hükûmet bu iş yerlerinin, ihtiyaç olan üretimi sağlayabilmeleri için işçi ve uzman eleman kadrosunu temin edecektir. Bu maksatla vatandaşlara “*ücretli iş mükellefiyeti*” getirilebilir. MKK ile üretimde aksama olmasını önlemek amacıyla sanayi ve maden müesseselerinde çalışan teknik eleman ve işçilerin önemli bir gerekçe göstermeksizin işi terk etmeleri menedilmiştir. Yine bu müesseselerin ürettikleri mallara hükûmet kendi belirleyeceği bir kâr ilave ederek satın alabilir. Hükûmet halkın iâşesi ve millî müdafaa için gerekli olan her çeşit madde ve yardımcı malzemeyi fiyatını ödeyerek el koyup almaya, dağıtmaya ve satmaya ihtiyacı olanlara kârsız vermeye yetkilidir. Bu maddelerin müsaade alınmaksızın nakledilmeleri yasaklanmış ve bu malzemelerin hükûmet emrine teslim olunmaları mecburi tutulmuştur. Hükûmet tarafından satılan, dağıtılan veya ihtiyacı olanlara kârsız verilen her türlü maddenin verilış nedeni çerçevesinde kullanılması zaruridir. Bunun dışında amaçlarla kullanılması durumunda hükûmet, bu maddeyi bedelini geri vererek satın alabilecektir.¹¹⁵

Dr. Refik Saydam’ın ani ölümü üzerine yeni kabineyi kurma görevi Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından Şükrü Saraçoğlu’na verilmiştir.¹¹⁶ Şükrü Saraçoğlu okuduğu hükûmet programında dâhili politikanın en önemli cephesinin iktisadî cephe olduğunu, iktisadî cephenin en hareketli köşesinin de iâşe meselesi olduğunu vurgulamıştır. Hükûmet programında Şükrü Saraçoğlu, Refik Saydam hükûmetinin aldığı sert tedbirlerin yumuşatılacağı ve yer yer değiştirileceği haberini vermekte, bu nedenle fiyatların bir miktar yükselebileceğini ancak karaborsa fiyatlarının gerisinde kalacağını söylemektedir. Saraçoğlu, İkinci Dünya Savaşı’na girerken 250 bin tonu vatandaşın elinde bulunan ve 250 bin tonu devletin yapmış olduğu stok olmak üzere toplam 500 bin ton buğday stoku olduğunu, bunun da iki sene yettiğini söyleyerek üçüncü yılda ekmek darlığını gidermek için üretimi arttırmak, tüketimi azaltmak, dışarıdan buğday getirtmek yollarından üçünün de tedbir olarak alındığını söylemiştir. İktisadî açıdan önemli kararların mevcut olduğu hükûmet programının sonunda Başvekil Saraçoğlu dikkat çekici mesajlar vermiştir: “*Biz Türk’üz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük bir kan meselesi olduğu kadar ve laakal o kadar bir vicdan ve kültür*

¹¹⁵ Hüsnü Bengi, *Milli Korunma Kanunu ve Kararları*, (İstanbul: Başbakanlık Devlet Matbaası, 1943), 35-37; Vakıf, “Milli Korunma Kanunu-Kanunun Başlıca Hükümleri Nelerdir?”, (24 İkincikânun 1940), 6.

¹¹⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 27, 4.

*meselesidir. Biz azalan ve azaltan Türkçü değil çoğalan ve çoğaltan Türkçüyüz ve her vakit bu istikamette çalışacağız” demekte ve programın sonlarına doğru da “biz de imtiyazlar ve sınıflar asla mevcut olmadı” diyerek tüm vatandaşlarının eşit olduğu üzerinde durmaktadır.*¹¹⁷

Saraçoğlu hükûmetinin göreve başlamasıyla birlikte piyasalar konusunda önemli kararlar alınmıştır. İaşe işlerinin düzenlenmesi amacıyla kurulan İaşe Müsteşarlığı, petrol ürünlerinin alımı, satımı, ithali ve stok edilmesi için kurulan Petrol Dağıtma Ofisi ve her türlü iaşe maddesinin alımı, satımı, ithal ve stok edilmesi için kurulan Ticaret Ofisi kaldırılmıştır.¹¹⁸ Fiyat Murakabe Komisyonları, Vilayet İaşe Teşkilatı, Subaşılıklar lağvedilmiş, gıda maddelerinin satışı serbest bırakılmıştır.¹¹⁹

¹¹⁷ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 6, Cilt 27, 5-7; Basında hükümet programı hakkında yapılan değerlendirmeler için bkz. Ahmet Emin Yalman, “Hareket ve Ahenk Dolu Bir Program”, *Vatan*, (6 Ağustos 1942); Etem İzzet Benice, “Yeni Hükümetin Programı Tek Hüküm Şu Olabilir: Şükrü Saraçoğlu, Memleketi Bilhakkın Sulh Cenneti Halinde Tutabilmek İçin Hiçbir Tedbir ve İmkânı İhmal Etmemiştir”, *Son Telgraf*, (6 Ağustos 1942).

¹¹⁸ *Cumhuriyet*, “İaşe Müsteşarlığı Petrol Dağıtma Ofisleri Kalkıyor”, (23 Temmuz 1942), 1.

¹¹⁹ *Cumhuriyet*, “Fiat Murakabe Komisyonları, Vilayet İaşe Teşkilatı, Subaşılıklar Lağvedildi, Gıda Maddeleri Serbest Fiatla Satılacak”, (25 Temmuz 1942), 1; *Ulus*, “Fiyat Murakabe Komisyonları, Fiyat Murakabe Heyetleri, Vilayetler İaşe Teşkilatı ve Subaşılıklar Düünden İtibaren Kaldırılmış Bulunuyor”, (26 Temmuz 1942), 1; *Akşam*, “İaşe Müsteşarlığı, Fiat Murakabe Heyetleri, Tedarik ve Dağıtma, Petrol Ofisleri, Subaşı Teşkilatı Lağvediliyor”, (23 Temmuz 1942), 1.

BÖLÜM 2: TOPRAK DAĞITIM UYGULAMALARI (1920-1945) VE TOPRAK KANUNU TASARILARI

2.1. 1945 ÇİFTÇİYİ TOPRAKLANDIRMA KANUNU'NA KADAR TOPRAK DAĞITIM UYGULAMALARI

2.1.1. 1920'li Yıllarda Toprak Dağıtım Uygulamaları

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, uzun süren savaşlar ve kapitülasyonlar gibi bir dizi faktör nedeniyle ülkenin ve halkın ekonomik durumu oldukça zorlu bir hâl almıştı. Bu süreçte yaşanan savaşlar, nüfusun önemli ölçüde azalmasına sebep olmuştu. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin tarımsal üretiminde yaşanan düşüş, Mütareke Dönemi ve Millî Mücadele yıllarında da devam ederek artmıştır. Özellikle 1919 yılında buğday üretimi, savaş öncesindeki seviyenin yarısına kadar düşmüş; diğer ürünlerde de benzer düşüşler yaşanmıştı. Savaş yıllarında hayvancılık da büyük zarar görmüş ve hayvan sayısında hızlı bir azalma yaşanmıştır. Bu zorlu dönemde, Osmanlı ekonomisi ve tarımı ciddi bir çöküşle karşı karşıya kalmıştı.¹²⁰

1920'li yıllarda hükûmet, köylülere doğrudan ulaşamayıp geleneksel önderleri aracılığıyla yani yerel eşraf, din adamları ve şeyhler vasıtasıyla ulaşmak durumunda kaldı.¹²¹ Köylü; yorgun, endişeli ve umutsuzdur. Devlete olan ilişkisi tek yönlüdür, devlet sadece vergi ve asker talep etmektedir. Bu durumda, köylüyü zor durumda bıraksa bile derebeyi ve toprak ağasıyla iyi ilişkiler kurmak, bir dereceye kadar güvenlik sağlamaktan başka seçenek yoktur. Köylü, derebeyi, toprak ağası ve tefeci tüccarın oluşturduğu demir perdeye karşı sessiz, çekingen ve içe dönük bir durumdadır. Yusuf Akçura'nın belirttiği gibi, köylünün tek protesto biçimi askerden kaçıp dağlarda saklanmaktır, bu da tarihsel bir gerçeği dile getirmektedir.¹²² İstiklal Savaşı sırasında büyük toprak sahipleri ve ağaların desteği büyük önem taşıyordu ve hükûmet, bu kesimin çıkarlarını korumaya yönelik adımlar atmıştı. Bu dönemde, büyük mülklerle ilgili radikal değişiklikler yapmak,

¹²⁰ Eldem, *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi*, 160-164.

¹²¹ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2012), 96.

¹²² Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)* 1, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 2001), 189.

toplumsal dengeyi ani bir şekilde etkileyebilecek kritik bir adım olarak görülüyordu ve hükûmet bu kesimi karşısına almak istemiyordu.¹²³

Dönemin tanığı olan Sabiha Sertel, CHP Milletvekili Mazhar Müfit'e, Mecliste eşraf, toprak ağaları ve hocaların tekrar reformlara karşı geleceklerini, Mustafa Kemal'in bu gerici güçlere dayandığını, bunların Mustafa Kemal'in reformlarını destekleyecekler mi? diye sormaktadır. Mazhar Müfit'inde, Mustafa Kemal'in reformlar yapmak istediğini, bu meselenin çok zor olduğunu, bu reformun kabul edilmesinin ağaları ve eşrafı kaybetmek demek olduğunu ve toprak reformu defterini kapattıklarını, ifade ettiğini söylemektedir.¹²⁴

Meclisin 9 Kasım 1929 tarihli toplantısında Başvekil İsmet İnönü; “...Bizim bu işte mesleğimiz; topraksız köylüye kendi malı yapacağımız tarlasında çalışmak imkânını hazırlamaktır. Bunun haricinde büyük çiftlik işletmekte olan gayret ve servet sahiplerine dokunmak şöyle dursun aksine olarak bunların da iyi çalıştıklarını ve kazandıklarını görmekten memnun oluruz”¹²⁵ diyerek bir nevi bu yıllarda hükûmetin görüşünü de ifade etmiştir diyebiliriz. 1920’li yıllarda, genellikle güncel ihtiyaçlar veya muhacirlere toprak tahsis etme amacıyla toprak dağıtımı yapılmıştır.

1927 yılı tahminlerine göre, millî gelirin %67’si tarımdan sağlanmaktaydı. Ancak ülkenin sosyal ve politik koşulları nedeniyle tarım üretimi oldukça düşüktü. Tarım arazisinin bir kısmı büyük arazi sahiplerinin elinde bulunuyordu, ancak çoğunluğunu küçük çiftçiler oluşturuyordu. Her iki çiftçi grubu da ağır vergiler nedeniyle son derece fakirleşmiştir. Osmanlı Devleti’nin mirası üzerine kurulan Cumhuriyet Türkiye’inde toprak sorunları giderek artmış ve derinleşmiştir. Medeni Kanun, tarımsal arazileri diğer taşınmaz mülklerden farklı bir hukuki duruma tabi tutmayarak, bu konuda ayrı hükümler getirmemiştir. Bu durum, hukukçuların genellikle 1858 Arazi Kanunnamesi’nin Medeni Kanun’a uygun olan hükümlerinin geçerliliğini koruduğunu kabul etmelerine yol

¹²³ İnönü, “Toprak Reformunun En Çok Tartışılan Maddesi: 17. Madde”, 45.

¹²⁴ Nevzat Evrim Önal, “Türkiye’nin İktisadi ve Siyasi Tarihinde Toprak Reformu Tartışmalarının Rolü”, Toprak Mülkiyeti Sempozyum Bildirileri, (Ankara: Memleket Yayınları, 2010), 52.

¹²⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt 13, İçtima 3, İnikat 3, s. 16.

açmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde, arazi mülkiyet düzenindeki yasal boşluklar, hızlı nüfus artışı ve bu artışın sanayileşme ve istihdam açısından yeterince yönetilememesi, kırsal bölgelerdeki arazi baskısını artırmıştır. Bu süreç, toprakların parçalanmasıyla sonuçlanmış ve az topraklı veya topraksız kesimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur, bu da hem hukuki hem de sosyoekonomik sorunları beraberinde getirmiştir. Sermaye eksikliği ve enflasyonist baskılar, toprakların sermayedarların elinde toplanmasına yol açmıştır. Bu süreçte mülkiyet düzeni ve arazi işletme yöntemleri olan kiracılık ve ortakçılık bozulmuş, mali olarak zayıf olan insanların durumu daha da kötüleşmiştir. Ayrıca tapu ve kadastro işlerindeki yetersizlikler ve bozukluklar tarım arazilerinin mülkiyet güvenliğini olumsuz etkilemiş, bu durum da üretim üzerinde olumsuz bir etki yaratmıştır.¹²⁶

Bu dönemde, büyük arazi sahiplerinin çoğunluğu topraklarını ya kapitalist üretim ilişkileriyle ya da feodal benzeri yapılarla işletiyordu. Bazı büyük toprak sahipleri ise topraklarını kiraya veriyor veya yarıcılık yöntemiyle işletiyordu. Bu büyük toprak sahiplerinin bir kısmı, kentlerde yaşayan ve topraklarını uzaktan idare eden “absentee” toprak ağalarıydı. Köylülerin büyük bir kısmı, tarih boyunca ya mülksüz bırakılmış ya da mülk sahibi olamamıştı. Topraksız köylülerin önemli bir bölümü, ülkede kredi veren kurumlardan faydalanamadıkları için, toprak ağaları veya tüccarlardan aldıkları yüksek faizli kredi borçlarını ödeyememişlerdi. Bu nedenle topraklarını kaybetmişlerdi. Bu durum, 1920'lerin sonlarında Türkiye'de yaşanan kıtlık ve Dünya Ekonomik Buhranı döneminde daha da belirgin hâle gelmiştir. Ekonomik bunalımın etkisiyle tarımsal ürün fiyatlarında büyük düşüşler yaşanmış, ticaret hadlerinin tarımsal ürünlere karşı bozulması çiftçileri olumsuz etkilemiştir. Faizleri yüksek olan borçlarını ödeyemeyen köylüler, topraklarını yok pahasına yerel zenginlere satmak zorunda kalmışlardır. Bu durum, toprak mülkiyetindeki adaletsizliğin artmasına ve büyük toprak sahiplerinin daha fazla arazi biriktirmesine yol açmıştır.¹²⁷

Cumhuriyet kadroları, ülke genelinde ekonomik kalkınma için gerekli kurumların

¹²⁶ Reşat Aktan, “Türkiye’de Toprak Reformu Çalışmaları”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 26/3, (1971), 39-40.

¹²⁷ İnci, “Atatürk Dönemi Türkiye’inde Toprak Mülkiyet Dağılımı İle İlgili Bazı Düzenlemeler”, 349.

oluşturulması için çalışmıştır. Bu çerçevede önemli yönelimler yapılmış ve İş Bankası 9 Eylül 1924'te kurulmuştur. İş Bankası'nı takiben 1925 yılında Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur.¹²⁸ 1924 yılında Ziraat Vekâletinin kurulması, 1928'de İktisat Vekâleti ile birleştirilmesi ve ardından 1931'de Ziraat Vekâletinin yeniden kurulması, tarımsal işleyiş ve gidişatı derinden etkilemiştir. Fakat *“Türkiye kendine uyan, temelli ve şümüllü bir ziraat teşkilatı kuramamıştır.”*¹²⁹ 1925 yılında aşar vergisinin kaldırılması, tarım alanında atılan dikkate değer adımlardan biridir. Yıllık üretimin %10-12'si olarak alınan bu vergi, Cumhuriyet'in ilk yıllarında bütçe gelirinin %40'ına kadar katkı sağlamaktaydı. Ancak verginin mültezimler tarafından toplanması bazı suiistimallere neden oluyordu. Bu büyük engelin kaldırılması, Türk tarımının ilerlemesi açısından son derece olumlu bir adım olarak değerlendirilmiştir.¹³⁰ Mültezimler eliyle toplanan aşar vergisinin kaldırılması, Anadolu'da *“eşraf ve mütegalibe”*¹³¹ sınıflarının güçlü dayanaklarından birini ortadan kaldırmıştır.¹³² Bu vergi, Osmanlı Devleti Dönemi'nde toprak sahipleri tarafından köylülerden tahsil edilirdi ve genellikle ağır bir yük getirirdi. Aşar vergisinin kaldırılmasıyla birlikte, toprak sahiplerinin köylüler üzerindeki ekonomik baskısı azalmış ve onların sosyal ve ekonomik durumlarında bir rahatlama sağlanmıştır. Bu değişiklik, Anadolu'nun ekonomik ve sosyal yapısında önemli bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Eşraf ve mütegalibe sınıfları, toplumun üst kesimlerindeki güç yapılarını korumak için aşar vergisinin varlığından önemli ölçüde faydalanıyorlardı. Verginin kaldırılmasıyla birlikte, bu sınıfların elindeki ekonomik güç dengesi değişmiş ve toplumun daha geniş kesimleri üzerindeki etkileri azalmıştır. Aşar vergisinin kaldırılması Anadolu'nun ekonomik ve sosyal yapısında önemli bir değişikliğe neden olmuştur. Bu değişiklik, eşraf ve mütegalibe sınıflarının gücünü azaltmış ve köylülerin ekonomik durumlarında bir iyileşme sağlamıştır. Mustafa Kemal Atatürk, Meclis'teki konuşmasında da bu durumu şöyle izah etmiştir: *“Cumhuriyetin erbabı mesaiye temin*

¹²⁸ Çavdar, *Türkiye Ekonomisinin Tarihi (1900- 1960)*, 174.

¹²⁹ H. Cevahir Kayam, “Bir “Dönüm” Politika”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları* 8/4 (2005), s. 86.

¹³⁰ Yenal, *Cumhuriyet'in İktisat Tarihi*, 54.

¹³¹ Zorba takımı, derebeyi. Bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, (Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2008), 766.

¹³² Mehmet Kayıran, *“Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Türk Tarımı (1923-1929)”*, (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1988), 65.

ettiği huzur ve emniyet, vatandaşların sıhhatlarını muhafaza etmek için açılan mücadeledeki semerat, köylümüz ve ziraatimiz üzerindeki aşar kâbusunun bertaraf edilmesiyle husule gelen ferah, milletin daha çok istihsal etmek, daha müreffeh olmak için çalışmak arzularını mucibi şükran bir derecede tezyit eylemiştir."¹³³

Bunların yanı sıra, tapu ve kadastro işlerindeki yetersizlik ve bozukluklar tarım arazilerindeki mülkiyet güvenliğini zayıflatmış ve üretim üzerinde olumsuz etkiler yapmaya başlamıştır. Osmanlı Mîrî Arazi Rejiminin devamı niteliğindeki vergi sistemi de, tarım sektöründe gelişmeyi engelleyen unsurların başında gelmiştir. Ayrıca tarımsal krediler yetersiz kalmış ve kooperatifçilik gelişmemiştir.¹³⁴ Bu dönemde, Cumhuriyet'in ilk yıllarında ekonomik ve sosyal hayat yeniden düzenlenirken toprak sorunlarının çözüme kavuşturulması ve Osmanlı arazi düzeni kalıntılarının tasfiyesi için çok az adım atılmıştır. 1924 Anayasasında doğrudan toprak sorununu düzenleyen hükümler bulunmamaktadır. Ancak 74. madde, kamulaştırma ile ilgilidir ve bu düzenleme 1937 yılında yapılmıştır. Buna göre:

*“Umumi menfaatler için lüzumu, usulüne göre anlaşılmadıkça ve mahsus kanunları mucibince değer parası peşin verilmedikçe hiç bir kimsenin malı istimval ve mülkü istimlak olunamaz. Çiftçiyi toprak sahibi yapmak ve ormanları devlet tarafından idare etmek için istimlak olunacak arazi ve ormanların istimlak bedelleri ve bu bedellerin tediyesi sureti, mahsus kanunlarla tayin olunur. Fevkalade hallerde kanuna göre tahmil olunacak para ve mal ve çalışmaya dair mükellefiyetler müstesna olmak üzere hiç bir kimse hiç bir fedakârlık yapmağa zorlanamaz.”*¹³⁵

1924 yılında savaşların sebep olduğu yıkıntılardan, nüfus hareketlerinden doğan ihtiyacı karşılamak amacıyla bir dizi kanun çıkarılmış, 13 Mart 1924 tarih ve 441 sayılı Kanun'un birinci maddesine göre; *“Mübadeleye gayri tabi eşhasa ait olup Hükûmet yedinde bulunan metruk emlak ve arsa, düşman, usat ve hasbellüzum Hükûmet tarafından hedim ve tahrıp veya harp dolayısıyla ihrak edilmiş olan emlak sahiplerine, muhtaç olanlar tercih edilmek şartıyla, zayıatlarının derecesi nisbetinde tevzi ve temlik*

¹³³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 19, İçtima 3, s. 9.

¹³⁴ Parasız, Türkiye Ekonomisi 1923'ten Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları, 22-23.

¹³⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 5, Cilt 16, İçtima 2, İnkat 35, s. Ek-6.

olunur.”¹³⁶ Bu madde ile mübadele dışında kalan kişilere ait terk edilmiş mülk ve arazilerin, düşman işgalinde tahrip edilmiş veya savaş nedeniyle kaybedilmiş mülk sahiplerine dağıtılması kararlaştırılmıştır. Hükûmet, bu mülkleri muhtaç olanlar arasında belirleyerek zararlarının derecesine göre dağıtır veya devreder. Bu düzenleme, savaşın etkilerinden zarar görenlerin yeniden yerleştirilmesi ve toplumsal iyileştirme çabalarını desteklemeyi amaçlamaktadır. 16 Nisan 1924 tarih ve 488 sayılı Kanun’un birinci maddesi ise: “*Mübadele suretiyle Yunanistan’dan gelen veya evvelce gelmiş olup mübadeleye tabi bulunan muhacirlerden Yunanistan’da emvali gayrimenkule terkeylemiş olanlara mevaddı âtiyede münderiç şartlar ve nisbetler dâhilinde ve sureti katiyede emvali gayrimenkule tefviz olunur*”¹³⁷ şeklindedir. Bu madde, mübadele kapsamında Yunanistan’dan Türkiye’ye gelen veya daha önce gelmiş olan göçmenlere yönelik bir düzenleme içermektedir. Yunanistan’da gayrimenkul varlıklarını geride bırakmış olan bu göçmenlere, gelecekteki miraslarını kapsayan belirli koşullar ve oranlar dâhilinde, gayrimenkul varlıklar tahsis edilir. Bu tahsis işlemi kesin ve belirgin bir şekilde gerçekleştirilir. Bu düzenleme, mübadele sürecindeki göçmenlerin yerleştirilmesine ve topluma uyum sağlamalarına yardımcı olmayı amaçlamaktadır. 1924’te dışarıdan gelenler için çıkan bu kanunlardan sonra, toprak sıkıntısı çeken yerli halk için ilk hüküm 26 Nisan 1924 tarihli 474 sayılı “Artvin, Ardahan, Kars Vilayetleriyle Kulp ve Iğdır Kazaları ve Hopa Kazasının Kemalpaşa Nahiyesindeki Arazide Hakkı Tasarrufa Ait Kanun” ile konulmuştur. Buna göre, bahsi geçen yerlerde o sırada toprağı tasarruf eden kişilere tapu verileceği ve kalanların da göçmenlere dağıtılacağı hükmü yer almaktadır.¹³⁸

8 Ekim 1924 tarihinde Vekâlet Vekillerinin ve Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk’ün imzalarıyla yayımlanan kararnamede, topraksız çiftçiye Emlak-ı Millîye’den toprak verilmeye başlanması ve emval-i metrukenin dağıtımı için de yönetmelik hazırlanması kararlaştırılmıştır. Buna göre; memleketin birçok yerinde arazinin

¹³⁶ “Hükümet Yedinde Sahipsiz Olarak Mevcut Bulunan Emlakin Emval ve Emlaki Düşman, Usat ve Hasbellüzum Hükümet Tarafından Tahrip Edilmiş Olanlara Nisbet Dâhilinde Tefzii Hakkında Kanun”, *TBMM Kanunlar Dergisi*, Cilt:2, Kanun No:441, (Kabul Tarihi: 16.03.1924), 257.

¹³⁷ “Mübadeleye Tabi Ahaliye Verilecek Amvali Gayri Menkule Hakkında Kanun”, *TBMM Kanunlar Dergisi*, C.2, Kanun No:488, (Kabul Tarihi:19.04.1924), 351.

¹³⁸ Düstur, Tertip III, Cilt 5, (Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1969), 807.

ihtiyaçlarına yetmediği ya da hiç arazisi olmayan köylülerin yarıcı veya gündelikçi olarak çalıştıkları, bu gibi kimselere emlak-i milliyeye ve emval-i metrukeden bulunan çiftliklerden hne başına ya da aile namına toprağın durumuna göre ya bedeli mukabilinde ya da yirmi beş sene gibi uzun süreli taksitlerle köylülere tapu edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Kırk dönümden seksen dönüme kadar verilebileceği ve bu bağlamda bir talimatname hazırlanması Maliye, Mübadele ve İmar İşkn Vekâletlerine bırakılmasına karar verildiği ifade edilmiştir.¹³⁹ Bu kararname, 1924 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin erken dönemlerinde topraksız çiftçilere yönelik önemli bir adım olarak dikkat çekmektedir. Toprak dağıtımı ve köylülerin toprağa erişimini artırma abaları, Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren ülkenin tarımsal kalkınması ve toplumsal adaletin sağlanması açısından önemli bir öncelik haline gelmiştir. Bu kararname, toprak sahibi olmayan köylülere daha fazla toprak verilmesini sağlayarak köylülerin ekonomik ve sosyal durumlarını iyileştirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca toprak tahsisi sürecinde adaletin sağlanması ve köylülerin uzun vadeli olarak toprağa sahip olmalarının teşvik edilmesi de önemlidir. Bu kararname ile Türkiye'nin tarımsal üretimini artırarak ekonomik büyümeye katkı sağlamayı ve kırsal kesimde yaşayanların yaşam standartlarını yükseltmeyi hedeflemektedir.

Bundan başka yine 1925 yılı Bütçe Kanunu'nda yer almıştır. Buna göre: *“Toprağa ihtiyaç duyan ziraat erbabına, elde mevcut millî arazi, bedeli on senede taksitle alınmak ve her aileye verilecek arazi miktarı ellerindeki topraklarla birlikte en fazla 200 dönümü geçmemek üzere, değeri bahasına”* dağıtılacaktır. Bu madde ile tarımla uğraşan kişilere toprak sağlanması ve dağıtılmasına ilişkin özel bir düzenleme getirilmektedir. Toprağa ihtiyaç duyan çiftçilere millî arazinin taksitlerle satılması veya kiralanması yoluyla toprak edinmeleri sağlanmaktadır. Her aileye verilecek arazi miktarının, ellerindeki mevcut topraklarla birlikte toplamda 200 dönümü geçmemesi öngörülmektedir. Bu sayede, tarımla uğraşan kişilere daha fazla toprak verilmesi ve toprak mülkiyetinin dağılımında adil bir denge sağlanması amaçlanmaktadır. 1934'e kadar bütçe kanunlarında kalacak olan bu hüküm, yine 2 Haziran 1934 tarihinde kabul edilen 2490 sayılı Arttırma, Eksiltme ve İhale Kanunu'nun 56. maddesiyle daimi statü

¹³⁹ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-1, Kutu No: 11, Dosya No: 48, Gömlek No: 3 (11/48/3).

kazanmıştır.¹⁴⁰ Söz konusu bu madde: “*Tarihî, bedîî kıymeti haiz olanlar müstesna olmak üzere millî emlâkin peşin veya taksitle satılması veya icara verilmesi caizdir. Taksitlerin miktarı maliyece tayin ve şartnameye yazılır. Oturdıkları köy veya kasabaların içinde veya yakınında hiç arazisi olmayan veya tasarruflarındaki arazi miktarı 200 dönümden az bulunan ve bizzat ziraat ile meşgul çiftçi ailelere bedeli taksitle alınmak ve her aileye verilecek arazi miktarı ellerindeki arazi ile birlikte muhitin icabına göre 200 dönümü geçmemek üzere ve o köyde oturanlar tercih edilmek şartıyla kıymet takdiri suretiyle millî araziden verilebilir. Emlâki Millîyenin satılması ve taksitlendirilmesi hakkındaki hususî kanunlar hükümleri mahfuzdur.*”¹⁴¹ Millî mülklerin satışı veya kiraya verilmesi konusunda belirli kurallar ve koşullar belirlemektedir. Millî mülklerin uygun bir şekilde yönetilmesini ve kullanılmasını sağlamaktır. Madde, özellikle tarımla uğraşan ailelere arazi sağlanması ve bu sürecin düzenlenmesi üzerine odaklanarak millî mülklerin etkili bir şekilde kullanılmasını amaçlamaktadır. Ayrıca millî arazilerin satışı veya kiralama işlemlerinin belirli kurallara tabi tutulması ve özel kanun hükümlerine bağlı olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu şekilde, millî mülklerin korunması ve toplumun genel çıkarları doğrultusunda kullanılması hedeflenmektedir.

1925 yılı içerisinde bu tür politikaların devam ettiği bir dönemde meydana gelen Şeyh Sait İsyanı, büyük arazi sahipliği olgusuna yönelik tepkinin yanında toprak reformuna ilişkin çabalarının da siyasî başlangıcı olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. İsyanın bastırılmasından sonra bazı tedbirler alınmış olsa da konuya yönelik daha kapsamlı tedbir, 1927 tarih ve 1097 sayılı Kanun ile alınmaya çalışılmıştır.¹⁴² “Bazı Eşhasın Şark Menatıkından Garb Vilayetlerine Nakillerine Dair Kanun” gerekçesinde cumhuriyet idaresine yakışmayan idare tarzının yıkılacağı açıkça belirtilmektedir. Tarihe karışan “sultanlar devrinin sakat sistemi”, özellikle doğu bölgelerini her zaman bir tehlike arz edecek şekilde ihmal ettiğini ve bu bölgeleri baskıcı

¹⁴⁰ İnan, “Toprak Reformunun En Çok Tartışılan Maddesi: 17. Madde”, 45.

¹⁴¹ T.C. Resmi Gazete, “Arttırma, Eksiltme ve İhale Kanunu”, Sayı 2723, Kabul Tarihi: 02.06.1934, Kanun No: 2490, (10 Haziran 1934), 3959-3966.

¹⁴² “Bazı Eşhasın Şark Menatıkından Garb Vilayetlerine Nakillerine Dair Kanun”, TBMM Kanunlar Dergisi, C.5, Kanun No:1097, (Kabul Tarihi: 04.07.1927), Resmi Gazete Tarihi ve No:04.07.1927/624, s. 431-432.

güçlerin yönetimi ve nüfuzu altına bıraktığı ifade edilmektedir. Cumhuriyet idaresine yakışmayan bu yönetim tarzını yıkmak ve Cumhuriyet kanunlarını etkili kılmak için, doğu vilayetlerinde köklü reformların uygulanmasının zaruri ve gerekli olduğu vurgulanmaktadır. Gerekçede belirtildiğine göre, planlanan reformların uygulanmasına başlanmadan önce, siyasî görüşleri muhalif bazı unsurların bertaraf edilmesi gerekmektedir. Öncelikle, hükûmet içinde ikinci bir hükûmet gibi davranarak çıkar sağlayan ve zarar verici bir çevre oluşturan baskıcı güçlerin yanı sıra, kendilerine manevi bir rol ve konum vererek masum halkı aldatıp yanıltan şeyhlerin etkisi ortadan kaldırılmalıdır. Bu kişiler, doğuda yapılacak reformlara sözlü ve fiili olarak karşı koyma kapasitesine sahip oldukları için, idam veya ağır cezalarla mahkûm edilenler ve Suriye, Irak ve İran'a kaçıp aleyhimize faaliyet gösterenlerin aileleri ve doğu hapisanelerindeki mahkûmların reform bölgelerinden uzaklaştırılmalarının zorunlu hale geldiği belirtilmektedir. Bu zararlı kişiler ve grupların reform bölgelerinde bulundukça, yenilik ve ilerleme adına yapılacak girişim ve düzenlemelerden olumlu bir sonuç elde edilmesinin beklenemeyeceği ifade edilmektedir. Ayrıca adalet vurgusu yapılarak halkın endişelerinin giderileceği belirtilmektedir:

“... Batıya nakledilecek kişilerden yardıma muhtaç olanların taşınma ve iâşe masraflarının hükûmet tarafından karşılanması, yerleştirilecekleri yerlerde iskân ve borçlanma kanunlarına uygun şekilde yerleştirilmeleri ve doğuda bıraktıkları mülk ve arazilere karşılık batıda mülk ve arazi tahsis edilerek durumlarının iyileştirilmesi adaletin bir gereğidir. Batıya nakledilen doğulu kişilerin, ikamet etmeleri gereken yerlerde kalıcı olarak ikamet etmeleri ve doğu vilayetlerine geri dönmelerinin yasaklanması, doğuda başlayacak esaslı reformlar için zorunlu görülmektedir. Reformların öncüsü olan bu kişilerin batıya nakledilmesi sürecinin belirli bir zaman diliminde tamamlanması, doğu bölgelerinde yaratabileceği endişeyi azaltmak açısından gerekli kabul edilmektedir. Bu sürenin sonunda, nakledilen kişilerin durumuyla ilgili hükûmetin icraatlarının sona erdiği halka ilan edilecektir ve böylece Cumhuriyet hükûmetinin ilkelerine sadık yerel halk nezdinde oluşan tereddüt giderilecektir.”¹⁴³

Bu kanun ile tarihsel geçmişte var olan ve Cumhuriyet Dönemi için uygun olmayan bir yönetim tarzını ortadan kaldırmak ve Cumhuriyet kanunlarını tam anlamıyla uygulamak için Doğu vilayetlerinde acil bir düzenleme yapılması vurgulanmaktadır. Ayrıca

¹⁴³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 33, İctima 76, 153.

bu düzenlemelerin uygulanması öncesinde, siyasî olarak muhalif görülen bazı unsurların bertaraf edilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Aynı zamanda, hükûmetin faaliyetlerini engellemeye çalışan belirli dinî liderlerin ve onların propagandalarının durdurulması gerektiğini, Doğu bölgelerindeki reformlara karşı çıkanları cezalandırmayı ve ıslahat merkezlerinden uzaklaştırmayı amaçlamaktadır. Böylelikle devletin istikrarı sağlanacak ve asayiş sorunları çözülecekti. Kanuna dayalı olarak, idarî, askeri ve sosyal sebeplerle Şark İdare-i Örfiye bölgesinden ve Beyazıt vilayetinden yaklaşık 1400 kişi ve aileleri ile seksen isyancı aile ve ağır ceza mahkûmları hükûmet tarafından tespit edilip Batı bölgelerindeki illere zorunlu olarak göç ettirilecekti. Ayrıca onlara ait arazilerde hazineye intikal edecekti.¹⁴⁴

¹⁴⁴ “1. madde, idari, askeri ve içtimai esbaba binaen Şark idarei örfiye mıntıkasıyla Beyazıt vilayetinden bin dört yüze kadar şahsın ve işbu eşhasın aileleriyle seksen asi ailesinin ve menatıkı mezkuredeki ağır ceza mahkûmlarının garp vilayetlerine nakli için hükûmete mezuniyet verilmiştir.

2. madde, Nakil muamelesi 1927 senesi Ağustos nihayetine kadar ikmal edilir. Nakledilen eşhasın zeriya bulunların aileleri teşrinisani nihayetine kadar mahallerinde kalabilirler. Sekizinci maddede mezkûr tasfiye muamelesini hitamına kadar bu ailelerden bazılarının memleketlerinde kalmaları için müsaade itasına İcra Vekilleri Heyeti salahiyyattardır.

3. madde, nakledilenlerden müntaç vaziyette bulunanlar mahalli müretteplerine kadar hükûmet tarafından nakil ve yolda ve iskân muamelelerinin hitamına kadar nakil olundukları mahallerde işe olunurlar.

4. madde, mütemevvil olsun, muhtaç olsun umum nakledilenler iskân edildikleri mahallerde borçlanma kanununa tevfikân derhal adiyen iskân olunurlar. Ancak tasfiye neticesine intizar istidasında bulunanları adiyen iskânlarından sarfinazar olunur.

5. madde, nakil ve iskân edilenler hükûmetin garp vilayetlerinde irae ettiği mıntikalarda ikametgâh tesisine mecbur olup iskân mahallerini terk mahiyetinde olmamak üzere seyahate tamamiyle serbestdirler. Ancak birinci maddede zikr edilen menatika avdet ve oralarda seyahat edemezler. Bu mecburiyete riayet etmeyenler hakkında türk ceza kanunun beş yüz yirmi altıncı maddesi hükmü tatbik olunur.

6. madde, mahkûmlardan İcra Vekilleri Heyetince nakil ve iskânlarına karar verilenler ceza müddetlerini bitirdikten sonra gayri mahkûmlar gibi aileleri ile birlikte iskân olunurlar ve bu gibi mahkûmların aileleri müddeti mahkûmiyetlerinin hitamında naklolunurlar.

7. madde, nakledilen kimseler emvali menkullerini istedikleri gibi tasarruf ederler.

8. madde, nakledilen kimseler araziden ve araziye tabi olan müsakkafattan maada mutassarrıfı oldukları bilumum emvali gayrimenkullerini iki sene zarfında tasfiye etmek üzere tasarrufa devam ederler. Ancak bu müddetin hitamına kadar tasfiye yapmadıkları surette hükûmetçe emvali mezkureleri bilmüzayede satılıp bedelleri kendilerine verilir.

9. madde, nakledilenlerin terk ettikleri araziye ve araziye tabi olan müsakkafatları hazineye intikal eder. Bu arazi ve arziye tabi müsakkafatın kıymetlerini takdir için her kazada mahalli en büyük mal memurunun veya tevkil edeceği zatın riayesinde tapu memuru ile ziraat odasınca ve bulunmayan yerlerde belediye azası meyanından müntehap bir zattan mürekkep üç kişilik bir heyet teşkil olunur. Ancak bulunan yerlerde ziraat memuru heyet dâhil olacağı gibi bu takdirde belediyece kendi azası meyanından müntehap bir zat heyet

Şeyh Sait İsyanı özelinde ve diğer isyanlarda dış güçlerin varlığını da göz ardı etmemek lazımdır. Emperyalist unsurların etkisiyle, özellikle Ortadoğu’da, Millî Mücadele Hareketi’ne karşı Kürt ayrılıkçı hareketlerin ortaya çıkması, İngiltere’nin teşvikiyle gerçekleşmiştir. İngiltere, çıkarları doğrultusunda tampon bir devlet veya özerk bir bölge oluşturma amacıyla bu hareketleri desteklemiştir. Bu nedenle, Doğu illerinde asayişin uzun yıllar boyunca sağlanamadığını belirtmeliyiz.¹⁴⁵

Ayrıca bu dönemde 31 Mayıs 1926 tarihinde 885 sayılı İskân Kanunu kabul edilmiştir. Hükümet, bu kanunun gerekçesini, muhacir iskânıyla ilgili daha önce uygulanan düzenlemelerin yetersizliği ve Cumhuriyet’in idealleri ile uyumlu bir kanun oluşturma ihtiyacı olarak açıklamıştır.¹⁴⁶ Kanun, 1 Temmuz 1926 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiş ve 13 madde ile bir geçici maddeyi

ilave edilir. Bu heyetler arazi ile araziye tabi müsakkafat için takdir ettikleri kıymetleri mübeyyin bir cetveli ashabına veya musaddak vekillerine tahriren tebliğ ve suretini iskân müdüriyeti umumisine irsal ederler.

10. madde, takdiri kıymet heyetlerinin mukarreratına tamamen veya kısmen kanaat etmeyen alakadarlar bizzat veya bilvekale velayet merkezlerindeki mahakimi asliyeye müracaat ve esbabı mucibe dermeyanı ile keyfiyetin yeni baştan tetkikini talep hakkını haizdirler. Mezkûr mahakimce verilecek kararlar katidir.

11. madde, takdiri kıymet cetvellerine nazaran naklolunan eşhasın memleketlerinde terk ettikleri arazi ve araziye tabi müsakkafat kıymetleri matlupları ad ve bu kıymetlerden evveleminde adiyen iskân suretiyle kendilerine verilen emvali gayrimenkule kıymeti mahsup olunur ve matlupları kalırsa iskân olundukları mahalde başkaca emvali gayrimenkule verilir. Verilecek emvali gayrimenkule kıymeti matluplarından yüzde ona kadar fazla olmak caizdir. Bu fazla için borçlanma kanunu ahkâmı tatbik olunur. Naklolunan eşhasa verilecek emvali gayrimenkule kıymetlerinin takdiri dahi dokuzuncu madde mucibince iskân edildikleri mahallerde teşkil edilecek mümasili heyetlere mevduktur. Naklolunanların memleketlerinde terk ettikleri emvali gayrimenkulenin takdiri kıymeti muamelesi de dâhil olduğu halde nakil ve iskân ve tefviz muamelâtı azamî sekiz ay zarfında ikmal edilir.

12. madde, naklolunan eşhaf ve ailelerin ukut ve muamelattan mütevellit bilumum alacakları talepleri vukunda mahallî en büyük mal memurları tarafından bilvekale takip olunur.

13. madde, bu kanunun icap ettirdiği bilumum masarîf ve hakkı ve saire Dâhiliye Vekâletince tanzim edilecek talimatnameye tevfiқан İskân Müdüriyeti Umumiyesi bütçesinden tesviye olunur.

14. madde, bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

15. madde, bu kanunun ahkâmını icraya adliye, dâhiliye ve maliye vekilleri memurdur.” Bkz. “Bazı Eşhasın Şark Menatikından Garb Vilayetlerine Nakillerine Dair Kanun”, TBMM Kanunlar Dergisi, C.5, Kanun No:1097, (Kabul Tarihi: 04.07.1927), Resmi Gazete Tarihi ve No:04.07.1927/624, s. 431-432. Ayrıca bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 33, İçtima 76, 153-159.

¹⁴⁵ İsmet Türkmen, *Doğu Kalkınması 1923-1946 Doğu İllerini Kalkındırmaya Yönelik Kamu Harcamaları ve Yatırımlar*, (Konya: Kömen Yayınları, 2013), 101.

¹⁴⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 25, İçtima 3, 649.

içermektedir.¹⁴⁷

Bu kanun, Türkiye'ye yerleşmek isteyen kişilerin kabulü ve yerleştirilmesiyle ilgili kuralları düzenlemekte, bu süreçteki temel yetki ve sorumlulukları belirlemektedir. Dâhiliye Vekâletinin sürecin yönetiminde merkezi bir rol üstlendiği ve uygulamaların Bakanlar Kurulu'nun kararları doğrultusunda gerçekleştirileceği vurgulanmaktadır. Kanun, kabul edilmeyecek kişiler için belirli kriterler koymakta; Türk kültürüne uyumlu olmayanlar, bulaşıcı hastalık taşıyanlar, sabıkalılar, anarşistler, casuslar, çingeneler ve daha önce ülke dışına çıkarılmış olanlar gibi grupların kabul edilmeyeceği ifade edilmektedir. Ayrıca yerleştirme ve taşınma işlemlerinin Dâhiliye Vekâleti tarafından yürütüleceği, göçebe aşiretler, sağlık nedenleriyle taşınması gerekenler ve belirli köylerin uygun yerlere yerleştirilmesi gibi durumların da bu kapsama dâhil edildiği belirtilmektedir. Köylerin merkezî bölgelerde toplanması ve casusluk şüphesi bulunan kişilerin sınır bölgelerinden uzaklaştırılmasının Bakanlar Kurulu kararıyla yapılacağı da önemli bir detay olarak karşımıza çıkmaktadır. Özel antlaşmalar gereğince Türkiye'ye gelenlerin kabul ve yerleştirilmesi, antlaşma hükümleri ve hükümet kararlarına uygun olarak yapılmakta, çingeneler ve yabancı uyruklular içinse farklı düzenlemeler getirilmektedir. Türk vatandaşlığına sahip çingenelerin uygun yerlere yerleştirileceği, yabancı uyrukluların ise sınır dışı edileceği belirtilmektedir. Yardıma muhtaç olanlara ve yerleştirilen kişilere gerekli ihtiyaçların sağlanacağı, çiftçiler ve diğer meslek gruplarına özel destekler sunulacağı ifade edilmektedir. İskân edilecek köyler için gerekli altyapının ve kaynakların sağlanması, ayrıca kullanılmayan devlete ait arazilerin, mübadeleye tabi veya özel mülkiyet olmayan malların tahsis edilmesi öngörülmektedir. Bu kişilerin taşınabilir malları için gümrük vergisi muafiyeti sağlanmakta, gayrimenkul mülkiyet belgeleri vergi ve harçlardan muaf tutulmaktadır. Ayrıca muhacir ve mültecilerin iki yıl süreyle askerlikten muaf olacağı belirtilmektedir. Kanun, Balkan Savaşı sonrası Türkiye'ye gelenler ve ihtiyaç sahiplerinin kayıt ve iskân işlemlerini belirli süreler içinde tamamlamaları gerektiğini, aksi takdirde haklardan yararlanamayacaklarını da ifade etmektedir.¹⁴⁸

¹⁴⁷ T.C. Resmi Gazete, "İskân Kanunu", Sayı: 409, Kanun No: 885, (1 Temmuz 1926), 1-3.

¹⁴⁸ Düstur, Tertip III, Cilt 7, (Ankara: Başvekâlet Neşriyat ve Müdevvenat Umum Müdürlüğü), 1944, 1441-

Kanunun amacı, Türkiye'ye yerleşmek isteyen kişilerin kabul edilmesi ve yerleştirilmesi sürecini düzenleyerek ülkenin sosyal, kültürel ve güvenlik yapısını korumaktır. Bu doğrultuda, kabul edilecek kişilere yönelik belirli kriterler oluşturulmakta ve yerleştirme süreçlerinin Dâhiliye Vekâleti tarafından kontrollü bir şekilde yürütülmesi sağlanmaktadır. Aynı zamanda, ülkenin sınır güvenliğini ve iç düzenini tehlikeye atabilecek unsurların (örneğin, casuslar, anarşistler) ülkeye girişi engellenmekte, toplumun sağlığını tehdit eden durumlara (bulaşıcı hastalık taşıyanlar) karşı tedbir alınmaktadır. Kanun, yerleşim yerlerinin planlanması, özel antlaşmalarla gelenlerin kabulü, yerleştirilen kişilerin ihtiyaçlarının karşılanması ve belirli gruplara yönelik muafiyetler gibi detaylarla, sosyal uyumun sağlanmasını ve yeni gelenlerin topluma entegre olmasını hedeflemektedir. Bu bağlamda, kanunun genel amacı, ülkeye gelenlerin hem topluma uyumlu hale getirilmesi hem de ülkenin iç güvenlik ve düzeninin korunmasıdır.

1925 ve 1929 yılları arasında Diyarbakır ve Elazığ'da valilik yapan Cemal Bardakçı, toprak davasının bir an evvel halledilmesi gerektiğini şu cümleleriyle ifade etmektedir:

“Toprak davası vakit geçirilmeden halledilmeliydi. Devlet malı olan arazinin dağıtılmasına başlanması bile köylülerin hükûmet etrafında toplanmasına kati bir amil olmuştu. Fakat bu arazi, ihtiyacı karşılayabilecek miktarda değildi. Her çiftçinin kendisini geçindirebilecek bir toprak parçasına sahip ve mutasarrıf olması mutlaka lazımdı. Büyük arazi sahiplerinin ellerindeki topraklardan kendilerine yetecek kadarı bırakılarak geri kalanı bedeli verilerek istimlak edilmeli, bu topraklar üzerinde yıllardır esirler gibi çalışan çiftçilere dağıtılmalıydı. Bu suretle hareket etmekle elde edilecek ilk faydalı netice şu olacaktı: köylü sefaletten, serserilikten kurtularak tarlasına, köyüne, vatanına kopmaz, koparılamaz bağlarla bağlanmış olacak zaman zaman şu veya bu cüretkârın, hainin peşine takılarak hükûmete karşı ayaklanması imkân ve ihtimalleri tamamı ile ortadan kalkmış bulunacaktı.”¹⁴⁹

30 Kasım 1927 tarihinde Başvekil İsmet İnönü tarafından, “1097 Numaralı Kanun Hükmünün Ref'ine İcra Vekilleri Heyetinin Mezun Olduğuna Dair Kanun” tasarısı

1443.

¹⁴⁹ Cemal Bardakçı, *Toprak Davasından Siyasi Partilere*, (İstanbul: Işıl Matbaası, 1945), 57.

Meclise sunulmuştur. 5 Aralık 1927 tarihli Meclis oturumunda tasarı hakkında söz alan Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya, tasarının mahiyetini açıkladıktan sonra kabulünü istemiştir. Kaya, konuşmasının devamında, Türk milletinin bağımsızlık mücadelesi ve Cumhuriyet'in kuruluş sürecine odaklanmaktadır. İlk olarak milletin özgürlüğünü sağlamak için baskıcı yönetimlerin boyunduruğundan kurtulma kararı alındığı ifade ederek bu süreçte, Cumhuriyet'in temel ilkesinin kanunun üstünlüğü olduğunu vurgulamaktadır. Herkesin kanun önünde eşit olduğu, cehaletin, baskının ve haksızlığın ortadan kaldırılması gerektiğini belirtmektedir. Cumhuriyet'in getirdiği nimetlerden her vatandaşın eşit şekilde yararlanma hakkı olduğu ifade ederek sui idare ve baskıdan kurtulmanın, kanunun koruması altında medenî ve mutlu bir hayat sürmenin, milletin beklentisi olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Cumhuriyet'in, toplumun her kesimini kucaklayarak herkesin refahını ve huzurunu sağlamayı amaçladığını vurgulamaktadır. Kaya, aynı zamanda isyancı gruplarla mücadele edilmesi gerektiğini ve devletin kanunu hâkim kılmak için gerekli tedbirleri alacağını belirtmektedir. Türk devletinin gücünün, bu amaç için yeterli olduğunu ifade ederek Türkiye'nin her yerinde kanunun egemen olması gerektiğini ve hükûmetin bu amaca ulaşmak için gereken her türlü yetkiyi kullanacağını vurgulamaktadır. Kanunun üstünlüğü, adaletin sağlanması ve herkesin eşit haklara sahip olması temel prensipler olarak vurgulanırken Türk devletinin bu prensipleri uygulamak için kararlı olduğu ve bu doğrultuda gerekli adımları atmaya devam edeceğini ifade etmektedir.¹⁵⁰

Kanun tasarısının gerekçesinde, Şark bölgesinden Garp vilayetlerine nakledilen bazı ailelerin, Şeyh Sait İsyanı ve sonrasında yaşanan şiddet olaylarıyla doğrudan ilgili olmamalarına rağmen, tedbirler çerçevesinde bu ailelerin batıya nakledilmesinin uygun görüldüğünü belirtmektedir. Ancak sonradan Şark vilayetlerindeki düzenleyici tedbirlerin etkisiyle, bu ailelerin memleketlerine dönüşlerinde idarî, siyâsî ve toplumsal engeller kalmadığı için geri gönderilmelerine karar verilmiştir. Bununla birlikte, geçmişte isyan eğilimi göstermiş ve ileride de toplumsal düzeni bozabilecekleri öngörülen ailelerin, Cumhuriyet'in amaçları doğrultusunda batı vilayetlerine yerleştirilmelerinin gerekli görüldüğü ifade edilmektedir. Kanun gereği batıya nakledilen fakat kaçarak

¹⁵⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt 1, İnkat 14, s. 83-84.

kanuna uymayan ve isyana katılan ailelerin ise üç ay içinde yakalanarak cezalandırılacağı ve ailelerinin de geri dönmelerine izin verilmeyeceği belirtilmektedir. Bu kararların, devletin iç güvenliğini sağlama ve toplumsal düzeni koruma amacını taşıdığı vurgulanmaktadır.¹⁵¹ “1097 Numaralı Kanun Hükmünün Ref’ine İcra Vekilleri Heyetinin Mezun Olduğuna Dair Kanun” şu maddeleri içermektedir:

“1. madde — 1097 numaralı kanun mucibince garp vilâyetlerine nakil olunan eşhastan Şeyh Sait vakası ve müteakip şekavet hadiseleriyle bilfiil alâkadar olmayan ve nakil olundukları mıntikalarda sui ahvali görülmeyenler hakkında mezkûr kanun hükmünün ref’ine İcra Vekilleri Heyeti mezundur.

2. madde — Mahallelinde öteden beri şekavet, isyan ve tegallübü itiyat edenlerle aileleri ve garptaki mahalli müreffehlerinden firarla eşkıyaya iltihak edip bu kanunun tarihi neşrinden itibaren üç ay zarfında dehâlet etmeyen şakilerin aileleri hakkında 1097 numaralı kanun hükmü meridir.

3. madde — Bu kanunun icap ettirdiği bilumum masarif, Dâhiliye vekâletince tanzim edilecek talimatnameye tevfikân İskân müdüriyeti umumiyesi bütçesinden tesviye olunacaktır.

4. madde — Bu kanun neşri tarihinden muteberdin-.

5. madde — Bu kanunun ahkâmım icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.”¹⁵²

1929’da çıkarılan 1505 numaralı Kanun, doğrudan toprak dağıtımını amaçlamaktadır. Bu kanunla, 1927 tarihli bir önceki kanuna göre hazineye devredilen arazilerden köylülere, aşiret üyelerine, göçebelere ve muhacirlere toprak dağıtımı yapılması sağlanmıştır. Ayrıca bölgedeki arazinin belirli bir miktarının kamulaştırılarak yine bu gruplara dağıtılması öngörülmüştür. Ancak arazi sahiplerinin beş yüz ile iki bin dönüm arasındaki arazilerini kendilerinin değerlendirebilmeleri için bir istisna getirilmiştir.¹⁵³ Tevzi edilmiş ve edilecek olan arazinin değeri, yerel rayice göre kaza idare heyeti tarafından belirlenir ve vilayet idare heyeti tarafından onaylanır. Bu amaçla

¹⁵¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt 1, İnikat 14, ek 1.

¹⁵² T.C Resmi Gazete, “1097 Numaralı Kanun Hükmünün Ref’ine İcra Vekilleri Heyetinin Mezun Olduğuna Dair Kanun”, 12 Aralık 1927, Sayı: 759, Kanun No: 1178, (Kabul Tarihi: 5 Aralık 1927), 1.

¹⁵³ Serkan Tuna, “1930’lu Yıllarda Toprak Reformuna Yönelik Çabalar”, Bilgi ve Bellek 3/6, (Yaz 2006), 120-121.

toplanan heyetlerde savcılar da bulunur. Bu değer, 1931 yılında kayıtlı vergi değerinin sekiz katından az ve on katından fazla olamaz. Vergi değeri olmayan yerlerde, benzer oranlar üzerinden tapu değeri esas alınarak araziye el konur. Bu şekilde belirlenen bedel, hükûmet tarafından arazi sahiplerine ödenir veya Ziraat Bankasına teslim edilir ve arazi tapuda hükûmet adına tescil edilir.¹⁵⁴

19 Haziran 1927 tarihli ve 1097 numaralı Kanun'un 9. maddesi gereğince, hazineye devredilmesi gereken araziden köylülere, aşiret üyelerine, göçebelere ve muhacirlere tahsis edilmiş olan araziler, bu kişilerin yerleşim yerlerinde kullanılmak üzere ayrılır. Ayrıca kanunun birinci maddesi çerçevesinde belirlenen bölgedeki arazide, hükûmet istediği miktarı belirtilen kişilere tahsis edebilir ve arazi sahibi beş yüz ila iki bin dönüme kadarını kendisinde tutabilir. Tevzi edilecek arazinin değeri, kaza ve vilâyet idare heyetleri tarafından belirlenir ve bu değer vergi veya tapu değerine dayanarak tespit edilir. Kanun, Birinci Umumî Müfettişlik mıntıkası dâhilinde ve İcra Vekilleri Heyeti'nin onayladığı yerlerde uygulanır. Bu kanunun dördüncü maddesi gereğince bazı vilayetlerde toprak dağıtım uygulamaları amacıyla kararnameler çıkarılmıştır.

Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'nın, 25.12.1929 tarih ve 8124 numaralı tezkeresi ile Muğla vilayetinde 1505 sayılı Kanun'un tatbik edilmesi hakkındaki teklifi kabul olunmuştur. Şükrü Kaya teklifindeki gerekçeleri şu şekilde ifade etmiştir:

“Reisicumhur Hazretleri Büyük Millet Meclisinin bu seneki devrei içtimaiyesinin küşadında irat buyurdıkları nutukta “Çalışan Türk köylüsüne işleyebileceği kadar toprak temin etmek memleketin istihsalatını zenginleştirecek başlıca çare” olduğuna işaret buyurdıkları gibi zatı devletleri de (Başvekil İsmet İnönü) Büyük Meclisteki beyanatlarında “Mesleğimiz topraksız köylüye kendi mali yapacağımız tarlasında çalışmak imkânını hazırlamak” olduğunu beyan buyurmuşlardı. Vekâleti acizece bu esaslar dairesinde icra kılınan tetkikatta Muğla Vilayeti dâhilinde araziye sahip olmayan birçok köylüler mevcut olduğu anlaşıldı. Bu köylüler içinde bulundukları çiftlikler ahashabının nam ve hesabına çalışmakta ve arazi hususunda çok ıstırap çekmektedirler. Binaenaleyh Birinci Umumi Müfettişlik mıntıkasında muvaffakiyetle tatbik olunan 1505 numaralı tevzi

¹⁵⁴ “Şark Menatıkı Dâhilinde Muhtaç Zürraa Tevzi Edilecek Araziye Dair Kanun”, *TBMM Kanunlar Dergisi*, C. 7, Kanun No: 1505, (Kabul Tarihi: 08.06.1929), Resmi Gazete Tarihi ve No: 11.06.1929/1213, s.935; Ayrıca bkz. “Şark Menatıkı Dâhilinde Muhtaç Zürraa Tevzi Edilecek Araziye Dair Kanun”, *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 3, Cilt 12, 168, 205, 257.

arazi kanununa garpta en evvel sahai tatbik bulacak yer Muğla Vilayetidir. Kanunun 4 üncü maddesine tevfikan keyfiyetin İcra Vekilleri Heyetince tetkikiyle bu bapta bir karar ittihaz ve tebliğine müsaade buyurulmasını arz ve rica eylerim efendim.”¹⁵⁵

Yine bundan başka, 1505 numaralı Kanun hükümlerinin 1930 yılında Ankara, Antalya ve Denizli’de¹⁵⁶, 1931 yılında Konya’da¹⁵⁷, 1935 yılında Samsun¹⁵⁸ ve Eskişehir’de¹⁵⁹, 1937 yılında İstanbul’da¹⁶⁰, 1942 yılında Burdur¹⁶¹ ve İzmir’de¹⁶², 1943 yılında Isparta¹⁶³, Denizli¹⁶⁴ ve Gaziantep¹⁶⁵ vilayetlerinde uygulanmasına dair kararnameler çıkarılmıştır. Çıkarılan bu kararnameler göstermektedir ki 1505 sayılı Kanun sadece doğu vilayetlerini kapsamayıp diğer bölgelerde bulunan vilayetlerde de uygulama sahası bulmuştur.

Meclisin 1 Kasım 1929 tarihli üçüncü içtima senesi açış konuşmasında Mustafa Kemal Atatürk tarım sektörünü güçlendirmeye ve çiftçilere daha iyi koşullar sağlamaya yönelik bir çağrı yapmıştır. Buna göre:

“Ziraî enstitülerin, bir an evvel vücuda getirilmesine ehemmiyet veriyoruz. Bu sene ziraî kooperatif teşkilâtına başlanmış olması, bilhassa, memnuniyetimizi mucip oluyor. Bu kooperatifleri memleketin her tarafına, teşmil etmeği ziyade iltizam ediyoruz. Kezalik çiftçiye, arazi vermek de,

¹⁵⁵ Gazanfer Karakaş, “Atatürk Dönemi Toprak Reformu Girişimleri”, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2005), 43.

¹⁵⁶ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Kutu No: 12, Gömlek No: 46, Sıra No: 2 (12/46/2).

¹⁵⁷ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Kutu No: 22, Gömlek No: 52, Sıra No: 8 (22/52/8).

¹⁵⁸ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Kutu No: 53, Gömlek No: 28, Sıra No: 5 (53/28/5).

¹⁵⁹ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Kutu No: 56, Gömlek No: 59, Sıra No: 18 (56/59/18).

¹⁶⁰ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Kutu No: 78, Gömlek No: 76, Sıra No: 4 (78/76/4).

¹⁶¹ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Kutu No: 99, Gömlek No: 76, Sıra No: 6 (99/76/6).

¹⁶² BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Kutu No: 100, Gömlek No: 102, Sıra No: 2 (100/102/2).

¹⁶³ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Kutu No: 102, Gömlek No: 49, Sıra No: 3 (102/49/3).

¹⁶⁴ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Kutu No: 102, Gömlek No: 54, Sıra No: 13 (102/54/13).

¹⁶⁵ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Kutu No: 102, Gömlek No: 58, Sıra No: 5 (102/58/5).

Hükûmetin mütemadiyen takip etmesi lâzım gelen bir keyfiyettir. Çalışan Türk köylüsüne işleyebileceği kadar toprak temin etmek, memleketin istihsalâtını zenginleştirecek başlıca çarelerdendir."¹⁶⁶

Meclisin 9 Kasım 1929 tarihli toplantısında Başvekil İsmet İnönü, kendi arazisi olmayan vatandaşları toprak sahibi yapmak amacıyla bu yıl bazı doğu illerinde çalışmalara başladıklarını ifade etmektedir. Birinci Umumî Müfettişlik Bölgesi'nde şimdiye kadar hazineye ait 90 bin dönüm araziye dağıttıklarını, ayrıca istimlâk yoluyla elde edilen ve bedeli peşin ödenen yaklaşık 20 bin dönüm araziye de verdiklerini belirtmektedir. Bunun yanı sıra, batı illerinde de hazineye ait veya satın alınan bazı çiftlikleri köylüye kazandırdıklarını, bu konuda amaçlarının topraksız köylülerin, kendi mülkleri olacak tarlalarda çalışma fırsatını sağlamak olduğunu vurgulamaktadır.¹⁶⁷

1923 yılından 1934 yılına kadar göçmenlere, mültecilere ve kısmen de topraksız olan çiftçilere toplamda 7.113.313 dönüm arazi dağıtılmıştır. Bunun içinde 6.787.234 dönüm tarla, 157.420 dönüm bağ ve 168.659 dönüm bahçe bulunmaktadır.

Tablo 2: 1923-1934 Arazi Dağıtımları¹⁶⁸

	Arazi (Dönüm)	Bağ (Dönüm)	Bahçe (Dönüm)
Şark Mültecileri	122.937	_____	_____
Mübadil (*)	4.482.567	98.606	160.300
Muhacir ve Mülteci(**)	1.450.280	58.814	8359
Toprağa Muhtaç Yerli Çiftçiler	731.450	_____	_____
Yekûn	6.787.234	157.420	168.659
(*) 99.709 hane ve 380.243 nüfus		(**) 58.027 hane ve 247.295 nüfus	

¹⁶⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt 13, İçtima 3, İnikat 1, 3.

¹⁶⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt 13, İçtima 3, İnikat 3, 16.

¹⁶⁸ Ömer Lütfi Barkan, *Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler I*, (İstanbul: Gözlem Yayınevi, 1980), 455.

2.1.2. 1930’lu Yıllarda Toprak Dağıtım Uygulamaları

1930 ve 1939 yılları arasında daha önce uygulanan karma ekonomi sistemi terk edilerek devletçilik uygulamaya alınmıştır.¹⁶⁹ Bu politikanın kabul edilmesinde, 1929 Ekonomik Buhranı’ndan korunma ve sanayi sektöründen elde edilmek istenen gelişmeler belirleyici olmuştur. Bu politikalar ile devlet dışı kapanarak ve kendi eliyle millî sanayi denemesi içine girmiştir.¹⁷⁰ Bu politikalar tarım sektörünü de etkilemiştir.

Cumhuriyet kadrolarının kuruluş yıllarındaki kırsal politikası, büyük toprak sahipleriyle köylüler arasında önemli bir gerilimi içeriyordu. Bu politikalar, kırsal eşrafın çıkarlarını koruyarak kentlere göç eden köylüleri kapsamak için hızlı bir sanayileşme olmaksızın köylülüğü kırsalda tutmayı amaçlıyordu. Ancak toprak reformu girişimleri büyük toprak sahipleriyle yapılan ittifaklar nedeniyle engellendi ve bu durum, özellikle tarım kesiminde Büyük Buhran’ın etkisiyle köylülerin maddi sıkıntılarını artırdı. Toprak mülkiyeti, Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu’nun kabul edilmesiyle özel mülkiyete kesinlik kazandırıldı, ancak bu süreçte büyük toprak sahipleri mülklerini genişletmeye başladı ve bu genişletme genellikle başkalarının mülksüzleşmesine dayanıyordu. Tehcir edilen Ermeni ve mübadele edilen Rum mallarının sahipsiz kalmasıyla, yerel eşraf boşalan topraklara el koydu. Ancak toprak mülkiyetinin dağıtımı sorunlu ve yolsuzluklarla doluydu ve bu, büyük toprak sahiplerinin mülkiyetlerini saklamasına neden oldu.¹⁷¹

1929 yılındaki 1505 sayılı Kanun’un dördüncü maddesi, 1934 yılındaki bir düzenleme ile sadece doğu ile sınırlı kalmayıp ülkenin geneline uygulanabileceği hususunda hükûmete yetki verilmiştir. “*Şark muntakaları dâhilinde muhtaç zürraa tevzi edilecek araziye dair olan kanunun 4 üncü maddesinin tefsiri hakkında*”¹⁷² tasarının

¹⁶⁹ Erdinç Tokgöz, *Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi*, (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1995), 57.

¹⁷⁰ Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2007*, (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2009), 45-46.

¹⁷¹ Nevzat Evrim Önal, “Osmanlı İmparatorluğundan Cumhuriyete Geçişte Büyük Toprak Sahiplerinin Sınıfsal Rolü ve Dönüşümü”, *ODTÜ Gelişme Dergisi* 39, (2012), 140.

¹⁷² Mecliste yapılan görüşmelerde, Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya şu açıklamalarda bulunmuştur: “*Bu kanunun derecei şümülünü ve manasını anlıyabilmek için kanunu vaza sebep olan hâdisatı ve bilhassa iktisadî vaziyeti gözden geçirmek lâzımdır. Bu kanunun 1097 numaralı kanunla alâkası gayet cüzidir.*

gerekçesinde açıkça belirtilmiştir. Buna göre,

“1505 numaralı İstimlâk kanununun 4 üncü maddesi bu kanunun nerelerde tatbik edileceğini göstermiştir. Bu maddeye göre bu kanun alelittlak Birinci Umumî Müfettişlik muntakasında ve birde lüzumu İcra Vekilleri Heyetince tasdik edilen diğer yerlerde tatbik edilmek lâzım gelir. Kanun neşri tarihinden beri bu yolda tatbik edilmiş ve İcra Vekilleri Heyeti kararı ile Muğla, Konya vilâyetlerinde bazı geniş çiftlikler istimlâk edilerek zürraa dağıtılmıştır. Şarkta geniş çiftlikler ve bu çiftliklerde serf gibi yaşayan topraksız ve fakat toprağa bağlı birçok insanlar vardır. Ancak aynı vaziyette çiftliklere ve insanlara Anadolu’nun diğer birçok yerlerinde de tesadüf olunmaktadır. Şarkta bu topraksız ve fakat toprağa bağlı insanları bu bağdan kurtarıp toprağa sahip kılmak ne kadar lazımsa garpta da aynı vasıftaki bu insanları aynı surette kurtarmak aynı derecede ve belki daha şiddetle lâzım ve zaruridir. Yine Şarkta da Garpta da birçok geniş arazi boş durmakta iken bunların yanı başında yüz binlerce halk topraksız bulunmaktadır. İşte bir taraftan bu topraksız ve toprağa bağlı insanları topraklandırmak ve diğer taraftan boş durmakta bulunan geniş araziye topraksız çiftçilere ve muhacirlere dağıtmak gayesini temin etmek üzere işbu kanun çıkarılmıştır.”¹⁷³

1930 yılına gelindiğinde, Mustafa Kemal Atatürk hem TBMM’de hem de parti içinde çiftçilerin toprak sahibi olmalarını isteğini dile getirmeye başladı. 1935 yılında parti programında, Türk çiftçilerini toprak sahibi yapmanın partinin temel hedeflerinden biri olduğu vurgulanarak, topraksız çiftçilere toprak dağıtılması için istimlak kanunlarının çıkarılmasının gerekliliği belirtilmiştir.¹⁷⁴ Mustafa Kemal Atatürk, Meclisin 1 Kasım 1936 tarihli açış konuşmasında, Toprak Kanunu’nun bir sonuca ulaşmasını Meclisten

Çünkü 1097 numaralı kanunun verdiği nakil mecburiyeti bilâhare refedilmiş ve halk yerlerine avdet etmiştir. Filhakika orada kalan metruk topraklardan, topraksız köylüye verilen erazinin istirdadı hakkında gerek maliyece ve gerek eshabınca istirdadı gibi vaziyet karşısında kaimdi. Fakat aynı vaziyet Türkiye’nin ekseri vilayetlerinde de mevcuttur. Şark halkını topraklandırmak esasını düşünürken garp halkını topraklandırmamak hatıra gelemezdi. Çünkü memleketi şark ve garp diye ikiye ayırmak lâzımdı. Tabiidir ki hükümet ve meclis bu tefrikayı yapamazdı. Bugün memleketin beş milyon nüfusu başkalarının toprağında çalışmaktadır. Bu suretle toprakla uğraşanlar ancak kara ekmek yiyebilecek halledirler. Türk köylüsü türkün efendisidir demek âdeti bir süsten ibaret kalıyor. Bazı vilayetlerin yansından fazlasında köylü başkalarının elinde olan topraklarda çalışmaktadır. Bu toprağı nasıl ve ne suretle ele geçirmişlerdir, şimdi tetkik edecek değiliz. Şimdi madam ki ellerinde tapusu vardır, ona riayet ediyoruz. Memleketin içinde başkalarının toprağında çalışan binlerce halk vardır. Bunları topraklandırmak Türkün ve toprağın efendisi yapmak bizim en birinci borcumuzdur.” TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, Cilt 23, İnikat 68, 139; Ayrıca bkz. Hâkimiyeti Milliye, “Dünkü İçtimada İskân Kanunu Kabul Edildi”, (15 Haziran 1934), 1, 5; Milliyet, “Dâhiliye Vekilinin Mecliste Mühim Beyanatı”, (15 Haziran 1934), 1, 7.

¹⁷³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, Cilt 23, 68. İnikat, ek 1.

¹⁷⁴ CHP Programı, (Ankara: Ulus Basımevi, 1935), 29-30.

beklediğini ve her Türk çiftçi ailesinin geçimini sağlayabileceği ve üzerinde çalışabileceği bir toprağa sahip olmasının mutlaka gerekli olduğunu belirtmektedir. Vatanın sağlam temeli ve inancının bu prensibe dayandığını, ayrıca geniş arazilerin modern yöntemlerle işletilmesini ve ülkeye daha fazla üretim kazandırılmasını da teşvik etmek istediğini ifade etmektedir.¹⁷⁵

1930'lu yıllarda da çiftçiyi topraklandırma, toprak kanunu gibi söylemler devletin zirvesinde dile getirilse de genel bir reformdan ziyade bölgesel olarak yayımlanan birkaç kanunun ötesine geçememiştir.¹⁷⁶ Mustafa Kemal Atatürk'ün imzası ile 16 Nisan 1930 tarihinde yayımlanan kararname ile İzmir'de topraksız köylülere verilmek üzere bazı çiftliklerin istimlak edildiği bilgisi mevcuttur.¹⁷⁷

Bu kanunlarda bölgenin ihtiyaçları ya da muhacir ve göçmenlerin yerleştirilmesi yahut bölgenin önemine binaen çıkarılan önlem amaçlı kanunlardır. 24 Nisan 1934 tarihinde kabul edilen, *“Kars Vilâyeti ile Bayazıt, Erzurum ve Çoruh vilâyetlerinin bazı parçalarında muhacir ve sığıntıların yerleştirilmesi ve yerli çiftçilerin topraklandırılması*

¹⁷⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 5, İçtima 2, Cilt 13, Birinci İnkat, 5.

¹⁷⁶ Nitekim Şevket Raşit Hatipoğlu da 1920-1930 dönemlerinde toprak davasının mahiyetinin topraksızları topraklandırma ve göçmenlere toprak bulma amacı taşımakta olduğunu belirtmektedir: *“Osmanlı Devleti tarihe gömüldükten ve Cumhuriyet kurulduktan sonra ana hatları itibariyle bu memlekette toprak reformunun zaruretleri ve şartları mevcuttu. Fakat bu henüz, daha o zaman herkes tarafından itiraf edilmiş ve benimsenmiş değildir. Belki ilim adamları fikir adamlarından bu memlekette bir toprak reformunun yapılması zarureti bilen, kabul eden mevcuttu. Ama henüz daha efkârı umumiyyeye mal olmamıştı. Yalnız şu da Türkiye'nin her tarafında karşımıza çıkıyordu. Bu memlekette topraksızlar vardı, fakat sanatları ziraattı. Bütün dededen beri aynı meslekte uğraşıyorlar, fakat benimdir diyecek bir karış toprakları yok. Ve bunlar bazen orada işçi ve bazen de başkasının yanında ortakçı olarak çalışıyorlar ve böylece ömürleri sürüp gidiyordu. Cumhuriyet bunların topraklandırılması üzerinde durdu. İlk defa mesele veyahutta iş, topraksız olanların topraklandırılması şeklinde adeta yavaş yavaş benimsendi. Aynı zamanda o tarihlerde nüfusumuzun 1928 istatistiklerini hatırlarsanız 13 küsur milyondur. Nüfusun sür'atle bu memlekette artması devletin kaygusu haline gelmişti, göçmen alıyordu. Gelen göçmenlere de iskân edecek yer bulmak devlet için bir gaile halini almıştı. Bunları iskân edecek sahalar bulunmazsa toprak meselesini aktüel ediyordu... Türkiye'de bundan 30-35 sene evvel toprak reformu diye andığımız meselenin, davanın mahiyeti topraksızları topraklandırma ve göçmenlere toprak bulma mahiyetinde idi.”* Bkz. Hatipoğlu, “Toprak Reformunun Tarihçesi”, 21-22.

¹⁷⁷ *“İzmir Vilayetinde topraksız köylülere arazi verilmek üzere bazı çiftliklerin istimlakı zarureti hâsıl olduğundan şark vilayetlerindeki bu kabil köylü, aşair ve muhacirine arazi verilmesi hakkında tatbik olunan 2.6.929 tarih ve 1505 numaralı kanun ahkâmının mezkûr vilayette dahi tatbiki, Dâhiliye Vekâletinin 14.4.930 tarih ve 96558 numaralı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 16.4.930 tarihli içtimasında tasvip ve kabul olunmuştur.”* Bkz. BCA, Fon Kodu: 080-18-01-02, Kutu No: 10, Dosya No: 21, Gömlek No: 1 (10/21/1).

hakkinda kanun”un gerekçesinde Kars Milletvekili Ömer Kamil Bey, Kars vilayeti ile Bayazıd’ın Iğdır, Kulp (Tuzluca) ve Erzurum’un Oltu ve Çoruh vilayetinin Artvin, Şavşat, Borçka kazaları ile Kemalpaşa nahiyesi, 1920 ve 1921 yıllarında TBMM tarafından ana vatana dâhil edildiğini belirtmektedir. Bu bölgelerde yaşayan bazı Rusya vatandaşları, Kars ve Moskova Antlaşmalarının hükümlerine dayanarak Sovyet Rusya ve Federasyonuna katılmış olan topraklardan yana haklarını kullanarak mülklerini terk ettiklerini ve bu mülklerin devlete geçtiğini ifade etmektedir. Mütareke Dönemi’nde çeşitli işgaller nedeniyle ve antlaşma hükümleri gereği birçok Türk’ün ulusal sınırlara dâhil olan bu bölgelere sığınarak göç ettiklerini belirtmektedir. Bunların, öncelikle Rusya tabiiyetine geçmiş olan köylere ve evlere yerleştirildiğini ancak eski İmar ve son olarak İçişleri Bakanlığının, bu yerleşimi onayladığı hâlde 885 ve 1071 numaralı Yerleşim ve Katı Tasfiye Kanunları’nın uygulanmasında, hem yerler hem de kişilerle ilgili Maliye ve İçişleri Bakanlıkları arasında anlaşmazlık çıktığı için ücretsiz yerleşim işleminin tamamlanamadığını belirtmektedir. Ömer Kamil Bey, iskân kanunlarının yer değiştiren ve değişmeyen göçmenler ve bunların yerleşim yerlerine ilişkin hükümlerinin bulunduğunu, bu nedenle buradaki göçmenlerin yerleşim haklarını güvence altına alamadığı için yıllardır ellerinde bulunan arazilerin ve binaların kiralandığını ifade etmektedir. Ömer Kamil Bey’e göre; ancak göçmenlerin yerleşimi mümkün olmasına rağmen devam eden anlaşmazlık, yeni bir yasal düzenlemenin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca Kars vilayeti Borçlanma Kanunu hükümlerine göre bu kişiler borçlandırılmış olsa da aslında fakir olan halk, yerleşmedikleri takdirde yersiz ve evsiz kalma zorunluluğuyla karşı karşıya kaldığını vurgulamaktadır. Bu nedenle, mevcut koşullar altında yerleşimlerinin zorunlu hâle geldiğini belirtmektedir. Bu bölgelerin yerli halkından bazılarının, Ermeni ve Gürcü saldırıları sırasında hayatta kalmak için yerlerini terk etmek zorunda kaldıklarını ve sonrasında kendi köylerinden başka yerlerde yerleşmek zorunda kaldıklarından, onların da bu kanuna dâhil edilmesine karar verildiğini ifade etmektedir. Ayrıca bazı Türklerin evlerinin, Türk davasını savundukları için Ermeni ve Gürcü saldırıları sonucunda yakıldığını ve evsiz kalan bu kişilerin de bu kanuna dâhil edildiğini belirtmektedir. Ömer Kamil Bey: *“Yıllardır yerleşmedikleri ve millî davaları uğrunda kendi halklarının yanında ve toprağında sığınan bu soydaşlarımız, geldikleri günden itibaren tüm vatandaşlık görevlerini yerine getirmiş ve hâlâ yerleşik olmamaları, çalışma yeteneklerini”* etkilediğini vurgulamaktadır. Bu nedenle, bu

kanunun teklif edilmesine gerek duyulduğunu belirtmektedir.¹⁷⁸

Bu kanunla amaçlanan, yıllardır topraklarından mahrum kalan ve millî dava uğrunda topraklarına sığınmış olan soydaşların ihtiyaçlarını karşılamak ve onları iskân ederek yerleşik bir hayata kavuşturmadır. Bu nedenle, bu soydaşların çeşitli vatandaşlık görevlerini yerine getirmelerine rağmen yerlerini benimsemekte zorlandıkları ve çalışma kabiliyetlerinin etkilendiği belirtilerek bu kanun teklifinin gerekliliği vurgulanmaktadır. “*Kars Vilâyeti ile Bayazıt, Erzurum ve Çoruh Vilâyetlerinin Bazı Parçalarında Muhacir ve Sığıntıların Yerleştirilmesi ve Yerli Çiftçilerin Topraklandırılması Hakkında kanun*” 2502 Kanun numarası ile 9 Haziran 1934 tarihinde kabul edilerek Resmî Gazete’de yayımlanmıştır. Buna göre, birinci maddede, Kars vilayeti ile Bayazıt vilayetinin Iğdır ve Tuzluca (Kulp), Erzurum vilayetinin Oltu ve Çoruh vilayetinin Artvin, Şavşat ve Borçka kazalarında ve Kemalpaşa nahiyesinde yaşayan Rusya vatandaşları, haklarını başka bir devlet adına kullanarak bu bölgeleri terk ettiklerini, bu nedenle, bu Rusya vatandaşlarına ait araziler ve yapıların devlete geçtiği belirtilmektedir. Bu durumda hem bu mülklerden hem de devlete ait diğer mülklerden göçmenlere ve mültecilere yerleşme amacıyla hükûmet tarafından belirlenen sınırlar dâhilinde evler, ahırlar, samanlık, dükkânlar ve araziler ücretsiz olarak devredilir ve tapuya kaydedilir. Henüz yerleştirilmemiş olan göçmenler ve mülteciler de yerleştirme kanunlarına göre bu bölgelere ücretsiz olarak yerleştirilirler. İkinci maddede, birinci maddede belirtilen bölgelerde yaşayan topraksız veya az toprağa sahip yerli çiftçilere, belirlenen yerleşim sınırları içindeki arazilerin ücretsiz olarak devredileceği ve tapuya kaydedileceği belirtilmektedir. Üçüncü maddede, bu bölgelerde yaşayan ve 25 Mart 1931 tarihinde işgal altında bulunan yerli halkın evlerinin düşük derecede iskânı için evler kendilerine ücretsiz olarak devredilirken, üzerlerine borç yükleneceği ifade edilmektedir. Dördüncü maddede, birinci, ikinci ve üçüncü maddelere göre yerleştirilenlere verilen ve verilecek olan topraklar ve yapılar harçsız, ücretsiz ve resimsiz olarak tapuya kaydedileceği, bu araziler veya yapılarla ilgili olarak, ölenlerin mirasçılarından bir defaya mahsus olmak üzere intikal ve veraset vergisi alınmayacağı belirtilmektedir. Beşinci maddede, bu kanunun yürürlüğe girmesinden önce, birinci, ikinci ve üçüncü maddelerde belirtilen kişilerden bayağı yerleştirme

¹⁷⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, Cilt 22, İctima 3, 55. İnikat, s. ek 1.

sınırları içindeki araziler ve yapılar için borçlanmış olanlardan tahsil edilen taksitler geri ödenmeyeceği belirtilmektedir. Tahsil edilmemiş olan taksitler de tahsil edilmez. Bayağı yerleştirme sınırlarından arta kalan topraklar ve yapıların değeri, borç taksitleri olarak tahsil edileceği ifade edilmektedir. Dokuz maddeden oluşan bu kanunun hükümlerinin, Dâhiliye ve Maliye Vekilleri tarafından yürütüleceği belirtilmektedir.¹⁷⁹

Toprak dağıtımının en yoğun olarak yapıldığı yıllar 1934-1935'dir. Bu dönemde, toplam değeri 1.996.393 lira olan 804.537 dekar toprak dağıtılmıştır. 1931-1938 yılları içinde neredeyse tüm vilayetlerde az da olsa toprak dağıtımı yapılmıştır. Yedi yıl içinde yapılan dağıtımlar şu şekildedir:

Tablo 3: 1931-1938 Bazı İllerde Toprak Dağıtım Oranları

İL	LİRA DEĞERİ	DEKAR
Afyonkarahisar	2021	400
Aydın	54.064	47.084
Amasya	1134	209
Ankara	1665	389
Antalya	2116	389
Balıkesir	25.825	1850
Bilecik	35.348	13.790
Bingöl	4745	1744
Bolu	1120	103
Bursa	50.110	4609
Çankırı	73.472	20.831

¹⁷⁹ T.C. Resmi Gazete, "Kars Vilâyeti ile Bayazıt, Erzurum ve Çoruh Vilâyetlerinin Bazı Parçalarında Muhacir ve Sığıntıların Yerleştirilmesi ve Yerli Çiftçilerin Topraklandırılması Hakkında Kanun", 14 Haziran 1934, Sayı: 2727, Kanun No: 2500, (Kabul Tarihi: 07.06.1934), 3981-3982.

Çorum	1832	446
Denizli	441.495	90.185
Diyarbakır	74.525	58.518
Edirne	24.119	6136
Elazığ	56.987	17.073

En çok toprak dağıtılan vilayet Eskişehir'dir. Eskişehir'de yedi yıl içinde 1.400.000 lira kıymetinde 643.510 dekar toprak dağıtılmıştır. Özellikle göçmenlerin yoğun olarak yerleştirildiği Trakya Bölgesi'nde, bu dağıtım daha yüksek rakamlara ulaşmaktadır. Örneğin, Kırklareli'nde 781.000 lira kıymetinde 101.881 dekar toprak dağıtılmıştır. Tekirdağ'da ise 63.480 lira kıymetinde 22.482 dekar toprak dağıtılmıştır.

Maliye Vekâleti tarafından da hazine uhdesinde bulunan arazileri topraksız olan köylülere fırsat buldukça dağıtmaktadır. 1930 yılından 1937 yılına kadar olan yedi sene içinde bu dağıtım şu şekilde olmuştur: 1930-1931'de 1.826.513 liraya tekabül etmek üzere 303.579 dekar, 1932-1933'te 588.566 liraya tekabül etmek üzere 128.706 dekar, 1934-1935'de 1.996.393 liraya tekabül etmek üzere 804.537 dekar, 1936-1937'de 212.493 liraya tekabül etmek üzere 44.659 dekar toprak dağıtılmıştır.¹⁸⁰

1936 yılında Aydın vilayeti merkezine bağlı Koçarlı nahiyesi içinde Ziraat Bankasına ait 8.700 hektarlık Fotiyadis Çiftliği topraksız köylüye dağıtılmıştır. Fotiyadis Çiftliği olarak bilinen bu 8.700 hektarlık geniş arazinin içinde 14 köy bulunmaktaydı. Bu köylerde yaşayan halk, yıllardır çiftlik sahibinin kontrolü altında hiçbir hakka sahip olmadan ya yüksek kira ile kiraladıkları küçük toprak parçalarında ya da maraba veya

¹⁸⁰ Ulus, "Yedi Senede Topraksız Çiftçiye 4.623.965 Liralık Toprak Dağıtıldı", (17 Şubat 1938), 2; Yine Maliye Vekâleti tarafından 1935 yılında yayımlanan bir genelge ile Azaplı ile Yaslıburgaz çayırıklarının toprağı olmayan köylülere dağıtılması istenmiştir: "*Bakırköy kazası içinde Azaplı ve Yaslıburgaz çayırıklarının toprakları olmayan köylülere dağıtılması hakkında Maliye Bakanlığından buyrultu gelmiştir. Bana göre pürüzsüz olan yerler dilevli veya evkafın olan yerlerden hemen ayrılarak köylülere verilecektir.*" Bkz. Ulus, "Topraksız Köylüye Toprak Veriliyor", (21 Nisan 1935), 2; 1940 ve 1945 yılları arasında "Maliye Bakanlığı Arazi Tevzi Komisyonları", 622 köyde 57.214 aileyi topraklandırmıştır. Bkz. Mehmet Kayıran - Mustafa Yahya Metintaş, "1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Uygulanması", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* 10/19, (2018), 654.

yarıcılık usulleriyle çiftlik sahibine çalışıyorlardı. Çiftlik, Ziraat Bankası ve hazineye devredildikten sonra dağıtım tamamlanana kadar kira sistemi devam etmiştir. Arazinin 3.432 hektarı dağlık, 5.268 hektarı ise ova olan bu büyük toprak parçası üzerindeki hazine hissesini de satın alan Ziraat Bankası, köylünün her yıl ödediği kira bedelini aşmamak ve 15 yıl içinde geri ödemek koşuluyla bu toprakların mülkiyetini köylülere vermeye karar verdi. Bu karar, yasal formaliteler tamamlandıktan sonra uygulamaya kondu ve arazinin taksimine başlandı. Türk köylüsünü toprak sahibi yapma gibi rejimin büyük ve kutsal davalarından biri üzerinde tüm ilgili daireler ve vatandaşlar büyük bir hassasiyet gösterdiler. Bu süreçte, Kadastro Umum Müdürlüğü yeterli sayıda memur göndererek arazinin kadastroğunu yaptırmış ve köylülerin ellerine sınırları belirlenmiş, ihtilafsız, mahkemesiz ve davadan arındırılmış temiz toprak parçalarının geçmesini sağlamıştır. Çiftlik, 1.545 parsel ve 27 paftaya bölünmüş, bugüne kadar 3.000 kişi toprak sahibi yapılmış ve 400 kişi daha bu dağıtım işinden faydalanacaktır.¹⁸¹

Toprak dağıtım uygulamalarının umumi müfettişler¹⁸² eliyle de yapıldığını belirtmeliyiz. Mustafa Kemal Atatürk, daha 1928 yılında Mecliste yapmış olduğu bir konuşmada açıkça ifade etmiştir: “*Şark vilâyetlerimizin bir kısmında ihdas edilen Umumi Müfettişlik isabetli ve faydalı olmuştur. Cumhuriyet kanunlarının emniyetle sığınılacak yegâne yer olduğunun anlaşılması havalı de huzur ve inkişaf için esaslı bir mebdedir. Yeni faaliyet devrimizde gerek bu havalide, gerek memleketin diğer kısımlarında toprağı olmayan çiftçilere toprak tedarik etmek meselesi ile ehemmiyetli olarak iştigal buyuracaksınız.*”¹⁸³ Bu noktada bu uygulamanın bir örneğini, Üçüncü Umumi Müfettiş Tahsin Uzer’in Başvekâlete gönderdiği 4 Eylül 1937 tarihli rapor ile görmekteyiz. Rapora göre; Çarlık Rusya’dan anavatana kavuşan topraklardan geçen yıl Kars vilayetinde ihtiyacı olan köylülere toprak dağıtıldığı, aynı vaziyette bulunan Çoruh’ta (Artvin) toprak

¹⁸¹ Ulus, “Aydında 3000 Köylüye Toprak Dağıtıldı Toprak Sahibi Olan Köylüde Topyekûn Bir Kalkınma Vardır”, (27 Senteşrin 1936), 6. Ek-1’de mevcuttur.

¹⁸² 1927 yılında faaliyetlerine başlayan Umumi müfettişlikler, öncelikle asayiş ve emniyet sorunlarını gidermek amacıyla kurulsada sonradan ekonomik, kültürel ve sosyal görevler de üstlenmişlerdir. Bkz. Engin Çağdaş Bulut, Devletin Taşradaki Eli: Umumi Müfettişlikler, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* 11/21, (2022), 83. Ayrıca bkz. Şafak Başa, *Atatürk Dönemi Dâhiliye Vekâleti İle Mülki ve Mahalli İdareler (1923-1938)*, (İstanbul: Patrol Matbaacılık, 2016).

¹⁸³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt 5, İçtima 2, İnikat 1, 2.

işlerini halletmek amacıyla Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Müşaviri Dr. Haşım Sirman ile İskân Müşavir Muavini Nedim Akyıldırım bir heyet hâlinde Artvin’de çalıştıkları belirtilmiştir. Şimdiye kadar Çoruh vilayetinde 48’i Paşo olmak üzere 713 hanede 4664 nüfusa 8463 dekar toprak, 52 ev, 23 ev yeri, 3 dükkân verilmiştir. Batum sınırında Dereiçi, Liman, Köprücü, Pehlivan, Sarp köylerinde 168 hanede 1447 nüfusa 4189 dekar fındıklık, portakallık bahçe tevzi edildiği ifade edilmiştir. Ayrıca büyük topraklara sahip olup köylüleri yarıcı olarak kullanan mütegalibelerin bu durumdan rahatsız oldukları buna karşın toprak sahibi olan köylülerin de Cumhuriyet’e olan bağlılıkların arttığı vurgulanmıştır.¹⁸⁴

25 Temmuz 1937 tarihinde Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Müşaviri Dr. Haşım Sirman, Üçüncü Umumî Müfettişliğe göndermiş olduğu raporda: Çoruh (Artvin) vilayetinde arazi işlerinin en pürüzlüsü sayılan Ardanuç’un Aydın köyündeki iskân işlerinin bizzat giderek halledildiğini ifade etmektedir. 137 hanede 1099 nüfusa 47 ev ve 1910 dekar toprak tevzi ettirilerek tescile verildiğini belirtmektedir. Sirman, köylülerden birinin yanına gelerek duygularını şu şekilde açıkladığını belirtmektedir: *“Cumhuriyet idaresi bizleri kırk sekiz senelik bir esaretten ve zilletten kurtardı, bize milli benliğimizi verdi, bugünde bizlere bu mukaddes toprakları vermek ve bizleri toprak sahibi etmek suretiyle yanık yüreklerimizdeki hicrana nihayet verdi. Biz iyiliklere karşı minnet ve şükranla borçlarımızı Atatürk ve cumhuriyet uğrunda canlarımızı feda etmek suretiyle ödeyeceğiz...”*¹⁸⁵

28 Haziran 1935 tarihinde Sürmene’nin bazı köylerinden 23 evde oturan 124 kişinin toprağı olmadığından geçim sıkıntısı çektikleri bu yüzden yol paraları kendilerine ait olmak üzere 2510 sayılı Kanun’un 13. maddesinin ikinci fıkrasının A bendine göre Dâhiliye Vekâletinin teklifi üzerine Vekiller Heyetince Erzurum’un Tercan kazasına iskânları onanmıştır.¹⁸⁶

¹⁸⁴ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 81, Dosya No: 531, Gömlek No: 12 (81/531/12); BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 71, Dosya No: 466, Gömlek No: 9, ek 1 (71/466/9).

¹⁸⁵ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 71, Dosya No: 466, Gömlek No: 9, ek 4 (71/466/9).

¹⁸⁶ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Kutu No: 56, Dosya No: 56, Gömlek No: 19 (56/56/19).

1924 Anayasası dâhilinde toprak sorununu düzenleyen doğrudan hükümler yoktur. Ancak 1937 yılındaki düzenlemeyle kamulaştırma ile ilgili bir madde eklenmiştir. Meclisin 5 Şubat 1937 tarihli oturumunda, “Malatya Mebusu İsmet İnönü ve 153 arkadaşının, Teşkilâtı Esasiye Kanunu’nun 2, 44, 47, 48, 49, 50, 61, 74 ve 75. maddelerinin değiştirilmesine dair kanun teklifi”, genel kurula sunulmuş ve kabul edilmiştir.¹⁸⁷ Değiştirilmesi teklif edilen bu kanun maddelerinden konumuzla alakalı olanı 74. maddedir ki buna göre:

“Umumi menfaatler için lüzumu, usulüne göre anlaşılmadıkça ve mahsus kanunları mucibince değer parası peşin verilmedikçe hiç bir kimsenin malı istimval ve mülkü istimlak olunamaz. Çiftçiyi toprak sahibi yapmak ve ormanları devlet tarafından idare etmek için istimlak olunacak arazi ve ormanların istimlak bedelleri ve bu bedellerin tediyesi sureti, mahsus kanunlarla tayin olunur. Fevkalade hallerde kanuna göre tahmil olunacak para ve mal ve çalışmaya dair mükellefiyetler müstesna olmak üzere hiç bir kimse hiç bir fedakârlık yapmağa zorlanamaz.”¹⁸⁸

Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya, diğer maddeler hakkında görüşlerini sunduktan sonra 74. madde hakkında çiftçiyi toprak sahibi yapmak istediklerini belirtmektedir. 18 milyon Türk vatandaşının 15 milyonunun çiftçi ve bu çiftçilerin çoğunun da kendi topraklarında çalışmadığını, Türk çiftçisini toprak sahibi yapmakla kendi ekonomik kaderlerini kontrolü altına almak ve ülke için faydalı ve aktif bireyler haline getirmek demek olduğunu ifade etmektedir. Bu büyük topluluktan büyük bir fayda bekleniyorsa onları, diğerlerinin topraklarında çalışmaktan kurtarmalı ve kendi topraklarına hâkim olmalarını sağlamak gerektiği, asırlardır canları ve kanlarıyla korudukları topraklardan kendilerine özgür ve insanca yaşayabilecekleri bir parça vermenin hiç kimseye fazla gelmeyeceğini belirtmektedir. Bu uygulamayı kolaylaştırmak için temel yasalara bir hüküm eklendiğini ve bu hükmün, hiç kimsenin mülkiyet hakkına bir müdahale anlamına gelmediğini, işlenmeyen toprakları işletmek ve işsiz kalan topraksız köylüleri topraklandırmak için kanunlar çıkarıldığını vurgulamaktadır. Kaya, yapılan ekonomik hareketlerin verimli olabilmesi için Türk köylüsünü ve çiftçisini üretici ve tüketici konumuna getirmek,

¹⁸⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 5, Cilt 16, İçtima 2, İnikat 35, 58-75; Cumhuriyet, “Teşkilatı Esasiye Tadilatı Kabul Edildi”, (6 Şubat 1937), 1,6.

¹⁸⁸ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 4, Dosya No: 21, Gömlek No: 15, ek 15 (4/21/15); Şakir Berki, “Cumhuriyet Devrinde Toprak Rejimi”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 30/1, (1973), 93.

kendini geçindirebilecek bir durumda olmayan insanları, medeniyetin sunduğu refahtan mahrum bırakmamak istediklerini ifade etmektedir. Kaya'ya göre, Türk milletini bugünkü medeniyetin yüksek seviyesinden mahrum bırakmak kabul edilemez bir durumdur.¹⁸⁹

Teşkilatı Esasiye Kanunu'ndaki değişikliklerle köylünün toprak sahibi olma imkânı doğmuş ve bu durum dönemin basınında da yankı bulmuştur. Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'nın Mecliste yaptığı konuşmanın bir bölümü 18 Şubat 1937 tarihli Ulus gazetesinde yayımlanmıştır. Şükrü Kaya, Muğla'nın Köyceğiz kazasının tamamen çiftlik sahiplerinin elinde olduğunu belirtmiş, hatta Hükûmet Konağı'nın bile bir çiftlik sahibinin tarlası içinde kaldığını ve köylülerin hiçbir toprağa sahip olmadığını ifade etmiştir. Benzer durumun doğu illerinde de yaşandığını vurgulayarak, bu durumun çözülmemesi halinde topraksız köylülerin cumhuriyetin ve devrimlerin getirdiği avantajlardan mahrum kalacağını ve dolayısıyla köylünün bu durumdan kurtarılması gerektiğini dile getirmiştir.¹⁹⁰ Söz konusu maddenin eklenmesi ile çiftçiye toprak dağıtımını yapabilmek amacıyla kamulaştırma yasalarının da önü açılmış oluyordu.¹⁹¹

Ulus gazetesi yazarlarından Yaşar Nabi, 4 Ocak 1937 tarihli köşe yazısında Başvekil İsmet İnönü'nün parti grubu konuşmasına değinerek mülkiyet hakkının önemini kabul etmekle birlikte, sosyal adaletin sağlanmasının da bir öncelik olduğunu ifade etmektedir:

“Başbakanımız parti grubu toplantısındaki ehemmiyetli nutkunda birinci çalışma sahasına aid tasarlanan işleri dört ana kısma ayırmıştı: 1-Sulama. 2-İstihsal kooperatifleri. 3-Orman meselesi. 4-Toprak kanunu...

Nihayet toprak kanunu, bütün bu saydığımız tedbirler kadar ve belki hepsinden daha zaruri olan büyük dava gelmektedir. “Yurdumuzda topraksız çiftçinin her tasavvurun üstünde” olması ve hele bu topraksız köylülerin, başkalarına aid topraklar üzerinde hiç de medeni ve rasyonel bir şekilde çalışmakta olmamaları, dikkatimizi yurdda toprakların taksimi meselesi

¹⁸⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 5, Cilt 16, İçtima 2, İnikat 35, 61.

¹⁹⁰ Ulus, “Bütün Köylünün Toprak Sahibi Olması İmkân Dâhiline Girdi”, (18 Şubat 1937), 6.

¹⁹¹ H. Cevahir Kayam, “Türkiye’de Tarım Politikaları (1928-1938)”, (İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997), 140.

üzerine çekmeye fazlasıyla kafi birer vakiadır. Yeni Türk rejimi “mülkiyet” esasını kayıdsız ve şartsız tanımıştır. Ancak altı ana prensibimizden biri de halkçılıktır. Halkçı rejimimiz, doğrudan doğruya milli menfaatlerimize zıd bir sosyal haksızlığın da bütün iptidailiğiyle devam etmesine karşı göz yumamazdı. Bizim kadar mülkiyet hakkının kudsiliğine sadık olan memleketler de bizden önce aynı yoldan geçmişlerdir...”¹⁹²

Son Posta gazetesi yazarlarından Muhiddin Birgen, devletin anayasası üzerinde yapılan son tadilattan ve Toprak Kanunu etrafında bazı şikâyetlerin yükselmeye başladığını belirtmektedir. Birgen, Toprak Kanunu’nun, er ya da geç çıkarılması gereken kanunlardan biri olduğunu ifade ederek “*Türkiye, Türk için, kitle halinde refah ve saadet temin edecek bir vatan olmak lazımsa, mutlaka bu toprak meselesinin makul bir şekilde hal edilmesi de bir zaruret*” olduğunu vurgulamaktadır.¹⁹³

“Topraksız çiftçi bırakmamak prensibinin”, Başvekil Celal Bayar’ın 1 Kasım 1937 tarihinde teşkil ettiği İcra Vekilleri Heyetinin programında da yer aldığını görmekteyiz. Atatürk’ün uyarı ve düşünceleri ışığında dört grupta toplanmaktadır: Topraksız çiftçi bırakmamak, iş vasıtalarını arttırmak, iyileştirmek ve korumak, ziraat bölgelerine göre hususî tedbirler almak, çok iyi ve ucuz istihsal temin etmek. Parti programının 34. maddesinin, topraksız çiftçi bırakmamak prensibine dayandığını, her Türk çiftçisini yeterli toprak sahibi yapmak ve topraksız çiftçilere toprak dağıtmak için özel kamulaştırma kanunları çıkarmayı öngördükleri belirtilmektedir. Her Türk çiftçi ailesinin geçimini sağlayabileceği bir toprağa sahip olmasını, vatan için güçlü bir temel ve kalkınma prensibi olarak, kabul edildiği belirtilerek ülkenin her bölgesinin özel koşullarına göre bir çiftçi ailesinin geçimini sağlamak için gereksinim duyduğu toprağa sahip olmasını mutlaka sağlamak ve bu ailenin toprağının herhangi bir şekilde parçalanmasına veya elden çıkmasına izin vermemenin gerekli olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca her bölgenin nüfus yoğunluğuna ve toprak verimliliğine göre büyük çiftçilerin ve çiftlik sahiplerinin işleyebileceği arazi miktarının sınırlanacağını, bu konuda bir kanun

¹⁹² Yaşar Nabi, “Köy Davamızın Çalışma Sahaları”, *Ulus*, (4 Sonkanun 1937), 5.

¹⁹³ *Ulus*, “Basın İcmali-Toprak Kanunu Etrafında”, (27 Şubat 1937), 3.

tasarısını hızla hazırlayarak Meclise sunmayı kararlaştırdıkları ifade edilmektedir.¹⁹⁴

Türkiye’de küçük tarım işletmelerinin gerçek büyüklüğünü belirlemek amacıyla, 1937 yılında Ziraat Vekâleti Enstitüsü tarafından sondaj yöntemi kullanılarak bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma kapsamında, Karadeniz Bölgesi’nde Kastamonu, Samsun, Giresun ve Rize; Marmara Bölgesi’nde Tekirdağ, Edirne, Kocaeli ve Bursa; Ege Bölgesi’nde Balıkesir, Manisa, İzmir ve Aydın; Güney Anadolu Bölgesi’nde Muğla, İçel (Mersin), Adana ve Antalya; Orta Anadolu Bölgesi’nde ise Konya, Afyon, Kayseri ve Çorum illerinde çalışmalar yapıldı. Toplamda 120 köyde 364 köylü işletmesi incelendi. Bu incelemelerin sonucunda, küçük tarım işletmelerinin durumunu ortaya koyan kapsamlı veriler elde edilmiştir.

Tablo 4: Bölgelere Göre Küçük İşletmelerin Yapısı (1937)¹⁹⁵

Bölgeler	Zengin	Orta	Fakir	Azami Dönüm	Ortalama
Karadeniz Kıyı Bölgelerinde	74	43	21	500	44.4
Orta Anadolu Bölgesi	165	71	26	1630	87.3
Ege Bölgesi	401	105	25	3000	177
Marmara Bölgesi	244	144	60	1000	149.3
Güney Anadolu Bölgesi	508	230	107	2300	281.6
Kuzey Doğu	785	142	67	6360	331.3

Karadeniz kıyı bölgelerindeki tarım işletmeleri genel olarak küçük ölçeklidir. Ortalama arazi büyüklüğünün 44,4 dönüm olması, bölgedeki tarım faaliyetlerinin büyük ölçüde küçük işletmelere dayandığını göstermektedir. Orta Anadolu Bölgesi’nde işletmelerin ortalama büyüklüğü 87,3 dönümdür. Bu bölgedeki işletmelerin bir kısmı daha büyük ölçekli olup, arazi kullanımında daha geniş alanlara sahiptirler. Ege Bölgesi’nde tarım işletmeleri genellikle daha büyüktür. Ortalama 177 dönümlük arazi büyüklüğü, bölgedeki tarım işletmelerinin nispeten daha geniş arazilere sahip olduğunu göstermektedir. Zengin işletmelerin sayısının yüksek olması, bölgedeki tarımın daha verimli ve geniş ölçekli yapıldığına işaret etmektedir. Ege Bölgesi’nde tarım işletmeleri

¹⁹⁴ İrfan Neziroğlu - Tuncer Yılmaz hzlı., *Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt 1 (24 Nisan 1920-22 Mayıs 1950)*, (Ankara: TBMM Başkanlığı Yayınları, 2013), 259-260.

¹⁹⁵ Kadir Başer, “1923-1950 Yılları Arasındaki Türkiye’de Toprak Dağılımı ve Toprak Reformu Politikasının Sonuçları”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 38, (2013), 205.

genellikle daha büyüktür. Ortalama 177 dönümlük arazi büyüklüğü, bölgedeki tarım işletmelerinin nispeten daha geniş arazilere sahip olduğunu göstermektedir. Zengin işletmelerin sayısının yüksek olması, bölgedeki tarımın daha verimli ve geniş ölçekli yapıldığına işaret etmektedir. Güney Anadolu Bölgesi'nde tarım işletmeleri oldukça büyüktür. Ortalama arazi büyüklüğünün 281,6 dönüm olması, bölgedeki tarım faaliyetlerinin geniş arazilerde yapıldığını ve tarım işletmelerinin büyük ölçekli olduğunu göstermektedir. Kuzey Doğu Bölgesi'ndeki tarım işletmeleri en büyük arazi büyüklüğüne sahiptir. Ortalama 331,3 dönüm ile bu bölgedeki işletmelerin büyük ve geniş arazilere sahip oldukları görülmektedir. Zengin işletmelerin sayısının çok yüksek olması, bölgedeki toprak sahipliğinin büyük ölçüde yoğunlaştığını göstermektedir. Veriler, Türkiye'nin farklı bölgelerinde toprak dağılımının ve işletme büyüklüğünün önemli farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır. Ege, Marmara, Güney Anadolu ve Kuzey Doğu bölgelerinde büyük ölçekli tarım işletmeleri yaygınken, Karadeniz ve Orta Anadolu'da daha küçük ölçekli işletmeler bulunmaktadır. Karadeniz ve Orta Anadolu bölgelerinde daha küçük ve orta ölçekli işletmelerin yaygın olması, bu bölgelerde topraksız ve küçük çiftçilerin daha fazla olduğunu göstermektedir. Güney Anadolu ve Kuzey Doğu bölgelerinde büyük tarım işletmelerinin yaygınlığı, bu bölgelerde tarımsal verimliliğin ve üretimin daha yüksek olabileceğini düşündürmektedir. Ancak bu durum aynı zamanda toprak sahipliğinin belirli zümrelerde yoğunlaştığını ve sosyal adaletsizliklerin olabileceğini de göstermektedir.

Bu verilere göre küçük tarımsal işletmelerin aşağıdaki gibi bir yapı oluşturduğu görülmektedir:

Tablo 5: Türkiye Geneline Küçük Tarımsal İşletmelerin Yapısı (1937)¹⁹⁶

Küçük Tarımsal İşletmeler	İşletme Şekli	Asgari	Azami Dönüm	Ortalama
	Büyük Aile İşletmesi	20	6360	362.83
	Orta Aile İşletmesi	10	1500	122.5
	Küçük Aile İşletmesi	5	1000	51

¹⁹⁶ Başer, "1923-1950 Yılları Arasındaki Türkiye'de Toprak Dağılımı ve Toprak Reformu Politikasının Sonuçları", 205.

Ortalama 362,83 dönümlük arazi büyüklüğü ile büyük aile işletmeleri, geniş tarımsal alanları kapsamaktadır. Bu tür işletmeler, büyük ölçekli tarım faaliyetleri yürütebilecek kapasiteye sahiptir ve daha verimli üretim yapma potansiyeline sahiptir. Ancak bu işletmelerin sayısının fazla olması, toprak sahipliğinin yoğunlaştığını ve tarımda belirli zümrelerin hâkim olduğunu göstermektedir. Ortalama 51 dönümlük arazi büyüklüğü ile küçük aile işletmeleri, genellikle aile geçimini sağlamak amacıyla küçük ölçekli tarım faaliyetleri yürütmektedir.

1934-35 yıllarında İktisadiyat Enstitüsü tarafından Tarım Bakanlığı aracılığıyla ve 1938 yılında Tarım Genel Müdürlüğü tarafından yapılan araştırmalar, Türkiye’deki büyük ziraat işletmelerinin dağılımını ve büyüklüklerini detaylı bir şekilde incelemiştir. Bu dönemde, 50 hektar (500 dekar) ve daha büyük mülkler, ülkedeki toplam arazi mülkiyetinde önemli bir paya sahipti. Araştırmalar, 32 ilde 500 dönümden fazla araziye sahip büyük tarım işletmelerinin bulunduğunu, ancak 26 ilde 5000 dönümden büyük işletme olmadığını ortaya koymuştur.¹⁹⁷ Büyük tarım işletmelerinin daha çok Ege ve Akdeniz Bölgeleri’nde bulunduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 6: 5000 Dönümden Fazla Araziye Sahip Olan İşletmelerin Bulunduğu İller (1938)¹⁹⁸

İller	İşletme Adedi	İller	İşletme Adedi
Tekirdağ	54	Niğde	22
Ankara	40	Gaziantep	18
İstanbul	31	Adana	14
Muğla	31	Bursa	14
Edirne	25	Eskişehir	13
İzmir	24	Çanakkale	10
Burdur	1	Kırşehir	1
Manisa	23	Balıkesir	9
İçel	5	Denizli	8
Mardin	3	Kocaeli	7
Kırklareli	2	Konya	6
Samsun	1	Yozgat	1
Sinop	1	Tokat	1
Antalya	24	Aydın	9

¹⁹⁷ Başer, “1923-1950 Yılları Arasındaki Türkiye’de Toprak Dağılımı ve Toprak Reformu Politikasının Sonuçları”, 206.

¹⁹⁸ Başer, “1923-1950 Yılları Arasındaki Türkiye’de Toprak Dağılımı ve Toprak Reformu Politikasının Sonuçları”, 207.

Afyon	1	Isparta	1
Amasya	1	Urfa	17

1923-1934 döneminde 711.322,5 hektar toprak dağıtılırken Haziran 1934-Mayıs 1938 arasında dağıtılan toprak miktarı 299.892,5 hektar ile bunun %41'inde kalmıştır. Dağıtılan toprakların göçmenler için aile başına ortalama 4 hektar, topraksız ve az topraklı köylüler için 3,1 hektar ve göçebeler için 1,7 hektar olduğu belirtilmektedir. Bu miktarlar, arazilerin kuru olduğu göz önüne alındığında geçimlik arazi miktarının oldukça altındadır. Mevcut veriler, küçük ölçekli toprak mülkiyetinin yaygın olduğunu göstermektedir.

Tablo 2: Toprak Mülkiyetinin Dağılımı (1937)¹⁹⁹

12 Hektardan Az	37.8
12-32 Hektar	27.3
32-64 Hektar	17.5
64-320 Hektar	11.1
320 Hektardan Fazla	6.0

2.1.2.1. İskân Kanunu ve Toprak Dağıtım Uygulamaları

Topraksız veya az topraklı köylülere toprak dağıtım uygulamaları kapsamında çıkarılan kanunlardan biri de İskân Kanunu'dur diyebiliriz. Temelde, bölgenin demografik yapısını düzenleyerek bölgenin insanlarını ağa ve mütegalibe takımının elinden kurtararak ulus-devlet inşa sürecinde devlete bağlı bir yapı oluşturulmak istenmiştir. Bu kanunun uygulama sahasına giren 10. madde ile de reis, bey, ağa ve şeyhlerine ait olarak tanınmış, kayıtlı ve kayıtsız, bütün gayrimenkullerin devlete geçeceği, bu kanun hükümlerine ve devletçe tutulan usullere göre bu gayrimenkuller muhacirlere, mültecilere, göçebelere, naklolunanlara, topraksız veya az topraklı yerli çiftçilere dağıtılıp tapuya bağlanacağı ifade edilmiştir.

¹⁹⁹ Yakup Kepenek - Nurhan Yentürk, *Türkiye Ekonomisi*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2001), 70-71; Ecehan Balta, "1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu: Reform Mu Karşı Reform Mu", *Praksis* 5, (2002), 279.

Devletin öncü kadrosu iskân sorununu, Osmanlıların izlediği yanlış siyasetler yüzünden çözümünü zorlaştırmış, önemli ve ele alınıp mutlaka düzeltilmesi gereken bir sorun olarak görüyorlardı. Nitekim gerek 885 Sayılı *İskân Yasası*, gerek 1097 Sayılı *Yasa*, bazı kişilerin nakledilmesini öngören yasa ve gerekse 2510 Sayılı *İskân Yasası*, Mecliste tartışılırken bu konu sık sık dile getirilmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki metinlerde de devlet yetkilileri, Osmanlı iskân uygulamasını sürekli eleştirmişlerdir. Aşiretler adına; ağa, şeyh ve beylerin üzerinde taşınmazların bulunması ve bu zümrelerin ayrıcalıklı durumları, dışardan gelen muhacir ve mültecilere yer ve yurt gösterilmemesi, çingenelerin, mevsimlik göçerlerin ve göçebelerin kalıcı bir sisteme bağlanmamış olması, özellikle Türk soyundan olup dışardan gelen ve Türkleşmeye katkı verecek unsurlarla yeterince ilgilenilmemiş olması, Türklüğün ve Türklerin ihmal edilmesi gibi hususlar metinlerde dile getirilen önemli eleştiri konuları olmuştur.²⁰⁰ Özellikle Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde feodal benzeri yapılar ve ağaların, şeyhlerin halk üzerindeki baskısı ve etkisi bilinen bir gerçektir.²⁰¹ Osmanlı Devleti'nde taşra eşrafının toplumsal güç olarak ortaya çıkışı, İmparatorluk'un 16. yüzyılın ortalarında içinde bulunduğu mali bunalım ile başladı. Bu bunalımın ana nedenleri, Avrupa'daki toprakların elde tutulmasının giderek maliyetli hâle gelmesi ve Ümit Burnu'nun keşfiyle ticaret yollarının

²⁰⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, İçtima 3, Cilt 23, s. 67. Celal Bayar da Ziraat Bankası Kanun projesi hakkında Mecliste konuşurken bu durumla ilgili bir anısını şu şekilde anlatmaktadır: "...Şarklı bir mebus arkadaşım da dairei intihabiyesinde tetkik seyahati yapıyorduk. Beraber otomobile bindik, üç dört saat gittik ve dediler ki, burası falan zata ait topraklardır. Toprakların kendisine nasıl tevariüs ettiğini bir efsane şeklinde anlattılar. İyi ve fena cihetlerini tamamiyle nakledenlere terk ediyorum. Yalnız nazarı dikkatimi celbeden şey o toprağın dörtte birinin dahi ekilmemiş olmasıdır. Bundan 30-40 sene evvel memleketimize iltica eden vatandaşlarımız, ırkdaşlarımız orada bu geniş toprağın kenarında iskân edilmişlerdir. Bunlara hak olarak yalnız tabii havayı teneffüs etmek imkânı verilmiştir. Yüzbinlerce dönüm bir adamın elindedir. Yüzlerce adam topraksızlıktan sefalet çekmektedir. Rica ederim, bu manzaraya hangi aklıselim sahibi tahammül edebilir ve hangi aklıselim sahibi bu politikayı düzeltmeye müsaade etmez? ...Van, Bitlis istikametinden Diyarbekire doğru arkadaşımızla ilerliyoruz. Yani kaza merkezi ittihaz edilmiş bir köyde bulunuyoruz. Köylüler usulen çıktılar. Kendileriyle konuşuyoruz. Ve konuşmaktan da zevk alıyorduk. Bunlar Azerbaycan şivesiyle garp Türklerinin şivesi arasında ana dilimizi konuşuyorlar. Hakiki saf kan Türklerdi. Bizden istedikleri topraktı. Halkımızdan bir kısmına iki sene evvel hükümet tarafından toprak dağıtıldı, biz kaldık dediler. Ben, kendime bir etüt mevzuu olmak üzere dedim ki, ne yapacaksınız toprağı? Toprak alındıktan sonra işlemek için sermaye, kredi ister, hayvan ister ve istihsal olunduktan sonra da mahsulü satmak lazımdır. Hâlbuki sizin bunları yapacak teşkilatınız yoktur. Cevap verdiler: "Bize sadece toprak veriniz, üst tarafının hakkından biz geliriz." Bkz. Ulus, "Ziraat Bankası Kanun Projesi Dolaysile Celal Bayar'ın Nutku", (11 Mayıs 1937), 4.

²⁰¹ Fehmi Yavuz, Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinin geri kalmış olduğunu belirterek toprak sahiplerinin gücünü şu şekilde ifade etmektedir: "... Buralarda büyük toprak sahipleri aynı zamanda siyasal ve manevi nüfuza da sahiptirler, bu bakımdan, halkı her yönden ezmek imkânını bulabilmektedirler... Doğu'da dejenere ve dönemini çoktan kapatmış bir feodalite hüküm sürmektedir." Bkz. Fehmi Yavuz, "Toprak ya da Tarım Reformu", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 22/2, (Ankara 1967), 38.

değişmesiydi. Bu durum, Osmanlı'nın dışsal gelir kaynaklarının azalmasıyla iç gelir kaynaklarına yönelmesini gerektirdi. Tımar sisteminin terk edilmesi ve vergilendirme sisteminin iltizam üzerine kurulması, bu dönemdeki önemli değişikliklerden biriydi. Tımar sistemi yerine iltizam sistemi, imparatorluğun nakit ihtiyacını karşılamak için daha uygun görüldü. Bu sistemde vergi toplama yetkisi açık artırma yoluyla devrediliyor ve vergi toplayıcıları kısa vadeli çıkarlarını ön planda tutuyordu. Bu süreçte, toprak sahipleri iltizam kovalamaya yönlendirildi ve yerel eşraf giderek daha fazla güç kazandı. Ancak bu güçlenme süreci çoğunlukla köylülerin ekonomik ve sosyal açıdan zor duruma düşmesine neden oldu. Celali İsyanları bu sürecin bir sonucuydu ve köylülerin yaşam koşullarının kötüleşmesiyle patlak verdi. Bu isyanlar, taşra eşrafının gücünü artırdı ve devletle uzlaşarak daha fazla toprak ve statü kazandılar. 17. yüzyılın ikinci yarısında, iltizam sistemi daha da genişletilerek toprak mülkiyetinin büyük ölçüde el değiştirmesine yol açtı. Bu süreçte, malikâne sistemi gibi yeni vergilendirme yöntemleri ortaya çıktı ve taşra eşrafının toplumsal konumu daha da güçlendi. Ayanlık adı altında kurumsallaşan taşra eşrafı, Osmanlı Devleti' son dönemlerinde önemli bir aktör haline geldi.²⁰²

Toprak ve üretim araçlarına sahip olan ağalar ile sadece emekleriyle geçimini sağlayan köylüler arasında son derece belirgin bir güç dengesizliği mevcuttu. Diğer bir ifadeyle, Cumhuriyet Dönemi'nde kaldırılan yasal bağımlılık ilişkilerine rağmen, ekonomik baskıya dayalı ilişkiler hâlâ devam ediyordu. Toprağı olmayan veya yetersiz miktarda toprağa sahip olan yoksul köylülere, büyük toprak sahipleri toprak, tohum ve tarım aletleri sağlıyor ve hasat zamanında, belirlenen bir yöntemle göre masraflar düşüldükten sonra kalan kısmı paylaşıyordu. Bu ortakçılık adı verilen ve bölgelere göre değişen ilişki biçiminde, köylülere bırakılan ürün miktarı %50 ile %25 arasında değişiyordu. Büyük mülk sahipleri, geçmişte olduğu gibi, köylüleri ortakçı olarak çalışmaya zorlayarak onları hizmetçi olarak kullanıyorlardı, eski geleneklere sıkı sıkıya bağlı kalıyorlardı. Yoksul köylülüğün 1920'li yıllardaki vaziyeti şöyleydi. Tarımın önemli zorluklarından biri, genellikle aynı kişide birleşen tefeci ve kasaba eşrafının etkileridir. Köylüler çoğu zaman kendi ihtiyaçlarını karşılayacak kadar hububat üretemezler. Kötü bir hasat durumunda açlıkla karşı karşıya kalır ve bu nedenle maddi

²⁰² Önal, "Osmanlı İmparatorluğundan Cumhuriyete Geçişte Büyük Toprak Sahiplerinin Sınıfsal Rolü ve Dönüşümü", 139-141.

yardıma ihtiyaç duyar. Her ekim mevsimi başında tohum ve aletler gibi temel ihtiyaçları karşılamakta güçlük çekerler ve genellikle yüksek faizle borçlanmak zorunda kalırlar. Bu borçlarını ödemekte güçlük çektikleri için zamanla bağımsızlıklarını yitirip zengin komşularının topraklarında çalışmaya başlarlar. Sonuç olarak, ‘bağımsız’ köylü giderek kaybolur.²⁰³

Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya, bazı kişilerin illerinden batıya nakillerini öngören 1097 sayılı Yasa’yı kaldıran 1178 sayılı Yasa’nın kabul edilmesi üzerine, 5 Aralık 1927 tarihinde Mecliste yaptığı konuşmada Osmanlı Dönemi’ndeki haksızlıkları, zorbalıkları ve toplumsal eşitsizlikleri şu şekilde dile getirmektedir: “...İstibdad ve onun zaruri neticesi olan su-i idare kanunsuzluğu, haksızlığı, tegallübü, tahakkümü, ümitsizliği, milletin ferdleri arasında müsavatsızlığı ve binnetice inhilalini tevliededir. Son asırların Türk tarihi bu facia neticelerin hazin bir destanıdır. Her biri kendi mahiyetinde müstebid bir sultan hükmünü süren şeyhler, seyitler, kabile reisleri ve bu mukavemeti ihzar etti. Kervan vasıta zihniyet ve idaresiyle, medeniyet zihniyet ve idaresi karşıtları ve her zaman her yerde olduğu gibi medeniyet galip geldi.”²⁰⁴ İfadelerden de anlaşılacağı üzere, Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı en büyük direncin ağa, şeyh ve reis gibi unsurlardan geldiğini ve medenî esasların mutlaka üstün geleceği, dönemin Dâhiliye Vekili tarafından vurgulanmaktadır.

1923-1938 yılları arasında çıkan Cumhuriyet karşıtı ayaklanmalar ve gerçekleştirilen askerî hareketler sırasında, Kazım Karabekir Paşa doğu illerinin ıslahı konusunda Millî Mücadele Dönemi’nde yapmaya başladığı tekliflere değinerek dikkatleri çıkacak isyanlar öncesi Doğu ve illerine çekmek istemiştir. Kazım Karabekir Paşa, “Cumhuriyet Hükûmeti’nin Kürtlüğün ıslahı için” bir programın bile yapılmadığını belirtmektedir.²⁰⁵

Başvekil İsmet İnönü’nün 22 Eylül 1930 tarihinde Mecliste yapmış olduğu Şark

²⁰³ B. Ali Eşiyok, “Türkiye’de Başarısız Kalmış Bir Reform Girişimi: 1945 Tarihli Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Günümüze Uzanan Süreç”, *Memleket Siyaset Yönetim* 19-20, (Aralık 2013), 179.

²⁰⁴ Mesut Yeğen, *Devlet Söylemiyle Kürt Sorunu*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1999), 154-155.

²⁰⁵ Kazım Karabekir, *Kürt Meselesi*, (İstanbul: Emre Yayınları, 1995), 12-13.

Hadiseleri hakkındaki beyanatında, ülkemizde Cumhuriyet Dönemi'nde, her vatandaşın yasalar ve vergi yükümlülükleri karşısında eşit ve adil bir şekilde muamele görmesi gerektiğini belirtmektedir. Cumhuriyet öncesinde Zeylan, Ağrı ve diğer bazı bölgelerde feodalite ve aşiret yapılarının olduğunu, devlete karşı olan sorumluluklarının ise oldukça zayıf olduğunu ifade etmektedir. Vergi ödeme ve askerlik gibi devlet görevleri bulunmadığı gibi kendi kuralları ve ayrıcalıklarıyla yaşadıklarını belirtmektedir. İsmet İnönü'ye göre, bu sistem ülkeye iki şekilde zarar verdi. Birincisi, bu yapı altında yaşayan gruplar giderek daha geri bir düzeye doğru evriliyor, devletin denetimi, nüfuzu, yasaları, koruması ve medeni eğitimi dışında kendilerine bir yaşam tarzı belirliyorlardı. İkincisi, bu grupların etrafında yaşayan diğer vatandaşlar da bu ayrıcalıklardan yararlanmak için onlara katılmaya ve onlar gibi olmaya çalışıyorlardı. İnönü, bu iki sorunun da ortadan kaldırılması gerektiğini vurgulamaktadır.²⁰⁶

Bu dönemdeki iskân uygulamasına karşı Kürtlerin gösterdiği tepki, Türk milliyetçiliğinin dayatılmasından çok, aşiret reislerinin dinsel yetkileri ve ayrıcalıkları sona ereceği endişesinden kaynaklanmıştır. Bu yönüyle diğer azınlık ayaklanmalarından farklılık arz etmiştir. Kürt hareketinde, halifeye ve dine bağlılık, Cumhuriyet'in ilk dönemlerindeki siyasetlerde de etkilidir. Dinsel söylemlerle hareket eden partiler Kürt bölgelerinden önemli destek görmektedir. Aslında tepki, millî kimliğin yerleşmesiyle toplum üzerindeki egemenliklerini kaybetme endişesi taşıyan aşiret liderlerinden gelmiştir. Bu liderler feodal ilişkilerde bağımlı oldukları aşiret halkını kolayca harekete geçirebiliyorlardı. Bu nedenle, Millî Mücadele boyunca çıkan 24 ayaklanmadan sadece 5'ini Kürt aşiretleri başlatmış ve bunlardan sadece 3'ünde geniş katılım sağlanmışken, 1924-1938 yılları arasında merkeze karşı çıkan 18 isyanın 17'si Kürt aşiretleri tarafından başlatılmış ve bunların 16'sında geniş katılım gözlenmiştir.²⁰⁷

Tablo 3: 1923-1938 Yılları Arasında Çıkan Cumhuriyet Karşıtı Ayaklanmalar ve Gerçekleştirilen Askerî Hareketler²⁰⁸

²⁰⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt 21, İçtima 3, 81. İnikat, 3.

²⁰⁷ Yeğen, *Devlet Söylemiyle Kürt Sorunu*, 143.

²⁰⁸ Reşat Hallı, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar (1924-1938)*, (Ankara: Genelkurmay Harp Tarihi

Ayaklanma/Ayaklanmacı, Askerî Harekât	Gerçekleştirilen Tarih	Ayaklanmanın Başladığı Tarih	Bastırıldığı/Bittiği Tarih
Nasturi Ayaklanması	12 Eylül 1924	28 Eylül 1924	
Raçkotan ve Raman Tedip Harekâtı	9 Ağustos 1925	2 Ağustos 1925	
Şeyh Sait Ayaklanması	13 Şubat 1925	31 Mayıs 1925	
Yusuf Taşo Ayaklanması	16 Mayıs 1925	16/17 Mart 1926	
I. Ağrı Ayaklanması	16 Mayıs 1925	17 Haziran 1926	
Koçuşağı Ayaklanması	17 Ekim 1926	1 Aralık 1926	
Alikanlı Aşiretinden Halil Sami Ayaklanması	Mayıs 1927	25 Ağustos 1927	
II. Ağrı Ayaklanması ve Ağrı Tedip Harekâtı	13 Eylül 1927	20 Eylül 1927	
Bıcar Tenkil Harekâtı	7 Ekim 1927	17 Kasım 1927	
Jiyan Aşiretinden Asi Resul Ayaklanması	22 Mayıs 1929	27 Eylül 1929	
Tendürek Harekâtı	14 Eylül 1929	27 Eylül 1929	
Şeyh Abdülkadir Ayaklanması	14 Eylül 1929	27 Eylül 1929	
Zeylan Ayaklanması	20 Haziran 1930	Eylül 1930	
Savur Tenki Harekâtı	26 Mayıs 1930	9 Haziran 1930	
Oramar Ayaklanması	16 Temmuz 1930	10 Ekim 1930	
III. Ağrı Ayaklanması ve Ağrı Harekâtı	7 Eylül 1930	14 Eylül 1930	
Haydaran Aşiretinden Kör Hüseyin Ayaklanması	20 Haziran 1930	10 Ağustos 1930	
Barzani Şeyhi Ahmet'in Ayaklanması	16 Temmuz 1930	10 Ekim 1930	
Pülümür Harekâtı	8 Ekim 1930	14 Kasım 1930	
Menemen Olayı	23 Aralık 1930	23 Aralık 1930	
Dersim Ayaklanması	21 Mart 1937	18 Kasım 1937	

İsmet İnönü, feodal yapıların ve aşiret teşkilatlarının ülkenin modernleşme sürecine olan etkilerini değerlendirirken bu yapıların devlet otoritesine karşı bağımsızlıklarını koruma eğiliminde olduklarını ve bu durumun hem toplumun modernleşme sürecini engellediğini hem de ülkenin millî birliğini zayıflattığını belirtmektedir. Cumhuriyet Dönemi'ndeki reformların temel hedeflerinden birinin feodal yapıların ortadan kaldırılması ve modern devletin kurulması olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, Cumhuriyet'in feodalizme ve aşiret yapılarına karşı mücadelesini ve bunların kaldırılması vurgulanmaktadır. Feodal yapıların ve aşiret teşkilatlarının ülkenin

Başkanlığı Yayınları, 1972, 68; Elif Zülal Saygın, "Atatürk Dönemi Göç ve İskân Politikaları", *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi* 9/20, (2022), 12; Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması 1923-1931*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2015), 134.

gelişimine ve modernleşmesine engel olduğunu, bu yapıların devlet otoritesini zayıflatıldığını ve vatandaşların millî birlik duygusunu zedelediğini açıkça ifade etmektedir. Bu nedenle, Cumhuriyet Dönemi reformlarının önemli bir amacının bu yapıları ortadan kaldırmak ve modern bir toplum yapısı oluşturmak olduğu anlaşılmaktadır.

1934 yılında yayımlanan Türkiye’deki toplumsal yapının incelenmesine yönelik ilk eser olan “Türkiye Köy İktisadiyatı” müellifi İsmail Hüsrev Tökin, Türkiye’de derebeylik düzeninin tamamen ortadan kalktığını iddia etmenin mümkün olmadığını belirtmektedir. Osmanlı Dönemi’nde şekillenen derebeylik ilişkilerinin, ülkenin çeşitli bölgelerinde yerel ve tarihsel koşullara bağlı olarak değişiklikler geçirerek farklı şekillerde varlığını sürdürdüğünü ifade etmektedir. Anadolu toplumunun yapısının hala bu “Ortaçağ kalıntılarından” tamamen temizlenemediğini belirtmektedir. Tökin’e göre, özellikle Doğu ve Güneydoğu illerinde, toprak ve köylülerin üretim araçları genellikle aşiret reisleri, beyler ve ağaların mülkiyetindedir.²⁰⁹

İ. Hüsrev Tökin’e göre, Doğu vilayetlerinde derebeylik sistemi hâlâ devam etmektedir ve yüzlerce köy, beylerin ve ağaların mülkiyetindedir. Köylüyü topraklandırmak, ortaklığı ve Doğudaki derebeyliği sınıf olarak tasfiye etmenin inkılapçı bir toprak reformu olduğunu vurgulamaktadır. Böylece geniş köylü kitleleri, millî inkılaba daha çok bağlanacak ve millî savunmada gerekli görülen ülke sevgisinin de daha da güçleneceğini belirtmektedir.²¹⁰ Ayrıca Tökin’e göre, derebeylik sisteminin

²⁰⁹ İsmail Hüsrev Tökin, *Türkiye Köy İktisadiyatı*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1990), 136.

²¹⁰ İ. Hüsrev Tökin, “Millî İktisat Tetkikleri, Türk Köylüsü Bir Toprak Reformu Bekliyor”, *Kadro* 21, (1933), 21-24. Tökin’e göre, Türkiye’de Şark vilayetlerindeki derebeylik konusu fazla ele alınmamıştır ve Şark’taki derebeylik, belirli bir coğrafi alanda yaşayan sosyal ve ekonomik bir birliktir. Şark vilayetleri, Türkiye’nin ticaret ve ulaşım yollarına uzak bir konumdadır ve doğal yapısı nedeniyle karayollarına uygun değildir. Özellikle kış aylarında yolların tamamen kapanmasıyla bu bölge dışı karşı kapalı hale gelir ve bu nedenle ürünler pazara pek ulaşmaz, halkın şehir ve pazarlarla ilişkisi sınırlı kalır. Halk, devlete olan borçlarını bile çalıştıkları beyler aracılığıyla öder. Üretim ve üretilen ürünler sınırlıdır ve üretim araçları da geri kalmıştır. Üreticiler, üzerinde çalıştıkları toprağa sahip değildir; toprak ve üretim araçları, aşiret reisleri, beyler ve ağalar gibi sınırlı bir zümreye aittir. Toprağın bu zümrenin elinde olması, tarihi zorbalık ve baskıların bir sonucu olduğunu ve bu düzenin kendine özgü kanunları ve kuralları olduğunu ifade etmektedir. Üreticiler, toprak sahiplerine çeşitli yollarla bağlanmış, zorunlu işçilik yapmış, “maraba” olarak adlandırılmış, bir borç gibi ağaya çalışmak zorunda kalmışlardır. Eğer çalışmazlarsa, ya kovulmuş ya da hükümete teslim edilip cezalandırılmışlardır. Bkz. İ. Hüsrev Tökin, “Şark Vilayetlerinde Derebeylik”, *Kadro* 11, (1932), 22-29.

kaldırılması, köleleştirilen iş gücünü ve Kürt aşiretleri içinde eriyen Türk halkını kurtaracaktır. Bunun için derebeyi sınıfı tamamen ortadan kaldırılmalıdır. Bu süreç, derebeylerine ait toprakların köylüye bedelsiz olarak verilmesi ve derebeyi varlığının tamamen sona erdirilmesi ile gerçekleşecektir. Ancak, sorun sadece toprağın köylüye verilmesiyle çözülmemektedir. Köylülerin toprağı işleyebilmesi için gerekli sermayeyi sağlama konusunda hala beylerin yardımına ihtiyaçları vardır ve bu bağımlılık henüz kırılmamıştır. Doğu bölgelerinde bu mücadele, ancak devrimci bir tasfiye hareketi ile mümkün olabilir. Eğer bu gerçekleştirilebilirse, gericiliğin önemli bir kaynağı kökünden temizlenmiş olacaktır.²¹¹

Yine 1931 yılında yayımlanan Naşit Hakkı Uluğ'un, "Derebeyi ve Dersim" adlı eserinde, derebeyi, bey, ağa, şeyh, çelebi lakapları ne olursa olsun bunların mâziden yadigâr ve hepsinin aynı olduğunu ifade etmektedir. Bey'in, bütün kudreti ve ihtişamıyla kurumsallaştığını, köylerin öz malı olduğunu belirtmektedir. Köyün toprağı, havası, suyu, evleri, hayvanları, insanları hepsinin sahibi beydir.²¹²

Kazım Karabekir'in, "Kürt Meselesi" adlı eserinde ağanın toplumdaki güçlü konumu ve etkisi üzerinde şu şekilde bahsedilmektedir: Ağa'nın bilgisi ve görüşü olmadan hiçbir iş yapılamaz. Ticarete ve hükûmetle ilişkilerde her iş ağaya danışılır. Ticarete, hükûmetle her zaman karşılaşan bir ağa bulunur. Örneğin, millî vergi taleplerinde aşiret ağası köylere, üçer beşer köyün taksimini ve kayıtlarını yaptırır, bunları toplar ve hükûmete teslim eder. Bu şekilde hükûmete teslim edilenin birkaç katı kadarını da kendisi toplamış olur. Bu şekilde mesele halledildiği için aşiret üyeleri ağaya minnettardır. Çünkü ağa, fertlerin gözündeki devasa bir hükûmet figürü oluşturmuştur. Fertler, bu figürden ağaya sığınmıştır. Ticaret ile ilgili işlerinde örneğin, aşiretin bu yıl doğan erkek koyunlarını tam bir birim fiyata toplar, köylere dağıtır ve besler. Zamanı

²¹¹ İ. Hüsrev Tökin, "Şark Vilayetlerinde Derebeylik II", *Kadro* 12, (1932), 24. Jön Türkler, kırsal bölgelerdeki mevcut durumu değiştirmeyi ve köylüyü derebeylerin, aşiret ağalarının ve eşrafın etkisinden kurtarmayı amaçlamışlardır. Ancak bu hedeflerine ulaşamamışlar ve savaşların da etkisiyle kırsal bölgeler 1918'de daha da kötü bir duruma düşmüştür. Kadrocuların da Jön Türklerin izinden giderek bu konudaki önerilerinin Jön Türklerin fikirlerinin bir devamı olduğu söylenebilir. Bkz. Abbas Özfirat, "*Türkiye'de Sivil Muhalefet: Kadro Hareketi (1932-1934)*", (Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 183-184.

²¹² Naşit Hakkı Uluğ, *Derebeyi ve Dersim*, (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2009), 13-14.

geldiğinde tüccara birim fiyata satar. Diğer fertler, ağadan başkasına satış yapma yetkisine sahip değildir. Köyler İran'daki gibi ağandır. Ağa kızarsa köyden kovar, kendi sırtında getirip ev yaptığı ağaçları bile vermez. Ağa zengindir, fertler fakirdir. Ağanın koruduğu sadık adamları ve akrabaları vardır. Diğer fertleri bunlarla veya bir hile uydurarak hükûmet aracılığıyla disipline eder. Ağanın egemenliğine katlanmak, fertler için bir gelenektir. Ağa büyük bir adamdır, ataları da büyüktür. Hanedanına saygı gösterilmesi gerekmektedir. Kendi benliğini küçük görür. Ağa, insanların kendisine körü körüne itaatiyle artık bu fertler arasındaki çatışmaları, her türlü kişisel arzusunu yerine getirir, hatta hayatlarını riske atarak dahi olsa çözer. İki taraf da bu duruma istemsizce razı olur.²¹³

Kadroculara göre, Doğu Bölgesi'nde yapılacak bir toprak reformunun öncelikli amacı sosyal ve siyasî karakterde, Anadolu'nun diğer bölgelerinde yapılacak reformun ise sosyal ve iktisadî bir karakterde olması lazım gelmektedir. Çünkü Doğu'da derebeyliğin tamamen ortadan kaldırılması gerekli ve önceliklidir. İ. Hüsrev Tökin'e göre, Doğu vilayetlerinde derebeylik düzeninin tamamen ortadan kaldırılması ve toprakların ücretsiz olarak köylülere verilmesi, millî birliğin sağlanması açısından son derece önemlidir. Özellikle Kürtçe konuşulan bölgelerde, sosyal gruplar arasında kaynayan gayri millî hareketlerin ve dini aşırılıkların beslendiği gruplar genellikle köylülerin yanı sıra geniş toprakları kontrol eden beyler olduğunu belirtmektedir. Toprakların doğrudan köylülere verilmesi, bu irtica kaynağı olan sınıfın ve Kürt meselesinin kökten çözülmesi anlamına geleceğini vurgulamaktadır. Doğu vilayetlerinde beylerin güç ve nüfuzlarını geniş sahalarda derebeyi hukukuyla elde ettiğini, beylerden toprak satın alarak köylülere satmak şeklinde yapılan reformların olumlu sonuçlar vereceğine dair umutlarının sınırlı olduğunu ifade etmektedir. Tökin'e göre, bu yöntemle, köylüler eskiden beye bağlı iken şimdi toprak sahibi olmalarına rağmen ekonomik olarak borç altına girebilmektedirler, bu da beylerin etki ve nüfuzlarının devam etmesine neden olmaktadır. Tökin, meselenin, toprakların köylülere ücretsiz olarak dağıtılması, köylülerin kredi ve üretim araçlarına devlet tarafından erişimlerinin sağlanması ve beylerin bu bölgelerdeki topraklarından uzaklaştırılması, direnenlerin ise etkisiz hale

²¹³ Karabekir, *Kürt Meselesi*, 72.

getirilmesi olduğunu belirtmektedir. Doğu vilayetlerinde gerçekleştirilecek toprak reformunun ilk hedefinin, bu sosyal ve siyasî karakterde olması gerektiği, iktisadî üretim yöntemlerinin daha rasyonel hale getirilmesi bu bölgeler için ikinci öncelik olarak kalması gerektiği üzerinde durmaktadır.²¹⁴

Şevket Süreyya Aydemir, derebeylik sisteminde feodal toprak mülkiyetinin ve bu sistemin meşruiyet kaynağı olan ruhanî güçlerin (şeyh ve tekke nüfuzu) etkili olduğunu belirtmektedir. Derebeylik, toprak köleliği ve toprakla birlikte insanların alınıp satılmasını içeren bir düzen olarak tanımlandığını ve bu durumun görüldüğü her yerde derebeyliğin ortadan kaldırılmasını önermektedir. Aydemir’e göre, derebeylik düzeni tasfiye edilmelidir. Küçük çiftçilik, toprak köleliğinin zıddıdır ve derebeylik düzeninin ortadan kaldırılması Türk inkılâbının doğal bir konusu olmalıdır. İnkılâbın derebeyliğe karşı verdiği savaş, tüm milletin kendi özgürlüğünü ve güvenliğini tehdit eden bir yabancı ve ortaçağ kurumuna karşı hem maddi hem de manevi bir mücadeledir. Asırlardan beri karşısında bey, şeyh ve eşkiyadan başka bir şey görmeyen Doğu vatandaşına iyi idareci, iyi öğretmen olacak ve Türk inkılâbının temsil ettiği ekonomi, hukuk ve kültür prensiplerini ülkenin bu ücra köşelerine taşıyacak idealist ve yetkin bir gençlik kadrosuna ihtiyaç vardır. Kötü bir yönetim altında köylüler göçebeleşmiş, yollar tenhalaşmış ve ekilen yerler terk edilmiştir. Göçebelerin yeniden köylüleştirilmesi, terk edilen tarlaların yeniden ekilmesi ve yolların ve geçitlerin güvenli ve canlı bir Türk nüfusuna açılması, İnkılâp Türkiye’sinin üstlenmesi gereken en zor görevlerden biri olmadığını vurgulamaktadır.²¹⁵

Celal Bayar’ın Doğu illerine yaptığı gezi neticesinde hazırlanan raporda şu hususlara değinmiştir. Bayar’a göre, Doğu Bölgesi’nde toprak dağıtmanın ve halkı toprak sahibi yapmanın önemi açıktır. Ancak amacın, sadece insanları toprak sahibi yapmakla sınırlı olmadığını, bunun yanında kredi olanakları ve üretim araçlarını da sağlamak gerektiğini belirterek ayrıca mahsul satışlarını da garanti altına almanın gerekli olduğunu ifade etmektedir. Bu sayede hükûmetin, ağaların yerini alacağını ve bu adımın, halk ile

²¹⁴ İsmail Hüsrev Tökin, “Türk Köylüsü Topraklandırılmalı, Fakat Nasıl?”, *Kadro* 23, (1933), 36.

²¹⁵ Şevket Süreyya Aydemir, “Polemik: Derebeyi ve Dersim”, *Kadro* 6, (1932), 41-45.

hükûmeti birbirine bağlayacağını vurgulamaktadır. Köylüyü toprak sahibi yapmanın onları hükûmete bağlayacak çok etkili bir önlem olduğunu, bu önlemin tam anlamıyla meyvesini verebilmesi için çevrede etkili olan yöneticilerin aileleriyle birlikte iç kesimlere taşınması gerekliliği üzerinde durmaktadır. Bu adımın, devletin gücünü ve etkisini gösterirken, halkın zorbalıktan kurtulmasına da yardımcı olacağını, dolayısıyla, yerel topluluklarda memnuniyet yaratacağını belirtmektedir.²¹⁶

İskân Kanunu tasarısı ve gerekçesi, 2 Mayıs 1932 tarihinde Meclise sunulmuştur. Sunulan bu gerekçede, dünya tarihinde büyük işler yapan ırkların başında Türkler ve Turanî kavimler olduğunun malûm olduğu belirtilmektedir. Çiftçiliğin ve demirciliğin babası olarak nitelendirilen Türklerin kapladığı her kıtaya medeniyet götürdüğü ifade edilerek 17. yüzyıla değin kronolojik bir tablo sunulmaktadır. 17. yüzyıldan itibaren askerî ve siyasî mağlûbiyetler neticesinde Osmanlı ülkesinin sınırları daraldıkça yabancı hâkimiyet altında yaşayamayan ve memleketlerini terk ederek ana vatana iltica eden muhacir kabilelerinin üç asırdan beri sürüp gittiği belirtilmektedir. Tanzimat’la birlikte Türk ve İslâm camiaları yerine din, lisan, ırk ve hissiyatı birbirine uymayan unsurların sunî bir Osmanlılık camiası altında tutmaya çalıştığı ifade edilmektedir. Dinî ve emperyalist saltanat döneminde ülkenin yönetildiği mutlak idare sisteminin, millî temsil politikasının uygulanmasına uygun olmadığı belirtilmektedir. Mutlakıyetin, bir araya gelmeyen ve birbirleriyle uyumsuz ve kaynaşmayan unsurları bir araya getirme ve varlığını sürdürme üzerine kurulu olduğu vurgulanmaktadır. Bu nedenle, çeşitli kıtalardan gelen göçmen unsurların, Türk kasabaları ve köylerine dağıtılarak eritilip temsil edilmelerinin amaçlanamayacağı belirtilmektedir. Farklı vilayetlere gelen bu insanların, blok hâlinde ayrı köy ve mahalleler oluşturarak yerli Türkler arasına bir anlaşmazlık unsuru olarak katıldıklarını, yıllar boyunca kendi dillerini konuştuklarını ve Osmanlı Dönemi’nde Türkçeyi ana dilleri olarak benimsemedikleri ifade edilmektedir. Türk ırkına ve kültürüne ait olan göçmenlerin bile, blok hâlinde ayrılma nedeniyle Osmanlı Dönemi’nde ırksal benzerliklerine hiçbir zaman uyum sağlayamadıklarını ve sonunda ayrıldıkları belirtilmektedir. Osmanlı Hükûmetinin resmî olarak göçmenlerle

²¹⁶ Celal Bayar, *Şark Raporu*, (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2006), 65; Serap Yeşiltuna, “1934 İskân Kanunu ve Türk Basınındaki Yansımaları”, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 106.

ilgilenmesi, Kırım Savaşı'nın ardından başladığı, bu tarihten Meşrutiyet Dönemine kadar, bağımsız veya belediyeler, Zaptiye İdaresi ve Dâhiliye Vekâletine bağlı olarak kurulan göçmen komisyonları ve yönetimleri genellikle savaş sonrası dönemlerde İstanbul'a ve vilayetlere akın eden göçmen ve mülteci kabilelerinin yönlendirilmesi, beslenmesi ve yerleştirilmesi gibi konularla meşgul olduğu belirtilmektedir. Ancak bu insanların Türk kültürüne ve milliyetine uyumunun hiçbir zaman dikkate alınmadığı vurgulanmaktadır.²¹⁷

Ayrıca Türk yörüklerinin kendilerine mahsus töreleri ve akideleri ile Osmanlı zamanının Divan idaresince bir kalem vergiden başka hiçbir mânâ ifade etmeyen ve kendi başlarına yaşadıkları belirtilmektedir. Aşiretleri kendi hallerine bırakmak, hatta reis ve ağalarının aşiret üzerindeki nüfuzlarını takviye etmek ve onları ağalar ve beyler vasıtasıyla hükûmete bağlamak, gerek birbirleriyle ve gerek meskûn halk ile aralarındaki ihtilâf ve nefretleri beslemek ve idame etmek idarei mutlakanın başlıca siyaseti olduğu ifade edilmektedir. Eski ve yeni Osmanlı idaresinin bütün kanunları, fermanları ve fetvaları aşireti, ağalığı, beyliği, tıpkı asrımızda bir komün idaresi muhtarlığı ve belediye reisliği şeklinde gördüğü ve tanıdığı vurgulanmaktadır. Meşrutiyetin ilânından ve Balkan Harbi'nden sonra Dâhiliye Nezaretine bağlı muhacirin idaresinin faaliyetlerinin arttığı belirtilerek Balkan Harbi'nde ve Umumî Harp'te istilâya uğrayan memleketler halkından hicret ve iltica edenlerin barındırılması için günü kurtarmak amacıyla alınan tedbirler devletçe esaslı bir iskân siyaseti takibine imkân bırakmadığı ifade edilmektedir. Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması ve Cumhuriyet'in kurulmasından sonra muhacir, mübadil ve mülteci yüz binlerce halkın sevk, iâşe ve iskânları zarureti karşısında kurulan Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti ve sonradan İskân Müdüriyeti Umumiyesi bu vatandaşlara öncelikle aileleriyle birlikte hayatlarını idame ettirecek tedbirlerle yardım etmek, ikinci olarak zarar ve ziyanlarını bir dereceye kadar telâfi edecek kanunî tertipleri tatbik eylemek yolunda yıllarca uğraştığı ifade edilmektedir. Sekiz sene süren mübadele ve temlik işlerinin intacı hakkında geçen sene 1771 numaralı Kanun'un tatbikatı ile bu işlerin de katî tasfiyesi tam bir senede ikmal edildiği belirtilmektedir.²¹⁸

²¹⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, Cilt 23, İçtima 3,65. İnikat, Sıra No: 189, 1-2.

²¹⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, Cilt 23, İçtima 3,65. İnikat, Sıra No: 189, 2-3.

Geçen dokuz yıl zarfında Cumhuriyet Hükûmetince dâhilî ve haricî birçok konulardan sonra millî bünyemizi korumaya, sağlamlaştırmaya ve millî harsımıza ve muasır medeniyete daha ziyade aranılan nüfus üzerinde devlet eli ile işlemeye Türk nüfusunu nicelik ve nitelik olarak geliştirmeye yönelik bir nüfus siyaseti takip etmeye sıranın geldiği belirtilmektedir. Millî istihsali artırmak ve kıymetlendirmek için mevcut nüfusu hem dışarıdan gelecek ırktaşlarımızla artırmaya hem de içeride alınacak nüfus siyaseti ile arazisi geniş mıntikalarda ırkı kuvvetlendirecek ve iktisadî refahı artıracak sahalara nakledilecek vatandaşlar arasındaki fazla doğumla ve uygunsuz olan yerlerden kurtarılarak müsait mahallere kaldırılacak nüfus kütleleri arasında ve topraksız halkın toprak sahibi edilmesiyle geliştirmeye ihtiyaç olduğu ifade edilmektedir.²¹⁹

Türkiye'nin nüfus politikası konusunda nasıl bir strateji izlemesi gerektiği konusunda önemli ipuçları sunmaktadır. Bu doğrultuda, nüfus politikasının millî çıkarlara uygun olarak belirlenmesi ve uygulanması gerektiği vurgulanmaktadır. Nüfus politikasının temel hedefleri arasında millî istihsalin artırılması, ekonomik kalkınmanın desteklenmesi ve ülkenin genel refahının yükseltilmesi yer almaktadır. Bu hedeflere ulaşmak için iç ve dış nüfus dinamiklerinin dengeli bir şekilde yönetilmesi, uygun bölgelere göçün teşvik edilmesi ve topraksız kesimlerin toprak sahibi yapılması gibi adımlar atılması gerektiği belirtilmektedir. Sonuç olarak Türkiye'nin nüfus politikasının millî çıkarlar doğrultusunda belirlenmesi gerektiğini vurgulamakta ve ülkenin kalkınması için nüfus dinamiklerinin etkin bir şekilde yönetilmesinin önemine işaret etmektedir.

Memleketin iskân bölgelerine ayrılmasında millî hassasiyetlerin göz önüne alındığı anlaşılmaktadır. Zira millî kimliğimizin korunması açısından sıkıntılı olan bölgelerin ayrılması gerekliliği göz önüne alınarak ülke genelinde 1, 2, 3, 4 numaralı iskân bölgelerinin İcra Vekilleri Heyeti kararıyla belirlenmesi ve birinci bölgeye Türk nüfusunun yoğunlaştırılması, ikinci bölgeye ise temsil edilmesi gereken nüfusun nakli ve iskânı, üçüncü bölgelere dışarıdan gelen ve mali güçleri belli bir seviyenin üzerinde olan Türk göçmenlerinin serbestçe yerleştirilmeleri, dördüncü bölgelerde ise iskân ve ikamet

²¹⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, Cilt 23, İctima 3,65. İnikat, Sıra No: 189, 3.

engellenmesi için Meclisten yetki talep edilmektedir.²²⁰

Uygulanması uzun ve zorlu bir süreç gerektirdiği belirtilen tasarı, Türk millî kültür birliğinin gelişip olgunlaşmasına ve Türk vatanında üretimin temel unsuru olan nüfusun nicelik ve nitelik açısından ilerlemesine hizmet edeceğine olan güçlü inançla, teklif ve takdim edilmiştir.²²¹

Gerekçesi bu şekilde sunulan “İşkân Kanunu Tasarısı”, 5 Mayıs 1932’de Dâhiliye, İktisat, Millî Müdafaa, Hariciye, Maliye ve Bütçe Encümenlerine havale edilmiştir.²²² İşkân Kanunu tasarısının aynı gün Cumhuriyet gazetesi haberine yansıdığı görülmektedir. Tasarının, millî nüfus politikamızın temelini oluşturacak bilimsel bir program çerçevesinde uzun dönemli ve bilimsel bir şekilde uygulanabilirliği mümkün kılmak üzerine kurulduğu belirtilmektedir. Tasarının, millî kültür ve medeniyetimize uygun olarak ve nüfusun temsil yeteneği olan unsurların yerleşim yerlerini belirlemeyi amaçladığı ifade edilmektedir. Bu yerleşimlerin de maddi koşullar ve millî kimliğimizin korunması açısından sakıncalı olan bölgelerin ayrılması gerekliliği göz önünde bulundurularak yapıldığı vurgulanmaktadır.²²³

Meclisin 27 Kasım 1933 tarihli oturumunda Dâhiliye Encümeni Reisi Tekirdağ Milletvekili Cemil Bey’in, tasarı üzerindeki incelemelerin altı ayrı encümende incelenmesi yerine bu encümenlerden seçilecek üyelerle kurulacak Muhtelit (Karma) Encümende görüşülmesi teklifi kabul edilmiştir. Encümende incelemeleri biten tasarı 27

²²⁰ *Vakit*, “Yeni Bir İşkân Layihası Hazırlanıyor-Bu Layihaya Göre İşkân Mıntıkları Dört Kısma Ayrılmaktadır”, (5 Mayıs 1932), 2.

²²¹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 4, Cilt 23, İçtima 3,65. İnikat, Sıra No: 189, 3-4; Ayrıca bkz. Çağdaş Görücü, “1934 İşkân Kanunu: Erken Cumhuriyet Döneminde Nüfusu “Mütecânîs” Hale Getirmeye Yönelik Bir Girişim”, *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 13/2, (2020), 88-90.

²²² *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 4, Cilt 8, İçtima 1, 43. İnikat, 28; *Hâkimiyeti Milliye*, “İşkân Kanunu Layihası-Cumhuriyet Devrinin Büyük Bir Eseri”, (5 Mayıs 1932), 1,4; *Milliyet*, “Meclise Verilen 22 Kanun Layihası-Yeni İşkân Kanunu”, (5 Mayıs 1932), 1,6.

²²³ *Cumhuriyet*, “Yeni İşkân Kanunu”, (5 Mayıs 1932), 3.

Mayıs 1934'te Meclis Genel Kuruluna sunulmuştur.²²⁴

İşkân Kanunu Muvakkat Encümeni mazbatasında, Türklüğün tarihsel bir kronolojisi anlatılarak Anadolu'yu yurt tutup büyük medeniyetler kurdukları ifade edilmektedir. “*Türkiye Cumhuriyeti'nin bütün olgunluğunu Türk varlığından alarak onun dışında hiç bir şey görmemek üzere öz benliğini milletine dayamakla yükselmekte*” olduğu vurgulanmaktadır. Bu kanunda yapılmak istenen temel düşüncenin, her şeyi Türk'e bağlamak olduğu açıkça ifade edilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun, farklı diller konuşan ve içinde birbirinden farklı kültürel gruplar bulunan insan topluluklarının birbirleriyle iletişim kuramamaları ve anlaşılamamaları durumunda kendini korumaya çalıştığını, Türkiye Cumhuriyeti'nin de dil birliğini ve gönül birliğini esas alarak Türklüğü, iç ve dış güçlere karşı birleştirici bir unsur olarak görmüş ve onu yüceltmeyi amaçladığı vurgulanmaktadır.²²⁵

Türkiye Cumhuriyeti, zorlukları aşmak için dil birliğini ve millî birlik ruhunu ön planda tutmuştur. Türklüğün birliğini ve gücünü koruyarak, iç ve dış güçlere karşı koyacak bir milletin inşası, Cumhuriyet'in öncelikli hedefi olarak belirtilmektedir. Bu bağlamda, Türkiye Cumhuriyeti'nin, Türklüğü merkeze alarak güçlü bir ulus devlet olma yolunda ilerlediği vurgulanmaktadır. Uzun zamandır Türk kültürüne uzak kalmış olanları Türk kültüründe eritmeyi ve onları Türk oldukları için daha güçlü bir şekilde yurda bağlamayı amaçlamaktadır. Onları Türk ulusal kimliğinin bir parçası olarak kabul edip, birlikte kardeşlik ve yurttaşlık bilinci oluşturmayı hedeflemektedir.²²⁶

İşkân Kanunu tasarısı, Meclisin 7 Haziran 1934 tarihli oturumunda ele alınmaya başlanmış ve 14 Haziran'da görüşmeler tamamlanarak 2510 sayılı İşkân Kanunu olarak kabul edilmiştir.²²⁷

²²⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, Cilt 23, İçtima 3,65. İnikat, Sıra No: 189, 5.

²²⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, Cilt 23, İçtima 3, 65. İnikat, Sıra No: 189, 6-7.

²²⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, Cilt 23, İçtima 3, 65. İnikat, Sıra No: 189, 8; Bilge Kağan Şakacı, “Türkiye'nin Göç ve İşkân Politikaları: 1934 Tarihli 2510 Sayılı İşkân Kanunu İncelemesi”, *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi* 1/3, 2020, 45.

²²⁷ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi (1931-1935)* 1, (Ankara: TBMM Vakfı Yayınları, 1995), 355;

Görüşmelerin son gününde söz alan, Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'ya göre, kanunun adı ne olursa olsun, kanunun içeriği ve amacı bir bütün olarak ülkenin kalkınmasını hedeflemektedir. Kanun, öncelikle nüfusla, ikincisi göçmenlerle, üçüncüsü içerdeki seyyar aşiretlerle ilgilidir. Dördüncüsü ise daha önce tasarıda bahsedilen topraksız ve başkalarının topraklarında çalışan topraksızlarla ilgilidir. Kaya, kanun incelendiği takdirde bu dört konunun her birine ayrı ayrı çözümler bulunduğunu topraklandırma diye ayrıca bir kanunun hazırlandığını ifade etmektedir.²²⁸ Ömer Celal Sarç, kanunun amacını: Ülkeye Türk kültürüne bağlı göçmenlerin gelmesini sağlayarak nüfusu artırmak, ekonomik, ulusal ve askeri gerekliliklere göre nüfus dağılımını değiştirmek ve aşiretleri yerleştirmek olarak açıklamaktadır.²²⁹

İskân Kanunu, aşiretlerle mücadelede de hükûmete yetkiler verirken özellikle 2 ve 3. fasıl iskân ve toprak dağıtımını içermektedir. 10. maddenin A bendinde, kanunun, aşiretlerin tüzel kişiliğini tanımadığını, bu konuda herhangi bir hükme, belgeye veya karara dayansa bile tanınmış hakların iptal edildiği belirtilmektedir. Aşiret reisliği, beyliği, ağalığı ve şeyhliği ile bunların her türlü belgeye veya gelenek ve göreneklere dayanan tüm teşkilat ve yapılarının ortadan kaldırıldığı ifade edilmektedir. B bendinde, bu kanunun yayımlanmasından önce herhangi bir hüküm, belge veya örf ve adetle aşiretlerin kişiliklerine veya onlarla ilişkili olarak reis, bey, ağa ve şeyhlerine ait olarak tanınmış, kayıtlı ya da kayıtsız tüm gayrimenkullerin devlete geçeceği belirtilmektedir. Bu kanun hükümlerine ve devlet tarafından belirlenen usullere göre bu gayrimenkuller muhacirler, mülteciler, göçebeler, nakledilenler, topraksız veya az topraklı yerli çiftçilere dağıtılarak tapuya kaydedilmektedir. Bu gayrimenkullerin aidiyeti tapu sicillerindeki kayıtlara göre belirlenmektedir. Tapu sicillerinde aidiyete dair bir kayıt yoksa veya

Hâkimiyeti Milliye, “Dünkü İçtimada İskân Kanunu Kabul Edildi”, (15 Haziran 1934), 1; *Cumhuriyet*, “İskân Kanunu Dün Kabul Edildi”, (15 Haziran 1934), 1. Ayrıca 15 Ağustos 1934 tarihli İzmir Postası gazetesine göre, Dâhiliye Vekâletinden önemli bir talimat geldiği, İskân işleri adı altında toplanan işlerin 31 Birincikanun 1934 tarihine kadar tamamlanması gerektiği ve 1935 yılına kadar eski işlerden tamamen kurtularak çıkılacağı belirtilmektedir. Ek-2’de verilmiştir. Bkz. *İzmir Postası*, “İskân İşleri Sona Erdirilecek”, (15 Ağustos 1934), 4; Ayrıca bkz. Canan Emek İnan, “Türkiye’de Göç Politikaları: İskân Kanunları Üzerinden Bir İnceleme”, *Göç Araştırmaları Dergisi* 2/3, (2016), 18.

²²⁸ *TBMM Zabut Ceridesi*, Devre 4, Cilt 23, İçtima 3, 68. İnikat, 140; *Hâkimiyeti Milliye*, “Yeni İskân Kanunu-Şükrü Kaya Beyin Millet Meclisinde Söylediği Mühim Nutuk”, (16 Haziran 1934), 2.

²²⁹ Fikret Babuş, *Osmanlı’dan Günümüze Etnik Sosyal Politikalar Çerçevesinde Göç ve İskân Siyaseti ve Uygulamaları*, (İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2006), 257.

kayıtlar yalnızca kişisel isimlere olup halk arasında bu gayrimenkullerin aşirete ait olduğu yaygınsa ve aşiret üyeleri bu gayrimenkuller dışında başka bir mülke sahip değillerse, aidiyet yerel İdare Heyetinin kararı ile belirlenir; valilerce onaylanan bu karar kesin hüküm taşımaktadır. C bendinde ise bu kanunun yayımlanmasından önce aşiretlere reislik, beylik, ağalık, şeyhlik yapmış olanlar ve yapmak isteyenler ile sınır bölgelerinde oturmaları güvenlik ve asayiş açısından sakıncalı olan kişiler, aileleriyle birlikte uygun yerlere nakledilip yerleştirilecekleri belirtilerek bu yetkinin de İcra Vekilleri Heyeti kararıyla İçişleri Bakanına verildiği ifade edilmektedir.²³⁰

Hâkimiyeti Millîye gazetesinin yazarlarından Zeki Mesut konuyla ilgili yazısında, İskân Kanunu'nun verdiği yetkiyle toprak dağıtımı ve Türk köylüsünün yükseltilmesinin millî bir görev olduğunu belirtmektedir. Toprak üzerinde çalışan ve millî kimliğimizin temelini oluşturan Türk köylüsünün toprak sahibi yapılması, hem toplumsal hem de ekonomik açıdan önemli bir konu olduğunu belirtmektedir. İçişleri Bakanı'nın belirttiği gibi, Türk insanının ne toprağın ne de kimsenin esiri olamayacağını ifade etmektedir. Sanayi programının en büyük dayanağının, Türk köylüsünün tüketim gücünde yattığını, bu programın ekonomik bağımsızlıkla doğrudan ilişkili olduğunu bu yüzden çiftçinin rolü yadsınamaz olduğunu belirtmektedir. Ekonomik bağımsızlık ile siyasî bağımsızlığın ayrılmaz bir kavram olduğunu, bu nedenle Türk köylüsünün özgürlüğünün tüm Türk milletinin özgürlüğü demek olduğunu vurgulamaktadır. Türk köylüsünün topraklandırılmasının hem toplumsal hem de ekonomik açıdan önemli bir mesele olduğunu vurgulayarak Türk milletinin esir olamayacağı ve toprağın da kimsenin esareti altında olamayacağı ifade edilmektedir. Türk köylüsünün yükseltilmesinin, ekonomik hayatın temel bir düşüncesi olduğu belirtilmektedir. Sanayileşme programının en önemli dayanağının Türk köylüsünün istihdam gücünde olduğu ifade edilmektedir. Bu programın ekonomik bağımsızlıkla bağlantılı olduğu vurgulanmakta ve köylünün, çiftçinin rolünün bu bağlamda anlaşılması gerektiği belirtilmektedir. Ekonomik bağımsızlığın siyasî bağımsızlıktan ayrılamayacağı fikrini ileri sürerek, Türk köylüsünün refahının ve efendiliğinin, tüm Türk milletinin bağımsızlığı ve efendiliği anlamına geldiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Türk köylüsünün yükseltilmesinin millî bir

²³⁰ Düstur, Tertip III, Cilt 15, (Ankara: Başvekâlet Devlet Matbaası, 1955), 1158; Çankırı, "İskân Kanunu", (26 Şubat 1935), 4.

görev olduğunu vurgulamaktadır.²³¹

İskân Kanunu'nun çıkarılmasından bir yıl sonra İsmet İnönü'nün doğu gezisi sırasında almış olduğu notlar bölgenin durumunu gözler önüne sererken İskân Kanunu'nun gerekçeleriyle de uyduğu görülmektedir. Ulus-devlet inşa sürecinin bir adımı olarak gördüğümüz İskân Kanunu, İsmet İnönü'nün raporlarında sürekli olarak vurguladığı “Türklük” olgusu, raporların kanundan, kanunun da raporlardan ayrı değerlendirilemeyeceğini göstermektedir. İsmet İnönü, Diyarbakır'ın kuvvetli bir Türklük merkezi olması gerektiğini belirtirken bugünkü durumun da devletin kudret ve siyasetinden uzak olduğunu ifade etmektedir.²³² Mardin'de hemen hiç Türk olmadığını ancak Hristiyan ve Arapların Türklüğe hevesli olduklarını, bu gurupların yerlerinden ayrılmaları hâlinde buralara Kürtlerin yerleşmesi zararlı olacağı belirtilerek adı geçen gurupların yerlerinden edilmemesi hususunu Birinci Umumi Müfettişe tebliğ ettiğini belirtmesi bölge dinamiklerine hassasiyet gösterilmesi bakımından önemli olduğu kanaatindeyiz. İskân Kanunu'nda belirtilen ağa, şeyh gibi zümrelerin halkın üzerindeki etkisi İsmet İnönü'nün raporlarında da ifade edilmektedir. Siirt'in yine Türklüğe hevesli bir şehir olduğu ancak halkın arasına her ne olursa olsun girilmesi gerektiği, şimdiki hâlde halkın ağaların elinde olduğu belirtilmektedir. İsmet İnönü'nün doğu ziyareti esnasında göçmenlere ve topraksız köylülere arazi tevzi ve temlik ile alakalı direktiflerini de görmekteyiz. Bu doğrultuda Iğdır'da bu işlerin yapılması amacıyla memur edilen Mülkiye Müfettişi Sabit Şere, Üçüncü Umumi Müfettişliğine gönderdiği telgrafta, merkez kasabasında 326 evde 1.639 nüfusa 134 ev, 48 ev yeri, 10 dükkân, 8 dükkân yeri ile 13.503 dekar arazi ve kazanın diğer köylerinde 623 evde 3.473 nüfusa 573 ev, 58 ev yeri, 27 dükkân ile 33.523 dekar toprak tevzi ve temlik edildiğini belirtmektedir.²³³

Mustafa Kemal Atatürk, Meclisin 1 Kasım 1936 tarihli açış konuşmasında, ana vatana yeni katılanların iskânını millî bir mesele olarak gördüğünü, göçmenleri etkili bir şekilde yerleştirmek ve hızla üretken hale getirmek için gerekli donanımı sağlamak

²³¹ Zeki Mesut, “Mühim Bir Kanun”, *Hâkimiyeti Milliye*, (22 Haziran 1934), 1.

²³² Saygı Öztürk, *İsmet Paşa'nın Kürt Raporu*, (İstanbul: Doğan Kitap, 2008), 20-21.

²³³ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 70, Dosya No: 463, Gömlek No: 10 (70/463/10).

amacıyla çaba gösterildiğini ifade etmektedir. Bu millî konuya, eldeki imkânlar ölçüsünde, ara vermeden devam edileceğini vurgulamaktadır.²³⁴

Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekili Ahmet Hulusi Alataş, 5 Şubat 1938 tarihinde Başvekâlete bir tezkere yazarak, 1 numaralı iskân mıntıkasında bulunan topraksız Kürt, Arap, Süryani gibi Türk kültürlü olmayan yerli halkın toprağa bağlanamaması nedeniyle çok sefil ve perişan hâlde bulunduklarını ifade etmektedir. 2510 sayılı Kanun'un 12. maddesinin A, B ve C fıkraları karşısında 1 nolu mıntıkaya denk gelen bu sınıf yerli halkın toprağa bağlanamadıklarını belirtmektedir. Nüfusu fazla olan bu yurttaşların toprağa bağlanamamaları hayatlarını sürdürmek için memlekete olumsuz durumlar olabilecek bir surette meydana gelebileceği vurgulanmaktadır. Bundan dolayı bu yurttaşların topraklandırılmalarının her surette faydalı olacağı, Ziraat Vekâletince hazırlanmakta olan Zirai Islahat Kanunu'nda bu durumun göz önüne alınması gerektiği ifade edilmektedir.²³⁵ Bölge dinamiklerinin göz önüne alındığı ve bölge halkının ihtiyaçlarının karşılanarak hükûmete bağlılıklarını artırmayı amaçladıkları söylenebilir.

1934 ve 1938 yılları arasında İskân Kanunu vasıtasıyla 40.284 göçmen ve 48.411 yerli topraksız aileye toplamda 2.999.825 dönüm arazi dağıtılmıştır.

Tablo 4: 2510 Sayılı Kanun Hükümlerine Göre Dağıtılan Arazi Miktarı (1934-1938)²³⁶

	Aile Adedi	Dekar
Muhacir ve Mülteciler	28.536	1.151.690
Naklolunan Şahıslar	2.426	149.021
Topraklı veya Az Topraklı Yerli Çiftçiler	48.411	1.517.235
Göçebeler	7.886	129.388
Su Taşması ve Yer Kayması Gibi Felaketlere Uğrayanlar	1.436	52.491

²³⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 5, Cilt 13, İctima 2, Birinci İnkat, 5.

²³⁵ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 123, Dosya No: 879, Gömlek No: 10, ek 2-3 (123/879/10).

²³⁶ Barkan, *Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, 455.

Yekûn	88.695	2.999.825 (*)
(*) Bu topraklar 1.676.292 lira kıymetindedir ve 1.101.305 dekarının tapu muamelesi ikmal edilmiştir.		

1934 İskân Kanunu, Türkiye’deki etnik ve dinî azınlıkların yaşadığı bölgelerdeki nüfus dengesini değiştirmeyi amaçlayan bir yasadır. Bu kanun, özellikle Rum, Ermeni ve diğer azınlıkların yoğun olarak yaşadığı bölgelerdeki nüfus dengesini değiştirerek Türk ulus-devletinin inşasına katkıda bulunmayı hedeflemiştir. Kanun, azınlık gruplarının etkisini azaltarak ve Türk nüfusunun hâkimiyetini artırarak ulus-devletin kimliğini güçlendirmeyi amaçlamıştır. Ancak bu kanunun uygulanması sırasında azınlık hakları ve insan hakları konularında çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır. Bazıları, bu kanunun azınlıklara yönelik ayrımcı bir politikanın parçası olduğunu ve onların haklarını ihlal ettiğini iddia etmişse de *“Türkiye’de din ve ırk ayırt edilmeksizin vatandaşlık bakımından herkese Türk denir.”* Bu bağlamda ayrımcı bir politikadan ziyade bütünleştirici bir politika olduğu kanısındayız. Bu kanun, Türkiye’nin ulusal kimliğini güçlendirmeyi ve ulus-devlet yapısını pekiştirmeyi hedeflemiştir.

Hâkimiyeti Millîye yazarlarından Zeki Mesud, İskân Kanunu hakkında yazdığı bir makalede ‘millet’ kavramının önemini vurgulamaktadır. Mesud, kanunun, ülkemizde eski rejim zamanından kalan bazı gelenekler nedeniyle tam anlamıyla anlaşılamamış olan ‘iskân’ terimiyle adlandırıldığını ancak ruhu ve kapsamı itibarıyla Türkiye’nin temel yasalarından biri olduğunu belirtmektedir. Devletlerin oluşumunda millet unsurunun en önemli unsur olduğunu, bu unsurdaki güç, birleşme ve üretim ne kadar sağlam olursa, devletin de o kadar güçlü ve sürekli olacağını ifade etmektedir. Zeki Mesud’a göre, İskân kanunu, doğrudan doğruya millet unsurunun modern görüşlere uygun olarak düzeltilmesi ve gelişmesine katkı sağlayan yasalardan biridir. Bu nedenle bu kanunun önemi detaylı bir şekilde incelenmeli, değerlendirilmeli ve bu önemle uygulanmalıdır.²³⁷

2.1.2.1.1. İskân Yasası ve Uygulamalarıyla İlgili Eleştiriler

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Musul meselesi, Hatay sorunu ve mübadele ile uğraşırken İngiliz ve Fransızlar boş durmuyor bir yandan Ermenilerin güdümünde

²³⁷ Zeki Mesud, “Mühim Bir Kanun”, *Hâkimiyeti Milliye*, (22 Haziran 1934), 1.

Kürtleri kışkırtırken bir yandan da memleket içindeki azınlıkları isyana teşvik ediyordu. İçeride kuvvetlerini teksif edemeyen ve yaygın sivil itaatsizlik eylemleri Türkiye'yi güçsüz ve ulusal çıkarlarını savunamayacak hâle getirecekti. Bu sebeple Şeyh Sait, Ağrı, Dersim ve Sason İsyanları önem arz etmektedir.²³⁸ Bölgede, faaliyet gösteren Azadi Cemiyeti, akabinde kurulan Hoybun Cemiyeti ve Ermenilerin de tahrikiyle Kürt Aşiretleri isyan çıkarmışlardır. Ermeniler tarihî süreç içinde yapamadıklarını Kürtleri ayaklandırarak yapmaya çalışmışlardır. Ayaklanmanın bastırılma sürecinin uzun sürmesinin en önemli sebeplerinden biri de önceki hareketler ve oradan çıkardıkları dersler sayesinde daha bilinçli ve daha hazırlıklı olarak ayaklanmayı organize etmeleridir.

1930'lu yılların ortalarında doğu illerinde yoğunluk arz etmeye başlamış olan isyan hareketlerinin önüne geçmek maksatlı alınan iskân uygulamalarından en mühimleri şu şekilde özetlenebilir:

1. Sason ve çevresi, 2/4502 sayılı kararname ile yasak bölge ilan edilmiştir. Bu bölgeden batıya nakilleri kararlaştırılan 750 kişiden otuzar ailenin Bursa, Balıkesir ve İzmir'e, yirmi beşer ailenin Manisa ve Aydın'a, on altışar ailenin Isparta, Kütahya'ya ve 15 ailenin de Denizli'ye yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu karar, Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekilliği'nin önerisi üzerine Dâhiliye Vekilliği'nin 25.06.1937 tarihli ve 1842 sayılı yazısı ile İcra Vekilleri Heyeti'nin 25.06.1937 tarihli toplantısında onaylanmıştır.²³⁹

2. Jandarma Genel Komutanlığı'nın 27.09.1938 tarihli ve 55192/6641 sayılı yazısına göre, Sason Yasak Bölgesi'nde 5.000 nüfus ve 300 silah tahmin edilen halkla 1935 yılından beri devam eden çetin mücadeleler sonucunda 834 kişi öldürülmüş, 592 kişi yakalanmış, 3.577 kişi ise kaçmış ve 302 silah ele geçirilmiştir. Yakalanan ve kaçan bu insanların tamamı batı vilayetlerine nakledilip yerleştirilmiştir.²⁴⁰

²³⁸ Yaşar Kalafat, *Şark Meselesi Işığında Şeyh Sait Olayı, Karakteri, Dönemindeki İç ve Dış Olaylar*, (Ankara: Boğaziçi Yayınları, 1992), 149-150.

²³⁹ BCA, Fon Kodu: 030-18-1-2, Kutu No: 76, Dosya No: 60, Gömlek No: 19 (76/60/19).

²⁴⁰ BCA, Fon Kodu: 030-10-0-0, Kutu No: 116, Dosya No: 805, Gömlek No: 26 (116/805/26).

3. İçişleri Bakanlığı'nda yazılan ve 19.03.1938 tarih ve 1162 sayılı tezkerede: *“Yasak Bölge”* halkından olup şimdiye kadar 2/5403 ve 2/7008 Sayılı Kararnamelerle batıya nakil edilmeleri kabul edilen miktarlar haricinde kalan 1500 kişinin Eskişehir, Kütahya ve Kırklareli Vilayetlerindeki pancar ekimine elverişli ve Şeker Fabrikaları civarındaki köylerle Aydın, Manisa, Bursa ve merkez kazası hariç olmak üzere İzmir Vilâyetleri dâhilindeki Ziraat muntıkalarına serpiştirme sureti ile iskân edilmeleri için bir karar ittihazi istenilmiş ve Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekilliğinden yazılan 5.4.938 tarih ve İ. U. Md. 480 sayılı mutalâanamede, şimdiye kadar hiçbir ziraatla meşgul olmamış olan bu halkın pancar ekimine müsait sahâlara yerleştirilmesinde bir fayda düşünülmediği gibi anılan diğer Vilayetlerin de göçmen iskânına tahsis edildiği ve bu Vilâyetlerdeki hazineye ait arazinin ancak bunlara kâfi gelmekte olduğu... 1.500 kişiden 1.376'sının... İskân edilmeleri, geri kalan 124 kişinin de evvelce Tunceli Vilâyetinden nakilleri mutasavver 2000 kişi için tespit edilen ve elyevm gönderilmeyen mürettep dâhilinde bulunan Çankırı, Kastamonu ve Konya Vilâyetlerine iskân edilmeleri lâzım geleceği... Bunların 1376'sının ve kalan 124 kişinin de teklif edilen vilayetlere iskânının onaylandığı.²⁴¹ Siirt Vilâyeti dâhilinde oturan; ihtiras ve zorbalık ile halkın huzurunu ve bulundukları muhitin emniyet ve asayişini bozmakta oldukları gibi güneyle irtibat tesis eylemek sureti ile de aleyhimize çalışan... Sason kazası halkından Şigo aşiretine mensup Tayfur avenesinden Bişar oğlu Sifo, Aliko oğlu Yusuf, Yusuf oğlu Şemsettin, Cemil oğlu Ferman ve Nadir oğlu Dello'nun ilişik listede yazılı aileleri efradı ile birlikte Bursa, Kastamonu, Balıkesir, Manisa Vilâyetlerine serpiştirilmek” sureti ile nakil ve iskânları sağlanmıştır.²⁴²

İskânı takip eden birkaç yıl sonrasında Siirt vilayetinin Sason kazasına bağlı Ahpi, Sipgank, Tihik köyleri Muş vilâyetinin merkez kazasının Geligüzan nahiyesine bağlanmıştır.²⁴³ “Sason Yasak Bölgesi”nin kaldırılması, İçişleri Bakanlığı'nın 29.6.1950 tarihli ve 71329/117-34325 sayılı yazısı üzerine, 5098 sayılı Kanun'un 12. maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 01.07.1950 tarihinde kararlaştırılmıştır. “Sason, Tunceli ve

²⁴¹ BCA, Fon Kodu: 030-18-1-2, Kutu No: 82, Dosya No: 29, Gömlek No: 3 (82/29/3).

²⁴² BCA, Fon Kodu, 030-18-1-2, Kutu No: 87, Dosya No: 47, Gömlek No: 14 (87/47/14).

²⁴³ BCA, Fon Kodu: 030-11-1-0, Kutu No: 153, Dosya No: 14, Gömlek No: 17 (153/14/17).

Zeylan yasak bölgelerine vatandaşların serbestçe girmelerine, iskân ve ikametlerine izin verilmesi ve bu muntikalar içindeki araziden sahiplerine iadesi lâzım gelenlere taalluk eden bilcümle tertip ve tedbirlerin İçişleri Bakanlığınca alınması kararlaştırılmıştır."²⁴⁴

Cumhuriyet'in ilk yıllarında gerçekleştirilen iskân yasalarına ilişkin değerlendirmeler dikkat çekicidir. Buna göre, 2510 sayılı *İskân Yasası*'nın Meclisten çıktığı yıl yaptığı değerlendirmede şu noktalara temas etmiştir: "*İskân kanunu Türk iskân siyasetinin temelini ve başlangıcını teşkil eder. Şimdiye kadar gelişigüzel ve plansız olarak yapılan işleri bu kanunla ekonomik, sosyal ve ulusal gayeler gözeten şuurlu bir siyasetin çerçevesine girmektedir.*"²⁴⁵

Erdoğan Başar, "*Eğer Türkiye'de toprak ağalığına son verilebilmiş olunsaydı, şimdi çok daha ileri bir düzeyde başka problemlerin tartışılması ile meşgul olacaktık*" diyerek toprak reformu gerçekleşmediği gibi verilen ödümler nedeniyle iskân yasalarının da amaçlanan sonucu vermediğinden yakınmıştır.²⁴⁶ İsmail Beşikçi, yasanın doğu egemenlerinin diğer bölgelere nakledilip halk üzerindeki etkinliklerinin kırılaacağı ve devlet tarafından satın alınacak toprakların, topraksız çiftçiye dağıtılacağına dikkat çekmiştir. Ayrıca Beşikçi, Türkiye'nin düzenini, "*sömürgeci*" diye nitelemekte ve Türkiye'nin Doğu Anadolu ile ilişkilerini, "*Sömürgeci bir devlet ile sömürge edilmiş bir bölge*" ilişkisi olarak görmeyi tercih etmiştir. Beşikçi, İskân Kanunu'nun 39. maddesiyle ilgili açıklama yaparken de şu görüşleri savunmaktadır: "*Bu madde Türk ırk ve kültürüne bağlı olup, doğuya yerleştirilen muhacir ailelerine, mültecilere veya hükûmetçe 1 numaralı muntikalara yerleştirilen ailelere yapılan yardımların karşılıksız olduğu, verilen toprakların parasız olduğu açıkça hükme bağlanmıştır. Bu bölgeye daha fazla Türk ırk ve kültürlü ailelerin yerleşmesini temin için getirilmiş bir teşvik tedbiridir.*" Beşikçi'nin bahsi geçen ifadelerinin gerçeği yansıtmadığı gerek çalışmamız esnasında ulaştığımız vesikalarda gerekse de kendisinin bu iddialarını dayandırdığı verilerde açıkça

²⁴⁴ BCA, Fon Kodu: 030-18-0-3, Kutu No: 123, Dosya No: 53, Gömlek No: 20 (123/53/20).

²⁴⁵ Türkmen, *Doğu Kalkınması 1923-1946 Doğu İllerini Kalkındırmaya Yönelik Kamu Harcamaları ve Yatırımlar*, 98-99.

²⁴⁶ Erdoğan Başar, "Tarih Toprak Reformunu Haklı ve Mümkün Kılıyor", *Sosyal Adalet* 2, (Ankara 1963), 1-12.

görülmektedir.²⁴⁷ Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren bölgeye yapılan yatırımlardan yargımızın haklılığı açıkça görülür.²⁴⁸

Sonuç olarak İskân Kanunu tarihi ve siyaseti, iniltili olduğu diğer problemlerle ve uygulandığı dönemlerin özellikleriyle beraber irdelenecek olursa Türkiye tarihinin en ilginç ve en önemli sorunlarından birisi incelenmiş olacaktır. Millî Mücadele yıllarında savaş koşulları nedeniyle, Saltanatın ve Hilafetin kaldırılacağından söz edilmemişti. Cumhuriyet'in ilk yıllarında ise sağlam bir millet oluşumuna geçilmesi Osmanlı Dönemi'nde serbest yaşamaya alışmış olan ve merkezî disiplin istemeyen feodal unsurların tepkisine yol açmıştır. Bunlar, halk üzerindeki egemenliklerinin sürdürülmesinde dinsel ögeyi kullandıkları için aşiret toplumunda halifeye bağlılık bir gelenek halini almış ve dine bağlılık esas olmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Kürt İsyanlarının çıkmasında bu durum önemli ölçüde etkili olmuştur.

Genel olarak iskân, Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren Türkiye'nin siyasi yaşamını en fazla etkileyen sorunlardan biri olmuştur. İskân çalışmaları, hükûmet programlarının temel konularından biri olarak öne çıkmıştır. Öte yandan, muhacir ve mültecilerin sınırlara yoğun bir şekilde akın etmeleri, göçerlerin ülkenin çeşitli bölgelerine dağılarak düzensiz yaşamaları ve feodal aşiret yapılarının dini argümanlarla kolay bir şekilde kışkırtılabilmesi gibi temel sorunlar da bu sürecin önemli unsurları arasında yer almaktadır. Diğer açıdan, sınır boylarında hangi devlete tabii olduğu belirsiz olan unsurların yaşaması, ülkenin her yerinde asker, vergi ve ceza kaçaklarının, casusların, çingene gezici unsurların bulunabilmesi gibi sorunlar ülke gündemini belirlemiştir. Ayrıca olağanüstü koşullar altında son yıllarını savaşıarak geçirmiş nüfusunun %30'unu kaybetmiş, toprakları, mülk ve evleri yağmalanmış, bunların yanı sıra salgın hastalıklar, üretim düşüklüğü, işsizlik gibi sorunlarla baş başa kalan ve devletin kendilerinden, “*çağdaş bir ulus*” yaratmak istediği asli unsurlar vardır. Nihayetinde, devlet iskân çalışmalarıyla belirtilen sorunları gidermek ve toplumu rahatlatmak

²⁴⁷ İsmail Beşikçi, *Bilim yöntemi Türkiye'deki Uygulama Kürtlerin Mecburi İskânı*, (İstanbul: Komal Yayınları, 1977), 130.

²⁴⁸ Türkmen, *Doğu Kalkınması 1923-1946 Doğu İllerini Kalkındırmaya Yönelik Kamu Harcamaları ve Yatırımlar*, 117-156.

istemmiştir.

2.1.3. 1940-1945 Yılları Arasında Toprak Dağıtım Uygulamaları

1940-1945 yılları arasında da Toprak Kanunu meselesinin gündemdeki yerini koruduğunu görmekteyiz. Zira Meclisin 1 Kasım 1941 tarihli açış konuşmasında İsmet İnönü, Toprak Kanunu'nun Meclise sunulmak üzere hazırlandığını ve yapılan araştırmalara göre, toprağı olmayan köylülerin oranının sınırlı olduğunu anlaşıldığını ifade etmektedir. Devletin toprak dağıtımını sayesinde bu oranın her geçen yıl azaldığını ancak toprağı olmayan ve kendi işini kurmak isteyenlere toprak sağlanmasının Cumhuriyet için büyük önem taşıdığını belirtmektedir. İnönü, nüfus artışı ve miras yoluyla toprağın bölünmesi sonucunda, mevcut işleme gücü ve artan yaşam ihtiyaçlarına yetmeyen küçük toprak sahibi köylülerin var olduğunu vurgulamaktadır. Bu köylülerin, daha iyi bir yaşam sunacak kadar toprak sahibi yapılması ve bu toprakların verimli bir şekilde işlenmesi için gerekli araçlarla donatılmasının gerekliliği üzerinde durmaktadır. Kanunun en iyi şekilde düzenlenmesi ve bir an önce çıkarılması arzusu taşıdıklarını ifade etmektedir.²⁴⁹

Falih Rıfkı Atay, Ulus gazetesinde İsmet İnönü'nün nutkunu konu alan köşe yazısında, köylülerin ve köylerin kalkınmasının Türkiye'nin genel kalkınması için çok önemli olduğunu ve bu süreçte dikkatli, planlı ve yerel koşullara uygun politikaların izlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır:

“1 santeşrin nutkunda Devlet Reisimizden iki müjde duyduk. Biri, köylü toprağı meselesinin artık halledilmek yolunda olduğudur; ikincisi de, topraksız köylü sayısının zannedildiğı kadar yüksek olmadığıdır. Dışarıdan ve uzaktan bakıldığı vakit, köy basit ve ona ait işler sade görünür. Hâlbuki bütün memleketlerde milli kalkınma davalarının en güç ve karışığı, köy ve köylü meselesi olmuştur. Aceleci ve tecrübesiz bir müdahale, bozucu olabilir fakat kurucu olamaz. Yalnız bir başka memleketten taklitler değil, o memleket içindeki hususiyetleri dikkatle tutmayan şümullendirmeler dahi fayda yerine ziyan verir. Biz köyü dertli ve acılı bulduk... Köy kurtulma yolundadır; fakat bu yolun ilk konaklarından... Yeni Türkiye yapısının temeli köyde

²⁴⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 21, İctima 3, s. 4; Ulus, “Milli Şefimizin Dünkü Nutku”, (2 Santeşrin 1941), 3; Bugün, “Tarihi Nutkun Tamamını Veriyoruz”, (2 İkinciteşrin 1941), 1; Tasviri Efkar, “Reisicümhurun Nutku”, (2 İkinciteşrin 1941), 2.

atılmıştır; çatısı köyde alınacaktır. Onu tamamlamakla büyük inşayı bitirmiş olacağız... Büyük bir kazancımız vardır: Türk köyünü tanımakta olmağı iddia edebiliriz. Bu iddia, kendi başına, uzun yıllar içinde de elde edilmiş olsa, köy ve köylü davasının belki yarı yarıya hallolunması demektir. Çünkü şurası hiç kimsenin şüphe edemeyeceği kadar doğrudur ki Meclis ve hükûmet, bir halk işini başarmağa karar verdiği ve ona başladığı vakit, teşebbüsle netice arasındaki yolu umulmaz bir hızla alırlar. Yediğimiz ekmeği ve her aldığımız rahat nefesi borçlu olduğumuz köy ve köylü için, bu hakikat iki misli doğrudur.”²⁵⁰

Atay, köylerin ve köylülerin kalkınmasının ülkenin genel kalkınması için kritik bir öneme sahip olduğunu ve bu sürecin karmaşıklığını vurgulamaktadır. Dışarıdan basit görünen köy meselelerinin, aslında millî kalkınmanın en zor ve karmaşık sorunları arasında yer aldığını ifade etmektedir. Atay, aceleci ve yüzeysel müdahalelerin kalıcı çözümler sunamayacağını, bunun yerine yerel koşulları dikkate alan, dikkatli ve planlı politikaların gerekliliğine dikkat çekmektedir. Köylerin kalkınmasının Türkiye’nin genel kalkınmasının temeli olduğu ve bu sürecin ancak gerçek ihtiyaçlara uygun bir şekilde ilerleyerek başarılı olabileceğini vurgulamaktadır. Ayrıca köylerin ve köylülerin tanınmasının ve bu sorunların çözülmesinin ülkenin kalkınmasında önemli bir adım olduğunu ifade etmektedir.

2.3. BAKANLIKLAR TARAFINDAN HAZIRLANAN TOPRAK KANUNU TASARILARI

Muhacirler, göçmenler, topraksız veya az topraklı çiftçilere toprak temin etmek amacıyla çıkarılan kanunlar elbette mevcuttur. Ancak 1945 yılına kadar müstakil bir ‘Toprak Kanunu’ hazırlanıp Meclise sunulup görüşülebilmemiş değildir. Arşiv belgelerinde bulunmuş olduğumuz ilk Toprak Kanunu tasarısı, 1935 yılında Dâhiliye Vekâleti tarafından hazırlanmış olup dört bölüm ve otuz iki maddeden oluşmaktadır.²⁵¹ İkinci tasarı da yine Dâhiliye Vekâleti tarafından 1937 yılında hazırlanmış, yedi bölüm ve elli yedi maddeden oluşmaktadır.²⁵² Ayrıca 1937 yılında Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâleti tarafından dört

²⁵⁰ Falih Rıfkı Atay, “Toprak Kanununa Dair”, *Ulus*, (8 Senteşrin 1941), 1.

²⁵¹ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 80-90 (21/123/10).

²⁵² BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 37-77 (21/123/10).

bölüm ve kırk madde içeren bir tasarı daha hazırlanmıştır.²⁵³ Bu çabaların yanı sıra, 1938 yılında yeni bir komisyon oluşturulmuş, fakat bu komisyon da sonuç üretememiştir.²⁵⁴

²⁵³ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 21-36 (21/123/10).

²⁵⁴ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 1-5 (21/123/10); Safiye Yelda Kaya, *“Land Use, Peasants and the Republic: Debates on Land Reform in Turkey, 1923-1945”*, (Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Doktora Tezi, 2014), 183-200; Doğan Avcıoğlu, bu tasarılarından bahsetmemekle birlikte şunları kaydetmektedir: *“...1933-1934 yıllarında Şükrü Kaya, Nüfus Umum Müdürü Galip Peker’e, toprakların tapusuz kısmını devlete maleden bir tasarı hazırlatmıştır. Tasarı, çiftlik ağaları elindeki önemli miktardaki Hazine topraklarının hazineye maledilmesini ve muhtaç köylüye dağıtılmasını sağlayabilecekti. Fakat tasarı, hem Ziraat Vekâleti hem de Devlet Şurası tarafından reddedilmiştir! İkinci tasarımı CHP grubu, Mardin Milletvekili Ali Rıza Erten’e hazırlatmış ama bu tasarı da grupta uyutulmuştur. Dr. Refik Saydam, Sağlık Bakanı iken bir İskân Kanunu hazırlatmak istemiş o da yarım kalmıştır. Ziraat Vekili Muhlis Erkmen 1941-1942 sıralarında bir tasarı üzerinde çalışmış fakat bu çaba da bir sonuca ulaşamamıştır...”* Bkz. Avcıoğlu, *Türkiye’nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)* 1, 489; 1930 yılında ilk kez Dâhiliye Nezareti tarafından hazırlanan “Arazi ve İskân Kanunu”nun, Büyük Millet Meclisine sunulmadan önce diğer bakanlıkların ve Danıştay’ın denetiminden geçemediğini ifade etmektedir. Cumhuriyet Halk Partisi, Sağlık ve Tarım Bakanlıklarında yapılan çalışmalar ve Meclis üyelerinin bireysel olarak hazırladığı bazı yasa tasarılarının da sonuçsuz kaldığını belirtmektedir. Bkz. Reşat Aktan, “Problems of Land Reform in Turkey”, *Middle East Journal* 20/3, (Summer 1966), 319-320; Sevgi Korkut, Cumhuriyetin ilanından sonra, ilk kez 1933-34 yıllarında girişimlere başlandığını belirterek bu amaçla İçişleri Bakanlığı tarafından “İskân Toprak Kanunu” adıyla bir tasarı hazırlandığını ifade etmektedir. Tasarının, genellikle tapusuz toprakları devlete mal ederek, hazine topraklarının büyük bir kısmını devletin mülkiyetine geçirmeyi ve ardından bu toprakları topraksızlara dağıtmayı hedeflediğini belirtmektedir. Ancak, Devlet Şurasına gönderilen tasarının geri çevrilerek kanunlaşmadığını, daha sonra, CHP grubunun, Mardin Milletvekili Ali Rıza Erten’e bir tasarı hazırlattığını fakat bu tasarının da gruptan geçemediğini ifade etmektedir. Bkz. Sevgi Korkut hzl., *Toprak Reformu ve Türkiye*, (Ankara: TBMM Basımevi, 1984), 45; Ancak 9 Haziran 1935 tarihli Cumhuriyet gazetesi, kanun taslağının Devlet Şurasından çıktığını duyurmaktadır. Bkz. *Cumhuriyet*, “Topraksızlara Arazi Veriliyor-Kanun Taslağı Devlet Şurasından Çıktı”, (9 Haziran 1935), 1; Ayrıca 12 Eylül 1934 tarihli Vakit gazetesinde “Dâhiliye Vekâletince uzun bir müddetten beri hazırlanan köylüyü topraklandırma talimatnamesinin ikmal” edildiği belirtilmektedir. Bkz. *Vakit*, “Köylüyü Topraklandırma Talimatnamesi”, (12 Eylül 1934), 2; “İskân ve Toprak Kanunu” olarak dönemin basınında bazı haberlerin yansıdığını görmekteyiz. Bkz. *Milliyet*, “İskân ve Toprak Kanunu-İç işler Bakanlığı Bir Proje Hazırladı”, (15 Şubat 1935), 1; 20 Eylül 1935 tarihli Son Posta gazetesi, Toprak Kanunu üzerinde son tetkikler yapılırken göçmenlerin durumu düşünülerek kanununun yeni bir safhaya girdiğini bildirmektedir. Bkz. *Son Posta*, “Köylüye Toprak Vermek İçin Eldeki Proje Yeni Esaslara Göre Değişecek”, (20 Eylül 1935), 1; 1 Ocak 1935 tarihinde Akın gazetesi, “Yeni Bir Kanun” diye duyurduğu gazetelerin yayımlanmış tarihlerine baktığımızda, zannediyoruz, tasarının tekrar değiştirilmiş halidir. Bkz. *Akın*, “Yeni Bir Kanun-Üretmeni Alakadar Eden Toprak Kanununda Mühim Maddeler Var”, (1 Birinci Kanun 1935), 4; 15 Şubat 1935 tarihli Milliyet gazetesinde yer bulan bu tasarının, Cumhuriyet Türkiye’sinin ana kanunları arasında yer alacağı belirtilmiştir. Bu kanun projesi ile memlekette işlemeyen toprakları işlenecek hâle getirmek, işlenenleri daha verimli yapmak, işleyen kollara işleyebileceği daha fazla toprak bulmak, vatan topraklarını daha medenî, daha zengin ve yaşamaya elverişli hâle getirmek hükümetin vazifesi addolunmuştur. Bkz. *Milliyet*, “İskân ve Toprak Kanunu”, (15 Şubat 1935), 1; Serkan Tuna, *“1930’lu Yıllarda Toprak Reformuna Yönelik Çabalar”* adlı çalışmasında bahsetmiş olduğumuz tasarılarla değinmekle beraber Şevket Raşit Hatipoğlu’na atıfta bulunarak Toprak Kanunu’na yönelik çalışmaların 1930-1931 yıllarında başladığını, Dâhiliye Vekâleti tarafından Toprak İskân Kanunu hazırlandığını ancak Devlet Şurası ve CHP grubunca eleştirilerek geri çevrildiğini ve tasarının Tarım Bakanlığı gündemine alındığını ifade etmektedir. Ardından Sağlık Bakanlığı ve CHP Umumi İdare Heyetince tasarı hazırlandığını ancak bunların da sonuca ulaşamadığını ifade etmektedir. Bkz. Tuna, *“1930’lu Yıllarda Toprak Reformuna Yönelik Çabalar”*, 129-137; Atıfta bulunulan Şevket Raşit Hatipoğlu’nun Toprak Reformu Seminerinde yapmış olduğu konuşmada, seminerden geç haberinin olduğunu ve hazırlıklı olmadığını belirterek Toprak Kanunu hakkında vermiş olduğu tarihlerde de emin olmadığını ifade etmektedir: *“zannediyorum 1930-31 tarihlerinde İçişleri Bakanlığı bir Toprak İskân*

Hazırlanan ancak yürürlüğe giremeyen bu kanun tasarıları, 1945 yılında kabul edilen

Kanunu hazırladı.” Dolayısıyla Toprak Kanunu tasarısının hazırlanış tarihinin gerçekte uyuşmadığı kanaatindeyiz. Bkz. Hatipoğlu, “Toprak Reformunun Tarihçesi”, 22-23; Suat Oktar, “*Türkiye’de Tarım Sektörünün Yapısal Düzenlemesinde Toprak ve Tarım İle Kooperatifçilik*” adlı doktora tezinde, Mehmet Doğan ve Ömer Lütfi Barkan’a atıfta bulunarak “1934 yılından 1945 yılına kadar sırasıyla İçişleri, Sağlık ve Tarım Bakanlıklarınca üç kanun tasarısı hazırlandığını” ve en önemlisinin 1935 yılında İçişleri Bakanlığına bağlı Nüfus Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan ‘İşkân-Toprak Kanunu Tasarısı’ olduğunu ve iddialı olmasından dolayı sorunlar yaratabileceği endişesiyle İçişlerinden alınarak Ziraat Bakanlığına devredildiğini ifade etmektedir. Bkz. Suat Oktar, “*Türkiye’de Tarım Sektörünün Yapısal Düzenlemesinde Toprak ve Tarım İle Kooperatifçilik*”, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Doktora Tezi, 1984, 186-187; Atıfta bulunulan Mehmet Doğan’ın “Tarih ve Toplum” adlı eserine baktığımızda, yine Şevket Raşit Hatipoğlu ve Ömer Lütfi Barkan’a atıf yapıldığını görmekteyiz. Doğan, ayrıca Cumhuriyet gazetesinin 22.5.1935 tarih ve “Topraksızlara Arazi Veriliyor-Kanun Taslağı Devlet Şurasından Çıktı” başlıklı haberine de atıfta bulunmuştur. Adı geçen gazetenin de tarihinde zannediyoruz yanlışlık yapılmıştır. Zira Cumhuriyet gazetesinin “Topraksızlara Arazi Veriliyor-Kanun Taslağı Devlet Şurasından Çıktı” başlıklı haberi 9 Haziran 1935 tarihine aittir ki Ek-3’te verilmiştir. Bkz. Mehmet Doğan, *Tarih ve Toplum*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 1998), 252-253; Ömer Lütfi Barkan’da tasarının gizli tutulduğunu, kendisinin de ancak hususi dostlarından istifade ettiğini belirtmektedir. Bu tasarının “*şiddetli bazı hükümleri ihtiva etmesi dolayısıyla*” Ziraat Bakanlığına devredildiğini ifade etmektedir. Bkz. Barkan, *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, 456; 1937 yılına gelindiğinde, Toprak Kanunu ile ilgili haberlerin gazetelerde yoğunlaştığı görülmektedir. Ancak, tasarıların hangi bakanlık tarafından hazırlandığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Bkz. *Anadolu*, “Toprak Kanunu, Büyük Millet Meclisinin Bu Devresinde Çıkarılacaktır”, (9 Ocak 1937), 3; *Anadolu*, “Toprak Kanunu Çıkıyor-Beş Milyon Çiftçi Topraksız Bir Halde Bekliyor”, (23 Kânunusani 1937), 1; Asım Us, “Memleketimizin Zirai Hayatında Büyük Bir İnkılap Hazırlanıyor”, *Kurun*, (15 II. Kanun 1937), 4; *Tan*, “Toprak Layihasının Esasları-Köylü Nasıl Toprak Sahibi Olabilecek?”, (1 Şubat 1937), 1; *Akşam*, “Toprak Kanunu Meclisin Bu Devresinde Çıkacak”, (9 Ağustos 1937), 3; Şevket Bilgin, “Toprak Kanunu”, *Yeni Asır*, (25 Son Teşrin 1937), 1; 8 Ağustos 1937 tarihli Ulus gazetesinde, projenin ilk hazırlandığı zamana göre önemli değişiklikler geçirdiğini belirtmektedir. Bkz. *Ulus*, “Rejimin Büyük Bir Eseri-Topraksız Müstahsil Kalmıyacak Kanun Bu Yıl İçinde Çıkacak”, (8 Ağustos 1937), 1; *Tan*, “Köylüye Toprak Veriliyor-Hazırlanan Layiha Son ve Kati Şekli Aldı”, (10 Ağustos 1937), 1; *Haber*, “Beş Milyon Türk Çiftçisine Tarla Verilecek”, (12 Mart 1937), 1; 13 Mart 1937 tarihli Ulusal Birlik gazetesi, Toprak Kanunu projesinin Dâhiliye Vekâleti tarafından hazırlandığını ve yakın zamanda Meclise sevk edileceğini belirtmektedir. Bkz. *Ulusal Birlik*, “Köylüyü Toprak Sahibi Edecek Kanun Hazırlıkları Dâhiliye Bakanı Bay Şükrü Kaya’nın Büyük Alakasile Devam Etmektedir”, (13 Mart 1937), 1; 12 Ocak 1937 tarihli Ulus gazetesi, Toprak Kanunu projesini incelemek üzere Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti tarafından bir komisyon oluşturulduğunu, komisyon ilk toplantısını Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Refik Saydam başkanlığında yaptığını belirtmektedir. Bkz. *Ulus*, “Toprak Kanunu Projesi Bir Komisyonca Tetkik Ediliyor”, (12 Sonkanun 1937), 2; 29 Ocak 1937 tarihli Ulus gazetesi, Sıhhat Bakanlığınca hazırlanan tasarının Başbakanlığa sunulduğunu belirtmektedir: “*Sıhhat bakanlığınca hazırlanan toprak kanunu projesi bakanlar heyetinde görüşülmek üzere başbakanlığa sunulmuştur.*” Bkz. *Ulus*, “Toprak Kanunu Projesi”, (29 Sonkanun 1937), 2. Sonuç olarak, ilk Toprak Kanunu tasarıları hakkında hem dönemin basınında hem de telif ve tetkik eserlerde bir bilgi karmaşası bulunmaktadır. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşiv belgelerinde bulduğumuz 1935 ve 1937 tarihli Dâhiliye Vekâleti ayrıca 1937 tarihli Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti tarafından hazırlanmış olan tasarıları inceledik ve çalışmamıza ekledik. Ancak bazı telif ve tetkik eserlerde tasarıların tarihlerinde ve hangi kurum tarafından hazırlandığı hususunda bir uyum söz konusu değildir. Dönemin gazetelerine baktığımızda, aynı durumun burada da yaşandığını görmekteyiz. Toprak Kanunu tasarılarının kim tarafından hazırlandığı belirsiz olmakla beraber içeriklerinin de bazı noktalarda birbirinden farklı olduğunu ve hatta İşkân Kanunu’nun bazı maddelerinin de görüldüğünü tespit ettik. Bu konudaki belirsizlik, tasarıların Meclise sunulmaması ve elde bir metin bulunmayışı ile daha da pekişmektedir. Ayrıca bazı tasarıların maddelerinin 1934 İşkân Kanunu’na göre uygulanacağını belirtilmesi, aynı yıllarda farklı bakanlıkların Toprak Kanunu tasarıları üzerinde çalışmaları ve 1935-1942 yılları arasında hazırlanan tasarıların genelde birbirlerine benzer olup sürekli olarak değişikliğe uğraması, bu karışıklığı artıran etkenler arasında yer almaktadır.

Çiftçiye Topraklandırma Kanunu’nu etkilemiş ve bu kanunun hazırlık sürecine katkıda bulunmuştur.

2.3.1. Dâhiliye Vekâleti Tarafından Hazırlanan 1935 Tarihli Toprak Kanunu Tasarısı

Dâhiliye Vekâleti tarafından hazırlanan bu tasarı, Başvekâletin emirleri doğrultusunda evvela Adliye, Sıhhat ve İctimai Muavenet, Ziraat, Millî Müdafaa Vekâletlerine ayrıca Erkânı Harbiye Reisliğine ve Tapu Umum Müdürlüğüne gönderilerek bu kurumların görüşlerine sunulmuştur. 13 Şubat 1935 tarihinde Dâhiliye Vekâleti Müsteşarı Vehbi Demirel’in Başvekâlete göndermiş olduğu dilekçede, vekâletlerden tasarı ile ilgili bir itirazın gelmediği belirtilerek tasarının, Meclise sevkine müsaade edilmesi istenmiştir.²⁵⁵

Dâhiliye Vekâleti tarafından 1935 yılında hazırlanmış olan tasarı dört bölüm ve otuz iki maddeden oluşmaktadır. Tasarının amacı şu şekilde belirtilmiştir: “*Türk ulusunun ekseriyetini teşkil eden Türk çiftçilerine çalışma sahası temin ederek verim kabiliyetlerini yükseltmek ve yurdun dayandığı ziraat ekonomisini asrın icaplarına göre tanzim edip işleyen kolları artırmak ve emekleri karşılığını alarak hem kendilerini terfih ve hem de sanayileşme planımızın atisini temin eylemek bugünkü düşüncelerimizin en başında gelmektedir.*”²⁵⁶ Tarım sektörü, Türkiye’nin ekonomik kalkınması ve sosyal refahı için hayati bir role sahiptir ve çoğunlukla kırsal kesimde yaşayan çiftçiler bu sektörün temel aktörleridir. Onlara verimli çalışma alanları sağlanarak tarımsal üretimin artırılması, çiftçilerin yaşam standartlarının yükseltilmesi ve ülke genelinde ekonomik büyüme ve kalkınmanın desteklenmesi hedeflenmektedir. Aynı zamanda, tarım sektörünün modernize edilmesi ve çağın gereksinimlerine uygun hâle getirilmesi, sürdürülebilir tarım uygulamalarının teşvik edilmesi, teknolojinin kullanımının yaygınlaştırılması gibi önlemler de önem arz etmektedir.

Kanun tasarısı hazırlanırken ziraat yapılacak sahaların intikal veya ferağla

²⁵⁵ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 99 (21/123/10).

²⁵⁶ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 79 (21/123/10).

parçalanarak çiftçi ailelerinin şehirlere göç etmesinin önüne geçmek ve özellikle ihracata malzeme yetiştirecek olan büyük çiftliklerin de lüzumundan fazla parçalanmasını önlemeye yönelik tedbirlerin alındığı vurgulanmıştır. Toprak Kanunu Layihası'nın başlangıç kısmında bulunan birinci maddede, bu kanunun içerdiği hükümlerin uygulanması amacıyla Başvekâlete bağlı müstakil bir “Toprak Umum Müdürlüğü” teşkil olunacağı ve bu müdürlüğün vazife ve salahiyeti ile teşkilatı ayrı bir kanunla tespit olunacağı belirtilmiştir.²⁵⁷ Bu tür bir düzenleme, tarım politikalarının etkin bir şekilde uygulanması için daha özel ve odaklanmış bir yapı oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu sayede; tarımsal üretimde verimliliği artırmak, çiftçilerin refahını korumak ve tarım alanlarının sürdürülebilirliğini sağlamak hedeflenmektedir.

Toprak mülkiyetini kapsayan birinci bölümde bulunan ikinci madde, kanunun tatbik olduğu tarihten itibaren bir yıl içerisinde toprak sahiplerinin bulundukları yerin idarî amirlerine beyanname vererek topraklarının sınırlarını bildirmeye ve bir makbuz almaya mecbur oldukları belirtilmiştir. Verilen beyannamede yazılan miktarlardan fazla toprak hakkında beyanname sahipleri ya da mirasçılarının hak iddiasında bulunamayacakları ifade edilmiştir. Beyanname vermeyenlerin ise ellerindeki tasarruf miktarına göre hükûmetçe tespit edileceği ve sonuca göre tapu muamelesi yapılacağı fazla çıkan miktarda tevzi topraklar arasına alınacağı belirtilmiştir. Bu madde, toprak sahiplerinin toprak mülkiyetiyle ilgili bilgileri belirli bir süre içinde beyan etmelerini ve bu beyanlar doğrultusunda toprak sahipliğinin belirlenmesini amaçlamaktadır. Buradaki amaç, toprak mülkiyetinin netleştirilmesi ve toprak sahiplerinin sahip oldukları toprak miktarının belirlenmesidir. Bu sayede, toprak sahipliği ile ilgili belirsizliklerin ortadan kaldırılması, haksız kazançların önlenmesi ve toprak sahiplerinin haklarının korunması hedeflenmektedir. Ayrıca toprak sahiplerinin beyanname vermemesi durumunda hükûmetin bu duruma müdahâle etmesi ve toprak dağıtımını düzenlemesi sağlanarak toprakların adil bir şekilde kullanılması ve dağıtılması, toprak mülkiyetiyle ilgili düzenlemelerin uygulanmasını sağlayarak toprak sahiplerinin ve toplumun menfaatlerini korumayı amaçlamaktadır. Üçüncü maddede, idare heyetlerinin gelen tasdikli

²⁵⁷ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 80 (21/123/10).

beyannameler üzerinde nasıl bir yol izleyeceği anlatılmıştır. Buna göre:

A) Beyannamedeki miktar, tapuda yazılı miktara uygun olanlar için bir işlem yapılmayacağı, sadece tapu sicillerine vize damgası vurulacağı,

B) Beyannamedeki miktar, tapuda yazılı miktardan eksik olanların mahallinde tapu artıklarından eksigi tamamlanacağı ve tapu sicillerine bir şerhle yazılacağı,

C) Beyannamedeki miktar, tapuda yazılı miktardan fazla olduğunda,

1. Tapu sahibi az topraklı ise fazlalıklar istihkakından çok olmadığı takdirde kendisine karşılıksız olarak tapu edileceği, istihkakından fazla ise iskân haddinin iki katına kadar olanı karşılıksız tapu edileceği ancak bu miktardan fazla ise istimlak edileceği,

2. Toprak sahibi iskân haddinin iki katından fazla tapulu toprağa sahip ise tapu artıkları istimlak hükümlerine göre istimlak olunacağı,

3. İstimlak muamelesi tamamlanana kadar tapu artığı topraklar tapu sahiplerinin kullanımına bırakılacağı ancak istimlak olunacak topraklar defterine geçirileceği,²⁵⁸ Bu düzenlemelerin amacı, toprak mülkiyetinin düzenli bir şekilde kaydedilmesini sağlamak ve toprak sahipleri arasında adil bir şekilde dağılımı sağlamaktır. Ayrıca toprakların verimli kullanımını teşvik etmek ve toprak sahiplerinin haklarını korumak da hedeflenmektedir.

Dördüncü maddede, kanunun neşri tarihine kadar devlete ait olan boş yerlerden, millî topraklardan, köy, kasaba ve şehirlerin orta malı yerlerinden işgal edilmiş topraklarda:

A) İşgal eden eğer çiftçi ise toprak istihkakı miktarı kendisine karşılıksız olarak

²⁵⁸ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 80-82 (21/123/10).

verilir, fazlası tevzi toprağı olacağı,

B) İşgal edenin iskân haddinden fazla ve fakat iki mislinden eksik toprağı varsa toprağın tamamı iki katını geçmemek kaydıyla en çok işgal edilen toprağın yarısına kadar miktarı yarım bedelle kendisine ipotekli olarak tapuya tescil olacağı, fazlası tevzi toprağı olacağı,

C) İşgal edenlerin elindeki topraklar iskân haddinin iki katından fazla ise bu topraklar tamamen tevzi toprağı yapılacağı, tevzi zamanına kadar bu toprakları icarsız işleyebilecekleri,²⁵⁹ Bu düzenlemelerle, işgal edilen toprakların hukuki durumu belirlenmekte ve işgal eden kişilere adil bir şekilde hak tanınması amaçlanmaktadır. Aynı zamanda, toprakların verimli kullanımı ve dağılımının sağlanması hedeflenmektedir.

Beşinci maddede; bağ, meyvelik ve fidanlık hâline gelen tapuda kayıtsız olan bu topraklar miktarları ne olursa olsun bunu bağ, meyvelik ve fidanlık yapanların ve varislerine karşılıksız olarak tapuya tescil olacağı belirtilmiştir. Bu şekilde, bu toprakları işleyen veya geliştiren kişilerin mülkiyet hakları korunmuş olacaktır. Ayrıca bu düzenleme sayesinde, tarım alanlarının kayıtlı olmayan durumdan kayıtlı hâle getirilmesi sağlanacaktır. Altıncı maddede; göllerden, bataklıklardan, sazlıklardan, ırmak, dere ve çay gibi yerlerin kurutulup ziraata açılan ayrıca taşlık, tepelik yerlerin emek ve masrafla ziraata açılan yerler tapu fazlası veya tapuya kayıtlı olmasa da bunu yapanlara ve mirasçılara karşılıksız olarak tapu verileceğı belirtilmiştir. Ancak bu topraklar iskân haddinden fazla bulundukları takdirde istimlak hükümlerine göre istimlak olunabileceğı ifade edilmiştir. Bu düzenleme, verimli olmayan doğal alanların tarıma kazandırılmasını teşvik etmektedir. Bu tür arazilerin tarıma açılması emek ve masraf gerektirdiğinden bu çaba ve yatırımı yapan kişilere mülkiyet haklarının sağlanması önemlidir. Ancak bu tür arazilerin iskân haddinden fazla bulunması durumunda, yani kişinin sahip olduğı arazi miktarı belirlenen sınırları aşarsa istimlak hükümlerine göre bu fazla arazi istimlak edilebilir. Bu durumda, istimlak edilecek arazinin belirlenmesi ve işlem süreci, mevcut yasal düzenlemelere göre gerçekleştirilecektir.

²⁵⁹ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 82-83 (21/123/10).

Toprak dağıtımını kapsayan ikinci bölümde bulunan yedinci maddede, İskân Kanunu'nun 21. maddesinde gösterilen iskân topraklarıyla bu kanun hükümlerine göre istimlak edilecek topraklara tevzi topraklar denileceği ifade edilmiştir. Bu topraklardan İskân Kanunu ve bu kanun hükümlerine göre topraksız ve iskân haddinden az topraklı çiftçilere, muhacirlere, göçebelere, naklolunanlara toprak dağıtılacağı ve dağıtılan bu toprakları temlike vali ve kaymakamların yetkili olacağı ifade edilmiştir. Köy, kasaba ve şehir tevzi topraklarından önce buralardaki topraksız ve az topraklı çiftçilere, sonra yerleştirilecek muhacirlere, göçebelere ve naklolanlara, komşu köylerden getirilip yerleştirilen çiftçilere, daha sonra da komşu köy, kasaba ve şehir çiftçilerine dağıtılacağı belirtilmiştir. Tevzi topraklarından uzakta bulunan köy, kasaba ve şehir ihtiyacından fazla olanları; yakın bulunan komşu köy, kasaba ve şehirlere tahsisi ve oralarda bulunan muhtaçlara tevzi edilebileceği ifade edilmiştir.²⁶⁰ Bu düzenleme, tarımsal üretimi artırmak, topraksız veya az topraklı olan çiftçilere mülk sahibi olma imkânı sağlamak, muhacirlerin yerleşimlerini desteklemek ve sosyal adaleti sağlamak amacıyla yapılmıştır.

Sekizinci maddede, “topraksız çiftçilerin toprak istihkakı iskân haddidir.” Az topraklı çiftçilere toprak istihkakı mutasarrıf olarak ellerinde bulundukları toprak miktarları iskân haddine çıkarılmak suretiyle tayin olunacağı belirtilmiştir. Az topraklı ve topraksız çiftçilerden yüksek tahsil görenlerle ziraat mektepleri mezunlarına ve istiklâl madalyası sahibi olanlara ve altıdan fazla çocuğu bulunanlara bir katı, lise ve bu derecedeki okul mezunlarına ve beşten fazla sağ çocuk sahibi olanlara üçte iki ve orta mektep ve ziraat kursu mezunlarına dörtten fazla çocuğu bulunanlara üçte bir fazlası ile toprak istihkakı hesap olunacağı ifade edilmiştir. Ayrıca 2510 sayılı İskân Kanunu'nun 17. maddesine ilişkin bulunan cetvel ve tatbikatına ait (bağ ve meyvelik dağıtım talimatnamesi) verilmiş ve verilecek olan toprakların bu istihkak hesabına katılmayacağı belirtilmiştir. Bu düzenleme, toprak dağıtımında adaletin sağlanmasını amaçlar ve toprak istihkakının belirlenmesinde çeşitli kıstasların göz önünde bulundurulmasını sağlar. Bu kıstaslar, özellikle eğitim seviyesi, askeri hizmet gibi faktörler üzerinden toprak dağıtımının yapılmasını sağlayarak sosyal adaletin sağlanmasına katkıda bulunur. Dokuzuncu maddede, kanun hükümlerine göre toprak isteyen her çiftçinin elinde

²⁶⁰ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 81-83 (21/123/10).

bulundurduğu toprak miktarlarını gösterir muhtar ve ihtiyar heyetlerince, kasaba ve şehirlerde belediyelerce tasdikli bir beyanname vermeye mecbur oldukları ifade edilmiştir. Topraksız çiftçilerin de toprağı olmadığına dair yine aynı makamlarca tasdikli bir beyanname vermeleri gerekmektedir. Beyanname sahipleri ve mirasçılar beyanname haricinde toprak hakkı iddiasında bulunamayacakları belirtilmiştir. Beyannamelerin tanzim ve tasdik şekilleri nizamname ile tespit edileceğı vurgulanmıştır. Bu düzenleme, toprak isteyen her çiftçinin ve özellikle topraksız çiftçilerin, toprak taleplerini belgelendirmek üzere muhtar, ihtiyar heyeti veya belediyelerden alacakları tasdikli beyannameleri zorunlu kılar. Bu sayede, toprak talepleri ve toprak mülkiyeti ile ilgili belgelerin güvenilirliği sağlanır ve toprak dağıtımında şeffaflıkla adil bir sistem oluşturulmuş olur. Onuncu maddede, köylerde muhtar ve ihtiyar heyetleri iki yıl içerisinde köylerinde topraksız ve iskân haddinden az topraklı çiftçilerin tasdikli beyannamelerini defter yapıp kaymakamlığa vermeleri belirtilmiştir. Kasaba ve şehirlerde bu defterlerin belediyelerce ve mahalle üzerine yapılacağı ifade edilmiştir.²⁶¹ Bu düzenleme, topraksız ve az topraklı çiftçilerin durumlarının kayıt altına alınmasını ve bu bilgilerin ilgili idarî makamlara iletilmesini sağlamaktadır. Köylerde muhtar ve ihtiyar heyetleri, kasaba ve şehirlerde ise belediyeler, bu defterleri düzenleyerek kaymakamlığa veya ilgili idarî makamlara sunarak toprak istihkakıyla ilgili verilerin toplanmasını ve izlenmesini sağlayacaklardır. Bu sayede, toprak dağıtımıyla ilgili süreçlerin düzenli bir şekilde yürütülmesi ve adil bir şekilde gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır.

On birinci maddede, tevziye ayrılacak toprakların tespit ve tevzi heyetleri vasıtasıyla tevzi olunacağı belirtilmiştir. Tespit heyetleri, Köy Kanunu'na göre sınırları tespit edilmemiş köylerin kasaba ve şehirlerin sınırlarını da tespit ve hudutnamelerini de tanzim eder. Tespit heyetleri, vali veya kaymakamlarca seçilen bir reis ile bir mühendis veya bir nafia fen memuru, orman mühendisi ve bir ziraat memurundan oluşmaktadır. Köylerde bunlara ek olarak muhtarlarla ihtiyar heyetinden bir aza, kasaba ve şehirlerden iki belediye azası katılır. Bu heyetler toprak dağıtım talimatnamesi dâhilinde vazifelerini yapacakları belirtilmiştir. Bu düzenleme, toprak dağıtımının adil ve düzenli bir şekilde yapılması için tespit ve tevzi işlemlerinin belirli heyetler aracılığıyla gerçekleştirilmesini

²⁶¹ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 83-84 (21/123/10).

öngörmektedir. Bu heyetler, farklı uzmanlık alanlarından gelen üyelerden oluşarak toprak dağıtımının teknik ve idarî yönlerini ele alacaklardır. Bu sayede, toprak dağıtımının objektif ve tarafsız bir şekilde yapılması ve çeşitli tarafların görüşlerinin dikkate alınması sağlanmış olacaktır. On ikinci maddede, ihtiyaç ve tespit defterleri Kaza İdare Heyetlerinde tetkik ve tasdik olunur. Bu tasdikten sonra heyet, her köy ve mahallenin miktarı üzerine tevzi defterlerini tanzim ve tasdik ederler; tevziler de bu defterler üzerinden yapılır. Kaza İdare Heyetleri kararları itiraz üzerine Vilayet İdare Heyetlerinde tetkik olup tadilen veya aynen kabul olunur ve bu kararlar da valinin tasdiki ile tamamlanır. Vali, bu kararları aynen veya tadilen tasdik etmeye veya reddetmeye yetkilidir. Kaza İdare Heyetlerinin kararlarına iki ay, Vilayet İdare Heyetlerinin kararlarına bir ay içerisinde itiraz olunabileceği belirtilmiştir. Bu kanunun içerdiği toprak işlerini tetkik eden Kaza İdare Heyetlerine; kazanın Ziraat Bankası memuru, Ziraat Odası reisi, toprak memuru ve Vilayet İdare Heyetine; vilayet Ziraat Bankası Müdürü, Ziraat Odası reisi ve toprak müdürü katılır. Vilayet İdare Heyetine de vali muavini ve yoksa mektupçu başkanlık eder. Merkez kazası teşkilatı olmayan kazalarda Ziraat Müdürünün başkanlığında merkez mal müdürü, hükûmet tabibi, tapu nüfus memurları, bir nafia ve bir orman mühendisinden oluşan heyet bu işlerde Kaza İdare Heyeti vazifesini görür. Toprak memuru merkez kazası, Ziraat Bankası memuru, Ziraat Odasından bir aza bu heyete katılır. Tasdik olunan beyannameler üzerine tapu sicillerindeki eksik miktarlar tashih ve kayıtsız topraklar tapuya tescil olunur.²⁶² Bu madde, toprak işlerinin düzenlenmesi ve idarî süreçlerin belirlenmesi için Kaza ve Vilayet İdare Heyetlerinin görevlerini ve yapısını detaylı bir şekilde açıklamaktadır. Bu sayede, toprak dağıtımı ve kayıt işlemleri adil ve düzenli bir şekilde yürütülebilir.

On üçüncü maddede, yeterli toprak bulunmayan yerlerdeki topraksız veya az topraklı çiftçileri istedikleri takdirde toprağı bulunan yakın veya uzak köylere, nahiyelere, kazalara ve vilayetlere nakil ve iskânları mümkün olabileceği belirtilmiştir. Bu çiftçiler hakkında 2510 sayılı İskân Kanunu hükümleri uygulanacağı ancak askerlik muafiyetinden istifade edemeyecekleri vurgulanmıştır. Bu madde, topraksız veya az topraklı çiftçilerin yaşadığı bölgelerdeki toprak yetersizliği durumunda, onların daha

²⁶² BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 84-85 (21/123/10).

fazla toprağa erişebilmeleri için başka bölgelere nakledilerek iskân edilmelerine olanak tanır. Bu nakil ve iskân işlemleri sırasında, İskân Kanunu hükümleri uygulanırken askerlik muafiyetinden yararlanamayacakları da belirtilmektedir. Bu düzenleme, topraksız veya az topraklı çiftçilerin toprak sahibi olmalarını sağlamak ve toprak kullanımını daha etkin hâle getirmek amacıyla yapılmıştır. On dördüncü maddede, toprak dağıtımında istihkakı imkân derecesinde bir yerde ve bir parça olarak verilmeye dikkat edileceği belirtilmiştir. Çiftçilerin ellerindeki küçük parçaları mübadele ederek bir çiftçinin bütün topraklarını tek parça haline getirmeye Tevzi Heyetleri yetkilidir. Tevzi Heyetlerinin bu kararları ilgililerin itirazı üzerine İdare Heyetlerince tetkik edilerek karara bağlanır ve valinin tasdiki ile de katileşir. Bu madde, toprak dağıtımında verimliliği artırmak ve çiftçilerin topraklarını daha etkin bir şekilde kullanabilmelerini sağlamak için önemlidir. Çiftçilerin topraklarının mümkün olduğunca tek bir parça hâlinde olması, tarım işlerinin daha verimli bir şekilde yürütülmesine olanak tanır ve işletme maliyetlerini azaltabilir. Bu nedenle, Tevzi Heyetlerinin bu tür karar alma yetkisi, toprak kullanımının daha etkin hâle getirilmesine yardımcı olur. On beşinci maddede, topraksız, az topraklı ve iskân haddinin iki mislini geçmeyen topraklı çiftçilere gerektiğinde köy, kasaba ve şehirlerin orta malı topraklarında ev, ahır, samanlık, harman ve ağıl yerleri karşılıksız olarak verilir. Bu madde, topraksız veya az topraklı çiftçilerin barınma ve tarım faaliyetlerini sürdürebilmeleri için gerekli olan ev ve ahır gibi alanlara erişimlerini sağlamak amacıyla yapılmıştır. Köy, kasaba ve şehirlerin orta malı topraklarında bu tür yerlerin çiftçilere karşılıksız olarak verilmesi, onların tarımsal faaliyetlerini daha verimli bir şekilde yürütebilmelerine ve yaşamlarını sürdürebilmelerine yardımcı olacaktır. On altıncı maddede, dörtten fazla çocuğu olan çiftçilere verilecek topraklardan bu fazla çocukları için verilecek hisseler parasız verilir.²⁶³ Bu madde, dörtten fazla çocuğu olan çiftçilere toprak dağıtımında ek bir avantaj sağlar. Bu çiftçilere verilecek topraklardan fazla çocukları için ayrılan hisselerin parasız olarak verilmesi, ailelerin toprak sahibi olmalarını ve tarımsal faaliyetlerini sürdürebilmelerini desteklemektedir. Bu düzenleme, geniş ailelere ve çocuk sayısı fazla olan ailelere toprak edinme imkânı sağlayarak tarımsal üretimi teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

²⁶³ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 85-86 (21/123/10).

Mali hükümler ve istimlâki içeren üçüncü bölümde on yedinci madde, bir vilayet sınırları içerisinde nüfus yoğunluğu kırk beşten az olan yerlerde %75'i ziraata elverişli olmak üzere aile başına 500 hektardan fazla kalan topraklar bu kanunun hükümlerine göre ve İcra Vekilleri Heyeti kararıyla istimlak olunabileceği belirtilmiştir. Bu madde, bir vilayet içindeki düşük nüfus yoğunluğuna sahip bölgelerde geniş toprak sahalarının bulunması durumunda, bu toprakların tarımsal üretime daha etkin bir şekilde kullanılabilmesi için istimlak edilebileceğini belirtir. İstimlak işlemi, bu kanunun hükümlerine ve İcra Vekilleri Heyetinin kararına dayanarak gerçekleştirilir. Bu düzenleme, tarımsal üretkenliği artırmak ve toprak kullanımını daha etkin hâle getirmek amacıyla yapılmıştır. On sekizinci maddede, hükûmet geçen maddedeki istimlak için en çok 20 yılda ödenmek üzere %5 faizli ve yirmişer lira kıymetli bir milyon adede kadar toprak tahvili çıkarabileceği belirtilmiştir. Borç taksitleri tahsilatından ilk önce toprak tahvilleri faizleri ödenir ve tahviller ödenir. Toprak Bankası kurulunca bu işlemler tamamen bu bankaya devrolunur.²⁶⁴ Bu madde, istimlak için çıkarılan toprak tahvillerinin yönetimi ve ödeme süreçlerini düzenlemektedir. Hükûmet, toprak tahvilleri aracılığıyla istimlak için gerekli finansmanı sağlayarak istimlak edilen toprakların ödemelerini 20 yıl içinde gerçekleştirebilir. Bu süreçte öncelikle faiz ödemeleri yapılır ve daha sonra toprak tahvillerinin anapara ödemeleri gerçekleştirilir. Bu işlemler, Toprak Bankası'nın kurulmasıyla birlikte bu bankaya devredilir, böylece işlemlerin daha etkin bir şekilde yönetilmesi sağlanır.

On dokuzuncu maddede, İdareî hususiyelere, belediyelere, vakıflara ve diğer amme müesseselerine ait tapulu topraklar resmî ve genel vazifeleri görmeye gerek yoksa istimlak edilebilecekleri belirtilmiştir. Bu madde, belirli kamu kuruluşlarına ait olan ancak resmî veya genel vazifeleri yerine getirmek için gerekli olmayan toprakların istimlak edilebileceğini belirtir. Bu tür topraklar, tarımsal üretkenliği artırmak veya toprak dağılımını düzenlemek gibi amaçlarla istimlak edilebilir. Ancak bu istimlak işlemleri, belirli yasal prosedürlere ve koşullara tabidir ve adil bir şekilde gerçekleştirilir. Yirminci maddede, istimlak işi toprağın bulunduğu yerdeki İdare Heyeti kararı ve valinin tasdikiyle yapılır ve kararlaştırılan bedelin toprak sahibine verilmesi veya muteber

²⁶⁴ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 86 (21/123/10).

bankalardan birine sahibi namına yatırılmasıyla tamamlanır. Paranın sahibine veya bankaya teslimine ait makbuzla mahalin en büyük mülkiye memuru tarafından yazılan tezkere ile toprak tapu memurluğunca hazine adına tapuya bağlanır ve ondan sonra tevziat yapılır. Bu madde, istimlak işleminin yasal prosedürlerini belirler. İstimlak işlemi, yerel idare heyeti kararı ve valinin onayı ile gerçekleştirilir. İstimlak edilen toprağın sahibine ödenmesi veya bankaya yatırılmasıyla işlem tamamlanır ve toprak hazine adına tapuya bağlanır. Bu şekilde işlem tamamlandıktan sonra, toprak dağıtımı gerçekleştirilebilir. Yirmi birinci maddede, istimlak edilecek topraklara verilecek bedeller 914 yılı vergi, yoksa tapu kıymetlerinin dört katı kadardır. Bu miktar, hazır kıymetlerden fazla görülürse hazır kıymetler üzerinden işlem yapılır. Vergi veya tapu kıymetleri yoksa mahalli idare heyetlerince eşlerine göre kıymet biçilir. Bu madde, istimlak edilecek toprakların değerini belirlemede kullanılacak ölçütleri açıklar. İstimlak bedeli, toprağın 914 yılına ait vergi değeri veya tapu kıymetlerinin dört katı olarak belirlenir. Ancak bu miktar toprakların gerçek değerinden fazla ise işlem, toprakların hazır kıymetleri üzerinden yapılır. Eğer vergi veya tapu kıymetleri belirlenemiyorsa mahalli idare heyetleri tarafından toprakların değeri eşlerine göre belirlenir. Bu düzenleme, adil ve makul bir istimlak bedeli belirleme sürecini sağlamak amacıyla yapılmıştır. Yirmi ikinci maddede, hem bu kanunun hem de İskân ve Borçlanma Kanunları'nın hükümlerine göre borçlanma suretiyle muhacirlere, göçebelere, naklolanlara, muhtaç çiftçilere ve şark mültecilerine verilmiş ve verilecek olan mülkler, topraklar, yemeklikler, tohumluklar, ziraat ve koşum aletleri, hayvanlar, bedel ve sermaye taksitleri tahsil olundukça Maliyeden Merkez Bankasına devrolunacağı belirtilmiştir. Tahsilatın bir milyon lirayı bulması sonrasında hükûmetin toprak ve iskân ile meşgul olmak üzere bir "Toprak Bankası" kurmaya yetkili olduğu belirtilmiştir. Bu madde, muhacirler, göçebeler, nakledilenler, muhtaç çiftçiler ve şark mültecilerine verilecek olan mülklerin finansmanı için borçlanma yoluna gidilmesini ve tahsil edilen bedellerin Maliyeden Merkez Bankasına aktarılmasını düzenler. Tahsilat miktarının belirli bir seviyeyi aşması hâlinde, hükûmetin toprak ve iskân işlerini yönetmek üzere bir Toprak Bankası kurma yetkisi verilmiştir. Bu banka, toprak ve iskân işlerinin finansmanını sağlamak ve bu alandaki faaliyetleri koordine etmekle sorumlu olacaktır. Yirmi üçüncü maddede, tevzi ve iskân toprakları Toprak Bankasının aslî sermayesinden sayılacağı belirtilmiştir. Hükûmetin millî mülklerden bu bankanın sermayesini artırmak

üzere beş milyon liraya kadar emlâki bu bankaya devredebileceği ifade edilmiştir.²⁶⁵ Bu madde, Toprak Bankasının asli sermayesini oluşturan tevzi ve iskân topraklarını belirler. Ayrıca hükûmetin bu bankanın sermayesini artırmak amacıyla millî mülklerden gayrimenkul devretme yetkisini düzenler. Bu düzenleme, Toprak Bankasının güçlendirilmesi ve toprak dağıtım işlemlerinin desteklenmesi amacıyla yapılmıştır.

Türlü hükümler adı altında geçen dördüncü bölümde bulunan yirmi dördüncü maddede, sular altında kalan ve on yıl içinde sahipleri tarafından kurtarılmayan topraklar tevzi toprakları arasına gireceği belirtilmiştir. Kurutulmak üzere devletten tapusu veya müsaadesi alınan sazlık, bataklık, göller ve su basan yerler üç yıl içinde kurutulmamış ise tapu iptal olur ve müsaade geri alınır. Bu madde, sulama nedeniyle sular altında kalan ve sahipleri tarafından kurtarılmayan toprakların tevzi topraklarına dâhil edilmesini ve kurutulmak üzere devletten izin alınan alanların belirli bir süre içinde kurutulmaması durumunda tapularının iptal edilmesini düzenler. Bu düzenleme, tarım alanlarının etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamak ve sulama projelerinin başarılı bir şekilde uygulanmasını teşvik etmek amacıyla yapılmıştır. Yirmi beşinci maddede, bu kanunun tatbikinde bir çiftçi ailesinin yaşamasına yetecek toprak ve bu toprağı işletmeye yetecek koşum, saban, araba, tohum, hayvan, alet ve edevat ile bu aileyi barındırmaya elverişli ev, ahır, samanlık, ambar ve ağılın tamamına birden “çiftçi ocağı” denir. Böyle bir ocağa sahip çiftçi ailesine de “ocaklı” adı verilir. Bir ocağın sahip olacağı en az toprak miktarı iskân haddidir. Satış, miras, haciz, istimlak vesaire suretlerle ocağın bu hadden aşağı düşmemesi için lazım gelen hükümler ayrı bir kanunla tespit olunur.²⁶⁶ Bu madde, çiftçi ailelerinin geçimlerini sağlayabilmeleri için gerekli olan toprak miktarı ve yaşam koşullarını tanımlar. Çiftçi ocağı kavramı, sadece toprak miktarını değil, aynı zamanda işletmek için gerekli araçları, gereçleri ve barınma koşullarını da içerir. Ayrıca, bir çiftçi ocağının belirli hukuki durumlarda iskân haddinin altına düşmemesi için gerekli olan düzenlemelerin ayrı bir kanunla yapılacağı belirtilir.

Yirmi altıncı maddede, topraksız ve az topraklı çiftçilere, muhacirlere, göçebelere,

²⁶⁵ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 86-87 (21/123/10).

²⁶⁶ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 88 (21/123/10).

mültecilere, naklolanlara gerek İskân Kanunları'na gerek bu kanuna ve gerek başka kanunlara göre verilmiş ve verilecek topraklar hiçbir suretle geri alınamaz ve haklarında istirdat, mülkiyet davaları dinlenemez. Bu madde, topraksız ve az topraklı çiftçilere, muhacirlere, göçebelere, mültecilere ve naklolanlara verilen toprakların geri alınamayacağını ve bu kişiler hakkında iade veya mülkiyet davalarının dinlenemeyeceğini belirtir. Bu düzenleme, bu kişilere verilen toprakların güvence altına alınmasını ve haklarının korunmasını amaçlamaktadır. Yirmi yedinci maddede, herhangi bir sebeple başka yerlerde toprak tevzi defterine girip oralarda kalmayı tercih etmiş veya başka yerde iskân görmüş veyahut dağıtım ve iskân yerini bırakıp beş yıl içinde tekrar gelip oturmamış olanlar ya da verilen ham toprakları beş yıl içinde işletmeye başlamamış olan topraksız veya az topraklı çiftçilere, muhacirlere, göçebelere, naklolanlara verilmiş olan topraklar geri alınıp başka kimselere verilebilir. Bunlar tapuya bağlanmış ise vali veya kaymakamın yazılı emriyle tapudaki sicilleri iptal olunabilir.²⁶⁷ Bu madde, belirli şartları yerine getirmeyen veya toprakları işletmeyen kişilere verilen toprakların geri alınabileceğini ve tapudaki kayıtların iptal edilebileceğini belirtir. Bu düzenleme, toprakların etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamak ve iskân politikalarının etkin bir şekilde uygulanmasını desteklemek amacıyla yapılmıştır.

Yirmi sekizinci maddede, İskân Kanunu'nun 16, 19, 22, 30, 43, 44, 45, 46, 47. maddeleri hükümlerinin bu kanunun uygulamasında geçerli olduğu belirtilmiştir. Yirmi dokuzuncu maddede, bu kanunun hükümlerinin tatbik yerlerinin İcra Vekilleri Heyetince kararlaştırılacağı belirtilmiştir. Tatbikine karar verilen kaza ve nahiyelerde kanunun hükümleri ilan olunacağı ve bu ilan tarihinin kanunun başlangıcı sayılacağı ifade edilmiştir. Otuzuncu madde ile 02.06.1929 tarih ve 1505 sayılı İstimlak Kanunu'nun hükümleri ile diğer kanunların bu kanuna aykırı hükümlerinin kaldırıldığı belirtilmiştir. Otuz birinci madde, kanunun neşri tarihinden itibaren muteber olacağı, otuz ikinci maddede, bu kanunun hükümlerinin icrasına İcra Vekilleri Heyetinin memur olduğu ifade edilmiştir.²⁶⁸

²⁶⁷ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 88-89 (21/123/10).

²⁶⁸ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 89-90 (21/123/10).

Bu yasa tasarısının başlangıç kısmında, tarım politikalarının etkin bir şekilde uygulanabilmesi için Başvekâlete bağlı müstakil bir “Toprak Umum Müdürlüğü” kurulması öngörülmüştür. Bu müdürlük, tarımsal verimliliği artırmak, çiftçilerin refahını korumak ve tarım alanlarının sürdürülebilirliğini sağlamak gibi hedeflerle görev yapacaktır. Tasarı, toprak mülkiyeti ve dağıtımına ilişkin düzenlemelerle, Türkiye’deki toprak sahipliği yapısını daha adil ve verimli hale getirmeyi amaçlamaktadır. Toprak sahiplerinin, mülkiyetlerini beyan etmeleri ve kayıt altına almaları zorunlu kılınarak, mülkiyetin netleştirilmesi hedeflenmiştir. Bu süreçte, haksız kazançların önlenmesi ve toprak sahiplerinin haklarının korunması öncelikli hedefler arasında yer almıştır. Toprakların doğru bir şekilde kaydedilmesi ve fazlalıkların yeniden dağıtılması, tarımsal üretimde verimliliğin artırılmasına yönelik adımlar olarak görülmektedir. İşgale uğramış topraklar ve devlet arazileri ile ilgili olarak yapılan düzenlemeler ise bu toprakların hukuki statüsünün belirlenmesini ve işgal eden kişilere adil bir şekilde hak tanınmasını amaçlamaktadır. Tarım alanlarının sürdürülebilir ve verimli bir şekilde kullanılması, tasarının ana hedeflerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Tasarı, aynı zamanda, tarım alanlarının kayıt dışı durumdan çıkarılarak resmî kayıtlara geçirilmesini teşvik etmekte ve bu süreçte emeği geçen kişilere mülkiyet hakkı tanımaktadır. Toprak dağıtımında ise topraksız veya az topraklı çiftçilere öncelik verilmiş, onların toprak sahibi olmaları için çeşitli destekler ve avantajlar sağlanmıştır. Eğitim seviyesi, askerî hizmet ve çocuk sayısı gibi faktörler göz önünde bulundurularak toprak dağıtımında adaletin sağlanması hedeflenmiştir. Ayrıca tasarı, düşük nüfus yoğunluğuna sahip bölgelerde geniş toprak sahalarının istimlak edilerek tarımsal üretime kazandırılmasını öngörmekte, bu süreçte kullanılacak olan toprak tahvilleri ile finansmanın nasıl sağlanacağına dair düzenlemeler getirmektedir. Genel olarak, Türkiye’deki toprak sahipliği yapısını daha adil, verimli ve sürdürülebilir hale getirmek amacıyla kapsamlı düzenlemeler içermekte ve bu düzenlemelerin uygulanması için gerekli idarî yapıları tanımlamaktadır.

2.3.2. Dâhiliye Vekâleti Tarafından Hazırlanan 1937 Tarihli Toprak Kanunu Tasarısı

Dâhiliye Vekili ve CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya döneminde hazırlanan bu tasarı, Başvekil İsmet İnönü’nün emirleri doğrultusunda hazırlanmış ve CHP grubuna sunulmuştur. Proje bir yandan parti grubunca seçilen komisyonda müzakere edilirken bir

yandan da bu işlerle iştigal eden kişilerle çalışmalar ve incelemeler yapılmıştır. Toprak meselesinin, Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâletine tevdi emri üzerine bu proje yeni çalışmalara faydalı olacağından Başvekil İsmet İnönü'ye sunulmuştur.²⁶⁹

Hazırlanmış olan Toprak Kanunu'nun öncesinde, Toprak Kanunu'nun nedenleri on madde hâlinde açıklanmıştır. Birinci maddede, memleketin %74'ünün köylerde ve %26'sının şehir ve kasabalarda oturduğu, şehir ve kasabalarda yaşayan insanların da birçoğunun çiftçilikle uğraştığı belirtilmiştir.²⁷⁰ Yurdun menfaatinin, yurttan yaşayan insanların bütün güçleriyle üretime katkı sağlamalarından geçtiği ve bundan dolayı çiftçilerin toprak sahibi olmaları ve *“işleyeceği veya işleteceği miktardan artık elinde toprak tutanlar bu artık toprakları... işleyecek ellere”* vermeleri vurgulanmıştır.²⁷¹ Bu madde, Türk ulusunun çoğunluğunu oluşturan çiftçilere yönelik olarak çalışma sahası sağlanması ve verimliliklerinin artırılması amacını taşımaktadır. Ayrıca ülkenin ekonomik kalkınması için tarım sektörünün önemine vurgu yaparak tarımsal üretimin modern ihtiyaçlara uygun bir şekilde düzenlenmesini ve çeşitli tarım kollarının geliştirilmesini hedeflemektedir. Maddenin amacı, çiftçilerin yaşam standartlarını yükseltmek ve ülkenin sanayileşme sürecine katkıda bulunmak için tarımsal üretimin geliştirilmesini öncelikli olarak belirlemektedir. Bu şekilde, çiftçilerin emeklerinin karşılığını alması ve ülkenin ekonomik yapılarının güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu hedefler doğrultusunda, çiftçilere daha iyi çalışma koşulları ve toprak sahipliği gibi olanaklar sağlanması, tarım sektörünün modernize edilmesi ve verimliliğin artırılması için çaba gösterilmesi gerektiği ifade edilmektedir. İkinci madde, bütün Avrupa ve Rusya'nın medeniyet yolunda ilerlemek amacıyla toprak dağıtımında inkılaplar yaptıklarını, bunlara en son Balkan ülkelerinin katıldığını ve çiftçilerini kuvvetlendirecek

²⁶⁹ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 78 (21/123/10).

²⁷⁰ Açık Söz gazetesi de “Köylünün Yüzü Gülüyor” başlığı ile tasarıyı kamuoyuyla paylaşmıştır: *“Yeni kanun birçok mühim maddeleri ihtiva edecek, Türk köylüsü geniş toprağa sahip olacaktır. Halen mer'i olan arazi kanunundaki birçok hükümler, köylünün ve memleket umumi ziraatinin aleyhine ve toprak randımanının tam inkişaf bulmasına engeldir. 800 bin kilometre murabbına yakın Türkiye topraklarında kilometre murabbına 22,5 nüfus düşmekte ve 17 milyon nüfustan yüzde 74'ü köylerde oturmaktadır. Memleketteki bu köylü ekseriyetinin yeni toprak kanun ile elde edeceği gelir ve refah, şimdiki vaziyette mukayese edilemeyecek derecede üstün olacaktır. Yeni kanun köylünün refahını gaye edinmiştir, denilebilir.”* Bkz. Açık Söz, “Köylünün Yüzü Gülüyor”, (3 Şubat 1937), 6.

²⁷¹ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 37-39 (21/123/10).

tedbirler aldıklarını vurgulamıştır. Bunu yapmış olmakla ayrıca geçmişin tasfiye edileceğinin belirtilmesi önemlidir. Madde, geçmişteki yapıların tasfiye edilmesinin önemine vurgu yaparak toplumdaki dengesizliklerin ve adaletsizliklerin giderilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu tasfiye sürecinin, toprak dağıtımı gibi önemli bir alanda gerçekleşeceği ve bu sayede daha adil bir toplumsal yapı oluşturulacağı belirtilmektedir. Bu nedenle, geçmişten gelen eksikliklerin ve haksızlıkların düzeltilmesi için reformların yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Üçüncü madde ile yurdun toprak bakımından geniş olduğu vurgulanırken yarıya yakınının dağlık ve orman olduğu belirtilmiştir.²⁷²

Dördüncü maddede, toprak devriminde her şeyden evvel “toprak mülkiyetinde emniyet ve istikrar” ın göz önüne alınması gerektiği vurgulanmıştır. Bugün toprak mülkiyetinde emniyet ve istikrarın olmaması “toprakta hududa itibar” hükmünün doğurduğu bir sonuç olarak belirtilmiştir. Medeni Kanun’un değişmesine rağmen henüz hükmünün sürdüğü bu “toprakta hududa itibar” memleketin imar ve huzurunda olumsuz rol oynadığı belirtilmiştir. Nüfuzlu insanların birkaç yalancı şahit marifetiyle bir dönümlük tapu ile katbekat fazla toprağa sahip oldukları vurgulanmıştır. Yine bu belgede örnekleri verilen, bir dönümlük tapu ile zapt edilen yirmi beş dönümlük orman işi, Sivrihisar’da 700 dönümlük tapu ile zapt olunan 21.766 dönümlük Kıran Harmanı toprakları, Sürmene’de İsmail Cebi oğullarının iki buçuk dönümlük tapu ile zapt etmek istedikleri 40.000 dönümlük topraklar gibi binlerce örneğin olduğu ifade edilmiştir. Yine bu hüküm sayesinde ki çiftçi ile halk arasında toprak kavgaları meydana gelmekte olduğu belirtilerek bu kavga kaynağının ortadan kaldırılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu madde, toprak mülkiyetindeki haksızlıkları ve belirsizlikleri vurgulayarak toprak mülkiyetinde emniyet ve istikrarın sağlanmasının önemini vurgulamaktadır.²⁷³ Madde,

²⁷² BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 39-41 (21/123/10).

²⁷³ Bu kavgalar ve şikâyetler hakkında 1938 tarihli Giresun’un Akgün gazetesi dikkatimizi çekmektedir. Akgün gazetesi yazarlarından D. Köymen, Dereli’de yaşanan bir olayı nakletmektedir: “Pazartesi günü Dereli’den kadın erkek yüz kişiye yakın köylü gelmiş, şikâyetlerini Halkevinde dinlemesi için Vali ve Parti başkanına başvurmuşlar. Bunu haber alınca bizde gittik. Şikâyetler dinlendi. Mesele şu idi: Topraksızlara, borçlanma kanununa göre, tevzi edilen hazine yerleri üzerinde tasarruf iddia eden bazı şahıslar, tevzi, teffiz, tescil işlerini durdurmak için mahkemeye müracaat ederek (ihtiyatî tedbir) kararı almışlar ve bu suretle, yani, neticeye kadar topraksız köylüyü menetmek yolunu tutmuşlardır. İşte, şikâyetleri dinlenen; bu zavallı köylü topraksızlardı. Bunlar, çok şeyler anlattılar: Hazine yerlerini, bir kaç mübadil vesikası ile nasıl istismar ettiklerini, bu gün haklarına razı olmayan gasıbların zulmünden kurtarılmalrı için kendilerine Hâzinece verilen yerlere hakiki sahib kılınmalarını, süründürülmemelerini uzun uzun anlattılar. Buradan anladığımıza göre meselenin iç yüzü şöyledir: Buradan Rumlar, mübadeleye tabi tutulduktan sonra, onların yerlerine gelecek Türk mübadiller kendilerine verilen yerleşme vesikalrı

haksız toprak edinimlerinin ve toprak sahipliği konusundaki hilelerin toplumda huzursuzluk ve çatışmalara yol açabileceğine dikkat çekmektedir. Bu nedenle, toprak mülkiyeti konusunda adil ve istikrarlı bir sistem oluşturulması gerektiğini belirtmektedir. Bu şekilde, toplumda toprak kavgalarının ve anlaşmazlıklarının önlenmesi ve toprak mülkiyetinin güvenilirliğinin artırılması amaçlanmaktadır. Beşinci maddede, köylerde ve kasabalarda bulunan mera, baltalık gibi alanların genellikle ağa ve beylerin hayvanlarını otlatmak için kullandıkları ve hatta bu yerleri diledikleri ölçülerde kullanıma açıp tarla ve çayır haline getirdikleri ifade edilmiştir. Bunu engelleyici bir kanunun olmayışı dile getirilmiştir.²⁷⁴

Altıncı madde, göçebe hayata vurgu yaparak herkesin istediği yerde geçici ya da kalıcı iskânına bir sınırlama getirilmesi istenmiştir. Ve bu hâlin, ulusal ülküden uzak insanların oluşmasına neden olacağı ifade edilmiştir. Madde, göçebe yaşam tarzının bireylerin toplumsal, ekonomik ve kültürel gelişimine katkı sağlayamayacağına işaret etmektedir. Bu nedenle, göçebe yaşam tarzının terk edilerek yerleşik hayata geçilmesi ve bireylerin istikrarlı bir yaşam sürmelerinin teşvik edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

burada büyük toprak ticareti güden zenginlere %40-60 bedeline satmışlardır. Onlarda, bu vesikalara karşı Hâzineden tasarruflarına geçirdikleri Rum yerlerini, köy (ağalarına), daha büyük kârlarla satmışlardır. Bu tapuların bir kısmı, hazine ile hisseli, bir kısmı müstakil düşmüş. Ve bu suretle hisseler karıştırılmış, hudutlar alabildiğine genişletilmiş, işe, içinden çıkılmaz bir mahiyet verilerek bu yerlerin tamamına, kendi öz mülkümüz, diye bu adamlar kumanda etmişler. İşte, Derelideki vaziyet böyledir.

Son zamanlarda, topraksız köylü sızıltısı, artık önüne geçilmez bir zaruret halini alınca, hükümet, önce millî toprakları köylüye tevzi etmek suretiyle kısmen bu derdi önlemek istemiştir. Dereli'de de, Rumlardan metrük yerler, (Hazinesin mübadil vesikalari ile satılmamış olan kendi yerleri) oradaki maraba ve uşak vaziyetinde geçinen yüzlerce topraksız köylüye tevzi edilmiş ve tevzi edilmek üzere bulunmuştur. Her nasılsa, mübadil vesikalari yoluyla bu yerlerin bir kısmına nüfuz etmiş olan, hudutları altüst eden bir kaç şahıs, şimdi, hazine mülkümüzü yağma ve topraksızlara tevzi ediyor, yaygarasını koparak mahkemeden (tedbiri ihtiyatı) kararı almak yolunu tutmuşlardır. Bilmiyoruz, bu kararlar, vilâyet toprak tevzi işlerini durduracak, mahkeme sonuna kadar yüzlerce topraksız köylü sürünecek mi? Yalnız, köylülerin şikâyetlerini iyi dinleyen Vali ve Parti başkanımız Bay Feyyaz Bosut, bu anlaşmazlığı kısa zaman içinde, vaziyeti izah ederek, halledeceklerini vait buyurdular.. Bununla beraber, toplantı da bulunan, Parti Kaza başkanı Bay Osman Fikret Topallı, (hiç bir şeyin, tedbirin, toprak tevzi işlerini durdurulmaması, hakları zayı olanlar varsa. Hazine, aleyhine tazmin davası açmalarını ve bu yolun, işi karıştırmak ve sürunceme de bırakmamak isteyenler için daha sağlam bir yol olduğunu söyledi.. Ve inkılâbın büyük köy davasında en başlı işinin köylüyü toprak sahibi yapmak işi olduğunu tebarüz ettirdi.) Dava açan adamlar da burada idi. Onlarda söylediler. İki taraflı dinlenen bu vaziyeti, vilâyetin emin bir şekilde halledeceğinden mutmain bulunmaktayız. Çünkü iki üç kişi için, yüzlerce topraksız köylü süründürülmemelidir. Türkiye'de hiç kimsenin hakkına ne tecavüz edilir ve ne de ettirilir.” Bkz. Akgün, “Topraksızların Şikâyetleri, Mahkemenin İtiyati Tedbir Kararı Toprak Tevzi İşlerini Durdurmalı”, (13 II. Kanun 1938), 1-4.

²⁷⁴ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 41-44 (21/123/10).

Bu, ulusal birlik ve toplumsal kalkınma açısından önemli bir adım olarak görülmektedir. Yedinci madde, memleketin birçok yerinde sellerden dolayı bataklıkların, sazlıkların, azmaklıkların oluştuğu ve bu durumun da yurttaki bakımsız bir görüntü oluşturduğu belirtilerek tedbir alınması gerektiği vurgulanmıştır.

Sekizinci maddede, Toprak Kanunu'nun amacı şu şekilde belirtilmiştir: *“toprağın mülkiyetinde emniyet ve istikrar kurmak ve bunu korumak öbür yandan topraksız ve az topraklı çiftçilere toprak bulmak ve üçüncü yandan oturma yeri ve yapı kurumunda ulusun üstün menfaatlerine uygun bir yol tutup yürütmek ve dördüncü yandan yurttaki geniş bir bakımsızlık manzarası veren suları sıkı bir inzibat altında tutmak üzere (Toprak kanunu) projesi hazırlanmıştır.”*²⁷⁵ Bu proje, ülkenin tarımsal ve ekonomik kalkınmasını desteklemeyi, toplumsal adaleti sağlamayı ve ulusal kaynakların etkin kullanımını amaçlamaktadır. Toprak mülkiyeti konusundaki emniyet ve istikrarın sağlanması, çiftçilere daha fazla arazi temin edilmesi, yerleşim alanlarının düzenlenmesi ve su kaynaklarının korunması gibi hedeflerle hazırlanan bu proje, ülkenin toprak politikalarının temelini oluşturmayı amaçlamaktadır.

Dokuzuncu maddede, hazırlanmış olan projenin toprak mülkiyetinde emniyet ve istikrarı kurmak ve korumak için “toprakta tapuda yazılı miktara itibar” esası konmuştur. Bu proje ile vatandaşların ellerinde bulunan toprakları, tapuda yazılı miktarlar üzerinden sahipleri adına tanımak ve artıkları da hükûmet hesabına almanın temel tutulacağı belirtilmiştir. Böylece, haksızlıkla ve yolsuzlukla ele geçirilen toprakların hakiki sahiplerine dağıtmanın mümkün olacağı, nüfuz ve kuvvetin meydana getirdiği haksız emrivakilerin meşruiyet kazanmaktan uzaklaşacağı vurgulanmıştır. Ayrıca bu tapu artığı topraklara haksız bir şekilde yapılan ilavelerle devlete vergi de vermekten kaçınılmış olduğu, bu vergi toplamının da toprağın katbekat üstünde olduğu belirtilmiştir. Tapu artığı toprakların devlete yani asıl sahiplerine döndürülmesi ile yurttaki topraksız veya az topraklı çiftçilere geniş miktarda toprak bulunmuş olacaktır. Medeni Kanun'un değişmesine rağmen topraklar üzerinde devletin henüz yeni kanun hükümlerine göre bir tasfiye yapmadığı belirtilmiştir. Şehir, kasaba planları ve köylerin yurtluk yerleri

²⁷⁵ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 44-47 (21/123/10).

genellikle asıl rakabesi devlete, tasarrufu ise halka ait olduğu belirtilerek devletin sahip olduğu topraklar üzerinde istediği kayıt ve şartları koymakta her zaman serbest olduğu vurgulanmıştır. Balkanlarda ve başka yerlerde terk etmiş olduğumuz topraklarda o devletler toprakların asıl sahipleri esaslı üzerinden hareket ederek herhangi bir istimlâke lüzum görmeden toprakları topraksız çiftçilere dağıtmışlardır. Kafkasya’da, Bulgaristan’da, Romanya’da ve Yugoslavya’da bunların görüldüğü ifade edilmiştir.²⁷⁶ Bu madde, toprak mülkiyetinde emniyet ve istikrarı sağlamayı, bu alanın adaletli bir şekilde yönetilmesini ve hükûmetin bu konuda düzenlemeler yapmasını amaçlamaktadır. Ayrıca toprak sahipleri ile devlet arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi ve tapuda kayıtlı olmayan veya haksız yolla elde edilen toprakların sahiplerine iadesi, toplumsal adalete ve tarımsal kalkınmaya katkı sağlayacak şekilde düzenlenmiştir. Bu düzenleme ile toprak sahiplerinin hakları korunacak, toprak kullanımı daha adil ve etkin bir şekilde gerçekleştirilecek ve topraksız veya az topraklı çiftçilere toprak sağlanarak tarımsal üretim ve toplumsal refahın artırılması hedeflenmektedir.

Toprak artığı yetmeyen yerlerde de köy, kasaba ve şehirlerin orta malı sayılan topraklarından toprağa muhtaç çiftçilere toprak verileceği, yine fazla orta malı olan köy, kasaba ve şehirlerden muhtaç komşu köy, kasaba ve şehirlere orta malı tahsisi esaslı da kabul edilmiştir. Bu iki yol ile de toprak ihtiyacı karşılanamayan yerlerde tapulu çiftlikler ve tapulu büyük topraklar -kime ait olursa olsun- toprak tahvilleriyle istimlak edilerek topraksız çiftçilere borçla dağıtılma esaslı konulmuştur.²⁷⁷ Bu madde, toprak ihtiyacının karşılanması için çeşitli yöntemlerin belirlenmesini amaçlamaktadır. Öncelikle toprak artığı olan bölgelerde; köy, kasaba ve şehirlerin orta malı olarak kabul edilen toprakların dağıtılması planlanmaktadır. Bu topraklar, muhtaç çiftçilere tahsis edilerek topraksız veya az topraklı çiftçilere toprak temin edilecektir. Ayrıca fazla orta malı olan yerlerden, komşu bölgelere de toprak tahsisi yapılacaktır. Ancak bu yöntemlerle ihtiyaç karşılanamazsa tapulu çiftlikler ve büyük toprak sahiplerine ait araziler topraksız çiftçilere dağıtılmak üzere toprak tahvilleriyle istimlak edilecektir. Bu sayede toprak ihtiyacı olan çiftçilere toprak sağlanması ve tarımsal üretimin desteklenmesi

²⁷⁶ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 47-48 (21/123/10).

²⁷⁷ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 49 (21/123/10).

amaçlanmaktadır.

Hükûmetin, çiftlikleri ve büyük toprakları istimlak etmek üzere 20.000.000 liralık %6 faizle toprak tahvili çıkarmak için izin istediği belirtilmiştir. Alınacak topraklar borçla dağıtılacağı için borçların tahsil edilecek olan taksitleri toplandıkça ödeneceğinden, devlete bir yük olmayacağı ifade edilmiştir.

1505 numaralı İstimlak Kanunu'nun yurttan istenilen ihtiyaçları tatmin etmekten uzak olduğu belirtilerek, memlekette bir toprak devrimi yaparken bu uğurda bütün ihtiyaçları tatmin edecek bir çıkış açmanın zaruri olduğu vurgulanmıştır. Bunun için tapu artıklarıyla, orta mallarıyla, toprak tahvili karşılık gösterilerek istimlak edilecek büyük çiftliklerde ve bedeli verilerek yapılacak istimlaklar için de yeni bir usul konulmuştur. Bu usullerle çiftçilerin muhtaç olduğu toprağı bulmak, muhacirleri ve göçebelere yerleştirmek; yurdun üstün menfaatlerini bu yol ile korumanın mümkün olacağı belirtilmiştir. Hükûmet tarafından muhacirlere, göçebelere, topraksız ya da az topraklı çiftçilere verilecek toprakların toprakta emniyet ve istikrarı sağlayacağından hiçbir suretle geri alınmaması, sonradan çıkacak sahipleri ancak bedeli karşılığında hak talep etmeleri esas konulmuştur.²⁷⁸

Toprak Kanunu tasarısı yedi bölüm, elli yedi maddeden oluşmaktadır. Kanunun sekiz maddeden oluşan birinci bölümü; köy, kasaba ve şehirlerin kurulumu ve oturma yerleri işlerine ayrılmıştır. İki, üç ve dördüncü maddeler köy, kasaba ve şehirlerin kurulumu için konulmuştur. Beşinci madde ile köy, kasaba ve şehirlerin dışında kalan ağıl, oba gibi eğreti ya da sürekli oturma yerlerinin nasıl ve ne şartlarda yapılacağını göstermektedir. Altıncı madde, önceki maddelerin yaptırımını göstermektedir. İzinsiz yapıların kaymakam ya da vali tarafından yıktırılacağı ya da bedelsiz zapt olunacağı hükmü konulmuştur. Yedinci madde ile çadır hayatı yasaklanmıştır.²⁷⁹ Sekizinci madde, yeni kurulacak olan şehir, kasaba ve köylerin nerelerde yapılacağını ve bunun için

²⁷⁸ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 49-50 (21/123/10).

²⁷⁹ 2510 sayılı İskân Kanunu aşiret teşkilatını kaldırmış ancak aşiretlerin hayatı icabı olan çadırları yasak etmemiştir. Bkz. *T.C. Resmi Gazete*, "İskân Kanunu", Sayı: 2733, (21 Haziran 1934 Perşembe), Kanun No: 2510.

hükûmetin bir talimatname yapacağı belirtilmiştir.²⁸⁰

Sekiz maddeden oluşan ikinci bölüm toprak işlerine ayrılmıştır. Dokuzuncu madde, “toprakta itibarın tapuda yazılı miktara” tabi olduğunu vurgulamaktadır. Tapusuz topraklar ve tapu artıkları devlete aittir. Onuncu madde, tapusuz topraklar üzerinde devletten başka kimsenin hak ve mülkiyet iddiasında bulunamayacağını vurgulamıştır. On birinci madde, köy, kasaba ve şehirlerde tapulu toprakların, tapularda yazan miktara uygunluğu açısından yol haritası çizilmiştir. Toprak miktarı tapuda yazılı miktara denk olanlar için bir işlem gerekmemektedir. Toprak miktarı tapuda yazılı miktardan eksik olanların eksikleri komşu toprakların artıklarından tamamlanacaktır. Toprak miktarı tapuda yazılı miktardan artık olanlar için ise üç seçenek hâlinde çözüm önerilmiştir: Birincisi, sahibinin malik bulunduğu tapudaki topraklar iskân haddinden az ise bu artıktan iskân haddini dolduracak kadar miktar parasız tapusuna ilave olunur ve artanı hükûmet hesabına alınır. İkincisi, sahibinin malik bulunduğu tapudaki toprak tutarı iskân haddinin iki katı veya daha çok ise bu artık hükûmet hesabına geçer. Üçüncüsü, sahibinin malik bulunduğu toprak tutarı, iskân haddinden çok fakat iki katından eksik ise iki katını geçmemek kaydıyla artığın yarısına kadar olanı toprak sahibine parasız tapusuna ilave olur, artan hükûmete geçer.²⁸¹ Bu madde, köyler, kasabalar ve şehirlerdeki tapulu arazilerin miktarlarının uygunluğunu düzenlemeyi amaçlamaktadır. Tapuda belirtilen miktarla uyumlu olan arazilerde değişiklik yapılmasına gerek olmadığı gibi, eksiklikler komşu arazilerin artıklarıyla tamamlanmaktadır. Fakat tapuda belirtilen miktarın altında veya üstünde olan araziler için belirli düzenlemeler önerilmektedir. Bu düzenlemeler aracılığıyla, arazi sahibinin mülkiyet hakkının korunması ve tapuda doğru bilgilerin yer alması amaçlanmaktadır. Ayrıca fazla veya eksik olan arazilerin adil bir şekilde düzeltilmesi ve gerektiğinde devletin de bu süreçte rol alması sağlanmaktadır. Bu sayede, toprak mülkiyetinin netleştirilmesi ve düzenlenmesi hedeflenmektedir.

On ikinci madde, tapusu olmayıp da vergide yazılı olan topraklar vergiyi veren kişi tarafından işlenmekte ise tapulu topraklar gibi muamele görür, başkası tarafından

²⁸⁰ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 56-57 (21/123/10).

²⁸¹ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 58-60 (21/123/10)

işlenmekte ise on üçüncü madde hükümlerine bağlı olduğu belirtilmiştir. On üçüncü madde, vergide ve tapuda yazılı bulunmayan mera, fundalık, baltalık gibi boş yerlerden açılmış olan topraklar kimin tarafından işletilmekte ise o kişi hesabına göz önünde tutulur ve tapu artıkları gibi muamele görür. On dördüncü madde, önceki üç maddeye göndermede bulunarak köy, kasaba ve şehirde tapulu veya vergide yazılı veyahut yazısız topraklardan elde edilen fazlalıklarla öncelikle orada oturan çiftçilerden iskân haddinden az topraklı veya topraksız çiftçilerin eksiklikleri tamamlanır. Bu yerler çiftçilere yarım bedelle ve yirmi yılda ödenmek üzere Borçlanma Kanunu'na göre borçlandırılarak verileceği ifade edilmiştir. Ayrıca bu dağıtımdan sonra artan fazlalıklar muhacirlere, göçebelere veya komşu yerlerde topraksız ve az topraklı çiftçilere İskân Kanunu hükümlerine göre dağıtılıp yarım bedelle mülk olarak verilir.²⁸²

On beşinci madde, valilerin şehir, kasaba, köy halkına meyvelik yapmak, çiftçiliğe elverişsiz yerlerden koruluk ve ormanlık meydana getirmek üzere o şehir, köy ve kasabaların orta malı yerlerinden, boş topraklarından ve tapu artığı yerlerden parasız yer ayırıp mülkiyetini vermeye yetkilidir. Ayrıca topraksız ve az topraklı çiftçilere iskân haddi içinde bu yerlerden yarım bedelle ve yirmi yıl müddetli borçla çayır ve tarla ayırıp dağıtmaya ve imar için verilen yerlerin beş yıl içerisinde imar etmemeleri hâlinde geri alınmasında valilerin yetkili oldukları belirtilmiştir. Bu madde, imar için verilen alanların belirli bir süre içinde kullanılmaması durumunda valilerin geri alma yetkisini de içermektedir. Bu şekilde, tarım ve çevre düzenlemesi için gerekli olan alanların etkin bir şekilde kullanılması ve yönetilmesi amaçlanmaktadır. On altıncı madde, muhacirlere, göçebelere ve naklolanlara toprak verimi ve değerinin alımı 2510 sayılı İskân Kanunu hükümlerine bağlı olduğu belirtilmiştir. Bunların bedelleri de toprağın teslim edilmesinden bir yıl sonra başlayarak yirmi yılda kırk eşit taksitte tahsil olunacağı ifade edilmiştir.²⁸³

Üçüncü bölüm altı maddeden oluşmakta olup sular ve bataklıklara ayrılmıştır. On yedinci maddede akarsuların, durgun suların, bataklıkların ve azmaklıkların devlet malı

²⁸² BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 60-61 (21/123/10).

²⁸³ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 61-62 (21/123/10).

olduğu belirtilmiştir. Tapusu bulunan yerlerin on yıl boyunca su altında kalması hâlinde bu yerlerin devlete geçeceği ifade edilerek ayrıca kurutulmak üzere verilen yerlerin üç yıl içerisinde kurutulmaması hâlinde tekrar devlete geçeceği belirtilmiştir. On sekizinci madde ile valilerin bataklıkları, sazlıkları ve küçük gölleri kasaba, şehir veya köy halkına kurutturarak bu yerleri insanların emek ve masrafları göz önüne alınarak on beşinci maddeye göre dağıtmaya yetkili olduğu ancak beş bin dönümü geçen yerlerde Bakanlar Derneğinin kararı olması gerektiği vurgulanmıştır. On dokuzuncu madde, valilerin dere, çay ve ırmakların taşarak işlenen veya işlenmeyen topraklara zarar vererek doldurması sonucu tedbirler almaya ve temizletmeye ve bu işlerde de on beş yaşından büyük ve altmış beş yaşından küçük bütün erkekleri çalıştırmaya yetkili olduğu belirtilmiştir. Yine yirmi, yirmi bir ve yirmi ikinci maddeler bataklık, sazlık, azmaklık gibi yerler ve toprakları hakkında valilerin ve kaymakamların yetki ve sorumlulukları gösterilmiştir.²⁸⁴

Dördüncü bölümü oluşturan mali hükümler, on madde hâlinde sıralanmıştır. Yirmi üçüncü madde, işlenmeyen iki bin dönümden büyük çiftliklerin ve toprakların ya da başında bulunarak işletilmeyen iki bin dönümden az toprakların yapıları ile birlikte 38. maddeye göre tespiti yapılarak hükûmet tarafından %6 faizli toprak tahvili vererek istimlak etmeye yetkili olduğu belirtilmiştir. Yirmi dördüncü maddede, hükûmetin istimlak için en fazla yirmi yılda ödenmek kaydıyla %6 faizli yirmişer lira kıymetli bir milyon adede kadar toprak tahvili çıkarabileceği ifade edilmiştir. Göç Bankası oluşturulduğunda bu işlerin bu bankaya devrolacağı belirtilmiştir.²⁸⁵

Yirmi beşinci maddede, vakıflara, özel idarelere, belediyelere ve diğer hükmi şahıslara ait toprakların dönümleri ne kadar olursa olsun istimlak edilebilir hükmü getirilmiştir. Yirmi altıncı maddede, toprak tahvili verilmek suretiyle istimlak edilen topraklar muhacirlere, göçebelere, topraksız veya az topraklı çiftçilere Borçlanma Kanunu hükümlerine göre ihtiyaca binaen dağıtılabilir. Muhacirlerin borçlanmaları ve bunların tahsil işlemleri 2510 sayılı İskân Kanunu hükümlerine bağlı olduğu ifade edilmiştir. Yirmi yedinci maddede, Ziraat Bankası ve Emlak Bankasına mal olan

²⁸⁴ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 62-65 (21/123/10).

²⁸⁵ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 65-66 (21/123/10).

toprakların yirmi yılda ve yirmi eşit taksitte ödenmek üzere muhacirlere, göçebelere ve topraksız veya az topraklı çiftçilere dağıtılabileceği belirtilmiştir. Bankalara mal olan toprakların o günün gerçek değerinden çok ise kırkinci madde hükümlerine göre tespit edilerek yirmi beşinci madde üzerinden istimlak olunur ve yirmi sekizinci maddeye göre de dağıtılacağı ifade edilmiştir.²⁸⁶

Yirmi sekizinci maddede, evsiz ve topraksız veya evli ama topraksız olup bir toprağa bağlı olarak yarıcı veya icarla işleyen çiftçilere bu topraklar iskân haddi içerisinde dağıtılabilir. Bedelleri de en çok yirmi yılda eşit taksitlerle tahsili Emval Kanuna göre toprak sahiplerine teslim edilebilir olduğu belirtilmiştir. Yirmi dokuzuncu maddede, muhacirlerin, mültecilerin, göçbelerin, topraksız veya az topraklı çiftçilerin çiftlikler ya da diğer arazi sahipleriyle anlaşarak satın aldıkları topraklar için bedelleri beş ile yirmi yılda taksitle ödenmek üzere hükûmetin kefalet etmeye ya da bir bankaya emir vermeye yetkili olduğu belirtilmiştir. Hükûmetin bu kefalet ile toprakları bunlar arasında iskân mevzuatına göre dağıtmaya ve borçlardan dolayı hisse alanları birbirlerine kefil tutmaya mezun olduğu ifade edilmiştir. Hükûmet bu şekilde iskân haddinin iki katına kadar bir aileye toprak verebilir. Hükûmetin kefaletiyle alınan toprakların son taksitinin ödenmesinden sonra hükûmetin hesabına konan ipotek kaldırılır.²⁸⁷

Otuzuncu maddede, ham toprakların yarım bedelle; açılmış ve işlenmekte olan toprakların ise tam bedelle yirmi yılda ödenmek üzere muhacirlere, göçebelere, topraksız ya da az topraklı çiftçilere mülk olarak verileceği belirtilmiştir. Otuz birinci maddede, hem bu kanunda hem de İskân ve Borçlanma Kanunları'nda borçlandırılan muhacirler, göçbeler, topraksız ya da az topraklı çiftçilere verilmiş veya verilecek olan mülkler, topraklar, yemeklik ve tohumluklar, ziraat koşum alet ve hayvanları bedel ve sermaye taksitleri tahsil olundukça Maliyeden Devlet Bankasına devrolunacağı belirtilmiştir. Tahsilatın bir milyon lirayı bulmasından sonra hükûmet toprak ve iskân işleriyle uğraşmak üzere bir Göç Bankası kurmaya yetkili olduğu ifade edilmiştir. Otuz ikinci madde ile on dört, on beş, on yedi ve on sekizinci maddelerde gösterilen toprakların Göç

²⁸⁶ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 66-67 (21/123/10).

²⁸⁷ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 67-68 (21/123/10).

Bankasının asli sermayesi sayıldığı belirtilmiştir. Ayrıca hükûmetin bankanın sermayesini artırmak üzere millî mülklerden beş milyon lira kadar olan emlaki bankaya devredebileceği vurgulanmıştır.²⁸⁸

Sekiz maddeden oluşan beşinci bölüm istimlak işlerine ayrılmıştır. Otuz üçüncü maddede, büyük ve küçük çiftliklerin, iskân haddinden iki kat büyük olan toprakların muhacirleri, aşiretleri, topraksız ve az topraklı çiftçileri topraklandırmak amacıyla istimlak edilebilir. Ayrıca sahipleri tarafından işlenmeyen veya sadece icarla yararlanılan ya da boş bırakılan toprakların miktarı ne olursa olsun tamamıyla istimlak olunabileceği belirtilmiştir. Otuz dördüncü maddede, şehir, kasaba ve köy kurulmasına karar verilen toprakların sahibi kim olursa olsun ya da toprağın miktarına bakılmaksızın Bakanlar Derneği kararıyla istimlak olunacağı ve sonradan arsalara bölünüp dağıtılacağı ya da satılacağı ifade edilmiştir.²⁸⁹

Otuz beşinci maddede, sahipleri tarafından on yıl boyunca işletilmeyen toprakların hükûmet tarafından el konulacağı ve muhacirlere, aşiretlere, topraksız ve az topraklı çiftçilere dağıtılacağı belirtilmiştir. Otuz altıncı maddede, istimlak işinin toprağın bulunduğu yerin İdare Heyeti kararı ve valinin onayıyla yapılacağı, kararlaştırılan bedelin toprak sahibine verilmesi ya da sahibi adına bankaya yatırılması ile tamamlanacağı belirtilmiştir. Bu makbuzla birlikte tapuya bağlanacağı ifade edilmiştir. Otuz yedinci maddede, büyük çiftlikleri istimlak olunan toprak sahiplerinin çiftçilikle uğraşıyorlar ise kendilerine iskân haddinin üç katı, toprağa çok ihtiyaç olunan yerlerde ise iki katı toprak ve yapının bırakılabileceği belirtilmiştir. Ayrıca makinelerle işletilen büyük çiftliklerin siyasî veya idarî bir mahsuru yoksa Bakanlar Derneği kararıyla sahiplerine on bin dönüme kadar tapulu topraklardan yer bırakılabileceği ifade edilmiştir.²⁹⁰

Otuz sekizinci maddede, iskân veya tevzi için istimlak edilecek topraklara verilecek kıymetler 914 yılı vergi ve yoksa tapu kıymetlerinin dört katı olarak

²⁸⁸ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 65-70 (21/123/10).

²⁸⁹ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 70-71 (21/123/10).

²⁹⁰ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 71-72 (21/123/10).

belirlenmiştir. Bu vergi ve tapu kıymetleri yoksa Mahalli İdare Heyetleri tarafından eşlerine göre kıymet biçileceği belirtilmiştir. Otuz dokuzuncu madde ile yirmi sekizinci maddede geçen yazılı toprakların istimlak işine İç Bakanlığın teklifi ve Bakanlar Derneği kararıyla müsaade olunacağı belirtilmiştir. Bu topraklara da otuz sekizinci maddeye göre kıymet biçileceği, mahalli idare heyetinin kararı ve valinin onayıyla istimlak işinin tamamlanacağı belirtilmiştir. İlk taksitin tahsil edilmesi ve mal sahibine teslim edilmesi ile birlikte kaymakam veya valinin tezkeresiyle tapu dairesine gönderilerek ipotek konur. Bütün taksitlerin ödenmesi ile birlikte ipotek kaldırılır. Kırkıncı maddede, İdare Heyetlerinin istimlak kararları üzerine itirazın sadece Devlet Şûrasında tetkik olunabileceği belirtilmiştir.²⁹¹

Altıncı bölüm ceza hükümlerini kapsamaktadır ve on maddeden oluşmaktadır. Kırk birinci maddede, bu kanunun ve uygulama talimatname hükümlerine aykırı hareket edenlerden bulunduğu yerin İdare Heyeti kararıyla beş liradan elli liraya ve tekrarı hâlinde yüz liraya kadar para cezası alınacağı belirtilmiştir. Kırk ikinci maddede, itirazların on beş gün içerisinde valiye yapılacağı, itiraz yapılmadığı takdirde para cezası kararlarının kesinleşeceği ifade edilmiştir. Kırk üçüncü madde ile kesinleşen para cezalarının başka bir makam tarafından bakılamayacağı ve zabıta tarafından hemen yerine getirileceği belirtilmiştir. Kırk dördüncü maddede, para cezasını vermeyenlerin vali veya kaymakam tarafından işe ya da hapse çevrilebileceği ifade edilmiştir. Kırk beşinci maddede, yarım liranın bir gün hapse karşılık geleceği belirtilmiştir. Madde kırk altı, kırk yedi, kırk sekiz ve kırk dokuz para cezasının çalışmaya çevrilmesi ve nasıl işleyeceği belirtilmiştir. Ellinci maddede ise bu cezaların gecikme süresi bir yıl olarak belirlenmiştir. Bu hükümlerle hapisaneleri doldurmak ve çalışanları da boş bırakmaktan kaçınıldığı anlaşılmaktadır.²⁹²

Yedinci ve son bölüm türlü hükümler adı altında yedi maddeden oluşmaktadır. Elli birinci maddede, kanunun yayımlanmasından sonra resmî makamlardan izin alınmaksızın şehir, kasaba ve köylerde yapılan imar ve inşaatlar devlete ait olur hükmü konulmuştur. Elli ikinci maddede, on birinci maddede geçen artık topraklara mazeretsiz

²⁹¹ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 70-74 (21/123/10).

²⁹² BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 74-76 (21/123/10).

başvurmayanların hakları ellerinden alınacağı ve artıklardan almaya hakkı olmayanlar da beş kat vergi vermeye mecbur tutulacağı vurgulanmıştır.²⁹³ Elli üçüncü maddede, muhacirlere, göçebelere, hükûmet tarafından iskân yoluyla verilmiş ya da topraksız ve az topraklı çiftçilere dağıtılmış toprakların hiçbir suretle geri alınamayacağı ifade edilmiştir. Elli dördüncü madde ile dağıtılan veya ayrılan mülklere ve topraklara ait iddialar üzerinden iki yıl geçtikten sonra dinlenmeyeceği belirtilmiştir. Elli beşinci madde ile 02.06.1929 tarih ve 1505 sayılı İstimlak Kanunu'nun hükümleriyle ve diğer kanunların bu kanuna aykırı hükümleri kaldırılmıştır. Elli altı ve elli yedinci maddeler yayımlandığı anda muteber olduğu ve hükümlerinin Bakanlar Derneği tarafından yürütüleceği ifade edilmiştir.²⁹⁴

Tasarı, Türkiye'nin tarım alanındaki düzenlemelerini ve toprak mülkiyetine dair uygulamalarını kapsamlı bir şekilde ele alarak, köy, kasaba ve şehirlerin kuruluşu, toprak mülkiyetinin düzenlenmesi, sular ve bataklıkların yönetimi, mali hükümler, istimlak işlemleri ve ceza hükümleri gibi çeşitli konuları düzenlemektedir. Tasarı, yerleşim alanlarının nasıl kurulacağını ve düzenleneceğini belirlerken aynı zamanda tapusuz toprakların devlete ait olduğunu ve bu toprakların nasıl kullanılacağına dair ayrıntılı kurallar koymaktadır. Özellikle tarım arazilerinin doğru bir şekilde belirlenmesi ve tapu kayıtlarının güncellenmesiyle, mülkiyet hakkının korunması ve toprak mülkiyetinin adil bir şekilde düzenlenmesi hedeflenmektedir. Ayrıca kullanılmayan veya yanlış kullanılan toprakların devlet tarafından istimlak edilerek, göçmenler, topraksız çiftçiler ve diğer ihtiyaç sahiplerine dağıtılması planlanmıştır. Tasarı, ceza hükümleri ve çeşitli diğer düzenlemelerle, uygulamanın denetimini ve yaptırımlarını da netleştirmektedir.

2.3.3. Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâleti Tarafından Hazırlanan 1937 Tarihli Toprak Kanunu Tasarısı

Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekili Refik Saydam, 14 Ocak 1937 tarihinde Başvekâlete göndermiş olduğu dilekçede; alakalı vekâlet, daireler ve müesseseler

²⁹³ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 76 (21/123/10).

²⁹⁴ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 76-77 (21/123/10).

tarafından gönderilen temsilcilerin de katılımıyla Toprak Kanunu tasarısının incelendiğini ve ifasına müsaade edilmesini istemektedir.²⁹⁵

Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti tarafından hazırlanan tasarı dört kısım ve kırk maddeden oluşmaktadır. Birinci kısım toprak mülkiyeti hakkında olup birinci madde, şehir, kasaba ve köy sınırları içerisinde veya dışında şahıslara ait olduğunu gösterir tapu kayıt ve senetleri yok ise bu toprakların devlete ait olduğu belirtilmiştir. İkinci maddede, hususi kanunlarla şehir, kasaba ve köylerde amme ihtiyacını karşılamak üzere tahsis edilen topraklar vilayet veya kaza idare heyetlerince ihtiyaç fazlası tespit edilen yerler devlete intikal eder ve bu kararlara da hiçbir kanun yolu açık olmadığı ifade edilmiştir. Üçüncü maddede, birinci maddede geçen tapu kaydı olmayan topraklar için mülkiyet hak edenlerin bu kanunun neşrinden itibaren iki yıl içerisinde haklarını ispat ederek tapuya kayıt ettirebilecekleri ancak bu süre bittikten sonra bir hak talep edemeyecekleri belirtilmiştir. Ancak vasi ve kayyumları olmayan akli dengesi yerinde olmayan, kısıtlı ve kayıpların toprakları hakkında bu iki sene müddet vasi veya kayyumun tayininden itibaren başlayacağı ifade edilmiştir. Ayrıca hükûmetin bu iki sene zarfında bu işleri ikmal edebilmek için icap eden teşkilatı ve tertibatı almaya mecbur olduğu belirtilmiştir.²⁹⁶

Dördüncü maddede, üçüncü maddede geçen iki sene müddet, lüzum görülen yerler için Vekiller Heyeti kararıyla bir misli uzatılabileceği vurgulanmıştır. Beşinci maddede,

A) İlgili devlet daireleri tarafından yapılmış olan planlar ve bu planlara göre toprak üzerinde konulmuş sabit işaretler ile sınırları belirlenmiş toprakların yüzölçümleri arasında fark görülürse asıl olan plandaki yüzölçümü olacağı belirtilmiştir.

B) Muntazam planları olduğu hâlde sınırları sabit işaretlerle belirlenmemiş olan

²⁹⁵ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 20 (21/123/10) ; 29 Ocak 1937 tarihli Ulus gazetesi “Toprak Kanunu Projesi” başlığı ile kamuoyuyla paylaşmıştır. Buna göre: “Sıhhat bakanlığınca hazırlanan toprak kanunu projesi bakanlar heyetinde görüşülmek üzere başbakanlığa sunulmuştur.” Bkz. Ulus, “Toprak Kanunu Projesi”, (29 Sonkanun 1937), 2.

²⁹⁶ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 21 (21/123/10).

topraklarla planları muntazam olmayan ve planı bulunmayan topraklar için tapuda yazılı yüzölçümüne itibar olunacağı belirtilmiştir.

C) A ve B fıkralarında gösterilen toprakların yüzölçümleri tapu kayıtlarından eksik olduğu takdirde tapu kaydı düzenlenir, fazla olduğu takdirde bu fazlalıklar devletin malı olur. Ancak bu fazlalıklar, sahibi elindeki topraklarla birlikte iskân haddinden fazla değilse sahibine bırakılacağı belirtilmiştir.²⁹⁷

Altıncı maddede, Tapu sicilinde yüzölçümü kaydedilmemiş, yalnızca sınırları belirtilmiş olan topraklarda yüzölçümünü belirlemek ve tapu siciline kaydetmek amacıyla, bu topraklara uygulanacak vergi matrahı, civardaki benzer toprakların değerine eşit kabul edilir. Fakat bu miktar yazılı sınırın çerçevelediği yüzölçümünden fazla olamaz, fazlası devlete aittir. Yedinci maddede, bu kanunun neşri tarihinde tapuda kayıtlı olamayan ancak vergisi verilmek suretiyle işgal edilen toprakların işgal eden tarafından mülkiyet hakkı yoktur. Yalnız bu toprakları on seneden beri muntazam bir şekilde vergisi ödenerek ve işletmiş olanlara iskân haddi miktarınca karşılıksız olarak verilir. Ayrıca on seneden beri muntazam şekilde işletilen topraklarda arzu ettiği takdirde vergi miktarının sekiz katı üzerinden kendisine borçlanma suretiyle verilebileceği belirtilmiştir.²⁹⁸

Sekizinci maddede, mübadil Rumlarla firari ve kayıp şahıslara ait iken devlete geçen ya da muhtelif kanunlarla devlete ait olan toprakları devlet kurumları tarafından kendilerine verilmeden işgal etmiş olanların ellerinden topraklar geri alınır şayet bu kimselerden devletçe topraklandırılacak varsa bulundukları yerlerde veya uygun görülecek yerlerde topraklandırılırlar. Dokuzuncu maddede, 839 numaralı Sıtma Mücadelesi Kanunu'nun altıncı maddesine göre kurutulan bataklıklardan meydana çıkan arazi bataklığı kurutmaya çalışan topraksız halka, iskân haddi dâhilinde karşılıksız olarak verilir; artan kısmı nakil veya iskân edilecek muhacirlerle topraksız yerli halka verilir. Kurutulan bataklık yerlerindeki topraklar hakkında mülkiyet iddia edenler tapu kayıtlarıyla doğruladığı takdirde kendilerine ait olan miktar devletçe istimlak edilerek

²⁹⁷ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 22 (21/123/10).

²⁹⁸ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 23 (21/123/10).

borçlanma suretiyle topraksız halka dağıtılır. İstimlak için verilecek para 1331 senesi vergi, yoksa tapu kıymetinin yarısıdır. Eğer kıymet kaydı ya da emsalinin 1331 senesi vergi yoksa tapu kıymetleri esas alınır. Bu bataklıkları kurutmak için yapılacak küçük mesai ilanından itibaren altı ay geçtikten sonra bataklık alanlardaki mülkiyet iddiaları dinlemeye değer olmayacağı belirtilmiştir. Devlet tarafından kurutulan bataklıkların şahıslara ait olduğu tapu kayıtlarıyla tespit olursa tespit olunan bu topraklar miktarlarınca istimlak olunur. Bu takdirde mülkiyet iddiaları kurutma ameliyesinin ilanı tarihinden itibaren bir sene sonra dinlemeye değer olmayacağı ifade edilmiştir.²⁹⁹

Onuncu maddede, kurutulmak üzere zamanında devletten tapusu ya da imtiyazı alınmış bataklıklar, bu kanunun yayımlandığı tarihten itibaren üç yıl içinde kurutulmazsa, Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletinin bildirisi üzerine, bu tapular tapu daireleri tarafından iptal edilir, verilen imtiyazlarda kendiliğinden hükümsüz kalır ve hiçbir kanun yoluna müracaat olunamaz.³⁰⁰

Topraklandırmaya ayrılan ikinci kısımda on birinci madde, geçimlerini sağlamak için toprağa muhtaç olan aşağıda yazılı kimselere devlet tarafından iskân haddi dâhilinde ziraata uygun toprak verilir:

1. Yerli köylü aileleri,

2. Muhtelif tarihlerde Türkiye'ye gelerek köylerde iskân edildikleri hâlde toprağa bağlanmayan ve yerli hükmüne giren muhacirler ile serbest iskân suretiyle köylerde yerleşen veya ziraatla uğraşacağını taahhüt eden muhacir ve mülteciler,

3. Harsî, siyasî, idarî, içtimaî, sıhhî, iktisadî ve askerî sebeplerle nakledilen ve edilecek olanlardan çiftçi olanlar veya ziraatla işgal edeceklerini taahhüt edenler,

4. Hükûmetçe uygun yerlerde iskân edilen ve edilecek olan aşiret ve göçebeler,

²⁹⁹ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 24-25 (21/123/10).

³⁰⁰ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 25 (21/123/10).

5. 2510, 2848 sayılı Kanunlar hükümlerine göre gelmiş ve gelecek olan muhacir ve mülteciler.³⁰¹

On ikinci maddede, şehir ve kasaba halkından olup geçimini çiftçilikle temin edenlerle, başka geçim vasıtası olmayan çiftçilik yapacağını taahhüt edenlere iskân haddi dâhilinde toprak verileceği belirtilmiştir. On üçüncü maddede, toprak kayması gibi doğal afetler sebebiyle topraksız kalan veya toprakları verimsiz, bataklık olan kimselerin uygun görülen yerlere iskân edilerek topraklandırılacakları ifade edilmiştir. On dördüncü maddede, ziraata uygun toprağı bulunmadığı için senelerden beri kiracılık, ortakçılık, yarıcılık ve marabalık suretiyle başkalarının topraklarında ziraat yapanlar çalıştıkları arazide iskân haddince topraklandırılırlar. Bu topraklar, devlet tarafından istimlak edilerek kendilerine borçlanma suretiyle verilir.³⁰²

On beşinci maddede, bu kanunun neşrinden evvel üzerinde köy kurulmuş olan topraklar hakkında iki sene içinde mülkiyet iddia edilir ve bu iddia hükmen sabit olursa köy yerinden kaldırılmayarak bu topraklar istimlak ve borçlanma suretiyle köylüye tahsis olacağı belirtilmiştir. On altıncı maddede, bu kanuna göre verilecek topraklar; 2510 sayılı Kanun'un 10, 21, 26, 27. maddelerinde yazılı devlete ait topraklarla ve hususi kanunlarla devlete geçmiş olan ve bu kanun hükmüne göre devlete intikal edecek topraklardan ve bunlar yeterli gelmediği takdirde yine bu kanun hükümlerine göre istimlak edilecek araziden ibaret olduğu ifade edilmiştir. On birinci maddenin 1 ve 2 numaralı fıkralarına göre bulundukları yerlerde devlete ait arazi var ise bunlardan yoksa da istimlak edilerek toprak verilir. Şayet bulundukları yerlerde müsait toprak yoksa arazisi müsait olan yerlere nakil suretiyle topraklandırılacağı belirtilmiştir.³⁰³

On yedinci maddede, devlete ait olduğu tahkik ve tespit edilerek muhacir, mülteci, aşiret ve göçebe, iskân edilmiş veya topraksız ya da az topraklı yerli halkın arazi hakkında temellük ve tasarruf iddiaları kabul edilmez. Ancak muhacir iskân olunduktan sonra

³⁰¹ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 26 (21/123/10).

³⁰² BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 26-27 (21/123/10).

³⁰³ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 27-28 (21/123/10).

araziye sahip olduklarını ispat eden şahıs, iskâna tabi olduktan sonra iki sene zarfında arazinin kıymetini hükûmetten isteyebilir. Bu kıymet 22. maddede yazılı istimlak kıymetidir. İki sene geçtikten sonraki tazmini kıymet iddiaları kabul edilmeyeceği belirtilmiştir. On sekizinci maddede, bu kanuna göre verilecek toprak miktarı 2510 sayılı Kanun'un 17. maddesine bağlı toprak tevzi cetvelinde gösterilen iskân hadlerinden fazla olamayacağı ifade edilmiştir. On dokuzuncu maddede, on birinci maddenin 1, 2, 3, 4 numaralı fıkralarıyla 13 ve 14. maddeler mucibince arazilerini işletmek için lazım gelen vesaitten mahrum bulunan ve bunları tedarik etmeyen gücü yetmeyen muhtaçlara hükûmetçe borçlanma suretiyle yardım edileceği belirtilmiştir. Yirminci maddede, on birinci maddenin 2 numaralı fıkrasıyla 12. madde mucibince ziraatla uğraşacaklarını taahhüt ettiklerinden dolayı toprak verilenler toprağın verildiği tarihten itibaren üç sene zarfında ziraat yapmazlarsa bu toprakların geri alınacağı belirtilmiştir.³⁰⁴

İstimlak işlerine ayrılan üçüncü kısımda yirmi birinci maddede, bu kanunda yazılı kimselerin topraklandırılmaları için lüzum görülen yerlerde devletin toprak istimlak edeceği belirtilmiştir. İstimlak edilecek arazinin miktarı ve yeri valilerin iş'arı üzerine Sıhhat ve İçtimâî Muavenet Vekâleti tarafından uygun bulunduktan sonra toprağın bağlı bulunduğu Kaza İdare Heyetince istimlak muamelesi yapılır ve bu iş için toplanan heyete de savcılar aza olarak katılırlar. Yirmi ikinci maddede, yirmi birinci maddeye göre istimlak edilecek topraklar aşağıda yazılıdır:

A) En az beş seneden beri sahibi tarafından hiçbir surette ziraat yapılmayan topraklar,

B) Kısmen ziraat yapılmakta olan topraklardan:

200-1000 dekar olanların ziraat yapılan miktarıyla bunun iki katından fazla kalan kısmı,

1001-5000 dekar olanların ziraat yapılan miktarının bir katından fazlası,

³⁰⁴ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 28-29 (21/123/10).

5001-10000 dekar olanların ziraat yapılan miktarıyla bunun %75'inden fazlası,

10000'den yukarı olanların ziraat yapılan miktarının %50'sinden fazlası,

C) Bu kanunun 9, 14, 15, 17, 27. maddelerinde yazılı topraklar,

Ç) Evkaf, vilayet hususi idareleri, belediyelere ait çiftlik ve topraklardan amme menfaatine tahsis edilmiş olanların bakiyesi,

D) Cemiyetlerin ve şirketlerin hükmî şahsiyetlerine ait olan topraklardan bu cemiyet ve şirketlere lüzumlu miktarlardan fazlası ve bu lüzum Vilayet İdare Heyetleri tarafından takdir edilir.³⁰⁵

Yirmi üçüncü maddede, devlet tarafından işletilen veya işletilecek arazinin bu kanuna göre istimlak hükümlerine tabi tutulması İcra Vekilleri Heyeti kararına bağlı olacağı belirtilmiştir. Yirmi dördüncü maddede, bu kanunun 22. maddesine göre istimlak edilecek topraklara verilecek kıymetler 1331 yılı vergisi şayet yoksa tapu kıymetlerinin dört katı olacağı ifade edilmiştir. Eğer bu miktar toprağın istimlak günündeki rayiç kıymetinden fazla görülürse o günkü kıymet üzerinden muamele yapılacağı, vergi ve tapu kıymetleri yoksa istimlak için toplanan İdare Heyetince emsaline göre kıymet biçileceği belirtilmiştir. Ayrıca istimlak edilecek yerlerin ölçülerinin, cinsinin ve sınırlarının gösterildiği bir harita daha evvel fen memurları tarafından yapıp vilayete tasdik ettirilmesinin şart olduğu ifade edilmiştir.³⁰⁶

Yirmi beşinci maddede, istimlaki kararlaştırılan yerlerin sahipleriyle ilgililerin o yerin noteri marifetiyle istimlak keyfiyeti ve yapılan haritanın bir sureti ve kıymeti Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'na göre tebliğ ettirilmesi gerekmektedir. Noterlerce her tebliğ için mübaşirin zaruri masrafından başka yirmi kuruş maktu ücret alınacağı ve bu masrafında iskân tahsisatından sonra verileceği ayrıca harç rüsumu alınmayacağı belirtilmiştir. Noterlik teşkilatı olmayan kazalarda tebligat köy muhtarları marifetiyle

³⁰⁵ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 30-31 (21/123/10).

³⁰⁶ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 31-32 (21/123/10).

yapılacağı ifade edilmiştir. Yirmi altıncı maddede, istimlak olunacak toprakların sahipleriyle ilgilileri tebliğ gününden başlamak üzere on beş gün içinde mahallin en büyük mülkiye memuruna itiraz hakkının var olduğu ve bu itirazlarında on beş gün içinde tetkik edilerek karara bağlanmasının şart olduğu belirtilmiştir. İdare Heyetinin kararlarına kanun yolunun kapalı olduğu ifade edilmiştir.³⁰⁷

Yirmi yedinci maddede, bankalara ait olan arazi ile bankalara ipotekli olan arazilerin bu kanunda belirtilen toprağa muhtaç kimselerin topraklandırılması için istimlak olunabileceği belirtilmiştir. Yirmi sekizinci maddede, bu kanuna göre istimlak edilen toprak üzerinde haciz veya ipotek varsa ortadan kalkacağı belirtilmiştir. Yirmi dokuzuncu maddede, istimlak edilen arazi üzerinde iskâna uygun evlerle, ahır, samanlık gibi yapılar için mahalli rayice göre ayrıca kıymet takdir edileceği belirtilmiştir. Ayrıca fabrika, değirmen, imalathane, taş, kiremit ve kireç ocakları, kaplıcalar, maden suları gibi tesisat ile bunların işletilmesine lazım olan toprakların istimlak harici bırakılacağı ifade edilmiştir.³⁰⁸

Mali hükümleri içeren dördüncü kısımda otuzuncu madde, bu kanun mucibince karar verilen istimlak bedelleri %4 faizli ve yirmi beş senede eşit taksitlerle ödenmek üzere tahvil verilmek suretiyle ödenir. Bu tahviller hükûmete ait arttırma ve eksiltmelerde teminat olarak kabul edilir. Otuz birinci maddede, 2848 sayılı Kanun'un ikinci maddesinde yazılı 1 ve 2 numaralı iskân mıntıkalarında bu kanun hükümlerine göre verilecek topraklar aşağıdaki mali şekillere tabidir:

A) 1 numaralı mıntıkada³⁰⁹ verilecek topraklar devlete aitse karşılıksız, istimlak edilen topraklardan ise borçlanma suretiyle verilir.

³⁰⁷ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 32 (21/123/10).

³⁰⁸ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 33 (21/123/10).

³⁰⁹ “Türk kültür ve nüfusunun tekâsüfû istenilen yerlerdir.” Bkz. *T.C. Resmi Gazete*, “İskân Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun”, (21 Kasım 1935), Sayı: 3162, Kanun No: 2848, s. 5791.

B) 2 numaralı muntıkada³¹⁰ verilecek topraklar borçlanma suretiyle verilir.

C) Borçlanma muameleleri 2510 sayılı Kanun'un 39. maddesinin 3 numaralı fıkrasına³¹¹ göre yapılır.³¹²

Otuz ikinci maddede, borçlandırma suretiyle verilecek topraklar aile efradını temsilen aile reislerine adına borçlandırılır. Borçlanma muameleleri Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti namına ve tahsilat tahsili de Emval Kanunu'na göre Maliye Vekâletince yaptırılır. Otuz üçüncü maddede, borçlandırma suretiyle veya karşılıksız verilecek topraklara Vilayet veya Kaza İdare Heyetlerince kıymet takdir olunur. Bu kıymet istimlak edilen topraklar için istimlak bedeline göre verilir. Devlete ait topraklarda 1331 senesindeki vergi, yoksa tapu kıymetinin dört katıdır. Şayet kıymet kaydı yoksa emsalinin 1331 senesindeki vergi veya tapu kıymetlerinin dört katıdır.³¹³

Otuz dördüncü maddede, bu kanun hükümlerine göre verilen toprakların tasarrufu ve topraklandırılacakların muafiyetleri 2510 sayılı Kanun'un hükümlerine tabiidir. Otuz beşinci maddede, 2510 sayılı Kanun hükmüne göre toprakları verilmiş olduğu hâlde henüz borçlanma muamelesi ikmal edilmeyenler hakkında da bu kanun hükümleri geçerlidir. Otuz altıncı maddede, bu kanun hükümlerinden faydalanmak maksadıyla mevcut topraklarını ellerinden çıkararak kendilerini topraksız ya da az topraklı gösterenlere devlet tarafından toprak verilmeyeceği belirtilmiştir. Otuz yedinci maddede, bu kanunun tatbikatına dair Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletinin teklifi üzerine Sıhhat ve İçtimaî Muavenet, Maliye, Ziraat ve Dâhiliye Vekâletlerince bir nizamname yapılacağı

³¹⁰ “Türk kültürüne temessülü istenilen nüfusun nakil ve iskânına ayrılan yerlerdir.” Bkz. T.C. Resmi Gazete, “İskân Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun”, (21 Kasım 1935), Sayı: 3162, Kanun No: 2848, s. 5791.

³¹¹ “Borçlanma: İskânın sekizinci yılının eylülünden başlamak ve yirmi yılda ve kırk müsavi taksitte ödenmek üzere yapılır. Borç yirmi sekizinci yılsonunda tamamen tahsil edilmiş olur. Peşin verenlerin borçlarının yarısı affolunur. Bu kanundan önce iskân edilmiş olan muhacirlere, mültecilere, nakledilenlere ve göçebelere borçla iskân haddi içinde verilmiş olan topraklar ve yapıların bedeli iskân edildikleri tarihten sonra sekizinci yılın eylülünden başlamak üzere yirmi yılda kırk müsavi taksitte tahsil olunur.” Bkz. T.C. Resmi Gazete, “İskân Kanunu”, Sayı: 2733, (21 Haziran 1934 Perşembe), Kanun No: 2510, s. 4008.

³¹² BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 34 (21/123/10).

³¹³ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 34-35 (21/123/10).

ifade edilmiştir.³¹⁴

Otuz sekizinci maddede, 1341 senesi Umumî Muvazene Kanunu'nun 23. maddesinin A, B ve C fıkralarıyla bu kanunun 24. maddesi, 716 sayılı Borçlanma Kanunu'nun 2. maddesi, 1505 sayılı Kanun, 2490 sayılı Arttırma, Eksiltme ve İhâle Kanunu'nun 56. maddesi, 2644 sayılı Tapu Kanunu'nun 6, 14, 15, 30 ve 31. maddeleri, 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'nun bu kanuna aykırı bulunan hükümleri ve bu kanuna aykırı bulunan diğer bütün hükümlerin mülga olacağı belirtilmiştir. Otuz dokuzuncu maddede, kanunun neşri tarihinden itibaren muteber olacağı ve kırkinci maddede, bu kanunun tatbikine İcra Vekilleri Heyetinin memur olacağı ifade edilmiştir.³¹⁵

2.3.3.1. Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti Tarafından Hazırlanan Tasarıya Ziraat Vekâletinin Mütalaa ve Temennileri

Uygulamaya geçemeyen bu üç tasarının ardından Başvekâletin 26.11.937 tarih ve 6/4174 sayılı emirleri üzerine Adliye, Dâhiliye, Sıhhat ve İçtimaî Muavenet, İktisat Vekâletlerinden birer ve Maliye Vekâletinden biri Emlaki Millîye diğeri de Tapudan olmak üzere iki azanın katılımıyla önceden hazırlanmış olan esaslar üzerinde çalışma yapmaları istenmiştir.³¹⁶ Ziraat Vekâleti öncülüğünde hazırlanan “Toprak Kanunu Layihası Hakkında Düşünceler” Başvekâlete sunulmuştur.³¹⁷ Buna göre:

1. Layihanın konusunu toprak oluşturduğu için layihada önce toprağın hukuku, iktisadî, tabii mahiyetinin belirlenmesinin daha iyi olacağı belirtilmiştir. Toprak çeşidinin çok olduğu ve bu çeşitlerin açıklanması olmadan kanun hükümlerinin belirsiz kalacağı ifade edilmiştir. Mera, çayır, tarla ve bahçe arazilerinin birbirinden farklı topraklar olduğu ve bunların da her birinin ayrı şekilde tespit edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

³¹⁴ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 35-36 (21/123/10).

³¹⁵ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 36 (21/123/10).

³¹⁶ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 1-12 (21/123/10).

³¹⁷ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 13 (21/123/10).

2. Layihanın ilk maddesinin araziye temlik hakkını tapuda tescile ve tescil senedine istinat ettiği ve bunun arazi hukukunda temelli bir reform olduğu, her modern devletin de bu yeniliği yapmasının zaruri olduğu belirtilmiştir.

3. Şehir, kasaba ve köylerde amme ihtiyaçlarına ayrılan toprakların ihtiyaç fazlasının tespiti yalnız İdare Heyetlerine bırakılması, üzerinde düşünülmesi gereken bir konu olduğu ve bu meselede ziraat mütehassıslarının da görüşlerinin alınması gerektiği ifade edilmiştir.

4. Tapu kayıtları bulunmayan arazilerin mülkiyet iddiasını ispat için verilen iki yıllık sürenin az olduğu belirtilmiştir. Memleketimizde uzun zamandan beri arazide temlik işleri yapılmadığından büyük zorluklarla karşılaşılacağı ifade edilerek bu sürenin uzatılması vurgulanmıştır.

5. Arazi mülkiyetlerinde eskiden beri devam edip gelen ‘arazide hududa itibarın’ kaldırılıp ‘tapuda itibarın getirilmesi’ işletmecilik münasebetlerinin düzenlenmesi açısından faydalı görüldüğü belirtilmiştir. Ancak bu düzenlemeyle orta ve küçük mülk sahiplerinin arazilerinin gerçek genişliğini tapuya kaydettirmede zararı göreceği ifade edilmiştir. Buna karşın büyük mülk sahiplerinin arazi genişlikleri tapu kayıtları hudutlara göre düzeltildiği vurgulanmıştır.

6. Topraklandırmada verilecek arazinin miktarının bütün ülke için eşit alınmasının doğru olmadığı belirtilmiştir. Bir aileye yetecek arazi miktarının tabiat ve ekonomik şartlara, işletme sistemlerine göre değişeceğinden verilecek arazi miktarının muhtelif yerlerde farklı olması gerektiği ifade edilmiştir. Orta Anadolu’da 150-200 dönümlük arazi bir şey ifade etmezken Ege Bölgesi’nde bu büyüklüğün yeter miktarda olduğu vurgulanmıştır.

7. Arazi dağıtmada hareket noktasının sadece toprak yüzölçümü olmasının doğru olmadığı, kurulacak işletmenin şekli ve mahiyetinin önemli olduğu vurgulanmıştır. Bir işletmenin tarla, çayır, bahçe ve mera arazilerini içermesi gerektiği yalnız tarla arazisi ile tam bir işletmenin kurulamayacağı belirtilmiştir. Bu nedenle, arazi çeşitlerinin bu doğrultuda verilmesinin daha uygun olacağı ifade edilmiştir.

8. Arazi verilecekler arasına ziraat mekteplerinden mezun olanların olmasının çevrelerine örnek olacağından dolayı isabetli olacağı belirtilmiştir. Ziraat mektepleri mezunlarına arazinin bedelsiz verilmesi, onları çiftçi olmaya teşvik edeceğinden ayrı bir fıkra hâlinde tekrar gözden geçirilmesinin münasip olacağı belirtilmiştir.

9. Topraksız ailelere sadece toprak verilmesi ile bir işletme kurup iktisadî varlıklarını yürüteceklerinin mümkün görünmediği belirtilerek on dokuzuncu maddede belirtilen muhtaçlara vesait yardımının daha açık belirtilmesi ifade edilmiştir. Toprak verilenlere işletme vasıtalarının mahiyeti, şekli ve bu vasıtaların kullanılmalarına dair hükümlerin yer almasının zarurî olduğu vurgulanmıştır.

10. Toprak Kanunu layihasının topraksızlara iskân haddi ölçülerinde toprak dağıttığı ancak gelecek zamanlardaki vaziyetini tayin etmediği belirtilmiştir. Bunun belirtilmemesi hâlinde topraksızların yeniden çoğalacağı, verasetle bölününce arazi yetiştirmeyen ailelerin ortaya çıkacağı ifade edilmiştir. Bundan dolayı mülk büyüklüklerinin istikrarlı bir yapıda kalabilmesi için tedbirlerin alınması gerektiği vurgulanmıştır.

11. Arazilerin hudutsuz bir şekilde parçalanmasına müsaade edilip edilmeyeceği kanunda belirli olmadığı dile getirilerek, diğer ülkelerin arazi mülklerinin asgari ne kadar parçalanabilecekleri belirli olduğu ve memleketimiz içinde bunun düşünülmesi gerektiği vurgulanmıştır.

12. Memleketimizde şahıslara ait olan arazilerin dağınık olduğu ve bundan dolayı ekonomik bir işletme kurmasının güç olduğu belirtilmiştir. Avrupa'da bir şahsa ait dağınık arazilerin düzenlenmesi için kanunlar çıkarıldığı belirtilerek Türkiye'de de arazi toplulaştırmanın düzenlenmesi için hükümlerin bulunmasının zarurî olduğu vurgulanmıştır.

13. İstimlak edilecek arazinin tayininde mülk sahibinin arazisini işleyip işlemediğinin hareket noktası alınmasının ülke ziraatı açısından faydalı olduğu belirtilmiştir. Özellikle yirminci maddede, arazinin üç yıl işlenmediği takdirde istirdat edileceği ifade edilmiştir. Ancak bu husustaki hükümlerin daha çok keskinleştirilmesinde

Fayda olacağı belirtilmiştir. Ayrıca yirmi ikinci maddeye göre beş seneden beri işletilmeyen topraklara kanunun çıktığı tarihten itibaren istimlak hükümlerinin tatbik edileceği ancak bunun için en az iki senelik bir müddet verilmesinde fayda olacağı vurgulanmıştır.

14. Yirmi ikinci maddenin (A) fıkrasında geçen “...*en az beş seneden beri heyeti umumiyesi sahibi tarafından hiçbir suretle ziraat yapılmayan topraklar...*” ifadesinin belirsiz olduğu belirtilmiştir. Bu ifadeden bizzat arazi sahibinin işletmesinin esas tutulacağının anlaşıldığı, hâlbuki arazi mülk sahibi nam ve hesabına da işletilebileceği, icara verilebileceği ya da ortakçılık ve yarıcılık şeklinde olabileceği ifade edilmiştir. Bundan dolayı bu ifadenin net bir biçimde açıklanması belirtilmiştir.

15. Yarıcılık, ortakçılık ve marabalık suretiyle başkalarının topraklarını işleyenlere işledikleri toprakların verilmesinin gayet faydalı olacağı belirtilmiştir. Çünkü bu işletme şekillerinin halkın bir kısmını, büyük arazi sahiplerinin istismarına açık bıraktığı ve vatan topraklarının benimsenmesine engel olduğu ifade edilmiştir.

16. Toprak Kanunu layihasında büyük arazi sahiplerinin mülklerini mutlak işleyip imar etmelerine dair ayrıca hükümlerin bulunması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca layihada işletmeciliğe ait eksiklerin bulunduğu belirtilmiştir.

17. Arazi istimlaki ve toprak dağıtması işlerinin mali bir yükümlülüğü olacağı belirtilerek bu işlerin düzgün yürütülmesi ve ilerde araziye ait finans işlerini yüklenecek bir devlet “Arazi Bankası”nın kurulmasında büyük fayda olacağı ifade edilmiştir.³¹⁸

³¹⁸ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10, ek 14-19 (21/123/10).

BÖLÜM 3: 4753 SAYILI ÇİFTÇİYİ TOPRAKLANDIRMA KANUNU VE SİYASİ TARTIŞMALAR

3.1. 4753 SAYILI ÇİFTÇİYİ TOPRAKLANDIRMA KANUNU

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, Ziraat Bakanlığı tarafından 17 Ocak 1945 tarihinde, görüşülmesi amacıyla TBMM'ye sunulmuştur. 19 Ocak 1945 tarihinde TBMM Başkanlığı, Ziraat, Dâhiliye, Adliye, Maliye ve Bütçe Encümenlerinden oluşan geçici bir komisyona havale edilmesine karar vermiştir. Ardından Başbakan Saraçoğlu'nun talebi üzerine Anayasa, İktisat ve Ticaret Encümenleri de geçici komisyona dâhil edilmiş, her bir bakanlık Geçici Komisyona 4 üye göndermiştir. İzmir Milletvekili Recep Köker, komisyon başkanlığına, Aydın Milletvekili Adnan Menderes ise sözcülüğe seçilmiştir. Bu komisyon, yaklaşık üç ay boyunca çalışarak 45 toplantı düzenlemiştir. Toplantıların tamamına Tarım Bakanı Şevket Ratip Hatipoğlu katılmış, son iki toplantıya ise Başbakan Şükrü Saraçoğlu katılım sağlamıştır. Geçici Komisyon görüşlerini yazarak, 3 Mayıs 1945 tarihinde Meclise sunmuş, 9 Mayıs'ta görüşmelere başlanmıştır. Uzun süren tartışmaların ardından 11 Haziran 1945 tarihinde Meclis tarafından kabul edilmiştir. Kanun, 4753 numara ile kayıtlara geçerek, 15 Haziran 1945 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.³¹⁹ Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, 8 bölüm, 66 madde ve 1 geçici maddeden oluşmaktadır. 1973 yılına kadar 28 yıl boyunca geçerliliğini koruyan bu yasa, 1950 yılında 5618 sayılı Kanun ve 1955 yılında 6603 sayılı Kanun ile iki kez değiştirilmiştir.³²⁰ 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, 27 Mart 1950 tarih ve 5618 sayılı Kanun ile büyük değişikliklere uğramıştır. Bu değişikliklerle 24 maddesi

³¹⁹ Dönemin süreli yayınları çıkarılan Toprak Kanunu'nu kamuoyuyla paylaşmışlardır. “Yıllardanberi Bakanlıklarla Meclis arasında birçok defalar gidip gelen Toprak kanunu nihayet İsmet İnönü'nün Cumhuriyet Başkanlığı, Saraçoğlu'nun Başbakanlığı ve Şevket Hatipoğlu'nun Tarım Bakanlığı sırasında Büyük Millet Meclisinden çıkmış ve Türk köylüsüne armağan edilmiştir. Bu kanun, Türk yurdunda birçok inkılâplar yaratmış olan kanunlar içinde en önemli olanlarından biridir. Toprak reformu, Türkiye'ye yeni ufuklar, yeni gelişmeler, vadetmektedir. Kanunu çıkarmak çok güç olmuş ve hükümet üyeleri kadar Büyük Meclisini de yormuştur. Tatbikat, kanunu çıkarmaktan bir kaç misli daha fazla enerji ve dikkat istemektedir. Bu bakımdan her yurttaşın buna can ve gönülden yardım etmesi lâzımdır. Toprak Kanunu, Türk çiftçisine, Türk köylüsüne ve bir kelime ile Türk milletine mutlu olsun...” Bkz. “Toprak Kanunu-Türk Köylüsüne Armağan Edildi”, *İktisadi Yürüyüş* 132, (20 Haziran 1945), 1.

³²⁰ Korkut, *Toprak Reformu ve Türkiye*, 47; Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun 5618 ve 6603 sayılı Kanun'larla değişen maddeleri için bkz. *Toprak ve İskân İşleri Umum Müdürlüğü Teşkilatı ve Toprak Kanunları Nizamname ve Talimatnamesi*, T.C. Başvekelet Toprak ve İskân İşleri Umum Müdürlüğü Neşriyatı, (Ankara: Koşal Matbaası, 1957).

(birisi geçici, 23'ü esas) değiştirilmiş; 5 esas madde (biri esas maddenin son fıkrası) iptal edilmiştir. Ayrıca bu kanuna 3 geçici ve 9 ek madde eklenmiştir. Daha sonra, 27 Mayıs 1955 tarih ve 6603 sayılı Kanun ile Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun 3 esas maddesi değiştirilmiş, bir maddesi iptal edilmiş ve 2 geçici madde eklenmiştir. Bu şekilde, yürürlükte olduğu süre boyunca Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun 25 esas ve 1 geçici maddesi değiştirilmiş, 6 esas maddesi iptal edilmiş ve kanuna 5 geçici ve 9 ek madde eklenmiştir. Sonuç olarak, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, 19 Temmuz 1973 tarih ve 1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır.³²¹

3.1.1. Çiftçiyi Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı

Kanun tasarısı, Ziraat Bakanlığınca hazırlanıp, Bakanlar Kurulunun kararıyla, 17 Ocak 1945 tarihinde Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun imzasıyla Meclise sunulmuştur. Tasarının maddeler hâlinde sıralanan gerekçeleri şu şekilde belirtilmektedir:

1. Arazi, doğanın bize armağan ettiği bir zenginliktir. Ancak bu zenginliğin değeri, sadece bir yerleşim alanı veya ekonomik kaynaklar sağlamasıyla değil, aynı zamanda bir milletin ruhuyla bütünleşmesiyle de belirlenir. Bir millet için, benimsediği topraklar ne kadar geniş, çeşitli ve verimli ise o milletin varlığı, büyümesi ve güçlenmesi de o denli sağlam olur. Geniş arazisi olan milletler, doğal olarak daha fazla gelişme fırsatına sahiptirler; zira dar arazilere sahip milletler için bu olanaklar sınırlıdır ve artan nüfuslarını barındırmak her geçen gün daha da zorlaşmaktadır. Bu nedenle, arazinin genişliği, bir milletin hayatında büyük önem taşır. Arazi, sadece genişliğiyle değil, aynı zamanda çeşitliliğiyle de bir milletin yaşamını derinden etkiler. Farklı türdeki topraklar, bir milletin ekonomisini çeşitlendirir ve kendi kendine yetme yeteneğini güçlendirir. Çeşitlilik, bir milletin gelişimine destek olur ve dışa bağımlılığı azaltır. Bununla birlikte, arazinin verimliliği de büyük önem taşır. Toprakların sunduğu zenginlik, bir milletin ekonomik dayanağını oluşturur. Bugün, verimsiz arazilere sahip milletlerin yaşamında karşılaştıkları zorluklar, zengin topraklara sahip milletlerin ise daha kolay bir yaşam sürdüklerini görürüz. Tüm bu nedenlerle, bir milletin büyüme, gelişme ve güçlenme

³²¹ Duran Taraklı, *Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Uygulama Sonuçları*, (Ankara: ODTÜ, 1976), 39.

potansiyeli, esas olarak sahip olduğu arazinin genişliği, verimliliği ve çeşitliliği ile belirlenir. Bu yüzden, bir milletin arazisine duyduğu sevgi ve değeri, onun geleceği için temel bir belirleyicidir.³²²

2. Ancak bir milletin arazisinin geniş, çeşitli ve verimli olması, tek başına o milletin hayatını her zaman kolaylaştırmaz. Tarih boyunca, bazı milletlerin geniş, çeşitli ve zengin arazilere sahip olmalarına rağmen sürekli bir refah içinde yaşayamadıklarını görmekteyiz. Bu gerçeklik, günümüzde de görülebilir. Bu nedenle, arazinin genişliği, çeşitliliği ve verimliliği, bir milletin gelişimi için sadece birer malzeme olarak görülmelidir; çünkü bu imkânlar, arazi mülkiyeti rejimi ve yapısının uygunluğuna veya uygun olmamasına bağlı olarak gerçekleşir. Arazi mülkiyeti rejimi ve yapısı, bir milletin yaşamında geniş kapsamlı etkilere sahiptir. Uygun bir arazi mülkiyeti rejimi, ulusal hayatın çeşitli yönlerinde gelişmeyi kolaylaştırırken uygun olmayan bir rejim, milletin hayatını çeşitli şekillerde zayıflatabilir. Bu nedenle, arazi mülkiyeti rejimi, bir milletin iktisadî düzenini etkiler. Arazi mülkiyeti rejimi, yalnızca tarım alanında değil, tüm ekonomik faaliyet alanlarında etkisini gösterir ve ulusal ekonomik sektörlerin tümünde kendini gösterir. Bu nedenle, bir milletin ekonomik yapısı, büyük ölçüde ülke içinde hâkim olan arazi mülkiyeti rejimine göre şekillenir. Ancak arazi mülkiyeti rejimi, sadece bir hukuk sistemine indirgenmemelidir; çünkü asıl etkileri ekonomi alanında belirir. Özellikle, kolektif mülkiyet rejiminde tarım, özel mülkiyet rejiminde ise farklı bir yapıya sahiptir. Büyük arazi mülkiyetleri varsa tarım yönetimi farklı bir şekilde gerçekleşir, köylü mülkiyetleri hâkimse işleyiş daha farklı olur. Arazi mülkiyeti rejiminin etkileri, hem ekonomik alanda hem de sosyal alanlarda önemlidir. Örneğin, uygun olmayan bir mülkiyet rejimi, toplumsal huzursuzluklara yol açabilirken uygun bir rejim, toplum içinde barışı ve uyumu teşvik eder. Sonuç olarak arazi mülkiyeti rejimi ve yarattığı yapı, bir milletin ve devletin hayatıyla sıkı sıkıya bağlantılıdır. Her millet, kendi toplum ve ekonomik yapısına uygun bir arazi mülkiyeti rejimi oluşturmak zorundadır. Yalnızca bu şekilde, arazinin sunduğu fırsatlar etkin bir şekilde kullanılabilir ve milletin büyümesi,

³²² TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, ek 1.

gelişmesi ve devletin güçlenmesi mümkün olabilir.³²³

3. Ancak bir ülkede elverişli bir arazi mülkiyeti rejimi ve uygun bir mülkiyet yapısının kurulmasıyla her şey bitmiş olmaz. Bunlara ek olarak oluşturulan arazi mülkiyeti rejimine ve yapısına uygun bir işletme rejiminin de bulunması gerekmektedir. Aslında arazi mülkiyeti rejimi ve yapısı ile arazi işletme rejimi sıkı sıkıya bağlıdır ve birbirlerinin temellerini oluşturur. Arazi mülkiyeti rejimi ve yapısı, arazinin nasıl işletileceğini belirler. Arazinin ekonomik bir şekilde işletilmesi için bazı düzenlemelerin yapılması ve böylece bir işletme rejiminin oluşturulması gereklidir. Arazinin işletilmesi rejimi, teknik, ekonomik, sosyal ve siyasî alanlarda önemli etkilere sahiptir, çünkü arazi mülkiyeti rejimi ve yapısı ile iç içedir. Öncelikle, arazinin işletilmesi rejimi, tarım tekniği üzerinde etkisini gösterir. Teknik gerekliliklerin değişmesi, işletme rejiminde değişiklikleri gerektirir. Örneğin, ortaklık yönteminin tarımdaki teknik yöntemlerin yerleşmesine engel olduğu bilinmektedir. Arazinin aracı olmadan sahibi tarafından işletilmesini temel alan bir işletme rejimi, tarım tekniğinin hızlı gelişmesine yol açar. Ancak, ortaklık sistemi hâkim olduğunda topraktan yeterince faydalanılamaz. İşletme şeklinin ekonomik etkileri de farklıdır. Ekonomik açıdan, arazinin işletilmesi şarttır. Doğrudan arazi sahibi tarafından işletilmesi, en yüksek ekonomik faydayı sağlar. Buna karşılık, ortaklıkla işletme şeklinin açık ekonomik zararları vardır. Bazı durumlarda, arazinin kiralınarak işletilmesi faydalı olabilir, ancak bu durumda doğan hukuki ilişkilerin düzenlenmesi gereklidir, aksi takdirde bu tür işletme biçimi zararlı sonuçlar doğurabilir. Arazi işletme rejiminin sosyal etkileri yadsınamaz derecede büyüktür. Arazi sahipleri tarafından işletilmesini temel prensip olarak alan bir işletme rejimi; toprağa bağlı, köklü ve kendi mülküne dayanan bağımsız çiftçi bir nüfus yaratır. Bu çiftçi nüfusu, her türlü toplumsal sapmalara karşı dirençli hâle getirir. Buna karşılık, ortaklıkla işletilen arazinin yarattığı nüfus, toplumda mülksüz ve köksüz bir kalabalığa dönüşür. Üstelik başkalarının mülklerini işleyen bu çiftçi nüfusu, toplumsal açıdan mülk sahiplerine bağımlı hâle gelir. Özellikle, işletme biçimleri hukuki temellere dayanmadığı zaman, geleneksel uygulamalara dayandığı zaman daha ciddi içtimaî sonuçlar ortaya çıkar. Uygun olmayan işletme rejimlerinin yarattığı ekonomik ve sosyal bağımlılıklar, siyasî

³²³ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, ek 1-2.

vesayetleri bile beraberinde getirebilir. Bu tür bağımlılıklar, yerel nüfuzların ve baskıların desteğini sağlar. Dolayısıyla dengeli ve uyumlu bir toplum, uygun bir işletme rejimini gerektirir. Sonuç olarak geniş, çeşitli ve verimli araziler bir milletin üreme, büyüme ve gelişme potansiyelini artırır. Ancak bu potansiyelin hayata geçirilebilmesi için uygun bir mülkiyet rejimi, mülkiyet yapısı ve işletme rejiminin oluşturulması gereklidir. Bu unsurlarla güçlü bir devlet, zengin bir millet ve barış içinde bir toplum mümkün olabilir.³²⁴

4. Türkiye'nin mevcut arazisi, genişliği, çeşitliliği ve verimliliği ile milletin ekonomisine ve kalabalık bir topluma sağlam bir temel oluşturabilecek niteliktedir. Ülkemiz, genişliği bakımından milletimizin üremesi ve büyümesi için yeterli büyüklüğe sahiptir. Mevcut sınırlarımız içindeki arazi, 767.119 kilometrekarelik bir alanı kapsar. Bu genişlik, şu anki nüfusumuza oranlandığında, Türk milletinin uzun bir süre için yeterli alanı olduğunu gösterir. 1940 yılı istatistiklerine göre Türkiye'nin nüfusu 17.820.950 olarak kaydedilmiştir. Bu durumda, kilometrekare başına ortalama 23 kişi düşmektedir. Ancak, günümüzdeki teknolojik gelişmeler ve ekonomik yapıdaki değişimlerle, mevcut alanın nüfusu barındırma kapasitesinin arttığı bilinmektedir. Bu nedenle, ülkemizin nüfus kabiliyeti oldukça yüksektir. Örneğin, nüfusumuz 50 milyona ulaştığında, kilometrekare başına düşen kişi sayısı 65'e, 75 milyona ulaştığında ise 97'ye düşecektir. Kilometrekare başına düşen 97 kişi, günümüz medeniyet seviyesinde bile kabul edilemez bir nüfus yoğunluğu değildir. Dolayısıyla Türkiye hem mevcut durumu hem de gelecek için arazi genişliği açısından sevindirici bir konumdadır. Ülkemiz, yapı bakımından da çeşitli arazilere sahiptir. Türkiye'nin toplam alanına bakıldığında, neredeyse her türlü arazinin bulunduğu görülür. Dağlarımız, yaylalarımız, vadilerimiz, yamaçlarımız, tepelerimiz ve birçok ovamız, sonsuz bir arazi çeşitliliği sunar. Bu farklı arazi tipleri, ekonomik olarak kullanılabilir arazinin çeşitliliğini doğurmuştur. Bu nedenle tarla, bağ, bahçe, orman, çayır, mera vb. kültür arazisi türlerine Türkiye'nin her bölgesinde rastlanır. Ayrıca kurutularak tarım arazisine dönüştürülebilecek bataklıklar ve ıslah edilebilecek diğer araziler de ülkemizde mevcuttur. Anadolu'da kısırlık gösteren arazilere rağmen, bu tür araziler Türkiye'nin genişliği içinde önemli bir yer tutmaz. Rakamlara göre, tarla ve

³²⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, ek 3-4.

bahçe yetiştirmeye elverişli arazi miktarı yaklaşık olarak 15.929.095'tir. Bu, ülke genelindeki toplam alanın %24,3'üne denk gelir. Ülkemizin teknik seviyesinin artması ve ekonominin gelişmesiyle, bugün tarıma uygun olmayan bazı arazi parçalarının da tarıma elverişli hâle getirilebileceği ve kültür arazisinin ileride genişleyebileceği düşünülmelidir. Şu an Türkiye'de işlenmekte olan arazinin 13.465.000 hektarı tarla, 1.225.315 hektarı ise bağ ve bahçe arazisidir. Diğer yandan, bugün mera olarak kullanılan arazinin büyük bir kısmının ileride tarla veya diğer arazi çeşitlerine geçebileceğine işaret eder. Bu durumlar, ülkemizin arazi çeşitliliği bakımından elverişli durumunu gösterir. Bu çeşitlilik, tarımımızın birçok ürün yönünden gelişmesine olanak sağlar. Ülkemizde verimsiz topraklar olsa da genel olarak topraklarımızın verimli olduğu hakkında kötümser bir yargıya varılmamalıdır. Verimsiz topraklar, ülkemizin geniş alanlarında önemli bir yer tutmaz. Topraklarımız, emek ve teknikle zenginleştirildikten sonra verimliliklerinin daha da artacağına inanılmaktadır. Bu düşüncelerle, topraklarımızın verimliliği, ülkemizin kalkınmasının ayrı bir potansiyelini içerir. Buradan da anlaşılacağı üzere, ülkemizin arazi genişliği, çeşitliliği ve verimliliği, zengin bir ekonominin, kalabalık ve refah içinde bir toplumun oluşumuna olanak sağlar. Ancak Türkiye'deki toplum ve ekonomi, arazi varlığının sunduğu potansiyele henüz tam anlamıyla erişememiştir. Bunun nedenleri, eksikliklerimizden ziyade başka yerlerde aranmalıdır.³²⁵

5. Ülkemizin arazisi, genişlik, çeşitlilik ve yararlılık açısından sunduğu imkânların henüz tam anlamıyla gerçekleştirilememesi ve ziraatımızın istediğimiz düzeyde gelişmemesinin temel sebeplerini, arazi mülkiyeti şartlarımızda ve mevcut mülkiyet bünyesinin yetersizliğinde görmek gerekmektedir. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde arazi mülkiyeti rejimi, devlet mülkiyetinin bireysel mülkiyete göre üstün olduğu bir yapıdaydı. Ancak sonrasında, tımar ve zeamet sisteminin çözülmesiyle birlikte bu yapı değişmeye başladı ve devlet mülkiyetinden özel mülkiyete doğru bir dönüşüm yaşandı. Ancak bu dönüşüm yeterince köklü ve kapsayıcı olmadığından, özel mülkiyetin lehine kesin bir tasfiye gerçekleştirilemedi. Cumhuriyet Dönemi'nde, arazi mülkiyeti rejimi Medeni Kanun'un yürürlüğe girmesiyle birlikte yeni bir döneme girdi ve bu aşamada, özel mülkiyet esas tutuldu. Ancak mevcut arazi mülkiyeti bünyesi, rejimin

³²⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, ek 4-5.

ruhuna ve milletin ihtiyaçlarına uygun değildir ve gelişimini hızlandıracak bir durumda değildir. Ülkemizde büyük arazi mülklerinin varlığı göze çarpmaktadır. Bu büyük arazi mülkleri, genellikle devlete veya bazı kurumsal kişilere, daha sonra bireylere aittir. Diğer yandan, geçimini tarıma dayandıran büyük bir kesim ya topraksızdır ya da az topraklıdır. Bu durumda, topraklarını işleyemeyenlerin yanı sıra topraksız olanlar da vardır. Türkiye'nin tarımının hızla geliştirilmesi, ülke topraklarının etkili bir şekilde benimsenmesine ve iyileştirilmesine bağlıdır. Bu yüzden, tarımı yapanların araziye sahiplenmesi ve arazisi olanların da onu işlemesi önemlidir. Ayrıca milletin üremesi, kendi arazi mülküne dayalı bağımsız ailelerin artmasını gerektirir. Bu da yeterli arazi mülkleri üzerinde yeni ailelerin oluşmasıyla mümkündür. Son olarak, halkçılık ilkesinin bir parçası olarak Türkiye'de toprak mülkiyetinin köylü sınıfının genişlemesini gerektirir. Bu nedenlerden dolayı, mevcut toprak mülkiyet yapısının, milletin gereksinimlerine, gelişim şartlarına ve rejimin ruhuna uygun bir şekilde dönüştürülmesi gerekmektedir.³²⁶

6. Memleketimizin arazi işletmesi rejiminin elverişsizliği de arazi imkânlarının istediğimiz düzeyde gerçekleştirilememesi ve tarımın hızla geliştirilememesi arasındaki etkenlerden biridir. Türkiye'de hâlâ devam eden ortakçılıkla arazi işletme şekli, Osmanlı İmparatorluğu'ndan miras kalan bir sistemdir ve çeşitli tiplerde mevcuttur. Bu işletme şekli özellikle büyük arazi mülklerinde yaygındır ve temelde ortakçılar tarafından işlenen arazileri ifade eder. Bu durumda, arazi sahipleri işlettikleri toprağa sahip olmazlar, başkaları tarafından işlenirler. Ortakçılıkla işletme şekli, arazinin gerçek anlamda benimsenmesini ve geliştirilmesini engelleyen bir faktördür. Arazinin doğru şekilde işlenip verimli hâle getirilmesi için, onu işleyenlerin toprağa sahip olmaları gereklidir. Türkiye'deki geniş toprakların bakımsızlığı ve etkili bir biçimde faaliyete geirilememesinin nedenlerinden biri de bu ortakçılık sisteminde yatar. Bu sistem, hukuki temellere dayanmadığından, işletme şeklinden kaynaklanan ekonomik ve toplumsal ilişkiler geleneklere göre yürütölmektedir. Bu da sayısız anlaşmazlıklara neden olur. Ortakçılıkla işletilen tarım, mülk sahipleri, ortakçılar ve genel olarak milletin ekonomik çıkarları açısından zararlı olabilir. Bu sistem, Türkiye'nin tarımının teknik ve ekonomik olarak ilerlemesini engelleyen birçok faktörü içinde barındırır. Türkiye'nin tarımını

³²⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, ek 5.

geliştirebilmek için, öncelikle ülke topraklarının etkili bir şekilde işlenip geliştirilmesi gerekmektedir. Bu da giderek arazi sahiplerinin topraklarını doğrudan işletmeye yönlendirme prensiplerine dayanır. Ancak bu prensip üzerinden topraklarımıza emek, bilgi, zekâ ve sermaye akabilir.³²⁷

7. Arazinin rasyonel bir şekilde değerlendirilmesi ve sahip olduğu tüm potansiyellerin gerçekleştirilmesi için tarımımızda görülen sorunlar sadece bunlarla sınırlı değildir. Bunların yanı sıra, ülkemizde arazi mülklerinin tapulaştırılması, sınırlandırılması, tescili işlerinin yeniden düzenlenmesi, arazinin teknik olarak iyileştirilmesi gibi, her biri kendi içinde önemli diğer konular da bulunmaktadır. Ancak tüm bunlar ziraat reformunun bütününe oluşturan meselelerdir ve bunların sırayla çözülmesi daha doğru görülmüştür. Zira bu davalardan biri gerçekleştirildiğinde, diğerlerinin başarısı için koşullar ve imkânlar da doğacaktır. Bu nedenle ilk olarak çiftçilere arazi dağıtımı ve bağımsız çiftçi ocaklarının kurulması hedeflenmiştir. Bu amaçla, “Çiftçiye Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı” hazırlanmıştır. Bu tasarı sekiz bölümü içermektedir.³²⁸

8. Tasarının birinci bölümünde “Umumî Hükümler” bulunmaktadır. Bu hükümler, kanunun hedeflerini belirlemekte ve uygulamada netlik sağlamak amacıyla öncelikle yer almıştır. Kanunun temel hedefi, topraksız veya yetersiz toprağa sahip olanlara gerekli ölçüde arazi sağlamaktır. Bu, tarımı meslek olarak benimseyenlerin veya benimseyeceklerin toprak sahibi olmalarını ve ardından bu toprakları işleme kurarak kökleşmelerini, bağımsız çiftçi ailelerinin artmasını hedeflemektedir. Aynı zamanda, arazi mülklerinin aşırı büyümesini veya yetersiz kalmasını önlemeyi amaçlamaktadır. Genel hükümler arasında, çiftçiliği ve çiftçileri tanımlayan ifadeler de bulunmaktadır. Çünkü tasarı, çiftçiliğin gelişimini ve çiftçilerin güçlenmesini hedeflediğinden, bu tanımların yer alması, içerdiği hükümlerin doğru bir şekilde yerine getirilmesi ve yanlış yorumlamaların önlenmesi için önemlidir. Ayrıca umumî hükümler arasında, arazinin ve çeşitlerinin tanımları da yer almaktadır. Bu tanımlar, teknik ve mesleki terimlerin rastgele

³²⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, ek 6.

³²⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, ek 6.

kullanılmasının, kanunun doğru bir şekilde uygulanmasını zorlaştırabileceği düşüncesiyle yapılmıştır. Son olarak umumî hükümler bölümünde, arazi mülkiyetinin boyutları da belirlenmiştir. Bu madde ile ülkemizde dört farklı boyutta mülkiyet olabileceği ilkesi ortaya konmaktadır. Küçük arazi sahipliği, asli bir çiftçilik mülkiyet biçimi değildir; genellikle diğer mesleklerden gelir elde eden bireylerin sahip olduğu arazilerdir. Büyük arazi mülkleri ise devlet tarafından elde tutulacak, bu sayede büyük mülklerin ekonomik ve toplumsal baskınlığı önlenmiş olacaktır. Ayrıca teknik ve ekonomik faydalar da sağlanacaktır. Bu şekilde, köylü mülkleri ülkenin temel mülkiyeti olacak, orta mülkler ise sınırlı kalacaktır. Bu mülkiyet yapısı, milletin artışı, toplumun kökleşmesini ve ülkenin daha fazla gelişmesini sağlayacaktır. Umumî hükümler bölümünde ayrıca arazinin işlenmesi konusu da ele alınmıştır. Çünkü işlenmeyen araziler kamulaştırılacaktır. Arazi kullanımını sürekli hâle getirmek amacıyla, toprakların üç yıldan uzun süre boş kalmasını engelleme ilkesi benimsenmiştir.³²⁹

9. Tasarının ikinci bölümü, “dağıtılacak arazi” yi belirleyen hükümleri içermektedir. Bu bölümde, topraksız veya yetersiz toprağa sahip olanlara arazi sağlanması sürecinde ölçü, öncelikle işletme büyüklüğü olarak belirlenmiştir. Ardından, mülklerin genişliği göz önünde bulundurulmuştur. Bu çerçevede, kullanılmayan devlet arazileri, özel idareler, belediyeler ve köyler tarafından sahip olunan ancak değerlendirilemeyen araziler dağıtılacak arazi arasına alınmıştır. Ayrıca özel kişilere ait ancak işlenmeyen ve orta mülk büyüklüğünden daha büyük araziler de dağıtılacak arazi tedarikinde değerlendirilecektir. Bu sayede, toprakların işlenecek ve geliştirilecek ellere geçmesi sağlanacak ve özel mülklerin aşırı büyümesi engellenecektir. İkinci bölüm aynı zamanda, farklı mülkiyetlere ait arazilerin belirlenmesini sağlayacak hükümleri de içermektedir. Arazi sınırları, alan ölçüleri ve mülk sahiplerinin belirlenmesi, son derece önem arz etmektedir. Bu bilgiler olmadan diğer toprak davalara çözüm bulunamaz. Son olarak bu bölüm, hedeflere ulaşmak için toprağın toplanıp dağıtılması gerekliliğini sağlayacak hükümleri de içermektedir.³³⁰

³²⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, ek 6-7.

³³⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, ek 7.

10. Tasarının üçüncü bölümü, “arazi kamulaştırılması” nı düzenleyen hükümleri içermektedir. Bu bölümde, kamulaştırılacak arazinin belirlenmesi, tespiti, kamulaştırma yöntemleri, kamulaştırma bedelleri ve ödeme gibi süreçleri içermektedir. Bu yasal düzenlemedeki arazi kamulaştırmasının temelini oluşturan unsur, anayasamızın 74. maddesinin ikinci fıkrasıdır. Kamulaştırma prensibi, arazinin işlenmesi ve arazi mülklerinin büyüklüğüne dayanmaktadır. Kamulaştırma işlemlerinin hızlı bir şekilde tamamlanması gerektiği düşünüldüğünden bu konuda ilgili hükümler yer almaktadır.

11. Tasarının dördüncü bölümü, “arazi verilecekler” in belirlenmesi ve sıralanmasını sağlayan hükümleri içermektedir. Bu bölümdeki hükümlerin temel amacı, arazinin gerçekten işleyecek ve geliştirecek kişilerin eline geçmesini sağlamaktır. Aynı zamanda, ülke nüfusunun artmasını teşvik etmek de hedeflenmektedir. Bu sebeple, uzun zamandır çiftçilikle uğraşan topraksız veya yetersiz toprağa sahip olan bireylerin öncelikli olarak değerlendirilmesi öngörülmüştür. Ardından, gerçekten çiftçilik yapabilecek ve araziye etkili bir şekilde kullanabilecek kişilerin değerlendirilmesi düşünülmüştür. Bu bölümdeki hükümler, dağıtılan arazinin uygun kişilere ve hızla kullanılabilir duruma gelmesine odaklanmıştır.³³¹

12. Tasarının beşinci bölümü, “Arazi Dağıtımı” hükümlerini içerir. Bu bölümde, arazi taleplerinin nasıl yapıldığı, verilecek arazinin miktarı ve çeşitleri, arazi bedelleri ve bunların ödenmesi gibi işleri düzenleyen prensipler bulunmaktadır. Öncelikle, arazi talep edenlerin taleplerinin uygunluğunun ve ihtiyaç duydukları arazi miktarının ve çeşitlerinin belirlenmesi önemlidir. Arazi miktarı ve çeşitleri belirlenirken işletme türleri, üretim yöntemleri, iklim ve toprak özellikleri gibi faktörler göz önünde bulundurulmalıdır. Bu yüzden net bir standart belirlenmemiştir. Ancak bir sınır belirlenmiştir, bu da “Çiftçi Ocağı” limitidir. Bu, köylü mülklerinin ülke genelinde geniş bir temel oluşturmasını sağlamak amacıyla yapılmıştır. Her bölgede, iklim, toprak, teknik ve ekonomik şartlara uygun olarak verilecek arazinin miktarı ve çeşitlerinin belirlenmesi ve duyurulması Ziraat Bakanlığınca yapılacaktır. Kamulaştırma değerinin ve masraflarının karşılanması için toprak verilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak kanunun hedeflediği toprak dağıtımı, geniş bir

³³¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, ek 7.

vatandaş kitlesini ilgilendirdiğinden, bedelsiz toprak verme yoluna gidilmemiştir. Bunun yerine, bedellerin uzun bir süreç hâlinde taksitler şeklinde ödenmesi kararı alınmıştır.³³²

13. Tasarının altıncı bölümü, “Kuruluş ve Donatım” işlerinin kurallarını belirleyen hükümleri içerir. Bu bölümde yer alan hükümlerin temel amacı, çiftçileri kendilerine tahsis edilen toprakları işlemeye hazır hâle getirmek ve dağıtılan arazilerde işletmelerin kurulmasını teşvik etmektir. Çünkü sadece toprak verilmesi durumunda, topraksız veya yetersiz toprağa sahip olan kişilerin bu arazileri etkili bir şekilde işlememe riski bulunmaktadır. Bu durumda, verilen toprakların ellerinden çıkması kaçınılmaz olur. Bu nedenle, toprak verilen kişilerin arazileri üzerinde gerekli yapıları inşa etmeleri, bakım yapmaları ve işletme ekipmanlarını temin etmeleri kolaylaştırılmaya çalışılmıştır.

14. Tasarının yedinci bölümü, “Çiftçi Ocakları” na ilişkin hükümleri içerir. Bu bölümde, çiftçi ocaklarının doğasına, yapısına, kuruluşuna, işleyişine ve devrine ilişkin hususları düzenleyen hükümler bulunmaktadır. Bu çerçevede, kökleri emek ve mülkiyetine dayalı olarak geçimini sağlayan bağımsız çiftçi ailelerinin oluşturulması ve sayılarının artırılması amaçlanmaktadır. Çiftçi ocaklarının bölünmezliği, tarımda müstakil ailelerin ekonomik bir varlık olarak devam etmesini sağlamak amacıyla düşünülmüştür. Bu nedenle, çiftçi ocaklarının ancak toptan devredileceği prensibi benimsenmiştir. Çünkü çiftçi ocaklarının herhangi bir şekilde parçalanmasına izin vermek, topraksız veya az topraklı çiftçi ailelerinin yeniden oluşmasına neden olabilirdi. Bu nedenle, çiftçi ocaklarının bütünlüğünün korunması, Medeni Kanunu’nun 597 ve sonraki maddelerinde belirtildiği gibi tarımsal malların bir elde toplanması prensibini göz önünde bulundurarak, bu tasarının amaçlarının önemi ve kapsamı dikkate alınarak gerekli hükümler konmuştur.

15. Tasarının sekizinci bölümünde çeşitli hükümler bulunmaktadır. Bu hükümler, kanunun yayınlanmasından itibaren Ziraat Bakanlığı izni olmadan arazi edinilemeyeceğini ve kültür arazisi kamulaştırma ve dağıtma işlerinin yalnızca Ziraat Bakanlığı tarafından gerçekleştirilebileceğini belirterek toprak işlerinde disiplini sağlamayı amaçlamaktadır. Bu hükümler olmadan toprak işlerinin istenilen hız ve

³³² TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, ek 7-8.

güvenlikle yürütülemeyeceği düşünülmüştür. Ziraat Bakanlığı, dağıtılacak toprak ve demirbaşların konumunu, türünü ve miktarını belirleme yetkisine sahiptir. Diğer bölümlerde belirtildiği gibi, toprak verileceklerin iklim ve yaşam tarzları göz önüne alınarak bu çerçevede Ziraat Bakanlığına takdir yetkisi verilmesi, işin hızlı ve doğru bir şekilde yürütülmesi bakımından yararlı olacağı düşünülmüştür. Toprak kamulaştırma ve dağıtım işlerinin ve bunlarla ilgili diğer işlerin önemi ve kapsamı, sadece bu işlerle ilgilenmek üzere bir Toprak İşleri Dairesinin kurulmasını gerektirecek kadar büyük olduğu düşünülmüş ve bunun kurulmasına olanak sağlayan hüküm bu bölüme eklenmiştir. Ayrıca bu tasarı kapsamında yapılacak başvuruların ve işlemlerin vergi ve resimlerden muaf olması, konunun amacı açısından önemli görülmüş ve bu nedenle bir madde eklenmiştir. Bu kanun, diğer kanunlardaki hükümlerle uyumlu olmalıdır ve bunun sağlanması için ilgili maddeye dikkat çekilmiştir.³³³

Tasarıda, arazinin bir milletin gelişimi için önemine vurgu yapılmakta ve geniş, çeşitli, verimli arazilerin sağladığı fırsatların altı çizilmektedir. Ancak bu potansiyelin tam anlamıyla hayata geçirilmesinin, uygun bir arazi mülkiyeti rejimi ve işletme yapısına bağlı olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'deki mevcut arazi mülkiyeti yapısının, milletin ihtiyaçlarına tam olarak cevap veremediği ve tarımsal gelişmenin önünde bir engel teşkil ettiği ifade edilmektedir. Ayrıca arazi işletme rejiminin de önemli

³³³ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, ek 8. Çiftçiyi Topraklandırma Kanun Tasarısı hakkında İstanbul dergisinde bir değerlendirme yazısı yazan Neşet Halil Atay, üzerinde durulmasında fayda gördüğü noktaları şu şekilde belirtmektedir: “1-Çiftçi ocaklarının mirasçılar arasında paylaşılamayacağına göre, yalnız hayvancılık yapanlar için durum ne olacaktır, sürü parçalanacak mıdır? 2-Kanunda, ocak reislerine, çalışmayan küçükleri ocaktan çıkarma salâhiyeti verilmiştir. Ocaktan çıkarıldıkları takdirde bedenlen, fikiren bir iş tutacak olgunlukda olmayanlar ve malul küçükler ne olacaktır? 3-Tarla ve bilhassa bağ ve bahçe ziraatında orta işletmelerin çiftçi ocakları aleyhine genişlemeleri, onları en aza doğru zorlamaları, fiyat rekabetleri nasıl önlenecektir? 4-Mülk ve demirbaş karşılığı borç alınamayacağına göre; çiftçi fena mahsul yıllarındaki ihtiyaçları, meselâ tedavi masrafları için ne yapacaktır? 5-Mahsulsuzluk veya fiyatsızlık yüzünden işletmelerden şehirlere hicret başlarsa ne yapılacaktır? Geçimlerini şehir işlerinde arayan bu türlü çiftçiler, kanundaki hükme göre çiftçilik haklarını kaybedecekler midir? 6-Orta işletme sahipleri çiftçi ocaklarının tabi oldukları mükellefiyetlere tabi değildirler, nerelerde, ne dereceye kadar? Açıklanmasında fayda gördüğümüz bir noktada şudur: Bir çiftçi ocağı 3-50 hektar toprak edinebileceğine göre; her aileye üstüste beş hektar toprak verilse, Türkiye'de en çok 3,200,000 ekilebilir toprak 19 milyon hektara çıktığı takdirde de 3,890,009 çiftçi ocağı kurulabilir. Bu hesaplara, topraklarımız üzerinde 75 milyon nüfusun barınabileceği hakkındaki tahmini telif edemiyoruz. Çiftçi memleketlerin veyahut sanayi memleketlerindeki çiftçi bölgelerin nüfus barındırma kabiliyetleri hiçbir yer de kilometre karede 97'yi bulmamıştır. Teknik ilerledikçe rakam daha aza iner. 1935 de Birleşik Amerikada bir milyar elli dört milyon acre büyüklüğündeki 6.812.350 işletmede 31 milyon 800,907 kişi yaşıyordu. Türkiye'de 3.8009.000 çiftçi ailesinden fazla nüfus barındırma şartları tasarısındaki tesislere ancak ve kısmen bağlı değildir?” Bkz. Neşet Halil Atay, “Toprak Kanunu ve Birkaç Not”, İstanbul 31, (1 Mart 1945), 2-3.

bir etken olduğu, özellikle ortakçılıkla işletilen arazilerin verimli bir şekilde kullanılmasının zor olduğu ve bu durumun tarımın teknik ve ekonomik olarak ilerlemesini engellediği vurgulanmaktadır. Tasarı, Türkiye’deki arazi mülkiyeti ve işletme rejimlerinin, tarımsal gelişme ve toplumsal refah açısından yeniden düzenlenmesi gerektiği üzerinde durmakta, bu düzenlemelerin, milletin ekonomik ve sosyal yapısının güçlenmesine katkı sağlayacağı düşüncesini ortaya koymaktadır. Kanun tasarısının amacı topraksız ya da yetersiz toprağa sahip olanlara arazi sağlamak, bu kişilerin bağımsız çiftçi olarak kökleşmelerini ve böylece tarım sektörünün daha güçlü ve verimli bir yapıya kavuşmasını sağlamaktır. Tasarı, bu hedefler doğrultusunda arazi mülkiyeti ve işletme rejimlerinde yapılması gereken düzenlemeleri içermekte ve bu düzenlemelerin milletin refahı için ne denli önemli olduğunu vurgulamaktadır.

3.1.2. Geçici Komisyon Raporu

Adalet, Bütçe, Ekonomi, Tarım, Maliye, Ticaret, Anayasa ve İşçileri komisyonlarından seçilen dört üyeyle oluşturulan Geçici Komisyon, Tarım Bakanlığınca hazırlanıp Bakanlar Kurulunun 17 Ocak 1945 tarihli tezkeresiyle Meclise sunulan “Topraksız Köylüye Toprak Dağıtılmasına ve Çiftçi Ocakları Kurulmasına Dair Kanun” tasarısını incelemek üzere kurulmuştur. Şükrü Saraçoğlu’nun teklifi üzerine komisyon, Meclisin kış oturumları sırasında da çalışmalarını sürdürmüştür. Komisyon, neredeyse üç ay süresince 45 toplantı yapmış, bu toplantıların tamamına tarım bakanı, bazılarında adalet ve maliye bakanları ve son iki toplantıya ise başbakan katılmıştır. Meclise sunulan kanun tasarısı hakkında geçici komisyon bir rapor hazırlamıştır.³³⁴

Hükûmet tasarısının gerekçesine göre; bir milletin ilerleme ve güçlenme kabiliyeti, öncelikle benimsediği vatanın sahip olduğu genişlik, çeşitlilik ve verimlilik ile ölçülür. Ancak hacimli, çeşitli ve kazançlı toprak mevcuduna sahip olmak, milletin gelişimine yalnızca potansiyel sağlar. Bu gelişmenin hızı, doğrudan arazi mülkiyeti rejiminin uygunluğuna bağlıdır. Çünkü ziraat ekonomisi gibi millet iktisadının büyük bir bölümünü oluşturan alan, arazi mülkiyet rejiminin etkisi altındadır. Bu nedenle, arazi mülkiyet rejimi, milletin ekonomik hayatını genel olarak etkilediği için bu rejime

³³⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, ek 9.

verilecek yönlendirme ve nitelik, milletin ekonomisinin şekillendirilmesinde önemlidir. Ayrıca sadece uygun bir mülkiyet rejiminin kurulmasıyla iş bitmemekte, uygun bir işletme rejimi kurmak da gereklidir. Bu iki unsur sıkı bir şekilde birbirine bağlıdır. Toprağın sahibi tarafından doğrudan işletilmesini temel alan bir rejimde, ziraat teknikleri daha hızlı gelişirken ortakçılık ve icar sistemlerinin etkileri olumsuz olabilir. Özellikle üç sistem karmaşık bir şekilde ve hukuki temellere dayanmadan hüküm sürüyorsa ziraatın teknik olarak ilerlemesi daha da zorlaşır. Gerekçede, Türkiye'nin geniş, çeşitli ve verimli topraklara sahip olduğu ve bunun içinde sağlıklı bir tarım ve kalabalık bir toplumun var olabileceği belirtilmektedir. Ancak bugün Türkiye'de toplum ve ekonomi, arazi mülkiyeti ve işletme rejimlerinin uygun olmayışından dolayı vadedilen potansiyele ulaşamamaktadır.

Hükûmet gerekçesinde, toprak mülkiyeti ve işletme rejimlerinin³³⁵ uygun olmayışının, tarımsal ve ekonomik açıdan arzu ettiğimiz seviyeye ulaşamamamızın başlıca sebepleri olarak belirtildiği görülüyor. Komisyon, bu temel görüşü inceleyerek gerçekten tarımsal kalkınma açısından mevcut toprak mülkiyet rejiminin iyileştirilmesi ve işletme yöntemlerinin düzenlenmesinin gerekliliğini kabul etmiştir. Ancak toprak

³³⁵ Memleketin mevcut toprak işletme rejiminin başlıca sakıncalarına değinen Esat Adil Müstecablioğlu, bu sakıncaları maddeler halinde sıralamıştır: 1. Milyonlarca yoksul ve ırgat köylünün derebeylik rejiminin kalıntılarıyla yaşamaya devam etmesi. 2. Yeterli miktarda toprağa sahip ve çok nüfuslu köylerin kurulamaması. 3. Büyük ölçekli toprakların, teşkilat kadrosu ve teknik eksiklikler nedeniyle modern tarım işletmelerine dönüştürülememesi. 4. Ortakçı ve ırgatçı zihniyet nedeniyle topraktan tam verim alınamaması. 5. Küçük parçalara ayrılmış topraklara tarım tekniğinin uygulanamaması. 6. Geniş toprakların belirli ellerde toplanması. Bu ve benzeri birçok sakıncayı barındıran mevcut toprak rejiminin değiştirilmesi, tarım tekniğini toprağa hâkim kılacak, verimi artıracak, köylü kitlesinin kültür, sağlık, refah ve adalet açısından ihtiyaç duyduğu toplumsal saadeti sağlayacağını belirtmektedir. Yeni bir rejimin uygulanmasının artık bir zorunluluk halini aldığını vurgulamaktadır. Bkz. Esat Adil Müstecablioğlu, "Toprak Kanunu Tasarısı Hakkında", *Tan*, (1 Nisan 1945), 3; Yine Müstecablioğlu, her türlü feodal rejim kalıntılarının ortadan kaldırılmasının her şeyden önce toprak üzerindeki mülkiyet rejiminin ıslahı ile başlayacağını belirtmektedir. Milletlerin, gerçek demokrasiye doğru ilerledikçe kendi fertleri arasındaki farkları azaltmaya çalıştıklarını, bu farklılıkların da en çok toprak işletmeleri ve toprak mülkiyeti çelişkilerinde görüldüğünü ifade etmektedir. Cumhuriyet hükümetinin bu gerekliliği zamanında anladığını ve toprak üzerindeki baskısını sürdüren feodal zihniyeti tasfiye etmeye karar verdiğini vurgulamaktadır. Bkz. Esat Adil Müstecablioğlu, "Toprak Reformuna Doğru", *Tan*, (14 Mayıs 1945), 3; M. Şevki Yazman da "ortaçağ rejimi"ne son verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Yazman, bir ülkenin insanların büyük bir kısmı ortakçı, yarıcı, hizmetkâr gibi çeşitli adlarla ve diğer kısmın hizmetinde çalıştırılırsa, onlardan şahsiyetli ve haysiyetli insanlardan beklenen işleri tam anlamıyla beklenemeyeceğini belirtmektedir. Ülkenin kalkınmasında bu ortaçağ rejimine son vermenin gerekli olduğunu, Türk halkının refaha kavuşmasının şart olduğunu ifade etmektedir. Bu Toprak Kanunu'nun yalnızca toprakla ilgili değil, aynı zamanda şahsiyetli ve haysiyetli, iyi vatandaşlar yetiştirmek hususunda da bu ülkeye büyük hizmetler sağlayabileceğini vurgulamaktadır. Bkz. M. Şevki Yazman, "Toprak Kanunu İle Milli Müdafaa", *Akşam*, (10 Haziran 1945), 1.

mülkiyeti ve işletme rejiminde yapılacak iyileştirmelerin, önemli olmasına rağmen, sadece birkaç sorunu çözeceğini ve uzun yıllar süren ihmalin yarattığı büyük zorlukların hâlâ çözülmemiş kalacağını kabul etmek zorunludur. Dünya genelinde uygulanan ve özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra hızlanan yeni toprak reformları, her ülkenin siyasî yapısına, sosyal adalet anlayışına ve ekonomik düzenine uygun olarak yürütülmüştür. Bu uygulamalar, mülkiyet eşitsizliklerini gidermek, üretimi artırmak, toprak sahiplerinin sayısını artırmak, yabancıların elindeki toprakları almak, özellikle başlangıçta kölelik ve feodaliteyi ortadan kaldırmak gibi çeşitli amaçların etkisi altında farklı ülkelerde önemli farklılıklar göstermiştir.³³⁶

Ülkemizde toprak mülkiyeti durumu:

Türkiye'de toprak ıslahıyla ilgili olarak diğer ülkelerdeki uygulamaları ve deneyimleri dikkate almak önemlidir. Tarım Bakanlığı istatistiklerine göre, Türkiye genelinde hiç toprağı olmayan ve az topraklı ailelerin sayısı oldukça yüksektir. 35 vilayette yapılan araştırmaların sonuçları, bu durumu yansıtmaktadır. Türkiye'de 128.690 ailenin hiç toprağına sahip olmadığı ve 872.830 ailenin az miktarda toprağına sahip olduğunu gösteren veriler elde edilmiştir. Bir ailenin az topraklı olarak kabul edilip edilmemesi; bölgenin, toprağın verimliliği ve çeşidi, ailenin elindeki çiftlik sayısı ile işletme imkân ve araçları gibi faktörlere bağlı olarak değişebilir. Bu veriler, Türkiye'de toprak mülkiyeti ve kullanımının ıslahı için atılacak adımların belirlenmesinde önemli bir rehber teşkil etmektedir.

Orta ve büyük arazi mülkleri:

Türkiye'deki toprak mülkiyeti dağılımına dair bir analiz sunulduğunda, büyük ve orta mülkiyet sahiplerinin varlığının ve mülklerinin miktarının önemli olduğu görülmektedir. 1940 yılı öncesine ait verilere dayanarak Türkiye'de 5.000 dönümden fazla büyük mülk sahiplerinin sayısının 418 olduğu ve bu mülklerin toplam alanının 6.400.000 dönüm olduğu tespit edilmiştir. Her bir büyük mülkün ortalama büyüklüğünün 15 bin dönüm olduğu belirtilmiştir. Ayrıca 500 ile 5.000 dönüm arasında değişen

³³⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, ek 9-10.

genişliklere sahip orta mülklerin sayısının 5.764 olduğu ve toplam alanlarının 17.200.000 dönüm olduğu ifade edilmiştir. Ortalama olarak her bir orta mülkün 3.000 dönüm olduğu hesaplanmıştır. Buna ek olarak, 500 dönümden daha küçük mülklere sahip ailelerin toplam alanının 2.493.000 dönüm olduğu ve bu küçük mülklerin ortalama büyüklüğünün 60 dönüm olduğu belirtilmiştir. Bu veriler, ülkemizdeki toprak mülkiyeti dağılımının, özellikle büyük ve orta mülkiyetlerin sahipleri açısından oldukça yoğun olduğunu göstermektedir. Bu durum, bazı diğer ülkelerdeki reform öncesi durumlarla karşılaştırıldığında Türkiye'nin daha uygun bir konumda olduğunu göstermektedir. Örneğin, Romanya'da reformlar öncesi 4.000 kişinin 40 milyon dönümden fazla araziye sahip olduğu gerçeği, Türkiye'nin mevcut toprak dağılımının daha dengeli olduğunu göstermektedir. Ancak 1940 yılından önceki verilerin yanı sıra, günümüzde de büyük ve orta mülklerin dağılımının değiştiği göz önünde bulundurulmalıdır. Devlet topraklarının kamulaştırılması ve dağıtılmasıyla, büyük ve orta mülklerin önemli bir kısmının dağıtılması beklenmektedir. Bu sayede, küçük mülklerin sayısının artması ve ortalamasının yükselmesi öngörülmektedir. Ancak özellikle sahipleri tarafından işletilen 2.000 dönümden küçük orta mülkler için belirli koşullar altında bazı ayrıcalıkların sağlanması öngörülmektedir.³³⁷

Orta işletme:

Orta ölçekli işletmelerin güçlenmesini ve çoğalmasını desteklemek, toprak reformu sürecinde ekonomik açıdan doğru bir yaklaşım olarak değerlendirilmelidir. Çünkü günümüzde, sermaye tarımsal üretimde her türlü ekipman ve teknikte son derece önemlidir. Küçük işletmeler, sınırlı sayıda hayvanla kişisel üretim yaparken daha büyük işletmeler, daha fazla sermaye ve teknolojiye erişim sağlayabilirler. Böylece, ülke genelinde tarım alanında sermaye ve teknolojinin etkili bir biçimde kullanılması sağlanabilir. Ancak tüm tarım arazilerini küçük parçalara bölme riski, sermayenin ve teknolojinin tarıma doğru şekilde yönlendirilmesini geciktirebilir ve tarımsal üretimdeki verimliliği düşürebilir. Bu nedenle, toprak reformu sürecinde, tarımsal üretimi artırmak ve verimliliği artırmak için sermayenin ve teknolojinin tarım sektörüne entegrasyonunu

³³⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, ek 10.

sağlamak önemlidir. Bu, orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi ve büyümesi ile mümkün olabilir.

Kamulaştırılacak toprak bulunmayan bölgeler:

Topraklandırma sürecinde ülkemizde karşılaşılan özel bir duruma ve önemli bir zorluğa da değinmek önemlidir. Karadeniz'in belirli vilayetlerinde, nüfusa oranla işlenebilecek toprak miktarı oldukça kısıtlıdır ve kamulaştırılabilecek orta ve büyük araziler neredeyse bulunmamaktadır. Dolayısıyla, bu vilayetlerimizde mevcut kanunlarla ciddi bir topraklandırma çalışması yapmak mümkün görünmemektedir. Nitekim bu yalnız Karadeniz Bölgesi'ne özgü değildir. Nüfusun artması ve toprak kıtlığının hissedilmesi, büyük mülklerin parçalanması sonucu gerçek ihtiyaç duyulan bölgelerde orta büyüklükte arazi bulma zorluğunu beraberinde getirecektir. Ülkemizde, nüfusu fazla olan ve dağıtılacak arazisi olmayan pek çok ilçe bulunmaktadır. Orta Anadolu'da gerçekleştirilen ve Tarım Bakanlığı tarafından yayımlanan bir araştırma, 200 ile 1.000 dönüm arasındaki mülklerin bazı ilçelerde mevcut toprak mülklerinin %6,9'unu oluşturduğunu, 1.000 dönümden fazla olan mülklerin ise bu toplamın yalnızca %0,1'ini temsil ettiğini göstermektedir. Bu verilere bakıldığında, 200 dönümden daha büyük mülklerin toplam arazi yüzölçümü genelde yalnızca %7'sine tekabül etmektedir. Develi, Balâ, Kütahya merkez, Çubuk gibi ilçelerde yapılan incelemelere göre, 200 dönümden az topraklı çiftçilerin oranı %94,1 iken, 200 dönümden fazla topraklı çiftçilerin oranı %5,9'dur. Dolayısıyla, bu gibi bölgelerde kamulaştırma ve arazi dağıtma tedbirlerinin büyük etkisi olmayacaktır.

İç iskân:

Az nüfuslu illerimizde; verimli toprakların boşta olduğu, topraksız çiftçilerin bulunduğu ve geniş arazilere sahip olup insanların desteğine muhtaç olduğu gerçeği dikkate alındığında, topraklandırma konusunda daha etkili önlemler alınması gerektiği açıktır. Bu bağlamda, iç iskân politikası öncelikle uygulanması gereken çözümlerdendir. Ancak bu politikanın uygulanmasında büyük finansal yüklerin yanı sıra, bu amaçla yerleştirilecek halkın yerlerinden nakli konusunda karşılaşılabilecek zorluklar da vardır. Ancak dar bölgelerde yaşayan ve toprak darlığından muzdarip olan vatandaşların

sorunlarına çözüm bulmak için tüm bu zorlukları göze almak zorunludur. Çünkü bu bölgelerdeki vatandaşlarımız, ortakçılık veya tarım işçiliğiyle geçinememekte, iş bulamamakta ve birçoğu geçimlerini başka bölgelerde aramaktadırlar.³³⁸

İşlenen ve işlenmeyen topraklar nispeti:

Türkiye’de toprak darlığının daha çok işlenmeyen arazilerin varlığından kaynaklandığı düşünülmektedir. Türkiye’nin yüzölçümüne oranla işlenen toprak miktarı oldukça azdır. Türkiye’de işlenen toprakların yüzölçümüne oranı, Balkan ülkelerindeki oranlardan çok daha düşüktür. Yugoslavya’da bu oran %30,3, Bulgaristan’da %35, Romanya’da %46 iken Türkiye’de %10,4’tür. Macaristan’daki oran ise %62’dir. Türkiye’nin genel toprak durumu aşağıdaki gibi bir tabloyu göstermektedir:

Tablo 5: Genel Toprak Durumu

Hektar	
13 465 000	İşlenmekte olan tarla arazisi
1 107 500	Boş duran tarla arazisi
1 225 315	Bağ, bahçe arazisi
39 120 062	Çayır ve mera arazisi
10 563 400	Ormanlar
12 231 023	Ziraata elverişsiz arazi
77 712 300	Yekûn

Mera ve çayır arazileri, hayvancılığa zarar vermeden ve büyük bir ıslah masrafı gerektirmeden ekime uygun hâle getirilebilir. Bu durum, ekilebilir alanların kolayca genişletilebileceğini göstermektedir. Bu durum, tarım için elverişli geniş toprakların varlığını ve bu toprakların nispeten az maliyetle tarıma uygun hâle getirilebileceğini göstermektedir. Bu konuda istatistiksel veriler olmasa da gözlemler, bu kanıları doğrulamaktadır. Devletin, kombineler aracılığıyla milyonlarca hektar verimli toprağı kolayca bulabilmesi ve gelecekte de geniş tarım alanlarının kombineler aracılığıyla

³³⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, 14 Mayıs 1945, ek 11.

kullanıma açılması bu gözlemlerin inandırıcı kanıtlarından biridir.

Sulama işleri:

Diğer taraftan özellikle topraksızlık sorunu yaşanan bölgelerde sulama çalışmalarının başlatılması ve hızlandırılması, büyük rahatlama sağlayacaktır. Bataklıkların kurutulması, yarı bataklık hâlindeki toprakların ıslah edilmesi ve doğal olarak su olmadan tarıma uygun olmayan arazilerin tarıma elverişli hâle getirilmesi, toprak darlığı yaşanan bölgelerde geniş fırsatlar yaratabilir. Dar topraklı bölgelerin su politikası, özellikle küçük ölçekli sulama ve drenaj çalışmalarında dikkate alınmalıdır. Çünkü su kaynakları, yeni tarım alanları sağlayabileceği gibi mevcut tarım arazilerini daha verimli hâle getirmek ve daha yoğun bir tarım faaliyetine dönüştürmek için de kullanılabilir. Bu durum, adeta ülke topraklarında bir tür genişleme etkisi yaratabilir.

Zirai kalkınma:

Tarım bakanı, komisyonunuza verdiği ek açıklamada tarımsal kalkınma konusuna da önem vermiştir. Ancak çiftçi ocaklarının kurulmasına ilişkin maddeler kaldırıldıktan sonra, tasarı büyük ve orta büyüklükteki arazilerin belirli sınırlar ve koşullar altında dağıtılmasını öngören, bu toprakların belirli bir süre boyunca bölünmesini ve satışını yasaklayan ve kanunun uygulanmasına dair mali düzenlemeleri kapsayan hükümlerle sınırlı kalmıştır. Tarımsal kalkınma davası sadece toprak dağıtımıyla sınırlı değildir. Bu konuda, özellikle ülkemiz için, önde gelen diğer ihtiyaçlar da bulunmaktadır. Çiftçilerimizin tüm donanımları ve tarımsal kredi konusu bu ihtiyaçların başında gelmektedir.³³⁹

Donatım kredi:

Donatım durumumuz gerçekten çok zayıf. Türkiye’de bulunan iki milyon çift öküz düşünüldüğünde, her işletmeye bir çift öküz dahi isabet etmiyor. Ayrıca birçok çiftçinin iki veya üç çift öküze sahip olduğuna bakıldığında, bir çift öküze sahip olmayan

³³⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, ek 12.

işletmelerin sayısının oldukça fazla olduğunu söylemek gerekir. Ülkemizde 432.071 pulluğa karşılık, iki milyon karasabanın bulunduğu ve karasabanın en temel tarım aleti olduğu düşünüldüğünde, donatım bakımından durumumuzu ölçmek daha da kolaylaşıyor. Ayrıca harman eski aletlerle yapılırken köylülerin kullandığı kağnı ise dünyanın en temel taşıma aracıdır. Bu durum, tarımsal altyapımızın ne kadar sınırlı olduğunu göstermektedir.

Diğer ziraat aletlerine gelince:

Tablo 6: Ziraat Aletleri

6 099	Milzer
10 927	Orak makinesi
682	Biçer bağlar
552	Harman makinesi
7 240	Tınaz makinesi
139 463	Tırmık
2 744	Kültivatör ve benzerleri

Türkiye’de karasaban ve pulluk dışında, toprak işlemek için 139.000 tırmık ve 2.744 kültivatör gibi aletler bulunmaktadır. Tırmık, yaklaşık olarak yirmi işletmeye bir adet düşmektedir. Diğer aletlere gelince, aletlerin bazıları kombinalara aittir ve devletin mülkiyetindedir. Geri kalan aletler ise özellikle Eskişehir ve Adana gibi tarımın daha gelişmiş olduğu üç veya dört ilde bulunmaktadır. Donanım yetersizliğimiz, tarımsal ve ekonomik zayıflıklarımızın yanı sıra, Türk köylüsü ve çiftçisini yoksulluk içinde bırakan diğer faktörlerden de biridir. Son zamanlarda donatım konusu hkmet tarafından önemle ele alınmış ve tarımsal donatım kurumu kurulmuştur. Türkiye’de tarımsal kredinin yetersizliği ve amaçlanan hedeflere ulaşmaması, tarımsal donatım durumumuzun tamamen elverişsiz bir manzara sunması gibi durumlar da gözlemlenmektedir. Tasarıdaki mali hükümlerin müzakeresi sırasında komisyona verilen açıklamaya göre, kredi ve finansman konularının hkmet tarafından önemle ele alınması kararının memnuniyetle karşılandığı öğrenilmiştir.

Fiyat meseleleri ve pazar:

Bunların içerisinde fiyat konusunun en mühimi olduğunu söylemek gerekir. Çiftçi ürünlerini ihtiyaç duyduğu mallara nazaran her zaman düşük bir fiyata satmaktadır. Elbette, son savaş yılları özel bir durum arz etmiştir. Ancak fiyat makasının sürekli olarak aleyhine işlemesi, Türk çiftçisinin yoksulluğunun ve güçsüzlüğünün önde gelen nedenlerindendir. Türkiye’de çiftçinin üretiminin %80 kadarının kendi tüketimi için yapıldığı ve ancak %20 civarında bir miktarın pazar için üretilbildiği düşünülürse tarımsal üretimimizin zayıflığı net bir şekilde gözükmemektedir. Bu durum, ülkenin büyük bir kısmında hâlâ tarımsal ekonomi döneminde olduğumuzun bir sonucudur ve ekonomik, tarımsal çözümlere yönelik olarak geniş çapta üretim dönemine geçmemiz ve bu yönde ekonomik, tarımsal çözümlere başvurmamız gerektiğini gösterir. Bu zayıf tarımsal yapı üzerine kurulacak sanayi; kaliteli, bol ve uygun fiyatlı ham madde bulma konusunda zorluklar yaşayacak ve bu nedenle dış pazara karşı ağır korumalara ihtiyaç duyacaktır. Ana tarım üretim alanlarında ülkemizi dünyadan farklı düşünmenin imkânı olmadığından ve Türk tarımı da dünya üretim koşulları ve fiyatlarının genel etkisi altında bulunacağından, ülke ekonomisinin dayanağı olan tarımsal yapıda; bol, ucuz ve kaliteli üretimin hedeflenmesi ve bu hedefe ulaşacak ekonomik yaklaşımların ve Türk çiftçisinin gelişiminde üretim, pazarlama ve kaynak sorunlarıyla başarılı bir fiyat politikasının öncelikli olarak ele alınması gerekir.

Maliyetler:

Bu düşüncelerle birlikte, Türkiye tarımında maliyet sorununa ve maliyetlerimizi olumsuz etkileyen diğer faktörlere de biraz değinmek uygun olacaktır. Vergi sisteminin tarımsal yapı üzerindeki etkileri göz ardı edilmeden geçilemez. Bir ülkenin tarımsal ve ekonomik gelişimi için önemli olan ulaşımın ülkemizdeki maliyeti ve zorlukları, çiftçi gelirinin önemli bir kısmını tüketmekte ve maliyetleri artırmaktadır. Ülkemizde tarımsal üretimde çalışan geniş kitlelerin yaşam standartları oldukça düşük iken, maliyetlerimizin sürekli olarak dünya piyasasına kıyasla yüksek olması, üreticilerin geçimini geçici ve daraltıcı bir şekilde etkilemektedir.³⁴⁰

³⁴⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, ek 13.

Doğada meydana gelen zorluklar ile savaş:

Bu ekonomik ve finansal faktörlerin yanında Türk tarımının diğer birçok ülkeden farklı olarak doğa zorluklarıyla büyük ölçüde mücadele etmek zorunda olduğu da göz önüne alınmalıdır. Kurak ortamlara uyumlu tohum türlerini ve tarım metotlarını bulup doğal şartlarımıza uygun teknikleri geliştirmek ve ayrıca kuraklıklar ve su baskınları gibi felaketlerle başa çıkmak için etkili organizasyonlar kurmak ve önlemler almak gerekmektedir. Bahsedilenlerin yanı sıra, özellikle su kaynaklarıyla ilgili konular hükûmet tarafından öncelikle ele alınmıştır. Su sorunu, kuraklık ve taşkınlar gibi afetler, Türk çiftçisinin asırlardan beri uğraştığı bir felakettir. Örneğin, Eskişehir vilayetinde yıllık buğday üretimi ortalama, 80.000-100.000 ton arasındayken, 1932 yılında bu miktar 25.000 tona gerilerken, 1928’de ise sadece 6.800 ton düzeyine kadar gerilemiştir. Benzer şekilde, Konya’da yıllık buğday üretimi 400.000 tona kadar çıkarken 1928 kuraklığında 54.000 tona düşmüştür. Normal üretimimizin bile kuraklığın etkisiyle genellikle düşük bir ortalama gösterdiği şüphesizdir. Ayrıca aşırı kuraklıkların etkisiyle bölgesel olarak üretimin bazı yıllarda onda birine kadar hatta daha da düştüğünü yukarıdaki örnekler göstermektedir.

Toprak hakkındaki mevzuat:

Toprak reformları için temel teşkil eden işlerin tapulama ve sınırlama olduğu bilinmektedir. Bu nedenle, komisyonumuz, bu sorunu hızlı ve etkili yöntemlerle çözecek bir kanunun ülkemizde gerekliliği üzerinde durmuş ve Toprak Dağıtım Kanunu’nun ilk olarak uygulanacağı yerlerde ve mevcut kaynakların bu bölgelere aktarılmasıyla başlanması gerektiğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra, komisyon, kooperatifler ve tarımsal sigortaları da içeren tarımsal organizasyonlar, iç iskân, arazi toplulaştırması ve işletme şekilleri ve normlarını belirleyen yasaların da toprak mevzuatını tamamlayıcı nitelikte olduğunu ifade etmiştir. Hükûmetin açıklamalarına göre, bu yönde çalışmaların yapıldığı memnuniyetle öğrenilmiştir.

Hulâsa ve sonuç:

Tarımsal kalkınma davası, bu bakış açısından ele alındığında, mülkiyet ve işletme

rejimlerinde yapılacak operasyonların yanı sıra hangi tür çalışmalara ihtiyaç duyduğunu da göstermektedir. Ülkemizdeki uygun olmayan mülkiyet rejimi (bazı bölgelerdeki arazi dağılımı) ve Orta Çağ'dan kalma belirli işletme modelleri, yoksul ve uzun süre ihmal edilmiş bir tarım ekonomisinin nedenleri değil, sonuçlarıdır. Diğer ülkelerde de mevcut olan bu ve benzeri kurumlar, ekonomik hayatın gelişmesi ve düzenlenmesi, tarımsal tekniklerin ilerlemesi, pazarlama, ihracat ve fiyat politikalarının iyi bir şekilde ayarlanması ve uygulanması gibi ekonomik ve teknik tedbirlerle ortadan kaldırılmış ve bu gelişmeler yasalarla düzenlenmiştir. Bugün Türkiye'de ortakçılık, yarıcılık, marabacılık gibi geriye dönük işletme modellerinin sadece büyük arazi mülklerinde ve yoksul köylülerin iş gücünün kötüye kullanılması şeklinde ortaya çıkmadığı, aksine tüm ülkede yaygın bir işletme modeli hâline geldiği ve toprak sahibi köylülerin bile, ekonomik ve teknik yetersizlik nedeniyle, topraklarını bırakarak başkalarının toprağında çalışmak zorunda kaldığı görülmektedir. Bu nedenler ortadan kaldırılmadığı sürece, sadece toprak mülkiyeti ve işletme rejimlerinde yapılan farklılıklar, bu kurumları kökten ortadan kaldıramayacak ve bunlar şekil değiştirerek devam edebilecektir. Mevcut mülkiyet rejiminin düzeltilmesini hedefleyen tasarımı bu görüşlerle ve temel olarak uygun bulmuştur.³⁴¹

Maddelerde yapılan değişiklikler:

1. Hükûmet tasarısının birinci maddesinde arazi mülklerinin aşırı derecede büyümesini ve hadden aşağı küçülmesini önlemek gibi bir gaye zikredilmişti. Ancak komisyon, mülkiyet takyidini kabul etmediği, arazinin parçalanmamasıyla ilgili olarak çiftçi ocağı dışında bir hüküm olmadığı ve çiftçi ocağı müessesesi de kabul görmediği için bu hükmü tasarıdan çıkarmıştır.

2. Tasarıda yapılmış olan farklılıklardan biri de çiftçi tanımıyla ilgilidir. Hükûmetin sunmuş olduğu tasarıda, çiftliği asıl meslek edinip geçimini tarımdan sağlayanlara çiftçi denilmekteydi. Ancak bu tanım, memleketin gerçeklerine uygun düşmemekteydi çünkü iş bölümü henüz herkesin tek bir işle geçimini sağlayacak düzeye ulaşmamıştı. Bu nedenle, özellikle kasabalarda yaşayıp tarımla meşgul olanlar, çiftçilikle

³⁴¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, ek 14.

ilgili birçok hak ve menfaatten mahrum bırakılarak bu haklar sadece belli ve sınırlı bir çiftçi grubuna tanınmış oluyordu. Bu durum; tarımı değil, sadece tarımla uğraşan belirli bir zümreyi korumayı amaçlıyordu. Bu nedenle, çiftçi tanımı komisyon tarafından uygun görülmedi ve tasarıdan çıkarıldı. Bunun yerine, ikinci maddeye ilave edilen ibare ile maksat hâsıl oldu.

3. Hükûmet tasarısındaki beşinci madde, arazi sınıflandırması konusunda memleket ihtiyaçlarına göre bir kısım değişiklikler yapılmasını öngörüyordu. Ancak bu değişikliklerin arasında mera tanımına da memleket ihtiyaçlarına uygun bir şekil verilmesi öngörülüyordu. Ayrıca kavak ve okalıptüs gibi ağaç türlerinin yetiştirilmesine izin verilmesini sağlayacak hükümler de eklenmiştir.

4. Hükûmet teklifinin yedinci maddesinde, çiftçi ocağı ve mülkiyet takyidi ile ilgili olan kısımlar, önceki açıklanan sebepler doğrultusunda çıkarılmıştır.

5. Komisyon, dar topraklı bölgelerde kamulaştırma yapılmasına ilişkin olarak 5.000 dönüm haddine inilmesini kabul etmiştir. Ancak orta arazinin kamulaştırılabileceği kaygısıyla imardan kalma tehlikesini önlemek için hangi bölgelerin dar veya geniş topraklı olarak kabul edileceğinin hükûmet tarafından tespit edilerek ilan edilmesini uygun görmüştür. Ayrıca memleket topraklarının etkili ve sürekli bir biçimde işlenmesi, bu kanunun temel amaçlarından biridir. Bu nedenle dar toprağı bulunan bölgelerde düzenli işletmelere müdahale edilmeyeceğine dair hükûmet teklifi kabul edilmiştir. Ancak her türlü anlaşmazlığı önlemek ve işletme düzenlemesi için sahibine gerekli imkânı vermek amacıyla kanunda gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

6. Komisyon, üç yıl arka arkaya işlenmeyen arazinin kamulaştırılmasını öngören maddeyi, geçerli mazeretlerin bulunması durumunda kabul etmiştir.

7. Hükûmetin teklifi doğrultusunda, muvazaaları önlemek amacıyla on dördüncü maddeye (E) fıkrası eklenmiştir.

8. Kahve, han, dükkân, fabrika gibi tarım işletmeleri ile ilgisi olmayan tesisler ile bağ ve bahçelerin kamulaştırma dışında tutulması, hükûmetin de onayıyla kabul edilmiş

ve on dördüncü maddeye bir fıkra eklenmiştir. Zeytinlikler, bahçe kavramına dâhildir.³⁴²

9. Komisyon tasarısındaki on yedinci madde, kamulaştırmalarda 5.000 ve 2.000 dönüm haddini en aşağıya indirilmesini düzenleme hükmüne gelince:

Bu madde, kamulaştırma işlemlerinde belirlenen arazi miktarı hakkında önemli düzenlemeler içeriyor. Öncelikle, tasarıda, çiftçi ocağı haddinden fazlasının kamulaştırılmasını öngören bir hüküm bulunuyordu. Ancak bu hüküm, uzun müzakereler sonucunda, orta işletmelerin sona erdirilmesi riskini taşıdığı için dar topraklı bölgeler için bile düzenli işletmeler dışında asgari bir orta arazi haddinin kabul edilmesi gerektiği sonucuna varılarak değiştirildi. Bu nedenle, on altıncı maddeye 2.000 dönüm olarak belirlenen bir orta arazi haddi eklendi. Bununla birlikte, bazı orta arazi mülklerinin, üzerinde yerleşmiş topraksız veya az topraklı ortakçı veya kiracılar tarafından işletildiği, ancak toprak sahibi yapılmalarının gerekliliği düşünüldü. Bu nedenle, bu mülklerin kamulaştırılmasında sahiplerine değer pahasının nakden verilmesi kararı alındı. Hükûmetin teklifi üzerine, topraksız ve az topraklılarla birlikte bu arazi üzerinde yerleşmiş ziraat işçileri için de kamulaştırma ve dağıtma işlemi yapılabileceğine dair bir kayıt eklenerek madde yeniden düzenlendi. Bu düzenlemeyle, sahiplerine en az 50 dönüm ve o bölgede dağıtmaya esas tutulan miktarın üç katının bırakılması kararlaştırıldı. Ayrıca değer bahanın nakden ödenmesi yerine, vergiye esas olan kıymetin üç katının toprak tahvilleri ile ödeneceği kararı da yirmi birinci maddeye eklenmiştir.

10. Orta arazide yapılacak kamulaştırmalarda, arazinin sahibine ayrılacak kısmın seçilmesinde arazinin tarıma uygun olup olmaması dağıtılacak kişilerin ihtiyaçları açısından önemlidir. Bu nedenle, Tarım Bakanlığına dağıtılacak kişilere uygun ve verimli alanların temini için seçim hakkı verilmesi uygun görülmüştür.

11. Kamulaştırma bedeli, 1944 bütçe yılındaki vergi kıymetleri esas alınarak belirlenmiş ve ödeme, %4 faizli, 20 taksitli toprak tahvilleriyle yapılması öngörülmüştür. Ancak hükûmetin teklifinden farklı olarak 5.000 dönümden 2.000 dönüm haddine kadar olan kamulaştırmalarda vergiye esas olan kıymetin iki katı, 2.000 dönümden daha az olan

³⁴² TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, ek 15.

kamulaştırmalarda ise üç katı olarak kabul edilmiştir.

12. Komisyonun yaptığı önemli değişikliklerden biri, ilgililer için idarî ve hukuki müracaat yollarının kabul edilmesidir. Bu amaçla, tasarının çeşitli maddelerine itiraz ve başvuru hakkını belirleyen hükümler eklenmiştir. Ancak toprak dağıtımının aksamadan devam etmesini sağlamak için kaza mercilerince yapılan müracaatların işlemleri durdurmayacağı kararlaştırılmıştır. Gerçekten, vatandaşın haklarını korumak adına mahkemelerin icranın tehirine karar verme esasanın doğru olmayacağı akla gelebilir ancak özellikle haksız kamulaştırmalarda değer pahasının geri döneceğine dair hükmün konması, bu sorunu giderecek şekilde düşünülmüştür. Ayrıca idarenin işlemlerini kolaylaştırmak amacıyla birçok diğer hüküm tasarıya eklenmiştir. Örneğin, on birinci maddeye verilen açıklık ile geçici madde olarak eklenen otuz ikinci madde bu konuya örnektir.³⁴³

13. Hükûmet tasarısında, çiftçiye toprak dağıtımı yanında çiftçi ocakları kurulması esası da yer alıyordu. Bu çerçevede, tasarının yedinci maddesine göre çiftçi ocağı haddi olarak belirli arazi boyutları öngörülüyor ve çiftçi ocaklarının belirli kurallara göre işletilmesi gerekiyordu. Ancak çiftçi ocağının toprağın işletilmesi bakımından parçalanmasını engellemesiyle birlikte, bir ailenin ekonomik bağımsızlığını sınırlayan ve toprağın miras yoluyla tek bir ferde geçmesi durumunda diğer fertlerin zor durumda kalmasına neden olabilecek hükümler içeriyordu. Bu nedenle, çiftçi ocaklarının tasarıdan çıkarılması, hükûmetin de onayıyla kabul edildi. Ancak toprağın belli bir seviyenin altında parçalanmaması işlevinin yanı sıra, toprak dağıtımının amacına uygun olarak belirli bir süre boyunca bölünemezlik, satılamazlık ve takyit edilemezlik esaslarını içeren hükümler tasarıya eklendi. Ayrıca kendilerine toprak verilen kişilerin bu toprakları işlemedikleri veya borçlarını zamanında ödemedikleri durumda, toprağın geri alınarak muhtaç çiftçilere verilmesini öngören hükümler de hükûmet tasarısından farklı olarak tasarıya eklenmiştir. Kendisine toprak verilen kişilerin mazeret durumunda arazilerini ortakçılıkla işletebilmesi esası da kabul edilmiştir.

14. Hükûmet tasarısının kırk birinci maddesi, Tarım Bakanlığına oldukça geniş

³⁴³ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, ek 15-16.

bir takdir hakkı tanıyarak, arazinin yerini tayin etmek ve verilecek araçların miktarını ve türünü belirlemek gibi konular dışında, bu kanunun uygulanmasıyla ilgili tüm işlemlerde bakanlığa yetki veriyordu. Ancak bu geniş takdir hakkının belirsiz sınırları olduğu ve hukuki güvence ilkesine uygun olmadığı, ayrıca çeşitli sakıncaları bulunduğu düşünüldükçe tasarıdan bu konudaki hükümler çıkarılmıştır.

15. Bu kanunla, devletin özel mülkiyetinde veya hükmi tasarrufu altında bulunan tüm arazinin dağıtılması kararlaştırıldığından, Tapu Kanunu'nun ihtiyaca uygun olmayan altıncı maddesi kaldırılmıştır. Buna göre, sahipsiz olan arazilerde bu zamana kadar yapılan arazi edinmelerinin bir an önce tescil edilmesini sağlayacak geçici bir madde kabul edilmiştir. Kanun metni, kamuoyuna arz edilmek üzere Meclise sunulmuştur.³⁴⁴

Geçici Komisyonun raporunda, Türkiye'nin tarım sektöründeki yapısal sorunlar ve bu sorunların çözümü için önerilen reformlar ele alınmaktadır. Hükümet tasarısının gerekçesine göre, bir milletin gelişiminin sahip olduğu toprakların genişliği, çeşitliliği ve verimliliği ile bağlantılı olduğu vurgulanmaktadır. Ancak sadece geniş ve verimli topraklara sahip olmanın yeterli olmadığı, bu toprakların uygun bir mülkiyet ve işletme rejimiyle değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Gerekçede, Türkiye'nin geniş ve verimli topraklarına rağmen, arazi mülkiyeti ve işletme rejimlerinin uygun olmayışı nedeniyle ülkenin tarımsal potansiyeline ulaşamadığı belirtilmektedir. Toprak mülkiyetinin düzensizliği, toprakların verimli kullanılamaması ve tarım tekniklerinin geri kalmış olması gibi sorunların tarımsal kalkınmayı engellediği dile getirilmektedir. Özellikle, büyük ve orta ölçekli arazilere sahip olanların topraklarını yeterince verimli işletmedikleri ve bu durumun tarımsal üretimi olumsuz etkilediği ifade edilmektedir. Hükümetin, toprak reformuyla büyük mülklerin kamulaştırılması ve dağıtılması yoluyla toprak mülkiyeti dağılımını daha dengeli hale getirmeyi planladığı belirtilmektedir. Ancak tasarının toprak reformu dışında tarımsal kalkınmanın diğer önemli unsurlarına da değinmesi gerektiği, donanım ve kredi yetersizliklerinin tarımsal üretimi kısıtladığı ve bu sorunların da çözülmesi gerektiği dile getirilmektedir. Türkiye tarımında maliyetlerin yüksekliği, ulaşım ve vergi sisteminin tarımsal üretimi olumsuz etkilediği, bu nedenle

³⁴⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, ek 16-17.

Türk tarımının dünya piyasasında rekabet edebilmesi için maliyetlerin düşürülmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Geçici Komisyon, Türkiye'nin tarım sektöründeki temel sorunları ve bu sorunların çözümü için önerilen politikaları kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Toprak reformunun, tarımsal kalkınmanın sadece bir yönü olduğu ancak donanım, kredi, sulama ve maliyet sorunları gibi diğer önemli konuların da ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Tarımın modernizasyonu, verimlilik artışı ve mülkiyet dağılımının dengelenmesi hedeflerinin, raporda ileri sürülen başlıca reform alanları olduğu ifade edilmektedir. Ancak bu reformların başarılı olabilmesi için daha geniş çaplı ve bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

3.2. MECLİS'TEKİ TARTIŞMALAR

Tarım Bakanı Şevket Raşit Hatipoğlu, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun, uzun zamandır beklenen ve cumhuriyet rejiminin köylüye yönelme ilkesinin bir yansıması olarak köylünün kalkınmasını amaçlayan önemli bir yasal düzenleme olduğunu belirtmektedir. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun temel prensibinin topraksız ve toprağı yetersiz olan köylüleri mülk sahibi yaparak onları yeterli toprak sahibi kılmak olduğunu ve bu davanın Cumhuriyet Dönemi'nde ortaya çıkmış gibi görünse de aslında Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nden beri var olan bir durumun sonucu olduğunu ifade etmektedir. Hatipoğlu'na göre, Cumhuriyet rejimi, köylülerin sorunlarını cesaretle ele almış ve çözüm için adımlar atmıştır. Dolayısıyla, bu kanun tasarısıyla ele alınan mesele, Cumhuriyet Dönemi'nde ülkemizin bir sorunu hâline gelmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin, kurulduğu günden itibaren topraksız veya yeterli toprağı olmayan çiftçilere toprak verme hedefini benimsediğini ve bu konuyu parti programlarında sürekli gündeme getirdiğini belirtmektedir. Hem Mustafa Kemal Atatürk hem de İsmet İnönü'nün, çiftçilerin toprak sahibi olma ve toprağı yetersiz olanların durumunu iyileştirme gerekliliğini sıkça vurguladıklarını ifade etmektedir. Özellikle 1936 ve 1937 yıllarında yapılan Meclis açış konuşmalarında ve sonrasında yapılan konuşmalarda bu konu üzerinde durulmuş ve gerekli yasal düzenlemelerin yapılması talep edilmiştir. Bununla birlikte, çeşitli cumhuriyet hükûmetleri de zaman zaman bu meseleyi çözmek için çeşitli adımlar attığını dolayısıyla, bu mevzuat tasarısının

arkasındaki davanın, parti ve hükûmet tarafından benimsendiği ve çözüm için yoğun çaba sarf edildiği üzerinde durmaktadır.³⁴⁵

Hatipoğlu'na göre, milletlerin hayatında önemli etkileri olacak kanunların, memleketin özel ve genel yaşamındaki belirli gerçeklere dayanması, bu kanunların etkinliğini sağlar. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu da bu bağlamda, ülkemizde mevcut gerçeklere dayanmaktadır. Bu kanunun temel dayanağını Şevket Raşit Hatipoğlu özetle şu şekilde açıklamaktadır: Ana etkeninin ülkemizde topraksız veya toprağı yetersiz çiftçilerin varlığı olduğunu ifade etmektedir. Çiftçilerin kendi mülkleri üzerinde çalışabilme imkânını elde etmelerini sağlamak, öncelikli hedeflerden birisi olduğunu belirtmektedir. İkinci bir gerçek ise topraksız veya toprağı yetersiz çiftçilere verilebilecek geniş toprakların varlığıdır. Devletin, kamu kurumlarının, vakıfların ve özel kişilerin elinde bulunan büyük araziler, bu çiftçilere toprak sağlanabileceği anlamına gelmektedir. Üçüncü olarak ülkemizde henüz işlenmemiş birçok arazi bulunduğunu, bu durumun toprak bulamayan çiftçilerin varlığı ile işlenmemiş arazilerin mevcudiyeti arasındaki bağlantıyı ortaya koyduğunu belirtmektedir.³⁴⁶

Hatipoğlu, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun hedefleri arasında öncelikle, çiftçiliği meslek edinmiş ancak topraksız veya yeterli toprağa sahip olmayanlara toprak tahsisi sağlanacağını bu sayede çiftçilerin geçimlerini sağlayabilecekleri miktarda toprağa sahip olmalarının hedeflendiğini belirtmektedir. Ayrıca toprak verilen çiftçilerin işletme kurmaları teşvik edilmekte ve bu amaçla çeşitli krediler ve destekler sağlanacağını ifade etmektedir. Hatipoğlu'na göre, kanunun bir diğer hedefi, ülkenin tarım arazilerini sürekli bir şekilde işleyerek verimliliğini arttırmak ve bu sayede millî ekonominin gelişimine katkı sağlamaktır. Bu politikaların hem çiftçilerin hem de ülke ekonomisinin ve genel refahın gelişimi için önemli olduğunu vurgulamaktadır. Hatipoğlu için, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, bu ülkede ana hatlarıyla şu faydaları sağlayacaktır: Öncelikle, kanunun temel amacı olan çiftçilerin toprak sahibi olmalarını sağlamanın,

³⁴⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, 59-60; Mehmet Korkud Aydın, "CHP'de Parti İçi Muhalefetin İlk Örneği: Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve TBMM'de Yaşanan Tartışmalar", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 41, (Sonbahar 2018), 365.

³⁴⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, 60-61.

yıllardır süren bir davanın çözümüne katkı sağlayacaktır. Bu kanun, “*Köylü efendimizdir.*” sloganının gerçek anlamını hayata geçirerek köylünün ekonomik bağımsızlığını sağlamasını ve kendi iktisadî hayatını yönetmesini amaçlamaktadır. Dolayısıyla, çiftçileri topraklandırmak, uzun zamandır benimsenen ve milletimiz için uygun görülen bir hedefe ulaşmanın yoludur. Bu kanun, köylülerin toprak sahibi olmalarını sağlayarak, ekonomik özgürlüklerini artırırken aynı zamanda köylülerin gerçek anlamda efendi olmalarına da katkıda bulunacaktır.³⁴⁷

Hatipoğlu, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun devlete ve vatandaşa bazı mali yükler getireceğini belirtmektedir. Mevcut toprakları köylülere dağıtmak ve çiftçilere kredi sağlamak suretiyle devlet hazinesinden büyük bir mali gücün aktarılmasının gerekeceğini ifade etmektedir. Bunun yanı sıra Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun uygulanmasıyla birlikte ülkede birçok ekonomik faydanın ortaya çıkacağını belirtmektedir. Hatipoğlu’na göre, bunlardan biri, işlenmeyen toprakların işlenmiş hâle getirilmesidir. Bu, birçok çiftçi ailesinin kendi geçimini sağlaması için fırsatlar yaratacak ve millî ekonomide üretim kapasitesinin artmasına katkıda bulunacaktır. İkincisi, ortakçılıkla çalışanlar kendi mülkleri üzerinde çalışma imkânı bulacaklardır. Bu da kendi topraklarını daha verimli hâle getirerek ekonomik güçlerini artıracak ve ülke ekonomisinin temelini oluşturacak güçlü bir köylü sınıfının oluşmasına katkı sağlayacaktır. Hatipoğlu, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun, ekonomik faydaların yanı sıra toplumsal faydalar da sağlayacağını belirtmektedir. Ülke genelinde mülksüz köylülerin bulunması, toplumsal denge ve refah açısından istenmeyen bir durum olduğunu, bu nedenle, mülk edinmek isteyen kişilerin bu imkânı elde etmesi, toplumsal huzur ve denge için oldukça faydalı olacağı kanaatindedir. Hatipoğlu, öte yandan mümkün olduğunca çok sayıda çiftçinin toprak sahibi olup kendi işletmelerini kurmalarının, böylece ülkede çiftçi ailelerinin artması ve köylü sınıfının genişlemesi,

³⁴⁷ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, 61. İsmet İnönü, Çiftçiyi Topraklandırma Yasası ile “Türk köylüsünü serf hâlinde kurtaracaklarını” ve “vatandaşların köle yaşamına göz yummayacaklarını” belirtmişti. “50 dönüm” sınırı ile hedeflenen, feodal sistemin ve serfliğin sona erdirilmesiydi. Amaç, Emin Sazak’ın topraklarını elinden almak değil, onun toprağa bağlı köylüleri serflikten kurtarmaktı. Emin Sazak ile sembolleşen ve köylere sahip olanların korumak istediği şey, toprak değil, toprağa bağlı köleliğe dayanan feodal sistemdi. Görülüyor ki, hedef toprak sahiplerinden topraklarını almak değil, serfliği ortadan kaldırmak, küçük köylüleri özgür mülk sahipleri yapmak ve onları kölelikten kurtarmaktı. Bkz. Muzaffer İlhan Erdost, “Demokratikleşme Açısından Toprak Reformu”, *Toprak Mülkiyeti Sempozyum Bildirileri*, (Ankara: Memleket Yayınları, 2010), 26-27.

toplumun köylülere dayalı temelini daha da sağlamlaştırılması anlamına geleceğini ifade etmektedir. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun, ülkemiz için büyük ve geniş toplumsal faydalar sağlayan kanunlardan biri olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Ülkedeki nüfus artışının hızlanmasının, genellikle köylü ailelerinin sayısının artmasına bağlı olduğunu, ne kadar çok köylü ailesi varsa o kadar üreme potansiyelinin hızlı ve güçlü olacağını vurgulamaktadır.³⁴⁸

Seyhan Milletvekili Cavit Oral yapmış olduğu konuşmada, bu kanun tasarısı üzerinde hassasiyetle çalışıldığını, Geçici Komisyonun üç aylık süreçte 45 toplantı gerçekleştirdiğini ve tasarının çeşitli yönlerini titizlikle ele aldığını belirtmektedir. Tasarının başlangıçtaki hâliyle toptancı bir zihniyeti ve memleketin gerçeklerine uymayan bir ocak sistemi önerisini aşarak daha faydalı ve zararsız bir şekle dönüştürmek için çalışıldığını belirtmektedir. Oral, hükûmetin 17. maddeyi hızla kabul ettiğini ve bu komisyonun üç aylık çalışmasını boşa çıkardığını, tasarının bütünlüğünü zedelediğini ve maddeler arasında tutarsızlık yarattığını ifade etmektedir. Bu kanun tasarısının Meclise sunulmasından mutlu olan birisi olarak son şeklinin bu kadar aceleci olmasından dolayı da üzüldüğünü belirterek Toprak Kanunu tasarısının, konunun önemi ve anlamı kadar uygulamada kalıcı olacak ve bazı zararlı maddeler içerecek şekilde olduğunu da vurgulamaktadır. Oral'a göre, Türk milletinin yaşadığı topraklar, kalabalık bir topluma, muhkem bir ekonomiye ve güçlü bir devlete temel olabilecek kadar geniş ve zengindir. Türk toprakları, Türk çocuklarına çeşitli bitkiler ve zengin toprak formasyonlarıyla refah bir hayat sunacak şekilde donatılmıştır. Bu nedenle, hükûmetin tasarısında belirtildiği gibi, nüfusumuzun 75 milyona ulaşması ve kilometrekare başına 97 kişinin düşmesi durumunda bile Türkiye'de bir toprak darlığı olmayacağını ifade etmektedir. Bazı verimsiz bölgelerin bile ıslah edilip tarıma elverişli hâle getirilecek arazi bulunduğunu belirtmektedir. Ancak Oral'a göre, Türkiye'nin bu kadar uygun ve geniş topraklara rağmen ekonomik ve teknik seviyede istenilen verimliliği sağlayamamasının nedeni, toprak darlığı veya verimsizlik değildir. Bunun yerine, Türkiye'nin tarım politikasının, çalışkan Türk köylüsünün gerçek yeteneklerini geliştirecek teknik ve modern tarım uygulamalarını teşvik etmede yetersiz kalması ve çiftçilere teknik destek sağlamada

³⁴⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, 62; Cumhuriyet, "Tarım Bakanının Demeci", (15 Mayıs 1945), 1-2.

yetersiz kalması gibi başka nedenlerde aranması gerektiğini belirtmektedir.³⁴⁹

Cavit Oral'a göre bir diğer önemli nokta: Her ülkenin tarım, ekonomi ve sosyal yapısında büyük rol oynayan toprak mülkiyet rejiminin zaten uzun süredir gündemde olmasına rağmen gecikmiş olmasıdır. Çünkü bir ülkenin toprak kapasitesi, ekonomik yapısı, tarım sistemi ve arazi rejimi uyumlu hâle getirilmediği ve düzenli bir bütün oluşturulmadığı sürece, o ülkenin tarım politikasının istenilen amaca ulaşması zor olacaktır. Bu bağlamda, bir ülkenin tarımının gelişmesinde ve ekonomisinin sağlamlaşmasında toprak mülkiyet rejiminin önemli bir rol oynadığı gibi, bir ülkenin tarımının geri kalmasında ve gelişmemesinde arazi rejiminin önemi açıkça ortaya çıkar. İyi ve uygun bir arazi rejimi bir milletin ekonomik ve sosyal hayatını güçlendirirken kötü ve dengesiz bir toprak rejimi milleti çatışmalardan ve sosyal sorunlardan kurtaramaz ve ülkenin ekonomisini sarsabilir. Çünkü bir ülkenin tarımı, ekonomisi, sosyal hayatı ve politikası, toprak mülkiyet rejimiyle sıkı bir şekilde ilişkilidir. Bu nedenle, toprak rejimi sadece tek bir açıdan veya sadece hukuki veya politik bir bakış açısıyla ele alınamaz.³⁵⁰

Oral, arazi mülkiyeti rejimi değişikliklerinin bugüne kadar birçok ülkede uygulandığını ifade ederek İngiltere ve Sovyet Rusya gibi iki aşırı örnek olan liberal ve kolektivist toprak reformlarını bir kenara bırakırsak bugün dünya milletlerinin uygun ve makul bir toprak rejimi benimsediğini belirtmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nda, İslam dini kaynaklı olarak devlete ait rekabet ve şahsa ait tasarruf edilen arazi mülkiyet rejimi ile tımar ve zeamet sistemi ve daha sonra gelişen özel mülkiyet rejimi bilinmektedir. Ancak, Cumhuriyet Türkiye'si Medeni Kanunu kabul ederek arazi mülkiyeti rejiminde değişikliğe gitmiştir ki bu da tamamen bireyci-liberal bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Doğal olarak Medeni Kanunu İsviçre'den aldığımız için liberal rejimdeki özel mülkiyeti aynı

³⁴⁹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, 63-64; Cevat Nizami'de köylüye toprak vermekle işin biteceğini düşünmenin doğru olmadığını ifade etmektedir. Devletin orta ve uzun vadede gerçekleştirdiği en önemli işlerden birinin toprak devrimi olduğunu ve bunun nesiller boyu uyuyan toprakları canlandırmayı amaçladığını belirtmektedir. Ancak yalnızca toprağı köylüye vermenin yeterli olmayacağını, asıl hedefin toprağın üzerinde yaşam kurmak olduğu üzerinde durmaktadır. Nizami'ye göre, bunun için toprakla birlikte hayvanlar, tarım aletleri, makineler, hayvan barınakları, mahsul depoları ve işletme sermayesi de sağlanmalıdır. Bu yasanın esas önemli olan tarafının finansal imkânlar olduğunu vurgulamaktadır. Bkz. Cevat Nizami, "Asırlardan Beri Uyuyan Toprakların Uyandırılması", *Akşam*, (15 Mart 1945), 5.

³⁵⁰ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, 64-65.

şekilde kabul etmiş olduk. Ancak Medeni Kanun'dan sonra ülkemizin hızla gelişmesini ve ilerlemesini sağlamak için gerekli gördüğümüz devletçilik anlayışını anayasaya dâhil ettik. Bu nedenle, devletin ve ülkenin çıkarlarını bireyin çıkarlarının üstünde tutan devletçi bir sistemi benimsememiz, mülkiyet işlerine müdahaleci bir yaklaşım getiriyor ve mülkiyette sınırlar çiziyor. Dolayısıyla, toprakların verimli bir şekilde işlenmesi, ülkede bağımsız ekonomik varlıkların oluşturulması için Türkiye'nin arazi mülkiyeti yapısında bir değişim söz konusu olmuştur. Bu nedenle, tasarıda belirtildiği gibi, köylü tarımına dayalı olarak Türkiye'deki tarım sistemimizi daha cazip ve uyumlu bir biçimde düzenlemek ve güçlendirmek için bir arazi mülkiyeti rejimi değişikliğine gidilmesi gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca bu toplumun sosyal sarsıntılardan korunması ve Türk milletinin hızla çoğalması ve göçebe yaşam sürdüren insanları birleştirmek için de bu değişikliğe ihtiyaç vardır. Sonuç olarak Türkiye'de akılcı bir ekonomi ve düzenli bir toplum yaratmak amacıyla yeni bir arazi düzenlemesine gerek duyulmuştur ve duyulmaya devam edilmektedir. Ancak bu ihtiyacı karşılarken CHP programının belirttiği orta yolcu devletçilik anlayışıyla ve makul sınırlar içinde bu konuya yaklaşmanın doğru olacağını belirtmektedir.³⁵¹

Cavit Oral'a göre bu kanun, geniş topraklar üzerinde daralmamıza neden olurken Türkiye'nin bugünkü ekonomik zaruretlerine ters düşmektedir. 17. maddenin tüm bu olumsuzlukları gerçekleştireceğini ifade etmektedir. Devletin bir ülkenin tarımını düzenleyebileceğini ve kontrollü bir ekonomik sistemle yönlendirebileceğini belirtmektedir. Ancak devletin çiftçilik yapması veya tarım işletmesi yapmasının mümkün olmayacağını ve devlet çiftçilik yaptığında zarardan kurtulamayacağını ifade etmektedir. Bu tasarının, büyük tarımı devlete devrederek ve bazı bölgelerde toprak dağıtacak olan köylülere karşı bu işi yaparak yanlış bir yaklaşım sergilemekte olduğunu belirtmektedir. Oral'a göre, orta işletmeye ekonomik açıdan ihtiyaç vardır. Çünkü bu işletmeler, daha teknik çalışmaları ve makine kullanımını kullanarak bol ve uygun fiyatlı ürünler üreterek ülke ekonomisine önemli katkılar sağlar. Sosyal açıdan da ülkenin %80'inin tarımdan geçimini sağladığı bir yerde, orta işletmeler birçok insanın iş yeri ve geçim kaynağı olmaktadır. Bir ülkede, arazinin genişletici veya ekstansif işletme

³⁵¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, 65-66.

sistemine göre kullanılması da önemlidir. Türkiye henüz ekstansif bir sistem içindedir ve bu nedenle orta ziraat işletmesi gereklidir. Ancak 17. madde bu faydalı işletmeleri dağıtarak ve toprak emniyetini sarsarak ve toprağı değersizleştirerek, ülkede ciddi bir toprak endişesi yaratacağını ifade etmektedir. Bu hükmün, sadece toprak sahiplerini değil, ülkedeki toprakla ilgili kredi kuruluşlarını, işçileri, tüccarları, esnafı, avukatları ve doktorları bile endişelendirdiğini belirtmektedir. Bu maddeye göre, bir bölgede kamulaştırma başladığı zaman diğer bölgelere kadar uzun bir süre geçebileceğinden, o bölgedeki toprak sahipleri belirsizlik içinde kalacak ve sürekli bir güvensizlik hissiyle karşı karşıya kalacaklardır. Bu durum, tarlalarını geliştirmelerini engelleyecek, iş için kredi bulmalarını zorlaştıracak ve değeri düşen tarlalarını satmalarını engelleyecektir.³⁵² Geçici Komisyonun ikinci müzakeresinde kabul ettiği madde, emniyet ve adalet açısından daha iyi olduğunu belirtmektedir. Komisyon, hükûmetin teklifine uyarak 5.000 dönümden fazla araziye orta işletmelerin dışında bırakmış ve kamulaştırılmasına izin vermiştir. Komisyon, dar topraklı alanlarda ve makine tarımının sınırlı olmasına rağmen 2.000 dönüme kadar kamulaştırmaya izin vermiştir. Ancak üçüncü olarak müzakere edilen 17. madde, hiçbir sınırlama getirmediği için 100 ile 200 dönüm arasındaki arazi sahiplerini bile endişelendirmektedir. En az bir rakamla 80-100 bin ailenin bu durumdan etkileneceğini, ülkenin sosyoekonomik durumunda bir huzursuzluk yaratacağını ifade etmektedir. Romanya gibi, şartları hepimizce bilinen bir ülkede bile bin dönümlük bir sınırlama bulunmakta olduğunu belirtmektedir. Oral'a göre, ülkedeki mevcut toprak miktarını, dağıtılacak toprak miktarını veya toprağı ihtiyaç duyan çiftçi sayısını kesin olarak bilinmediğini ancak buna rağmen hükûmetin aşırılıktan kaçınmadığını ifade etmektedir. Bir ülkede toprak reformu yapabilmek için öncelikle kadaastro işlerinin düzenlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Hükûmetin hiçbir hazırlık yapmadan muazzam bir dava ortaya attığını, mülkiyette herhangi bir sınırlama kabul etmediğini ve bu hareketin ülke hayatında doğuracağı sonuçları hesaba katmadığını ifade etmektedir. 17. madde ile toprak sahiplerinin yanı sıra diğer mülk sahiplerinin de etkilendiğini ve kimsenin bu ülkede malının, mülkünün yarınının güvende olduğuna inanmayacağını

³⁵² TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, 66.

belirtmektedir.³⁵³

Oral, toprak reformu yasası hazırlanırken, ortaklık ve kiracılık konularında en ufak bir düşünce veya hüküm bulunmamasını da eleştirmektedir. Ortaklık ve kiracılık, iktisadî bir anlaşma olup tarım alanında önemli bir yer tutar ve dünya genelinde bir uygulamadır. Feodalite dönemi zihniyetiyle idare edilen bir ortaklık varsa, bunun yerine medenî ülkelerde ve hatta bazı bölgelerimizde başarılı bir şekilde uygulanan ortaklık ve kiracılık şekilleri getirilmeli ve hatta daha verimli yöntemlere bağlanmalıdır. Özellikle bizim gibi kredi kuruluşlarının gelişmediği ve tarımsal kredi kurumlarının sadece Ziraat Bankası'na dayandığı bir ülkede, ortaklığa büyük bir ihtiyaç vardır. Kredi darlığı nedeniyle ortaklık, ülkemizde bir gerçektir. Aksi takdirde, ekonomik ve sosyal hayatımızda zarara uğramamız kaçınılmaz olacaktır. Ayrıca bu tasarının 54. maddesinde, arazi verilen kişinin yirmi beş yıl boyunca bu araziyi satmaması şartı konulmuştur. Oral'a göre bu süre, hem ülke hem de üretici açısından oldukça uzundur. Çünkü ülke açısından arazi alacak kişinin seçilmesi her zaman doğru olmayabilir ve yeteneksiz insanlar da arazi alabilecektir. Bu insanlar, araziye satın alabildiklerinde uygun şekilde işleyememe riskiyle karşılaşabilirler. Bundan dolayı, bu kişilerin arazilerini on beş yıl sonra satabilmelerine izin vermek daha faydalı olurdu. Aynı şekilde, üretici açısından, sürenin kısaltılması faydalı olacaktır çünkü ziraat yapmayı istemeyen bir kişiyi zorla bu işi yapmaya zorlamak onu zarara uğratabilir ve işe yaramaz hâle getirebilir. Bu nedenle, yirmi beş yıllık süreyi on beş yıla indirmek daha uygun olacaktır. Son olarak istirham ettiği noktaları şu şekilde ifade etmektedir:

“1. Bu kanun tasarısı altıncı maddesiyle beş yüz dönümle beş bin dönüm arasındaki araziye orta işletme kabul ettiği ve 16. maddesiyle bu orta işletmeyi tarif ve izah eylediği hâlde 17. maddesiyle bu hükümleri sıfıra indirmiş ve memleket ziraatı ve ekonomisi için hayatî bir ehemmiyeti olan orta işletmeyi değersiz bir hâle düşürmüştür.

2. Aile düzeni, çocuklarının geçimi ve tahsili mülkiyet ve tasarrufundaki toprağa bağlı olan bir adamın arazisi elinden alınırken o kimseye yeni bir geçim tarzı için yeni bir sermaye verilmekte ve ne de araziye değer bir kıymet verilmektedir.

³⁵³ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, 66-67.

3. Bu memleket ziraatında gerek ferdî bakımdan ve gerekse istihsal bakımından çok önemi olan ortaklık ve icarcılık bahisleri bu kanunda yer almamış ve bunlar doğrudan doğruya feshedilmemişse de dolayısıyla her arazi sahibi için korkulu bir şekle konulmuştur.

4. Verilecek arazinin 25 sene satılmaması hususunda 54. maddenin hükümleri çok uzun müddetlidir. Bu müddeti de makul bir hadde indirmek lâzımdır.

5. Büyük işletmeye de bir şekil vermek ve bu işletmeleri bir istihsal kooperatifi şekline koymak lâzımdır. Bendeniz bu maddeler düzeltildiği takdirde kanunun daha iyice bir şekle gireceğine kani bulunuyorum. Büyük Heyetinizin yüksek şuurundan ve yüksek vicdanından bu memlekete en hayırlı ve bu memlekette hiçbir yurttaşı mağdur etmeyecek yüksek ve adilane kararların çıkacağına katiyetle inanıyorum.”³⁵⁴

Eskişehir Milletvekili Yavuz Abadan’a göre bu kanun tasarısı, Türk halkçılığı şuurunun millî meseleler üzerine odaklanmış gerçekçi bakış açısından doğmuş bir eserdir. Mülkiyetin korunmasını ve kamu menfaatinin ön planda tutulmasını esas alan bir yaklaşımla çiftçiyi topraklandırma prensibini içermektedir. Bu tasarı, yeni bir mülkiyet yapısı veya rejim değişikliği yapmak yerine, mülkiyeti değerli kılan ve onu koruyan bir anlayışla oluşturulmuştur. Bugünkü kanunun temelini oluşturan anayasanın 74. maddesinin 2. fıkrası, Türkiye Devleti’nin mülkiyet haklarını korumayı ve bu hakları tüm kanunlarda sağlamlaştırmayı amaçlayan bir tekliften esinlenmiştir. Bu teklifte, özel menfaatlerin kamu menfaatlerini ihlal ettiği durumlarda müdahalelere izin verilmemesi ve köylünün topraklandırılmasının aslında mülkiyet hakkını koruma düşüncesinden kaynaklandığı vurgulanmıştır. Abadan, bu hususların, kanun tasarısında da belirtilmesi ve bu değişikliğin, millî inkılapçılık prensibine ve millî gerçeklere uygun olarak mülkiyet haklarını koruma amacıyla yapıldığının belirtilmesi gereği üzerinde durmaktadır. Gerçekleştirmeyi hedeflediği prensipleri ve amaçlarına göre, kanunu iki temelde ele almıştır: Sosyal adaleti sağlamak ve ekonomik refahı artırmaktır. Sosyal adaletin emniyet faktörüne dayandığını, emniyet faktörüne dayalı bir sosyal adaletin de ekonomik kalkınmayı ve refahı artıracaklarını ifade etmektedir. İktisadi refahın sağlanması açısından, kanunun daha çok toprak dağıtımını meselesine odaklandığını ve ekonomik faktörlere yeterince önem vermediğini, bu nedenle, kanunun daha kapsamlı bir yaklaşımla

³⁵⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, 68.

ekonomik faktörlere de dikkat etmesi gerektiğini vurgulamaktadır.³⁵⁵

İçel Milletvekili Refik Koraltan'a göre; TBMM, kökleri geçmişe dayanan çok önemli davalardan birini daha ele almış ve kendi tarihine yakışır bir güçle, adaletin ve gerçek ihtiyaçların gerekliliklerine uygun olarak bu davayı çözme yoluna gitmiştir. Topraksız ya da az topraklı çiftçileri yeterli toprak sahibi yapmak ve bu değerli yurttaki yaşayan herkesin çalışmasını, refah ve mutluluk içinde yaşamalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Çiftçinin her gün toprağının bir parçasının alınacağı korkusu altında verimli ve faydalı bir üretici olmasını beklemenin zor olduğunu ifade etmektedir. Koraltan, medeni bir toplumun üzerinde durması gereken konuların düşünme, ifade etme, yazma, toplanma, fikirlerini yayma, yerleşme ve mülkiyet edinme güvencesinin sağlanması olduğunu belirtmektedir. Eğer bir kişi yaşadığı yerde özgürce düşünemez, konuşamaz, toplanamaz, yerleşemez, vicdanî duygularını serbestçe yaşatamaz, mal edinemez ve sahip olduğu malı koruma ve sürekli olarak faydalanma güvencesinden yoksun kalırsa böyle bir toplumun kalıcılığını sürdürmesinin zor olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle, bu tasarının en önemli eksikliklerinden birine dikkat çekerek sosyal adalet adına, demokrasi ilkelerine ve Türkiye Devleti'nin temeli olan anayasa hükümlerine dayanarak bu eksikliği gidermeyi talep etmektedir. Koraltan'a göre, bu tasarının temel ruhunun, Ali'nin kazancını alıp Veli'ye aktarmak olduğunu belirtmektedir. Bir vatandaşın, babasından ve atalarından miras kalan bir mülkü kişisel çabalarıyla artırdığını, büyük gayret ve fedakârlıkla yıllarca çalışarak geliştirdiğini ancak bir gün bu kişinin mülkünden bir kısmı elinden alınarak başkalarına verileceğini ifade etmektedir. Bu tür bir hareketin, bu vatandaşın hayatında ve ailesinin yaşamında derin bir etki yaratacağını, toplumun genel yapısına zarar vereceğini vurgulamaktadır.³⁵⁶

Koraltan, hürriyet haklarını telif mevkiinde bulunan devletin böyle bir işi yapmaya hakkı ve yetkisi olmadığını, böyle bir düşüncenin bütün hak ve hürriyetlerin temeli sayılan emniyeti sarsacağını ifade etmektedir.³⁵⁷ Aylarca üzerinde çalışılan bu kanun

³⁵⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, 68-69.

³⁵⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, 70; Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, (Ankara: Phoenix, 2004), 22.

³⁵⁷ Ercüment Ekrem Talu, ekip biçtiği toprakların fazlasını vermek istemeyenler için millî vicdanın kabul edemeyeceği bir durum olduğuna işaret etmektedir. Türk toprağının birkaç kişinin tekeline

tasarısının asıl düğüm noktasının, birincisinin verilecek toprağı vatandaştan alırken ölçümüz ne olacaktır? İkincisi ise ayıracağımız toprağı kamulaştırırken, kamulaştırma karşılığı olarak ne ödeyeceğiz? Anayasamız, vatandaş mülkünün hiçbir suretle elinden alınamayacağını belirtmektedir. Anayasanın 74. maddesi: “*Kamu faydasına gerekli olduğu usulüne göre, anlaşılmadıkça ve özel kanunları gereğince değer pahası peşin verilmedikçe hiç bir kimsenin malı ve mülkü kamulaştırılmaz.*” 5 Şubat 1937 tarihinde İsmet İnönü ve 153 arkadaşının, yapılan bir kanun teklifiyle anayasanın 74. maddesine şu fıkranın eklenmesini talep ettiklerini belirtmektedir: “*Çiftçiyi toprak sahibi kılmak ve ormanları devletleştirmek için alınacak toprak ve ormanların kamulaştırma karşılığı ve bu karşılıkların ödeneşi özel kanunlarla gösterilir.*” Hükûmet adına tasarıyı savunan Dâhiliye Vekili ve Genel Sekreter Şükrü Kaya, kapsamlı açıklamaları arasında şöyle konuşuyor: “*Çiftçiyi toprak sahibi kılmak hakkındaki kanunun tatbikini kolaylaştırmak için Teşkilâtı Esasiye Kanununa bir kayıt koyduk. Bu kayıt büyük Başvekilimin de söylediği veçhile hiç kimsenin hukuku tasarrufiyesiyle taarruz teşkil etmez. Biz işlemeyen toprakları işlemek için işsiz kalan topraksız köylüyü topraklandırmak için kanun yapıyoruz. Elbette toprağını işleyen ve işletebilen çiftçi bizim en büyük yardımımıza ve himayemize mazhar olacak bir elemandır.*”³⁵⁸

Koraltan’a göre, “...bu ek kanunla istihdaf edilen tek düşünce hususi surette temellük edilen bir mülkü bir başka ferde temlik edilmesini kamu menfaati prensibine yaklaştırmaktadır.” İstimlâk denilen kamulaştırma işinin, gerek bizim anayasamızda gerek muasır devletlerin mevzuatında ancak kamu menfaati bahis mevzuu olduğu zaman, ortaya sürülebilecek bir esas olduğunu ifade etmektedir.³⁵⁹

Yapılan eşitsizliğe dikkat çeken Koraltan, bir kısım vatandaşı koruyalım, onları üretken hâle getirelim derken yüzyıllardır toprağı kendini adanmış, hayatını ve ailesini

kalamayacağını, kamunun ondan faydalanmasının hakkı olduğunu belirtmektedir. Geniş topraklara sahip bir ülkede bir çiftçi veya rençperin işleyecek araziden mahrum kalmasının, millî vicdanın kabul edemeyeceği bir durum olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Ercüment Ekrem Talu, “Toprak Davası”, *Son Posta*, (28 Mayıs 1945), 1.

³⁵⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, 71.

³⁵⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, 72.

geçindirme yoluna girmiş, işini düzene sokmuş milyonlarca vatandaşı sıkıntıya sürüklemeye kimsenin hakkı olmadığını ifade etmektedir: “Cumhuriyetin fazilet ifade eden ana prensipleri ve demokrasi ruhunun şaşmaz hükümleri böyle bir fikri reddeder. Biz milletvekili olarak bizi seçenlere değer pahayı vermeden malınızı vereceksiniz, meselâ değer bedeli bir dönümün on lira iken bunu yüz kuruşa vereceksiniz, fedakârlık yapınız diyemeyiz. Vatandaştan kamunun selâmeti için mütesaviyen her şeyi, her hizmeti, her fedakârlığı isteyebiliriz. Yurdun selâmeti, hayat ve beka hakkı uğrunda hatta can vergisi ve kan vergisi isteyebiliriz. Amma bunu şu şekilde söyleyemeyiz.”³⁶⁰

Sinop Milletvekili Hulusi Oruçoğlu; toprak sorununun çözülmesine ve ülkede topraksız köylü bırakılmamasına her zaman destek verdiğini, çoğunluğumuzu oluşturan ve üzerimize düşen sorumluluğun ağırlığını hisseden köylülerimizin büyük bir kısmının hâlâ topraksız ve yurtsuz bırakılmasının kesinlikle kabul edilemez olduğunu belirtmektedir. Bu tasarının iç iskân işiyle birlikte yürütülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Çünkü Karadeniz sahilleri gibi toprağı dar ve dağıtmak için yeterli olmayan bölgelerin köylülerinin maalesef eskisi gibi yine topraksız kalacağını ifade etmektedir.³⁶¹

İzmir Milletvekili Halil Menteşe’ye göre, tasarı, iki önemli hükmü içermektedir: Birincisi, topraksız çiftçilere toprak dağıtmak; ikincisi, memlekette Medeni Kanun’un kurduğu mülkiyet düzenini sonlandırıp, onun yerine yeni bir rejim oluşturmak ve ülkenin içinde yeni bir mülkiyet düzeni kurmak.³⁶²

Menteşe, Millî Emlâk, İskân, Ziraat Bankası, Evkaf ve Ziraat Vekâletinden bu konuda istatistiki verileri aldığını ifade etmektedir. Hükûmetin, otuz yedi vilayette, Ziraat

³⁶⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, 73.

³⁶¹ Zekeriya Sertel de hem hükümet hem de geçici komisyonun, Toprak Kanunu tasarısını hazırlarken ülkenin coğrafi gerekliliklerini, toprak durumlarını ve mülkiyet şekillerindeki farklılıkları göz ardı ettiklerini belirtmektedir. Türkiye’de toprak yapısının farklı bölgelerde değişiklik gösterdiğini ifade ederek Karadeniz Bölgesi’nde arazinin dağlık ve ormanlık olduğunu, burada büyük çiftlikler olmadığı gibi köylüye dağıtılacak geniş topraklar da bulunmadığını ve kanunun bu bölgede uygulanmasının mümkün olmadığını vurgulamaktadır. Bkz. Zekeriya Sertel, “Toprak Tasarısında Gördüğümüz Eksikler”, *Tan*, (18 Haziran 1945), 1.

³⁶² TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, 74.

Enstitüsü öğretmenleri ve öğrencileri ile çeşitli incelemeler yaptığını, bu incelemelerin sonucunda, 1.073.000 çiftçi ailesinin durumunu araştırdığını ve rakamların şu şekilde olduğunu açıklamaktadır: Hiç toprağı olmayanlar, bu 1.073.000'in içinde 61.008 kişidir. 40 dönüme kadar toprağı olanlar, bu 1.073.000 içinde 663.000 kişiyi kapsar ki bu neredeyse yarısıdır. 40 dönümden 1000 dönüme kadar toprağı olanlar ise yalnızca 1876 kişidir. Öte yandan, Başvekâlet İstatistik Genel Müdürlüğü, Trakya'da 1.300 köyde yaptığı incelemeler sonucunda şu sonuca varmıştır: Çiftçilerin %87'si yeterli miktarda toprağı sahiptir, %8'i kısmi olarak toprağı sahiptir ve %5'i hiç toprağı sahip değildir. Bu rakamlar köylünün mülkiyete hâkim olduğunu göstermektedir. Millî Emlak'tan aldığı bilgilere göre, Maliye Bakanlığının özel heyetleri bugün arazi dağıtımıyla meşgul olmaktadır. İstanbul, Bursa, Kocaeli, Konya, Seyhan, Samsun, Ordu, Trabzon, Giresun ve Gümüşhane illeri ile bu illere bağılı ilçelerde 801.361 dekar arazi, 51.269 çiftçi ailesine 10.847.192 lira borçlandırılarak dağıtımı gerçekleştirilmiştir. Maliye vergi kayıtlarına dayanarak devlete ait ve tarıma elverişli 13.725.583 dönüm arazinin olduğu tespit edilmiştir. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının verilerine göre, 1924-1933 Kasım dönemi boyunca Sağlık Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen genel toprak dağıtımı, toplamda 99.709 aileye, 4.741.473 dekar arazi verilmiştir. 21 Kasım 1933 tarihinden 1944 sonuna kadar ise Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı İskân Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen toprak dağıtımı şu şekildedir: Muhacir ve mültecilere, toplamda 56.689 aileye, 2.577.875 dekar arazi verilmiştir. Yerli çiftçilere ise 84.164 aileye, 2.588.842 dekar arazi dağıtılmıştır. Toplamda, 159.589 aileye toplamda 5.691.799 dekar arazi verilmiştir. Evkaf, 35 büyük parçada bulunan gayrimenkulleri, halka dağıtmıştır. Bu parçalar arasında 173.000 dönümlük çiftlikler de bulunmaktadır. Bu gayrimenkulleri toplamda 571.802 liraya halka devretmiştir. Ancak bu listede yazılı olan gayrimenkullerin dışında, farklı yerlerde büyük ölçekte 75 parça gayrimenkul arazi satılmıştır ve bu arazilerin hangi köylerde ve kime tevzi edildiğine dair merkezi kayıtlar bulunmamaktadır. Örneğin, Milas'ta, iki büyük vakıf çiftliği halka dağıtılmıştır. Halk, bu çiftlikler için toplamda 100 bin lira ödemiştir. Çünkü bu bölgeler hayvan yetiştirme yerleridir ve hayvanların yüksek fiyatları nedeniyle halk hayvanlarını satıp bu parayla ödeme yapmışlardır. Ancak borçlu kalanlar da vardır. Şimdiye kadar, yalnız Milas'ta İskân Müdürlüğü tarafından beş çiftlik tevzi edilmiştir. Menteşe, Ziraat Bankasının, etkili bir sistem oluşturduğunu, arazi edinme şartıyla "İkraz Seksiyonu" adında bir bölüm açtığını

belirtmektedir. Bu bölüm, arazi satın alanlara kredi sağlamakta, ardından bu arazileri halka dağıtmakta ve borçlandırmaktadır. Ziraat Bankası, zaman zaman halkın aldığı arazinin yarısının, üçte birinin veya tamamının ücretini vermektedir. Ayrıca Ziraat Bakanlığı özel olarak halka dağıtılmak üzere bazı çiftlikler satın almaktadır. Bu durum, ülkede büyük çapta arazi düzenlemesinin devam ettiğini göstermektedir. Ziraat Bankası bu çalışmalara devam etmektedir. Öte yandan, iskân çalışmaları da devam etmekte olup hükûmetin 13 milyon üzerindeki arazisi, yaklaşık beş yüz bin aileye yetecek kadar arazinin dağıtımı için ayrılmaktadır. Bu durum, toprak durumunu göstermektedir.³⁶³

Halil Mentеше, iki kusurdan bahsetmektedir: Birincisi, büyük mülkiyet; ikincisi, ortaklıktır. Memleketimizin, diğer ülkelerde olduğu gibi devasa arazilere sahip olmadığını, 30.000, 40.000, 50.000 dönüm gibi büyük arazilerin olabileceğini ancak 500.000 dönüm, 1.000.000 dönüm gibi çok büyük arazilerin olmadığını belirtmektedir. Geniş arazisi, az nüfusu ve sınırlı sermayesi olan bu ülkede insanların sermaye ile birlikte çalıştığını vurgulayarak bu iş birliği ile idarenin güzel bir şekilde oluşturulduğunu ifade etmektedir. Bu durumu neden bozmak istediklerini sormaktadır. Mentеше, Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana tarımı modernize edemediklerini, gerekli pozitif önlemleri alamadıklarını, tarım işletmelerini bilimsel bir temele oturtacak teknolojiyi köylere ulaştıramadıklarını ve köylüyü kendi çıkarlarını koruyacak şekilde örgütleyemediklerini ifade etmektedir. Ancak Cumhuriyet Dönemi'nde, İmparatorluk Dönemi'ne kıyasla büyük bir ilerleme kaydedildiğini vurgulamaktadır. Örneğin, savaş başlamadan önce 300 bin tonun üzerinde hububat ve bakliyat ihracatı yapıldığını, bugün ise hükûmetin ve halkın sahip olduğu stoklarla birlikte bir milyon tonluk bir stoka sahip olduğumuzu belirtmektedir. Ayrıca pirinç, pancar, pamuk, tütün, meyvecilik gibi alanlarda da ilerleme kaydedildiğini ve bunun en büyük etkeninin Medeni Kanunumuz olduğunu ifade etmektedir.³⁶⁴

Mentеше'ye göre, bu kanunun esas tehlikesi 17. maddedir. Bu madde ile bütün memleketin topraklarının kamulaştırma tehdidi altına gireceğini üstelik bu işlerin

³⁶³ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, 75-76.

³⁶⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, 77.

senelerce süreceğini ifade etmektedir. Ayrıca memlekette çiftçilerin senelik işlerini kredi ile gördüklerini, bu çalışmalarla kredinin duracağını, kamulaştırma tehdidi altında bulunan araziyi kimsenin almayacağını belirtmektedir. Sonuç olarak teklifi şu şekildedir:

“Toprak satın almak şartıyla ikrazat kanunu

Madde 1. — Arazisi olmayan veya yetmeyen çiftçilere Ziraat Bankası senelik muayyen taksitlerle 15 senede yüzde üç faizle ödenmek üzere arazi satın almak şartıyla ikrazda bulunur.

Madde 2. — Devletin hüküm ve tasarrufu veya hususi mülkiyeti altında bulunup kamu işlerinde kullanılmayan arazi Ziraat Bankasına bedelsiz devir ve ferağ olunur.

Madde 3. — Banka kendisine devredilen Devlet arazisini birinci maddedeki şerait dairesinde arazisi olmayan veya yetmeyen çiftçilere borçlandırma suretiyle tevzi eder.

Madde 4. — Bu görevleri başarmak için bankaya yardım olmak üzere her sene bütçeye iki milyon lira tahsisat konulur.

Madde 5. — Arazi satın almak arzu eden çiftçilerle arazi sahipleri arasında ihtilâf varsa banka uzlaştırma tavassutunda bulunur.

Madde 6. — Uzlaştırma yoluyla ihtilâf halledilmezse banka bölge yargıcına müracaat eder.

Madde 7. — Bankanın talebi vukuunda yargıç değer, bahayı tespit etmek üzere yeminli dört ehli-vukuf tayin eder ve bunların bildirecekleri bedel ile arazinin talip olan çiftçilere devir ve ferağına hükmeder. Bu hüküm katidir.

Madde 8. — Çiftçiler arazinin yalnız bir miktarını satın almak isterlerse kalacak parçayı seçmekte mal sahibi serbesttir.

Madde 9. — Bu kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür. Bunu teklif ediyorum. Takdir yüksek heyetinize aittir.”³⁶⁵

Komisyonunda bulunmuş olan, Gümüşhane Milletvekili Recai Güreli, kanunun bir an evvel çıkarılması gerektiğini, köylünün dört gözle bu kanunu beklediğini ifade

³⁶⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, 77-78.

etmektedir. Devlete ait arazinin fazla olduğunu belirten milletvekillerine de Muğla’da yaşanan bir olayı şu şekilde anlatmaktadır:

“Bazı arkadaşlar, devlete ait topraklar geniştir. Bu topraklarla belediyelere, vakfa hususi idarelere ait topraklar vardır, buyurdular. Ve evvela bunları dağıtmaya başlayalım. Ondan sonra gerekirse çiftliklere geçelim diye mütalaa ettiler. Şimdi bendeniz bu noktaya biraz ilişmek istiyorum. Arkadaşlar Muğla’dan, Fethiye’den itibaren sahili takip eden son noktası Küllük limanına kadar olan topraklar tamamen çiftliktir. Bu çiftlikler nasıl elde edilmiştir. Bunları da arz edeyim. Bu çiftliklerden yalnız Köyceğiz kazasının topraklarını ele alacağım. Köyceğiz kazası 43 köydür. Bu 43 köy 18 çiftlik içinde oturmaktadır. Bu çiftlikler içinde oturan köylünün bir santim dahi toprağı yoktur. Bu arazi çiftlik sahiplerinin ellerine nasıl geçmiştir. Zeamet ve Timar zamanında bu çiftlikle arazisi Dalaman çiftliği de dâhil, Bekir Ağa isminde bir mütesellime padişahlar tarafından hediye edilmiştir. Bu adam devlete isyan etti. Bundan dolayı öldürüldü. Öldürüldükten sonra tabiatıyla arazi padişaha intikal etti. Bu sefer ahfadı İstanbul’da başarılarını şuraya buraya vurdular. Eski tabirle arz ediyorum Süreyya Paşa isminde bir zatı buldular. Bu Süreyya Paşa Serkarini Padişahı idi. Bu adam Padişah iltimasta bulunarak öldürülen Bekir Ağanın ahfadının bu topraklardan istifade ettirilmesini temin etti. Topraklar şu şekilde verildi. Evvelâ Mirişah Sultan isminde bir kadına verildi, yani temlik edildi. Temlik edildikten sonra icârei vakıf diye ahfadına verildi. Ahfadı böylece araziye aldıktan sonra orada kırk üç parça köyün ki nüfusu o zaman fazlaydı yüz bin nüfuslu halka tahakküm ettiler.”³⁶⁶

Eskişehir Milletvekili Emin Sazak, Toprak Kanunu’nun çıkmasına destek verdiğini, komisyonda aza olarak yer aldığını ve zararlı bulduğu hükûmet teklifinin zararını azaltmak için çalıştıklarını ifade etmektedir. Ancak zihniyetin temelinde iyi olmadığını ve kötü zihniyeti hükûmetten ayıramadıklarını belirtmektedir. Sazak’a göre: *“Ne yaparsa yapsın 30 dönümden fazla; şehirde, kasabada oturan başka iş tutan adama vermemek. Emeği varmış, sermayesi varmış, şusu varmış, busu varmış nazara alınmıyordu. Bir de ocak kuruyordu. İçinde hacrediyordu insanları, veraset hakkı yok; şu yok, bu yok. Yani Türk ruhuna uymayan bir şekilde bizi ürküten bu şekillerden kurtarıp zararı hafifletmek için uğraştık, didindik ve ümit etmiştik ki kanunun zararı hiç olmazsa*

³⁶⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, 79.

% 60 hafıflemiştir.”³⁶⁷

Sazak, orta boy çiftliklerin kaldırılmasının memleket için zararlı olabileceğini vurgulamaktadır. Ancak bu kararın bilinçli bir şekilde alınması gereği üzerinde durmaktadır. Çiftliklerin kaldırılması veya değiştirilmesi yerine, sulama gibi hayati projelerin hayata geçirilmesinin daha faydalı olabileceğini belirtmektedir. Bu tür projelerin, köylülerin yaşam standartlarını yükseltmeye ve onlara daha iyi bir gelecek sağlamaya yardımcı olabileceğini ifade etmektedir. Sazak, bir toplumda hak ve adaletin sağlanması için, herkesin eşit ve adil bir şekilde muamele görmesinin önemi üzerinde durmaktadır. Sazak’a göre, toprak hakları, evlat hakları, para hakları gibi haklar arasında hiyerarşik bir sıralama yapılamaz; her hak, aynı derecede önemlidir. Bu nedenle, toprak dağıtımı gibi konularda da herkesin haklarının korunması ve adaletin sağlanması gerekmektedir. Toprak dağıtımı gibi konularda adaletli ve sürdürülebilir çözümler bulmak için, toplumun farklı kesimlerinin katılımıyla yapılan detaylı çalışmalara ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır. Sazak, komisyon mesaisini tamamladıktan sonra hükûmetten son bir ilave geldiğini ve toprak dağıtımının bu bölgede yaşayan işçilere de kabul edildiğini ifade etmektedir. Bu duruma karşı çıkan Sazak, işçi meselesinin tüm köyleri altüst edeceğini belirtmektedir. Çiftçilerin nispeten kendi ayakları üzerinde durabileceğini ancak bu ilke kabul edildiğinde, yarın işçilerin bu apartmanın bir odasını bile isteme hakkına sahip olacağını ifade etmektedir. Konuşmasının son bölümünde, hükûmetin siyasî alanda gerçekleştirdiği işlerden dolayı minnettar olduğunu ancak son zamanlarda ekonomik alanda aldığı tedbirlerin kötü olduğunu, hükûmetin bu yönde devam etmesi hâlinde inanmayacağını ve güvenmeyeceğini vurgulamaktadır.³⁶⁸

Yine toprak sahibi olan Seyhan Milletvekili Damar Arıkoğlu, makineli teknik ziraatı uygulamakta olduğunu, bu ziraatın ecdadından miras kaldığını ve çocukluğundan itibaren bu alanda meşgul olduğunu belirtmektedir. Ziraatın en ince detaylarını yakından görmüş biri olarak kendini tanıtmaktadır. Bu tasarının müzakeresi esnasında komisyonda gönüllü olarak bulunduğunu ifade etmektedir. Arıkoğlu, toprak kanununun genel olarak

³⁶⁷ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, 79; Emin Sazak’ın Meclis konuşmaları için ayrıca bkz. Emin Sazak, *Meclis Konuşmaları 1920-1950*, (Ankara: Tolkun Yayınları, 2007), 331-338.

³⁶⁸ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, 81-82.

ülkeye faydalı olduğunu belirtiyor ancak bazı maddelerinin memleketin yüksek menfaatine uygun olmadığını vurgulamaktadır. Kanunun sert kısımlarının yumuşatılması gerektiği ve aksi takdirde ülkenin ekonomisini ve sosyal yapısını olumsuz etkileyebileceğini ifade etmektedir. 16. madde ile 17. madde arasındaki tezatlar, ortak çalışan arazilere izin verilmesi ve bunun kökünden kaldırılması konusunda belirginleştiğini belirtmektedir. Orta çalışma terimi, verimli, teknik, makineli ve traktörlü tarım anlamına gelmektedir. Bu tür modern tarım yöntemleri, daha yüksek verimlilik sağlar. Ancak 17. maddeye göre bu tür tarım yöntemleri engellenmektedir. Orta arazinin işletilmesinin, yüksek verimlilik ve bol ürün elde etme yanı sıra ülkenin savunmasında da önemli bir rolü olduğu belirtilmektedir. Özellikle, dönemin teknolojik gelişmelerin tarımda kullanılması, ülkenin savunmasını da güçlendirebilecek bir etkidir. Makinelerin kullanımının köylüler arasında yaygınlaştırılması ve onlara eğitim verilmesi, tarım verimliliğinin artmasının yanı sıra millî savunmaya da katkı sağlayabilir. Bu nedenle, orta ziraatın ülke için faydalı olduğuna inananlardan biri olarak, Tarım Bakanlığı ile Genelkurmayın bir araya gelerek millî savunma açısından önemli olan traktör ve diğer tarım makineleri hakkında bir tespit yapmalarını önermektedir. Bu sayede, tarım makinelerinin kullanımı millî savunma acil durumlarında da faydalı olabilir ve ülkenin içinde millî savunma emrine hazır bir kuvvet potansiyeli oluşturabileceğini belirtmektedir.³⁶⁹

Arıkoğlu, orta ziraatın çalışmasına kesinlikle izin verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Tasarının amacı, topraksız köylülere toprak dağıtmaktır. “Orta arazinin çalışmasına izin verilirse topraksızlara toprak dağıtılabilir miyiz?” endişesine yer olmadığını belirtmektedir. Çünkü daha önce konuşan arkadaşların, devletin ve evkafın elinde milyonlarca dönüm toprak bulunduğunu ifade ettiklerini, beş binden fazlasının kamulaştırılmasını encümenin ve hepimizin de kabul ettiğini belirtmektedir. Ancak bir kişiye sadece toprak vermekle bu işin yürümeyeceğini, bunun yanında, tohum ve hayvan verilerek kişiyi üretken hâle getirilmesini vurgulamaktadır. Bu nedenle toprak dağıtımının kolay bir iş olmadığını, ülkenin millî ekonomik yapısını rahatlatacağını düşünürken dikkatli olunması gerektiğini ifade etmektedir. 17. maddeye de değinen

³⁶⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, 82-83.

Arıkoğlu, 17. maddenin karmaşık olduğunu, okunduğunda anlaşılmasının da güç olduğunu belirtmektedir. Sonuçta herkesin bu ülkenin menfaati konusunda vicdanen sorumlu olduğunu, eğer buna iyi bir düzen ve şekil verilebilirse sonucun daha olumlu olacağını vurgulamaktadır.³⁷⁰

Manisa Milletvekili Feyzullah Uslu'ya göre, bu konu o kadar kritiktir ki medeniyetin başlangıcından itibaren tüm insanları yakından ilgilendirmiştir. Bu eğilim ve ehemmiyet özellikle ekonomik ve sosyal açıdan günümüzde giderek artmaktadır. Toprak sınırlılığı, nüfus artışı, endüstrinin gelişmesi ve şehir yaşamının kırsal kesimi cezbetmesi gibi sebeplerle devletleri ve milletleri tarım endüstrisi üzerinde sorumluluk almaya zorlamıştır. Uslu, memleketimiz açısından bu sebepleri iki ana noktaya indirgemıştır: ekonomik ve sosyal. Ekonomik açıdan, basit bir tarım sistemi içinde bile zorluklarla karşı karşıya olduğunu belirtmektedir. Maliyetlerin yüksek, verimin düşük olduğunu belirterek ekonomik kalkınmanın sağlanması için alınacak önlemlerin tek amacının, az çaba ile bol ve sürekli servet elde etmek olduğunu vurgulamaktadır. Sosyal açıdan ise üretimin artması, farklı ve sürekli olmasıyla, ülkemizde yaşam koşullarının iyileşmesi ve bu topluluğu oluşturan bireylerin faydalanması oranında artış sağlanabileceğini ifade etmektedir.³⁷¹

Uslu, Karma Komisyon tarafından olgunlaştırılan tasarının dört temel prensibi ve yapmak istediği dört önemli reformu sevinçle gördüğünü belirtmektedir. Birincisi; küçük arazi mülkiyetini benimsemek, aynı zamanda orta büyüklükteki mülkiyetlere değer vermek ve büyük mülkiyetleri devlet ve kamu hizmetleri için kullanıma açık bırakmak demektir. Büyük ve küçük tarım sistemleri için sonsuz sayıda sözler söylenmiştir; bazıları küçük işletmeleri överken bazıları büyük işletmeleri methetmiş, diğerleri ise tam tersini yapmıştır. Uslu, küçük işletmelerin, bir toprak sahibi tarafından yönetildiğinde daha verimli olacağını, küçük arazide işlerin zamanında yapılacağını, büyük arazide yapılamayanların küçük arazide yapmanın mümkün olacağını ifade etmektedir. Ayrıca küçük arazi sahibinin büyük çiftçiden daha fazla ekonomik bunalımlara karşı direnç

³⁷⁰ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, 84; Ayrıca bkz. *Cumhuriyet*, “Meclis Toprak Kanunu Tasarısını Tetkike Başladı”, (15 Haziran 1945), 1,3.

³⁷¹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Dönem 7, Cilt 17, 55. Birleşim, 98.

gösterebileceğini belirtmektedir. Birinci prensibin oldukça faydalı olduğunu ifade etmektedir. İkincisi; tasarı, toprağın adilane işletilmesini sağlamak için önlemler içermektedir. Bu tasarının temel hedeflerinden biri, genişletilemeyen veya büyütülemeyen arazilere bilgili emek uygulayarak verimliliği maksimum düzeye çıkarmaktır. Bu tasarıya göre, toprağın etkili bir şekilde işletilmesinin, doğrudan işletme ile mümkün olduğuna inanılmaktadır. Uslu, kendisinin de bir çiftçi çocuğu olduğunu, doğrudan işlettikleri zaman elde ettikleri verimle, kiracıya, yarıcıya, ortakçıya verdikleri zaman elde ettikleri verim arasında dağlar kadar fark olduğunu belirtmektedir. 17. maddeye de değinerek bu maddede hâkim olan ruhun toprağın işletilmesi olduğunu ifade etmektedir. Bir bölgede yarıcılık ve kiracılıkla işletilen toprak varsa o bölgede bir aileyi, bir çiftçi ailesini geçindirebilecek miktarın üç katı toprak sahibine verilerek üst tarafının kamulaştırılacağını belirtmektedir. Ülkede, topraktan üç beş kişinin yararlanmasındansa Türk milletinin çoğunluğunu oluşturan kitlenin faydalanmasını istemektedir. Üçüncüsü, tasarıda donatım işine büyük önem verilmesinin kıymetli olduğunu ifade etmektedir. Bugüne kadar toprağı işleyecek araçlardan, donanımdan yoksun bırakıldıklarını ifade ederek tasarının en önemli amacının bu olduğunu vurgulamaktadır. Dördüncüsü; topraksız çiftçiye toprak vermek, yani toprağa bağlı bir kişinin toprak sahibi yapılması, Türk çiftçisinin herhangi bir kişinin toprağında köle olmaktan kaçınması ve işçi olmaktan kurtulmasıdır. Dolayısıyla, yoktan bir çiftçi yaratma meselesi asla gündemde değildir. Toprak, onu seven, toprağa bağlı, çiftçilik mesleğini benimseyen vatandaşlara verilecektir. Bu durumu en iyi şekilde açıklayan madde, 34. maddenin sonundaki (g) bendidir.³⁷²

Uslu'ya göre, iktisadî açıdan tasarının belirlediği dört esası açıkladıktan sonra, en önemli nokta çiftçinin toprak sahibi yapılması hedefi ve amacıdır. Tasarı, Türk çiftçisini verimli topraklara sahip kılarak onun tüketim gücünü artırır ve iç pazarlarımızı canlı hâle getirerek ülkeye büyük kazançlar sağlar. Gerçekten de Türk çiftçisinin mutlu olması, tüketim gücünün artması ve üretim kapasitesinin yükselmesiyle mümkündür. Bu tasarı, Türk çiftçisini insanlığın ulaştığı refah ve mutluluğa kavuşturmayı amaçlamaktadır. Türk milletinin sahibi olduğu toprağında kendi ekmeğine özgür ve bağımsız bir şekilde sahip

³⁷² TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 55. Birleşim, 99-100.

kılınmazsa halkçılık ilkesinin sadece sözde kaldığını ve gerçekte aramızda yer almadığını ifade etmektedir. Uslu, tasarının sosyal faydalarına da değinerek çeşitli sınıfları, tüccarları, işçileri, sanayicileri ve daha fazlasını içine alan bir topluluğun en önemli, en verimli ve hatta kısmen diğer grupları besleyen, destekleyen ve güçlendiren meslek erbaplarının çiftçiler olduğunu ifade etmektedir. Çiftçilerin, toprağı koklayarak, temiz havasını içine çekerek sağlıklı bir şekilde büyüyen ve ülkenin huzurunu korumak, nüfusun hızla artmasını sağlamak, vatansever ve cesur bireyler yetiştirmek gibi son derece önemli bir görevi üstlendiklerini belirtmektedir. Uslu'ya göre, tasarının önemli başarılarından birinin de bu işlerde adli, idarî ve yargı yollarının kapatılmamış olmasıdır.³⁷³

Ordu Milletvekili Hamdi Şarlan'a göre, bu yüksek eserin hedeflerinden biri, ülke topraklarının günümüz tarımsal teknikleri sayesinde verimli bir seviyeye çıkarılmasıdır. İkincisi; bu topraklarda yaşayan vatandaşların arasında topraksız kimsenin kalmamasıdır. Bunun yanı sıra, iki ek gaye daha bulunmaktadır. Türk hukuk sisteminin ihlal edilmemesidir. 17. maddeye değinerek memleketimizde topraksız vatandaşlar bulunduğunu ancak kamulaştırma işlemine ihtiyaç duyulacak kadar toprak darlığının var olduğu konusunda şüphelidir. Tasarıda belirtilen, 77 milyon hektarlık arazinin sadece 14 milyonu tarım ve ziraat için kullanılmaktadır ve geri kalan kısmı özellikle mera ve çayır olarak kullanılmaktadır. Ancak kadastro olmadığı ve topraklarımızın ölçülmediğı göz önüne alındığında, bu rakamlara tam olarak güvenmenin mümkün olmadığını ifade etmektedir. Bundan dolayı şayet 14 milyon hektar arazi işleniyor ve 40 milyonu da çayır ve mera olarak kullanılıyorsa, kamulaştırmaya ihtiyaç olmadığını belirtmektedir. Çünkü zaten arazilerin çoğı işlenmiş ve verimli hâle gelmiş durumda ve ihtiyaç sahiplerine uygun araziler verilebilir. Ancak toprağı ihtiyacı olan vatandaşlar varsa bunlar bir milyon, 500 bin, 100 bin veya 10 kişi bile olsa Toprak Kanunu'nun kamulaştırma hükümlerini belirlemek için bir ihtiyaç ve gereklilik vardır. Ancak bu ihtiyaç henüz kesin olarak ortaya çıkmadığı için, Toprak Kanunu'nun birinci bölüm olarak ve ilk iş olarak

³⁷³ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 55. Birleşim, 100.

gündeme alınmasının doğru olmadığını düşünmektedir.³⁷⁴

Denizli Milletvekili Emin Aslan Tokat'a göre, toprağa dayalı yaşamını sürdüren geniş çiftçi kitlesi, topraklarını verimli bir şekilde işleyerek bol, ucuz ve kaliteli ürünler yetiştirmek için birçok önlem almalıdır. Topraklarımızdan maksimum verimi alabilmek için engel olan faktörlerin tespit edilmesi ve bir dizi önlem alınarak engellerin ortadan kaldırılması gerektiği ifade etmektedir. Tokat, toprak mülkiyeti rejiminde Türkiye'de mevcut anormal durumların ülkenin üretimini azaltan faktörlerden biri olduğunu belirtmektedir. Tokat'a göre, üretimi sağlayan unsurlar arasında sermaye, toprak ve doğa gibi faktörler yerine göre farklı roller oynarlar. Farklı bölgelerde yoğun ve geniş alanlı tarım sistemleri, farklı roller üstlenir. Bazı bölgelerde yoğun tarım, bazılarında ise geniş alanlı tarım daha etkilidir. Üretimi artırmak için hangi faktörün öne çıkması gerekiyorsa onun desteklenmesi gerekir. Eğer öne çıkması gereken faktör ikinci planda tutulursa beklenen sonuçlar elde edilemez. Genel olarak, bu tasarının yanında yer aldığını ifade ederek tasarının birçok maddesine de karşı olduğunu belirtmektedir. Tokat, toprağı olmayan çiftçiye sadece toprak vermenin yeterli olmayacağını, benzer şekilde, çiftçiye kredi, tohum, ilaç, işçi, su, tarımsal güvenlik, sigorta gibi faktörlerin verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu faktörlerin tamamı ele alınmadığı sürece verilen toprakların yetersiz kalacağını, aksi takdirde toprak dağıtımının zararlı sonuçlar doğurabileceğini vurgulamaktadır.³⁷⁵

Tokat, topraklarını herhangi bir şekilde satıp şehirlere göç etmek isteyen çiftçiler ve toprak sahiplerinin var olduğunu ancak çiftçilere toprak dağıtımıyla birlikte diğer ihtiyaçları da sağlanırsa çiftçilerin verimli bir şekilde çalışıp verim alıp ve toprağa bağlılıkları artacağını ifade etmektedir. Dolayısıyla mevzu sadece toprak dağıtımı değil, aslında temel bir tarımsal reform meselesidir. Tokat'a göre, Türk çiftçisini ve köylüsünü kalkındırmak, ülke topraklarını verimli bir şekilde işletmek gereği üzerinde durmaktadır. Ancak köylünün topraklarını etkili bir şekilde işletmek ve iyi sonuçlar almak yeterli değildir. Asıl amaç, köylünün ve çiftçinin kalkınmasıdır. Dolayısıyla, normal şekilde elde

³⁷⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 55. Birleşim, 101.

³⁷⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 55. Birleşim, 103-104.

ettiği ürünlerin değerini alabilmek ve bu parayla diğer ihtiyaçlarını karşılayabilmek önemlidir, yani köylünün satın alma gücünü artırmak gerekmektedir. Köylü kendi ürünlerinden elde ettiği gelirle diğer tüm ihtiyaçlarını karşılayabilmelidir. Ancak hükümet, bu konuda yeterince çaba göstermemiş ve köylünün ihtiyaçlarını karşılamamıştır. Tokat, orta işletmelerin daha verimli olduğunu belirterek makineli tarımın ve çeşitli tarım sistemlerinin uygulanması bakımından, orta ölçekli tarım ve orta mülkiyetli tarımın daha iyi ve verimli sonuçlar verdiğini ifade etmektedir. 2.000 dönüme kadar olan arazilerde bir çiftlik sahibine, çiftliğinde çeşitli ve yoğun tarım yapma, meraları ayırarak hayvancılık ve yetiştiricilik yapma hakkını vermenin önemli olduğunu ancak bu tasarıya göre, bu tür faaliyetlerin güvence altına alınmadığını belirtmektedir. Tokat'a göre, düzenli tarım işletmeleri kurmak ve sürdürmek için gereken güvenliği sağlamak, arazi tahsis etmek, hayvancılığı desteklemek gibi konularda tasarıda daha çok eksiklikler bulunmaktadır. Orta mülkiyetin sağladığı faydalardan yararlanmak için güvenliği sağlamak, açık bir şekilde miktar üzerinde anlaşmak ve bunu net bir şekilde belirlemek gerekmektedir. Topraklarını kaybedecek olan çiftçilere, yani arazi sahiplerine en azından topraklarının değerini adil bir şekilde vermek de önemlidir. Tasarıda bu konularda eksiklikler olduğunu, ayrıca arazinin kadastro çalışmalarının tamamlanmamış olmasının, tasarının uygulanmasını karmaşık hâle getireceğini, bu nedenle, kadastro işinin tamamlanmasından önce tasarının uygulanmasına imkân görmemektedir.³⁷⁶

Niğde Milletvekili Hüseyin Ulusoy'a göre, nüfus ve arazi arasındaki büyük dengesizlik gerçekten de ortadadır. Kilometrekare başına düşen kişi sayısı oldukça düşüktür. Ancak ülkemizin coğrafi yapısı, verimli arazilerin dağılımı ve nüfus yoğunluğunun bugünkü durumu gerçekten de nüfus ve arazi arasındaki dengesizliği tartışılmaz bir gerçektir. Ayrıca henüz ekilmemiş topraklar bulunmaktadır. Bu ekilmeyen topraklar için, köylülerimizin pragmatik olduğunu, faydalı gördükleri her yeri işleyeceklerini, eğer bu topraklardan yararlanma düşüncesinde değillerse de bunun bir nedeni olduğunu ifade etmektedir. İşlenmeyen ve ekilmeyen toprakların, köylülerimizin bugünkü araçlarıyla ulaşma ve ekonomik olarak yararlanamadığı topraklar olduğunu, bu toprakların ülkemizdeki toprak genişliğiyle karşılaştırmanın yanlış olacağını

³⁷⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 55. Birleşim, 104-105.

belirtmektedir. İstatistiklere bakıldığında gerçekten devletin sahip olduğu birçok arazinin var olduğunu, ancak bu arazinin verimli ve kullanılabilir olabilmesi için mutlaka tarımsal kullanıma uymasını belirtmektedir. Bu arazilerin büyük bir kısmının bu yasal düzenlemenin kapsamı dışında ve tarımsal kullanıma uygun olmayan yerlerde bulunduğunu belirtmektedir.³⁷⁷

Ulusoy'a göre, bu kanunun asıl amacı şudur: 100 evden oluşan bir köyün çevresinde adil bir şekilde dağıtılan yaklaşık beş bin dönüm arazi bulunuyorsa burada gerçek bir toprak sorunu yoktur. Ancak 10 evden oluşan bir köyün etrafında on bin dönüm arazi bulunuyor ve hepsi bir kişinin elinde ve köylüler buradaki araziye ortakçılık ve yarıcılık yöntemiyle işletiyorsa burada toprak krizi vardır. Ve çeşitli tarihi ve toplumsal nedenlerle ülkemizde toprak konusu gerçekten devletin doğrudan müdahalesini gerektirecek durum olduğunu dolayısıyla da devlet müdahalesinin gereksiz olduğu görüşlerine katılmadığını ifade etmektedir. İkinci olarak toprak hadlerinin dar tutulduğunu, orta işletmeye imkân verilmediği eleştirilerine de kısmen katıldığını belirterek örneğin, bir köyde beş adet beşer bin dönümlük orta ölçekli işletme olduğunu belirtmektedir. Aynı köyde beş yüz topraksız aile bulunduğunu ve böyle bir orta ölçekli işletmenin faydalı olacağını düşünmediğini belirtmektedir. Toprağı olanların kişisel haklarına zarar vermeden iç iskân politikaları izlenerek bu sorunun çözülmesi konusunda somut bir fırsat göremediğini dile getirmektedir. Ulusoy, Cumhuriyet'in en sağlam dayanağının varlıklı, vatanına bağlı, sonunda kendi emeğini kendi arazisinde işletebilen, maddi bir sembolle vatan sevgisi geliştirebilecek yurttaşlar olduğunu belirterek Cumhuriyet'in bu insanlar üzerinde yükseleceğini, toprak yoksulu, geleceği belirsiz vatandaşlar üzerinde var olan bir Cumhuriyet'in geleceğinin karanlık olacağını vurgulamaktadır.³⁷⁸

Mardin Milletvekili Lütfi Ülkümen'e göre, tasarının devrim niteliğindeki ana hükümleri şunlardır: Birincisi, özel arazi mülkiyetini sınırlamak, ikincisi, ortakçılıkla işletilen her türlü mülkü kamulaştırmak, üçüncüsü, toprak tahvilleri, kamulaştırma

³⁷⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 55. Birleşim, 105.

³⁷⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 55. Birleşim, 105-106.

bedelini belirlerken vergi değeri yerine gerçek değeri temel almayı öngören birkaç temel ilkeye dayanmaktadır. Özel arazi mülkiyetini 5.000 dönümle sınırlamak, ülkenin sabit doğal servetinin gelecekte sınırlı ellerde toplanmasını engellemek amacıyla yapılmıştır. Ayrıca mümkün olduğunca çok sayıda köylünün işletme sahibi olmasını ve vatanın içinde kök salmasını teşvik etmek gibi çok önemli sosyal hedefler de gözetilmektedir. Ancak büyük arazi işletmeciliğinin bazı ekonomik durumlarda fayda ve gerekliliğinden endişe duymaktadır. Tarımsal kalkınma için harcanması gereken büyük miktardaki bitki ve hayvan malzemesinin büyük devlet çiftliklerinde kârlı bir şekilde üretilebileceğine inanmamaktadır.³⁷⁹

Ülkümen, tasarımı ilk incelediklerinde, bu düzenlemenin orta büyüklükteki işletmeleri tatmin etmeyecek, yüksek kabiliyetli ve istekli kişileri tarım alanından uzaklaştıracağı ve böylelikle tarım sektörünün zayıflayacağı ve büyük yatırımlardan mahrum kalacağı endişelerine kapıldıklarını belirtmektedir. Ancak daha sonra, bağ ve bahçelerin kamulaştırma dışında bırakılmasını ve bu bağ ve bahçe işlerinin gelecekte de tarımın en kârlı alanını oluşturacağını, sulama ve dönüşümlü tarım gibi yoğun tarım yöntemleriyle birlikte tarım sanatlarının ele alınması durumunda, beş bin dönümlük bir işletmenin, büyük sermayelere olan ihtiyacıyla, herkesi aldatma potansiyeline sahip bir servet biriktirme imkânı olduğunu anladıklarını ifade etmektedir. Ülkede orta büyüklükteki işletmelerin geleceğinin güvence altında olduğunu görmek istemektedir. Tasarının 33. maddesinde, uygulamada orta ve hatta küçük işletmelerde kamulaştırmalar yapılsa da bu kamulaştırmaların her bölgede bir kez yapılacağını, yani 17. madde hükümlerinin kalıcı olmadığını, ancak özel arazi mülklerinde azami sınır belirleme gibi hükümlerin kalıcı olarak yürürlükte kalacağı anlaşılmaktadır. Ancak 17. madde yazılış tarzından, bu maddeyle getirilen düzenlemenin, aslında orta ve küçük işletmelerin gelecekteki güvenliğine zarar verici, tarım işletmeciliğimizde zorluklar yaratan ve bizi küçük tarım işletmeciliğine yönelttiğini belirtmektedir. Bu nedenle, 17. maddenin, 33. maddeden anlaşıldığı şekilde, geçici bir madde olduğunu belirterek düzenlenmesi ve bu sayede kanunun farklı maddeleri arasında net bir mutabakatın sağlanması gerektiğini

³⁷⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 55. Birleşim, 106.

ifade etmektedir.³⁸⁰

Ülkümen, Toprak Kanunu’nu, diğer birçok ülkede olduğu gibi, mal varlığının bölüşümü veya sınıf mücadeleleri için değil, bilakis, toprak rejimi konusunda bir dava, sınıf çatışmaları veya topraksızlar gibi büyük toplumsal sorunlar olmayan ve her türlü gelişme fırsatını içinde barındıran ülkemizde samimi arzuların bizi bu yola sevk ettiğini düşünmektedir. Bu hedefe ulaşmak için sağa sola sapma, totaliter rejimlerde olduğu gibi inançlara veya Batı dünyasında olduğu gibi soğuk hesaplara başvurulmadığını ve bunun yerine, binlerce yıllık tarihinde olduğu gibi Türk toplumunun sıcak ve faziletli kucağına başvurularak yardımlaşma duygusuna güvenildiğini ifade etmektedir. Topraksız veya az topraklı çiftçilere uzun vadeli toprak, kurum ve donatım sermayesi sağlanması, toprağın bazı vatandaşlardan alınarak diğerlerine devredilmesi, kamulaştırmada kademeli bir bedel sistemi onay görmesi gibi hükümlere bakıldığında, tasarının özünde şu unsurların yattığı görülür: vatandaşlar arasındaki eşitsizlikleri gidermek, çalışacak kesimlere modern çağın gerekliliklerine uygun ekonomik bir disiplinle çalışma imkânları sağlamak, varlıklı bireylere adeta “Kademeli bir yardımlaşma yükümlülüğü” getirmek olduğunu belirtmektedir.³⁸¹

Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen, bu toprak işini parti grubunun bütün mevcudiyetiyle ele aldığını ve bu işi köylünün refahı için halledeceklerini belirtmektedir. Tanzimat’a kadar bu toprakların, fermanlarla, zeamet, tımar ve tarih boyunca adı geçmiş zevatın elinde olduğunu ve adalet kavramının olmadığını ifade etmektedir. Tanzimat’tan sonra bu durumu düzene koymak amacıyla adliye teşkilatının kurulduğunu, ardından vilayette liva ve kaza teşkilatı başladığını ve bu teşkilatlarla temel bir tapu düzeni kurulmaya başlandığını söylemektedir. Bu süreçte de Arazi Kanunu yapıldığını belirterek, Arazi Kanunu’nun şimdi olması hâlinde bu Toprak Kanunu’na gerek olmayacağını ifade etmektedir. Ayrıca rakabesinin o zaman Sultan’a ait olduğunu şimdi ise milletin olduğunu vurgulamaktadır. Medeni Kanunu’nun kabulü ile de Arazi Kanunu hükümlerinin de geçersiz kılındığını belirtmektedir. Esen ayrıca hükûmetin düzenli

³⁸⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 55. Birleşim, 107.

³⁸¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 55. Birleşim, 108.

arazilere el uzatmadığını, bu konuda müsterih olunması gerektiğini belirtmektedir. 17. maddeyle ilgili bazılarının söylediği gibi elli dönüme kadar inmeyeceğini, zamanında oturduğu mülkte bulunan herkesin elli dönüme hak sahibi olacağını ifade etmektedir. Kıymet meselesi hakkında da açıklamalarda bulunan Esen, kıymetin üçe ayrıldığını belirtmektedir. Buna göre; 5.000 dönümün üzerindeki araziler için istimlak bedelinin 1944 yılı vergi değeri olduğunu, 5.000 ile 2.000 dönüm arasındaki araziler için aynı vergi değerinin iki katı olduğunu ve 2.000 dönümden az olan araziler için vergi pahasının üç misli ödeneceğini belirtmektedir. Konuşmasının sonunda tasarının kabulünü talep etmektedir.³⁸²

Seyhan Milletvekili Ali Münif Yegena'ya göre, Cumhuriyet Hükûmeti, bir toprak politikası izlemek zorundadır. Ancak bu politika, tasarının içeriği gibi geniş kapsamlı değil, tam tersine çiftçileri toprağın sahibi kılmak için uygulanmalıdır. Bu politika, Cumhuriyet Halk Partisi kongrelerinden geçmiş ve parti tüzüğüne girmiş, daha sonra 1937'de anayasaya eklenmiş bir maddeyle belirlenmiştir. Bu maddeye göre, topraklı çiftçi için istimlak işlemi yapılamayacağını ifade etmektedir. Ülkede topraksız çiftçiler, ortakçılık ve kiracılık yoluyla tarım yapan çiftçilerin var olduğunu, asıl toprak sahibi yapılması istenen çiftçilerin bunlar olduğunu belirtmektedir. Yegena'ya göre, bunların uzun süredir ortaklık ve kiracılık yoluyla tarım yaptıkları araziler istimlak edilerek kendilerine dağıtılabilir. Anayasa hükmü budur. Bu maddeyi anayasaya eklemek için iki amaç vardır. Birincisi; çiftçiyi toprak sahibi yapmanın kamu yararı olduğunu ortaya koymaktır. İstimlak Kanunu, kamu yararı açısından gerekli olan istimlak işlemlerini içermektedir, bunlardan biri bir kişiyi toprak sahibi yapmak için başka bir kişinin toprağını istimlak etmek maddesi yoktur. İşte bu yetki, anayasaya eklenen bu madde ile sağlanmaktadır. Sonrasında ikinci amaç, kamu yararı için İstimlak Kanunu'nda daha uyumlu ve daha yumuşak bir yasa çıkarmayı önermektedir.³⁸³

Aydın Milletvekili Adnan Menderes, TBMM tarafından bugüne kadar kabul edilen kanunların, etkileri derinliği ve kapsamı bakımından, muhtemelen en önemli

³⁸² *TBMM Zabıt Ceridesi*, Dönem 7, Cilt 17, 55. Birleşim, 108-110.

³⁸³ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Dönem 7, Cilt 17, 55. Birleşim, 110-111.

olanıyla karşı karşıya olduklarını ifade etmektedir. Önceki konuşmacıların düşünce ve önerilerin, yanlış bir adım atılması durumunda tarımsal ve ekonomik yapıımızı olumsuz etkileyebileceği endişesine hak vermektedir. Çünkü Toprak Kanunu, içereceği hükümler ve uygulayıcıların düşünce yapısı, görüşleri ve yeteneklerine bağlı olarak çok faydalı olabileceği gibi ülkenin tarımsal ve ekonomik durumunu da olumsuz etkileyebilecek bir yasa olabileceğini belirtmektedir. Menderes'e göre komisyon, görevlerinin önemine uygun olarak tasarının detaylı bir şekilde incelenmesine büyük özen göstermiştir. Üç ay boyunca kesintisiz çalışarak tasarı üzerinde bir kez değil, iki kez tartışılmış, birçok madde ayrı ayrı komisyonlarda detaylı bir şekilde ele alınmış, hükûmet ve uzmanlar dinlenmiş ve komisyona katılmamış birçok kişinin değerli fikirlerinden faydalanılmıştır. Ancak komisyonun son toplantısına Başbakan'ın, bazı önerilerde bulunmak üzere katıldığını, komisyonda iki kez müzakere edilen maddeler ve hükümler üzerinde üçüncü bir müzakere açılmasının iç tüzük hükümleriyle uyuşmadığını dile getirmiştir. Kişisel görüşlerine bağlı kalarak bazı maddelerin üçüncü müzakere sonucunda yapılan değişikliklere karşı çıkmıştır. Komisyonun bu görüşüne katılmaması üzerine, mazbataya muhalif olduğunu belirten bir şerh eklemiştir. Üçüncü müzakere ile yapılan değişikliklerin, komisyonun önceden belirlenen görüşüyle uyumlu olmadığı gibi, maddeler arasında çelişkiler yarattığını ve komisyonun doğal süreciyle ulaşılan bir sonuç olmadığını ifade etmektedir. Komisyonun üç aylık çalışmaları süresince, hükûmet tarafından sunulabilecek tüm teklifler ve kanıtlar sunulmuş ve bu bilgiler ışığında, iki kez müzakere yapıldıktan sonra sonuçlara varılmıştı. Başbakan'ın, komisyona katılımında, artık meselenin tamamen tartışıldığı ve bitme noktasına gelindiğini belirtmektedir. Bazı maddelere muhalefetinin sebebi, komisyonda üçüncü bir müzakere açılmasından ve bu müzakere sırasında yapılan değişikliklerden kaynaklanmaktadır.³⁸⁴

Menderes, Türkiye'nin yüzölçümü ve nüfus oranına bakıldığında şimdikinden daha fazla nüfusu verimli topraklar üzerinde barındırabileceğini, ancak bazı yerlerde toprak sıkıntısı yaşandığının da bir gerçek olduğunu belirtmektedir. Menderes'e göre, bu sıkıntının temel nedeni, tarıma uygun arazilerin, ülke yüzölçümüne oranla çok az olmasıdır. Ekilebilir topraklar Türkiye'nin yüzölçümünün %15'ine dahi ulaşmamaktadır.

³⁸⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 55. Birleşim, 111.

Dolayısıyla, Türkiye’de masrafsız veya az maliyetle ekilebilecek topraklar daha fazla genişleyebilir. Bazı bölgelerde nüfus yoğunluğu toprakların taşıma kapasitesini aşmış durumdayken, diğer bölgelerde ise çok geniş ve verimli topraklar insanlar ve çiftçiler tarafından kullanılmamaktadır. Toprak sıkıntısının bir diğer nedeninin, büyük arazi mülkiyetinin yaygınlaşması olabileceğini, yani büyük arazi mülkiyetinin baskın olması sonucu, topraksız çiftçi ve köylü sayısını artırarak bir toprak sıkıntısı yaratabileceğini ifade etmektedir. Ancak Türkiye’de diğer ülkelerde görülen ve toprak reformlarının zorunlu nedenleri olarak ortaya çıkan genişlikte ve sayıda büyük arazi mülkiyeti bulunmadığını belirtmektedir. Ayrıca birçok sebeple büyük ve orta arazi mülklerinin hızla parçalandığını, kısacası ülkemizin bu elverişli durumunun, aşırı tedbirler ve önlemlere başvurma ihtiyacı olmadığını göstermektedir. Diğer ülkelerde toprak mülkiyeti üzerinde yapılan değişikliklerin en belirgin sonucunun, mevcut düzeni bozma eğiliminde olmaları ve sonucunda üretimi düşürebileceğini belirtmektedir. Bu tür önlemlerin, mevcut düzenleri bozarak, girişimcileri, bilgiyi ve sermayeyi korkutarak tarım alanından uzaklaştırabileceğini ifade etmektedir.³⁸⁵

Menderes’e göre, Avrupa’da toprak reformu alanındaki liberal ve demokratik hareketlerin uzun mücadeleler sonucunda ulaştığı birçok sonuç aslında Türkiye’de zaten mevcuttur. Türkiye’de, hukuki bir kurum olarak kölelik ve benzeri toprak esaretini içeren kurumlar mevcut olmadığını belirtmektedir. Türkiye’de toprak temininde zorluklarla karşılaşmadığını, toprak kısıtlılığından çok sermaye, ekipman, emek ve bilgi eksikliği nedeniyle sıkıntı çekildiğini ifade etmektedir.³⁸⁶ Bu nedenle, Menderes, davanın politik ve sosyal değil; ekonomik olduğunu vurgulamaktadır. Bu sebeplerle, komisyon tarafından ikinci müzakere sonucunda belirlenen metinde, arazi mülklerini nispeten eşit parçalara bölmek ve beş yüz dönümden büyük işletmeleri dağıtmak gibi, memleketin gerçekleriyle ve rejimimizle uyumlu olmayan aşırı yöntemlere başvurulmadığını belirtmektedir. Bunun yerine, mevcut düzeni bozmadan işletilmekte olan toprakları iki

³⁸⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 55. Birleşim, 111-112.

³⁸⁶ Zekeriya Sertel, köşesinde bu konuya değinerek özellikle teknik araçlar olmak üzere her türlü olanaktan yararlanılması gereği üzerinde durmaktadır. Bu tür kanun hazırlıkları ve uygulamaları yapan ülkelere bakıldığında, çiftçiyi topraklandırma işleminin yanında, çiftçiler her açıdan, özellikle teknik anlamda desteklendiğini ifade etmektedir. Bkz. Zekeriya Sertel, “Çiftçiye Yalnız Toprak Vermek Kâfi Değildir”, *Tan*, (14 Mayıs 1945), 1.

bin dönüme kadar kamulaştırma dışında bırakmak gibi, daha büyük ve sahipleri tarafından işletilen orta ölçekli işletmelere bir güvence sağlandığını ifade etmektedir. Ülkemizde yaygın olan küçük işletmelerin yanında, belirli sınırlar ve koşullar altında orta ölçekli işletmelerin korunması ve bunların kurulmasına olanak sağlanması, üretimi artırmak bakımından gerekli olduğunu vurgulamaktadır.³⁸⁷

Menderes, hükûmet tasarısında, gerekçesinde uzun uzadıya ve tekrarlanarak ifade edilen memleketimizin tarımsal ve ekonomik geriliğinin sebeplerini topraklarının genişlik, verimlilik ve çeşitliliğindeki eksikliklerde değil; öncelikle toprak mülkiyet rejimi ve ardından toprak işletme rejiminin elverişsizliğinde aramak gerektiğini belirtmektedir. Menderes'e göre, hükûmet bir sıkıntı hissetmiş olsaydı yaklaşık 20 yıldır yürürlükte olan 1505 sayılı Kanun'u uygular ve sorun yaratan büyük arazileri parçalayabilirdi. Böylelikle, topraksız veya az topraklı çiftçi sayısını azaltma yolunda 20 yıl içinde önemli adımlar atılmış olurdu. Ucuz ve kolay toprak temin edilebilen bir ülkede, devletin izleyeceği uygun bir politika ile 20 yıl içinde büyük ilerlemeler kaydedilebilir ve hatta sorunun tamamen çözülmesi mümkün olurdu.³⁸⁸

Menderes, Türkiye'deki tarımın ve ekonominin geriliğini, Türk çiftçisinin çaresizliğini daha derin ve temel sebeplerde aramak gerektiğini ifade etmektedir. Menderes'e göre; çiftçinin teknik bilgi ve ekipmanla donatılması, tarımsal kredi sorunları, kaliteli tohum ve hayvan ırkları gibi konular, Cumhuriyet'in yirminci yılında bile hâlâ endişe verici bir durumdadır. Tarım Bakanlığı, uzun yıllar boyunca sadece birkaç okul ve araştırma istasyonu ile vilayet ziraat müdürleri ve fen memurlarından oluşan bir kadroyu finanse etmekle yetinmiş ve gerçek anlamda önemli adımlar atmamıştır. Ülkenin tarımını modernize etmek için yapılan girişimlerin tamamen terk edildiği ve Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde bu alanda atılım yapılmak istenmesine rağmen, ziraatta kullanılacak petrol ve benzin üzerindeki vergilerin kaldırılması gerekliliği nedeniyle bu yoldan vazgeçildiğini belirtmektedir. Zirai kredi konusunda, uzun yıllar boyunca Türkiye'de zirai kredinin tek kaynağı olan Ziraat Bankası'nın Türk tarımına sağladığı kredi

³⁸⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 55. Birleşim, 113.

³⁸⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 55. Birleşim, 114.

toplamının otuz ila kırk milyon lira arasında olduğunu belirtmektedir. Memleketimizin uzun yıllara yayılan geri kalmışlığının, zirai ve ekonomik gerilememizde önde gelen bir faktör olduğunu, devlet ve hükûmetin uygun ve planlı bir tarım ve ekonomi politikası izlemediğini ifade etmektedir. Menderes, toprak mülkiyet ve işletme rejimlerinin ıslahı mevzusunda hükûmet tasarısının takip ettiği yol hususunda ise fikirlerini şu şekilde açıklamaktadır:

“... bu mevzuda başlıca gördüğümüz fikir ve hüküm, çiftçiliğin mesleki mahsus haline getirmek ve bu meslekten olmayanlar için otuz dönümden fazla toprak temellükü hakkını tanımamaktır. Bu hükme göre elli dönüm bahçesi olup ta bahçesinin bulunduğu kasaba ve hatta köyde açtığı bir hırdavatçı dükkânında boş zamanlarını kıymetlendiren ve bu yoldan temin ettiği kazançla o bahçeyi yetiştirmiş olanın elinden bahçesinin yirmi dönümü alınacaktır. Bu mevzuda ikinci hüküm de, işletme bütünlüğünü bozmamak için üzerinde her türlü tesisleri ve donatımı tam bir işletme kurulu bulunan düzenli ve sürekli bir şekilde işletilen orta arazinin kamulaştırma hükmünün dışında kalacağıdır. Hükûmet tasarısına göre orta arazinin kamulaştırma dışında kalabilmesi için konulan şartlar o kadar ağırdır ki, Sayın Başbakanın bir münasebetle ifade ettikleri gibi, Türkiye’de bu şarttan haiz ancak bir veya iki orta işletme bulunabilecektir. Kaldı ki bu orta işletmenin bu şartları haiz olup olmadığı da kayıtsız şartsız Tarım Bakanlığının takdirine kalmış bulunuyor.”³⁸⁹

Menderes, tarım bakanının daha önce partiye getirilen Toprak Kanunu tasarısı hakkında söylediği sözlerin bugün çeliştiğini, tasarıdaki ve gerekçedeki çiftçi ocakları kurmak ve çiftçiliği meslek hâline getirmek düşüncesinin geriye bakan bir zihniyete dayandığını ifade etmektedir. Menderes, çiftçiliği bir meslek haline getirme fikrinin, modern ekonomik hayatın gerektirdiği iş bölümü kavramıyla açıklanamayacağını belirtmektedir. Bu düşünce ve hükümlerin, “nasyonal-sosyalist rejimin İskân ve Toprak Kanunu olan Erbhof Kanunu’ndan” neredeyse aynen alındığını ifade etmektedir.³⁹⁰

³⁸⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 55. Birleşim, 115.

³⁹⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 55. Birleşim, 116; Zekeriya Sertel’de aynı konuya değinerek düşüncelerini kamuoyuyla paylaşmıştır: “Meclise verilen toprak tasarısı hakkında daha ilk yazdığımız yazılarda, bu tasarının nasyonel-sosyalist Alman kanunlarından kopya edildiğine işaret etmiştik. Mecliste Aydın milletvekili Adnan Menderes de aynı hadise üzerinde durmuş ve ziraat bakanı Raşit Hatipoğlu’nun imzasını taşıyan tasarıda hâkim olan zihniyetin iktisadi hayatımızın icaplarına uymayan, nasyonel-sosyalist hükümlerden alınmış olan düşüncelerden ibaret olduğunu belirtmiştir. Gerçekten de Hatipoğlu’nun meclise verdiği ilk tasarı nasyonel-sosyalist Almanya’nın Prusya da büyük arazi sahiplerinin çiftliklerini korumak için çıkardığı ziraat kanunundan ilham alınarak vücuda getirilmiş bir eserdir. Prusya da ki mülkiyet rejimine mülkiyet rejimine belki uygun olan, fakat daha ziyade nasyonel-sosyalist zihniyetin bir ifadesi olan

Menderes, tasarındaki bu hükümlerin kabul edilmesi hâlinde, kasaba ve şehir halkının toprakla ve köyle olan ilişkisini tamamen kesmek ve tarımı sadece köyde yaşayanlara mahsus hâle getirmek gibi sonuçlar doğuracağını ifade etmektedir. Menderes'e göre, köy ile şehir arasına aşılamaz setler çekmek, bu ülkenin geri kalmışlığını devam ettirecek bir adım olur. Konuşmasının son bölümünde fikirlerini maddeler hâlinde sıralamıştır. Buna göre:

1. Hükûmetin tasarısının tarım bakanı tarafından 15 yıldır olgunlaştığı ifade edilmesine rağmen, iyi bir hazırlık ürünü olmadığını, böyle bir kanunun uygulanmasını sağlayacak kurumların temellerinin atılmadığını, araçlar yaratılmadığını, personel yetiştirilmediğini ve gerekli kuruluşun bile kurulmadığını ifade etmektedir.

2. Hükûmet tasarısının dayandığı gerekçelerin yerinde olmadığını ifade etmektedir.

3. Geçici Komisyonun metniyle hükûmet tasarısındaki birçok hatalı ve zararlı maddenin düzeltildiğini, vatandaşın güvencesini sağlayacak ve uygulamayı kolaylaştıracak pek çok yeni düzenleme eklendiğini belirtmektedir.

4. İkinci müzakereden sonra bazı maddelerin üçüncü kez ele alınmasının, usule ve iç tüzüğe aykırı bir durum yarattığını ve yapılan değişikliklerin zararlı olduğunu vurgulamaktadır.

5. Tarım Bakanlığının Toprak Kanunu tasarısıyla on yıl önceki düşünceleri arasında önemli farklar bulunduğunu, o dönemde Tarım Bakanlığı adına raporu yazan Sayın Hatipoğlu ile şu anki Tarım Bakanı Hatipoğlu arasında çelişki olduğunu ifade

bu kanun bizim içtimai ve iktisadi bünyemize uygun değildir. Bereket versin meclis encümenlerinde bu işin farkına varıldı ve Raşit Hatipoğlu'nun tasarısından bütün bu nasyonel-sosyalist hükümler çıkarıldı. Bazı milletvekilleri de, kanun tasarısında sağ ve sol cereyanların tesirinden uzak kalmak gerektiğini söylediler. Bunda haklıydılar çünkü Türkiye köylüyü toprak sahibi yapmak maksadıyla bu toprak reformunu yaparken, şu veya bu cereyana uymuş olmak için değil fakat asırlardan beri topraksız, evsiz, barksız kalmış olan köylüyü refâha ve toprağa kavuşturma, ona insan gibi yaşamak imkânını vermek, memleketin iktisadi ve bilhassa zirai kalkınmasını kolaylaştırmak maksadını takip etmiştir. Devletin bu temiz gayesini, nasyonel-sosyalist tesirlerle kirlletmeye kalkmak büyük bir günah ve affedilmez bir hatadır.” Bkz. Zekeriya Sertel, “Mecliste İfşa Edilen Bir Hadise”, Tan, (19 Mayıs 1945), 1.

etmektedir. Bu nedenlerle Menderes, üçüncü müzakerede yapılmış olan değişikliklerin düzenlenmesi amacıyla tasarının tekrar Geçici Komisyona iadesini talep etmektedir.³⁹¹

Elazığ Milletvekili Sabit Sağıroğlu, komisyon toplantısının son gününde, Başbakan tarafından: “...neticelendirdiğimiz tasarımı altüst eden münevverleri topraktan ayıran ve memlekette arzu olunan birliği yıkacak ve vatandaşlar arasında asırlarca bir nifak ve boğuşma unsuru olacak olan bir teklifi Kalemî Mahsus Müdürüne dikte ettirmiş olduklarını beyan buyurarak komisyona bildirildiğini...” bunun üzerine kendisinin ayrıldığını ifade etmektedir. Sağıroğlu’na göre, üç aylık titiz çalışmalar sonucu ortaya koydukları eseri aniden bir darbe ile yıkıyordu. Bu eylemin, milletin egemenliği ilkesinden sapmayacaklarına dair verdikleri yemine tamamen aykırı olduğunu düşünmektedir.³⁹²

Zonguldak Milletvekili Emin Erişirgil, bu önemli kanun hakkında, uygulama veya ülke üzerindeki etkileri bakımından bazı endişeler dile getirildiğini, ancak bu endişeler değerlendirildiğinde, kanunun ruhu ve amaçları göz önünde bulundurulduğunda öne sürülen endişelerin aslında var olmadığını belirtmektedir. Topraksız köylüye toprak verme meselesinin, Halk Partisi üyelerinin inancından kaynaklandığını, parti programında topraksız köylülerin toprak sahibi yapılmasının bir hedef olarak belirtildiğini ifade etmektedir. Bu hedefin, parti programının en başat öğelerinden biri olduğunu ve yirmi yıldan beri halkın ve vatandaşların taleplerine dayandığını belirtmektedir. Halkın isteklerinin dört temel şeyde toplandığını, bunların, yol, okul, doktor ve toprak olduğunu vurgulamaktadır. Bazı hukuki prensiplere uyulurken topraksız köylülere toprak verilmesi talebine karşı çıkıldığı, mülkiyet prensibine itiraz edildiğinin söylendiğini belirtmektedir. Ancak Erişirgil’e göre, kabul edilen mülkiyet prensibine itiraz etmek, bireysel mülkiyetten toplu mülkiyete geçildiği anlamına gelir. Ve bireysel mülkiyet prensiplerini güçlendirdiklerini ifade etmektedir. Bazı milletvekillerinin, orta ziraatın kalkacağını söylediklerini, ancak 15 ve 16. maddelerde açık olarak orta ziraata yer ve imkân verildiğini belirtmektedir. Bu endişenin kaynağının 17. maddeden geldiğini,

³⁹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 55. Birleşim, 117.

³⁹² TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 55. Birleşim, 117.

bu maddenin bir istisna olduğunu, orta ziraatı kaldıracağını zannetmediğini ifade etmektedir. Netice itibarıyla, bu kanunun uygulanabilirliği ve etkinliği, mülkü elinden alınanlar ve mülk verilenlerin bilgilendirilmesi, onların görüşlerinin alınması ve katılımlarının sağlanmasıyla daha faydalı olacağını ifade etmektedir.³⁹³

Konya Milletvekili Osman Şevki Uludağ, Toprak Kanunu’nun tamamen lehinde olduğunu, adaletle ele alınmasını ve gerekliliklerinin düzgün yapılmasını belirtmektedir. Ayrıca bir kişinin elinde bulunan toprak miktarı ne olursa olsun, onu işleyen ve işlemeye kabiliyet gösteren vatandaşa, kendi çabaları ve üretkenliği dolayısıyla daha geniş arazilerin verilmesini desteklediğini ifade etmektedir. Uludağ’a göre, çiftçilere toprak dağıtılırken iç iskân, iç muhaceret ve iç göçmenlik meselelerini dengeli bir şekilde ele almak gerekmektedir.³⁹⁴

Ankara Milletvekili Hıfzı Oğuz Bekata, komisyon raporundan aldığı bazı rakamları paylaşarak toplamda 6.182 orta ve büyük toprak mülküne sahip olan kişilerin toplamda 23.600.000 dönüm toprağı olduğunu ve ülke nüfusunun %80’inin çiftçilikle uğraştığını ifade etmektedir. Bu bilgiler ışığında, kendilerine yeterli toprağına sahip olmayan milyonlarca çiftçi vatandaş, toprağın sahiplerinin ortakçısı, yarıcısı, ırgadı ve hizmetkârı olarak geçimlerini sağladığını belirtmektedir. Bekata, mülkiyet rejimiyle ilgili eleştirilere karşın, mülkiyet rejimi ile arazinin karakteri ve dağılışı şeklini ifade eden mülkiyet yapısının farklı kavramlar olduğunu, Türkiye’de mülkiyet rejimi Medeni Kanun tarafından belirlendiğini ve anayasa ile koruma altına alındığını ifade etmektedir. Dolayısıyla, kanun tasarısının amacının yeni bir arazi mülkiyeti rejimi olmadığını, ancak arazinin mülkiyet yapısını düzenleyerek dağılışı şeklini belirlemek olduğunu vurgulamaktadır. Nitekim hükûmet gerekçesinde de belirtilmektedir: “*Bugünkü Türk Cemiyeti hususi mülkiyet prensipleri üzerine kurulmuştur. Şüphesiz arazi mülkiyeti rejiminin, temeli de hususi mülkiyet prensibidir. Bu, milletimizin zaruretlerine uyduğu gibi gelecek zamanlarda inkişafının şartları ve imkânlarını da vermektedir. Bu bakımdan*

³⁹³ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 55. Birleşim, 117-121.

³⁹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 55. Birleşim, 121-122.

*bugün memleketimizde bir arazi mülkiyeti meselesi yoktur.”*³⁹⁵

Bekata’ya göre; bir yanda çok geniş topraklara sahip olanlar ve bu toprakları genellikle işletmeyenler bulunmaktadır. Diğer yanda ise bir arsa bile sahip olmayan milyonlarca vatandaş mevcuttur. Bu milyonlarca vatandaş, hayatlarını ve çocuklarının geleceğini toprak sahiplerine bağlamış durumdadır ve bugünkü şartlar altında bu durumdan kurtulmaları neredeyse imkânsızdır. Köylerimizdeki toprak davalarının büyük bir kısmı da bu durumdan kaynaklanmaktadır. Bu sorunun çözümü için tapulama ve kadastro işlemlerini beklemenin yıllar alabileceğini belirtmektedir. Bu kanunu, milletin birliğini ve halkçılığı güçlendiren, kendi topraklarını işleyen Türk halkının vatan sevgisini daha da güçlendiren temel bir adım olarak görmektedir. Milyonlarca topraksız vatandaşı bağımsız ve köklü çiftçi aileleri olarak bu vatanla bütünleştirmenin ve bu adımın kesinlikle gölgede bırakılmadan millete hizmet ve iyilik amacıyla en kısa sürede gerçekleştirilmesi gerektiğini ve bu konuda görev alacak herkesin en büyük titizlikle çalışması, şerefli bir sorumluluk olduğunu vurgulamaktadır.³⁹⁶

Bolu Milletvekili H. Raşit Öymen’e göre, bu işin tartışmasız olan tarafı, bu topraklara olan bağlılığımızın dün, bugün ve yarın da devam etmesidir. Kanun tasarısı bu ruhu yansıtmaktadır. Bu tasarı sadece millî mücadele günlerinin temiz havasıyla ve onun asil heyecanıyla yoğrulmuştur ve tüm dünyaya saygı göstererek eğildiği o ruhla şekillenmiştir. Bu toprakların bugün tekrar ele alınması, yaşatma ve üretme görevinden kaynaklanan bir emir ve ana vatan toprağının bu yönde gelişme ihtiyacından gelmektedir. Öymen, tarım bakanı ve sözcüler tarafından cevaplandırılması amacıyla şu soruları yöneltmektedir:

“1. Memleketimizde yaz ve kış mevsimlerine göre hareketli bir toprak isteyen hayvan beslenir ve üretme faaliyeti bakımından bu ihtiyaç, yani yayla ve mera arazisi ölçüleri, aynı yerde ve aynı arazi boyu ölçüleri içinde mi, ayrıca mı düşünülmektedir? Devlet elinde boş kalan mera arazisinden bu maksatla faydalanmak imkânı kalıyor mu, kalmıyor mu?

2. İktisadi Devlet Teşekküllerinin kamu menfaatine yarar diye

³⁹⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 56. Birleşim, 124-125.

³⁹⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 56. Birleşim, 126.

vasıflandırdığımız toprak işletmelerindeki bu ölçü, orta araziye geçebilecektir çiftçi ve işçi olarak çalışanlardan isteyenlerin ailelerine birer miktar arazi vermeyi sağlayacak bir hükmü, gerek toprağa bağlılık, gerekse nüfus politikamız, hatta tasarının ana prensibine uygunluk bakımından, tasarının ilgili maddelerini almak yerinde olmaz mı?

3. Orta arazinin dar ve geniş bölgelere göre ülküm en arkadaşımın da işaret ettiği gibi ayrı hükümlere tâbi tutulmasının, gerçekte hayalî kalacağına, ayrıca birçok lüzumsuz ve karışık işlemlere sebep olacağına; tabiat ve insan yapılışının bugünkü idari ünitelerin sınırları içinde mütalâa edilmesinden doğacak isabetsizliklere bakılarak, ilk Hükûmet tasarısında olduğu gibi müşterek kamulaştırma hadlerinin alınması daha doğru olmaz mı idi?”³⁹⁷

Öymen, orta işletme ile ilgili tartışmalara katılarak tasarının 15 ve 16. maddelerinin 5.000 dönümlük araziye, düzenli işletme olup olmamasına bakılmaksızın dokunulmazlık verdiğini, dar bölgede ise düzenli işletme olmasa bile 2.000 dönümden az olanlara bu hakkı tanıdığını, eğer düzenli işletme varsa bütünü koruduğunu belirtmektedir. Ayrıca maddede iktisadî duruma uygun uyarılar, öneriler ve son olarak bir süre tanındığını da belirtmektedir. Dolayısıyla, orta işletmelerin korunduğunu ve güvencede olduğunu ifade etmektedir. Öymen’e göre, 17. maddedeki istisna hükümleri ve şartları çerçevesinde, bir kısmı veya belki de tamamı kamulaştırmaya tabi tutulacaktır ki bu da doğaldır. Orta arazinin etkili bir şekilde işlenmesi, orta işletme tasarısının temel amaçlarından birini oluşturur. İstisna maddesi, kendine özgü koşullara sahiptir. Geçici bir madde olarak kabul edilir. Çiftçiler topraklarını korumaz ve bakmazsa ellerinden alınacak ve korumak için gerekli olanı başkasına verilecektir. Tasarı da toprak mülkiyetinin tanınmadığı eleştirilerine de cevap veren Öymen, tasarının mülkiyeti tanıdığına ancak kamulaştırılacak toprakların bedeli meselesinin daha önemli olduğunu vurgulamaktadır. Karşılıklı bir fedakârlık olmadan ve kamu yararı gözetilmeden bu konunun çözülemeyeceğini düşünmektedir.³⁹⁸

Giresun Milletvekili Fikret Yüzatlı’ya göre; bu kanun, ne geçmişteki tımar ve zeamet sisteminden haksız yolla elde edilmiş toprakların dağıtımıyla ilgili bir şey ne de sağ veya sol ideolojilerin taklididir. Tamamen Türk inkılabının gerçek anlamını temsil

³⁹⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 56. Birleşim, 126.

³⁹⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 56. Birleşim, 127-128.

etmektedir. Bu, partinin programına girmiş bir prensiptir; yoksul çiftçiye arazi sağlamaktır. Büyük toprak sahiplerinin arazilerini almak ve dağıtmak kesinlikle zorunlu ve gereklidir. Bir yerde güvenliği sağlamak amacıyla 2.000 dönümlük bir veya birkaç orta işletme, toprak sıkıntısı olduğu hâlde dağıtılmazsa asıl hedef olan köylü topraklandırılmayacaktır. Vatandaşlar 20-30 dönüm araziye sahip olacaklar ve bu, onları sürekli olarak küçük çaplı tarıma yönlendirecek ve bu insanları sürekli olarak o orta işletmelere bağımlı kılacaktır. Kanunun 17. maddesi tarafından ele alınan bu prensibin gerçekten yerinde olduğunu, eğer bu prensip olmazsa bu kanun işlevsiz hâle geleceğini ifade etmektedir. Ayrıca bu kanunla birlikte bir İskân Kanunu oluşturulmasını, hükûmetten talep etmektedir. Yüzatlı'ya göre, İskân Kanunu, bununla birlikte yürütülmezse, yani yeterli arazi olmazsa bu küçük çiftçiliği teşvik eder. Eğer oradaki vatandaşı alıp başka bir yere götürülemiyorsa o vatandaş sürekli olarak yoksul ve sefil kalacaktır. İskân Kanunu'nun bununla birlikte olmasının hayati öneme sahip olacağını belirtmektedir. İskân Kanunu olmadığı takdirde, eski tımar ve zeamet sisteminden gelen verimli ovaların büyük çiftçilerin kontrolünde olması, ayrıca sıtma gibi hastalıkların insanları dağlara sürüklemesi, asıl verimli ovaları terk etmelerine neden olduğunu ifade etmektedir. Dağdaki çiftçinin elindeki arazinin yeterli olmadığını, ormanlardan veya fundalıklardan açtığı küçük parçalarda tarım yaptıklarını belirtmektedir. İskân Kanunu'yla bu Toprak Kanunu'nu birleştirerek her ikisini de hedefe ulaştırmanın gerekliliği üzerinde durmaktadır.³⁹⁹

Konya Milletvekili Sadi Irmak, toprağı olmayan veya az toprağı bulunan çiftçilere arazi verilmesi gerekliliği konusunda, tüm bu tartışmalara ve anlaşmazlıklara rağmen kesin bir fikir birliği olduğunu ifade etmektedir. Irmak'a göre, topraksız köylünün arazi sahibi yapılması davası üzerinde anlaşmazlık yaşanmasının mümkün olmadığını belirtmektedir. Çünkü hem milletvekili hem de bir parti mensubu olarak bir fikir birliği oluşturduklarını ve partinin millete verdiği taahhütlerden herkesin sorumlu olduğunu, bu taahhütlerden birinin de topraksız çiftçi bırakmamak olduğunu vurgulamaktadır. Irmak, memlekette yaklaşık bir milyon çiftçi ailesinin toprağının kısıtlı olduğu ve toprak darlığının, çeşitli arazilerde kendini gösterdiğini belirtmektedir. Bu durumun, ülkemizde

³⁹⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 56. Birleşim, 128-130.

çalışan ve arazi sahibi olma ilişkisinin, kölelik olmasa da bir tür bağımlılık yaratabileceğini ve bu durumun ortakçının ruhunda psikolojik sorunlara yol açabileceğini ifade etmektedir. İkinci olarak da herkesin şikâyet ettiği bir mesele olan, büyük şehirlerdeki insan yoğunluğunu vurgulamaktadır. Özellikle, İstanbul gibi büyük şehirlerde, sabit bir gelire sahip olmamalarına rağmen, sadece memleketlerindeki darlık nedeniyle ve belirli bir gelecek beklentisi olmaksızın “*taşı, toprağı altın olan belde*” efsanesine kapılarak gelen birçok gencin olduğunu belirtmektedir.⁴⁰⁰

İnkılaplar için kanundan beklenen sosyal ve ekonomik adımlar olduğunu belirten Irmak; öncelikle, topraklarımız üzerinde sahip olunan arazilerle vatanla kök salmış ve büyük bir kitleye dönüşmüş insanlar istediklerini, çünkü toprağı sahip olmanın bir bakıma vatani sahiplenmek anlamına geldiğini ifade etmektedir. Bu topraklarda, anlaşmazlıklardan uzak, birbirlerini bağımsız bireyler olarak seven ve kucaklayan, barış içinde yaşayan büyük bir topluluğı ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır. Türk nüfusunun nicelik ve nitelik olarak artması, gelişmesi için sağlam ve kurumsal olarak iyi yapılandırılmış köylü ve çiftçi evlerine ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. Irmak, bu tasarının kanunlaşmasının ardından memlekette küçük mülkler oluşacağını, küçük mülkleri tasvip etmemekle birlikte hükûmetin kooperatifler kurmak suretiyle tahakkuk ettirebileceklerini ifade etmektedir. Ayrıca endüstrinin de gelişme aşamasında olduğunu ve bu gelişimin önemi üzerinde durmaktadır. Bu gelişim sürecinde ülkemizde işçi sorunu ortaya çıkacağını ve bu sorunun ülke lehine bir yönde ilerlemesi, işçinin toprakla olan ilişkisini tamamen kesmemesine bağlı olduğunu ifade etmektedir. Irmak’a göre; işçi vatandaşlarımızın bulunduğu şehirlerde veya kendi köylerinde işçiyi mutlaka toprakla ilişkilendirmek, toprakla temasını sürdürmek hayati bir gerekliliktir.⁴⁰¹

Seyhan Milletvekili Naci Eldeniz; memleketimizde toprak sahibi olmayan birçok vatandaşımız olduğunu, bunları toprak sahibi etmenin şüphesiz güzel bir vazife olduğunu ancak bu kanunun tatbikini beğenmediğini ifade etmektedir. Memleketimizde işlenmemiş yerlerin olduğunu, bir taraftan da hükûmetin çiftçilik yapmak için arazi işletmekte iken

⁴⁰⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 56. Birleşim, 130.

⁴⁰¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 56. Birleşim, 131.

öte yandan başkasına mal vermek için yine başkasından mal almasını doğru bulmadığını belirtmektedir. Ayrıca 16 ve 17. maddelerin tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini, 21 ve 45. maddelerin de mali hükümlerin içerdiğini ve çok kısa tutulduğunu ifade etmektedir.⁴⁰²

Konya Milletvekili Sedat Çumralı; geçici komisyonda kendisinin de görev yaptığını, sekiz komisyondan seçilen dörder üye ile müzakerelerine başladığını, tarım bakanının her toplantıda, adalet ve maliye bakanlarının da ilgili konularda mevcut olduğunu vurgulamaktadır. Komisyon toplantıları devam ederken hükûmet adına Başbakan'ın gelerek tasarının hazırlanmasını icap ettiren sebepleri ve uygulanabilirliği için gerekli bazı hükümlerin tasarıda bulunmasını teklif ettiğini aktarmaktadır. Sabit Sağıroğlu'nun oylamaya katılmadığını ve Adnan Menderes'in de muhalefetine rağmen komisyonun çoğunlukla Başbakan'ın tekliflerinin tartışılmasının anayasaya ve iç tüzüğe aykırı olmadığına karar verdiğini ifade etmektedir. Çumralı'ya göre; kanun tasarısı, belirli bir ideolojinin etkisi altında hazırlanmamıştır. Hükûmet tarafından hazırlanan kanun tasarısının bir parçasını oluşturan çiftçi ocağı kurulması müessesesi, Almanya'da benzeri bulunduğu için Nazi toprak rejiminin taklidi olarak nitelendirilmiştir. Ancak tamamen ziraatımızın gelişme ve ilerleme şartlarını telkin eden temellere dayanan bir kurum olduğunu belirtmektedir. Ayrıca günümüzdeki Medeni Kanunumuzda aile malları, aile tesisleri, aile şirketi malları gibi çiftçi ocaklarına benzer birtakım müesseselerin de bulunduğunu vurgulamaktadır. Komisyonunun çiftçi ocağı müessesesinin adını kaldırdığını ancak hükûmet, bu bölümde yer alan hükümleri, tasarıya eklenmesi gereken daha sert düzenlemeleri çok yerinde bir anlayışla tasarıya dâhil etmiştir. Borç ödense bile kendisine toprak verilen kişiyi toprağına sıkı sıkıya bağlamak amacıyla komisyon tasarısında yer alan, verilen toprakların 25 yıl boyunca satılamamasını öngören hüküm bu çerçevededir.⁴⁰³

Çumralı, en çok tartışılan 17. madde ile ilgili olarak da yeni 17. madde ile önceki 17. maddenin hukuki unsurlarının tamamen aynı olduğunu, değişen noktanın, miktar, bedel ve tarım işçileriyle ilgili kısımları olduğunu ifade etmektedir. Orada da topraksız

⁴⁰² TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 56. Birleşim, 131-132.

⁴⁰³ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 56. Birleşim, 133.

veya az topraklı çiftçilerin, ortakçılık veya kiracılık yoluyla işlettiği orta arazi mülkiyetinin kendilerine verildiğini belirtmektedir. Ancak miktar 500 dönüme indirilmiş ve bedeli değer paha ile ödenecektir. Eksik olan yönünün ise atadan dededen beri toprağa yerleşmiş ve işletebilecek durumdaki insanların göz ardı edilmesi noktasıdır. Kanun tasarısının bazı milletvekilleri açısından bir toprak kamulaştırılması gibi ele alındığını ifade ederek kamulaştırmanın şekli, miktarı ve kamulaştırma bedeli etrafında fikirler yürütülmesine neden olduğunu ifade etmektedir. Toprağı olmayanlara ve yetmeyenlere dağıtılacak arazi tasarısının 8. maddesinde yazılı olduğunu belirterek devlete ait arazilerin, bir veya birkaç köyün ihtiyacından fazla olduğu tespit olunan arazilerin, sahibi bulunmayan arazilerin, devletçe kurutulan ve tabii surette elde edilen arazilerin dağıtılacağını belirtmektedir. Ayrıca bunlar arasında kamulaştırılacak arazinin de dağıtılacağını vurgulamaktadır. Çumralı'ya göre; kanun tasarısı, şu anki haliyle de yarının Türkiye'sinin temel direklerinden birini oluşturacaktır.⁴⁰⁴

Mardin Milletvekili Ali Rıza Erten, tasarı hakkında söz alanların, genellikle orta işletmeler hakkında konuştuğunu ve tasarının orta işletmeleri ortadan kaldıracağını ifade ettiklerini belirtmektedir. Erten'e göre; orta işletmeler, tarımda ve ülke tarımında kesinlikle gerekli olan bir tür işletmedir. Bu işletmeyi ihmal etmenin mümkün olmadığını, bu işletmenin doğası gereği yeniliği ve riski göze alarak hemen benimsediğini ve çevresine yaydığını ifade etmektedir. Orta işletmeyi kaldırmaya yönelik bir hüküm olmadığını, aksine orta işletmeyi teşvik eden, ortakçılığı da kabul eden hükümler bulunduğunu belirtmektedir. Erten, kamulaştırma mevzusuna da değinerek dünyanın herhangi bir yerinde, toprak reformu veya tarımsal iyileştirmeler yapıldığında peşin para ödeme sorununun gündeme gelmediğini ifade etmektedir. Anayasamızın da bu konuda rehberlik sağlamakta olduğunu ve bunu teşvik ettiğini belirtmektedir. Diğer milletlerin çoğunda, değer paha altındaki miktarı veya mevcut tahvilatı vermekte veya kısmen nakit olarak ödediklerini ve verilen tahvilatın faiz oranının genellikle %6 ile %6,5 arasında değiştiğini ve çoğu durumda vadelerin 30 yıl olduğunu, oysaki tasarıda bu faiz oranının

⁴⁰⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 56. Birleşim, 134-135.

%4, vadenin ise 20 yıl olduğunu vurgulamaktadır.⁴⁰⁵

Eskişehir Milletvekili Emin Sazak, memleketimizde topraksız köylünün çok olduğunu, dağıtılsa bile yine birçoğunun topraksız kalacağını belirtmektedir. Eskişehir’i örnek vererek iki yüz bine yakın nüfus içerisinde otuz beş bin kadarının dağ köylüleri olduğunu ve arazisinin olmadığını, dört-beş bin dönüme sahip büyük çiftçinin de on kadar olduğunu ve bunların topraklarının dağıtılsa bile yine otuz dört bin kişinin topraksız kalacağını ifade etmektedir. Ayrıca bu beş-on orta işletmelerin ve orta işletmecilik yapan çiftçilerin işinin de bozulacağını vurgulamaktadır.⁴⁰⁶

Kütahya Milletvekili Alaattin Tiridoğlu’na göre; Türk inkılâbı ve CHP, hiçbir yabancı sisteme veya ideolojiye başvurmadan kendi benzersiz kimliklerini oluşturmuşlardır. Toprak Kanunu da ne sağdan ne de soldan etkilenecek ortaya çıkmıştır. Bu kanun, Mustafa Kemal Atatürk’ten başlayarak İsmet İnönü ve geçmiş başbakanlar tarafından Cumhuriyet Halk Partisi’nin Büyük Kurultaylarında “*Türk köylüsü efendimizdir, onu toprak sahibi edeceğiz*” sözleriyle millete vadedilmiştir. Her parti kurultayında toprak davasının, toprak meselesinin programlarımızın en önemli maddelerinden biri olduğunu ifade etmektedir. Bu kanun, Karışık Komisyonunda tartışıldığı sıralarda ve Meclis’e sunulduğu zamandan beri açıkça iki ana zihniyetin çarpıştığını, birinci zihniyet, toprak mülkiyetinde statükonun korunmasını ve devletin düzenlediği tüm imkânlardan faydalanmayı savunmaktadır. İkinci zihniyet, çiftliklerde çalışan ve başkalarının toprağında işçi olarak çalışan 4.500 vatandaşı gerçek sahibi yapmak ve devletin düzenlediği krediyi onlara vermek istemektedir.⁴⁰⁷

Ağrı Milletvekili Hüsamettin Tugaç, konuşmacıların sözlerinin iki ana fikir etrafında toplandığını belirtmektedir: Birincisi, topraksız çiftçi durumunun bir sorun olmadığı ve bazı bölgelerde toprak sıkıntısı varsa serbest piyasa yoluyla çözülebileceğidir. Bu nedenle, geniş kapsamlı bir kanuna gerek olmadığını

⁴⁰⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 56. Birleşim, 135.

⁴⁰⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 56. Birleşim, 136-137.

⁴⁰⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 56. Birleşim, 140.

savunmaktadır. Zaten bütün topraksız çiftçilerin yerinde toprak sahibi yapılamayacağı düşünülmektedir. İkincisi ise hükûmetin teklifinin esasen uygun olduğudur. Buna göre, ülkede büyük bir topraksız çiftçi grubu bulunmakta ve bir toprak reformu yapılması gerekmektedir. Millî birlik ve millî dayanışma konusunda ileri görüşlü ve olaylara önceden müdahale edebilen bir düşünce tarzının, menfaat esaslarına dayalı bir zihniyetin Meclise hâkim olmasına kesinlikle ihtimal veremeyeceğini belirtmektedir. Çiftçileri topraksızlıktan kurtararak memleketin toprağına daha sağlam bir şekilde bağlamanın mümkün olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca çiftçileri kendi yeri ve yurduna sahip özgür bir vatandaş hâline getirmenin elzem olduğunu, bu adımın geri alınması hâlinde ülkenin savunmasının dayandığı temeli sarsacağını vurgulamaktadır.⁴⁰⁸

Çanakkale Milletvekili Selahattin Batu'ya göre; bu kanun, ülkemizde toprak sorunlarıyla ve tarımsal kalkınma ile ilgili önemli meseleleri çözme zaruretinden doğmuştur. Dolayısıyla bu kanun, yerinde ve gerekli bir kanundur. Özellikle komisyonun verdiği şekilde, bu tasarı önemli bazı meseleleri çözmektedir. Bunlardan biri, ülkede topraksız veya az topraklı olan büyük bir insan grubunu topraklandırmaktır. Bu, mevcut imkânlar dâhilinde gerçekleştirilecektir. Gerçekten de maddi ve manevi açıdan zorluk içinde olan milyonlarca insanın bu durumda olmasını hiçbir rejim veya hükûmet tarafından kabul edilemeyeceğini belirtmektedir. Bu temel prensibe aykırı olan tüm düşüncelerin tamamen yersiz olduğunu belirtmektedir. Batu'ya göre; tasarı, toprak verilecek vatandaşların üretici hâle gelmelerini sağlayacak önlemlerin esaslarını da içermektedir. Gerçekten de toprak verilen kişileri hükûmet ekonomik açıdan da ele alacak, onların üretici hâle gelmelerini ve ev sahibi olmalarını sağlayacaktır. Topraksız köylü sefaletinin, ülkemiz için onurlu bir durum olmadığını belirtmektedir. Ayrıca yapılacak kamulaştırmalarda alınan arazinin sahibi tarafından işletilmemesinin dikkate değer olduğunu çünkü ülkemizde sahibinin kabul etmediği, şehirlerde oturup da ortakçıya bıraktığı birçok arazinin bulunduğunu ifade etmektedir. Ekonomisi tarımsal üretime dayalı bir ülkede, sahibi tarafından kabul edilmeyip başkalarının eline bırakılan

⁴⁰⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 56. Birleşim, 140-141.

toprakların bulunmasının o ülke için zararlı olduğunu vurgulamaktadır.⁴⁰⁹

Zonguldak Milletvekili Rebi Barkın'a göre, tasarının en önemli hedefi yalnızca çiftçilere arazi vermek değil, bir çiftçi ailesinin geçimini sağlayacak kadar arazi vermek ve bu yeterli arazi biriminin belirli bir süre boyunca bütünlüğünü korumaktır. Bu nedenle şu anda sunulan tasarı, önceki toprak dağıtım kanunlarından ve tasarılarından tamamen farklıdır. Barkın; çiftçinin işlediği toprak geçimini sağlayamadığında, köyündeki işlerine gerektiği gibi odaklanamadığına ve geçimini desteklemek için geçici işlerde çalışmak zorunda kalacağına işaret etmektedir. Vergi sıkıntısı veya temel ihtiyaçları karşılayamama gibi nedenlerle şehirlere geldiklerini ancak iş bulamadıkları zaman, günlerce ve haftalarca boşuna dolaşmak zorunda kaldıklarını ve pek az bir kazançla köylerine geri döndüklerini ifade etmektedir. Bu süreçte köydeki işlerinin de aksadığını ve köylerine döndüklerinde büyük zararlarla karşılaştıklarını belirtmektedir. Köylülerin geçimini sağlamak için topraklarını terk etmeyip daima bağlılık göstermesini, Türk toplumu için çok olumlu ve mutlu bir işaret olarak görmektedir. Barkın'a göre, Türkiye'de yeni endüstri tesislerinin gelişmeye başlaması ve işçilere toprak verilmesi meselesi önemlidir. Köylü gerçekten toprağına bağlıdır ve bu bağlılık gerçekten olumlu bir işarettir. Bu nedenle, endüstride çalışan işçileri bulmakta gerçekten zorlanıldığını ancak bu zorlukların olumlu bir zorluk olduğunu ifade etmektedir. Çünkü işçi toprağına bağlıdır ve endüstride yalnızca geçici olarak çalışacaktır. Dolayısıyla, işçinin geçimini endüstride sağlayacak ve aynı zamanda toprağına olan bağlılık eğilimini tatmin edecek bir miktar toprak vererek işçinin mutlu edilebileceğini aynı zamanda işine de bağlılığının sağlanacağını belirtmektedir.⁴¹⁰

Kütahya Milletvekili Ali Süha Delilbaşı, büyük şehirlere yapılan göçlere dikkat çekerek çoğu köylünün sahip olduğu arazi miktarının gerçekten çok sınırlı olduğunu ve bu arazide genellikle tabiatın zorlukları nedeniyle de yeterli ürün alamadıklarını, bu durumda birçok köylünün, geçimlerini başka yerlerde sağlamak zorunda kaldıklarını ifade etmektedir. Delilbaşı, bakanlık veya komisyon tarafından cevaplandırılması

⁴⁰⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 56. Birleşim, 141-142.

⁴¹⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 56. Birleşim, 142-144.

amacıyla şu soruları yöneltmektedir:

“Birincisi, Tarım Bakanlığının idaresinde kombinaların ziraat yapmakta olduğu muntikalar ve arazi vardır. Kamulaştırmada bu arazi de topraksız köylüye, topraksız çiftçiye dağıtılacak mıdır, dağıtılmayacak mıdır?

İkinci sualım: 8. maddede dağıtılacak arazi gösterilirken a, b, c, d, e, f fıkraları vardır. Bu a, b, ve ilâh., fıkralar rasgele yazılmış fıkralar mıdır, yoksa arazi dağıtımında bu tertip mi nazara alınacaktır? Yani evvela A fıkrasındaki topraklar, sonra sırasıyla diğerleri mi tevzi edilecektir?

Üçüncü anlamak istediğim nokta; hepiniz bilirsiniz Anadolu’nun ve Rumeli’nin birçok yerlerinde küçük esnaf ve küçük memurlar vardır. Bunların esnaflıkları, kendilerini doyuracak kadar değildir. Kezalik bu memurların devletten alabildikleri aylık kendilerini doyurmağa kâfi gelmez. Amma bunları geçindiren yardımcı unsur olarak her birinin ellerinde birer miktar arazileri vardır ki, bunları bu kanunun istediği, dilediği şekilde bizzat ekip biçememektedirler. Kendileri ekip biçemediklerinden dolayı, bu kısım vatandaşların elinde bulunan toprakların da kamulaştırma hududu dâhilinde alınacak mıdır, alınmayacak mıdır? Bu hususta Hükûmetin, imkânı varsa komisyonun tavzihini dilerim.”⁴¹¹

Erzincan Milletvekili Şükrü Sökmensüer’e göre, bu tasarının temelleri çok eskilere dayanır. Tek başına Şevket Raşit Hatipoğlu’nun çabası olmadığını, onun sadece son şeklini verdiğini ifade etmektedir. Tasarının, hükûmetin himayesinde Meclise sunulduğunu, günümüzde Meclisin mülkiyeti altında ve yarın yine Meclisin en büyük başarısı olacağını belirtmektedir. Ancak bu kanunun bir anda tüm ülkede uygulanamayacağını ve zamanla kaynaklar ölçüsünde hayata geçirileceğini vurgulamaktadır. Sökmensüer, 1505 sayılı Kanun ile verilen geniş kapsamlı kamulaştırma yetkisinin, toprak sahipleri lehine bu tasarının da kanunlaştığı zaman aynı titizlikle uygulanacağından şüphe etmemek gerektiğini belirtmektedir. Ve bu kanunun, toprak sahipleri arasında hiçbir zaman güvensizlik yaratmayacağını ifade etmektedir. Sökmensüer, 17. maddeye de değinerek gerçekten de önemli bir madde olduğunu, istisnai durumları göz önünde bulunduran ve tasarının ruhuna uygun bir madde olduğunu belirtmektedir. Bu maddenin, orta işletmelere son verecek endişeleri doğurabileceğini, ancak orta işletmeler, iyi bir durumda ve çevrelerine faydalı oldukları sürece kimsenin

⁴¹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 56. Birleşim, 144-145.

onların faydalarını inkâr edemeyeceğini, dahası, tasarı bu tür orta işletmeleri kesin olarak ortadan kaldıracak şeklinde bir hüküm içermediğini ifade etmektedir. Sökmensüer, eğer bir orta işletme, çevresine zarar vermeye başlarsa, muhtarlıkla yönetilen köyleri içine alır ve bu köylerin sakinlerine haklarını vermezse bu tür orta işletmelere devam edilmesine izin verilmeli mi? diye de sormaktadır. Ayrıca topraksızları toprağa bağlamanın, bu vatanın koruyucularını artırmanın yanı sıra, çocuk sahibi olacak yuvaları çoğaltarak özlem duyulan büyük nüfuslu ve güvenli bir geleceğin sağlam temellerinin atılmış olacağını ifade etmektedir. Bunların yanı sıra, tarım bakanının Geçici Komisyonunda, iskân işletmeler, kredi işleri gibi diğer ihtiyaçları da çözümleyecek tamamlayıcı tasarıların da hazırlanmakta olduğunu ve bu tasarının sonrasında Meclise sunulacağını ifade ettiklerini belirtmektedir. Bu tasarının tarım alanında geniş kalkınma yapısının temeli olduğunu vurgulamaktadır.⁴¹²

Gaziantep Milletvekili Dr. Muzaffer Canbolat, Cumhuriyet'in geçmişten gelen birçok sorununu çözme yolunda attığı adımlardan birinin de topraksız köylü sorunu olduğunu belirtmektedir. Hakkın, hâkimiyetin, memleketin ve toprağın asıl sahibi millet olduğunu söyleyen bir rejimin, bu eski ve kronik sorunu çözmesinin kaçınılmaz olduğunu ifade etmektedir. Canbolat, tasarıda en çok eleştirilen 17. maddeye değinerek bu madde ile kanunun toprak güvenliğini ihlâl ettiğini ve üretimi azaltacağı yolundaki eleştirileri yersiz bulmaktadır. Bu madde ile bir çiftlikte tınaklarıyla çalışan yurttaşların, bu toprağı kanun dairesinde kamulaştırılıp dağıtılmasıyla istihsalin azalmayacağını ifade etmektedir. Altı senelik savaş sürecinde, bu vatandaş grubunun her alandaki bütçe yardımını ve gelirlerimizi nasıl arttırdığını rakamlarla görmenin mümkün olduğunu belirtmektedir. Canbolat'a göre, bu geçici mali başarıların yarın tekrar sönmesi istenmiyorsa ve medeni dünyanın gelecekteki büyük zorluklarına aynı kararlılıkla karşı koymak isteniyorsa şahsi çıkarlardan uzak durarak kendi varlığımızı da paylaşmaktan çekinilmemelidir. Kanunun başarılı olmasının; bu dayanışmanın gücüne ve olgunluğuna bağlı olduğunu, toprağında köle değil sahip olarak çalışma hakkının Türk köylüsünün

⁴¹² TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 56. Birleşim, 145-147.

asırlık hakkı olduğunu vurgulamaktadır.⁴¹³

Kütahya Milletvekili Recep Peker'e göre, bir cemiyetin, zamanın gerekliliklerine uygun olarak genişlemiş olan devletimizin toprak meselesi, onun hayatındaki birkaç ana faaliyetten birisidir. Özellikle son zamanlarda, yaklaşmakta olunan savaş sonrası zamanın devleti, yeni toplumu inşa etmeli ve onu toprak sahibi yapmalıdır. Bu işler arasında, günümüzdeki konuşma konusu olan Toprak Kanunu, diğer kanunlardan farklı olarak, devletimizin düzenli ve huzurlu bir toplum olarak yaşaması adına hususi bir öneme sahip temel bir kanundur. Tartışmalar esnasında, devletin çiftçilik namına bir şey yapmadığı, eleştirilerine cevap vererek yüz yirmi milyondan düşük bütçelerle bu işlere başlandığını, köprüler, yollar, mektepler, fabrikalar, hastaneler, limanlar, demiryolları gibi medenî bir varlığın hayatî ve ileri unsurları olan bütün vasıtalarından mahrum olduklarını belirtmektedir. Yurdu koruma amacıyla elde bulunan paranın savunmaya ayrıldığını, 1930 Ekonomik Buhranı'nın etkisiyle orduya ayrılan miktarın da indirildiğini ifade etmektedir. Bunlara rağmen, Kırıkkale'de harp sanayii merkezinin kurulduğunu, demir yollarının inşa plânına geçildiğini, sanayi plânını uygulamaya başladıklarını belirtmektedir. Çiftçiler için yapılmamış şeyler değil, yapılamamış şeylerin var olduğunu vurgulamaktadır. Peker, ayrıca yalnız tarımda değil, eğitim, sağlık ve bayındırlıkta da istenilen şeylerin yapılamadığını, zaruri şartlar altındaki bu eksiklikleri bir günah olarak memleketin kusuru, rejimin kusuru, partinin kusuru olarak ifade edilirse memlekete faydadan çok zararın olacağını ifade etmektedir.⁴¹⁴

Peker, mevcut tasarıdaki fikirlerin nasyonal sosyalizmden ilham alındığını iddia etmenin ne gerçeğe uygun ne de adalete uygun bir iddia olduğunu ifade etmektedir. Medeni toplumların kan, kültür ve ideolojik bakımdan karmaşık olduğunu, bugünün ulaşım araçlarının dünyanın bir ucundan diğerine insanların fikirleri üzerinde etkileşimde bulunduğu bir dönemi işaret ettiğini belirtmektedir. Medeniyetin gelişmesiyle birlikte felsefe, inançlar ve genel kültürde ortak bir yakınlık ve anlayışın geliştiğini, bu durumun ülkemizi medeni dünya içinde yer aldığının bir göstergesi olduğunu ifade etmektedir.

⁴¹³ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 56. Birleşim, 147-149.

⁴¹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 56. Birleşim, 149-150.

Peker'e göre; bu noktada, bilim, felsefe ve ideoloji gibi alanlarda, kendi rejimimize özgü, bize uyan ve yaşam tarzımıza uygun olan, kendi içsel süzgecimizden geçmiş ve arıtılmış unsurların hayatımıza katılması mümkündür. Ayrıca bu Toprak Kanunu ve onunla birlikte donatım, kredi gibi temel unsurların entegrasyonu, çiftçilik ve tarım işlerinin daha ileriye gitmesini sağlayabilir.⁴¹⁵

Seyhan Milletvekili Cavit Oral, maddeler görüşülürken söz almak istediğini ancak Alaattin Tiridoğlu'na cevap vermek amacıyla söz aldığını belirterek Tiridoğlu'nun, ortaya iki düşünce yapısı koyduğunu ifade etmektedir. Birincisi, kendi arazilerini ve çıkarlarını korumakla ilgilenen, bencilce davranan bir zihniyeti temsil ederken; ikincisi, ülke çıkarlarını gözeten ve onun için çalışan, toplumun refahını önemseyen bir zihniyeti ifade eder. Oral; bunu kendisi ve arkadaşları adına katıyen kabul etmediğini, tek menfaatlerinin memleket menfaati olduğunu vurgulamaktadır. Oral; tasarıda bulunan devlet, vakıf ve özel arazilerin dağıtılmasına, bireylerin 5.000 dönümden fazla araziye sahip olabileceğine ve dar alanlarda bu sınırın 2.000 dönüme, daha dar alanlarda ise 500 dönüme kadar indirilebileceğine karşı çıkmadıklarını belirtmektedir.⁴¹⁶

Elazığ Milletvekili İhsan Yalçın, orta arazinin ortadan kaldırılacağı eleştirilerine cevap vererek kanun tasarısında, çiftlik veya orta arazileri işletenlerin, arazileri üzerinde düzenli bir işletme bulunduğu durumda, beş bin veya iki bin dönümlük arazi üzerinde faaliyet göstermelerine izin veren bir hüküm bulunduğunu belirtmektedir. Ancak orta araziye tasarının ikiye ayırdığını, birincisi; arazisi üzerinde hiç çalışmayan, şehirde ve kasabada oturan insanlar, ikincisi; toprağın üzerinde bizzat kendisi çalışan ve bu çalışması ile memleketin istihsaline yardım eden vatandaşlar. Yalçın'a göre, bu ikinci grubun hakkını, kanun tasarısı mahfuz tutuyor. Bundan dolayı endişeye lüzum olmadığını vurgulamaktadır. Ancak kanun maddeleri arasında memleketin menfaatine uymayan tarafların olduğunu kabul ettiğini, maddeler müzakere edilirken memleket için en verimlisinin bulunabileceğini belirtmektedir. Ayrıca bu kanunun memlekette birden uygulanabilecek bir kanun olmadığını, tasarıdan da anlaşılacağı üzere parça parça

⁴¹⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 56. Birleşim, 150-152.

⁴¹⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 56. Birleşim, 153.

uygulanacağını ifade etmektedir. Yalçın, Meclis içinde arazi sahipleriyle arazi sahibi olmayan arkadaşların arasında bir sınıf mücadelesinin başlamakta olduğunu ve Meclisin bu gibi şeylere tahammülü olmadığını, Meclisin böyle durumlar karşısında ve memleketin büyük dâvaları karşısında tamamen memleketin menfaatlerine uygun bir şekilde karar almasını birçok defa ispat ettiğini vurgulamaktadır.⁴¹⁷

Geçici Komisyon sözcüsü Kayseri Milletvekili Cafer Tüzel, komisyon adına söz alarak itirazların üç noktaya yöneltildiğini ve teferruata ait noktalarında olduğunu, ancak maddeler görüşülürken tasarıda değişiklik yapılabileceğini ifade etmektedir. İlk itirazlarından biri, orta ölçekli işletmelerin kaldırılacağı endişesi; ikincisi, kamulaştırma bedelinin yeterli olmayacağı ve bu bedellerin tahvillerle ödenmesine karşı çıkmaları, bu yöntemin anayasaya uygun olmadığını ileri sürmeleridir. Üçüncü olarak da tasarının müzakeresi tamamlandıktan sonra hükûmetin sunduğu teklif üzerine 17. maddede yapılan değişikliği iç tüzüğe aykırı bulduklarını söylemeleridir.⁴¹⁸

İlk olarak Tüzel, hükûmet tasarısını inceleyen komisyonun özellikle tasarruf emniyetini sağlamak konusunda özenle ve dikkatle durduğunu belirtmektedir. Tasarı, toprakları dört farklı kategoriye ayırarak her kategorideki araziye tarif ettikten sonra, 5.000 dönümden fazla arazi parçalarının kamulaştırılacağını öngörüyordu. Tasarı hükümlerine göre, toprakların yüzölçümü bakımından 30 dönümden küçük olanlar çiftçi arazisi olarak kabul ediliyor ve diğer meslek sahiplerinin bu miktarı aşması hâlinde fazla arazi kamulaştırmaya tabi tutuluyordu. Bu; memurlar, tacirler veya sanatkârlar gibi diğer meslek sahiplerinin 30 dönümden fazla araziye sahip olamayacakları ve fazlasının kamulaştırılacağı anlamına geliyordu. Ancak büyük arazilerde sadece devlet mülkiyetinin kabul edildiği belirtiliyordu. Ayrıca arazinin kamulaştırılması gerektiği ancak dağıtılacak arazinin yetersiz olduğu durumlarda Tarım Bakanlığı'nın çiftçi ailesinin geçimini sağlayacak kadar araziye kamulaştırma yetkisine sahip olduğu öngörülüyordu. Bu madde, emniyet açısından uygun görülmedi çünkü hangi bölgelerde dağıtılacak arazinin yeterli olup olmayacağı belirsizdi ve bu durum arazi sahipleri için belirsizlik yaratabilirdi.

⁴¹⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 56. Birleşim, 153-154.

⁴¹⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 56. Birleşim, 155-156.

Ayrıca bir arazi parçası üzerinde yapılan kamulaştırma işlemlerinden sonra, ileride ortaya çıkabilecek ihtiyaçlar nedeniyle aynı arazi üzerinde ikinci bir kamulaştırma yapıp yapılamayacağı da belirsizdi ve tasarıda buna dair uygun bir hüküm bulunmuyordu. Komisyon, tasarruf emniyetini sağlamak amacıyla şu tedbiri aldı: Her vilayette bir bölge belirlenecek ve Tarım Bakanlığı bu bölgelerde incelemeler yaparak, buralarda bulunan arazilerin topraksız çiftçilere yeterli olup olmadığını değerlendirecek. Geniş topraklı bölgelerde kamulaştırma 5.000 dönümden fazlası için geçerli olacak. 5.000 dönüme kadar olan yerler sahiplerine bırakılacak. Daha dar bölgelerde ise 2.000 dönüme kadar olan araziler sahipleri elinde kalacak, 2.000 dönümü geçenlerde ise Tarım Bakanlığı yetkili olacak ve bu yerler sahiplerinin tasarrufuna bağlı olarak değerlendirilecek. Ayrıca arazinin tamamının değil, belli bir kısmının tasarruf edildiği yerlerde, her hissenin ayrı ayrı hesaplanarak dikkate alınması kararlaştırıldı. Tasarruf emniyetini daha da pekiştirmek adına, bir bölgede kamulaştırma yapıldığında ikinci bir kamulaştırmanın yapılamayacağına dair bir hüküm eklenmesi kabul edildi. Ayrıca bir arazinin üzerinde yerleşik kiracılar ve ortakçılar tarafından işletiliyorsa ve yakınında bu çiftçileri tatmin edecek başka arazi bulunmuyorsa bu gibi yerlerde 2.000 dönüm sınırına bağlı kalmaksızın, ihtiyaç sahiplerine yetecek şekilde 500 dönüme kadar olan arazinin kamulaştırılması kararlaştırıldı. Hükûmet, bu tedbirleri yüksek takdir ve anlayışla karşıladı ancak belirli topraklarda yapılan kamulaştırma işlemlerinden sonra, bu arazilerin sahiplerine sahip çıkılmadığı takdirde, topraksızları topraklandırma hedefine ulaşmanın mümkün olamayacağını belirtti. Bu nedenle, iç iskân politikasının ele alınması ve insanların üzerinde çalıştıkları topraklara sahip olmalarının sağlanması gerektiğini ifade etti. Komisyon, hükûmetin bu talebini dikkate alarak çalışmakta oldukları topraklarda kamulaştırma haddi dâhilinde olmayan arazileri sahiplerine bırakmama konusunda kararlı oldu. Topraksızları topraklandırma hedefine uygun olmadığı için, 17. madde komisyon çoğunluğuyla hükûmet tarafından mutabık kalınarak kabul edilmiştir. Ancak 17. maddeyi kabul etmek, orta ölçekli işletmeleri ortadan kaldırmak anlamına gelmemektedir. Tasarının 15 ve 16. maddeleri yürürlükte olup orta ölçekli işletmelerin varlığını sürdürdüğünü belirtmektedir. Ancak insanlar mevcut işledikleri arazilere yakın bir yere yerleştiremiyorsa ve bu yeni araziler kamulaştırma sınırlarının ötesindeyse bu durumda insanlar mağdur edilmeyecektir. Bu tür koşullar ve unsurlar mevcut olduğunda, orta ölçekli işletmelerin etkilenmesi kaçınılmazdır. Ancak bu koşullar ve unsurlar mevcut

değilse orta ölçekli işletmelerin bütünlüğü korunacaktır.⁴¹⁹

Tüzel, ikinci noktanın, bazı arkadaşların kamulaştırma karşılığının değerinin düşük olmasına itiraz ettiklerini ve özellikle bu karşılığın tahvillerle ödenmesini doğru bulmadıklarını ifade ettiklerini ayrıca bu yaklaşımın anayasaya uygun olmadığına dair endişelerini dile getirdiklerini ifade etmektedir. Tüzel, 1937 yılında anayasada değişiklik yapılırken bu konunun düşünüldüğünü, anayasanın 74. maddesinde yapılan tadilin ihtiyaca göre yapıldığını belirtmiştir. Anayasanın 74. maddesine göre, kamu faydası oluşmadığı sürece ve değer pahası peşin ödenmediği sürece hiçbir kişinin mülkü kamulaştırılmaz. Eğer 1937’de çiftçileri toprağın sahibi yapmak amacıyla devlete kamulaştırma yetkisi verilmemiş olsaydı kamulaştırma yalnızca kamu yararı ve kamu hizmetlerinde kullanım koşullarını sağladığında gerçekleşebilirdi. Bu da demek olurdu ki devlet, bir kişiyi toprak sahibi yapmak için başka bir vatandaşın toprağını alamazdı. Çünkü kamulaştırma yetkisinin kullanılabilmesi için, söz konusu gayrimenkulün kamu faydası için ve kamu hizmetlerinde kullanılacak şekilde değerlendirilmesi ve mülkün kamu yararına bağlanması gerekiyordu. Dolayısıyla, 1937 yılında değiştirilen anayasanın iki başlıca hedefi vardı: Öncelikle, topraksız çiftçilere arazi sağlayarak toprak sahibi yapma ve kamulaştırma yetkisi verme amacı vardı. İkinci olarak da anayasanın, bedeli peşin ödenmedikçe kaydına istisna koyarak kamulaştırma karşılığını ve ödemenin özel bir yasada belirleneceğini belirtme amacıydı. Bu nedenle, anayasanın birinci fıkrasında kamulaştırma karşılığının kesinlikle değer pahası ve peşin olarak verilmesini talep etmek, anayasanın o zamanki amacına uygun düşmez. Ayrıca komisyon, arazi sahibinin devlete karşı sorumluluğunu ifade ettiği değeri bir değer paha olarak kabul etti. Kamulaştırma sınırlarına göre farklı oranlar kabul ettiler. 5.000 dönümden fazla olanlar için vergi değerinin, 2.000 ile 5.000 dönüm arasındaki kısımlar için vergi değerinin iki katını ve bunlardan az olan kısımlar için vergi değerinin üç katını kabul ettiler. Ancak vergi emsalini artırımlarının nedeni, arazi küçüldükçe ve parçalara bölündükçe arazi sahiplerinin bu durumdan kaynaklanacak zararlarını telafi etmektir. Temelde, vergi

⁴¹⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 56. Birleşim, 156-157.

değerini değer paha olarak kabul ettiklerini belirttiler.⁴²⁰

17. maddenin hükûmet tarafından sunulan teklif üzerine yeniden görüşülüp değiştirilmesi konusuna gelince Tüzel, komisyonların kendi işleyişlerine hâkim olduklarını ifade etmektedir. İç tüzükte komisyonların üçüncü kez müzakereyi yasaklayan bir hüküm olmadığını, komisyonların müzakere ettikleri ve Genel Kurul'a sunacakları işleri en uygun şekilde sunmakla görevli olduklarını belirtmektedir. Dolayısıyla, maddelerin müzakeresi tamamlandıktan sonra hükûmet yeni bir teklifle komisyonun karşısına çıkabilir ve eğer komisyon bu teklifi müzakereye değer bulursa her zaman inceleyip kararlarını müzakere yoluyla değiştirebilirler. Ayrıca komisyonun kararının kesin ve nihai olmadığını, sadece milletvekillerinin onayından sonra yasal gereklilikler doğrultusunda kesinleşeceğini vurgulamaktadır. Tüzel; bu açıdan, komisyonun çoğunluğu, Başbakan'ın sunduğu teklif üzerine 17. maddeyi yeniden gözden geçirmenin anayasayı ihlal eden bir eylem olmadığını ifade etmektedir.⁴²¹

İzmir Milletvekili Halil Menteşe, hükûmet tasarısının yeniden incelenmek üzere komisyona geri gönderilmesini teklif etmiş ancak kabul edilmemiştir. Ardından söz alan Menteşe, davanın esası konusunda hiçbir ihtilafının olmadığını, topraksız çiftçilerin toprak sahibi yapılması davasında aynı fikirde olduklarını ancak yöntem konusunda hükûmetle ayrıldıklarını ifade etmektedir. Menteşe, belki de bu tasarıya kadar davayı yarısından fazlasıyla çözmüş olabileceğini belirtmektedir. Hükûmetin yaptırdığı araştırmalar sonucunda, 37 vilayette, 201 kazada ve 16.839 köyde toplam 1.073.073 çiftçi ailesi tespit edilmiştir. Bu çiftçi ailelerinden toprağı olmayanların sayısı 61.008'dir. Bir çiftçi için yeterli olarak kabul edilen arazi miktarı 1 dönümden 10 dönüme, 10 dönümden 20 dönüme ve 20 ila 30-40 dönüm arasındaki bölgelerdir. Bu standartlara göre, yetersiz araziye sahip olanların sayısı ise 66 binin üzerindedir ki bu sayı 1.073.000 içinde yer almaktadır. Trakya'da, 1.300 köyde yapılan araştırmalarda, 116.964 çiftçi üzerindeki durum daha belirgin bir şekilde köylüler lehine görülmektedir. Çünkü yeterli derecede toprağına sahip olanların oranı %87, kısmi olarak toprağına sahip olanların oranı %8 ve

⁴²⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 56. Birleşim, 157.

⁴²¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 56. Birleşim, 157.

toprağı olmayanların oranı %5'tir. Bu, Orta Anadolu'ya kıyasla bu bölgenin daha iyi durumda olduğunu göstermektedir.⁴²² Ancak sonrasında, hükûmetin Millî Emlâk, Ziraat Bankası, Vakıflar ve Ziraat Vekâleti aracılığıyla gerçekleştirdiği dağıtım gelince Millî Emlâk, 1941 ile 1945 yılları arasında 51.269 çiftçiye, 850 binin üzerinde dönüm arazi dağıtmıştır. İskân Müdürlüğü ise 1935 ile 1944 yılları arasında 159.586 aileye 5.694.734 dönüm arazi dağıtmıştır. Ziraat Bankası, 400.000 dönüm arazi almış ve bunun 50 binini dağıtmıştır. Evkaf ise 3.000 aileye arazi dağıtmıştır. Toplamda yapılan dağıtım miktarı 218.855 dönümdür. Hükûmetin elinde ise meskûn bölgelerde, yani yerleşim alanlarında, 9.487 köyde toplam 13.700.000 dönüm arazi bulunmaktadır. Bu rakamlardan çıkarılan sonuç şudur: 13.500.000 dönüm arazi, 13.500.000 çiftçiye toprak sağlanması anlamına gelmektedir. Hükûmet, yerleşim bölgelerindeki dağıtımına devam etmektedir. Menteşe, ayrıca tasarıda iki büyük tehlike gördüğünü, birincisinin bütün memleketin arazisi belirsiz bir süre için kamulaştırma tehdidi altında olduğundan, bu durumun kredi kesintisine neden olacağını belirtmektedir. Dolayısıyla bu yol, tarımsal üretimi olumsuz etkileyerek krediyi sıfıra indireceğini, ülkede kredisiz üretim yapılamayacağını ifade etmektedir. Ayrıca arazi alım satımının da durma noktasına geleceğini çünkü kamulaştırma tehdidi altında kimse araziye değerinin üstünde bir fiyat ödemek istemeyeceğini vurgulamaktadır. İkinci tehlike olarak 17. maddenin, kamulaştırma sınırını 50 dönüme kadar indirdiğini göstermektedir. Kasabalarda, halkın %80'inden fazlası ile düşük maaşlı memurlar birkaç yüz dönüme kadar araziye hayatlarının temeli olarak görmektedirler. Bu nedenle, kamulaştırma tehdidinin ülke üzerinde büyük bir etki yapacağını, onları büyük bir sefaletle sürükleyeceğini ve Meclisin bu tehlikeleri ortadan kaldırmadan bu tasarıyı kabul etmesi hâlinde büyük ve ağır bir sorumluluk üstlenmiş olacağını ifade etmektedir.⁴²³

⁴²² *TBMM Zabıt Ceridesi*, Dönem 7, Cilt 17, 56. Birleşim, 158-159.

⁴²³ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Dönem 7, Cilt 17, 56. Birleşim, 159; *Cumhuriyet*, "Toprak Kanunu-Meclis Dünde Çok Hararetli Tartışmalara Sahne Oldu-Toplantı Sekizde Bitti, Tasarının Heyeti Umumiyesi Kabul Edilerek Maddelere Geçilmesi Kararlaştırıldı", (18 Mayıs 1945), 1, 3, 4; Zekeriya Sertel, Halk Partisi'nin altı ilkesinden birinin de inkılapçılık olduğunu ve Halk Partisi'nin kısa sürede büyük inkılaplar gerçekleştirdiğini belirtmektedir. Büyük Millet Meclisinin tüm üyelerinin de Halk Partisi'nden olduğunu dolayısıyla inkılapçı olmalarının beklendiğini vurgulamaktadır. Ancak birçok milletvekilinin Toprak Kanunu'na karşı çıktığını belirtmektedir. Meclise sunulan kanunun bazı eksiklikleri olabileceğini ancak kanunun bazı maddeleri yerine toprak reformu fikrine doğrudan karşı bir tutum sergilenmesinin üzücü olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Zekeriya Sertel, "Mecliste Esen Hava", *Tan*, (16 Mayıs 1945), 3.

3.2.1. Üzerinde İttifak Kurulamayan: 17. Madde

Meclisin 1 Haziran 1945 tarihli toplantısında Toprak Kanunu'nun en çok tartışılan 17. maddesi⁴²⁴ ele alınmıştır.⁴²⁵

Kütahya Milletvekili Alaattin Tiridoğlu; gerekçesinde ifade edildiği gibi bu kanunun amacının, topraksız veya az topraklı vatandaşları toprak sahibi yapmak olduğunu belirtmektedir. Ülkemizde, toprak meselesini çözecek olan bu kanunun ana ve temel maddesinin 17. madde olduğunu, bu 17. maddenin de bazı noktalarının eksik veya belirsiz olduğunu düşünerek bir takrirle bu konuda düzeltmeler yapılmasını önermektedir. Bu madde üzerinde, bazı milletvekillerinin metni anlama konusunda çelişkilere düştüklerini, özellikle “yerleşmiş tarım işçiliğiyle geçinenler” ifadesi üzerinde bir anlaşmazlık yaşandığını belirtmektedir. Bir de son fıkrada belirtilen şartlar altında, bu tarım işçilerine verilecek arazinin, onları topraklandırmaya yetecek miktar olması gerektiği hususunda da anlaşmazlık yaşandığını, tarım işçisinin dahi bu kanuna göre çiftçi kapsamına gireceğini ifade etmektedir. Ancak “yerleşmiş tarım işçisi” ifadesi konusunda bir belirsizlik olduğunu, bu nedenle ikinci fıkrada belirtilen durumlar altında, 14 ve 15. maddelerin de dikkate alınması gerektiğini düşündüklerini belirtmektedir. Bazı arkadaşların, bu fundalığın bulunması durumunda bile bu çiftlikte çalışan ortakçılara arazi verilmesinin engellenmemesi gerektiğini savunduklarını, ancak bazıları bu durumun amaçlarına uygun olmayacağını düşündüklerini, bundan dolayı da bu gibi tereddütleri gidermek için bir takrir hazırladıklarını vurgulamaktadır. Bu 17. maddeyi uygularken 15 ve 16. maddelerin işlememesi endişesiyle bu fıkranın eklendiğini belirtmektedir. Çünkü bu maddenin, toprak meselesini memlekette çözenin ana prensibini belirttiği hâlde, 15 ve 16. maddelerdeki gereksiz formaliteler nedeniyle bu prensibin uygulanamaz hâle gelme riski vardı. Bu takrir üzerine yapılan müzakereler sonucunda 321 milletvekilinin

⁴²⁴ 17. maddenin görüşülmesi esnasında yaşanan tartışmalar dönemin süreli yayınlarına da yansımıştır. Bkz. *Cumhuriyet*, “Toprak Kanunu-Meclis Tasarısı Müzakereye Dün Yeniden Başladı-17. Madde, Dünkü Toplantıda Çok Hararetli Tartışmalara Sebebiyet Verdi”, (2 Haziran 1945), 1-4.

⁴²⁵ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Dönem 7, Cilt 18, 67. Birleşim, 31.

katılım gösterdiğini ifade etmektedir.⁴²⁶

Seyhan Milletvekili Cavit Oral, 17. maddenin, toprakta herhangi bir sınır veya kısıtlama tanımadığı için bu ülkede orta, düzenli ve faydalı işletmeleri göz ardı ettiğini, ayrıca arazi sınırını 50 dönüme kadar indirdiği için, bu durumdan zarar görebilecek birkaç bin aile olmadığını düşünenler olabileceğini belirtmektedir. Ancak bu sınırlama, aslında 200-300 hatta 100 dönümlük arazileri dahi parçalayarak etkileyebileceğinden, ülkede 80-100 bin aileyi etkileyebilecek potansiyele sahip olabileceğini, bu durumun, bu ailelerin geçim kaynaklarını ve geleceklerini sınırlayarak tarım alanından alıp tüketim alanına yönlendirebileceğini ifade etmektedir. Oral, toprak sisteminde veya işletme şeklinde hükûmetlerin üç şekilde hareket ettiklerini ifade etmektedir: Politik, sosyal, iktisadî ve teknik icaplar ve şartlar. Orta ölçekli işletmelerin, feodalite sistemine uygun olmadığını ve ülkemizde bulunmadığını ifade etmektedir. Orta işletme teriminin genellikle 2.000 ile 5.000 dönüm arasındaki araziye ifade ettiğini ancak bu miktarın, genel olarak büyük bir ölçekte görüldüğünü, ülkemizde çoğunlukla küçük işletmelerin bulunduğunu ifade etmektedir. Bu gerçeğin, hükûmetin getirdiği programda bile kendini gösterdiğini vurgulamaktadır. Oral, tarım araçlarına ve ekipmanlarına sahip olan çiftçilere ve üreticilere toprak verilmesini, az miktarda toprağı olanların toprağının artırılmasını teklif etmektedir. Oral'a göre, ülke ekonomisine katkı sağlayan, düzenli bir şekilde çalışan bir işletmenin bozulmaması ve 40-50 bin liralık tesislerinin yok sayılarak parçalamaması gereği üzerinde durmaktadır. Ortakçılara, yarıcılara toprak verilebileceğini ancak eğer işçi topraklandırılmak isteniyorsa iç iskân politikası izlenebileceğini belirtmektedir.⁴²⁷

Oral, ülkemizde özellikle orta ölçekli işletmelerin birçok işçiyi geçindirdiği için bu işletmelere büyük bir ihtiyaç olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca modern bir tarım makinesi işletmek için en az iki bin dönüm arazi gerektiğini, hatta bu miktarın bile az olduğunu belirtmektedir. Böyle bir işletme için üreticinin makinesi, traktörü, biçerdöveri vb. fazla gelecektir. Ancak bu tür orta ölçekli işletmeler mevcut olduğunda, bu ekipmanlar daha etkin bir biçimde kullanılabilir ve bu işletmeler, traktörleriyle

⁴²⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 67. Birleşim, 31-32.

⁴²⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 67. Birleşim, 32-33.

çevrelerindeki küçük işletmelere de destek olabilirler. Oral'a göre; pullukla, sabanla yapılan sığ nadas ile makineyle gerçekleştirilen derin nadas arasında önemli bir fark vardır. Hububat veya pamuk tarlasında, sabanla yapılan nadasın verimi, makine ile yapılan nadasın verimiyle karşılaştırılamayacak kadar azdır. Dolayısıyla, bu orta ölçekli işletmeleri bilerek ortadan kaldırmak, ülkenin ekonomik hayatına zarar vermektedir. Oral'a göre, bu ülkede orta ölçekli işletmeler için en önemli faktörlerden biri de kredi konusudur. Tek bir kredi kuruluşu olan Ziraat Bankası, onun da yeterli miktarda kredi sağlamadığını belirtmektedir. Bu ülkede kurulan her iş, genellikle özel sermaye ile yapıldığını ve özel sermayenin rolünün büyük öneme sahip olduğunu ifade etmektedir. Oral; 17. maddenin, ülkenin ekonomisine ve üretimine büyük zararlar verebileceğini belirtmektedir. Oral'a göre; bu kanun, ülkenin ekonomisini ve üretimini olumsuz etkileyerek ülkede sürekli bir toprak güvensizliği ve istikrarsızlığı yaratabilir. Bu kanunun bir bölgede uygulanmaya başladığı zaman, diğer bölgelerde de uygulanana kadar tüm üreticiler endişe ve güvensizlik içinde olacaktır. Bu durumda, elindeki arazinin elinden çıkacağını bilen kimse, arazisi üzerinde çalışmayacaktır.⁴²⁸

Adnan Menderes, bu kanunun temelini oluşturan hükümlerin değiştirilmesini amaçlayan bir önerinin dolaşıma sokulduğunu, birçok arkadaşına imzalatıldığını ve toplanan imza sayısının da çoğunluğu aştığını ifade etmektedir. Amacının, önemli bir kanunun en önemli bir hükmünün Meclisten geçirilmeden önce halkın önünde açıkça tartışılmadan ve konuşulmadan geçirilmek istenmesi durumunu biraz daha ele almak olduğunu belirtmektedir. Menderes; ortaya ansızın bir takrir çıktığını, bu görevi üstlenen bazı arkadaşların tüm milletvekillerine ayrı ayrı başvurduğunu, parti ve hükûmetin bu yönde arzuları olduğunu ifade ettiklerini ancak asıl dikkat çeken noktanın, bu takirde bulunan ifadelerin aleyhinde söz söyleyen ve oylarını kullanan bazı arkadaşların bu takdire imza attıklarını ifade etmektedir. Bu takririn kanunun en önemli maddesinin müzakeresini gereksiz ve sonuçsuz hâle getirdiğini, bunun nedeninin ise öneride yer alan hükümlerin, Meclisin normal müzakeresine sunulması durumunda kabul edilmeyeceği endişesinin hâkim olduğunu ifade etmektedir. Menderes, takririn nasıl hazırlandığı hususuna da değinmiştir. Menderes'e göre, bu takrir kendiliğinden değil, hükûmetin

⁴²⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 67. Birleşim, 33-35.

isteğiyle ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, on beş senedir hazırlandığı iddia edilen bu kanun etrafında hükûmetin kısa süre içinde fikir değiştirdiğini belirtmektedir. Hükûmetin Meclise sunduğu tasarıdaki hükümler farklı, yine hükûmetin komisyonla uzlaştığı hükümler farklı; ancak şimdi ileri sürülen takrirle getirilen hükümlerin bambaşka olduğunu ifade etmektedir. Menderes'e göre; bu durum, Toprak Kanunu'nun temel hükümleri üzerinde hükûmetin kesin ve net bir görüş taşımadığını göstermektedir. Tüm ülkenin bu kadar ilgilendiği bir kanunun en önemli hükümleri üzerinde hükûmetin değişen fikirlere göre ve özellikle son takrirle belirlenen şekildeki tasarruflarının kaygı verici olduğunu belirtmektedir. Bu tür değişikliklerin ve uygulamaların, anayasanın ruhuna aykırı olduğunu ve onu zedeleyeceğini ifade etmektedir.⁴²⁹

Takririn içeriğine değinen Menderes, kiracılık veya ortaklıkla işletilmeyen ve 50 dönümden fazla olan arazilerin, sahipleri tarafından düzenli olarak işletiliyor olsalar bile 50 dönümü aşan kısımlarının kamulaştırılabileceği hükmünü içerdiğini belirtmektedir. Ayrıca Türkiye'de, tüm arazi mülklerinin 50 dönümden yukarı bölümlerinin kamulaştırılabilmesi için belirlenen tek ölçüt, arazinin işlenmesinde çalıştırılan işçilerin yerli olup olmadığıdır. Bir işletmede ara sıra yerli işçi çalıştırılıyor olması bile kamulaştırılabilirlik için yeterli olabilir. Takririn ana amacı, kiracılık veya ortaklıkla işletilen tüm işletmeleri tasfiye etmek olduğu gibi, düzenli ve sürekli olarak işletilse dahi 50 dönümden yukarı olan ve sahiplerinin kendileri değil de az da olsa işçi çalıştırarak işletilen tüm küçük işletmeleri de tasfiye etmektir. Dünya genelinde, orta ve hatta büyük işletmelere yaşama ve gelişmeye olanak tanınırken bu işletmeler genellikle sahipleri tarafından bizzat işletilmediğini ifade etmektedir. Menderes'e göre, birçok küçük işletmenin tasfiyesine yönelmek, Türkiye'nin topraklarının sahipleri tarafından doğrudan işletilebilecek 50 dönüm civarındaki küçük parçalara bölünmesini amaçladığını göstermektedir.⁴³⁰

Menderes, Toprak Kanunu'na karşı bir tavır almadığını ancak topraksız çiftçileri toprak sahibi yapma konusunda kamulaştırmayı elli dönüme indiren olağan dışı

⁴²⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 67. Birleşim, 36-37.

⁴³⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 67. Birleşim, 38.

tedbirlerin karşıtı olduğunu belirtmektedir. Menderes’e göre, komisyon tarafından hazırlanan metne göre, büyük arazi mülklerinin 2.000 dönüme kadar bölünmesi; 2.000 dönümden az olanların ortaklık veya kiracılıkla işletilenlerin ve dahi sahibi tarafından işletilse bile içinde yerleşmiş işçi bulunanların 500 dönüme kadar kamulaştırılmasının kabul edilmesiyle, Türkiye’de yaygın olan küçük toprak mülkiyeti daha da yaygın hâle gelecek ve büyük, orta mülkiyet neredeyse ortadan kalkacaktır.⁴³¹ Bu nedenle, son hazırlanan teklifin asıl amacını aşan ve zararlı olabilecek bir adım olarak görmektedir.⁴³²

Menderes, toprak reformlarının başta gelen sebeplerinden birisinin büyük arazi mülkiyetlerinin hâkim bir durumda bulunması olduğunu ancak Türkiye’de büyük arazi mülklerinin zannedildiği gibi çok olmadığını ifade etmektedir. Bugün Türkiye’de küçük toprak mülkiyeti 150.000.000 dönümken, büyük ve orta ölçekli mülkiyet 20.000.000 dönüm civarındadır. Bu iki rakam arasındaki oran yaklaşık olarak %15’tir. Almanya’da, tarım sahasının %38’i büyük arazi mülkiyetine, %27’si büyük köylü mülkiyetine, %31’i küçük köylü mülkiyetine ve neredeyse %3’ü küçük toprak mülkiyetine aittir. İngiltere’de büyük arazi mülkiyeti %55’tir. Menderes’e göre; memleketimizde, orta ve büyük arazi mülkleri ile küçük arazi mülkleri arasındaki oran bugün yapılması düşünülen reform öncesinde de dengeli bir durumdadır.⁴³³

⁴³¹ Nadir Nadi, topraksız köylüye toprak vermekle orta ziraatın biteceğine inanmanın güç olduğunu düşünmektedir. “17. Maddenin Kopardığı Fırtına” başlığı ile manşete taşıdığı köşe yazısında: “*Toprak dağıtım kanununun on yedinci maddesi, evvelki gün Meclis’te şimdiedek eşine rastlanmamış derecede şiddetli tartışmalara yol açtı... Bu maddenin bu derece gürültülü fırtınalara meydan vermesinin sebebi, toprak dağıtım kanununun ruhunu teşkil etmesinden ileri geliyor. Bilindiği gibi, geçici komisyon çalışmaları sırasında hükümet projesi birçok değışikliklere uğramış, toprak reformundan beklenen faydalar belirsiz bir şekil almıştı. On yedinci maddeyi, hükümet teklifi olarak geçici komisyona sunduğu zaman, Başbakan Şükrü Saraçoğlu, herşeyden önce şüphesiz toprak dağıtımında amaç güdülen gayenin gerçekleşme imkânlarını düşünüyordu: Topraksız veya az topraklı köylüye toprak temin etmek... Kanunun ruhu aleyhinde söz söyleyenler, orta ziraatın böylelikle mahvedileceğini, toprak istihsalinin azalacağını, ekonomik yapımızın hırpalanacağını, Tarım Bakanlığının tek başına muazzam dağıtım işini başaramayacağını ileri sürüyorlar. Bize kalırsa asıl dava kanunu iyi tatbik edebilmektir. Topraksız köylüye toprak vermekle orta ziraatın mutlaka mahvolacağına inanmak güçtür. Sonra, mahvolsa bile, memleket menfaatleri bakımından bize, lazım olan ne orta ziraattır, ne küçük ziraattır. Çok istihsal etmek ve maliyet fiyatını düşürmek için büyük ziraate muhtacız. Bunu da toprak sahibi kılacağımız küçük çiftçiler arasında kooperatifler kurmak, onlara kredi ve donatım malzemesi temin etmek suretile başarabiliriz.*” Bkz. Nadir Nadi, “17. Maddenin Kopardığı Fırtına”, Cumhuriyet, (3 Haziran 1945), 1-3.

⁴³² TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 67. Birleşim, 39-40.

⁴³³ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 67. Birleşim, 40.

İzmir Milletvekili Münir Birsell, tasarının ülkemiz için uygulamadaki en önemli olacak maddelerinden birisini konuştuklarını ifade etmektedir. Topraksız veya az topraklı ortakçılar, kiracılar ve tarım işçileri tarafından işlenen arazilerin, bu çiftçi ve işçilere dağıtılmak üzere 15. maddeye bağlı olmaksızın ve düzenli işlenme koşulu aranmaksızın kamulaştırılması hedeflenmektedir. En az elli dönüm olmak üzere, 39. maddeye göre dağıtılacak araziler, sahiplerinin üç katı kadarını seçtikleri yerden alacaktır. Bu prensibin uygulanmasında, kiracılar, ortakçılar ve işçilerin işlettiği arazilerin işletme biçimlerinin çeşitliliği önemli bir noktadır. Ülkenin farklı bölgelerinde, toprağın konumu, nüfus yoğunluğu ve yılların getirdiği gelenekler, toprak işletmesinin çeşitli şekillerde biçimlenmesinde etkilidir. Birsell'e göre, "1. *Sahipleri tarafından topraksız veya az topraklı çiftçilere kiralaanan toprakların*, 2. *Üzerinde teessüs etmiş köyde oturan çiftçiler tarafından işletilen toprakların*, 3. *Sahibi çiftçi olmayıp da devamlı olarak topraksız veya az topraklı çiftçiler tarafından işletilen toprakların*," memleketin büyük ve temel çıkarlarına tamamen uygun olmayan topraksız çiftçilere dağıtılmamasını düşünmek imkânsızdır.⁴³⁴

Birsell'e göre, hükûmet ve komisyon tarafından onaylanan, üç yüzden fazla kişinin imzasını taşıyan bu karar, elinde elli dönümden az olmamak üzere dağıtılacak miktarın üç katını sahibinde bırakarak fazlasını ortakçı ve işçilere dağıtılmasını öngörmüştür. Bir bölgede bir çiftçinin ailesinin geçimini sağlayacak ve iş gücünü değerlendirecek toprağın üç katı olarak sahibinde bırakılacak miktar, az bir miktar toprak olarak değerlendirilemez. Elli dönümün yaklaşık üçte biri olan 17 dönüm toprak, ülkenin neredeyse tamamına yakın birçok yerinde 39. maddeye göre dağıtılacak toprak miktarı olarak kabul edilemez. 500 dönüm sınırı içinde belirlenecek bu miktara göre, birçok yerde vatandaşlara 1.500 dönüme kadar toprak bırakılabilir. Bu toprağı arazi sahibi seçecek ve ayıracaktır. Bu nedenle genel olarak ve kesinlikle 50 dönümden fazlasının kamulaştırılacağı iddiasının gerçek dışı olduğunu vurgulamaktadır. Bu durumda vatandaşların, ülkenin çıkarları önünde kendilerini feda etmek zorunda kalsalar bile bunu isteyerek yapacaklarından şüphesinin olmadığını ifade etmektedir. Ayrıca tarım işçileriyle işletilen arazi işletmelerinin durumları uzun süre belirlenmediği için, gelişmelerinde ve hatta

⁴³⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 67. Birleşim, 42-43.

çalışmalarında büyük sorunlarla karşılaşabileceklerini belirtmektedir. Birsal'e göre, kamulaştırma işlemlerinin hemen her bölgede derhal ve aynı anda gerçekleştirilemeyeceği aşîkârdır.⁴³⁵

Isparta Milletvekili Kemal Turan, Adnan Menderes'in toprak sahiplerinin ellîşer dönümlük arazi üzerinde kalacağı, söyleminin gerçeği yansıtmadığını belirtmektedir. Ondan önceki fıkra, toprak sahibine 39. maddedeki sınırlar dâhilinde üç kat toprak verileceğini, bu maddenin de bütün ailenin çalışmasına yetecek, onları geçindirecek ve bütün kuvvetlerini toprağa vermesine imkân sağlayacak bir mahiyette olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca 1505 numaralı Kanun aleyhinde Danîştay'a çok sayıda dava açıldığını belirterek bu kanunun yürümez olduğunu ifade etmektedir. Toprak Kanunu'nun görüştümesinden itibaren büyük topraklar dağıtıldığını, kanunda nüfus başına, şahıs başına kabul edildiğini belirtmektedir. Bir aileye üç katı verileceğini, eğer bu toprak beş nüfuslu bir aileye dağıtılacak olursa on iki katı toprak düşeceğini ve bunların da tatbikatta görüleceğini vurgulamaktadır.⁴³⁶

Manisa Milletvekili Hikmet Bayur, topraksız köylünün topraklandırılmasına taraftar olduğunu ancak 17. maddenin yumuşak bir şekle sokulması gerektiğini ifade etmektedir. Bu maddenin iki hüküm içerdiğini, birincisinin; eğer bir arazi, 5.000 ve 2.000 dönümün altına düşerse ve içinde ortakçı, kiracı gibi kişiler çalışıyorsa toprak sahibi bu sınırların altındaki arazi için belirlenen hakkı kullanamaz. İkinci olarak orta işletmelerde, bostanlarda aile olarak yerleşmiş bahçıvanların ücretli olarak çalıştıklarını, bu maddeye göre, bu gibi işletmelerde çalışanlara toprak dağıtılabileceğini belirtmektedir. Bayur'a göre; mülk sahibi, 5.000 ve 2.000 dönüm sınırları belirlenerek bunlardan fazlasına sahipse başka bir yerde toprak verilmesi veya mülk sahibinin mülkünü 2.000 ve 5.000 dönümden aşağı indirdiği durumda o kısımlar için değer bedeli ödemesi gerekmektedir. Bayur, 17. maddenin ikinci kısmının yürürlüğe girecek olursa teknik vasıtaları kullanmaya kadir

⁴³⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 67. Birleşim, 44.

⁴³⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 67. Birleşim, 47-48.

olan orta işletmelerin tehlikeye gireceğini ifade etmektedir.⁴³⁷

Zonguldak Milletvekili Mehmet Emin Erişirgil; 17. madde hakkında duyulan endişenin, sınırlarının belirsizliğinden kaynaklandığını ancak 39. maddeye göre, bir aileyi geçindirecek kadar arazi verileceğinin, bunun da üç misli olacağını açıkça belirtildiğini ifade etmektedir. Maddede geçen elli dönüm ibaresinin, sınırların yanlış anlaşılmasına sebep olabileceğini belirtmektedir. Bu elli dönümü de arazi sahiplerini korumak için komisyonun koyduğunu, bir nevi teminat olduğunu değerlendirmektedir. Türkiye'nin topraklarının ellişer dönüme bölünüp herkesin pay alacağı şeklinde yorumlandığını belirtmektedir. Erişirgil'e göre; bu madde, 39. maddeye sıkı sıkıya bağlıdır ve 39. maddenin özü oldukça açıktır. Bir ailenin yaşamını sürdürebileceği ölçüde geliri belirler. Bu miktar, coğrafi konuma göre değişir ve farklı bölgelerde farklı yorumlanır. Bu miktar, arazi sahibine kendisinin üç katı olarak tahsis edilir. Vatan için faydalı olacak olan bu yasa, hem köylüler hem de şehirli vatandaşların yaşam standartlarını ve ülkenin endüstrisini geliştirmesi açısından da önemlidir. Erişirgil, özellikle 17. maddenin, en önemli maddesi olduğunu ve Meclis tarafından onaylanmasının büyük bir adım olacağını belirtmektedir.⁴³⁸

Mardin Milletvekili Lütfi Ülkümen, tasarıda ve sunulan önergede bulunan tarım işçi kaydının 17. maddeden çıkarılmasını istemektedir. Komisyonadaki uzun tartışmaları ve tasarının kabul edilen maddeleri göz önünde bulundurulursa ülkemizde mevcut tarım işletmelerinin her iki kamulaştırma prensibini de kabul etmiş durumda olduklarını belirtmektedir. Doğrudan sahipleri tarafından işletilen tarım işletmeleri ile diğer bir kamulaştırma prensibini de 14, 15 ve 16. maddelerle belirtildiğini, şimdi 17. madde ile ortakçılık ve kiracılıkla işletilen diğer tarım işletmelerinde farklı bir kamulaştırma hükmünün kabulüne yöneldiklerini ve bu süreçte, 17. maddeye tarım işçisi kaydının eklenmesinin bir fayda sağlamayacağını düşünmektedir. Çünkü Ülkümen'e göre, 17. madde belirtildiği gibi bir kamulaştırma prensibi oluşturuyorsa o zaman ortakçılıkla veya kiracılıkla işletilen işletmelerde istediğiniz kadar kamulaştırma yapmak için hükümler

⁴³⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 68. Birleşim, 51.

⁴³⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 68. Birleşim, 56-58.

koymak mümkündür. Bu kamulaştırılan topraklar, toprakta çalışan herhangi birini, kiracı veya işçi olsun, doğrudan doğruya çiftçi olarak kabul edileceği için, 34 ve 35. Maddelere göre topraklandırma imkânına kavuşacaktır. Eğer 17. maddeye bu tarım işçisi kaydı eklenirse daha önce kabul edilen 15 ve 16. maddelerle sahibi tarafından düzenli olarak işletilen özel kişilere ait işletmelerdeki işçiler, 5.000 dönüme kadar olan işletmelerde doğrudan bu işletmelerin sahipleri olarak Toprak Kanunu uyarınca hak sahibi olacaklardır. Ülkümen'in bir diğer önerisi, bu madde gereği başlatılan kamulaştırmalarda büyük ve orta ölçekli işletme sahiplerine bırakılacak miktarın, bu ailelerin asgari bir yaşam standardını sürdürebilmelerini sağlayacak şekilde, hak ve adaleti en az şekilde ihlal edecek bir düzeyde belirlenmesi ve 500 dönümden küçük işletmelerde bu amaçla kamulaştırma yapılmamasıdır.⁴³⁹

Kütahya Milletvekili Alaattin Tiridoğlu'na göre; Meclise sunulan tahrir ile 17. maddenin Adnan Menderes tarafından 'baltalandığını' belirtmektedir. Menderes'in, Başbakan'ın 17. maddeye müdahalesi üzerine, usul meselesi üzerinden muhalefete geçtiğini fakat ortaya bir prensip veya fikir sunmadığını ve yapılan toplantılar süresince komisyonda kanunu işlemez hâle getirmek için çaba gösterdiğini ifade etmektedir. Menderes'in, neye karşı çıkıp neyi savunduğunu anlayamadığını, verilen tahrir aleyhine en çok konuşan, Emin Sazak ve Cavit Oral olduğunu ancak bu isimlerin meseleyi temellendirdiğini, Adnan Menderes'in ise açık bir fikrinin bulunmadığını belirtmektedir. Adnan Menderes'in, verilen tahrirde, *"Bu tahrir kiracılık, ortakçılıkla işlenen değil, genişliği 50 dönümden fazla olan arazinin sahipleri tarafından düzenli ve teknik işletilmesine de bakılmaksızın 50 dönümden fazla olan kısmının kamulaştırılabileceği hükmünü taşımaktadır."* dediğini ve maddeyi yanlış aksettirmek istediğini ifade etmektedir.⁴⁴⁰

Ankara Milletvekili Mümtaz Ökmen; hiçbir kanun tasarısının, Toprak Kanunu tasarısı kadar bu Mecliste uzun müzakerelere konu olmadığını, incelikli tetkiklere tabi tutulmadığını ve müzakeresinin bu kadar uzun sürmediğini ifade etmektedir. Yine bu

⁴³⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 68. Birleşim, 59-63.

⁴⁴⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 68. Birleşim, 65-68.

milletin siyâsî, ekonomik ve kültürel hayatını yeniden düzenleyen Cumhuriyet'in hiçbir reform hareketinin, toprak davası kadar gecikmediğini ve toprak davası kadar direnişlere maruz kalmadığını belirtmektedir. Ve hiçbir reform hareketinin, toprak davası kadar uzun süredir millete vadedilmiş olmasına rağmen gerçekleşmediğini dile getirmektedir. Ökmen, toprak işiyle on beş sene uğraşıldığını, yirmi bin köyde incelemeler yapıldığını, Milletler Cemiyeti'nden raporlar getirildiğini ve Avrupa'ya heyetler gönderildiğini belirtmektedir. Nihayet uygulama sahasına geçildiğini ancak özellikle 17. maddenin çıkarılması hâlinde Türk köylüsüne hiçbir şeyin kalmayacağını ifade etmektedir. Tasarının bu hâle gelmesinde de sorumlunun, iyi bir tasarı hazırlamayan geçici komisyon olduğunu belirtmektedir. Meclise sunulan taktirin de anayasanın ruhuna ve iç tüzüğe uygun olduğunu vurgulamaktadır.⁴⁴¹

Manisa Milletvekili Faik Kurdoğlu; Adnan Menderes'in 17. madde hakkındaki verilen taktir üzerine, Meclisin gelenek ve iç tüzüğü bakımından aykırı olduğu, üç yüz küsur milletvekilinin baskı altına alındığı, sözlerini eleştirmektedir. Aslında, Menderes'in "Konuşulmadan Meclisten geçirilmek istenmesi ve bu maddenin kabulünü bir emrivaki hâline sokmak arzusu" nun, Meclisin dörtte üçünden fazlasının imzasını taşıyan taktiri doğrduğunu ifade etmektedir.⁴⁴²

Kurdoğlu, Mecliste itirazsız kabul edilen 15 ve 16. maddelerden sonra, dar topraklı veya özel şartlara sahip alanlar için de bir hüküm eklemenin anayasa hükmünün genel geçerliliği açısından bir zorunluluk olduğunu belirtmektedir. Kurdoğlu'na göre, 17. madde gerek Geçici Komisyon raporunda gerekse öneride, önceki iki maddenin esaslarını tamamen ortadan kaldırmış olsaydı o hâlde bu iki maddeyi TBMM, geçersiz ve anlamsız olarak kabul etmiş olurdu. Peş peşe gelen bu üç maddenin, sadece çeşitli durumları karşılamak için konulduğunu ayrıca bir düzenleme içerdiğini ve birinin diğerinin hükmünü ortadan kaldırmayacağını belirtmektedir. Ayrıca arazide asıl önemli olanın büyüklük değil, işletme şekli olduğunu ifade etmektedir. Kurdoğlu'na göre, bu kanunla güvence altına alınan tarımsal işletme mülkiyetinin 50 dönüme düşmesi için, Türkiye'nin

⁴⁴¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 68. Birleşim, 68-70.

⁴⁴² TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 68. Birleşim, 70.

nüfusunun aşırı yoğun olması veya hükûmetin kanunu anlamayarak mutlaka kötü niyetle uygulayacağı varsayılmalıdır ki bu durum; gerçeğe, Meclise ve hükûmete olan güvene uygun değildir.⁴⁴³

Rize Milletvekili Kemalettin Kamu, en çok üzerinde durulan 17. maddenin, neredeyse kanunun omurgası hâline geldiğini ifade etmektedir. Bazı kişilerin, 17. maddenin ülkede orta ölçekli işletmeleri ortadan kaldıracağını ve ülkenin ellişer dönümlük parçalara bölünmesine yol açacağını iddia ettiklerini ancak orta ölçekli işletmeleri ortadan kaldırmaya yönelik bir hüküm bulunmadığını belirtmektedir. Kamu'ya göre, ülkeyi dar topraklı veya geniş topraklı bölgeler olarak ayıran ve bu bölgelerde orta ve büyük işletmeler için sırasıyla 5.000 ve 2.000 dönümden fazlasını kamulaştırmaya tabi tutan maddeler mevcuttur. Hatta düzenli işletmeler dar bölgelerde 2.000 dönümün üzerinde olsa bile 5.000 dönüme kadar kamulaştırmaya tabi tutulmayacaktır. 17. madde ise farklı bir maddeye atıfta bulunmaktadır. Bu madde, hayatlarını belirli bir toprak parçasına bağlamış kiracılar, ortakçılar veya tarım işçilerinin, üzerinde çalıştıkları topraklara sahip olmalarını amaçlamaktadır. Bu kapsamda olan topraklar için kamulaştırma sınırı 50 dönümün üzerindedir. Ancak 50 dönüm bir üst sınır değildir; aksine, 39. madde gereğince, bir çiftçi ailesi için o yerde yeterli görülen toprak miktarının üç katı mal sahibine bırakılmaktadır.⁴⁴⁴

Kemalettin Kamu, küçük işletmelerin de faydalarının olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca toprak dağıtımı yoluyla küçük mülkiyetin güçlendirilmesi yönünde yapılan reformların verimi düşürdüğü iddialarının doğru olmadığını belirtmektedir. Kamu'ya göre, bu reformların kesin faydalarından biri, toplumsal istikrara hizmet etmiş olmalarıdır. İkinci olarak ülke içindeki tüketim ihtiyaçlarını karşılamayı hedefleyen tarımsal üretim için küçük işletmeler, büyük işletmelerden daha elverişli ve üretimi artırıcı bir yöntemdir.⁴⁴⁵

⁴⁴³ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 68. Birleşim, 71-72.

⁴⁴⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 68. Birleşim, 74.

⁴⁴⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 68. Birleşim, 74-75.

Kütahya Milletvekili Hamit Pekcan'a göre, topraksız ve toprağı yetersiz üreticileri toprak sahibi yaparak onları kişisel girişim alanında birer varlık hâline getirmeyi hedefleyen 17. madde kritik bir noktadır. Üzerinde yerleşik olup olmamasına veya çevresinde başka araziler bulunup bulunmamasına bakılmaksızın, toprağı işleyen vatandaşın yıllarca emek verdiği bu topraklardan toprak sahibi yapılacağını belirtmektedir. Pekcan'a göre, tarlası olmayan, aylarca süren bir çalışma ve uğraş sonucunda elde ettiği mahsulden toprak sahibine pay vermek zorunda kalan veya az bir ücretle çalışmak durumunda olan binlerce ve yüz binlerce üreticiye, emek verdikleri topraklar üzerinde sürekli yaşama hakkı tanınacak demektir. Pekcan'a göre; 17. maddenin eski hâlinde, yüz binlerce ortakçı, kiracı ve tarım işçisinin toprak sahibi olması, uygulamada zorunlu şartlara bağlı olarak engellenmesi zor bir durumdaydı. Hayatlarını bu toprakların sınırlarından tesadüfen elli metre uzakta veya bu toprakların karşısında ikamet ettikleri takdirde, maddenin eski şeklinde *“üzerinde sürekli ikamet”* şartını sağlayamayacaklarından, uzun yıllar emek verdikleri bu topraklardan yararlanamayacaklardı. Pekcan, bu durumun kabul edilemeyeceğini belirtmektedir. Yine maddenin eski şeklinde yer alan *“şu kadar ki”* ifadesiyle başlayan ve topraklandırmayı çevredeki arazinin imkânlarıyla sınırlayan hüküm, maddenin yeni durumunda kaldırılmıştır. Bu değişiklikte ortakçının, kiracının ve tarım işçisinin çalıştıkları topraklardan yararlanması güvence altına alınmıştır. Diğer bir açıdan, üreticilerin iş kabiliyetlerinden en iyi şekilde yararlanmayı hedefleyen Toprak Kanunu'nun bu 17. maddesi, kamulaştırılacak arazinin 39. madde uyarınca dağıtılacak miktarın, kendisinin seçtiği yerde üç mislinin sahibine bırakılacağını belirtmektedir. Pekcan, bu miktarın elli dönümden az olmayacağını ancak bu hükmün toprakların mutlaka elli dönüme kadar indirileceği anlamında anlaşılmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Pekcan'a göre, topraklandırılacak üreticilere bir çiftçi ailesini geçindirebilecek miktarda toprak verilecektir ve bu miktar, bölgelere ve tarım türlerine göre değişiklik gösterecektir.⁴⁴⁶

Pekcan'a göre, maddenin yeni şeklinde en önemli noktalardan biri de madde hükümlerinin geçici tarım işçilerine uygulanmayacağını açık bir şekilde belirlenmiş olmasıdır. Toprak Kanunu'nun amacının ancak 17. maddenin önergede açıklanan şekliyle

⁴⁴⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 68. Birleşim, 76.

tam anlamıyla gerçekleşeceğini ifade etmektedir. 17. maddenin yaratacağı küçük köylü işletmelerinin, Türkiye'nin millî bünyesine temel olacak köy ekonomisinin kalkınmasında büyük faydalar sağlayacağını belirtmektedir. Pekcan, küçük köylü yuvalarının, yurdun topraklarını verimlendirme ve bütünlüğünü kuvvetlendirme gibi önemli katkılar sunacağını vurgulamaktadır. Pekcan'a göre; köye doğru atılan adımlar, kültür, uygarlık ve sağlık alanlarında yapılacak gelişmeler, bu inkılap hamlesiyle daha da güçlenecektir.⁴⁴⁷

Kütahya Milletvekili Recep Peker, 17. madde hakkında hazırlanan önergeyi imza için kendisine de getirildiğini ancak imzalamadığını ve bu maddenin uygulama kabiliyetini artıracaklarını düşündüğü bazı teklifler hazırladığını ifade etmektedir. Yeni yapılan önerge ile komisyonun hazırladığı teklif karşılaştırıldığında, her iki teklifin de iyi ve kötü yönleri olduğunu belirtmektedir. Peker'e göre, yeni teklifin iyi yönlerinden biri, geniş topraklar üzerinde kiracı, ortakçı ve tarım işçisi olarak çalışanlara dağıtılacak toprakların esasını gayet iyi bir şekilde tarif etmiş olmasıdır. Zira komisyonun hazırladığı maddede 39. maddeye atıf bulunmamaktaydı. Bu durumun, eski teklifte 50 dönüme kadar bölünüp ve dağıtılacak gibi bir izlenim yarattığını ancak yeni teklifte 39. maddeye atıf yapılarak bu sorunun ortadan kaldırıldığını ifade etmektedir. Peker'e göre, ikinci iyi nokta ise küçük olmakla birlikte, geçici mevsimlik işçilere bu topraklardan verilmemesini yeni önergenin açıkça belirtmiş olmasıdır. Komisyondaki metinde, tarım işçisi olarak çalışanlara veya kiracılara verilecek toprakların dışında, belki de dışarıdan gelebilecek birçok tarım işçisine de toprak verilecek gibi bir yanlış anlam çıkabildiğini belirtmektedir. Bu durumda yeni önergenin, geçici mevsimlik işçilere toprak verilmeyeceğini açıkça belirterek daha net bir çerçeve sunduğunu vurgulamaktadır. Yeni teklif ile eski komisyon teklifi arasında gördüğü eksikliklerden birinin de köy öğretmenlerine toprak verilmesine dair bir hüküm bulunmadığını belirtmektedir. Yeni teklifi hazırlayanların, bu konunun kamulaştırılan toprağın sadece çiftçilere verilmesi ilkesine aykırı olduğunu düşünmüş olabileceklerini ve bu nedenle böyle bir hüküm eklememiş olabileceklerini ancak bu konuda netlik sağlamak adına, komisyon sözcüsü veya hükûmet yetkilileri tarafından bu durumun açıklığa kavuşturulması gerektiğini ifade etmektedir. Peker'in eksik gördüğü

⁴⁴⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 68. Birleşim, 77.

bir nokta da yeni teklifte, 15 ve 16. maddelerde kabul edilen esasların, bu yeni maddenin uygulanması sırasında dikkate alınmayacağı ve hükümlerinin geçerli olmayacağını belirtildiğini söylemektedir. Ancak bu durumda belirsizlik olduğunu ve komisyonun bunu açıklığa kavuşturması gerektiğini belirtmektedir.⁴⁴⁸

Toprak tasarısı Geçici Komisyon Başkanı İzmir Milletvekili Rahmi Köken, komisyon adına söz alarak eksikliklerin giderilmesi ve kanunun tamamlanması için çalışmaların önemine değinerek malî hükümlerin ve işletme kısmının komisyona sonradan geldiğini, dolayısıyla kanunun tam haliyle ele alınmadığını belirtmektedir. Ancak bu noksanların fark edilmesi ve düzeltilmesi için çaba gösterilmiş olmasının olumlu bir adım olduğunu, Geçici Komisyon'un maddeleri tamamlaması ve önemli tetkikler yapmasının da dikkate değer olduğunu belirtmektedir. Meclis üyelerinin haklı itirazları doğrultusunda eksikliklerin giderilmesi, kanunun daha etkili ve adil olmasını sağlayacağını ve bu süreçte yapılan çalışmaların ve tetkiklerin, kanunun kalitesini artırmak için önemli olduğunu belirtmektedir. Ancak komisyon çalışmalarına yapılan eleştirileri haksız bulduğunu, zira Meclise sunulan tasarının hatasız olduğunu iddia etmediklerini belirtmektedir. Kendilerinin Meclise bir eser getirmekle mükellef olduklarını, onu tamamlamak, eksiklerini belirlemek ve kanun kuvvetini vermenin Meclisin vazifesi olduğunu vurgulamaktadır. Köken, komisyonun hazırladığı ilk 16 maddenin, Genel Kurulca bir değişim olmadan kabul edildiğini belirterek bu durumun, Komisyonun başarılı bir çalışma yürüttüğünü ve eleştirilere değmeyecek derecede iyi bir iş çıkardığını göstermesi bakımından önemli olduğunu belirtmektedir. 17. maddenin, Başbakan'ın tadil teklifi üzerine Komisyonca, Başbakan'ın da bizzat bulunduğu Komisyona gönderildiğini, Başbakan'ın hükûmetin dikkat çektiği noktaları anlattığı ve müdafaa ettiğini, sonunda 17. maddenin hükûmet adına, kendisinin de uygun bulduğu şekli aldığını ifade etmektedir. Komisyonun çoğunluğunun bu tadili kabul ettiğini vurgulamaktadır. Ayrıca kanunun tüm maddelerinde hükûmetin mutabık olduğunu ve hepsini kabul ettiğini Başbakan'ın kanun tasarısının müzakeresinin sonunda ifade ettiğini

⁴⁴⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 68. Birleşim, 77-78.

belirtmektedir.⁴⁴⁹

Tokat Milletvekili Galip Pekel’e göre, 17. madde ve onu daha uygulanabilir hâle getirmeyi arzulayan herhangi bir teklif olmadıkça Toprak Kanunu’ndan beklenen sonuçları elde etmek mümkün değildir. Hem 17. madde hem de 321 arkadaş tarafından imzalanan teklif, 12 yıl önce yapılan Toprak Kanunu’ndan daha geridedir. Ayrıca 17. madde olarak sunulan teklif, sadece tarıma verilen, kiralanmış veya bir çiftçi ailesi veya topraksız çiftçiler tarafından işletilen arazileri kapsamaktadır. Pekel, ülkede işlenen toprak miktarının oldukça fazla olduğuna değinerek Tarım Bakanlığı ve diğer ilgili kuruluşların belirlediğine göre, 150 ila 200 milyon dönüm arasında tarıma elverişli toprak bulunduğunu belirtmektedir. Ancak nüfus dağılımının tarıma elverişli topraklara göre eşit olmadığını, bazı vilayetlerde kilometrekare başına 80 ila 90 kişi düştüğünü, bazı vilayetlerde de 5-6 kişiye kadar düştüğünü ifade etmektedir. Bu durumun kaza bazında da geçerli olduğunu, bazı kazalarda nüfus kilometrekare başına 25 kişi iken, bazılarında bu rakamın 250 kişiye kadar çıktığını vurgulamaktadır. Pekel’e göre, eğer ülkede iç iskân yapılabilecek koşullar olsaydı ve buna imkân tanınsaydı hiç şüphesiz ki 17. madde ve benzer hükümlerin tasarıda yer almasına gerek kalmazdı.⁴⁵⁰

Çoruh Milletvekili Ali Rıza Erem’e göre, komisyonun yoğun ve titiz çalışmaları sonucunda hazırlanan tasarının 17. maddesinde üç temel eksiklik veya fazlalık bulunmaktadır: Birincisi, tarım işçiliği ile geçinenlerin üzerinde yaşadıkları arazilerle ilgili koşulun bulunması. İkincisi, “Şu kadar ki” ifadesiyle başlayan son paragrafın, maddenin ilk paragrafındaki hükümleri neredeyse uygulanamaz hâle getirmesi. Üçüncüsü ise 15 ve 16. maddelerle karşılaştırıldığında, bu maddenin bir kez daha engellenmiş ve uygulanabilirliğinin ortadan kaldırılmış olması. Erem, bu maddenin, tarımla geçimini sağlayanların “üzerinde yerleşmiş oldukları” şartının getirilmesi, pratikte çeşitli yorumlara ve dolayısıyla haksızlıklara, anlaşmazlıklara ve nihayetinde kronik toprak kavgalarına yol açabileceğini belirtmektedir. “Üzerinde yerleşmiş” sayılması için ölçütün ne olduğu, ne kadar süre o arazide çalışmış birine bu vasfın verileceğinin belli olmadığını

⁴⁴⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 68. Birleşim, 81-82.

⁴⁵⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 68. Birleşim, 83-84.

ifade etmektedir. Erem ayrıca, “üzerinde yerleşmiş” sayılmak için çalıştığı arazi üzerinde bir konut sahibi olmasının şart olup olmadığının da belirsiz olduğunu, dolayısıyla bu kadar bilinmezlik içinde, bu maddenin nasıl uygulanabileceğini de sorgulamaktadır. Erem, 17. madde hakkında verilen önergeyi imzalama nedenini şu şekilde açıklamaktadır:

“Bu maddenin son fıkrasına gelince; “şu kadar ki” den sonrasını okuyunuz. “Civarında dağıtılacak veya kamulaştırılacak başka arazi olmaması” şartı var. Civarında veya yakınında tabiri ile ne kadar bir mesafede ve ne çeşit ve kabiliyette bir arazi kastediliyor, belli değildir. Meselâ bir arazi üzerinde ötedenberi ortakçılık, kiracılık veya işçilik ile çalışan çiftçilere nasıl olur da siz artık burada çalışmayın, size biz bu civardaki şu şu toprağı veriyoruz diyebiliriz? Ya onlar, efendim oralandaki topraklar ya kiraçtır, ya fundalıktır veya uzaktır. Zaten oralandaki topraklar bizim işimize gelseydi oralarda çalışırdık. Biz ötedenberi üzerinde çalıştığımız, alıştığımız ve bağlandığımız ve yakınımızdaki bu topraklardan oralarda köy edemeyiz, derlerse. Onlar yine ortakçı, kiracı veya işçi olarak yerlerinde mi bırakacağız veyahut illâ civarındaki araziden vereceğiz diye onları bir nevi zoraki bir tehcir ve iskâna mı tâbi tutacağız? Yoksa üzerinde çalıştıkları topraklardan toprak mı vereceğiz? İşte komisyonun tesbit ettiği 17. madde bence bu kadar tereddütlere ve karışıklıklara meydan verecek mahiyettedir. Yeni teklif edilen önergedeki şekil, bu tereddütleri ve karışıklıkları daha önleyicidir. İçtimâi adalete de daha uygundur.”⁴⁵¹

İstanbul Milletvekili Atıf Bayındır, Geçici Komisyon hakkında yapılan eleştirilere cevap vererek kanun tasarısını oluşturan 32 kişilik İktisat Encümeni ve onlara eklenen en az 32 arkadaşın, üç ay boyunca her gün aralıksız çalıştıklarını ve adeta bir anıt inşa eder gibi her bir parçasını titizlikle ve büyük bir gayretle işlediklerini belirtmektedir. Bu kanun tasarısını yerli ve yabancı tüm araştırmacı ve bilim insanlarına gösterebileceklerini, hepsinin de aynı hassasiyet ve kuvvetle bu eseri onaylayacaklarını, çünkü üzerinde çok çalışıldığını ve bu eserin sağlam ve dayanıklı olduğunu vurgulamaktadır. Bayındır, 17. madde hakkında ise bu kanunun uygulanmasında iki temel kriter olduğunu, birincisinin, alan genişliği olduğunu belirtmektedir. Komisyonun çalışmaları sonucunda, 15 ve 16. maddelerde belirtildiği gibi, büyük alanlara sahip bölgelerde 5.000 dönümden fazlası ve küçük arazi yapısına sahip, erozyon riski yüksek yerlerde 2.000 dönümden fazlası kamulaştırılacaktı. Sonra, 2.000 dönümden fazlası kamulaştırılıp dağıtıldıktan sonra hâlâ topraksız köylü kalırsa bu miktarın 500 dönüme kadar indirilmesi gerektiği söylendi ve

⁴⁵¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 68. Birleşim, 87.

bu kabul edildi. Hükûmetin önerdiği yeni bir kriter de kabul edildi, hâlâ topraksız çiftçi kalacak olursa asıl sahibine üç mislini vererek kalanı muhtaç çiftçilere dağıtılacaktı. Zaten komisyonumuzun kabul ettiği sınır 500 dönümdür. Sonuç olarak, 53. maddeye göre, bir köylü ailesine yeterli miktarda toprak verilecektir. Geniş alanlarda bu miktarın 200 dönümden az olamayacağını, bu sağlanmazsa kanun kötü uygulanmış olacağını belirtmektedir. Tütün bölgelerinde ve yoğun tarım yapılan yerlerde bu miktarın daha az olabileceğini, ancak sahibine üç mislinden az verilemeyeceğini ifade etmektedir. Netice itibarıyla aşağı yukarı 500 dönüm civarında bir toprak verileceğini, tarihte devrim yaratacak olan bu ünlü 17. madde ile sunulan eski 17. maddenin son fıkraları ve bu önerge ile de büyük bir fark olmadığını vurgulamaktadır.⁴⁵²

Tarım Bakanı Şevket Raşit Hatipoğlu, 17. madde vesilesiyle değinilen bazı ana konulara açıklık getirmek amacıyla söz alarak hangi madde görüşülürse görüşülsün, özellikle önemli maddelerde, sürekli olarak aynı mülahazaların ileri sürüldüğünü ifade etmektedir. Teknik, ekonomik ve sosyal açılardan yapılan bu mülahazalar geniş çapta tekrar tekrar dile getirilirken bu konularda çeşitli vesilelerle bu konulara dair düşünüş tarzı hakkında bazı arkadaşların eleştirilerine cevap vermenin hakkı olduğunu belirtmektedir. Hatipoğlu, Toprak Kanunu Genel Kurul’da konuşulduğu zaman, Menderes’in bir rapordan bahsederek kendisi hakkında o raporda bugünkünden farklı düşüncelere sahip olduğunu belirttiğini, ancak raporun ne olduğunu ve içeriğini burada belirtmediğini ifade etmektedir. Ayrıca okudukları pasajların hangi konulara yönelik mülahazalar olduğuna da işaret etmediğini, bu yöntem itibarıyla yanlış olduğunu belirtmektedir. *“Tarım Bakanı vaktiyle böyle düşünmüş, bugün böyle düşünüyor”* şeklinde gösterilmeye çalışıldığını ifade etmektedir. Hatipoğlu kendisinin, vaktiyle devlet memuru olarak çalışırken bu konuya dair iki raporda katkıda bulunduğunu belirtmektedir. Birisinin, 1935 yılında İçişleri Bakanlığınca hazırlanan Toprak ve İskân Kanunu hakkında mülahazaları içeren rapor, diğerinin ise Tarım Bakanlığının hazırladığı Ziraî Islahat Kanunu üzerinde çalışırken düzenlenmiş rapor olduğunu belirtmektedir. Bunların birbirinden ayrılması gerektiğini, Adnan Menderes’in bahsettiği raporun, 1935 yılında İçişleri Bakanlığınca hazırlanan Toprak ve İskân Kanunu tasarısına o dönemde Ziraat

⁴⁵² TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 68. Birleşim, 91-92.

Vekâletinin verdiği bir görüş niteliğinde olduğunu, zaman itibarıyla da üzerinden on yıl geçtiğini belirtmektedir. İkincisi, bu raporun kendisinin şahsi raporu olmadığını, beş kişilik bir komisyonun raporu olduğunu vurgulamaktadır.⁴⁵³

Hatipoğlu, bugünkü Toprak Kanunu'nda, yani kendisinin bakış açısının değiştiği söylenen kanunda, tapuda kayıtlı miktarın tanınp fazlasının devlete mal edilmesi veya mülkiyet hakkının sadece tapu senedine bağlı olduğuna dair bir hükmün varlığını ve bu iddiaların şimdi ileri sürülmesinin sebebini sormaktadır. Adnan Menderes'in konuşmasında, işletme büyüklüklerine dair rapordaki mülahazalara da işaret ettiğini, o dönemdeki kanunun, toprak dağıtımında Türkiye'deki işletme yapısını dikkate almaksızın her yer için sabit sayılar belirlediğini, bu sayıların, iyi topraklarda 45 dönüm, orta topraklarda 75 dönüm ve daha verimsiz topraklarda 90 dönümden ibaret olduğunu belirtmektedir. Bugünkü Toprak Kanunu'nda ise asgari ve azami sınırlar belirlendiğini, böylece ülkenin farklı kültürel çeşitlerine ve yerel şartlara göre hareket etme imkânı sağlandığını ifade etmektedir. Bu durumun, önceki kanun ile bugünkü kanun arasında uçurum olduğunu gösterdiğini, bu farkları açıklamadan sadece bazı mülahazalar alınırsa sonuçların başka türlü olacağını vurgulamaktadır.⁴⁵⁴

Hatipoğlu, Adnan Menderes'in, yine kendisi hakkında bir memlekette işletme şekillerinin kategorik olarak belirlenemeyeceğini dile getirdiğini ve bugün ortakçılığın aleyhinde olduğunu ifade ettiğini belirtmektedir. Hâlbuki o raporda da ortakçılık hakkında kesin bir hüküm olduğunu ve Adnan Menderes'in bunu belirtmediğini, İskân ve Toprak Kanunu, herkesi toprağının başında çalıştırmak istediğini, müdürle veya kirayla işletmeyi yasakladığını ifade etmektedir. Ancak elimizdeki mevcut Toprak Kanunu'nda tek bir işletme şeklinin belirlenmediğini, yalnızca bu üç örneğin, rapordaki değerlendirmelerin yanlış şekilde kullanıldığını göstermesi bakımından kâfi olduğunu belirtmektedir. Ayrıca aradan on yıl geçtiğini, insanların fikirlerinin değişebileceğini, o dönemdeki mevkiinin de dikkate alınması gerektiğini belirterek milletin hayatındaki olayları izleyerek, ihtiyaçlarını anlayarak kanunlar üzerinde çalıştıklarını ifade

⁴⁵³ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 68. Birleşim, 96.

⁴⁵⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 68. Birleşim, 97.

etmektedir. Hatipoğlu, Adnan Menderes'in de fikirlerinin değiştiğini şu cümlelerle ifade etmektedir:

“Fikirler değişir ve inkişaf eder. Adnan Menderes arkadaşımızın da fikirleri mütemadiyen inkişaf hâlinde. Ben huzurunuzda şahıstan bahsetmek istemezdim. Sırf bunu ayıplamamak kastıyla kendilerinin hayatından bir misal vereyim: Arkadaşımız bir samanlar Serbest Fırkaya mensuptu, vaktiyle Aydın'da verdiği nutukları biliyoruz. Serbest Fırka ile Cumhuriyet Halk Partisi prensipleri arasında ne büyük farklar vardır. Bir düşününüz bu arkadaş şimdi aramızdadır. Cumhuriyet Halk Partisindedir ve onun Meclis Parti Grubu İdare Heyetindedir. Kendini hiç ayıplamıyoruz, fikirleri tekemmül etmiştir. Demek insanların kanaatleri bile değişiyor. Ben bunları söylemeyi zarurî addettim. Sırf aydınlatmak için, affınızı dilerim. Amma banların Toprak Kanunu ile münasebeti ne?”⁴⁵⁵

Hatipoğlu'na göre, mesele: “Tarım Bakanı vaktiyle böyle düşünmüş, şimdi de böyle düşünüyor; kanundaki kanaatler onun kanaati değildir” fikrini yaymaktadır. Kanunun başka memleketlerden alındığı eleştirilerine karşı, Hatipoğlu, bu kanunun doğuşuna ve oluşuna ait belgelerin mevcut olduğunu, isteyenlerin bu belgeleri alabileceklerini belirtmektedir. Hatipoğlu, çiftçi ocakları müessesesinin hükûmetin sunduğu tasarıda yer aldığı için başka bir yerden alındığı iddialarına karşı, taklit edildiği iddia edilen ülkede bu tür bir kanunun hangi amaçlarla oluşturulduğunun incelenmesi gerektiğini ifade etmektedir. O ülkede egemen olan rejim, kendi çıkarlarına hizmet etsin diye aristokrat bir zümreyi, hanedan toprak sahiplerini tatmin etmek için kanun çıkardığını, Meclise gelen kanun tasarısı ise ‘bu benimdir’ diyebileceği kalıcı bir mülkiyeti olmayan Türk çiftçisini toprak sahibi yapmayı hedeflediğini vurgulamaktadır. Kanunun, tamamen Türk köylüsünün refahını ve mülkiyet sahibi olmasını sağlamak için hazırlandığını, dolayısıyla, bu kanunun başka bir rejimden adapte edildiği iddiasının doğru olmadığını ve bu tür isnatlarla bağdaşmayacağını ifade etmektedir. TBMM'nin yaptığı inkılapların taklit olmadığını, bu memlekette gerçekleştirilen büyük işlerin tamamının milletin ihtiyaçlarından doğduğunu belirtmektedir. Başka ülkelerden yöntem ve bilgi alınabileceğini ancak ruhlarının alınamayacağını ifade etmektedir. Meclise gelen Toprak Kanunu'nun tüm artıları ve noksanlarıyla ülkemizin toprak kanunu olduğunu ve

⁴⁵⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 68. Birleşim, 98.

tamamen Türk olduğunu vurgulamaktadır.⁴⁵⁶

Hatipoğlu, kanun müzakere edilirken sürekli olarak büyük, orta ve küçük işletme konuları üzerinde durulduğunu, ziraatta büyük işletmenin savunucuları olduğu gibi, orta işletmenin ve küçük işletmenin de kendi savunucuları bulunduğunu belirtmektedir.⁴⁵⁷ Ancak bu farklı görüşler arasında, bir memleketin tarımsal yapısında sadece büyük işletmeler ya da sadece küçük işletmeler olmalıdır diyenlerin, nadir olduğunu, her memleketin tarımsal yapısında büyük, orta ve küçük işletmelerin belirli oranlarda bulunduğunu ve bu oranların, o memleketin tarihsel ve sosyal zorunluluklarına göre şekillendiğini ifade etmektedir. Hatipoğlu'na göre, tarihten devraldığımız bu memlekette, köylü memleketi olduğumuz için, küçük işletmelerin, daha doğrusu köylü işletmelerinin hâkim olması zorunludur. Bunun, milletimizin gelişme eğilimlerine de uygun olduğunu, hem sosyal hem de ekonomik faydaları olduğunu belirtmektedir. Ancak orta işletmeleri de tamamen reddetmediklerini vurgulamaktadır. Orta işletme meselesi, Toprak Kanunu çerçevesinde ele alınırken toprağın dağıtımında sürekli olarak orta işletmeyi bir engel olarak kanunun önüne çıkarmaya gerek olmadığını belirtmektedir. Orta işletmelerin varlığı tamamen reddedilmemekte ancak kanunun amacına uygun olarak köylü işletmelerine öncelik verilmektedir. Hatipoğlu, ayrıca arazi mülkleri ile zirai işletmeleri birbirinden ayırmak gerektiğini, bazı arkadaşların bu konuda görüşlerini dile getirirken bu iki kavramı karıştırdıklarını belirtmektedir. Büyük arazi mülkü olabileceğini ancak bu mülkün işletme şeklinde kullanılabileceğini ifade etmektedir. Hatipoğlu'na göre, Türkiye'de bazı orta ve büyük arazilerin bu durumda olduğu, bazı milletvekillerinin orta işletme olarak nitelendirdikleri şeyin aslında orta büyüklükteki arazi mülküdür. Ayrıca

⁴⁵⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 68. Birleşim, 99.

⁴⁵⁷ Zekeriya Sertel'de Tan gazetesindeki köşesine bu ihtilafı taşıdığı görülmektedir. Sertel'e göre, Mecliste yoğun tartışmalara yol açan 17. madde, iki farklı görüşün meydana gelmesine sebep olmuştu. Birinci görüştekiler, büyük ve küçük tarım işletmelerinde ortakçı veya kiracı olarak çalışan çiftçi ve işçilere bu arazilerin kayıtsız şartsız verilmesini istiyorlardı. Bu grup, köylülerin, üzerinde çalıştıkları toprakların sahibi olması gerektiğini savunuyordu ve bu nedenle 17. madde onların istediği şekilde kabul edildi. Diğer görüştekiler ise 17. maddenin değiştirilerek son hali ile kabul edilmesini savunuyordu. Bu grup, ülkedeki büyük ve küçük işletmelerde çalışan çiftçilerin sayılarının belli olduğunu, 150 dönümlük küçük ve bağımsız toprak mülkiyetine karşılık büyük ve orta ölçekli mülkiyetin 20 milyon dönümden biraz fazla olduğunu belirtiyordu. Oranın yaklaşık %15 olduğunu vurgulayan bu grup, topraksız çiftçilere verilecek yeterli toprak bulunduğunu ve bu nedenle zorunlu olmadıkça orta ölçekli işletmelere dokunulmaması gerektiğini savunuyordu. Onlara göre, bu işletmelerin köylülere dağıtılarak parçalanması ülkenin zararına olacaktı. Bkz. Zekeriya Sertel, "17. Madde Etrafında İki Cereyan", *Tan*, (6 Haziran 1945), 1.

ülkemizde birçok boş arazi olduğu iddiasının doğru olmadığını belirtmektedir. Hatipoğlu, bu boş araziler üzerinde çalışmak istediğimizde, her yerde karşımıza sahiplik iddiaları çıkacağını, bu duruma ilişkin istatistik veriler henüz net olmasa da bu gerçeğin yaşamımızda pratik olarak gözlemlendiğini belirtmektedir.⁴⁵⁸

Orta ölçekli işletmeler konusuna gelince Hatipoğlu, ülkemizde gerçekten iki bin dönüm ve üzeri büyük ölçekli tarım işletmeleri olarak nitelendirilebilecek kaç işletmenin var olduğunu sormaktadır. Ortakçılık sistemiyle yönetilenleri bu gruba dâhil edemeyeceklerini, bu işletmelerin sınırlı olduğunu buna rağmen, birçok milletvekilinin ülke üretimine orta ölçekli işletmelerin büyük katkılar sağladığını ve bu işletmelerin parçalanmasının ülke üretimini baltalayacağını ileri sürdüklerini belirtmektedir. Hatipoğlu'na göre, Türkiye'nin tarımsal üretiminin büyük çoğunluğu köylü tarımı ile elde edilmektedir. Orta ve büyük ölçekli işletmelerin ülke üretimine sağladığı katkının henüz övünecek düzeyde olmadığını, ortakçılar tarafından işletilen orta ölçekli arazi mülklerinin üretimini de orta ölçekli işletmelerin üretimi olarak değerlendiriyorlarsa bunun başka bir şey olduğunu belirtmektedir. Ülkemizin hem iç tüketiminde hem de ihracatında köylü işletmelerinin önemli rol oynadığını vurgulamaktadır.⁴⁵⁹

Hatipoğlu'na göre, ülke ekonomisi açısından belirli bir oranda orta ölçekli işletmelerin bulunması yararlıdır. Ancak tüm tarımın orta işletmelerin korunması üzerine odaklanıldığında, özellikle köylüye toprak vermemek pahasına olacaksa buna katılmasının mümkün olmayacağını vurgulamaktadır. Bazı milletvekillerinin, köylüyü topraklandırma konusunu tartışırken Toprak Kanunu'ndaki mülk sahibine ayrılan asgari miktara dayanarak ülkede artık orta ölçekli işletmelerin bulunmadığını öne sürdüklerini ifade etmektedir. Ancak toprak dağıtımında gözetilen oranlar dikkate alındığında, bu endişelerin yersiz olduğunu, her tarafta verilecek toprak miktarının elli dönüm olmadığını, bazı yerlerde 500 dönüme kadar toprak verileceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla 17. maddede elli dönüm sınırı, mülk sahibine ayrılacak asgari miktar olarak belirlenmiştir ve uygulamada çok az bir yer tutacaktır. Madde bu kadar açıkken, orta

⁴⁵⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 68. Birleşim, 99-100.

⁴⁵⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 68. Birleşim, 100.

ölçekli işletmeleri savunanların sürekli olarak tüm arazi mülklerinin elli dönüme düşeceğini iddia ettiklerini vurgulamaktadır. Ülkenin üretim ve iklim yapısına bağlı olarak bazı bölgelerde bir çiftçi ailesinin geçimini sağlayabilmesi için 400 dönüm arazi gerektiği ve 17. maddeye göre, bu bölgelerde istimlak edilen arazide sahibine bunun üç katı, yani 1.200 dönüm arazi verileceği ifade edilmektedir. Bu durumda, orta ölçekli işletmelerin ortadan kalktığını söylemenin doğru olmadığını vurgulamaktadır. Bazı milletvekillerinin, ülkenin mevcut düzeninin bozulmamasını savunduklarını, bu yüzden orta arazilere dokunmamak gerektiğini belirttiklerini ifade etmektedir.⁴⁶⁰

Hatipoğlu, özellikle bu görüşü dile getiren kişinin Emin Sazak olduğunu, kendisinin Toprak Kanunu hakkında hüküm verirken bu kanunun mevcut düzeni bozacağını ifade ettiğini belirtmektedir. Bahsedilen mevcut düzenin ortakçılık olduğunu belirterek Hatipoğlu'na göre, ortakçılığın ülkemizde çeşitli tipleri vardır ve şartlar yerine göre farklılık gösterse de bu geniş ülkenin her yerinde ortak bir karakteri vardır: Ekonomik bir istismar sistemi olmasıdır. Hatipoğlu, ortakçılık sisteminin iyi olmadığını, bu sistemde, teknik açıdan toprağa iyi bakılmadığını, ortakçı, toprağın sahibi olmadığı için toprağı iyileştirmek için çalışmadığını, sulama için hendek açmadığını, toprağı düzgün işlemediğini ifade etmektedir. Çünkü bir gün toprak sahibinin toprağı kendisinden alıp başkasına vereceğini düşündüğünden zahmet çekmek istemediklerini, dolayısıyla bu şekilde kullanılan toprağı verimli hâle getirmenin mümkün olmayacağını belirtmektedir. Ayrıca bu sistemin hâkim olduğu yerde tarımı teknik açıdan bir adım ileriye götürmenin mümkün olmadığını vurgulamaktadır. İkinci olarak arazi sahibinin köylünün ne üretirse o kadarla yetindiğini, başka yerden de kazancı olduğundan dolayı toprakla ilgisinin çoğunlukla sadece sahip olmaktan ibaret olduğunu ifade etmektedir. Hatipoğlu, ülkeyi dolaşırken özellikle son yedi sekiz yıl içinde bu tür işletmelerde bulunduğunu ve gördüğü manzarayı şu şekilde açıklamaktadır:

“Arazi sahibi ile konuştum, ortakçı köylüsü için bana bağışlayın, kelimeleri olduğu gibi kullanacağım, tohum veririm çalar, hayvan veririm bacağını kırar satar, saban veririm kırar, hakikat budur. Köylü ile konuşuyorum, “vaziyetiniz iyidir, size toprak veriliyor, tohumluk veriliyor, işiniz yolunda” diyorum, öyledir. “Bundan beş yıl evvel aldığım hayvanın bedelini hem para

⁴⁶⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 68. Birleşim, 101.

veriyorum, hâlâ ödeyemiyorum.” Bunları, bu şekil şekil, çeşit çeşit kötülükleri ortakçılardan ve arazi sahiplerinden her yerde dinliyebilirsiniz.”⁴⁶¹

Hatipoğlu, Ege Bölgesi’nden Van’a kadar tüm ülkede bu işleyiş sisteminin suiistimal şekillerinin farklı derecelerde görülebileceğini ayrıca bu sistemin her iki tarafı da tembelleştirdiğini belirtmektedir. *“Bizdeki ortakçılık Türk çiftçiliğinin kanseridir”*, diyen Hatipoğlu, eğer tarihten miras kalan bu işletme sistemi ortadan kaldırılmazsa teknik ve ekonomik alanda alınacak tüm önlemlerin, çiftçiye kalkındırma konusunda birçok engelle karşılaşacağını ifade etmektedir. 17. madde, bu sorunların çözülmesini sağlayacak maddelerden biridir. Bu kanunla gerçek bir dönüşüm sağlayacak olan maddenin bu olduğunu, bu iş yapıldığı gün, hayatımızın değişeceğini vurgulamaktadır. Bu kanunun, sadece teknik ve ekonomik bir düzenleme olmadığını, yaşamımızı değiştirecek bir devrim kanunu olduğunu ifade etmektedir. Çünkü bu topraklar üzerinde, aileleriyle birlikte toprak sahibi olan insanların işletme kurmaları ve sahip çıkmalarının, sosyal ve ekonomik açılardan birçok fayda sağlayacağını belirtmektedir.⁴⁶²

Hatipoğlu, bazı kişilerin, orta işletmelere işçi lazım, işçisiz ziraat olmaz dediklerini, bunun orta işletmeleri devam ettirmek için toprak isteyen vatandaşlara toprak vermeyelim demek olduğunu belirtmektedir. Bu durumda, orta işletmeyi sürdürmek için bu insanlara “siz mülksüz kalın” denemeyeceğini ifade etmektedir. Büyük medeniyetlerin yükselmesinin, esasen toprakta yaşayan ve toprakla mücadele eden insanların sayısının fazlalığına bağlı olduğunu, bu insanların yaşamını zenginleştirmek ve refahlarını artırmak zorunda olduklarını belirtmektedir. Türk milletinin yaşamına demokrasi yerleştirilmek isteniyorsa ailesiyle birlikte toprak aramaya çıkan vatandaşların sayısını azaltmalı, hatta tamamen ortadan kaldırılması gereği üzerinde durmaktadır. Gerçek demokrasinin, geçimini ailesiyle birlikte, kimseye bağlı olmadan kendi toprağından sağlayan köylü ailelerinin sayısının artmasında aranması gerektiğini ifade etmektedir. Demokrasinin asıl o zaman hayatımızın içine kalıcı olarak yerleşmiş olacağını vurgulamaktadır. Hatipoğlu, bu memlekette köylerde, köksüz ve yersiz insanların bulunmasını, gelecekte tehlike arz

⁴⁶¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 68. Birleşim, 101-102.

⁴⁶² TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 68. Birleşim, 102-103.

ettiğini, bu nedenle Toprak Kanunu’nun, millî davalarımızdan birini daha çözeceğine inandığını ifade etmektedir.⁴⁶³

İzmir Milletvekili Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Cumhuriyet Dönemi’yle birlikte, köylüyü toprak sahibi yapma çabalarının başladığını, her değişen hükûmet ve her yeni bakanın, bu fikri desteklediğini, birçok görüşme yapıldığını, kararlar alındığını ve hatta bu kararlar sonucunda bir kanun tasarısının Meclise sunulduğunu belirtmektedir. Ayrıca Milletler Cemiyeti’nden toprak reformu yapılmış diğer ülkeler hakkında bir rapor talep ettiklerini, bu rapor, yapılan çalışmaları kolaylaştırarak, fenalıkların ve iyiliklerin neler olduğunu açıkça göstermektedir.⁴⁶⁴ Saraçoğlu, son zamanlarda Tarım Bakanlığının yoğun bir şekilde çalıştığını, raporun tercüme edilerek basıldığını ve tüm milletvekillerine dağıtıldığını ayrıca komisyon üyelerine de verildiğini ifade etmektedir. Hükûmet tarafından hazırlanan tasarının Meclise sunulduğunu, daha önce bir türlü çıkartılamayan bu kanun tasarısını, en azından bu yıl, kesin bir kanun olarak köylünün önüne koymak için çabaladıklarını belirtmektedir. Seçilen komisyon üyelerinin de üç ay boyunca yoğun bir çalışma yaptıklarını, bu sıkı çalışma sırasında doğal olarak tarım bakanı ile fikir ayrılıkları yaşadıklarını ifade etmektedir.⁴⁶⁵

Saraçoğlu, Hatipoğlu’ndan, mantıklı bulduğu ve ülkenin iyiliğine olduğuna inandığı önerileri kabul etmesi gerektiğini ve hükûmet adına yetki verdiğini ifade etmektedir. Ancak komisyon ile Hatipoğlu arasında önemli farklılıklar olduğunu öğrendiğini ve kanunun ikinci incelemesine gelindiğinde tartışmaların devam ettiğini ifade etmektedir. Saraçoğlu, Hatipoğlu ile birlikte konuştuktan ve mevcut sorunları çözecek bir madde bulduktan sonra, toplantıya gittiğini, kendisini de dinlemelerini talep

⁴⁶³ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 68. Birleşim, 103-104.

⁴⁶⁴ Milletler Cemiyeti’nden alınan raporun o dönem gazetelerine de yansıdığını görmekteyiz. “*Topraksız köylüyü toprağa kavuşturmak gayesile hazırlanan bu kanun layihesindeki hükümler diğer memleketlerin bu yoldaki mevzuatı tetkik edilmek ve tatbikatından alınan neticeler gözönünde bulundurulmak suretile tesbit edilmiştir. Bu arada Milletler Cemiyetinin bu husustaki etüdleri de incelenmiştir.*” Bkz. Cumhuriyet, “Toprak Kanunu”, (8 Mart 1944), 1; Nail Güler ve Baki Remzi Suiçmez’in ifadelerine göre, Milletler Cemiyeti’nden gizli olarak hazırlanması istenilmiş ve 1944 tarihli Olindo Gorni tarafından hazırlanan rapor, tasarının Meclise sunulduğu gün açıklanmıştır. Bkz. Nail Güler - Baki Remzi Suiçmez, “Türkiye’de Toprak Reformu Sorunsalı ve TMMOB”, *TMMOB Toprak Reformu Kongresi Şanlıurfa*, (Ankara: Hermes Basımevi, 2005), 43.

⁴⁶⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 68. Birleşim, 104-105.

ettiğini belirtmektedir. Saraçoğlu, birçok kişinin memnuniyetle dinleyeceklerini söylediğini ancak Adnan Menderes'in önce usule uygun olmadığı gerekçesiyle, ardından da Başbakan'ın konuşmaya hakkı olmadığını iddia ederek sürekli itiraz ettiğini belirtmektedir. Menderes'in iddialarını daha da ileri götürerek Başbakan'ın, hükûmet adına konuşabilmesi için imzalı bir belgeye ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir. Komisyon üyelerinin bu duruma isyan ettiklerini, böyle bir kararın olmadığını söylediklerini belirterek nihayetinde kendisini dinlemeye karar verdiklerini söylemektedir. Saraçoğlu:

“...kanunumuzu hakikaten Toprak Kanunu haline getirecek olan küçük bir madde ile dâvanın halledilmesi daha muvafık olacağı mütalâasında bulundum ve kendilerine dedim ki, ben toprak üstünde çalışan çiftçilere toprakları yoksa veya toprakları azsa toprak vermek istiyorum. O toprak, ister özel kişilerin olsun ister Devletin olsun isterse Evkafın olsun bunda mutabık mıyız? Hakikaten huzurunuzda sevinçle kaydedeyim ki büyük bir müşkülâta mâruz, kılmaksızın arkadaşlarla, arkadaşlık ahengi ile bu noktada mutabık olduğumuz anlaşıldı. Ondan sonra bana sordular; ameleye toprak vermek istiyor musunuz? Ben de çiftçi denildiği zaman amele aynıdır kanaati mevcut değildi. Çiftçi kelimesinin içinde ameleyle de gördüğümü ilâve etmekle beraber, şayet bu amele geçici ameleler ise o civarda oturmıyorlarsa bunların hariç tutulması teklifine memnuniyetle dedim. Bu esaslar üzerinde komisyonla mutabık kaldık. Komisyon seçtiği tâli komisyonlar 17. maddenin şu şekli alması şartiyle yazılmasını kararlaştırdı. Orada arkadaşlarla beraber çalıştım. Değişen şey şudur:

1. — *Bir adamın ne kadar toprağı olursa olsun, o adamın toprağını alabileceğiz, topraksızlara vereceğiz. Ancak ona bırakacağımız toprak köylülerin aldığıнын üç misli olacaktır.*

2. — *Alman topraklara ençok iki misli bedel verileceği kabul edilmişti, ben üç misli verilmesine razı oldum.*

3. — *Amele meselesinde, eğer daimî surette çalışan amele ise, orada yerleşmiş amele ise maalmemnuniye, bunların da toprak almaları lâzımgelir kanaatini edindik. Tâli Komisyona ve Komisyonda bu, dediğimiz noktaları tesbit ederken geçici ameleye toprak verilmek yerine “yerleşmiş ameleye toprak verilir” kaydını teklif ettiler, her ikisini de tamamen aynı mânada aldığım için pekâlâ dedim.”⁴⁶⁶*

⁴⁶⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 68. Birleşim, 105-106.

Saraçoğlu, sonra “şu kadar ki” kelimesiyle başlayan bir yazının ardından, yakınlarda toprak varsa uzaklardaki toprakların verilmeyeceğini ifade eden bir cümle eklendiğini ifade etmektedir. Saraçoğlu, bu konuda tamamen anlaşıldığı için aynı gün veya belki ertesi gün tekrar bir araya geldiklerini, arkadaşların uzun süren çalışmalarına minnettar kaldığını ve gönderilen kanun tasarısının çok daha iyi bir hâle geldiğini belirterek onları tebrik ettiğini ifade etmektedir. Hatta son madde kabul edildikten sonra, tarım bakanı ile aralarında yaşanan anlaşmazlıkların tamamen çözüldüğünü, arkadaşların memnun olduklarını ancak bu neşe ve coşkunun sadece bir hafta sürdüğünü ifade etmektedir. Saraçoğlu, bir hafta sonra, toprak sahibi olan milletvekillerinden yedi, sekiz kişinin Başbakanlığa geldiğini, her birini ayrı ayrı dinlediğini, her birinin farklı şeyler istediğini, onların isteklerini yerine getirince ortada Toprak Kanunu kalmayacağını, izah ettiğini, onların bunu kabul ettiğini belirtmektedir. Özellikle Adnan Menderes’in, işçilere toprak vermemek için son bir çaba harcadığını belirtmektedir. Herhangi bir anlaşma yapmadan ayrıldıklarını, o gün de 17. maddeyi, tarım işçilerine toprak verilmesi gerektiği şeklinde anladıklarını belirtmektedir. Topraksız veya yetersiz toprağa sahip çiftçilere de ortak veya işçi olsun, toprak verileceğini, bu anlayışın, kendisi, Tarım Bakanı ve Komisyonun da görüşüne uygun olduğunu ifade etmektedir. Saraçoğlu, birkaç gün sonra, koridorlarda ve komisyonlarda konuştuğu hukukçular arasında bazı hareketlerin ve anlam değişikliklerinin canlanmaya başladığını gördüğünü belirtmektedir. Saraçoğlu, “yerleşmiş” kelimesinin ciddi bir anlam taşıdığını belirtmektedir. “Yerleşmiş” demek, büyük bir çiftliğin bulunduğu ve bu çiftliğin ortasında bir köyün yer aldığı durumda, köy halkı köylü olsa, çiftlik sahibi olsa bile bu köylülere bir parça toprak verme imkânının olmadığını gördüklerini ifade etmektedir. Çünkü onlar, çiftliğin içinde yerleşmemişlerdi. Bu kişilere toprak verirken, “yerleşmiş” kelimesinin böyle bir anlam taşıdığı ortaya çıktığını, “Şu kadardan fazla” diye başlayan bir cümleden sonra, artık yanında devlete ait fundalık, çalılık, bataklık gibi bir şey varsa, çalıştığı topraklardan bile bu adamlara toprak verilemeyeceği açıklanmaktadır.⁴⁶⁷

Saraçoğlu, komisyonda konuşurken veya anlaşmaya varıldığında, bu tür anlamların ne onların ne de kendisinin aklına geldiğini, komisyonda yapılan

⁴⁶⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 68. Birleşim, 106.

görüşmelerde ortak düşüncenin bu köylülere toprak verilmesi yönünde olduğunu ifade etmektedir. Fakat hukukçularının genelinin de belirttiği gibi, bazı tehlikeler ve zorlukların gündeme geldiğini, mahkemelerde işlerin sürüncemede kalması, Danıştay’a başvurulması, her memurun farklı anlaması ve uygulaması gibi sorunlarla karşılaşma ihtimali belirince, bütün bunları bertaraf edecek bir önerge yazmanın gerektiğini belirtmektedir. Saraçoğlu’na göre, bu şekilde, her türlü hata ve suiistimalin önünü mümkün olduğunca kapatmak ve bu yasayı kısa sürede kolayca uygulamak gerekiyordu. Komisyonun kabul ettiği ve yazdığı madde, önergedeki anlamı ifade etmek için yazılmıştı. Ancak sonradan çıkan karmaşa ve tartışmalarla, hükûmetin istediği ve komisyonun da muvafakat ettiği anlamı netleştiren, yanlış anlamaları ve suiistimali önleyici bir madde haline getirildi. Geçmiş süreci göz önüne alıp yazılar tekrar incelendiğinde önergedeki hükümlerle komisyonun madde ve anlayışının tamamen aynı olduğu görülmektedir. Saraçoğlu, önergeyi tercih ettiklerini çünkü buradaki hükümlerin gerçekten kesin ve her türlü suiistimali önleyecek nitelikte olduğunu vurgulamaktadır. Saraçoğlu, Adnan Menderes’in, hükûmetin ve Başbakan’ın haftadan haftaya fikir değiştirdiğini ve sözlerinde durmadığını belirterek ve önergede imzası bulunan 300’den fazla milletvekiline yönelik eleştirilerde bulunduğunu belirtmektedir. Adnan Menderes’in, komisyonda sözcü olarak görev yaptığını ve kendisine son ziyarete geldiklerinde, bir maddenin bir fıkrası hariç, kanuna tamamen mutabık olduğunu ve bunu savunurken de vicdani kanaatini tamamen kullanarak savunacağını ifade etmektedir. Hâlbuki uzun uzun ve dikkatle dinlediğimiz konuşmalarında ve hatta kanunu savunan raporunda bulunan yazıları okunduğunda, itiraz ettiği noktanın bir maddeden ibaret olmadığı görülmektedir. Saraçoğlu, bu durumu gayet doğal karşıladığını, fikir değiştirmenin bir suç olmadığını, kendisine en ufak bir sitemde bulunma niyetinde olmadığını belirtmektedir. Adnan Menderes’in 300’den fazla milletvekili için söylediklerinin oldukça ağır olduğunu, “susturma pahasına elde edilecek sonuçlardan” bahsetmekte olduğunu, “hükûmetin arzusunu yerine getirmek” ifadesinden söz ettiğini belirtmektedir. Bu ifadelerin, geniş çoğunluğa ait olduğu kadar TBMM’ye de hitap olarak kabul edilebileceğini, ilk fırsatta bu kürsüden bu durumu düzeltme yolunu bulacağını istemektedir. Saraçoğlu, kanunun Bolşeviklik-komünizm ve Nazilikle itham edildiğini belirtmektedir. Saraçoğlu’na göre, bu iki uçta oturan kişilerin, aynı şeyi istediklerini ancak birisinin doğuyu, birisinin batıyı hedef göstermesi, aslında yapılan kanunun

tamamen ülkenin ihtiyacına cevap veren bir kanun olduğunu göstermektedir. Saraçoğlu, kanunun Türk milletinin özünden çıktığını, “...bu kanunda bir tek koku vardır: Türk kokusu. Bu kanunda bir tek iyilik vardır; Türk iyiliği ve Türk köylüsüne doğru olan iyilik” diyerek ortaya koymaktadır.⁴⁶⁸

3.3. 4753 SAYILI ÇİFTÇİYİ TOPRAKLANDIRMA KANUNU

Sekiz bölüm ve altmış altı maddeden oluşan “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”, 4753 sayılı Kanun numarası ile 11 Haziran 1945 tarihinde kabul edilmiştir.⁴⁶⁹ Genel hükümler başlığı altında bulunan birinci maddede kanunun temel amaçları⁴⁷⁰ şu şekilde belirtilmiştir:

a) Arazisi olmayan veya yetersiz olan çiftçileri ya da çiftçilik yapmak isteyenleri, aileleriyle birlikte geçimlerini sağlayabilecek ve iş gücünü değerlendirebilecek ölçüde arazi sahibi yapmak;

b) Kendilerine arazi verilenlerle yeterli arazisi olup üretim araçları eksik olan ihtiyaç sahibi çiftçilere, kuruluş, onarma ve işletme sermayesi ile canlı ve cansız demirbaş sağlamak;

⁴⁶⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 68. Birleşim, 107-108; Cumhuriyet, “Toprak Kanunu Tasarısının 17’nci Maddesi Çok Hararetli Tartışmalardan Sonra Kabul Edildi-Başbakan ve Ziraat Bakanı Etraflı İzahat Verdiler”, (5 Haziran 1945), 1, 2, 3.

⁴⁶⁹ Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun şiirlere de konu olduğunu görmekteyiz. Aylık tarım dergisi Çiftçiyolu’nda yayımlanmış olan şiir, Ek-4’te verilmiştir. Ayrıca Toprak Kanunu’nun yayımlanması üzerine hatıra olarak pul ve resim müsabakası yapılmıştır. Ek-5’te verilmiştir.

⁴⁷⁰ İktisadi Yürüyüş dergisi yazarlarından Hazım Atıf Kuyucak, kanun tasarısının maksadını şu şekilde açıklamaktadır: “Yurdumuzda en esaslı iktisadi faaliyet ziraattir. En çok sayıda yurttaş da ziraatte çalışır. Binaenaleyh toprak en başta gelen iktisadi kaynağımızdır. Bu kaynağımızdan ve bunda çalışan insanların kol ve kafa faaliyetlerinden âzami bir surette istifade suretiledir ki umumi iktisadi kalkınmamız mümkün olabilir. İşte Hükümetin Meclise sunduğu yeni kanun tasarısının maksadı da bu amaca ulaşmaktır. Kanun bu amacâ iki yolla varmak için hazırlanmış bulunuyor. Evvelâ çalışacak kuvvet ve kabiliyette olan ve çalışmak isteyipte yeter genişlikte toprağı bulunmayanlara bu toprağı temin etmek. İkinci yol da toprağı olan veya olmadığı için kendisine toprak verilmiş bulunanlardan bu topraktan âzami istifade temin edecek kadar vasıtası olmayanlara bu vasıtaları en uygun şartlarla bulmaktır.” Bkz. Hazım Atıf Kuyucak, “İktisadi Bakımdan Toprak Meselesi”, İktisadi Yürüyüş 6/132, (20 Haziran 1945), 8.

c) Ülke topraklarının sürekli olarak işlenmesini sağlamak.⁴⁷¹

İkinci maddeyle “çiftçilik” ve “çiftçi” tanımları yapılmıştır. Buna göre; arazide ekim, dikim, bakım ve yetiştirme yöntemleriyle bitki, hayvan veya hayvansal ürünlerin üretilmesi veya bu ürünlerin üreticileri tarafından işlenip değerlendirilmesi “çiftçilik” olarak kabul edilir ve bu faaliyeti sürekli olarak yürüten kişilere de “çiftçi” denir. Üçüncü maddeye göre, çiftçilerin tarım kuruluşlarının bulunduğu yerlerde belirlenecek usul ve şekle göre tutulacak kayıt defterlerine kendilerini yazdırmaları ve çiftçilikten vazgeçtiklerinde bu kayıtlarını sildirmeleri gerekmektedir. Aksi takdirde bu yasayla çiftçilere tanınan haklardan faydalanamayacakları belirtilmiştir. Dördüncü maddede, arazi çeşitleri tanımı ve kapsamı belirtilmiştir. Buna göre:

Kültür arazisi: Tarla, bağ, bahçe, ağaçlık, çayır ve mera olmak üzere çeşitlere ayrılır.

Tarla arazisi: Hububat, bakliyatlar, yem ve sanayi bitkileri gibi çeşitli bitkilerin yetiştirilebileceği arazidir.

Bağ arazisi: Üzüm çubukları veya üzüm yetiştirilebilecek arazidir.

Bahçe arazisi: Meyve, sebze, çiçek, fidan gibi faydalı bitkilerin yetiştirilebileceği arazidir.

⁴⁷¹ T.C. Resmi Gazete, “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”, Kanun No: 4753, (15 Haziran 1945), S. 6032, s. 8893. Şevket Raşit Hatipoğlu da kanunun zaruretini şu şekilde açıklamaktadır: “Maliye Bakanlığı, vilayetler, Sağlık Bakanlığı, İskân Umum Müdürlüğü, Dâhiliye Vekâleti toprak dağıtıyorlardı. Böylece toprak tevzii bu memlekette birbirini nakseden birbirini adeta bozan bir iş haline gelmiş vaziyette idi. Nitekim 1945’te Toprak Kanunu çıktıktan sonra ilk tatbikatı yapmak istediğimiz zaman da bazı yerlerde Toprak Kanunu tatbik ettiğimizde evvelce oraların başkalarına devlet tarafından verildiği ve bir defa daha devlet tarafından kanunla verilme yoluna gidildiği de maateessüf ortaya, çıktı. Bu nedendi? Toprak işi bu kadar bir kargaşalık içinde yürütülüyordu. Sadece toprak davasının Türkiye’de böyle bir başıboş anarşi içerisinde yürütülmesi bile administratif olarak idari bakımdan toprak meselesinin bir derlenip toplanmasını yeni devletin nizamı içerisinde modern bir temellere dayanılması zaruretinin kendiliğinden ortaya koymuşdu.” Bkz. Hatipoğlu, “Toprak Reformunun Tarihçesi”, 22; Maliye Vekâletinin devlete ait toprakları köylüye dağıttığını dönemin süreli yayınlarında görmekteyiz. “Köylüyü topraklandırmak rejimin üzerinde yıllardan beri meşgul olduğu bir mevzuudur. Bu meseleyi kökünden halledecek olan toprak kanunu çıkıncaya kadar, Maliye Vekâleti elindeki devlete ait toprakları toprağı bulunmayan köylüye dağıtmaktadır.” Bkz. Ulus, “Topraksız Köylü”, (27 Şubat 1939), 2.

Ağaçlık arazi: Ekonomik olarak tarım veya bahçe olarak kullanılmayan ve ağaç yetiştirilebilecek arazidir.

Kavaklık ve okaliptusluk arazi: Kavak ve okaliptüs ağaçlarının yetiştirilebileceği arazidir.

Çayır arazisi: Biçilebilecek ot yetiştirilebilen veya yetişen arazidir.

Mera arazisi: Hayvan otlatılabilen ve tarım veya bahçe olarak kullanılmayan arazidir.⁴⁷²

Beşinci maddeye göre, bu kanunun uygulanmasında yüzölçümü olarak dönüm kullanılacağı ve dönümde bin metrekaarelik alanın olduğu ifade edilmiştir. Altıncı madde ile arazi mülklerinin yüzölçümü açısından küçük, orta ve büyük olmak üzere üç kategoriye ayrılacağı belirtilmiştir. Buna göre:

Küçük arazi, 500 dönüme kadar olan;

Orta arazi, 501'den 5000 dönüme kadar olan;

Büyük arazi, 5000 dönümü geçen arazidir.

Arazi mülklerinin kategorilere ayrılmasında, herhangi bir yerde bir kişiye ait tüm arazinin değeri hesaplanır. Ortak olarak kullanılan arazi mülklerinde her kişiye ait hisse ayrı olarak hesaplanır.

Yedinci maddede, arazi işlenmesinin amacı, çeşitli tarım arazilerinin boş bırakılmadan, yerel koşullara ve tapu şartlarına göre ekim, dikim ve bakım yaparak ekonomik olarak değerlendirilmesidir. Geçerli bir mazeret olmadan üst üste üç yıl boyunca sürüm, ekim, dikim ve bakım görmeyen arazinin işlenmemiş kabul edileceği belirtilmiştir. Bu kararın Tarım Bakanlığı tarafından verileceği ve arazi sahibinin bu

⁴⁷² T.C. Resmi Gazete, "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu", Kanun No: 4753, (15 Haziran 1945), S. 6032, 8893.

karara karşı itiraz etme ve başvurma hakkının saklı olduğu belirtilmiştir.⁴⁷³

İkinci bölüm, “dağıtılacak arazi” kapsamında ele alınarak sekizinci maddede, kanun hükümlerine göre dağıtılacak araziler detaylı bir şekilde belirtilmiştir. Buna göre:

a) Devletin idaresi altında veya özel mülkiyette bulunup kamusal amaçlar için kullanılmayan arazi,

b) Köy, kasaba veya şehrin orta malı olan arazinin Tarım Bakanlığınca belirtilen ihtiyaçtan fazla olduğu parçası,

c) Sahibi tespit edilemeyen arazi,

d) Devlet tarafından kurutulan ve sahihsiz bataklıklardan elde edilecek arazi,

e) Göllerin kuruması ve nehirlerin doldurulması sonucu oluşacak arazi,

f) Bu kanun hükümlerine göre kamulaştırılacak arazi.⁴⁷⁴

Dokuzuncu maddede, yapılan yayım ve incelemeler sonucunda sahibi bulunamayan arazinin hazine adına tescil edildiği durumda, 10 yıl içinde sahibi belirlendiğinde, el konma tarihindeki bedelin kamulaştırma esaslarına göre belirlenerek devlet tarafından ödeneceği ifade edilmiştir. Onuncu maddeye göre, 8. madde gereğince dağıtılacak araziden: (a) bendinde belirtilen arazi, bu kanunun yürürlüğe girmesiyle, (b) bendinde belirtilen arazi, Tarım Bakanlığınca ayrılmasıyla, (c) ve (f) bentlerinde belirtilen arazi, Hazine adına tapuya tescillenmesiyle, (d) ve (e) bentlerinde belirtilen arazi meydana gelmesiyle, Tarım Bakanlığı emrine geçeceği vurgulanmıştır.⁴⁷⁵

⁴⁷³ T.C. Resmi Gazete, “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”, Kanun No: 4753, (15 Haziran 1945), S. 6032, 8893.

⁴⁷⁴ Cumhuriyet, “Toprak Kanununun İlk 8 Maddesi Kabul Edildi”, (19 Mayıs 1945), 1,3.

⁴⁷⁵ T.C. Resmi Gazete, “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”, Kanun No: 4753, (15 Haziran 1945), S. 6032, 8893.

On birinci maddede, kamulaştırma ve dağıtma işlerinin duyurulması ile ilgili bilgiler ve ilgili görevler açıklanmıştır. Buna göre, kamulaştırma ve dağıtma işlemlerine başlanacak bölgeler belirlendikten sonra, bu işlerin yapılacağı yerler ilgili il gazetesinde ve diğer uygun yerlerde duyurulur. Bu duyurular, bulundukları yerin bağlı olduğu ilin Resmi Gazete'sinde bir kez ve Ankara, İstanbul ve İzmir'de yayımlanan iki gazetede en az bir gün arayla üç kez olmak üzere yayımlanır. İlk duyuru, Resmi Gazete'de yapılan duyurudan sonra yapılmalıdır. Resmi Gazete'de yayımlanma tarihinden itibaren üç ay içinde, özel idareler, belediyeler, vakıflar, köyler ve ilgili bireyler ile özel hukuk tüzel kişileri, arazilerinin sınırlarını belirlemek ve üzerlerindeki yapı ve tesislere ilişkin beyanları doldurarak, Tarım Bakanlığı tarafından yetkilendirilmiş yerlere iletmekle yükümlüdürler. Şuyulu olarak tasarruf edilen arazide, bu görev her hissedara aittir. Küçükler ve kısıtlılar adına arazinin belirlenmesi ve beyan kâğıtlarının sunulması işi, kanuni temsilcilerine düşer. Tasarruf belgesi olmayanlar, tasarruflarının dayandığı sebeplere beyan kâğıtlarına yazarlar. Tapuda belirtilen miktarlar beyan kâğıtlarında gösterilir; fakat arazinin gerçek ölçüsüyle uyuşmuyorsa bilinen miktar yazılır. Beyan kâğıtlarının doğruluğu, muhtarlarca onaylanır. Bölgede yaşamayan arazi sahipleri, beyan kâğıtlarıyla birlikte oturdukları yerin en büyük mülkiyetine eklerini sunarlar. Bu ekler, verildikleri tarihi belirterek, vakit kaybetmeden ilgili il valisine gönderilir. Gönderilen belgeler, ilgili yerdeki yetkili merciye teslim edilmek üzere ilin valisi tarafından gönderilir.

On ikinci maddede, on birinci maddede belirtilen görevleri yerine getirmeyen arazi sahipleri, kanuni temsilciler ve vakıf mütevellileri, en az 50 lira olmak üzere hafif para cezasıyla cezalandırılırlar. Yazılı olarak talep edildiği hâlde bu görevleri yerine getirmekte direnenler için bu cezanın iki katına çıkarılacağı belirtilmiştir. On üçüncü maddede, beyan kâğıtlarının gerçeğe uygunluğunu doğrulamak amacıyla yetkili yerler, tasarruf belge ve dayanakları üzerinde ve yerinde inceleme yapacaklarını, bu sayede özel kişilere ve devlete ait arazinin belirleneceğini ve 25. ve 26. maddelerin hükümlerinin geçerli olacağını ifade edilmiştir.⁴⁷⁶

⁴⁷⁶ T.C. Resmi Gazete, "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu", Kanun No: 4753, (15 Haziran 1945), S. 6032, 8894.

Arazi kamulaştırmasını içeren üçüncü bölümün on dördüncü maddesinde, arazisi olmayan veya yetersiz araziye sahip çiftçilere -tarım işçileri de dâhil olmak üzere- dağıtılmak üzere aşağıda belirtilen araziler, üzerlerindeki tarımsal işletmeler ve ilgili yapı ve tesislerle birlikte Tarım Bakanlığı tarafından kamulaştırılacaktır:

a) İdaresi vakfedenlerin soyundan gelen ve Vakıflar Genel Müdürlüğünce idare edilen vakıfların tüzel kişilikleri adına Vakıflar Genel Müdürlüğü veya müteveli tarafından yönetilen tüm vakıf arazileri,

b) Kamu hizmetlerinde kullanılmayan özel idare ve belediyelere ait araziler,

c) Gerçek kişiler ve özel hukuk tüzel kişilerinin sahip olduğu arazilerden 5.000 dönümü aşan bölümler, (Kamu yararına çalışan dernekler, devlet iktisadî kuruluşları ve sermayesinin yarısından fazlası devlete ait ortaklıkların arazilerinin 5.000 dönümden fazla olan bölümü, işlenmek şartıyla ve Bakanlar Kurulu kararıyla kamulaştırmadan muaf tutulabilir.)

d) Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra işlenmemiş araziler,

e) Bu kanunun hükümlerine göre kamulaştırmaya tabi tutulan araziden, 1944 yılı Ekim ayından itibaren bölünerek edinilen ve sahiplerinin doğrudan işlemediği tüm araziler.

56. madde hükümlerinin bu arazi için de geçerli olacağı ancak miras yoluyla geçen arazi bu fıkranın hükmüne girmeyeceği belirtilmiştir. Kamulaştırılan arazideki yapı ve tesislerden kahve, han, dükkân, değirmen ve fabrika gibi zirai işletmeyle ilgili olmayan bağ ve bahçelerin kamulaştırma dışında bırakılacağı ifade edilmiştir.⁴⁷⁷

On beşinci maddede, kanunun yayımlandığı tarihten itibaren her bölgede, 8. maddenin (a), (b), (c), (d), (e) bentlerinde belirtilen arazilerle 14. madde uyarınca kamulaştırılması mümkün olan arazilerin, toprak dağıtılacak kişilere yeterli miktarlardaki

⁴⁷⁷ T.C. Resmi Gazete, “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”, Kanun No: 4753, (15 Haziran 1945), S. 6032, 8894.

kararı Bakanlar Kurulunun belirleyeceği, geniş ve dar topraklı bölgelerin ilan edileceği ifade edilmiştir. Her il, bir bölge olarak kabul edilir ve özel durumları olan ilçeler ayrı bir bölge olarak değerlendirilebilir. Bir bölgenin geniş veya dar olduğu tespitinde, o bölgede yaşayan çiftçiler ve tarım işçileri ile aileleri esas alınır. Bölgelerdeki incelemeler tamamlandıktan sonra yapılacak ilanların ardından kamulaştırma ve dağıtma işlemlerine başlanabileceği belirtilmiştir.

On altıncı maddede, geniş topraklı bölgelerde, gerçek kişiler ve özel hukuk tüzel kişilerine ait arazilerin kamulaştırılmasında, 14. maddenin (c) bendi hükümleri uygulanacağı belirtilmiştir. Dar topraklı olan bölgelerde ise, orta arazinin 2.000 dönümden fazlası kamulaştırılabileceği ancak mahalli imkânlar ve koşullar göz önüne alınarak sahibi tarafından düzenli bir şekilde işletilmekte olan ve gerekli tesislere ve donanımına sahip orta arazi bu hükümden istisna tutulacağı ifade edilmiştir. Tarım Bakanlığı, düzenli olarak kabul etmediği bir işletmedeki eksiklikleri sahibine bildirir ve tamamlanması için uygun bir süre belirler. Bu süre içinde eksiklikler tamamlanmazsa, sahibi düzenli işletme statüsünden faydalanamayacağı ancak Tarım Bakanlığının bu konudaki kararlarına karşı ilgililerin itiraz hakları saklı tutulacağı ifade edilmiştir.⁴⁷⁸

On yedinci maddede, toprağı olmayan veya az topraklı ortakçı, kiracı veya tarım işçileri tarafından işlenen arazi, 39. madde uyarınca dağıtılmaya esas alınan miktarın üç katı kadarını sahibine bırakmak şartıyla, yukarıda belirtilen çiftçi ve işçilere dağıtılması için kamulaştırılabileceği belirtilmiştir. Ancak sahibine bırakılan arazi miktarı en az 50 dönüm olmalıdır. Bu madde hükmünün uygulanmasında 15 ve 16. maddelerin hükümlerinin geçerli olmadığı vurgulanmıştır. Geçici mevsimlik işçiler için bu hükmün uygulanamayacağını işçinin geçici mevsimlik işçisi olup olmadığını da Tarım Bakanlığının belirleyeceği ifade edilmiştir.

On sekizinci maddede, kamulaştırılacak büyük ve orta arazilerde, Tarım Bakanlığı, kültür çeşitlerini içerecek şekilde ve mümkün olduğunca toplu bir hâlde, kamulaştırma dışında kalacak parçaları seçer. Kamulaştırma dışında bırakılacak

⁴⁷⁸ T.C. Resmi Gazete, “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”, Kanun No: 4753, (15 Haziran 1945), S. 6032, 8894.

parçaların bile kamulaştırılmasını talep ederse, arazi sahibi, Tarım Bakanlığının bunu da kamulaştırmakla yükümlü olduğu belirtilir. Arazi sahibi, bu hakkını, kendisine bildirilen kamulaştırılacak arazinin belirlendiği tarihten itibaren bir ay içerisinde kullanabileceği belirtilmiştir.

On dokuzuncu maddede, kanun hükümlerine göre kamulaştırma gerekliliğini değerlendirmek ve kamulaştırma kararını vermenin Tarım Bakanlığına ait olduğu ifade edilmiştir.

Yirminci maddede, Tarım Bakanlığı tarafından kamulaştırılmasına hükmedilen arazi ve üzerinde bulunan yapıların sınırlarını, özelliklerini ve değerini gösteren krokilerin ve tutanakların, o ilin valisine gönderileceği belirtilmiştir. Kamulaştırma kararının bir örneği, arazinin bulunduğu yerde gazeteye verilir veya halkın görebileceği yerlere asılarak yayımlanır ve ilgililere bildirilir. İlanın yapıldığına dair tutanakla belirtilir. Bu ilan adresi bilinmeyen veya beyan edilen adreslerde bulunmayan ilgililere bildirilerek yerine geçer.

Yirmi birinci maddede, Kamulaştırılacak arazinin;

- a) 5.000 dönümü aşan kısmın, 1833 ve 2901 sayılı Kanunlar uyarınca belirlenip 1944 bütçe yılı arazi vergisine matrah olan değer;
- b) 5.000 dönümden az olan arazide aynı değer iki katı;
- c) 2.000 dönümün altındaki kamulaştırmalarda, aynı değer üç katı kamulaştırma bedeli olarak esas alınır.

Kamulaştırılacak araziden gizli kaldığı veya başka bir sebeple 1944 bütçe yılı başında kesinleşmiş değeri bulunmayan araziler için, çevrelerindeki en yakın benzer arazilerin o yılın vergisine matrah olan değerlerine göre Arazi Vergisi Kanunu'nun yetkilendirdiği komisyonlar tarafından değer biçilir. Bu şekilde elde edilen değerler kesinleştikten sonra, kamulaştırma bedelinin belirlenmesinde esas alınır. Bu fıkra göre belirlenecek değere, hazine ve mülk sahibi, 3692 sayılı Kanun hükümlerine dayanarak

itiraz edebilirler. Hazine tarafından taksitle satılmış ve kamulaştırma tarihinde taksit bedelleri henüz tamamen ödenmemiş olan arazinin, ihale tarihinden kamulaştırma tarihine kadar geçen her yıl için ihale bedelinden %5 oranında indirim yapıldıktan sonra kalan miktar, vergi değerinden yüksekse kamulaştırma bedeli olarak kabul edilir. 14. maddenin (e) bendine göre kamulaştırılacak arazinin bedeli bölünmezden evvel bütünün tabi olduğu hükümlerce hesaplanarak tapuda kayıtlı olan sahibine ödeneceği belirtilmiştir.⁴⁷⁹

Yirmi ikinci maddede, eğer vergi kaydında bulunan arazinin tamamı kamulaştırılmamışsa değer hem kamulaştırılan parçalar hem de arazi sahibine kalan parçalar arasında bölüştürülür ve bu işlem tadilat komisyonları tarafından gerçekleştirileceği belirtilmiştir. Tadilat Komisyonunun verdiği karara karşı, arazi sahibi ve hazinenin 1833 ve 3692 sayılı Kanunlara göre itiraz edebileceği belirtilmiştir.

Yirmi üçüncü maddede, kamulaştırılacak arazi üzerindeki yapıların belirlenen değerleri, kamulaştırma bedelinin temelini oluşturur. Bu işlem, 1837 sayılı Kanunun yetki verdiği komisyonlar tarafından yapılır. Hazine ve mülk sahiplerinin, 3692 sayılı Kanun hükümleri uyarınca itiraz haklarının bulunduğu belirtilmiştir.

Yirmi dördüncü maddede, 21, 22 ve 23. maddelerde yazılı işlemlerle görevli bütün yerler en geç bir ay içinde kararlaştırmak zorundadırlar. Bu süre içinde mazeret belirtmeden görevini yerine getirmeyen komisyon başkan ve üyeleri hakkında soruşturma açılır. Görevli komisyonlar aktif olarak çalışmıyorsa yetkili makamların bu komisyonları derhal toplantıya çağırarak görevlerini yerine getirmelerini sağlayacakları belirtilmiştir.

Yirmi beşinci maddede, kamulaştırmada bu kanun hükümlerinin uygulanmasına ilişkin itirazların, kamulaştırma kararının gerekçesiyle birlikte arazi sahiplerine 20. madde hükümleri uyarınca bildirildiği veya ilan edildiği tarihten itibaren bir ay içinde Tarım Bakanlığına yapılabileceği belirtilmiştir. Bakanlık, itirazı haklı bulmazsa kamulaştırma işleminin tamamlanmasına karar verir. Bu kararın yargı mercileri

⁴⁷⁹ T.C. Resmi Gazete, “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”, Kanun No: 4753, (15 Haziran 1945), S. 6032, 8894.

tarafından ertelenemeyeceği belirtilmiştir.⁴⁸⁰

Yirmi altıncı maddede, 25. maddeye göre, itiraz haklı bulunmayıp kamulaştırma işleminin tamamlanmasına karar verildiğinde, kamulaştırma ile ilgili işlemlere karşı genel hükümler çerçevesinde dava açılabilirliği belirtilmiştir. Dava, mahkeme veya Danıştay’da itirazın reddi kararı bildirildiği tarihinden itibaren en geç üç ay içinde açılır. Zamanaşımını durduran sebepler varsa bunlar dikkate alınır. Dava, görev veya yetki eksikliği nedeniyle reddedildiği takdirde davacının Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’nun 193. maddesi hükmünden yararlanabileceği belirtilmiştir.

Yirmi yedinci madde, bu kanunun uygulanması ile ilgili olup Sulh ve Asliye Hukuk Mahkemeleri’nin yetki alanına giren dava ve işleri görmek üzere, Asliye Mahkemesi yetkisinde gezici mahkemeler kurulacağı ve bu mahkemelerde sözlü yargılama usulünün uygulanacağı belirtilmiştir. Danıştay’da görülecek davalar, cevaplar tamamlandığında başka bir işlem gerekmeyen durumlarda derhal ve diğer işlerden önce karara bağlanır. Danıştay, gerek gördüğü yerlerde yapılacak incelemeleri ve araştırmaları yetkili yerlerde kısa sürede gerçekleştirmekle görevlidir. Bu davalar için cevap süresinin uzatılamayacağı belirtilmiştir.

Yirmi sekizinci maddede, 21, 22 ve 23. maddelerde belirtilen işlemlerle ilgili olarak bu kanunun uygulanmasına ilişkin her türlü itiraz ve davalardan dolayı kamulaştırma, hazine adına tescil ve dağıtım işlemlerinin durdurulamayacağı belirtilmiştir. Ayrıca bu işlemlerin durdurulması hakkında yargı mercilerince karar verilemeyeceği ve 25. madde hükümlerinin geçerli olduğu vurgulanmıştır.

Yirmi dokuzuncu maddede, haksız olarak kamulaştırıldığı anlaşılan arazi henüz dağıtılmamışsa kamulaştırma işleminin iptal edilmesine ve arazinin sahibine iadesine, dağıtım işlemi tamamlanmamış ise arazinin sahibine hakkının para ile ödenmesine karar verilir. Bu karar, hiçbir harç veya gider talep edilmeksizin derhal ilgililere bildirilir. Davacı haklı çıkarsa hükmün bildirildiği tarihten itibaren dâva konusu olan arazi

⁴⁸⁰ T.C. Resmi Gazete, “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”, Kanun No: 4753, (15 Haziran 1945), S. 6032, 8895.

dağıtılamaz. Danıştay’da verilen kararların hemen yerine getirileceği ve mahkemeden verilen kararın ise kesinleşmesi bekleneceği ifade edilmiştir.⁴⁸¹

Otuzuncu maddede, eğer haksız olarak kamulaştırıldığı tespit edilen arazi, hüküm verilmeden önce dağıtılmışsa Tarım Bakanlığı, ikisi mahalli idare kurulu ve biri belediye komisyonu tarafından seçilen üç kişilik bir komisyon, arazinin el konma tarihindeki değerini belirler ve sahibine bildirir. Sahip, bu değere razı olursa ayrıca hüküm almadan hemen ödeme yapılır. Ancak bu değere razı olmayanlar, yargıya başvurarak bedelin hüküm altına alınmasını talep edebilirler. Bu davalarda da sözlü yargılama usulü uygulanır ve arazinin kamulaştırma zamanındaki değeri hüküm altına alınır.

Otuz birinci maddede, kamulaştırma yapılan yerlerde arazi ile ilgili davalara Tarım Bakanlığı müdahil sıfatıyla katılabilir. Tarım Bakanlığı, bu davalarda taraflara bağlı olmaksızın delil sunma, taleplerde bulunma ve kanun yollarına başvurma hakkına sahiptir.

Otuz ikinci maddede, kamulaştırma karşılığı sahibine verilmek istendiği hâlde sahibin bu parayı almaktan kaçındığı, bulunmadığı veya kamulaştırılan gayrimenkulün tartışmalı olduğu durumlarda, gayrimenkule Ziraat Bankasına yatırılmak şartıyla el konur ve Tarım Bakanlığının talebi üzerine tapu kaydı hazine adına yapılır. Eğer kamulaştırılan arazi, yapı ve tesisler, tescil tarihinden itibaren iki yıl içinde bu kanun uyarınca dağıtılmazsa, sahipleri, önceden almış oldukları bedelleri hazineye geri ödeyerek mülklerini geri alabilirler. 21. maddenin ikinci fıkrası ile 22 ve 23. maddelerde belirtilen durumlarda, kamulaştırılacak arazi, yapı ve tesislerin karşılıkları sahibine verilmesi veya bankaya yatırılması beklemeden hazine adına tescil edilir. Kesinleşen karşılıklar ise bu kanun hükümlerine göre sahiplerine ödenir.

Otuz üçüncü maddede, kamulaştırma işlemlerinin başladığı bölgelerde, kamulaştırılacak arazinin belirlenmesi ve ilgililere bildirilmesi, 11. maddede belirtilen üç aylık sürenin sona ermesinden itibaren en geç beş yıl içinde tamamlanacak ve hemen ilan

⁴⁸¹ T.C. Resmi Gazete, “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”, Kanun No: 4753, (15 Haziran 1945), S. 6032, 8895.

edilecektir. Bu ilandan sonra, söz konusu bölgede belirtilen arazinin dışında yeniden kamulaştırma yapılamaz. Ancak sonraki edinmelerde, belirlenen kamulaştırma sınırının üstüne çıkılması veya arazinin işlenmemesi gibi durumlar, 16. maddenin son fıkrasında belirtilen sebeplerle yapılan kamulaştırmalar bu kuralın dışındadır.

Dördüncü bölüm “Arazi verilecekler” başlığı altında incelenirken, 34. maddede, bu kanun hükümlerine göre arazinin aile reislerine verileceği ve arazi dağıtımında aşağıdaki sıranın dikkate alınacağı belirtilmiştir:

- a) Kendi arazisi olmayan ancak başkalarının arazisinde ortakçılık veya kiracılık yapanlar,
- b) Arazisi yetersiz olan çiftçiler,
- c) Hiç arazisi olmayan ve yerleşik olduğu yerde uzun süredir tarım işçiliğiyle geçimini sağlayanlar,
- d) Göçebe, göçmen veya göçe zorlanmış olanlardan çiftçilikle uğraşanlar,
- e) 59. maddeye göre miras ortaklığından ayrılanlar,
- f) Tarım ve veteriner okullarını veya Tarım Bakanlığı tarafından tanınmış tarım kurslarını tamamlayanlardan arazisi olmayan veya yetersiz olanlar,
- g) Önceden çiftçi olmayan ancak Tarım Bakanlığı tarafından çiftçilik yapabileceklerine karar verilenler. Bu kapsamda değerlendirilen kişilere, bağımsız bir işletme kurabilecek durumda olanlar da dâhil olmak üzere, aile sahibi olup olmadıklarına bakılmaksızın arazi verilir.⁴⁸²

Otuz beşinci maddede, arazi dağıtımında yukarıdaki maddenin her bendi içinde

⁴⁸² T.C. Resmi Gazete, “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”, Kanun No: 4753, (15 Haziran 1945), S. 6032, 8895.

de aşağıdaki sıraya uyulması gerektiği belirtilmiştir:

- a) Çocuğu olanlar,
- b) Evi ve yeterli üretim araçları bulunanlar,
- c) Evi olup yeterli üretim araçları bulunmayanlar,
- d) Yeterli üretim araçları bulunup ta evi olmayanlar.

Otuz altıncı maddede, arazi verilecek kişilerin Türk vatandaşı olmaları, medeni hakları kullanma yeterliğine sahip bulunmaları ve çiftçi olmaları veya çiftçilik yapmayı taahhüt etmeleri ve her iki durumda da verilecek araziye kendilerinin işletmeleri gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca vasisi ister ve hâkim de onay verirse velisi olmayan küçüklere de toprak verilebileceği belirtilmiştir.

‘Arazi verilmesi’ başlığı altında bulunan beşinci bölüm, otuz yedinci maddede, arazinin, bu kanun hükümlerine uygun olarak Tarım Bakanlığınca verileceği belirtilmiştir. Otuz sekizinci maddede, arazi isteyenlerin:

- a) Nüfus cüzdanlarını ve medeni durumlarını,
- b) Arazileri olup olmadığını, varsa türlerini ve gerçek yüz ölçümlerini,
- c) Arazi üzerindeki yapılarla tarım âlet ve araçlarını,
- d) Arazi istedikleri yeri belirten ve o yerin ihtiyar kurullarınca onaylanmış bir beyan kâğıdını Tarım Bakanlığı tarafından yetkilendirilecek yerlere sunmaları istenmiştir.⁴⁸³

Otuz dokuzuncu maddede, hiç arazisi olmayanlara, bölgenin ve tarım türlerinin

⁴⁸³ T.C. Resmi Gazete, “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”, Kanun No: 4753, (15 Haziran 1945), S. 6032, 8895.

özelliklerine göre, bir çiftçi ailesinin geçimini sağlayabilecek ve aile üyelerinin iş gücünü verimli kullanabilecekleri ölçüde, küçük arazi sınırları içinde arazi verileceği belirtilmiştir. Toprağı yetmeyenlerin arazileri yukarıdaki fıkra uyarınca yeterli orana çıkarılır. Verilecek arazinin imkânlar ölçüsünde bir yerde ve ayrı olmaması dikkate alınır. Kırkıncı maddede, arazi dağıtımının, bölgenin doğal ve ekonomik koşullarına göre düzenlenebileceği ifade edilmiştir. Buna göre, çeşitli üretim bölümlerini kapsayan karma işletmeler kurulabileceği gibi, üretimlerini bağcılık, meyvecilik, bahçecilik, fidancılık, tarla tarımı ve hayvancılık gibi belirli bir üretim alanında yoğunlaştıran basit işletmeler şeklinde de yapılabileceği belirtilmiştir.

Kırk birinci maddede, arazi talebinde bulunan kişiye, ikamet ettiği yerde verilecek arazi bulunmaması veya kalmaması durumunda, öncelikle o bölge içinde başka bir yerde, orada da uygun arazi bulunmaması veya kalmaması durumunda ise yakın ve alışkın olduğu iklim koşullarına uygun başka bir bölgede arazi verilebileceği belirtilmiştir. Kırk ikinci maddede, arazi ve arazi üzerinde bulunan yapılar bedeli karşılığında borçlandırma yoluyla verileceği belirtilmiştir. Kırk üçüncü maddede, kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren arazisinin hepsini veya bir bölümünü elinden çıkaranlar kanunun vermiş olduğu haklardan faydalanamayacakları vurgulanmıştır. Kırk dördüncü maddede, arazisi, işlenmemek yüzünden kamulaştırılan veya bu kanun hükümlerince geri alınanlara, tekrardan arazi verilmeyeceği ifade edilmiştir.

‘Mali hükümleri’ kapsayan altıncı bölüm, kırk beşinci maddede, Kamulaştırma bedeli, “Toprak Tahvilleri” adı altında hazine tahvilleriyle ödenecektir. Bu tahviller, eşit taksitler hâlinde ve kamulaştırmayı takip eden yıldan başlayarak yirmi yıl boyunca ödenecektir. Her taksite yıllık %4 faiz uygulanacak ve her yılın kupon vadesi 30 Eylül olarak belirlenecektir.⁴⁸⁴ Tahvillerin en küçük kupür değeri 100 lira olup, kamulaştırma bedelinin 100 liradan düşük kısmı tahvillerle birlikte 1000 liralık bölümü, kamulaştırmayı seyreden yıl içerisinde para ile ödenecektir. Her sene yapılacak olan kamulaştırmalara göre, Tarım Bakanlığının teklifi uyarınca Bakanlar Kurulu tarafından belirtilen miktarda tahvil çıkarılacaktır. Bu tahvillerin ana ve faizini içeren kupon bedelleri, vadelerinden beş

⁴⁸⁴ A. T. Chaudhri, “The Problem Of Land-Reform In The Middle East”, *Pakistan Horizon* 7/3 (September, 1954), 125.

yıl sonra hazine lehine zamanaşımına uğrayacaktır. Toprak tahvilleri, ödenmemiş kupon bedelleri üzerinden diğer devlet tahvillerine tanınan imtiyaz ve haklara sahiptir. Yıllık aşınma payı taksitleri, faizleri ve diğer giderler için gerekli ödenek, her yıl devlet borçları bütçesinde ayrı bir bölüme konacaktır. Her tahvil tertibinde çıkarma giderleri için Maliye Bakanlığı tarafından geçici olarak elli bin liraya kadar harcama yapılabilir. Ancak 29. madde hükmünün saklı tutulacağı ifade edilmiştir.⁴⁸⁵

Kırk altıncı maddede, dağıtılacak arazi, yapı ve tesislerin bedeli Maliye ve Tarım Bakanlıkları tarafından belirlenecek esaslara göre tespit edilir. Bu bedel, borçlandırmayı takip eden altıncı yılın ocak ayından başlayarak yirmi eşit taksitte ve faizsiz olarak Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası adına senede bağlanır ve bankaya teslim edilir. Borçlunun ilköğretim çağındaki her çocuğu için geri kalan taksitlerinden %5 indirim uygulanır. Vadesinden önce ödenen taksitlerden ise senelik %5 iskonto yapılacağı belirtilmiştir.

Kırk yedinci maddede, arazi verilecek kişilere, işletme, yapı ve tesislerini kurmaları, bakımını yapmaları ve işletmeyi yıllık olarak yürütmeleri için Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankasında özel bir fondan kredi sağlanacağı belirtilmiştir. Kuruluş ve onarım kredileri yirmi beş yıla kadar vadeli olabilirken yıllık işletme kredisi bir yıla kadar vadeli olabilir. Bu kredilerin açılma şekilleri, miktarları ve faiz oranları %5'i geçmemek üzere, ilgili esaslar Maliye, Tarım ve Ticaret Bakanlıkları tarafından belirlenecektir. Kırk sekizinci maddede, 47. maddede yazılı özel fonun kaynakları belirtilmiştir:

- a) Her yıl bu amaçla bütçeye konacak ödenek,
- b) 46. maddeye göre belirtilen alacakların tahsilatı.

Kırk dokuzuncu maddede, küçük arazi işletmeleri kuracaklara gerekli canlı ve cansız demirbaş ekipman ve üretim malzemelerinin Türkiye Zirai Donatım Kurumu

⁴⁸⁵ T.C. Resmi Gazete, "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu", Kanun No: 4753, (15 Haziran 1945), S. 6032, 8896.

tarafından temin edilerek taksitle ödeneceği belirtilmiştir. Ellinci maddede, Tarım Bakanlığının ıslah istasyonları, fidanlık ve hayvan yetiştirme tesislerinde üretilen kaliteli tohumluklar, fidanlar ve damızlık hayvanların genellikle bu kanun kapsamında arazi tahsis yapılmış olanlara dağıtılacağı belirtilmiştir. Elli birinci maddeye göre, bu kanunla Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankasına verilen görevler, bankanın temel görevlerinden olup, banka bu görevlerin yerine getirilmesi için gerekli gördüğü hizmetler ve personeli ekleyebilir. Ek kuruluş masrafları özel bir fon tarafından karşılanır. Banka, bu görevler için yıllık ayrı bir hesap tutarak özel bir fonun bilançosunu düzenler. Fonun bilançosu zarar gösterdiğinde, bu zararlar bir sonraki yıl devlet tarafından bütçeden tahsis edilen ödenekle karşılanacağı belirtilmiştir.

Elli ikinci maddede, dağıtılan arazi, yapılar ve tesislerden kaynaklanan alacakların vadesinde ödenmemesi durumunda, Ziraat Bankasının borçlu tarafından arazi, yapı ve tesisler dışında sahip olduğu diğer mallarının Tahsili Emval Kanunu hükümlerince haczedilerek tahsil edileceği belirtilmiştir. Borçlu, bu tür mal varlığına sahip değilse, Ziraat Bankası, bu durumda, arazi, yapılar ve tesisler üzerinde Tahsili Emval Kanunu gereğince haciz ve takip hakkını kullanabilir. Ancak 57. madde hükümleri doğrultusunda, arazinin geri alınması ve tapu kaydının hazine adına değiştirilmesi için mahkemeden talepte bulunabilir. Mahkeme talebi kabul ettiğinde, ödenen taksitler ve yapılan gerekli veya yararlı harcamalar ile elde edilen kira bedellerinin karşılıklı olarak mahsup edilmesinde aynı madde hükümleri uygulanır. Bu hükümler, zor durumda olanlara uygulanmaz. Zor durumun tespit edilmesi ve alacakların ne zaman geri ödeneceğine ilişkin kararlar, Maliye ve Tarım Bakanlıkları tarafından belirlenecektir.⁴⁸⁶

Yedinci bölüm, ‘verilen araziye ait hükümler’ başlığını taşıırken, elli üçüncü maddeye göre, bu kanun hükümlerine göre verilen gayrimenkuller, borçlandırma miktarı (42 ve 46. maddeler uyarınca) ve Ziraat Bankası tarafından verilecek özel fondan alınacak kredi miktarı (47. maddeye göre) toplamında belirlenen tutarlar, Ziraat Bankasına ipotek edilmek suretiyle, arazi verilen kişinin adına tapuya kaydedileceği ifade edilmektedir.

⁴⁸⁶ T.C. Resmi Gazete, “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”, Kanun No: 4753, (15 Haziran 1945), S. 6032, 8896.

Elli dördüncü maddede, verilen gayrimenkullerin bedelleriyle Ziraat Bankasından alınan kredilerin tamamı ödenmediği sürece, bu gayrimenkuller üzerinde herhangi bir devir veya tasarruf yapılamaz ve başkaları lehine aynı bir hak tesis edilemez. Ayrıca bu gayrimenkuller üzerinde kişisel bir hak da kaydedilemez ve tüzel veya gerçek kişilerin alacakları için haciz yapılamaz. Yukarıdaki fıkralar hükümleri verilen işletme araçları için de geçerli olacağı ifade edilmiştir.

Elli beşinci maddede, toprakları yetersiz olduğu için bu kanun uyarınca arazi verilen kişilerin, daha önce sahip oldukları arazi ve bu arazideki yapılar üzerinde, üçüncü kişilerin mevcut aynı hakları ve varsa hacizlerin saklı kalması kaydıyla, bu bölümde belirtilen hükümlere tabi olduğu belirtilmiştir. Elli altıncı maddede, bu kanunla verilen arazinin ortakçılıkla işletilemeyeceği ve kiraya verilemeyeceği belirtilmiştir. Ancak askerlik veya uzun süreli hastalık gibi geçerli nedenler varsa, arazi kira yoluyla işletilebilir. Kiralama için zorunlu sebeplerin Tarım Bakanlığı tarafından belirleneceği ifade edilmiştir.⁴⁸⁷

Elli yedinci maddede, bu kanunla verilen arazi, sahibi tarafından işletilemeyerek terkedilirse, ortakçılıkla veya özürsüz olarak kira yoluyla işletilirse, Tarım Bakanlığının, bu kanun uyarınca ihtiyaç sahiplerine dağıtmak amacıyla, gayrimenkullerin geri alınması ve tapu kaydının silinerek hazine adına değiştirilmesi için mahkemeden talepte bulunma hakkı olduğu belirtilmiştir. Bu işlemde basit yargılama usulü uygulanır. Gayrimenkullerin geri alınması durumunda, ödenen taksitler ve yapılan gerekli veya faydalı harcamalarla elde edilen kira bedelleri karşılıklı olarak hesaplanır. Eğer değerlerde fazla ödeme yapılmışsa fazlası geri alınır. Ayrıca arazinin işletilmemesi nedeniyle kaybedilen yıllık gelir miktarı, ecri misli tazminat olarak tahsil edileceği ifade edilmiştir.

Elli sekizinci maddede, borç önceden ödenmiş olsa bile, borçlanma tarihinden itibaren 25 yıl geçene kadar ilgili arazi, yapı, tesisler ve işletme araçları bu bölümde belirtilen hükümlere tabi olacağı belirtilmiştir. Elli dokuzuncu maddede, verilen arazinin

⁴⁸⁷ T.C. Resmi Gazete, “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”, Kanun No: 4753, (15 Haziran 1945), S. 6032, 8896.

sahibi vefat ettiğinde, mirasçıları arazi, yapı ve tesisleri işletmek için bir araya gelip ve bu işletmeyi birlikte yürütecekleri ifade edilmiştir. Mirasçılar, mirasçılar arasında bir temsilci seçmek için terekenin açılmasından itibaren üç ay içinde anlaşmazlarsa, sulh yargıçlığı tarafından reşit ve yeterli bir mirasçı seçilir. Bu seçimde tarım kuruluşunun görüşü dikkate alınabilir. Ortaklıktan ayrılmak isteyen mirasçılar, kalan mirasçılarla anlaşarak hisselerini diğer mirasçılardan birine veya birkaçına arazi bütünlüğünün ve üzerindeki yapı ve tesislerin beraber devredilmesi şartıyla satabilirler. Ortaklıktan ayrılan mirasçıların miras payları için arazi ipotek edilemez. Mirasçılar tarafından işletilen arazi, yapı ve tesislerde, 54, 55, 56, 57 ve 58. maddelerin hükümleri de uygulanır. Borç tamamen ödenmediği sürece ve ödendikten sonra bile borçlanma tarihinden itibaren yirmi beş yıl geçene kadar taksim veya şuyu talep edilemeyeceği ifade edilmiştir.⁴⁸⁸

‘Türlü hükümlerin’ bulunduğu sekizinci bölümde, altmışıncı madde, bu kanun kapsamında tahsis edilecek arazinin konumunu belirlemekte ve arazi miktarını, demirbaşların çeşitlerini ve sayılarını belirleme yetkisinin Tarım Bakanlığına ait olduğunu belirtmektedir. Altmış birinci maddede, bu kanun hükümlerinin uygulanması nedeniyle yapılacak tüm başvurular, dilekçeler, bildirimler, taahhütler, senetler, işlem belgeleri ve diğer her türlü kâğıtlar ile resmi kurumlar ve noterlerce gerçekleştirilecek işlemlerin, vergi, resim, harçlar ve pul ödemelerinden muaf olduğu belirtilmiştir. Altmış ikinci maddeye göre, bu kanun hükümlerine göre dağıtılacak arazinin kamulaştırma işlemleri ve arazi dağıtımının gerçekleştirileceği yerler, Tarım Bakanlığının önerisi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından belirleneceği ifade edilmiştir. Altmış üçüncü maddede, bu kanunun uygulama sürecini gösteren tüzükler yapılacağı belirtilmiştir.

Altmış dördüncü maddede, 716 sayılı Borçlanma Kanunu’nun 3. maddesi, 2490 sayılı Artırma, Eksiltme ve İhâle Kanunu’nun 56. maddesinin 2. fıkrası ve 2510 sayılı İskân Kanunu’nun 17. maddesine dayalı toprak tevzi cetveli ile bu maddenin sanatkârlara yarım istihkak toprak verilmesine ilişkin hükümleri ve 20 ve 21. maddeleri ile 2644 sayılı Tapu Kanunu’nun 6. maddesi hükümleri ve arazi dağıtımıyla ilgili diğer yetkilerin bu

⁴⁸⁸ Tarım topraklarının miras yoluyla bölünmesini önlemeyi amaçlayan bir düzenlemedir. Bkz. İlhan Öztrak, “Toprak Reformu ve Hukuk Politikası”, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 22, (1967), 72; Toprak reformunun Medeni Kanun’u ilgilendiren tarafları için ayrıca bkz. Aydın Zevkliler, “Toprak Reformunun Medeni Kanunu İlgilendiren Yönleri”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 26/3, (1969).

kanunla kaldırıldığı belirtilmiştir. Bu kanuna aykırı diğer hükümlerin araziyle ilgili olarak geçerli olmayacağı ifade edilmiştir.⁴⁸⁹

Geçici maddede, 2644 sayılı Tapu Kanunu'nun 6. maddesi gereğince, belediye sınırları dışında ve kamu hizmetine ayrılmamış boş araziye sahip olanlar ile bu araziye kütük ve ağaç dikerek bağ ve bahçe haline getirmiş olanlara, bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren altı ay içinde ilgili bölgenin en üst düzey yöneticisine başvurmaları şartıyla belirli haklar tanınmaktadır. Belediye sınırları içindeki arazilerdeki imar ve ihya iddialarının dinlenmeyeceği ve bu arazileri işgal edenler adına tapu verilmeyeceği belirtilmektedir. İdareler, bu başvuruları en kısa sürede sonuçlandırmakla yükümlüdürler. İlgililerin, gerekli bilgileri ve masrafları belirlenen süre içinde sağlamazlarsa haklarından vazgeçmiş sayılacakları ifade edilmektedir. Altı ay içinde başvurmayan veya talepleri kabul edilmeyenlerin işgal ettikleri topraklarla iskân haddi üzerindeki miktarlar ve belediye sınırları içinde bulunan, ancak tapuya kaydedilmemiş topraklar, Gayrimenkule Tecavüzün Men'i Hakkındaki Kanun hükümleri gereğince, Tarım Bakanlığının önerisi üzerine bu toprakları ellerinde bulunduranlardan geri alınacağı ifade edilmiştir.

Altmış beşinci maddede, bu kanun yayımlandığı tarihten başlayarak yürürlüğe gireceği, altmış altıncı maddede ise bu kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürüteceği belirtilmiştir.⁴⁹⁰

3.4. TOPRAK KANUNU'NUN UYGULANMASINDA TÜRK SİYASİ HAYATINDA YOL AYRIMI

Toprak Kanunu tasarısı, 11 Haziran 1945'te oy çokluğuyla kabul edilmiştir.⁴⁹¹ 15

⁴⁸⁹ T.C. Resmi Gazete, "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu", Kanun No: 4753, (15 Haziran 1945), S. 6032, 8897.

⁴⁹⁰ T.C. Resmi Gazete, "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu", Kanun No: 4753, (15 Haziran 1945), S. 6032, 8897.

⁴⁹¹ Ertesi gün haberi manşetine taşıyan Cumhuriyet gazetesi, Millî Şef'in 19 Mayıs konuşmasından bir bölümü paylaşmıştır. "Topraksız köylüye işliyeceği toprağı kendi malı olarak temin etmek, bugün başarmak üzere olduğumuz bir teşebbüstür. Bundan da, Türk milletinin ileri ve kudretli olması için büyük ümidler besliyoruz. İşleyen köylünün bütün emeğinden ve kazancından tamam olarak kendi ailesinin faydalanması ve kendi öz toprağını verimli ve bayındır kılması, Türk milletinin son 20 sene içindeki hayırlı inkılabları arasında en üstte göze çarpan parlak eserlerden biri olacaktır. Asırların fena geleneği olan bir toprak sistemi, hür insanların yaşadığı yeni ve ileri sisteme çevrilme üzere. Cumhuriyet, toprak dağıtımı

Haziran 1945'te Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun kabul edildiği 11 Haziran'dan sonraki ilk pazar günü, her yıl Toprak Bayramı olarak kutlanacağı da kararlaştırılmıştır.⁴⁹² Toprak reformu yasa tasarısının amaçlarından biri de toprak ağalarının siyasî ve ekonomik gücünü zayıflatmak, devletin otoritesini güçlendirmektir.⁴⁹³ Ancak kanunun nasıl uygulanacağını belirleyen tüzük 25 Mayıs 1947'de 3-5842 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla yürürlüğe girebilmiştir.⁴⁹⁴ Türkiye, aynı yıllarda tek parti yönetiminden çok partili demokrasiye geçiş sürecindeydi ve bu süreçte politik ortam oldukça çalkantılıydı. Kısmen bu kanunun etkisiyle ortaya çıkan muhalefet partisi, toprak kanununun anti-

ile beraber olarak donatım işlerini de düşünmüştür. Köylü kalkınması büyük davasının içine daldıktan sonra ihtiyacının göstereceği yeni tedbirleri, iktidarımızda olan bütün vasıtalarla, durmadan temin etmeğe çalışacağız." Bkz. *Cumhuriyet*, "Millî Şef ve Kanun", (19 Mayıs Hitabesinden), (12 Haziran 1945), 1; Ayrıca bu konunun İsmet İnönü'nün Defterler'inde hiç bahsedilmemesi oldukça dikkat çekicidir. Bkz. Ahmet Demirel (hızl.), *İsmet İnönü Defterler (1919-1973)*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008).

⁴⁹² Düstur, Tertip III, Cilt 26, (Ankara: Devlet Matbaası, 1945), 1198; *T.C. Resmi Gazete*, "Toprak Bayramı Kanunu", Sayı: 6033, Kanun No: 4760, (16 Haziran 1945); Ayrıca bkz. *The Times*, "Land Reform in Turkey-Dividing the Large Estates Among the Peasants", (May 2 1946), 5; *Cumhuriyet*, "Toprak Kanunu Meclisten Çıktı-Bundan Sonra 11 Haziranı Takib Edecek Her Pazar Günü 'Toprak Bayramı' Olarak Kutlanacak", (12 Haziran 1945), 1; İktisadi Yürüyüş dergisi, Toprak İşleri Genel Müdürü Ahmet Salih Korur'un Toprak Bayramı'nın birinci yıl dönümü dolayısıyla radyoda yapmış olduğu konuşmayı paylaşmıştır. Toprak Kanunu'nun gazetelerin yanı sıra radyoda da halka anlatılması konuya verilen önemi göstermesi bakımından değerli görmekteyiz. Korur, bu iş için özel bir kanunla Tarım Bakanlığına bağlı Toprak İşleri Genel Müdürlüğü teşkil edildiğini ifade ederek titizlik ve hassasiyetle çalışmalara devam edildiğini belirtmektedir. Toprak İşleri Genel Müdürlüğü görev ve kuruluşu hakkında kanun tasarısı bkz. BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Kutu No: 108, Gömlek No: 36, Sıra No: 1 (108/36/1); *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 6, Cilt 19, 6 Temmuz 1945; Toprak İşleri Genel Müdürlüğüne Ahmet Salih Korur'un Atanması hk. bkz. BCA, Fon Kodu: 30-11-1-0, Kutu No: 177, Gömlek No: 24, Sıra No: 5 (177/24/5). Ayrıca Korur: "Toprak kanunu; toprak kavgalarını ortadan kaldıracaktır. Her vatandaş kendi topraklarının sınırları içinde tam bir inanla toprağına sarılacak, harcadığı emek ve gayretlerin karşılığını almakla rahata kavuşacaktır. Bütün Türk milleti köylümüzün o mutlu günü görmekle bahtiyar olacak, bütün Türk yurdu da o zaman çok daha bayındırlaşmış bulunacaktır... Türk milletinin bu yolda bizimle birlikte olduğundan şüphe edilemez. Çünkü bizim toprak işimiz (her türlü spekülasyonların dışında) yurdu sevimli, rahat edilir bir vatan yapacak bir millet işidir. Toprak bayramın kutlu olsun aziz Türk köylüsü." Bkz. "Toprak Bayramında Toprak İşleri Genel Müdürü Ahmet Salih Korur'un Toprak İşleri Hakkında Bir Açıklaması", *İktisadi Yürüyüş* 7/159, (1 Ağustos 1946), 6, 19, 21.

⁴⁹³ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, (İstanbul: Hil Yayın, 2007), 28.

⁴⁹⁴ Tarım Bakanlığı tarafından hazırlanan Çiftçiyi Topraklandırma Nizamnamesi de 5 Haziran 1947'de yürürlüğe girmiştir. "Topraklandırma Kanununa dayanılarak Tarım Bakanlığınca hazırlanan Çiftçiyi Topraklandırma Nizamnamesi 5-6-1947 de yürürlüğe girmiştir. Bu nizamname gereğince çiftçiler, belirli süre içinde adlarını, bağlı bulundukları kütüğe bir beyaz kâğıda doldurup vermek suretile yazdırmak zorundadırlar. İl, ilçe veya köy grubu merkezlerinde oturan çiftçiler, o yerlerdeki yetkili memurlara başvurarak kayıtlarını yaptıracaklardır. Bir yerde bir çiftçi kütüğü kurulacağı zaman, keyfiyet ve nerelerde oturan çiftçilerin, ne süre içinde hangi kütüğe yazılmak ve ne gibi bilgileri vermek zorunda oldukları, o yerin bağlı bulunduğu il valisi tarafından mahalli vasıtalarla köylere kadar ilân olunacaktır." Bkz. "Toprak Kanunu-Çiftçiyi Toprak-Yeni Hazırlanan Çiftçiyi Topraklandırma Nizamnamesi Yürürlüğe Girdi", *İktisadi Yürüyüş* 8/181, (1 Temmuz 1947), 11.

demokratik maddeler içerdğini öne sürerek sert eleştirilerde bulunuyordu. Bu baskılar sonucunda iktidar, bir yandan kanunun uygulanmasını yavaşlatırken, diğer yandan kamulaştırmaya dair bazı maddeleri değiştirerek kanunun reformcu niteliğini zayıflattı.⁴⁹⁵ Bu tarihe gelindiğinde, büyük toprakların kamulaştırılmasıyla ilgili siyasî istek azalmış ve genellikle devlete ait verimli olmayan araziler çiftçilere dağıtılmıştır.⁴⁹⁶ İçeride çok partili sisteme geçiş ve dışarıda Türk topraklarına yönelik Sovyet tehdidi, hükûmetin savaş sonrası planladığı ekonomik ve sosyal politikaları önemli ölçüde etkilemiştir. Özellikle, yeni kurulmuş olan partilerin Toprak Kanunu tartışmalarını siyasî bir malzeme olarak kullanma olasılığı, CHP yöneticilerini iç siyaset anlayışlarında endişelendirmiş ve kırsal kesimde etkili olan büyük toprak sahipleriyle ilişkilerini düzeltmeye yöneltmiştir. 1948’de yapılan hükûmet değişikliğiyle, büyük toprak sahibi Cavit Oral⁴⁹⁷, Tarım Bakanı olarak atanmıştır.⁴⁹⁸

1950 seçimlerinden önce çıkarılan iki kanun, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun yeni alanların özel mülk olarak tapuya kaydedilmesine getirdiği sınırlamaları ve büyük arazi sahipleri için kamulaştırma olasılığını ortadan kaldıran düzenlemeleri içermekteydi. Kanunun özünü oluşturan 17. maddenin kaldırılması, kanunun etkinliğini yitirip işlevsiz hâle gelmesine neden olmuştu. Sadece devlet arazilerinin dağıtımına odaklanan yaklaşım, Türkiye’de toprak eşitsizliğini azaltmak ve topraksız köylülere arazi sağlamak noktasında eksik kalmıştı. 1950 ve 1955 yıllarında yapılan değişikliklerden sonra Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, sadece hazine topraklarının topraksız veya yetersiz toprağı olan köylülere dağıtılmasını sağlayan bir

⁴⁹⁵ Reşat Aktan, “Türkiye’de Toprak Reformu Çalışmaları”, s. 42; Siyasi baskılar nedeniyle, özel arazilerin satın alınmasına ilişkin yasaların aşamaları sadece sınırlı ölçüde uygulanmıştır. Bugüne kadar dağıtılan arazi alanı nispeten küçüktür. Hükümet, toprağın yeniden dağıtım programını teşvik ederek halka gerçek bir ekonomik yardım sağlamanın yanı sıra bazı siyasi avantajlar da elde etmeyi umuyordu. Bkz. Wilfred H. Pine, *Journal of Farm Economics* 34/2 (May, 1952), 265.

⁴⁹⁶ Çetin Yetkin, *Karşı Devrim (1945-1950)*, (Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 2006), 218; Gülden Çamurcuoğlu, “Türkiye Cumhuriyeti’nin Toprak Reformu ve Milli Burjuvazi Yaratma Çabası”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 13/1-2, (2009), 174.

⁴⁹⁷ Cavit Oral’ın Tarım Bakanı olarak atanması haberini Akdeniz Postası gazetesi bir skeçle duyurmuştur. Ek-6’da verilmiştir.

⁴⁹⁸ Süleyman İnan, *Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes*, (Ankara: Liberte Yayınları, 2006), 125, *Amasya Yeşilyurt*, “Yeni Kabine Kuruldu”, (11 Haziran 1948), 1; *Çankırı*, “Yeni Hükümet Kuruldu-Bakanlar Cumhurbaşkanına Takdim Olundu”, (15 Haziran 1948), 1.

araç haline gelmişti. Çünkü düzenlenen değişikliklerle özel mülkiyet topraklarının kamulaştırılması neredeyse imkânsız hâle getirilmişti. Siyasî açıdan en önemli sonucu ise Demokrat Parti'nin kurulmasıydı. Celal Bayar, ticaret burjuvazisini temsil ederken, toprak ağalığından kapitalist çiftçiliğe geçiş yapan Adnan Menderes de bu süreçte önemli bir rol oynadı. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun yarattığı endişeli ortamı fırsat bilerek büyük mülk sahipleri Emin Sazak ve Fevzi Lütüf Karaosmanoğlu gibi bazı toprak ağalarını Demokrat Parti'ye katılmaya ikna ettiler.⁴⁹⁹

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu görüşmeleri sırasında 1945 yılı Bütçe Kanunu tasarısı Meclise sunulmuştur. 21 Mayıs 1945 tarihinde bütçe görüşmeleri başlamıştır. Bütçe görüşmeleri sırasında Adnan Menderes konuya ilişkin bir açıklama yaparak; bütçe açığı, emisyon hacminin genişliği, fiyat artışları, vergi sistemindeki düzensizlik, hayat pahalılığı, vergi miktarları ve memurların durumu hakkında hükûmete sert eleştirilerde bulunmuştur.⁵⁰⁰ Adnan Menderes, Refik Koraltan, Emin Sazak, Celal Bayar ve Fuat Köprülü bütçeye ret oyu verdiler. Bütçe görüşmelerinin ardından hükûmetin isteği üzerine yapılan güven oylamasında bütçeye ret oyu verenlere Recep Peker ve Hikmet Bayur'da katılarak güvensizlik oyu kullananların sayısı yediye yükseldi.⁵⁰¹

Adnan Menderes, Cavit Oral, Refik Koraltan ve Emin Sazak gibi isimlerin Toprak Reformu'na karşı takındığı eleştirel tutumlar, özellikle İsmet İnönü'nün tek parti yönetimini sorgulamak için uygun bir zemin sunmuştur. Tartışmaların odak noktası Toprak Kanunu olsa da muhalif milletvekillerinin konuşmaları genellikle Cumhuriyet Halk Partisi'nin genel politikalarını ve tek parti rejimini eleştirmeye yönelmiştir. Bu durumun en belirgin örneği, Adnan Menderes'in 1 Haziran 1945 tarihinde Mecliste yaptığı konuşmada görülmektedir. Menderes, tek parti rejimiyle ilgili şu ifadeleri kullanmıştır: “...*Hele tek parti olarak kaldığımız müddetçe bu hal daha mahzurlu vaziyet*

⁴⁹⁹ Eşiyok, “Türkiye’de Başarısız Kalmış Bir Reform Girişimi: 1945 Tarihli Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Günümüze Uzanan Süreç”, 204.

⁵⁰⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 58. Birleşim, 228-229; Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, (Ankara: İmge Kitabevi, 1990), 9.

⁵⁰¹ Ahmet Demirel, *Tek Partinin İktidarı Türkiye’de Seçimler ve Siyaset (1923-1946)*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2018), 309.

gösterebilir. Gerçi teşrii hayatımızda üzerinde müzakere lüzumsuz görülecek açıklıktaki meselelerde, çok nadir dahi olsa takrirler hazırlandığı vakidir."⁵⁰² Toprak Reformu tartışmalarının sadece tarımsal politikalarla sınırlı kalmadığını, aynı zamanda dönemin siyasî iklimi ve tek parti rejimine yönelik eleştirilerle iç içe geçtiğini göstermektedir. Adnan Menderes ve diğer muhaliflerin eleştirileri, toprak reformunun yanı sıra daha geniş bir siyasî değişim talebini de yansıtmaktadır.

Meclisteki ve parti içindeki yeni siyasî gelişmelerden rahatsız olan parti içi muhaliflerden Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü, "*Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu*"nun TBMM'de görüşüldüğü günlerde, 7 Haziran 1945 tarihinde "*Dörtlü Takrir*" adıyla tanınan önergeyi imzalamışlardır.⁵⁰³ Takrirden özetle: anayasanın, Atatürk'ün, İnönü'nün, CHP'nin demokratik yönlerine vurgu yapılırken dönem şartlarında talihsizlikler sonucunda (gericilik, savaş vs. gibi nedenler) demokrasinin uygulamaya sokulamadığını fakat halkın olgunluğu ve dünyaya egemen olmuş olan demokratik ilkeler dolayısıyla artık buna sıra geldiği öne sürülmüştür. Ayrıca Meclis denetiminin etkin bir şekilde yerine getirilmesini, vatandaşların siyasî haklarını ve özgürlüklerini anayasa tarafından öngörülen genişlikte kullanabilmelerini sağlamayı ve tüm parti faaliyetlerinin bu prensiplere uygun hale gelmesini vurgulamışlardır. Önergenin temel amacı, siyasî özgürlüklerin genişletilmesi, 1924 Anayasası'nın demokratik ruhunun yeniden canlandırılması ve hakların genişletilmesi yönündedir. Ancak belirli yasaları ve yönetmelikleri değiştirmeyi hedeflediği için, grubun yetki alanının dışında olduğu gerekçesiyle önerge, sunulduğu gün reddedilmiştir.⁵⁰⁴

Dörtlü Takrir'in sunulmasının ardından basında yaşanan tartışmalar ve Fuat Köprülü ile Adnan Menderes'in Vatan gazetesindeki yazıları, CHP'yi ve dolayısıyla

⁵⁰² Meral Balcı - Yeşim Karadeniz, "1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Tartışmalarının Siyasetteki Muhalif Oluşuma Etkisi ve Demokrat Parti'nin Kuruluşu", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 57, (2018), 275.

⁵⁰³ Enis Şahin - Bilal Tunç, "Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi (1945-1947)", *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi* 1/2, (2015), 33-34.

⁵⁰⁴ Sina Akşin, *Demokrat Partinin Kuruluşu, Tarih ve Toplum* 9/53, (İstanbul 1988), 13; *Cumhuriyet*, "Celal Bayar İle Üç Arkadaşının Önergeleri-Önergede Parti Tüzüğü ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması İsteniyordu-Uzun Tartışmalardan Sonra Önergenin Reddine İttifakla Karar Verildi", (13 Haziran 1945), 1.

hükûmeti rahatsız etti.⁵⁰⁵ Parti divanı, 21 Eylül 1945 tarihinde toplanarak bu iki milletvekilinin partinin faaliyetlerine ters düştüğüne kanaat getirip oy birliğiyle partiden ihraç edilmelerine karar vermiştir. Celal Bayar ise 5 Kasım'da milletvekilliğinden istifa etmiş ancak Cumhuriyet Halk Partisi'nden ayrılmamıştır.⁵⁰⁶ Bayar, CHP'den sonradan istifa etmesinin sebebini şu sözlerle açıklamaktadır: “CHP'den ayrılmak benim için son derece zordu. Bu, kendi evimden ayrılmak gibi bir şeydi. Onu ancak, bütün kararlarımız verildikten sonra yapabildim.”⁵⁰⁷

Necmettin Sadak, Bayar hakkında şu değerlendirmede bulunmuştur:

*“Celal Bayar bir parti lideri olmak için bütün şartlara maliktir. Millî İstiklal Harbinden beri denenmiş vatanseverliğine uzun bir siyasi hayatın en temelli meziyetleri katılmıştır. Başında bulunduğu işlerde ve devlet hizmetinde ayrı görüşlerden, düşüncemize uymayan ve tenkit edebilecek sistem ve kararları bulunabilir. Fakat Celal Bayar, her şeyden üstün, milliyetçi, dürüst ve faziletli bir insan olduğunu ispat etmiştir. Lider olarak arkasına insan toplayabilir. Etrafındakilere olduğu kadar karşısındakilere de güven ve saygı telkin edebilir. Nihayet ekonomi siyasetinde meslek sahibidir. Liberal ve şahsi teşebbüs taraftarıdır. Yeni partiye lazım olan böyle bir liderdir.”*⁵⁰⁸

İsmet İnönü'nün, 19 Mayıs 1945'te yapmış olduğu konuşma, çok partili siyasi hayata geçişe ilk sinyal olarak değerlendirilmektedir.⁵⁰⁹ “Memleketimizin siyasi idaresi,

⁵⁰⁵ Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-III Milli Şef Dönemi (1939-1945)*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017), 432-433.

⁵⁰⁶ Behçet Kemal Yeşilbursa, “Agrarian Reform in the Middle East (1945-1965)”, *Gazi Akademik Bakış* 13/25, (2019), 364.

⁵⁰⁷ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları-Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950)*, (Ankara: Bilgi Yayınları, 1998), 74.

⁵⁰⁸ Necmettin Sadak, “Bir İyi Haber: Celal Bayar'ın Kurmak Üzere Olduğu Parti”, *Akşam*, (3 Aralık 1945).

⁵⁰⁹ Emin Sazak hatıralarında, İsmet Paşa'nın, dünyadaki demokrasi akımının tesiri altında bu işi himaye eder bir tavır takındığını ifade etmektedir. Bkz. Emin Sazak, *Emin Bey'in Defteri Hatıralar*, (Ankara: Tolkun Yayınları, 2007), 290. Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000), 312-313; Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2013), 229-230; Feroz Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2019), 107; Bernard Lewis, *Demokrasinin Türkiye Serüveni*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020), 10. Bu eserlerde genel kanı, San Francisco Konferansı'na katılabilmek ve “Batı” ile ilişkileri yakın tutmak gibi nedenlerden ötürü çok partili sisteme geçildiği yönündedir. Ancak Cemil Koçak bu görüşlere karşı çıkarak rejim sorununun bir ön koşul olmadığını ve bunun daha çok politik bir argüman olarak kullanıldığını belirtmektedir. Bkz. Cemil Koçak, *Demokrat Parti Karşısında CHP Bir Muhalefetin Analizi*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2017), 14-18.

*Cumhuriyetle kurulan halk idaresinin her istikamette ilerlemeleri ve şartlarıyla gelişmeye devam edecektir. Harp zamanlarının ihtiyatlı tedbirlere lüzum gösteren darlıkları kalktıkça memleketin siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecektir.”*⁵¹⁰

Ayrıca İsmet İnönü’nün 1 Kasım 1945 tarihinde yaptığı TBMM’nin açış konuşması, yeni bir partinin kurulmasına genel olarak onay verdiği şeklinde yorumlanmaktadır. Bu konuşmada İnönü: “Bizim tek eksiğimiz, Hükûmet Partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda, memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Hatta iktidarda bulunanlar tarafından teşvik olunarak teşebbüse girişilmiştir. İki defa memlekette çıkan tepkiler karşısında teşebbüsün muvaffak olmaması bir talihsizliktir. Fakat memleketin ihtiyaçları şevkiyle, hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde, başka siyasi partinin de kurulması mümkün olacaktır.”⁵¹¹

İsmet İnönü, 1 Kasım 1945 tarihinde yaptığı Meclis açış konuşmasının devamında 1947 seçimlerinin tek dereceli olmasını arzu ettiklerini ve milletin büyük çoğunlukla vereceği oyların gelecekteki iktidarı belirleyeceğini ifade etmektedir. Konuşmasında; o zamana kadar karşı bir partinin kendiliğinden oluşturulup oluşturulamayacağı konusunda belirsizlik yaşadıklarını ve eğer oluşturulacaksa bunun Meclisin içinde mi ya da dışında mı olacağını bilemediklerini ifade etmektedir. Ancak siyasî bir oluşum içinde, prensip ve yönetimde arkadaşlarına karşı olanların hizip şeklinde hareket etmek yerine, bu kişilerin görüşleri ve programlarıyla açıkça duruş sergilemelerinin siyasî yaşamın gelişimi için daha sağlıklı bir yol olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca bu tutumun daha yapıcı bir davranış olduğunu belirtmektedir.⁵¹² Bu açıklamalar, İnönü’nün çok partili demokrasiye geçiş sürecini desteklediğini ve muhalefetin açıkça varlık göstermesinin siyasî olgunluk

⁵¹⁰ Cumhuriyet, “Milli Şefimizin Gençliğe Hitabesi”, (20 Mayıs 1945), 1, 3; Aynı gazetenin köşesinde İnönü’nün konuşmasını değerlendiren Nadir Nadi, “... Bu gerçek halk idaresini daha geniş bir alanda tatbik etmek ve yurdu her bakımdan kuvvetlendirip yükseltmek yarınki nesillerin vazifesi” olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Nadir Nadi, “Milli Şefin Nutku”, Cumhuriyet, (20 Mayıs 1945), 1, 3.

⁵¹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 20, 7; Cumhuriyet, “İç Politika Durumu-Tek Eksiğimiz Hükümet Karşısında Başka Parti Bulunmamasıdır”, (2 Kasım 1945), 1.

⁵¹² TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 20, 9; Mahmut Goloğlu, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-IV Demokrasiye Geçiş (1946-1950), (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013), 30.

ve gelişim açısından önemli olduğunu düşündüğünü göstermektedir.

Celal Bayar, 4 Ocak 1946 tarihinde basına bir demeç vererek: Partinin ismini Demokrat Parti olarak belirlediklerini, seksen madde civarında oluşan parti programını 7 Ocak 1946 tarihinde basınla paylaşacaklarını ifade etmektedir. Netice itibariyle Demokrat Parti'nin resmen kuruluşu, 7 Ocak 1946 tarihinde Refik Koraltan tarafından parti dilekçesi ve tüzüğünün İçişleri Bakanlığına sunulmasıyla gerçekleşmiştir.⁵¹³

⁵¹³ İnan, *Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes*, 175-179; Erdal İnce, “Köylüyü Topraklandırma Kanunu’nun Türk Siyasal Yapısının Oluşumu Üzerindeki Etkileri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 5/13, (2006), 75; *Vakit*, “Demokrat Parti Faaliyete Geçti”, (8 Ocak 1946), 1.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti Devleti; muhacirlere, göçmenlere, topraksız veya az topraklı çiftçilere toprak temin etmek amacıyla çeşitli kanunlar çıkarmıştır. 1935 yılında Dâhiliye Vekâleti tarafından hazırlanan Toprak Kanunu tasarısı dört bölüm ve otuz iki maddeden oluşmaktadır. Tasarının amacı, tarım alanlarını daha verimli hâle getirmek, çiftçilere daha fazla toprak sağlamak ve bu sayede Türkiye'nin tarımsal üretimini artırmaktır. Tasarı, toprak mülkiyetinin beyan edilmesi ve düzenlenmesi, işgal edilen toprakların durumu, toprak dağıtımı, mali hükümler ve istimlak işlemleri gibi konuları kapsamaktadır.

Şükrü Kaya döneminde, İsmet İnönü'nün emriyle hazırlanan ikinci Toprak Kanunu tasarısı, 1930'ların ortalarında CHP grubuna sunulmuştur. Bu tasarı, Türk ulusunun çoğunluğunu oluşturan çiftçilere yönelik çalışma sahası sağlanması ve ekonomik kalkınmayı desteklemek amacıyla hazırlanmıştır. Avrupa ve Rusya'daki toprak reformlarına benzer şekilde, toprak mülkiyetinde güvenlik ve istikrar sağlanması, mera ve tarım alanlarının düzenlenmesi, göçebe yaşamın kısıtlanması ve yerleşik hayata geçişin teşviki tasarının temel hedefleri arasında yer almıştır. Tapulu toprakların miktarlarının düzenlenmesi ve devlet mülkiyetine alınan tapusuz arazilerle haksız toprak edinimlerinin önlenmesi de öngörülmüştür. Tasarı, toprak dağıtımı, iskân toprakları ve toprak tahvilleri aracılığıyla topraksız çiftçilere, muhacirlere ve göçebelere toprak sağlama yolunu da içermiştir. Mali düzenlemeler arasında istimlak işlemleri ve Göç Bankası'nın kurulması gibi adımlar da tasarının önemli bileşenlerini oluşturmuştur.

1937 tarihli Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti tarafından hazırlanan tasarı, dört bölümden ve kırk maddeden oluşmaktadır. İlk bölüm, toprak mülkiyetiyle ilgilidir ve şehir, kasaba ve köy sınırları içindeki toprakların devlete ait olduğunu vurgular. Ayrıca tapusuz toprakların mülkiyetinin kanıtlanması ve tapuya kaydedilmesi için süre tanıyan hükümler içermektedir. İkinci bölüm, topraklandırmaya ayrılmış olup devletin yerli köylü ailelerine, muhacirlere, mültecilere ve aşiretlere ziraat için uygun topraklar sağlayacağını belirtir. Üçüncü bölüm, istimlak işlerini düzenler ve devletin ihtiyaç duyduğu yerlerde toprak istimlak edeceğini açıklar. İstimlak edilecek toprakların belirlenmesi, kıymet takdirinin nasıl yapılacağı ve istimlak edilen yapılar için rayiç bedel üzerinden ödeme yapılması gibi detayları içerir. Dördüncü bölüm ise mali hükümleri kapsar ve istimlak

bedellerinin %4 faizli tahvillerle ödeneceğini belirtir. Borçlandırma yoluyla verilen toprakların değerinin belirlenmesi ve toprakların tasarrufu ile ilgili düzenlemeleri içerir. Ayrıca mevcut topraklarını ellerinden çıkaranlara yeni toprak verilmeyeceği kuralı da bu bölümde yer alır. Kanunun tatbikatına dair düzenlemeler ve yürürlüğe giriş tarihi de tasarının son kısmında açıklanmıştır. Bu tasarı, Cumhuriyet Türkiye'sinin ekonomik kalkınmasını desteklemek, toplumsal adaleti sağlamak ve ulusal kaynakların etkin kullanımını amaçlamaktadır.

Başvekâletin 26 Kasım 1937 tarih ve 6/4174 sayılı emirleri doğrultusunda, Sıhhat ve İçtimai Muavenet, Adliye ve İktisat Vekâletlerinden birer, Maliye Vekâletinden ise iki üyenin katılımıyla, Ziraat Vekâleti öncülüğünde hazırlanan “Toprak Kanunu Layihası Hakkında Düşünceler” başlıklı çalışma, Türkiye'nin toprak düzenlemelerini derinlemesine ele almaktadır. Layihanın odak noktası toprak olup, öncelikle toprağın hukuki, ekonomik ve doğal özelliklerinin tanımlanması gerektiği vurgulanmıştır. Şehir, kasaba ve köylerde kamu ihtiyaçları için ayrılan toprakların fazlalığının İdare Heyetlerine bırakılmasının yeterli olmadığı, ziraat uzmanlarının da görüşlerinin alınması gerektiği üzerinde durulmuştur. Tapu kayıtları bulunmayan arazilerin mülkiyet iddiasını ispat için verilen iki yıllık sürenin az olduğu ve bu sürenin uzaması gerektiği ifade edilmiştir. Arazideki hudut itibarının kaldırılması ve tapuda itibarın getirilmesinin modern devletler için zorunlu bir reform olduğu belirtilmiştir. Topraklandırmada verilecek arazinin miktarının bütün ülke için eşit alınmasının doğru olmadığı, tabiat şartlarına ve ekonomik koşullara göre değişiklik göstermesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca arazi dağıtımında sadece toprak yüzölçümünün değil, kurulacak işletmenin şekli ve mahiyetinin de önemli olduğu vurgulanmıştır. Layihada ziraat mekteplerinden mezun olanlara bedelsiz arazi verilmesinin çiftçi olmaya teşvik edici olabileceği ifade edilmiştir. Topraksız ailelere yalnızca toprak verilmesinin yeterli olmayacağı, muhtaçlara yönelik vesait yardımının daha net bir şekilde belirtilmesi gerektiği vurgulanmıştır. İstimlak edilecek arazinin belirlenmesinde mülk sahibinin araziyi işleyip işlemediğinin dikkate alınmasının faydalı olabileceği ve bu konudaki hükümlerin keskinleştirilmesinin gerektiği ifade edilmiştir. Büyük arazi sahiplerinin mülklerini işleyip imar etmelerine dair düzenlemelerin bulunması ve işletmeciliğe dair eksikliklerin giderilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca arazi istimlaki ve toprak dağıtımının mali yük getireceği ve bu işlerin düzgün yürütülmesi

için “arazi bankası” gibi bir kurumun kurulmasının faydalı olabileceği ifade edilmiştir.

Ziraat Bakanlığı tarafından hazırlanıp, 17 Ocak 1945’te Başbakan Şükrü Saraçoğlu’nun imzasıyla Meclise sunulan “Çiftçi Topraklandırma Kanunu Tasarısı”, topraksız veya yetersiz toprağa sahip çiftçilere arazi sağlama amacını güder. Tasarının gerekçeleri arasında, arazinin bir milletin büyüme ve gelişmesinde kritik öneme sahip olduğu, geniş, verimli ve çeşitli arazilerin ekonomik ve sosyal kalkınmayı desteklediği belirtilmektedir. Ancak arazinin etkin kullanımı için uygun arazi mülkiyeti ve işletme rejimlerinin de oluşturulması gerektiği vurgulanır. Türkiye’nin mevcut arazisinin genişliği ve çeşitliliği, ekonomiye güçlü bir temel oluşturmakla birlikte, mevcut mülkiyet ve işletme rejimlerinin yetersiz olduğu ve bu nedenle tarımın istenilen düzeyde gelişemediği ifade edilmektedir. Tasarı, arazilerin kamulaştırılması, toprak taleplerinin değerlendirilmesi, arazi dağıtımı, çiftçi ocaklarının kurulması ve işletme koşullarını düzenlemektedir. Kamulaştırma işlemlerinde anayasanın ilgili maddelerine dayanılırken dağıtılacak arazinin belirlenmesi ve uygun kişilere verilmesi hedeflenmektedir. Çiftçi Ocakları, bağımsız çiftçi ailelerinin oluşmasını ve toprakların etkin şekilde kullanılmasını sağlamak amacıyla oluşturulacaktır. Ayrıca kanun tasarısı, tarımda köklü ve sürekli bir reformu hedefler, arazi mülkiyetinin düzenlenmesi, işletme rejimlerinin iyileştirilmesi ve arazi kullanımının sürekli hâle getirilmesini amaçlamaktadır. Bu düzenlemelerin uygulanması için Ziraat Bakanlığına geniş yetkiler verir ve toprak işleriyle ilgili bir dairenin kurulması öngörülmektedir.

“Topraksız Köylüye Toprak Dağıtılmasına ve Çiftçi Ocakları Kurulmasına Dair Kanun” tasarısı, Ziraat Bakanlığı tarafından hazırlanıp 17 Ocak 1945 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla TBMM’ye sunulmuştur. Tasarı, Türkiye’nin geniş ve verimli topraklarının önemi üzerinde durmakta ve mevcut mülkiyet rejimlerinin ve işletme yöntemlerinin yetersizliğinden dolayı tarımsal ve ekonomik gelişmenin engellendiğini belirtmektedir. Tasarı, toprak dağıtımı, kamulaştırma, işletme rejimleri ve çiftçi ocaklarının kurulması gibi konuları düzenlemekte ve toprak sahibi yapılacak kişilerin seçimi ile dağıtılacak arazinin miktarı gibi detayları içermektedir. Ayrıca tarımın geliştirilmesi, teknik ve ekonomik şartların iyileştirilmesi ve uygun mülkiyet yapısının oluşturulması hedeflenmektedir. Tasarı üzerinde çalışmak üzere oluşturulan Geçici Komisyon, yaklaşık üç aylık bir süre boyunca 45 toplantı yaparak tasarının detaylarını

incelemiş ve bir rapor hazırlamıştır. Komisyonun çalışmaları sonucunda çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Çiftçi tanımında yapılan düzenlemeler, toprak sınıflandırması ve kamulaştırma süreçlerindeki yenilikler, Çiftçi Ocakları ile ilgili hükümlerin detaylandırılması ve toprak dağıtımında belirli kısıtlamalar getirilmesi gibi konular bu değişiklikler arasında yer almaktadır. Ayrıca toprak mülkiyeti ve kamulaştırma bedelleri gibi mali hükümler de yeniden düzenlenmiştir.

Tarım Bakanı Şevket Raşit Hatipoğlu, Çiftçi Topraklandırma Kanunu'nun Cumhuriyet rejiminin köylüye yönelme ilkesinin bir yansıması olduğunu ve köylünün kalkınmasını amaçladığını vurgulamaktadır. Kanunun temel prensibinin, topraksız ve yetersiz toprağa sahip köylüleri mülk sahibi yapmak olduğunu ifade etmektedir. CHP'nin, kuruluşundan itibaren bu hedefi benimsediğini, Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü'nün de çiftçilerin toprak sahibi olmasının gerekliliğini sıkça vurguladıklarını belirtmektedir. Hatipoğlu, bu yasal düzenlemenin, çiftçilerin kendi mülkleri üzerinde çalışabilmelerini sağlayarak ekonomik bağımsızlıklarını artırmayı hedeflediğini ifade etmektedir. Ayrıca ülkenin tarım arazilerinin verimliliğini arttırmak ve millî ekonominin gelişimine katkıda bulunmak da amaçlanmaktadır.

Geçici Komisyon Sözcüsü Kayseri Milletvekili Cafer Tüzel, Mecliste yapılan tartışmaların ardından komisyon adına söz alarak itirazların üç noktaya yöneltildiğini belirtmektedir: Orta ölçekli işletmelerin kaldırılacağı endişesi, kamulaştırma bedelinin yeterli olmayacağı ve tahvillerle ödenmesine karşı çıkılması ve 17. maddede yapılan değişikliğin içtüzüğe aykırı olduğu iddiasıdır. Tüzel, hükümet tasarısını inceleyen komisyonun özellikle tasarruf emniyetini sağlamak konusunda özenle çalıştığını belirtmektedir. Tasarı, toprakları dört farklı kategoriye ayırarak 5.000 dönümden fazla arazi parçalarının kamulaştırılacağını öngörmektedir. Tasarı hükümlerine göre, 30 dönümden küçük olanlar çiftçi arazisi olarak kabul edilmekte ve diğer meslek sahiplerinin bu miktarı aşması hâlinde fazla arazi kamulaştırmaya tabi tutulmaktadır. Ancak komisyon, her vilayette bir bölge belirleyecek ve Tarım Bakanlığı bu bölgelerde incelemeler yaparak, buralarda bulunan arazilerin topraksız çiftçilere yeterli olup olmadığını değerlendirecek. Geniş topraklı bölgelerde kamulaştırma 5.000 dönümden fazlası için geçerli olacak. 5.000 dönüme kadar olan yerler sahiplerine bırakılacak. Daha dar bölgelerde ise 2.000 dönüme kadar olan araziler sahipleri elinde kalacak, 2.000

dönümü geçenlerde ise Tarım Bakanlığı yetkili olacak. Bir arazinin üzerinde yerleşik kiracılar ve ortakçılar tarafından işletiliyorsa ve yakınında bu çiftçileri tatmin edecek başka arazi bulunmuyorsa, bu gibi yerlerde 2.000 dönüm sınırına bağlı kalmaksızın, ihtiyaç sahiplerine yetecek şekilde 500 dönüme kadar olan arazinin kamulaştırılması kararlaştırılmıştır. Tüzel, kamulaştırma bedelinin düşük olması ve tahvillerle ödenmesi konusundaki eleştirilere cevap vererek 1937 yılında anayasada yapılan değişiklikle kamulaştırma yetkisinin devlete verildiğini ve kamulaştırma karşılığının vergi değeri ile ifade edilmesinde ve bu şekilde ödenmesinde anayasaya aykırılık olmadığını belirtmektedir. 17. maddenin değiştirilmesi maddenin hükûmet tarafından sunulan teklif üzerine yeniden görüşülüp değiştirilmesi konusuna gelince, Tüzel, komisyonların kendi işleyişlerine hâkim olduklarını ve içtüzükte üçüncü kez müzakereyi yasaklayan bir hüküm olmadığını ifade etmektedir. Komisyonların müzakere ettikleri işleri en uygun şekilde sunmakla görevli olduklarını, dolayısıyla maddelerin müzakeresi tamamlandıktan sonra hükûmetin yeni bir teklifle komisyonun karşısına çıkabileceğini ve komisyonun bu teklifi müzakereye değer bulursa inceleyip kararlarını değiştirebileceğini belirtmektedir.

En hararetli tartışmalar 17. madde üzerinde yaşanmıştır. Kütahya Milletvekili Alaattin Tiridoğlu, Toprak Kanunu'nun 17. maddesinin topraksız veya az topraklı vatandaşları toprak sahibi yapmayı hedeflediğini ancak eksik ve belirsiz yönleri olduğunu belirterek bir önergeyle düzeltmeler yapılmasını önermektedir. Seyhan Milletvekili Cavit Oral, 17. maddenin orta ölçekli işletmeleri göz ardı ettiğini ve tarım sektörüne zarar vereceğini savunmaktadır. Adnan Menderes ise kanunun temel hükümlerinde sürekli değişiklikler yapıldığını ve bunun tarım sektörüne güvensizlik getirdiğini ifade etmektedir. Menderes, 17. maddenin 50 dönümden fazla arazilerin kamulaştırılmasını öngördüğünü ve bu durumun mülkiyet güvencesini ortadan kaldıracağını belirtmektedir. Kütahya Milletvekili Tiridoğlu ise 17. maddenin topraksız Türk çiftçisini toprak sahibi yapacağını savunmuş ve Menderes'i süreci baltalamakla suçlamaktadır. Ankara Milletvekili Mümtaz Ökmen, 17. maddenin çıkarılmasının Türk köylüsüne hiçbir fayda sağlamayacağını vurgulamaktadır. Manisa Milletvekili Faik Kurdoğlu ise anayasanın 74. maddesinin çiftçiyi toprak sahibi yapmayı düzenlediğini hatırlatarak ekonomik meselelerin toprak ve insan emeğinin değerlendirilmesiyle çözülebileceğini belirtmektedir. Toprak Kanunu'nun 17. maddesi, topraksız çiftçileri toprak sahibi

yapmayı amaçlarken, bazı milletvekilleri bu maddenin eksik ve belirsiz yönleri olduğunu ve tarım sektörüne zarar vereceğini savunmaktadır. Tartışmalar, kanunun uygulanması ve etkileri üzerinde farklı görüşlerin olduğunu ortaya koymaktadır.

Tarım Bakanı Şevket Raşit Hatipoğlu, 17. madde üzerine yapılan tartışmalarda, teknik, ekonomik ve sosyal açıdan ileri sürülen eleştirilere yanıt vermiştir. Adnan Menderes'in kendisi hakkında yaptığı yorumlara değinen Hatipoğlu, geçmişteki raporlarının ve bugünkü görüşlerinin ayrılması gerektiğini vurgulamaktadır. Menderes'in eleştirilerine yanıt olarak o dönemdeki raporların zamanın şartlarına göre yazıldığını ve mevcut Toprak Kanunu'nun farklı olduğunu belirtmektedir. Ayrıca mülkiyet hakkı ve arazi büyüklükleri üzerine yapılan eleştirileri yanıtlamaktadır. Hatipoğlu, Toprak Kanunu'nun sosyal ve ekonomik önemini vurgularken köylülerin toprak sahibi olmalarının gerekliliğini savunmaktadır. Orta ve büyük ölçekli işletmelerin ülke tarımına katkılarının sınırlı olduğunu ve köylü tarımının daha önemli olduğunu ifade etmektedir. Ortakçılık sisteminin ekonomik bir istismar olduğunu ve köylülerin kendi topraklarında çalışmasının daha verimli olacağını belirtmektedir. Ayrıca orta ölçekli işletmelerin korunmasının, köylülerin toprak sahibi olma haklarını engellememesi gerektiğini savunmaktadır. Hatipoğlu, toprak reformunun sadece teknik ve ekonomik bir düzenleme olmadığını, aynı zamanda toplumsal bir dönüşüm olduğunu vurgulamaktadır. Demokrasi ve refahın, köylülerin kendi topraklarına sahip olmalarıyla sağlanacağını belirtmektedir. Son olarak kanunun hükûmetten eksik geldiği eleştirilerine yanıt vererek teşkilat ve finansman konularının ayrı tasarılar olarak düşünüldüğünü ve komisyonun bu konuları kanun bünyesine eklemeyi önerdiğini belirtmektedir.

Şükrü Saraçoğlu, komisyonda ve hükûmette ortak düşüncenin topraksız çiftçilere toprak verilmesi yönünde olduğunu, kanunun Türk milletinin ihtiyaçlarına cevap verdiğini ve Türk köylüsüne iyilik getirdiğini vurgulamaktadır. Saraçoğlu, komisyonda köylülere toprak verilmesi konusunda ortak bir düşüncenin olduğunu ancak sonrasında bazı hukuki zorluklar ve tehlikelerin gündeme geldiğini belirtmektedir. Mahkemelerde işlerin sürüncemede kalması, Danıştay'a başvurulması ve farklı memurların farklı uygulamalar yapması gibi sorunlarla karşılaşılabilceğini vurgulamaktadır. Bu nedenle, tüm hataları ve suiistimalleri önlemek için yasayı netleştirici bir yazı yazmanın gerekli olduğunu ifade etmektedir. Komisyonun kabul ettiği maddenin önergedeki anlamı ifade

etmek için yazıldığını ve sonrasında netleştirildiğini belirtmektedir. Adnan Menderes'in hükûmetin ve Başbakan'ın fikir değiştirdiği ve önergede imzası bulunan milletvekillerini eleştirdiğini dile getiren Saraçoğlu, Menderes'in komisyonda sözcü olarak görev yaptığını ve son ziyarette bir maddenin bir fıkrası hariç tamamen mutabık olduğunu söylediğini aktarmaktadır. Ancak Menderes'in konuşmalarında ve raporunda itirazlarının bir maddeden ibaret olmadığını belirtmektedir. Saraçoğlu, fikir değiştirmenin doğal olduğunu ve Menderes'e sitemde bulunma niyetinde olmadığını ifade etmektedir. Saraçoğlu, Menderes'in TBMM'ye yönelik ağır eleştirilerde bulunduğunu ve bu eleştirilerin düzeltilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca kanunun Bolşeviklik veya Nazizm olarak tanımlanmasına karşı çıkarak kanunun Türk milletinin ihtiyaçlarına cevap verdiğini ve Türk köylüsüne iyilik getirdiğini savunmaktadır. Saraçoğlu: *"Bu kanunda bir tek koku vardır: Türk kokusu. Bu kanunda bir tek iyilik vardır; Türk iyiliği ve Türk köylüsüne doğru olan iyilik"* diyerek kanunun tamamen millî olduğunu ifade etmektedir.

Çiftçiye Topraklandırma Kanunu, Türkiye'de tarım sektörünü desteklemek ve topraksız veya az topraklı çiftçilerin refahını artırmak amacıyla kapsamlı bir yasal çerçeve sunmaktadır. Kanun, çiftçilere arazi tahsisi, mali destekler, tarımsal ekipman temini ve arazi kullanımına ilişkin düzenlemelerle, ülke tarımının geliştirilmesi ve verimliliğinin artırılmasını hedeflemektedir. Ayrıca bu kanun, topraksız veya yetersiz toprağa sahip çiftçilerin arazi sahibi olmasını sağlayarak onların geçimlerini sağlamalarına ve tarımsal üretim yapabilmelerine olanak tanımaktadır. Arazilerin verimli bir şekilde kullanılması ve boş tarım arazilerinin üretime kazandırılması, ülke genelinde tarımsal üretimin artırılmasına katkı sağlar. Arazilerin daha geniş bir kesime dağıtılması, kırsal alanlarda istihdamı artırarak, kırsal kalkınmayı teşvik eder. Bu, kırsal nüfusun ekonomik durumunu iyileştirir ve köylerden şehirlere göçü azaltır. Toprak reformu, toprak sahipliği ve tarımsal üretim imkânlarının daha adil bir şekilde dağıtılmasını sağlayarak sosyal adaletin ve eşitliğin sağlanmasına katkıda bulunur. Kanun, çiftçilere modern tarım teknikleri ve ekipmanları sağlama imkânı sunarak tarımsal verimliliği artırır ve tarım teknolojilerinin yaygınlaştırılmasına yardımcı olur. Tarımsal üretimin artırılması, ülkenin gıda güvenliğini sağlamasına ve kendi kendine yeterliliği artırmasına katkıda bulunur. Çiftçilere sağlanan mali destekler ve krediler, tarım sektörünün ekonomik istikrarını artırır ve çiftçilerin finansal güvencelerini sağlar. Kırsal kesimde

yaşayan insanların refah düzeyinin artırılması, yaşam standartlarının iyileştirilmesi ve köylerde sosyal ve ekonomik kalkınmanın desteklenmesi hedeflenir. Mülkiyet sorunlarının çözülmesine ve toprak sahipliği ile ilgili hukuki belirsizliklerin giderilmesine yardımcı olur. Bu faydalar, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun ülke tarımına, kırsal kalkınmaya ve sosyal adalete olan katkılarını göstermektedir. Kanun, tarımsal üretimi ve çiftçilerin ekonomik durumlarını iyileştirerek, genel olarak ülke ekonomisine olumlu etkilerde bulunur.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun ülke menfaatine faydalarının yanı sıra sınırlılıkları da mevcuttur. Kamulaştırma ve arazi dağıtım süreçleri oldukça bürokratik olduğundan zaman alıcı olabilir. Bu süreçte yaşanabilecek gecikmeler ve bürokratik engeller, çiftçilerin arazilere erişimini zorlaştırabilir. Kanunun öngördüğü arazi dağıtımının, özellikle dar topraklı bölgelerde yeterli miktarda arazi bulunmaması durumunda etkili bir şekilde gerçekleştirilemeyebilir. Bu durum, kanunun amaçladığı toprak reformunu ve tarımsal üretim artışını sınırlayabilir. Kamulaştırma bedellerinin ödenmesi ve çiftçilere sağlanacak kredilerin finanse edilmesi için gerekli mali kaynakların yetersizliği, ekonomik sıkıntılar ve devlet bütçesindeki kısıtlamalar, bu süreci olumsuz etkileyebilir. Çiftçilerin, kendilerine tahsis edilen arazileri etkin bir şekilde kullanabilmeleri için gerekli eğitim ve teknik desteğe erişimlerinin sınırlı olması, verimliliği düşürebilir. Tarımsal bilgi ve becerilerin yetersizliği, verilen arazilerin tam anlamıyla değerlendirilememesine yol açabilir. Ayrıca kamulaştırma sürecinde toprak sahiplerinin direnişi ve hukuki itirazları, sürecin uzamasına ve karmaşıklaşmasına neden olabilir. Bu durum, kanunun uygulanmasını zorlaştırabilir. Kanun kapsamında verilen arazilerin uzun vadeli etkin kullanımı ve sürdürülebilirliği konusunda belirsizlikler bulunmaktadır. Çiftçilerin finansal zorluklar veya diğer nedenlerle arazilerini etkin bir şekilde kullanamaması, toprak reformunun uzun vadeli başarı şansını azaltabilir. Kanunun, genel tarım politikaları ve diğer ilgili mevzuatla uyumlu olup olmadığı, uygulamada sorunlar yaratabilir. Tarım sektöründeki değişiklikler ve yeni politikalar, kanunun etkinliğini sınırlayabilir. Kanunun genel bir çerçeve sunması, yerel koşulların ve bölgesel farklılıkların yeterince dikkate alınmamasına neden olabilir. Her bölgenin tarımsal yapısı ve ihtiyaçları farklı olduğu için, bu durum uygulamada zorluklar yaratabilir. Bu sınırlılıklar, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun amaçlarına ulaşmasını

ve etkili bir şekilde uygulanmasını zorlaştıran faktörler olarak değerlendirilebilir.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, 11 Haziran 1945'te oy çokluğuyla kabul edilmiş ve ilk pazar günü Toprak Bayramı olarak belirlenmişti. Bu kanun, toprak ağalarının gücünü zayıflatmayı ve devlet otoritesini güçlendirmeyi amaçlamaktaydı. Ancak 25 Mayıs 1947'de yürürlüğe giren tüzükle uygulanabilir hale gelmiştir. Türkiye'nin çok partili demokrasiye geçiş sürecinde kanunun uygulanması politik baskılar nedeniyle yavaşlamış ve bazı maddeleri değiştirilerek reformcu niteliği zayıflatılmıştır. Büyük toprakların kamulaştırılmasına olan siyasî istek azalmış ve genellikle devlete ait verimsiz araziler çiftçilere dağıtılmıştır. Toprak reformunun uygulanmasındaki yetersizlikler ve bu süreçte ortaya çıkan muhalefet, Demokrat Parti'nin kurulmasına yol açmış ve toprak ağaları bu partiye katılarak Türk siyasetinde bir dönem etkin olmuşlardır. Adnan Menderes ve diğer muhalifler, kanunu ve tek parti rejimini eleştirerek daha geniş bir siyasî değişim talebinde bulunmuşlardır. Bu eleştiriler, özellikle 7 Haziran 1945'te "Dörtlü Takrir" adıyla bilinen önergeyle somutlaşmış ve önerge reddedilmiştir. Bu gelişmeler, İsmet İnönü'nün çok partili demokrasiye geçişi destekleyen açıklamalarıyla birlikte, 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin kuruluşuyla sonuçlanmıştır.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 21, Dosya No: 123, Gömlek No: 10.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 4, Dosya No: 21, Gömlek No: 15.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 080-18-01-02, Kutu No: 10, Dosya No: 21, Gömlek No: 1.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30-18-1-1, Kutu No: 11, Dosya No: 48, Gömlek No: 3.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30-18-1-2, Kutu No: 12, Gömlek No: 46, Sıra No: 2.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30-18-1-2, Kutu No: 22, Gömlek No: 52, Sıra No: 8.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30-18-1-2, Kutu No: 53, Gömlek No: 28, Sıra No: 5.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30-18-1-2, Kutu No: 56, Gömlek No: 59, Sıra No: 18.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30-18-1-2, Kutu No: 78, Gömlek No: 76, Sıra No: 4.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30-18-1-2, Kutu No: 99, Gömlek No: 76, Sıra No: 6.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30-18-1-2, Kutu No: 100, Gömlek No: 102, Sıra No: 2.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30-

18-1-2, Kutu No: 102, Gömlek No: 49, Sıra No: 3.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30-18-1-2, Kutu No: 102, Gömlek No: 54, Sıra No: 13.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30-18-1-2, Kutu No: 102, Gömlek No: 58, Sıra No: 5.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 71, Dosya No: 466, Gömlek No: 9.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30-18-1-2, Kutu No: 56, Dosya No: 56, Gömlek No: 19.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 70, Dosya No: 463, Gömlek No: 10.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 123, Dosya No: 879, Gömlek No: 10.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030-18-1-2, Kutu No: 76, Dosya No: 60, Gömlek No: 19.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030-10-0-0, Kutu No: 116, Dosya No: 805, Gömlek No: 26.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030-18-1-2, Kutu No: 82, Dosya No: 29, Gömlek No: 3.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030-18-1-2, Kutu No: 87, Dosya No: 47, Gömlek No: 14.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030-11-1-0, Kutu No: 153, Dosya No: 14, Gömlek No: 17.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030-18-0-03, Kutu No: 123, Dosya No: 53, Gömlek No: 20.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 556, Kutu No: 44772, Gömlek No: 215595, Sıra No: 2.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30-18-1-2, Kutu No: 108, Gömlek No: 36, Sıra No: 1.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30-11-1-0, Kutu No: 177, Gömlek No: 24, Sıra No: 5.

2. Resmi Yayınlar

Düstur, Tertip III, Cilt 15, Ankara: Başvekâlet Devlet Matbaası, 1955.

Düstur, Tertip III, Cilt 26, Ankara: Devlet Matbaası, 1945.

Düstur, Tertip III, Cilt 5, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1969.

Düstur, Tertip III, Cilt 7, Ankara: Başvekâlet Neşriyat ve Müdevvenat Umum Müdürlüğü, 1944.

T.C. Resmi Gazete, Sayı: 2723, Kabul Tarihi: 02.06.1934, Kanun No: 2490, (10 Haziran 1934).

T.C. Resmi Gazete, “Toprak Bayramı Kanunu”, Sayı: 6033, Kanun No: 4760, (16 Haziran 1945).

T.C. Resmi Gazete, “İskân Kanunu”, Sayı 2733, Kanun No: 2510, (21 Haziran 1934).

T.C. Resmi Gazete, “İskân Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun”, Sayı: 3162, Kanun No: 2848, (21 Kasım 1935).

T.C. Resmi Gazete, “İskân Kanunu”, Sayı 409, Kanun No: 885, (1 Temmuz 1926).

T.C. Resmi Gazete, “Kars Vilâyeti ile Bayazıt, Erzurum ve Çoruh vilâyetlerinin bazı parçalarında muhacir ve sığıntıların yerleştirilmesi ve yerli çiftçilerin topraklandırılması hakkında kanun”, Sayı: 2727, Kanun No: 2500, Kabul Tarihi: 07.06.1934, (14 Haziran 1934).

T.C. Resmi Gazete, “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”, Kanun No: 4753, S. 6032, (15 Haziran 1945).

TBMM Kanunlar Dergisi, Cilt 2, Kanun No:488, Kabul Tarihi: (19.04.1924).

TBMM Kanunlar Dergisi, Cilt 5, Kanun No:1097, Resmi Gazete Tarihi ve No:04.07.1927/624, Kabul Tarihi: (04.07.1927).

TBMM Kanunlar Dergisi, Cilt 7, Kanun No:1505, Resmi Gazete Tarihi ve No:11.06.1929/1213, Kabul Tarihi: (08.06.1929).

TBMM Kanunlar Dergisi, Cilt 7, Kanun No:1505, Resmi Gazete Tarihi ve No:11.06.1929/1213, Kabul Tarihi: (08.06.1929).

TBMM Kanunlar Dergisi, Cilt 7, Kanun No:1505, Resmi Gazete Tarihi ve No:11.06.1929/1213, Kabul Tarihi: (08.06.1929).

TBMM Kanunlar Dergisi, Cilt 2, Kanun No:441, Kabul Tarihi: (16.03.1924).

TBMM Kanunlar Dergisi, Cilt 2, Kanun No:488, Kabul Tarihi: (19.04.1924).

TBMM Kanunlar Dergisi, Cilt 5, Kanun No:1097, Resmi Gazete Tarihi ve No:04.07.1927/624, Kabul Tarihi: (04.07.1927).

TBMM Kanunlar Dergisi, Cilt 25, Kanun No: 4429, Resmi Gazete Tarihi ve No: 07.06.1943/5423, Kabul Tarihi: (04.06.1943).

TBMM Kanunlar Dergisi, Cilt 2, Kanun No:441, Kabul Tarihi: (16.03.1924).

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 18, Birinci İctima, (1.3.1338 Çarşamba).

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 19, İctima 3, (1 Teşrinisani 1341 Pazar).

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt 12.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 27.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 8.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 18, Cilt: 4.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 25, İçtima 3.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt 13, İçtima 3, İnkat 1, (1.11.1929 Cuma).

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt 13, İçtima 3, İnkat 3, (9.11.1929 Cumartesi).

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 5, Cilt 16, İçtima 2, İnkat 35, (10.2.1937 Çarşamba).

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 58. Birleşim, (21 Mayıs 1945).

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 5, Cilt 16, İçtima 2, İnkat 35, (10.2.1937 Çarşamba).

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 33, İçtima 76, (18 Haziran 1927 Cumartesi).

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 33, 76. İçtima, (18 Haziran 1927).

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt 1, 14. İnkat, (5 Kânunuevvel 1927).

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt 13, İçtima 3, İnkat 1, (1.11.1929 Cuma).

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt 13, İçtima 3, İnkat 3, (9.11.1929 Cumartesi).

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, Cilt 23, 68. İnkat.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 5, İçtima 2, Cilt 13, Birinci İnkat, (1 Kasım 1936).

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, Cilt 22, İçtima 3, 55. İnkat, (24 Nisan 1934).

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt 5, İçtima 2, İnkat 1, (1 Teşrinisani 1928 Perşembe).

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 5, Cilt 16, İçtima 2, İnkat 35, (10.2.1937 Çarşamba).

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, İçtima 3, Cilt: 23.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, İçtima 3, Cilt 21.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt 21, İçtima 3, 81. İnkat, (22 Eylül 1930).

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, Cilt 23, İçtima 3, 65. İnkat, Sıra No: 189, (7 Haziran

1934).

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, Cilt 8, İçtima 1, 43. İnkat, (5 Mayıs 1932).

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, Cilt 23, İçtima 3, 68. İnkat, (14 Haziran 1934).

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 5, Cilt 13, İçtima 2, Birinci İnkat, (1 Kasım 1936).

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, (14 Mayıs 1945).

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 55. Birleşim, (16 Mayıs 1945).

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 56. Birleşim, (17 Mayıs 1945).

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 67. Birleşim, (1 Haziran 1945).

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 18, 68. Birleşim, (4 Haziran 1945).

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 17, 58. Birleşim, (21 Mayıs 1945).

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 19, (6 Temmuz 1945).

3. Süreli Yayınlar

Açık Söz, “Köylünün Yüzü Gülüyor”, (3 Şubat 1937).

Akdeniz Postası, “Kulağı delikle Vurdumduymaz”, (23 Haziran 1948).

Akgün, “Topraksızların Şikâyetleri, Mahkemenin İtiyati Tedbir Kararı Toprak Tevzi İşlerini Durdurmamalı”, (13 II. Kanun 1938).

Akın, “Yeni Bir Kanun-Üretmeni Alakadar Eden Toprak Kanununda Mühim Maddeler Var”, (1 Birinci Kanun 1935).

Akşam, “İktisadi Plan-Birçok Mütchassıslar Hizmet Teklif Ediyorlar”, (6 Kânunusani 1934).

Akşam, “Toprak Kanunu Meclisin Bu Devresinde Çıkacak”, (9 Ağustos 1937).

Akşam, “15 Yıllık İktisadi Faaliyetimiz”, (29 Teşrinievvel 1938).

Akşam, “Toprak Kanunu”, (11 Kânunusani 1938).

Akşam, “Celal Bayar Kabinesi Bugün İstifa Etti-Yeni Kabine Refik Saydam Tarafından Teşkil Edildi”, (25 Kânunusani 1939).

Akşam, “İaşe Müsteşarlığı, Fiat Murakabe Heyetleri, Tedarik ve Dağıtma, Petrol Ofisleri, Subaşı Teşkilatı Lağvediliyor”, (23 Temmuz 1942).

Amasya Yeşilyurt, “Yeni Kabine Kuruldu”, (11 Haziran 1948).

Anadolu, “Toprak Kanunu Çıkıyor-Beş Milyon Çiftçi Topraksız Bir Halde Bekliyor”, (23 Kânunusani 1937).

Anadolu, “Toprak Kanunu, Büyük Millet Meclisinin Bu Devresinde Çıkarılacaktır”, (9 Ocak 1937).

Atay, Falih Rıfkı. “Toprak Kanununa Dair”, *Ulus*, (8 Senteşrin 1941).

Benice, Etem İzzet. “Yeni Hükûmetin Programı Tek Hüküm Şu Olabilir: Şükrü Saraçoğlu, Memleketi Bilhakkın Sulh Cenneti Halinde Tutabilmek İçin Hiçbir Tedbir ve İmkânı İhmal Etmemiştir”, *Son Telgraf*, (6 Ağustos 1942).

Bilgin, Şevket. “Toprak Kanunu”, *Yeni Asır*, 25 (Son Teşrin 1937).

Bugün, “Tarihi Nutkun Tamamını Veriyoruz”, (2 İkinciteşrin 1941).

Bugün, “Toprak kanunu”, (23 İkinciteşrin 1941).

Cumhuriyet, “İşkân Kanunu Dün Kabul Edildi”, (15 Haziran 1934).

Cumhuriyet, “İç Politika Durumu-Tek Eksiğimiz Hükûmet Karşısında Başka Parti Bulunmamasıdır”, (2 Kasım 1945).

Cumhuriyet, “İkinci Beş Yıllık Sanayi Programı-Hükûmetin Hazırladığı Programın Ana Hatları”, (9 İkinciteşrin 1937).

Cumhuriyet, “Büyük Millet Meclisi Dün Milli Korunma Kanununu İttifakla Kabul Etti”, (19 İkincikânun 1940).

Cumhuriyet, “Toprak Kanunu Meclisten Çıktı-Bundan Sonra 11 Haziranı Takib Edecek Her Pazar Günü ‘Toprak Bayramı’ Olarak Kutlanacak”, (12 Haziran 1945).

Cumhuriyet, “Toprak Kanunu-Meclis Dünde Çok Hararetli Tartışmalara Sahne Oldu-Toplantı Sekizde Bitti, Tasarının Heyeti Umumiyesi Kabul Edilerek Maddelere Geçilmesi Kararlaştırıldı”, (18 Mayıs 1945).

Cumhuriyet, “İaşe Müsteşarlığı Petrol Dağıtma Ofisleri Kalkıyor”, (23 Temmuz 1942).

Cumhuriyet, “Fiat Murakabe Komisyonları, Vilayet İaşe Teşkilatı, Subaşılıklar Lağvedildi, Gıda Maddeleri Serbest Fiatla Satılacak”, (25 Temmuz 1942).

Cumhuriyet, “Meclis Toprak Kanunu Tasarısını Tetkike Başladı”, (15 Haziran 1945).

Cumhuriyet, “Milli Şef ve Kanun”, (19 Mayıs Hitabesinden), (12 Haziran 1945).

Cumhuriyet, “Pul, Resim Müsabakası”, (14 Eylül 1945).

Cumhuriyet, “Celal Bayar İle Üç Arkadaşının Önergeleri-Önergede Parti Tüzüğü ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması İsteniyordu-Uzun Tartışmalardan Sonra Önergenin Reddine İttifakla Karar Verildi”, (13 Haziran 1945).

Cumhuriyet, “Tarım Bakanının Demeci”, (15 Mayıs 1945).

Cumhuriyet, “Toprak Kanunu Tasarısının 17’nci Maddesi Çok Hararetli Tartışmalardan Sonra Kabul Edildi-Başbakan ve Ziraat Bakanı Etraflı İzahat Verdiler”, (5 Haziran 1945).

Cumhuriyet, “Teşkilatı Esasiye Tadilatı Kabul Edildi”, (6 Şubat 1937).

Cumhuriyet, “Toprak Kanunu”, (8 Mart 1944).

Cumhuriyet, “Toprak Kanunu-Meclis Tasarısını Müzakereye Dün Yeniden Başladı-17. Madde, Dünkü Toplantıda Çok Hararetli Tartışmalara Sebebiyet Verdi”, (2 Haziran 1945).

Cumhuriyet, “Toprak Kanununun İlk 8 Maddesi Kabul Edildi”, (19 Mayıs 1945).

Cumhuriyet, “Topraksızlara Arazi Veriliyor-Kanun Taslağı Devlet Şurasından Çıktı”, (9 Haziran 1935).

Cumhuriyet, “Yeni İskân Kanunu”, (5 Mayıs 1932).

Çankırı, “İskân Kanunu”, (26 Şubat 1935).

Çankırı, “Celal Bayar Kabinesi İstifa Etti Yeni Kabinayı Teşkil Dâhiliye Vekili Refik Saydam Memur Edildi”, (31 İkinci Kanun 1939).

Çankırı, “Yeni Hükûmet Kuruldu-Bakanlar Cumhurbaşkanına Takdim Olundu”, (15 Haziran 1948).

Doğu, “Toprak Kanunu Layihası Vekiller Heyetine Girdi-Türk Olmuyana Toprak Yok”, (13 İkinci Kanun 1938).

Haber, “Beş Milyon Türk Çiftçisine Tarla Verilecek”, (12 Mart 1937).

Hâkimiyeti Milliye, “Ziraat Sergi ve Kongresi Açıldı”, (7 Kânunusani 1931).

Hâkimiyeti Milliye, “İskân Kanunu Layihası-Cumhuriyet Devrinin Büyük Bir Eseri”, (5 Mayıs 1932).

Hâkimiyeti Milliye, “Dünkü İçtimada İskân Kanunu Kabul Edildi”, (15 Haziran 1934).

Hâkimiyeti Milliye, “Yeni İskân Kanunu-Şükrü Kaya Beyin Millet Meclisinde Söylediği Mühim Nutuk”, (16 Haziran 1934).

Hâkimiyeti Millîye, (22 Haziran 1934).

İktisadi Yürüyüş, “Toprak Bayramında Toprak İşleri Genel Müdürü Ahmet Salih Korur’un Toprak İşleri Hakkında Bir Açıklaması”, C. 7, S. 159, (1 Ağustos 1946).

İktisadi Yürüyüş, “Toprak Kanunu-Çiftçiye Toprak-Yeni Hazırlanan Çiftçiyi Topraklandırma Nizamnamesi Yürürlüğe Girdi”, C. 8, S. 181, (1 Temmuz 1947).

İktisadi Yürüyüş, “Toprak Kanunu-Türk Köylüsüne Armağan Edildi”, C. S. 132, (20 Haziran 1945).

İzmir Postası, “İşkân İşi Sona Erdirilecek”, (15 Ağustos 1934).

Kızılay, “Toprak kanunu projesi”, (21 İlkânun 1942).

Kurun, “Memleketimizin Zirai Hayatında Büyük Bir İnkılap Hazırlanıyor”, (15 Ocak 1937).

Milliyet, “Meclise Verilen 22 Kanun Layihası-Yeni İşkân Kanunu”, (5 Mayıs 1932).

Milliyet, “Dâhiliye Vekilinin Mecliste Mühim Beyanatı”, (15 Haziran 1934).

Milliyet, “İşkân ve Toprak Kanunu-İç işler Bakanlığı Bir Proje Hazırladı”, (15 Şubat 1935).

Mesud, Zeki. “Mühim Bir Kanun”, *Hâkimiyeti Milliye*, (22 Haziran 1934).

Müstecablioğlu, Esat Adil. “Toprak Kanunu Tasarısı Hakkında”, *Tan*, (1 Nisan 1945).

_____. “Toprak Reformuna Doğru”, *Tan*, (14 Mayıs 1945).

Nabi, Yaşar. “Köy Davamızın Çalışma Sahaları”, *Ulus*, (4 Sonkanun 1937).

Nadi, Nadir. “17. Maddenin Kopardığı Fırtına”, *Cumhuriyet*, (3 Haziran 1945).

_____. “Milli Şefin Nutku”, *Cumhuriyet*, (20 Mayıs 1945).

Nizami, Cevat. “Asırlardan Beri Uyuyan Toprakların Uyandırılması”, *Akşam*, (15 Mart 1945).

Sadak, Necmettin. “Bir İyi Haber: Celal Bayar’ın Kurmak Üzere Olduğu Parti”, *Akşam*, (3 Aralık 1945).

Sertel, Zekeriya. “Çiftçiye Yalnız Toprak Vermek Kâfi Değildir”, *Tan*, (14 Mayıs 1945).

_____. “Mecliste Esen Hava”, *Tan*, (16 Mayıs 1945).

_____. “Mecliste İfşa Edilen Bir Hadise”, *Tan*, (19 Mayıs 1945).

_____. “17. Madde Etrafında İki Cereyan”, *Tan*, (6 Haziran 1945).

_____. “Toprak Tasarısında Gördüğümüz Eksikler”, *Tan*, (18 Haziran 1945).

Son Posta, “Köylüye Toprak Vermek İçin Eldeki Proje Yeni Esaslara Göre Değişecek”, (20 Eylül 1935).

Şenozan, Ekrem. “Toprak”, *Çiftçiyolu*, S. 15, Yıl 2, (15 Haziran 1948).

Talu, Ercüment Ekrem. “Toprak Davası”, *Son Posta*, (28 Mayıs 1945).

Tan, “Birinci Ziraat Kalkınma Kongresi, Dün Başvekilin Bir Nutku İle Açıldı”, (28 İlkânun 1938).

Tan, “Köylüye Toprak Veriliyor-Hazırlanan Layiha Son ve Kati Şeklini Aldı”, (10 Ağustos 1937).

Tan, “Planlı Ziraate Doğru-Zirai Islahat Kanunu Hazırlıkları Tamamlandı”, (4 Mart 1938).

Tan, “Toprak Kanunu Layihası Hazır Vaziyette”, (28 Ocak 1938).

Tan, “Toprak Kanunu Layihasının Esasları-Türkiye’de Ecnebler Toprak İşlemeyecek”, (11 İkincikanun 1938).

Tan, “Toprak Layihasının Esasları-Köylü Nasıl Toprak Sahibi Olabilecek?”, (1 Şubat 1937).

Tan, “Zirai Kalkınma Ne Demektir?”, (28 İlkânun 1938).

Tasviri Efkar, “Reisicümhurun Nutku”, (2 İkinciteşrin 1941).

The Times, “Land Reform in Turkey-Dividing the Large Estates Among the Peasants”, (May 2 1946).

Ulus, “Aydında 3000 Köylüye Toprak Dağıtıldı Toprak Sahibi Olan Köylüde Topyekûn Bir Kalkınma Vardır”, (27 Sontışrin 1936).

Ulus, “Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Dün Başvekilimizin Çok Kıymetli Bir Nutkiyle Açıldı”, (28 İlkânun 1938).

Ulus, “Bütün Köylünün Toprak Sahibi Olması İmkân Dâhiline Girdi”, (18 Şubat 1937).

Ulus, “Milli Şefimizin Dünkü Nutku”, (2 Senteşrin 1941).

Ulus, “Rejimin Büyük Bir Eseri-Topraksız Müstahsil Kalmıyacak Kanun Bu Yıl İçinde Çıkacak”, (8 Ağustos 1937).

Ulus, “Fiyat Murakabe Komisyonları, Fiyat Murakabe Heyetleri, Vilayetler İaşe Teşkilatı ve Subaşılıklar Dünden İtibaren Kaldırılmış Bulunuyor”, (26 Temmuz 1942).

Ulus, “Basın İcmali-Toprak Kanunu Etrafında”, (27 Şubat 1937).

Ulus, “Toprak Kanunu Layihası”, (23 Senteşrin 1941).

Ulus, “Toprak Kanunu Projesi”, (29 Sonkanun 1937).

Ulus, “Topraksız Köylü”, (27 Şubat 1939).

Ulus, “Topraksız Köylüye Toprak Veriliyor”, (21 Nisan 1935).

Ulus, “Yedi Senede Topraksız Çiftçiye 4.623.965 Liralık Toprak Dağıtıldı”, (17 Şubat 1938).

Ulus, “Ziraat Bankası Kanun Projesi Dolaysile Celal Bayar’ın Nutku”, (11 Mayıs 1937).

Ulusal Birlik, “Köylüyü Toprak Sahibi Edecek Kanun Hazırlıkları Dâhiliye Bakanı Bay Şükrü Kaya’nın Büyük Alakasile Devam Etmektedir”, (13 Mart 1937).

Us, Asım. “Memleketimizin Zirai Hayatında Büyük Bir İnkılap Hazırlanıyor”, *Kurun*, (15 II. Kanun 1937).

Vakit, “Demokrat Parti Faaliyete Geçti”, (8 Ocak 1946).

Vakit, “Milli Korunma Kanunu-Kanunun Başlıca Hükümleri Nelerdir?”, (24 İkincikânun 1940).

Vakit, “Köylüyü Topraklandırma Talimatnamesi”, (12 Eylül 1934).

Vakit, “Yeni Bir İskân Layihası Hazırlanıyor-Bu Layihaya Göre İskân Mıntıkları Dört

Kısma Ayrılmaktadır”, (5 Mayıs 1932).

Yalman, Ahmet Emin. “Hareket ve Ahenk Dolu Bir Program”, *Vatan*, (6 Ağustos 1942).

Yazman, M. Şevki. “Toprak Kanunu İle Milli Müdafaa”, *Akşam*, (10 Haziran 1945).

4. Araştırma ve İncelemeler

Ahmad, Feroz. *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2012.

_____. *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, İstanbul: Hil Yayın, 2007.

_____. *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2019.

Aktan, Reşat. “Toprak Reformu”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 20/2 (1965), 1-15.

_____. “Türkiye’de Toprak Reformu Çalışmaları”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 26/3 (1971), 37-83.

_____. “Problems of Land Reform in Turkey”, *Middle East Journal* 20/3 (Summer 1966), 317-334.

50 Yılda Türk Sanayii (1923- 1973), (Yay. Haz: Sanayii ve Teknoloji Bakanlığı), Ankara 1973.

Aksöz, İbrahim. *Toprak Reformu ve Türkiye’de Toprak Reformuna İhtiyaç*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayını, 1973.

Akşin, Sina. Demokrat Partinin Kurulması, *Tarih ve Toplum* 9/53, (1988).

Albayrak, Mustafa. *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Ankara: Phoenix, 2004.

Alpat, Sabahaddin. “Türkiye’de Toprak Reformunun Sosyal Yönü”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* 26 (1975), 1-28.

Arı, Kemal. “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Savaş Ekonomisi Uygulamaları ve Fiyatlar”, *VI. Askeri Tarih Semineri Bildirileri I, II. Dünya Harbi ve Türkiye*,

Ankara 1998.

Atatürk, Mustafa Kemal. *Söylev ve Demeçler*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1997.

_____. *Nutuk-Söylev*, İsmail Arar (hızl.), vd., Cilt 2, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.

Atatürkçülük (Üçüncü Kitap) Atatürkçü Düşünce Sistemi, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1984.

Atay, Neşet Halil. “Toprak Kanunu ve Birkaç Not”, *İstanbul* 31 (1 Mart 1945).

Avcıoğlu, Doğan. *Türkiye'nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)*, Cilt 1, İstanbul: Tekin Yayınevi, 2001.

Aydemir, Şevket Süreyya. *İkinci Adam*, Cilt: 2, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993.

_____. Polemik: Derebeyi ve Dersim, *Kadro* 6 (1932).

_____. *Suyu Arayan Adam*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1965.

Aydın, Mehmet Korkud. “CHP’de Parti İçi Muhalefetin İlk Örneği: Çiftçiye Topraklandırma Kanunu ve TBMM’de Yaşanan Tartışmalar”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 41 (Sonbahar 2018), 359-384.

Aysan, Mustafa A.. “Atatürk’ün Ekonomik Görüşü”, *Atatürk Yolu*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1995.

Aytekin, E. Attila. “Hukuk, Tarih ve Tarihyazımı: 1858 Osmanlı Arazi Kanunnamesi’ne Yönelik Yaklaşımlar”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 3/5 (2005), 723-744.

Ayyıldız, Tayyar. “Toprak Reformu ve Nedenleri”, *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi* 7/1 (1976), 165-174.

Babuş, Fikret. *Osmanlı’dan Günümüze Etnik Sosyal Politikalar Çerçevesinde Göç ve İskân Siyaseti ve Uygulamaları*, İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2006.

- Balcı, Meral - Karadeniz, Yeşim. “1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Tartışmalarının Siyasetteki Muhalif Oluşuma Etkisi ve Demokrat Parti’nin Kuruluşu”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 57 (2018), 271-279.
- Balta, Ecehan Balta. “1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu: Reform Mu Karşı Reform Mu”, *Praksis* 5 (2002), 277-298.
- Bardakçı, Cemal. *Toprak Davasından Siyasi Partilere*, İstanbul: Işıl Matbaası, 1945.
- Barkan, Ömer Lütfi. *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, İstanbul: Gözlem Yayınevi, 1980.
- Başa, Şafak. *Atatürk Dönemi Dâhiliye Vekâleti İle Mülki ve Mahalli İdareler (1923-1938)*, İstanbul: Patrol Matbaacılık, 2016.
- Başar, Erdoğan. “Tarih Toprak Reformunu Haklı ve Mümkün Kılıyor”, *Sosyal Adalet* 2 (1963), 4-15.
- Başer, Kadir. “1923-1950 Yılları Arasındaki Türkiye’de Toprak Dağılımı ve Toprak Reformu Politikasının Sonuçları”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 38 (2013), 203-216.
- Bayar, Celal. *Şark Raporu*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2006.
- Baydar, Ertuğrul. *İkinci Dünya Savaşı İçinde Türk Bütçeleri*, Ankara: Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu, 1978.
- Bengi, Hüsnü. *Millî Korunma Kanunu ve Kararları*, İstanbul: Başbakanlık Devlet Matbaası, 1943.
- Berki, Şakir. “Cumhuriyet Devrinde Toprak Rejimi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 30/1 (1973), 85-120.
- Beşikçi, İsmail. *Bilim Yöntemi Türkiye’deki Uygulama I: Kürtlerin Mecburi İskânı*, İstanbul: Komal Yayınları, 1977.
- _____. *Doğu Anadolu’nun Düzeni Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller I*,

Ankara: Yurt Yayınları, 1992.

Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Komisyonlar Mazbatası. Ankara: TBMM Matbaası, 1938.

Birtek, Faruk - Keyder, Çağlar. “Türkiye’de Devlet-Tarım İlişkileri 1923-1950”, *Birikim* 22 (1976), 31-40.

Boratav, Korkut. *100 Soruda Türkiye’de Devletçilik*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1974.

_____. *Türkiye İktisad Tarihi (1908- 1985)*, İstanbul: Gerçek Yayınları, 1998.

_____. *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2007*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2009.

Bulut, Engin Çağdaş. Devletin Taşradaki Eli: Umumi Müfettişlikler, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* 11/21 (2022), 83-110.

Cem, İsmail. *Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1995.

Chaudhri, A. T.. “The Problem Of Land-Reform In The Middle East”, *Pakistan Horizon*, Vol. 7, No. 3 (September, 1954), 118-127.

CHP Programı. Ankara: Ulus Basımevi, 1935.

Cillov, Haluk. *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: Sermet Matbaası, 1972.

Cin, Halil. *Miri Arazi ve Bu Arazinin Özel Mülkiyete Dönüşümü*, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1987.

_____. *Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması*, Ankara: Berikan Yayınevi, 2016.

Çamurcuoğlu, Gülден. “Türkiye Cumhuriyeti’nin Toprak Reformu ve Milli Burjuvazi Yaratma Çabası”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 13/1-2 (2009), 161-178.

Çavdar, Tefvik. *Millî Mücadele’ye Başlarken Sayılarla Durum ve Genel Görünüm I*,

İstanbul: Cumhuriyet, 2001.

_____. *Türkiye Ekonomisinin Tarihi (1900- 1960)*, Ankara: İmge Kitabevi, 2003.

Çetin, Türkan. “1929 Dünya Ekonomik Bunalımı Sonrası Türkiye’nin Tarım Politikasındaki Arayışlar: Birinci Türkiye Ziraat Kongresi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 2/6 (1996), 213-226.

Çevik, Zeki. “Cumhuriyet Türkiye’inde Toprak Reformu ve Uygulamaları”, *Türkler* 17, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Çoker, Fahri. *Türk Parlamento Tarihi (1931-1935)*, Cilt 1, TBMM Vakfı Yayınları, 1995.

Demirel, Ahmet. *Tek Partinin İktidarı Türkiye’de Seçimler ve Siyaset (1923-1946)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.

_____. (hızl.). *İsmet İnönü Defterler (1919-1973)*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.

Dernek, Zeynep. “Cumhuriyet’in Kuruluşundan Günümüze Tarımsal Gelişmeler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2006), 1-12.

Doğan, Mehmet. *Tarih ve Toplum*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1998.

Ekinci, Necdet. *Sanayileşme ve Uluslaşma Sürecinde Toprak Reformundan Köy Enstitülerine Türkiye (1923-1950)*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997.

Eldem, Vedat. *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994.

_____. *Osmanlı İmparatorluğu’nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, Ankara: TTK Yayınları, 1994.

Erdost, Muzaffer İlhan. “Demokratikleşme Açısından Toprak Reformu”, *Toprak Mülkiyeti Sempozyum Bildirileri*, Ankara: Memleket Yayınları, 2010, 19-34.

- Eroğlu, Hamza. *Türk Devrim Tarihi*, Ankara: Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu, 1977.
- Eroğlu, Cem. *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Ankara: İmge Kitabevi, 1990.
- Eşiyok, B. Ali. “Türkiye’de Başarısız Kalmış Bir Reform Girişimi: 1945 Tarihli Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Günümüze Uzanan Süreç”, *Memleket Siyaset Yönetim* 19-20 (Aralık 2013), 176-232.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2008.
- Georgeon, François. *Osmanlı-Türk Modernleşmesi 1900-1930*, Ali Berktaş (çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020.
- Geray, Cevat. “Toplum Kalkınması ve Toprak Reformu”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 21/3 (1966), 51-68.
- Goloğlu, Mahmut. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-IV Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.
- _____. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-III Milli Şef Dönemi (1939-1945)*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- Gökçen, Ahmet M.. “Cumhuriyet Döneminde İktisadi Gelişme”, *Yeni Türkiye Cumhuriyet Özel Sayısı V* 23-24 (1998), 3255-3269.
- Görücü, Çağdaş. “1934 İskân Kanunu: Erken Cumhuriyet Döneminde Nüfusu “Mütecanis” Hale Getirmeye Yönelik Bir Girişim”, *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 13/2 (2020), 82-109.
- Gözcü, Alev. “Atatürk Döneminde Türkiye’de Tarımın Gelişiminde Alman Etkisi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 18/36 (2018), 107-137.
- Güler, Nail - Suiçmez, Baki Remzi. “Türkiye’de Toprak Reformu Sorunsalı ve TMMOB”, *TMMOB Toprak Reformu Kongresi Şanlıurfa*, Ankara: Hermes Basımevi, 2005, 29-74.

- Güriz, Adnan. “Modern Mülkiyet Kavramı ve Toprak Reformu”, *Türkiye’de Toprak Reformu Semineri (6-8 Haziran 1968)*, (Ankara 1968).
- Hallı, Reşat. *Türkiye Cumhuriyeti’nde Ayaklanmalar (1924-1938)*, Ankara: Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, 1972.
- Hamitoğulları, Beşir. “Türkiye’de Toprak, Toprak Reformu ve İktisadi Kalkınma”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 21/1 (1966), 21-46.
- Hatipoğlu, Şevket Raşit. “*Toprak Reformunun Tarihçesi*”, Toprak Reformu Semineri, Ankara: TMMOB Birliği Ziraat Mühendisleri Odası, 1964.
- Hatipoğlu, Zeyyat. *Cumhuriyet Rejiminde Türkiye Ekonomisinin Gelişmesi*, İstanbul: Yalkın Ofset Matbaası, 1973.
- İnan, A. Afet. *İzmir İktisat Kongresi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989.
- İnan, Canan Emek. “Türkiye’de Göç Politikaları: İskân Kanunları Üzerinden Bir İnceleme”, *Göç Araştırmaları Dergisi* 2/3 (2016), 10-33.
- İnan, Süleyman. “Toprak Reformunun En Çok Tartışılan Maddesi: 17. Madde”, *Journal of Historical Studies* 3 (2005), 45-57.
- _____. *Muhâlefet Yıllarında Adnan Menderes*, Ankara: Liberte Yayınları, 2006.
- İnce, Erdal. “Köylüyü Topraklandırma Kanunu’nun Türk Siyasal Yapısının Oluşumu Üzerindeki Etkileri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 5/13 (2006), 59-78.
- İnci, İbrahim. “Atatürk Dönemi Türkiye’inde Toprak Mülkiyet Dağılımı İle İlgili Bazı Düzenlemeler”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 44 (2010), 345-359.
- _____. “Atatürk’ün Direktif ve Tavsiyeleri Işığında Türk Tarımındaki Gelişmeler (1923-1938)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 26/77 (2010), 345-384.

Kalafat, Yaşar. *Şark Meselesi Işığında Şeyh Sait Olayı, Karakteri, Dönemindeki İç ve Dış Olaylar*, Ankara: Boğaziçi Yayınları, 1992.

Karabekir, Kazım. *Kürt Meselesi*, İstanbul: Emre Yayınları, 2000.

Karakaş, Gazanfer. *Atatürk Dönemi Toprak Reformu Girişimleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2005.

Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi, VIII. Cilt 1. Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri 1876-1907*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1962.

Karaömerlioğlu, M. Asım. “Bir Tepeden Reform Denemesi: Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun Hikâyesi”, *Birikim* 107 (Mart 1998), 31-47.

_____. *Orada Bir Köy Var Uzakta Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2021.

Karataş, Muhammet. “Türkiye Cumhuriyeti Ekonomisinin Temellerinin Atılmasında İzmir İktisad Kongresinin Yeri ve Önemi”, *Yeni Türkiye Cumhuriyet Özel Sayısı* V 23-24 (1998).

Karluk, Rıdvan. *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: Beta Basım Yayım, 1999.

Karpat, Kemal. *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2013.

Karpat, Kemal - Zens, Robert W.. “I. Meşrutiyet Dönemi ve II. Abdülhamid’in Saltanatı (1876-1909)”, *Türkler*, Cilt:12, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, 873-888.

Kaya, Safiye Yelda. “İskân ve Toprak Dağıtım Politikaları Işığında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”, *Journal of Life Economics* 2/3 (2015), 77-105.

_____. *“Land Use, Peasants and the Republic: Debates on Land Reform in Turkey, 1923-1945”*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Doktora Tezi, 2014.

Kayam, H. Cevahir. “*Türkiye’de Tarım Politikaları (1928-1938)*”, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997.

_____. Bir “Dönüm” Politika, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları* 8/4 (2005), 61-90.

Kayıran, Mehmet - Metintaş, Mustafa Yahya. “1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Uygulanması”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* 10/19 (2018), 647-666.

Kayıran, Mehmet. “*Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Türk Tarımı (1923-1929)*”, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1988.

Kenanoğlu, M. Macit. “1858 Arazi Kanunnamesi ve Uygulaması”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları* 1 (Bahar 2006), 107-138.

Kepenek, Yakup - Yentürk, Nurhan. *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2001.

Keyder, Çağlar. *Türkiye’de Devlet ve Sınıflar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1989.

Kocatürk, Utkan (hızl.). *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997.

Koçak, Cemil. *Türkiye’de Millî Şef Dönemi*, Cilt 2, Ankara: Yurt Yayınları, 1986.

_____. *Demokrat Parti Karşısında CHP Bir Muhalefetin Analizi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2017.

Korkut, Sevgi (hızl.). *Toprak Reformu ve Türkiye*, Ankara: TBMM Basımevi, 1984.

Köker, Levent. *Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.

Köymen, Oya. *Kapitalizm ve Köylülük*, İstanbul: Yordam Kitap, 2017.

_____. “Kapitalizm ve Köylülük: Ağalar-Üretenler-Patronlar”, *Mülkiye* 33/262 (2009), 25-39.

Kuran, Ercüment. “*Millî Mücadelede Doğu Anadolu*”, Doğu Anadolu’nun Sosyal,

Kültürel ve İktisadi Meseleleri Sempozyumu Tebliğleri (13- 15 Mayıs 1985), Tunceli 1985.

Kurtbek, Seyfi. *Harp ve Ekonomi*, İstanbul: İnsel Kitabevi, 1942.

Kuyucak, Hazım Atıf. “İktisadi Bakımdan Toprak Meselesi”, *İktisadi Yürüyüş* 6/132, (20 Haziran 1945).

Lewis, Bernard. *Demokrasinin Türkiye Serüveni*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020.

_____. *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000.

Müderrişoğlu, Alptekin. *Kurtuluş Savaşı Mali Kaynakları*, Ankara: TTK Yayınları, 1981.

Neziroğlu, İrfan - Yılmaz, Tuncer (hızl.). *Hükûmetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt 1 (24 Nisan 1920-22 Mayıs 1950)*, Ankara: TBMM Başkanlığı Yayınları, 2013.

Oktar, Suat. “*Türkiye’de Tarım Sektörünün Yapısal Düzenlemesinde Toprak ve Tarım İle Kooperatifçilik*”, İstanbul: Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Doktora Tezi, 1984.

Ortaylı, İlber. “İkinci Dünya Savaşı’nda Şehirlerde Hayat”, VI. *Askeri Tarih Semineri Bildirileri I, II. Dünya Harbi ve Türkiye*, Ankara 1998.

Ozankaya, Özer. “Doğu Anadolu Sorunu”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 24/3 (1969), 73-115.

Önal, Nevzat Evrim. “Osmanlı İmparatorluğundan Cumhuriyete Geçişte Büyük Toprak Sahiplerinin Sınıfsal Rolü ve Dönüşümü”, *ODTÜ Gelişme Dergisi* 39 (2012), 137-169.

_____. “*Türkiye’nin İktisadi ve Siyasi Tarihinde Toprak Reformu Tartışmalarının Rolü*”, Toprak Mülkiyeti Sempozyum Bildirileri, Ankara: Memleket Yayınları, 2010, 49-63.

- Özdemir, Hikmet. “Atatürk’ün Kriz Yönetimi-Tekâlif-i Millîye”, *Türk İdare Dergisi* 429 (2000), 171-210.
- Özfırat, Abbas. “*Türkiye’de Sivil Muhalefet: Kadro Hareketi (1932–1934)*”, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Öztrak, İlhan. “Toprak Reformu ve Hukuk Politikası”, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 22 (1967), 67-96.
- Öztürk, Saygı. *İsmet Paşa’nın Kürt Raporu*, İstanbul: Doğan Kitap, 2008.
- Özyurt, Hasan. “Atatürk’ün İktisadi Görüşleri ve Uygulamaları”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi* 13 (1981), 125-138.
- Pamak, Mehmet. “Türkiye’de Toprak Reformu”, *Journal of Economy Culture and Society* 18 (1980), 127-162.
- Pamuk, Şevket. *Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme Seçme Eserler II*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- _____. *Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.
- Parasız, İlker. *Türkiye Ekonomisi 1923’ten Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları*, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 1998.
- Pastanoğlu, Harun (çev.). *Çeşitli Ülkelerde Toprak Reformu Uygulamaları-Milletlerarası Çalışma Örgütü 49. Genel Kuruluna Sunulan Rapor*, Ankara: Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, 1972.
- Pine, Wilfred H.. “Some Land Problems in Turkey”, *Journal of Farm Economics* 34/2 (May, 1952), 263-267.
- Sarç, Ömer Celal. “*Ziraat ve Sanayi Siyaseti*”, İstanbul: İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi Talebe Cemiyeti Neşriyatı, 1934.

Saygın, Elif Zülal. “Atatürk Dönemi Göç ve İskân Politikaları”, *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi* 9/20 (2022), 1-18.

Sazak, Emin. *Meclis Konuşmaları 1920-1950*, Ankara: Tolkun Yayınları, 2007.

_____. *Emin Bey'in Defteri Hatıralar*, Ankara: Tolkun Yayınları, 2007.

Semiz, Yaşar. “1923-1938 Döneminde Türkiye'nin Sanayi Politikası” , *Türkler*, Cilt 17, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Sertel, Yıldız. *Türkiye'de İlerici Akımlar*, İstanbul: Ant Yayınları, 1969.

Shaw, Stanford J. - Shaw, Ezel Kural. *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C. 2, İstanbul 1983.

Şahin, Hüseyin. *Türkiye Ekonomisi*, Bursa: Ezgi Kitabevi, 2000.

Şahin, Enis - Tunç, Bilal. “Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi (1945-1947)”, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi* 1/2 (2015), 31-69.

Şakacı, Bilge Kağan. “Türkiye'nin Göç ve İskân Politikaları: 1934 Tarihli 2510 Sayılı İskân Kanunu İncelemesi”, *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi* 1/3 (2020), 36-57.

Şenol, Okan - Altan, Meral. “Gelişmekte Olan Ekonomilerde Uygulanan Toprak Reformu Politikalarının Ekonomik ve Sosyopolitik Etkileri”, *Akademik Hassasiyetler* 9/20 (2022), 463-494.

Tamahkar, Ali. “*Modern Devlet İnşası Sürecinde Türkiye ve İran'da Toprak Reformlarının Karşılaştırmalı Analizi*”, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2024.

Taraklı, Duran. *Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Uygulama Sonuçları*, Ankara: ODTÜ, 1976.

- Tekeli, İlhan - İlkin, Selim. *Uygulamaya Geçerken Türkiye’de Devletçiliğin Oluşumu*, Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi Yayınları, 1982.
- Tekelioğlu, Yavuz. “Toprak Reformu ve Türkiye Uygulamaları”, *Akdeniz İİBF Dergisi*, C. 10, S. 19, 2010.
- Tezel, Yahya. *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.
- Toker, Metin. *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları-Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950)*, Ankara: Bilgi Yayınları, 1998.
- Tokgöz, Erdinç. *Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1995.
- Toprak, Zafer. *İttihad Terakki ve Cihan Harbi, Savaş Ekonomisi ve Türkiye’de Devletçilik (1914- 1918)*, İstanbul: Homer Kitabevi, 2003.
- _____. *İttihat-Terakki ve Devletçilik*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1995.
- _____. “Türkiye Tarımı ve Yapısal Gelişmeler 1900-1950”, *Türkiye’de Tarımsal Yapılar (1923-2000)*, Ankara: Yurt Yayınları-Türk Sosyal Bilimler Derneği, 1988.
- Toprak ve İskân İşleri Umum Müdürlüğü Teşkilatı ve Toprak Kanunları Nizamname ve Talimatnamesi*. T.C. Başvekâlet Toprak ve İskân İşleri Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Koşal Matbaası, 1957.
- Topuz, Hüseyin. “Cumhuriyet Dönemi Ekonomisinde Tarımsal Yapının İncelenmesi (1923-1950)”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 12, S. 3, 2007, s. 377-390.
- Tökin, İsmail Hüsrev. Türk Köylüsü Topraklandırılmalı, Fakat Nasıl?, *Kadro*, C. 23, 1933.
- _____. *Türkiye Köy İktisadiyatı*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1990.

- _____. “Türkiye’de Toprak Mülkiyeti Meselesi”, *Türkiye Ekonomisinin Başlıca Meseleleri*, Ankara: Türk İktisat Cemiyeti, 1944.
- _____. “Şark Vilayetlerinde Derebeylik”, *Kadro*, C. 11, 1932.
- _____. “Şark Vilayetlerinde Derebeylik II”, *Kadro*, C. 12, 1932.
- Tuna, Serkan. “1930’lu Yıllarda Toprak Reformuna Yönelik Çabalar”, *Bilgi ve Bellek*, Yıl 3, S. 6, Yaz 2006.
- _____. *Tek Parti İktidarında Toprak Bayramı Kutlamaları ve Toprak Reformu (1945-1949)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2017.
- Tunçay, Mete. *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek-Parti Yönetimi’nin Kurulması 1923-1931*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2015.
- Turan, Mustafa (ed.). *95. Yılında Türkiye Cumhuriyeti’nde Siyasî, Sosyal ve Ekonomik Hayat (1918-1938) 1*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, 2020.
- Türker, Metin. “Dünya’da ve Ülkemizde Toprak ve Tarım Reformu Uygulamaları”, *Üçüncü Sektör Kooperatifçilik*, 2010, 45 (3), s. 38-57.
- Türkmen, İsmet. “Türkiye’de 12 Mart Muhtırası Sonrası Toprak Reformu Gerçekleştirme Teşebbüsü ve Neticeleri (Mart 1971-Aralık 1971)”, 19. Yüzyıldan Günümüze Türkiye’de İktidara Müdahâleler ve Darbeler Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı (21-23 Mart 2018/Yozgat), C. 1, Ankara, 2019.
- _____. *Doğu Kalkınması 1923-1946 Doğu İllerini Kalkındırmaya Yönelik Kamu Harcamaları ve Yatırımlar*, Konya: Kömen Yayınları, 2013.
- Uluğ, Naşit Hakkı. *Derebeyi ve Dersim*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2009.
- Ülken, Yüksel. “Atatürk ve Toprak Reformu”, Prof. Dr. Ümit Doğanay’ın Anısına Armağan 2, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1982.
- Varlı, Arzu. “Devletçilik Politikalarının Tarım Kesimi üzerindeki Etkileri (1930-1940), *Öneri Dergisi*, C. 10, S. 38, 2012, s. 113-124.

- Yapıcı, Hasan - Sarıkoyuncu Değerli, Esra. “Türkiye’de Ulusal Ekonomi İnşası ve Milli Burjuvazi Faktörü”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 65, 2020, s. 299-319.
- Yaşa, Memduh. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi (1923-1978)*, İstanbul: Akbank Kültür Yayınları, 1980.
- Yavuz, Fahri (ed.). *Türkiye’de Tarım*, Ankara: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2015.
- Yavuz, Fehmi. “Toprak ya da Tarım Reformu”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 22, S. 2, Ankara 1967, s. 29-42.
- Yeğen, Mesut. *Devlet Söylemiyle Kürt Sorunu*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1999.
- Yenal, Oktay. *Cumhuriyet’in İktisat Tarihi*, İstanbul: Homer Kitabevi, 1. Baskı, 2003.
- Yeşilbursa, Behçet Kemal. “Agrarian Reform in the Middle East (1945-1965)”, *Gazi Akademik Bakış*, C. 13, S. 25, 2019, s. 331-373.
- Yeşiltuna, Serap. “1934 İskân Kanunu ve Türk Basınındaki Yansımaları”, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Yetkin, Çetin. *Karşı Devrim (1945-1950)*, Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 2006.
- Zevkliler, Aydın. “Toprak Reformunun Medeni Kanunu İlgilendiren Yönleri”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 26, S. 3, 1969, s. 253-270.

EKLER

EK-1: “Köylüyü Toprak Sahibi Eden Atatürk”

“Aydında 3000 Köylüye Toprak Dağıtıldı Toprak Sahibi Olan Köylüde Topyekûn Bir Kalkınma Vardır”, *Ulus*, 27 Senteşrin 1936, s. 6.

EK-2: "İskân İşi Sona Erdirilecek"

İskân İşi Sona Erdirilecek

Toprak tevziatı

Mubadil, Muhacir, Harikzede ve Mültecileri Alâkadar Ededn Mühim Bir Emir...

İskân işleri hakkında dün Dahiliye Vekâletinden mühim bir tamim gelmiştir. Hülâsa olarak yazıyoruz:

— Yıllardanberi memleket içinde sürünegelen mübadele, teffiz, harikzede, şark mültecisi ve âdi iskân işlerini, 2510 numaralı kanunun idare memurlarına vermiş olduğu selâhiyet ve kuvvetle, son bir hamle yaparak, sona erdirmek ve artık bu eski işleri tamamen kapayıp müsbet sahada yeni iskân işlerine hazırlanmak zamanı gelmiştir.

İskân işleri namı altında toplanan bu işler, aşağıdaki maddelere göre 31 birinci kânun 1934 akşamına kadar tamamen bitirilecek ve 1935 yılına eski işlerden tamamen kurtulmuş olarak çıkılacaktır. Bu hususta ihmâl ve terâhisi teftişler ve ihbarlar neticesinde anlaşılabacak memurlara iskân kanununun gösterdiği müeyyideler tatbik olunmakta asla müsamaha gösterilmeyecektir.

Teffiz İşleri:

1 — Mübadele ve teffiz işleri 11 - 2 - 1933 tarih ve 26862 sayılı tamim dairesinde ikmal edilmiş olmak icap etmektedir. İkmal edilmemiş olanlar varsa, o tamim hükümlerine göre ikmal olunacaktır.

2 — Şark mültecisi namı altında 22 - 10 - 1932 tarihli tamimden sonra bir iskân muamelesi ve bunlara ait bir talep dinlemeye imkân yoktur. Ancak eski talepleri dinlenmiş olanlar varsa muameleleri ikmal edilecektir.

Harikzedeler:

3 — Harikzede işlerinden ikmal edilmeyenler varsa 28 Mart 1931 tarihinde şağil olmak ve bu tarihten evvel evrakı hükûmete verilmiş bulunmak ve başka meskene elverişli binası bulunmamak şartile işleri tamamen bitirilecektir.

Tabiiyet Mes'esi:

4 — Mübadil, gayri mübadil ve mültecilerden olup Türk tabiiyetine alınmayanlar

varsa bir tabiiyet beyannamesi imza ettirilip muhacir kâğıdı verilecektir. Muhacir kâğıdı verilmek işi Teşrinievvelin on beşine kadar ikmal edilecek, kayıtsız bir adet muhacir dahi kalmıyacaktır.

Tabiiyet beyannamesi Türk ırkından olanlara veya Türk kültürüne bağli olupta Türkçe konuşanlara bilâ tahkik imzalatılır ve muhacir kâğıdı verilir. (Garbi Trakiyadan gelenlere aynı muamele yapılacaktır). Pomak, Boşnak ve Tatarlar da aynı muameleye tâbidirler. Yabancı Kürtlere, Araplara, Arnavutlara, Türkçeden başka dil konuşan diğer Müslümanlara ve cenebi hristiyanlara ve Yahudilere tabiiyet beyannamesi imza ettirilmeyiz. Bunlar cenebi muamelesine tâbidir.

İskân Hakları:

5 — Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya ve Adalardan, Sürye, İran veya Rusyadan gelen Türk kültürüne bağli diğer Müslümanlara kanuni müddetler içinde müracaat ederek haklarını muhafaza eylemekte bulunuyorlarsa şu şekilde iskân edileceklerdir:

A — Bunlara şehirlerde mevcut arazi emlakı verilecek; ev yoksa ev yerine arsa verilecektir. Dükkân olan yerde dükkân ve olmıyan yerde dükkân yeri verilir.

Ermeni Metrukâtı;

B — Kasabalarda dükkân yerinden başka yarım istihkak derecesinde Rum ve Ermeni metrukâtından toprak varsa, bu topraklardan ve Milli toprak yoksa kasabanın fazla mer'alarından toprak verilir. Dükkân ve dükkân yeri verilmeyenlere tam toprak itahkakı verilir.

C — Köylerde varsa ev, ahır ve samanlık; yoksa bunların yerine samanlık vesaire ile civar ormanlardan meccanen kereste ve tam istihkak milli toprak verilir. Köylerde muhacir hangi köyde ise toprak ta o köyden verilir.

Gümrük ve idari işleri Ali Rânâ bey, İhbarlar umum müdürü Hüsnü bey 28 ağustos günü, panayırın açılış merasiminde hazır bulunmak üzere İzmir gelecektir.

Hüsnü bey İzmirde bulunan mübaya işle de meşgul olacaktır.

Toprak Bulunmazsa:

Ç — Şehir ve kasabada bina ve toprak bulunmazsa şehir, kasaba mer'alarından toprak ve civarındaki köylerden ev ve ahır ve samanlık verilir. Bunları istemiyenler kayıtları kapatılıp bir dâim iskân edilmeyiz. [İskân işleri yeni muhacirler hükûmetin gösterdiği yere gitmiye hükûmetin verdiği mal'almeyiz mecburdurlar].

Şağiller Hakkında:

6 — 28 Mart 1931 tarihinden evvel bir yer işgal eden filen iskân gördüğü halde kâğıt üzerinde muamele ile barile iskân görmemiş muhacirlerin bu fiil ve hakları, tahsis mahiyetinde olan muameleleri iskânî şekline tekemmül ettirilir. İşgallerinde deki emlak iskânî derecesinden fazla ise, fazlası alınır.

Taksitli Borçlar:

7 — 28 Mart 1931-den sonra verilmiş veya verilecek ve topraklar 28 yıl müddetinde borçlandırılacaktır.

8 — Topraklarda Rum mülk rukesi olan yerler de dahil olmak üzere muhacirleri iskân için verilecektir. Rum mülkesi yapılar buna dahil olup mübadil bonoları karşılığında Nizalı Mallar:

9 — Muhacirler arazi nızalı mallar tahkik edilerek haklı tarafa verilerek tapu raptedilecektir. Haksız tapu len taraf buna kanaat etmemek mahkemeye gitmekte bestir.

10 — Muhacirlere evvel âdi iskân hakkı olarak verilecek tapuya bağlanmayan yerler toprağa bağlanacaktır.

11 — Muhacirlere tevziatı toprağa tâbi yerin muhtarı ve bir tarafından ölçülerek yapılacaktır.

**

Gelen tamimin sonunda kân işlerinin artık sürünce de bırakılmıyarak behim biran evvel ikmalî istenmektedir.

EK-3: "Topraksızlara Arazi Veriliyor-Kanun Taslağı Devlet Şurasından Çıktı"

Hayat Ansiklopedisi
Büyük bir kütüphaneyi bir arada evinize getiren en faydalı eserdir. Her evde bir tane bulunmak lâzımdır.

Cumhuriyet

Onbirinci yıl sayı: 3974 İSTANBUL - ÇAĞALOĞLU
Telex ve mektup adresi: Cumhuriyet, İstanbul - Posta kutusu: İstanbul No. 248
Telefon: Hakkıhanlı ve evi: 22564, Tahrir heyeti: 24218, İdarî ve matbaa kumlesi Matbaacılık ve Neşriyat Şirketi: 24299 - 24290.

Pazar 9 Haziran 1935

Hayat Ansiklopedisi
81
inci cüzü çıktı

Orta Avrupada ve Balkanlarda Durum

Romada toplanacak Tuna konferansı bütün bütün suya düşmüş sayılmaya bile hayli yakın. Vaktinde söylenmiş olduğu meğer bu gün salt memur toplama bağlı imiş. Son Sireza konferansı göya büyük garb devletleri arasındaki görüş ve zıddı birliğine haliydi, ve bunun başlıca konusu Romada kurulacak konferansta Orta Avrupaaya sağlan bir durum vermek meselesi idi. İtalyan - Hırvat anlaşmazlığından sinirlenen İtalya bu mesele dolaylı İngilizlere karşı (ted) bir yol tuttu. Bu sinirliliği ortaya çıkaran, "İtalyanlar Fransaya çevrilmiş bir pay da yok değildir, İngilizlere gelince Avrupa karesi işlerine çokça bağlanmak istemiyen bu devlet, Avrupa da belhışı iş olarak Almanya ile bir anlaşma imkânı aramak peşindedir. Almanya bu duygulu noktayı sezmış oldu. Bundan o da yalnız bir hava anlaşması sayanma İngilizlere dengeler (teklifler) sunmakta ve şimdi Londra'da Almanyanın denizde yapabileceği kuvvet miktarı üzerinde konuşulmaktadır. Diğer yandan General Göring son bir iki hafta içinde Balkanlarda doluyor. İkinci Sofyada idi, şimdi Belgrad'da bulunuyor. Haberini çerevesi tüm (tam) olmak için ekşiyim ki General Göring, Marsa Pınodanın emaze töreni verilse de ha önce Lehistan'a gittikten sonra Balkanlara inmeden evvel Pesteye de uğramıştı. Havadım bu kadardan pek iyi anlaşıyor ki Avrupanın türlü yanlışlarda türlü düzeltile sürekli manevralar yapıp atmaktadır.

İngilizlere Avrupa karesine dokunma ilmini M. Baldwinın dilde dört beş ay önce şöyle göstermişti:
— İngilizlerin sını Ren nehri boyunda.
— Bu Lokammon İngilizlere dokunma Yaman günceri çok kuvvetli bir siyaset. İngilizlere göre kuvvetli olan bu söz, Almanyanın İngilizlere Avrupa karesine

Yunanistanda önemli bir gün Seçim bugün; ordu ihtiyat tedbirleri aldı

General Kondilis hükümet partilerinin, Metaksas ise kendi partisinin kazanacağını söylüyor

Atina 7 (Hıms) — Pazar günü (bugün) bütün Yunanistanda seçim yapılıyor. Bugünkü Caidaris hükümeti 1933 te yapılan seçimde ekseriyet kazanarak bu mevkie gelmişti. O zaman Venizelos Başbakan bulunuyordu. Girildi diplomat seçimin ilk neticelerinin kendi partis aleyhinde ve ahali partisinin lehinde olduğunu anlar anlamaz 1922 de Yunan ordusunun Anadolu hakimiyeti üzerine çıkarılan siel ihtilalinin başında bulunan Platasras diktatörlük ilân ettirmişti. Fakat ordu Platasras yardım etmediğinden diktatörlüğü anıok yirmi dört saat sürbilmişti. Platasras yabancı memleketlere sığınmıştı. Fakat Venizelos perde arkasından gene faaliyetlerine devamdan geri kalmamıştı. Hükümetin ahali partisi eline geçmemesi için bütün meharretini ve zekasını kullanmıştı. Platasras kaçtıktan sonra Cumhuriyetisi ekseriyet kazanan partiyi iktidar mevkiine çağırmağa tepebeldi etmişti. Fakat Venizelos hükümeti ekseriyet kazanan partiye teslim edemeyeceğini söyledi. Cumhuriyetisi ahvalın fevkalade olduğuna

Yunan Başbakanı M. Çaldaris kendirak kendi adamlarından siel bir kabine teşkil ettirdi. Venizelosun zamanca siel kabine hükümeti elinden bırakmıyacak ve kendili de perde arkasından bunları idare edecekli. Fakat bu kabine milletin ekseriyetinin ar-

(Arhan 8 inci sahifede)

M. Benes Moskovada Sovyetlerle Çekler bir hava andlaşması yapacaklar

M. Litvinofla M. Benesin çünkü konuşmaları

[Moskova hususi muhabirimizden]
Moskova 8 (Tel) — Çekoslovakya Dış İşleri Bakanı M. Benes, sercesi ve kuzardevsinin kızı ile beraber bu sabah 13.35 te bura - ya geldi. İstasyonda M. Lavale yapılan merasim gibi parlak merasim yapıldı. M. Benesle beraber Çek ganimus bazı sinim - lar da geldiler, M. Benes İstasyonda

(Arhan 5 inci sahifede)

Bulgar kabinesinde yapılacak tadilat

Kabinenin başına Kralın itimadını kazanmış birisi getirilecek!

Sofya 8 (Telefonla) — Bulgar kabinesinde yakında tebeddilat olacağına dair plan yapılar gün geçtikçe kuvvetlenmektedir. Ordu, 19 mayıs taklidi hükümetle, memleket idaresinde bütün meşvuriyeti üzerine almıştı. Bunun

Var olun vatandaşlar!

Adanalı fabrikatör Mustafa ve Nuri Hava Kurumuna 50,000 lira teberru ettiler

Topraksızlara arazi veriliyor Kanun taslağı Devlet Şûrasından çıktı

Toprağı çok olanlardan 20 senelik taksitlerle parçalar alınarak köylü ve göçmenlere dağıtılacak

Ankara 8 (Telefonla) — Toprak kanunu taslağı bugün Devlet Şûrasından Başbakanlığa gönderildi. Devlet Şûrası bütün Bakanların mütealesnı alması ve kanun taslağı ervele tasminat dairesinde, sonra da heyeti umumiye inceden inceye tetkik edilmek esali tadiller görülmüştür.

Göçmen, göçebe, göçürülenlere, toprak olmayan, yabud toprağı yetmiyen yurddajlara arazi temin edecek olan bu lâyiha bir taraftan da büyük arazi temelliküne dayanan toprak derbeyliğine nihayet vermektedir. Lâyiha Devlet Şûrasına verilirken «topraksız veya az topraklı çiftçilere toprak verme kanunu» ünvanını taşıyordu. Devlet Şûras kanunun imini şu şekilde değiştirmiştir.

«Topraksız veya az topraklı çiftçilere, göçmenlere, göçübelere ve göçürülenlere toprak verne kanunu».

Bundan başka toprak kanunu taslağındaki hükümlerin teğillati esasıya,

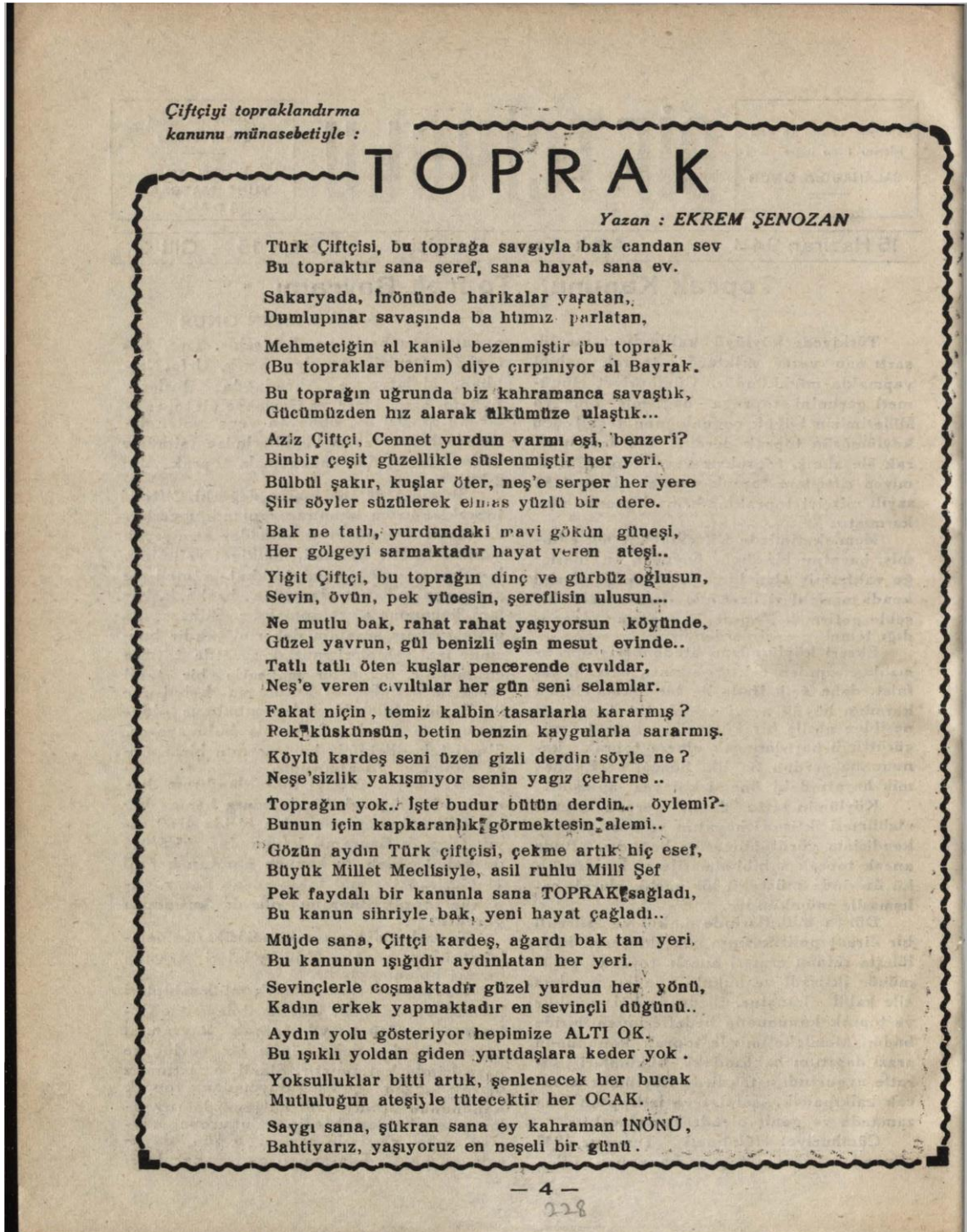
(Arhan 7 inci sahifede)

Dün Vasif da Necatinin yanına gömüldü

Merhum devrimciye bütün Ankaranın iştirak ettiği büyük merasim yapıldı

Cumhuriyet, "Topraksızlara Arazi Veriliyor-Kanun Taslağı Devlet Şurasından Çıktı", 9 Haziran 1935.

EK-4: Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu münasebetiyle yazılan Ekrem Şenozan'a ait "Toprak" şiiri.

EK-5: Toprak Kanunu Münasebetiyle Yayımlanan Pul ve Resim Müsabakası

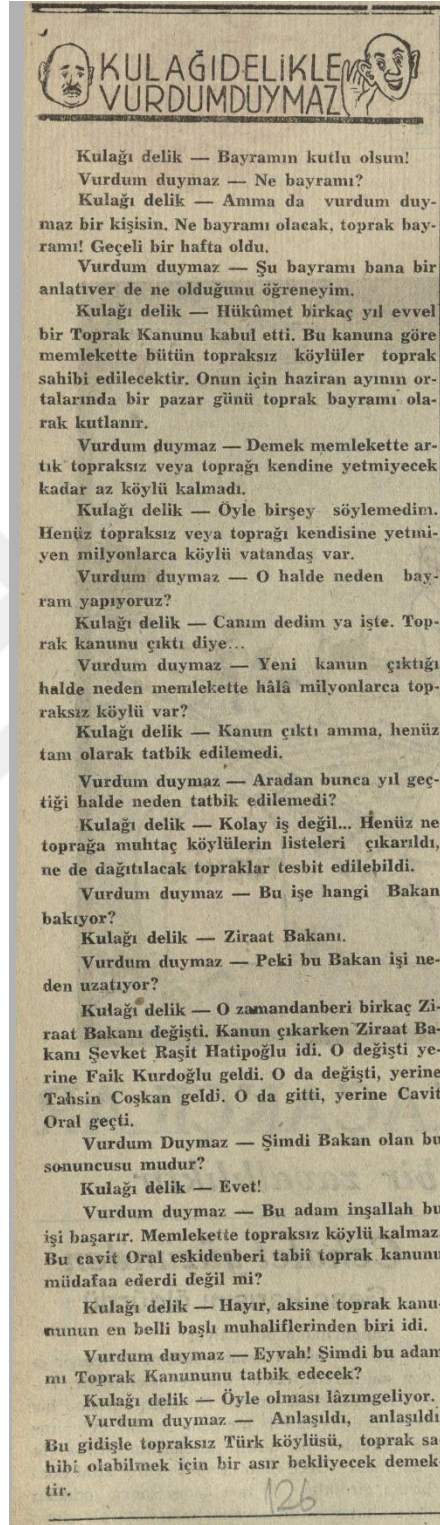
Pul, resim müsabakası

P. T. T. İşletme Umum Müdürlüğünden:

- 1 — Toprak Kanununun yayınlanması hatırası olarak bastırılacak posta pullarında kullanılmak üzere iki resim yapılması müsabakaya konulmuştur.
- 2 — Resimler çiftçiye topraklandırma Kanununun ruh ve manasını canlandıracak şekilde 23X38 santimetre eb'adında yapılacaktır.
- 3 — Resimlerin pul kadar küçültülerek basılması halinde bütün detaylarının baskıda iyi bir şekilde görünmesi icab eder.
- 4 — Resimlerde yazı ve kıymete dair rakam bulunmayacaktır. Ancak bilâhara yazı ve rakam konabilmek için müsaid yerlerinde fon bırakılacaktır.
- 5 — Hazırlanacak resimler pul eb'adında küçültülmüş birer fotoğrafı ile birlikte mühürlenmiş ve kime aid olduğu gösterilmemiş ve yalnız bir resim taşıyacak, zarf içinde olduğu 1/10/945 tarihine kadar P. T. T. İşletme Genel Müdürlüğü Emlâk ve Levazım Müdürlüğüne alındı karşılığında teslim edilecek ve yalnız alındıkları resmi yapanın adı ve adresi yazılacaktır. Zarf üzerinde bulunacak remiz resmin bir tarafına da konulacaktır.
- 6 — 15/10/945 tarihine kadar verilecek resimler bir jüri heyeti tarafından tetkik edilecek ve bunlar içinde beğenilen iki tanesi satın alınacaktır.
- 7 — Satın alınacak her resme 1500 lira verilecektir.

(11964)

EK-6: Cavit Oral'ın Tarım Bakanı Olarak Atanması Üzerine Yayımlanan Skeç

EK-8: “Birinci Köy ve Ziraat Kongresi”

“Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Dün Başvekilimizin Çok Kıymetli Bir Nutkiyle Açıldı”, *Ulus*, 28 İkkânun 1938.

ÖZGEÇMİŞ

